

20210761164

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Врз основа на членот 11 став (2) од Законот за рамномерен регионален развој (*) („Службен весник на Република Северна Македонија“ број 24/21), Собранието на Република Северна Македонија, на седницата одржана на 2 април 2021 година, донесе

СТРАТЕГИЈА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 2021-2031

I. ВОВЕД

Законот за рамномерен регионален развој (*) го дефинира рамномерниот регионален развој како процес на планирање на регионалниот развој насочен кон намалување на диспаритетите во степенот на развој во и меѓу планските региони со цел остварување на рамномерен и одржлив развој на регионите. Согласно овој закон, планскиот регион е дефиниран како функционално територијална единица за статистика на трето ниво согласно Номенклатура на територијалните единици за статистика НТЕС - 3 воспоставена за потребите на планирање на развојот и за реализација на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој. Политиката за поттикнување рамномерен регионален развој е дефинирана како систем на цели, инструменти и мерки насочени кон намалување на диспаритетите во степенот на развиеност во и меѓу планските региони и остварување на рамномерен и одржлив развој во Република Северна Македонија. За период од една декада, политиката за поттикнување рамномерен регионален развој се конкретизира низ Стратегија за регионален развој на Република Северна Македонија како долгорочен плански документ со кој се утврдуваат принципите, целите и приоритетите на регионалниот развој во Република Северна Македонија и се дефинираат мерките, инструментите и финансиските и други средства за нивна реализација.

Законот за рамномерен регионален развој (*) ги утврдува следниве цели на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој:

- рамномерен и одржлив развој на целата територија на Република Северна Македонија, заснован врз моделот на полицентричен развој,
- намалување на диспаритетите меѓу и во рамките на планските региони и подигнување на квалитетот на животот на сите граѓани,
- зголемување на конкурентноста на планските региони преку јакнење на нивниот иновациски капацитет, оптимално користење и валоризирање на природното богатство, човечкиот капитал и економските особености на различните региони,
- зачувување и развивање на посебниот идентитет на планските региони, како и нивна афирмација и развој,
- развој на урбаните подрачја,
- развој на подрачјата со специфични развојни потреби,
- развој на селата и
- поддршка на меѓуопштинската и прекуграничната соработка на единиците на локалната самоуправа во функција на поттикнување рамномерен регионален развој.

Законот за рамномерен регионален развој(*) покрај клучните цели утврдува начела поврзани со политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој врз кои се потпира и Стратегијата за регионален развој 2021-2031. Од особено значење за спроведување на овој стратешки плански документ се начелата за:

- програмирање - изградба на повеќегодишен систем на програмирање и спроведување на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој што вклучува идентификација на приоритетите и мерките на политиката, нивното финансирање, управување и контрола,

- партнерство - соработка при подготовката, имплементацијата, мониторингот и евалуацијата на планските документи за регионален развој меѓу органите на централната власт и општините, економските и социјалните партнери и други релевантни претставници на граѓанското општество,

- усогласување - целите, приоритетите и мерките во планските документи за регионален развој се усогласуваат со целите, приоритетите и мерките во стратешките развојни документи на национално ниво и во програмските документи за интеграција на Република Северна Македонија во Европската унија,

- кофинансирање - кофинансирање на мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој од Буџетот на Република Северна Македонија, буџетите на општините, фондовите на Европската унија и други меѓународни извори, како и средства од домашни и странски правни и физички лица,

- транспарентност - редовно, навремено и објективно информирање на јавноста за мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој, како и овозможување слободен пристап до информации на заинтересираните страни,

- субсидијарност - подготовката, реализацијата, контролата и оценувањето на програмите и мерките за поттикнување рамномерен регионален развој ги вршат планските региони и општините, освен ако не се исклучени од нивна надлежност или не се во надлежност на државните органи и

- одржливост - почитување на економските, социјалните и еколошките компоненти на развојот при креирање на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој.

Само преку доследно придржување до овие начела ќе се создадат сите неопходни предуслови за успешно спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021-2031. Со овој втор по ред стратешки и плански документ поблиску се определени концептот, приоритетите и стратешките цели на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој за периодот 2021-2031 година вклучувајќи ги мерките и инструментите за поттикнување на развојот на планските региони и подрачјата со специфични развојни потреби, изворите на финансирање, институциите и механизмите за имплементација на мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој.

При подготовка на Стратегијата за регионален развој 2021-2031, во периодот јуни – октомври 2020 година се изврши усогласување со Просторниот План на Републиката, со стратешките развојни документи на национално ниво и програмските документи за интеграција на Република Северна Македонија во Европската унија.

Стратегијата за регионален развој 2021-2031 ќе се спроведува низ Програмите за спроведување на Стратегијата и Програми за развој на секој од осумте плански региони за чие спроведување ќе бидат подготвени и донесени годишни акциони планови. Планските документи се изготвуваат врз основа на Методологија пропишана од министерот за локална самоуправа.

Придонес на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 кон процесот на пристапување на Република Северна Македонија во Европската Унија

Стратегијата за регионален развој 2021-2031 е стратешки документ кој доколку ефикасно и ефективно се спроведе, значително ќе го забрза придвижувањето на Република Северна Македонија кон посакуваното полноправно членство во Европската Унија. Овој стратешки документ има особена специфична тежина поради фактот дека се донесува од страна на Собранието на Република Северна Македонија како претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт на Републиката.

Особеното значење на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 е нагласено и во последниот Извештај¹ на Европската Комисија за напредокот на Северна Македонија објавен на 6-ти октомври, 2020 година, каде во рамки на Поглавјето 22: *Регионална политика и координација на структурни инструменти* е констатирано дека годишните расходи постепено се зголемуваат со јасна препорака политиката за регионален развој значително да се зајакне, да се подобрат финансиските и други инструменти за нејзино спроведување (интегрирано планирање и управување со финансиските средства и мониторинг) и да се подобри административниот капацитет на централно и локално ниво.

Стратегијата за регионален развој 2021-2031 е усогласена со основните стратешки цели на Регионалната политика на ЕУ (именувана и како политика за кохезија) како клучна инвестициска политика на ЕУ за одржлив и инклузивен економски раст. Оваа политика на ЕУ поконкретно цели кон намалување на економските, социјални и територијални диспаритети помеѓу регионите на ЕУ низ поддршка за создавање работни места, конкурентност, економски раст, подобрен квалитет на животот и одржлив развој. Спроведувањето на Регионалната политика на ЕУ е финансиски поддржано преку европските структурни и инвестициски фондови но и низа други инструменти вклучувајќи го и клучниот инструмент за претпристапна помош (ИПА) на државите кои се кандидати за зачленување во ЕУ, меѓу кои и Република Северна Македонија. Притоа треба да се спомене дека искористувањето на алоцираните ИПА средства има за цел да помогне преку процесот на пристапување да се изградат соодветни капацитети и да се воспостави нормативна и институционална рамка како и рамка за програмирање меѓу останатото и на регионалниот развој, со утврдени пристапи и процедури кои ќе овозможат непречено и ефикасно користење на повеќекратно зголемени средства од европските структурни и инвестициски фондови по зачленувањето.

При подготовка на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 особено внимание беше посветено на обезбедување кохерентност на целите, приоритетите и мерките со начелата и приоритетите на „Европскиот Зелен Договор“² и на Зелената Агенда за Западен Балкан³, чија стратешка цел е да ја направи економијата на ЕУ и на Западен Балкан одржлива преку трансформација на климатските и еколошки предизвици во можности, и праведна транзиција со вклученост на сите. Ефикасното искористување на ресурсите преку движење кон чиста, циркуларна економија, обновување на биолошката разновидност и намалување на загадувањето на животната средина се специфични цели на Европскиот Зелен Договор и на Зелената Агенда за Западен Балкан кои се доследно рефлектирани во Стратегијата за регионален развој 2021-2031.

Покрај Европскиот Зелен Договор низ соодветни тематски цели и мерки на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 рефлектирани се и следниве приоритети на Европската Унија:

---

¹ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

² https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

³ <https://ec.europa.eu/neighbourhood>

- „Европа подготвена за дигиталната ера“ - како дигитална стратегија на ЕУ која цели кон зајакнување на населението со нова генерација на технологии и
- „Економија која функционира за сите луѓе“ – со цел да се создаде атрактивна инвестициска средина, раст кој создава квалитетни работни места особено за младите и малите бизниси.

Во тематските поглавја на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 при формулирање на специфичните цели на рамномерниот регионален развој и поврзаните мерки земени се предвид целите и карактеристичните мерки на тековните тематски политики на ЕУ⁴ вклучувајќи ги: Стратегијата за адаптација кон климатските промени и тековните политики поврзани со животната средина; Заедничката земјоделска политика на ЕУ која го опфаќа и руралниот развој; тековните политики на ЕУ за конкурентност, истражувања и иновации; Стратегијата за мали и средни претпријатија; Акцискиот план за циркуларна економија, Програмата за креативна Европа, Европската Стратегијата за управување со податоци и политиката за создавање дигитално општество; политиките за образование и обуки; Европската стратегија за вработување и поврзаната политика за социјалните прашања; политиките поврзани со енергетиката и енергетската ефикасност; Стратегијата за родова еднаквост и други релевантни тековни политики на ЕУ.

Земајќи ја предвид донесената одлука на Европскиот Совет за почеток на преговори со Северна Македонија⁵ од 26 март 2020 година и во очекување на усвојувањето на рамката за преговори и одржувањето на првата Меѓувладина Конференција, потребата од успешно спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 се повеќе ќе доаѓа до израз.

Искористување на достапните средства од Инструментот за претпристапна помош (ИПА) и други инструменти за поддршка на Европската Унија

Имајќи ги предвид определбата и напорите на Република Северна Македонија за пристапување кон Европската унија, при дефинирањето на стратешките цели за регионален развој предвид се земени целите на кохезионата политика на Европската Унија⁶. Како што појаснува новата политика за кохезија на Европскиот совет (2021-2027) ИПА претставува механизам со кој се зајакнуваат капацитетите на земјите во текот на процесот на пристапување, а кои резултираат со напредок и позитивен развој во регионот⁷. Преку политиката за кохезија на ЕУ се промовира економската конвергенција меѓу регионите, подигнување на конкурентноста и вработеноста и поттикнување на прекуграничната и соработката помеѓу регионите.

При креирање на стратешките цели за регионален развој на Република Северна Македонија, големо внимание е посветено на расположливата претпристапна помош од страна на ЕУ, посебно на ИПА фондовите за оперативната програма на регионален развој. На тој начин е постигнат висок степен на усогласеност со стратешките цели на соодветните ИПА компоненти кои можат да имаат улога во поттикнувањето на регионалниот развој на

---

⁴ https://ec.europa.eu/info/policies_en

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/media/43076/26-vc-euco-statement-en.pdf>

⁶ North Macedonia – financial assistance under IPA II; https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/north-macedonia_en

⁷ European Commission (EU), New Cohesion Policy of EU - Next long-term EU budget 2021-2027; https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/

државата⁸. Во континуитет преку ИПА од страна на ЕУ се помага на корисниците во делот на спроведување на политичките и економски реформи, подготвувајќи ги за искористување на правата и спроведување на обврските кои произлегуваат од членството во ЕУ. ИПА е исклучително значаен инструмент на поддршка и поради инвестициите на ЕУ и државите корисници во следните области: (1) реформа на јавната администрација; (2) владеење на правото; (3) одржлива економија; (4) население и (5) земјоделство и рурален развој.

Во контекст на Стратегијата за регионален развој, особено се значајни ИПА компонентите кои се дизајнирани со цел да обезбедат финансиска и техничка помош за: (1) транзиција и зајакнување на капацитетите на институциите; (2) прекугранична соработка (СВС); (3) регионален развој; (4) развој на човечки ресурси и (5) рурален развој⁹.

Една од заложбите на Стратегијата за регионален развој е да се унапреди искористувањето на ИПА средствата и да се создаде соодветен мониторинг систем кој ќе обезбедува информации за постигнатите ефекти врз регионалниот и локалниот развој во Северна Македонија. Другите препораки се однесуваат на потребата од јакнење на капацитетите на сите чинители на регионалниот и локалниот развој за искористување на ИПА средствата преку подготовка на солидни проекти и апликации. Од особено значење е и подигнувањето на степенот на информированост кај сите чинители во планските региони за можностите и расположливите средства за прекугранична соработка. Државата и општините од своја страна треба да обезбедат институционална поддршка на заинтересираните страни за подготовка и реализација на прекугранични проекти особено од областа на инфраструктурата, животната средина, заштита на природното и културното наследство како и други области од заеднички интерес.

Иако програмирањето на ИПА средствата е предмет на засебен процес со оваа Стратегија препорачуваме зајакнување на апсорпцијата на ИПА средствата преку формирање на фонд за помош на единиците на локалната самоуправа за кофинансирање на ЕУ проекти. На тој начин би се воспоставил еден силен и комплементарен механизам за сите општини и осумте плански региони, кој е особено значаен за општините со ограничени финансиски капацитети и планските региони кои потфрлаат во развојот. Притоа треба предвид да се земат и искуствата на државите членки на ЕУ при апсорбирање на структурните фондови каде голема улога имаат субнационалните власти.

Имајќи ја предвид актуелната ИПА 2 алокација на 608.7 милиони евра, истата претставува голема можност за Република Северна Македонија преку нејзино искористување да ги забрза подготовките за идното членство во ЕУ, и да постигне поголема внатрешна социо-економска кохезија¹⁰.

Врз основа на индикаторите кои упатуваат на анализа за регионални разлики во Северна Македонија за периодот од последните 10 години, со извесна сигурност може да се заклучи дека, диспропорционална алокација на проектите ИПА меѓу планските региони и општините биле меѓу факторите кои релативно влијаеле на социо-економската кохезија во РСМ. Забележана е значителна разлика во инвестициите меѓу регионите - со коефициент на варијација од 66.00%. Највисоките инвестиции во рамките на ИПА биле наменети за Југоисточниот регион со застапеност од 27.57%, по што следува Пелагонискиот регион со 22.28% од вкупните инвестиции, а најмалку во Полошкиот

---

⁸ IPA Regional Development Operational Programme in the Republic of North Macedonia; https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/tyrom/development/

⁹ Instrument for the Pre-Accession Assistance (IPA); https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/how

¹⁰ North Macedonia – financial assistance under IPA II; https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/north-macedonia_en

регион со 4.30% процентуална застапеност¹¹. Од таму и потребата, сите релевантни актери на регионалниот развој (МЛС, Бирото за регионален развој и регионалните центри), да го адресираат овој диспарат на начин што ќе го зајакнат капацитетот за искористување на ИПА средствата овозможувајќи порамномерна алокација на проекти помеѓу регионите и општините.

Покрај клучниот инструмент ИПА, на чинителите на регионалниот развој достапни им се други централни ЕУ програми како: LIFE - Животната средина; HORIZON 2020 – рамковни програми за истражување и иновација; EaSI – EU Programme for Employment and Social Innovation - ЕУ програми за вработување и социјални иновации; Erasmus+; образование, млади, обучување; Creative Europe – ЕУ програми за култура и креативност и COSME – ЕУ програми за конкурентност и претприемништво.

Земајќи го предвид сето ова, се препорачува во следната декада, Владата и сите релевантни чинители на регионалниот развој, да осигурат повисок степен на апсорпција на ЕУ инструментите за поддршка на регионалниот развој и на тој начин да се придонесе за поголема кохезија на планските региони, комплементарно надоврзувајќи се на новата кохезивна политика на солидарност на Европската Унија за период 2021-2027.

Придонес на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 кон остварување на целите за одржлив развој (ЦОП/SDGs) на Организацијата на обединетите нации (Агенда за одржлив развој 2030)

Од аспект на придонесот на Стратегијата за рамномерен регионален развој 2021-2031 година кон остварувањето на глобалните ЦОП и Агендата за одржлив развој 2030, од особено значење е утврдувањето на улогата на институциите од подсистемот за регионален развој и органите на локалната самоуправа во процесот на т.н. локализација на овие цели. Под локализација на глобалните ЦОП се подразбира признавање и зајакнување на позицијата на клучните локални фактори, а особено на органите на локалната самоуправа, населението, приватниот сектор, малите и средни претпријатија и локалните организации, во развивањето и имплементацијата на мерките што се однесуваат или произлегуваат од глобалните ЦОП, на ниво на градови и локални заедници.

Иако се работи за глобални ЦОП, нивното постигнување во голема мерка зависи од нивното прилагодување кон заедницата, селата и градовите, општините и планските региони. На тој начин имплементацијата на секторските стратегии на ниво на плански региони или општини во одредена мерка ќе ги апсорбира и рефлектира специфичните услови во локалните заедници. Иако во управувањето на локално ниво може да има одредени ограничувања во надлежностите, потенцијалите и средствата, и тие да се разликуваат, сепак локалните власти или планските региони имаат влијание врз определени области на јавни политики како што се, на пример: транспортот, комуналните услуги, образованието и обезбедувањето специфични социјални услуги и сл. Локализацијата на глобалните ЦОП (и преку Стратегијата за регионален развој) овозможува и поефикасна реализација на обврските преземени од страна на Републиката со меѓународни договори од типот на Парискиот Договор за климатски промени, Агендата 2030, Рамката на Сендаи за намалување на ризикот од катастрофи, и др. релевантни глобални или регионални договори.

Посебно значаен аспект за локализацијата на глобалните цели на одржливиот развој во процесот на подготовка и спроведување на Стратегијата за рамномерен регионален развој, е постоењето или собирањето квалитетни субнационални статистички

---

¹¹IPA Regional Development Programmes in Republic of North Macedonia;
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/fyrom/

податоци. Располагањето со информации и податоци кои можат да бидат разделени според приход, пол, возраст, етницитет, миграционен статус, географска локација и други карактеристики релевантни за локална и национална контекстуализација на глобалните цели на одржлив развој е основен услов за постигнување на целите на Агендата 2030.

Имплементацијата на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 и усогласувањето на секторските цели на Стратегијата со глобалните цели на одржливиот развој преку нивно постапно и иновативно локализирање ќе придонесе за значително поинтензивен и поквалитетен рамномерен и одржлив развој на целата територија на Република Северна Македонија, ефикасно намалување на диспаритетите меѓу и во рамките на планските региони, и подигање на квалитетот на животот на сите граѓани.

Придонес на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 за остварување повисок степен на родова еднаквост

Република Северна Македонија во последните 20 години оствари значаен напредок во однос на прашањето за унапредување на положбата на жената во општеството базиран врз начелата и принципите на слобода, еднаквост и човекови права дефинирани со Уставот¹² на Република Северна Македонија. Овие начела се интегрирани во законските и подзаконските акти со цел да се унапредат правата и еднаквиот третман на жените и мажите. Покрај домашната регулатива, нашата земја има потпишано и ратификувано низа меѓународни правни акти и ги има транспонирано во нашето законодавство.

Клучен закон кој ги регулира прашањата за еднаквите можности на жените и мажите и ги поставува механизмите за имплементација на родовата еднаквост е Законот за еднакви можности на жените и мажите¹³. Овој закон има за цел воспоставување на еднаквите можности на жените и мажите во сите области од општествениот живот и дефинира дека тоа е грижа на целото општество, односно на сите субјекти во јавниот и приватниот сектор. Покрај органите на законодавната, судската и извршната власт и сите други органи и организации во јавниот и приватниот сектор, еден од клучните субјекти за спроведување на овој закон се единиците на локалната самоуправа. Проактивниот пристап и ангажман на органите на државната управа и локалната самоуправа е од суштинско значење за спроведувањето и следењето на мерките од Стратегијата за рамномерен регионален развој а особено оние мерки каде предвид се земени различните потреби, предизвици и можности на жените и мажите.

Согласно Законот за еднакви можности на жените и мажите, родовата перспектива е интегрирана во Стратегијата за регионален развој 2021-2031 и покрај воочените предизвици особено поврзани со недостаток на дезагрегирани податоци по пол на ниво на плански региони. Оваа заложба е комплементарна и со Лисабонската агенда на Европската Унија која препорачува во секоја сфера на општественото живеење преку спроведување на секторските јавни политики да се обезбедуваат еднакви можности и права за жените и мажите. Истата е потврдена и со носењето на новата Стратегија за родова еднаквост 2020-2025¹⁴ со низа суштински мерки за постигнување родова еднаквост и вклучување на родот во сите општествени текови на Унијата. Во контекст на пристапувањето кон ЕУ треба да се спомене дека исполнување на мерките и стандардите за постигнување на еднаквите можности на жените и мажите е континуиран предмет на следење и оценка од страна на Европската комисија.

---

¹² Устав на Република Северна Македонија, член 9, одлука бр.08-184/1, 2019

¹³ Закон за еднакви можности на жените и мажите, Сл. весник на РМ бр. 201/2015

¹⁴ A Union of Equality: Gender equality strategy 2020-2025, COM (2020)152,

Покрај обврските кон ЕУ, Република Северна Македонија како земја членка на Советот на Европа и на Организацијата на Обединетите нации (ООН), при креирањето на националните политики треба да се води од обврските поставени со Европската социјална повелба, како и од одредбите пропишани со конвенциите на ООН и Целите за одржлив развој од Агендата 2030 на ООН, особено цел 5 која се залага за постигнување родова еднаквост и зајакнување на сите жени и девојчиња.

II. ПРИМЕНЕТА МЕТОДОЛОГИЈА

Стратегијата за регионален развој 2021-2031 е подготвена во согласност со одредбите од Правилникот¹⁵ за Методологија за изработка на планските документи за регионален развој како и низ процес на консултација со засегнатите страни на национално и локално ниво, кој беше реализиран во текот на септември 2020 година, низ 6 тематски работилници. Процесот за изработка на Стратегијата беше предводен од страна на Министерството за локална самоуправа и реализиран со техничка помош на заеднички проект на министерството и Владата на Швајцарската Конфедерација и швајцарската Агенција за развој и соработка, насловен „Одржлив и инклузивен рамномерен регионален развој – Фаза 1“. Притоа беа спроведени следниве процесни чекори (постапки):

1. Изготвување на секторски анализи за постојното ниво на развој на планските региони;
2. Определување на визија на Стратегијата
3. Определување на стратешки цели, приоритети и мерки;
4. Определување носители и инструменти за имплементација на Стратегијата и
5. Оформување на конечна верзија на Стратегијата.

Информациска и аналитичка основа за подготовка на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 беше создадена преку подготовка на 12 студии со секторска анализа на вкупно 16 тематски области од страна на тим сочинет од 19 национални експерти. Секоја од студиите беше подготвена во стандардизиран формат и опфаќа:

- 1) Извршно резиме (кое е пренесено во соодветно тематско поглавје на Стратегијата);
- 2) Вовед со опис на стратешкото опкружување;
- 3) Анализа на мандатите и влијанието на клучните засегнати страни за анализираниот сектор/тематска област;
- 4) Визија и стратешки цели на тематската област поврзани со рамномерниот регионален развој;
- 5) Анализа на приоритетни групи индикатори вклучувајќи ги сите индикатори наведени во Правилникот за Методологија за изработка на планските документи за регионален развој (анализирани се вкупно 265 индикатори);
- 6) Приоритетни мерки поврзани со клучните наоди од анализата и
- 7) Индикатори за следење на спроведувањето на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 и селектирани индикатори за дел од приоритетите и мерките со податок за базна година и со целна вредност за 2025 и 2029 година (обединети како Прилог 1 на Стратегијата).

Притоа беа анализирани секундарни - јавно достапни податоци од институционални извори преку примена на класични научни методи (анализа на податоци и синтеза на наоди и информации, прогнозирање на линеарни и динамички сценарија и сл.) а клучните наоди и предложените мерки беа валидизирани низ 6-те одржани тематски работилници со засегнатите страни.

---

¹⁵ Службен весник на РМ, бр. 102 од 13.08.2009 година

За подготовка на овие студии беа употребени релевантни официјални податоци, коишто се добиени по методологии усогласени со стандардите на ЕУ и со други меѓународни стандарди. Најголем дел од тие податоци се обезбедени од Државниот завод за статистика (ДЗС), како носител на официјалниот статистички систем на земјата. На таков начин, во најголема мерка употребените податоци се компатибилни на меѓународно ниво и овозможуваат ефективна споредливост на излезните резултати од секторските анализи со оние за државите членки на ЕУ и на државите кандидати. За дел од селектираните индикатори (*Прилог 1 на Стратегијата*) со употреба на наведените релевантни податоци се направени анализи како на тековните движења, така и на трендовите на движење на индикаторите во текот на последните изминати години. Врз основа на така утврдените трендови се направени прогнози за идните движења за периодот на реализација на Стратегијата и утврдени се вредности на таргетите што треба да се постигнат во периодот 2021-2029 година.

Во наредниот период од две години се очекува да бидат надминати двете главни ограничувања за квалитетот на излезните податоци на Стратегијата: Пописот на населението, домаќинствата и становите и кризата предизвикана од Covid-19. Оттаму и препораката, после две години со употреба на новите податоци да се направи ревизија на таргетите. Исто така препорачливо е да се зајакнат финансиските ресурси и човечки капацитети на Државниот завод за статистика, но и на сите други министерства, агенции и фондови кои се јавуваат како носители на спроведувањето на мерките од Стратегијата а со цел да се зголеми квалитетот на податоците поврзани со регионалниот развој, особено по однос на миграциите, јавното здравје, образованието, земјоделството и родовата еднаквост.

Благодарение на проширената информациска и аналитичка основа во споредба со претходната Стратегија, во Стратегијата за регионален развој 2021-2031 се презентирани аналитички наоди во 8 нови поглавја: Просторно планирање; Индустриски развој на планските региони; Земјоделие и рурален развој; Поддршка за развој на малите и средни претпријатија, претприемништво, иновации, мудра специјализација и конкурентност; Енергетика; Животна средина и климатски промени; Образование и Други тематски области осврнувајќи се на културата, спортот и рекреацијата и противпожарната заштита.

Во Стратегијата, во соодветни тематски поглавја се презентирани наоди само за одредени индикатори каде низ анализа е дојдено до сознание за постоење на понагласени диспаритети во развојот на планските региони и истите се адресирани низ приоритети и мерки за тематската област а за дел од мерките се утврдени и нумерички таргети за достигнување во периодот до 2025 и 2029 година. При прва ревизија на Стратегијата пожелно е да изнајдат ресурси и да се навлезе подлабоко во анализа на состојбите поврзани со културата, спортот и рекреацијата, интегрално во системот за управување со кризи, заштита и спасување и противпожарна заштита, дигитализацијата и концептот на „паметни“ градови и во анализа на други развојни предизвици поврзани со одржливоста и отпорноста на урбаните подрачја имајќи ја предвид потребата за подобрување на урбано-руралните односи. За здобивање со пошироки сознанија за состојбите во планските региони особено при подготовка на секторските политики, програми, акциски планови и проекти, препорака е да се консултираат и студиите со секторска анализа на 12-те тематски области кои се објавени на веб-страницата¹⁶ на Министерството за локална самоуправа.

---

¹⁶ <https://www.mls.gov.mk/>

III. КАРАКТЕРИСТИКИ НА РАЗВОЈОТ НА ПЛАНСКИТЕ РЕГИОНИ

3.1 Јавни инвестиции за рамномерен регионален развој и степен на развиеност на планските региони

Согласно со членот 35 став 2 од Законот за рамномерен регионален развој(*), за поттикнување на рамномерниот регионален развој од Буџетот на Република Северна Македонија годишно се издвојуваат средства во висина од најмалку 1% од БДП.

Од анализата на вкупно потрошените средства за регионален развој од страна на Министерството за локална самоуправа (МЛС) и Бирото за регионален развој (БРР) во периодот 2009-2018 година (табела 1) се забележува разлика од 51,177,000,000 милиони денари или 830,795,454 милиони евра.

Табела 1: Вкупно потрошени средства од МЛС и Бирото за регионален развој наспроти потребното ниво на издвоени средства во висина од 1% од БДП, во милиони денари (000 000)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Вкупно за 10 години во милиони денари	Вкупно за 10 години во милиони евра
Биро за регионален развој	18	80	46	34	43	55	46	125	82	114		
МЛС	0	46	81	28	8	39	88	103	13	196		
МЛС + Биро за регионален развој	18	126	127	62	51	95	134	227	95	310		
БДП	414622	437296	464186	466703	501891	527631	558954	594795	618106	658053		
1%БДП	4146	4373	4642	4667	5019	5276	5590	5948	6181	6581	51177	830.7

Извор: Пресметки засновани на податоци од Министерство за финансии, Бирото за регионален развој и Министерството за локална самоуправа

Покрај средствата кои се реализираат од страна на МЛС и БРР се издвојуваат и средства преку останатите министерства и владини агенции кои придонесуваат за развој на планските региони но истите само делумно ги адресираат воочените диспаритети. Наодите покажуваат дека без оглед што се реализираат низа проекти во планските региони не секогаш истите придонесуваат за порамномерен регионален развој, а има и примери каде одредени проекти ги продлабочуваат диспаритетите. Исклучок од ова се инвестициските програми на неколку органи на државната управа и агенции меѓу кои: ФИТР кој има воспоставено еден од низа критериуми за селекција на апликации а кој е поврзан со развојот на планските регионите; инвестициските програми на МЗВШ а поврзано со руралниот развој; Генералниот секретаријат на Владата на Република Северна Македонија а поврзано со дистрибуција на помош за здруженија на граѓани и фондации; МЖСПП поврзано со Програмата за управување со водите; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот; Министерството за економија и Агенцијата за

поддршка на претприемништвото, како и во проекти на МТСП. Сепак остануваат 15-тина други инвестициски програми на органи на државната управа, агенции и фондови каде треба да се разгледа можноста за доследна примена на Индексот за развиеност на планските региони при распределбата на средствата.

Во табелата 2 се прикажани просечните вкупни средства кои се потрошени преку МЛС, БРР и дел од останати линиски министерства и агенции во одделните плански региони за период 2009-2019, за кои низ процесот на завршна оценка на спроведувањето на претходната Стратегија се обезбедени податоци. Просечните вкупни потрошени средства се добиени на начин што вкупните средства во износ од 374 милиони евра се поделени на 11 периоди (2009-2019). Податокот за потрошените 374 милиони евра е преземен од Завршната евалуација на Стратегијата за регионален развој и може да се согледа дека за период од 2009-2019, вкупната разлика изнесува 591 милион евра.

Табела 2: Просечно вкупно потрошени средства (МЛС, БРР и останати линиски министерства) наспроти ниво на средства кои требало да бидат издвоени за сите региони за период од 2009-2019*

Година	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Разлика
БДП во милиони евра	6,767	7,109	7,544	7,585	8,150	8,562	9,072	9,657	10,038	10,698	11,341	
Ниво на средства кои требало да бидат издвоени (1% од БДП)	68	71	75	76	81	86	91	97	100	107	113	965
Вкупно потрошени средства за сите региони (во просек)	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	374
Неосстварена разлика	34	37	41	42	47	52	57	63	66	73	79	591

Извор: Пресметки засновани на податоците од Завршна евалуација на Стратегијата за регионален развој 2009-2019 и на програмите за развој на планските региони, мај 2020, ЕЦМР *Податоците се изразени во милиони евра

Во табелата 3 подолу, е прикажано нивото на средства кои треба да бидат издвоени за секој од планските региони во висина од 1% од БДП согласно Законот за рамномерен регионален развој(*) за периодот до 2025 година, согласно проекциите за движењето на номиналниот БДП на ММФ, од октомври 2020 година. Ова сценарио за движење на номиналниот БДП и нивото на средства кои треба да бидат издвоени за рамномерен регионален развој се смета блиску до реалното и очекуваното сценарио. Сепак мора да се нагласи дека ваквата проекција на движењето на БДП во наредните години е многу неизвесна имајќи го предвид неизвесното времетраење на пандемијата предизвикана од корона вирусот Covid19 и нејзиното влијанието врз економијата.

Табела 3: Ниво на средства кои треба да бидат издвоени во висина од 1% од БДП (очекувано сценарио) изразени во евра

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Номинален БДП (во евра)	10,909,760,454	11,682,432,029	12,452,307,871	13,214,502,120	13,339,088,427	13,808,111,610
1% од БДП	109,097,605	116,824,320	124,523,079	132,145,021	133,390,884	138,081,116

Скопски ПР (7.2%)	7,855,028	8,411,351	8,965,662	9,514,442	9,604,144	9,941,840
Југоисточен ПР (11.1%)	12,109,834	12,967,500	13,822,062	14,668,097	14,806,388	15,327,004
Источен ПР (11.3%)	12,328,029	13,201,148	14,071,108	14,932,387	15,073,170	15,603,166
Полошки ПР (13.2%)	14,400,884	15,420,810	16,437,046	17,443,143	17,607,597	18,226,707
Пелагониски ПР (11.9%)	12,982,615	13,902,094	14,818,246	15,725,258	15,873,515	16,431,653
Вардарски ПР (14.7%)	16,037,348	17,173,175	18,304,893	19,425,318	19,608,460	20,297,924
Југозападен ПР (13.3%)	14,509,981	15,537,635	16,561,569	17,575,288	17,740,988	18,364,788
Североисточен ПР (17.3%)	18,873,886	20,210,607	21,542,493	22,861,089	23,076,623	23,888,033

Извор: Пресметки со користење на проекции за движењата на номинален БДП со податоци од од International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, Октомври 2020

Во табелата 4 подолу е дадено песимистичко сценарио за движење на БДП до 2025 година и нивото на средства кои треба да бидат издвоени во висина од 1% од номиналниот БДП на одделните плански региони. Ова сценарио е креирано врз основа линиско намалување на проекциите на ММФ за движење на растот на БДП до 2025 година за 20% по година поради продолжено влијание на кризата предизвикана од Covid 19. Врз основа на намалените проекции коригирани се вредностите на номиналниот БДП (намален раст за 20% за секоја година) и издвојувањата кои треба да се направат по одделните плански региони.

Табела 4: Ниво на средства кои треба да бидат издвоени во висина од 1% од БДП

БДП (во милиони евра)	10,909,760,454	11,682,432,029	12,452,307,871	13,214,502,120	13,339,088,427	13,808,111,610
Номинален БДП со намлен раст на БДП за 20%	10,830,436,163	11,527,897,714	12,298,332,702	13,062,063,270	13,314,171,166	13,714,306,974
1% од номинален БДП со намален раст на БДП за 20%	108,304,362	115,278,977	122,983,327	130,620,633	133,141,712	137,143,070
Скопскиот ПР (7.2%)	7,797,914	8,300,086	8,854,800	9,404,686	9,586,203	9,874,301
Југоисточен ПР (11.1%)	12,021,784	12,795,966	13,651,149	14,498,890	14,778,730	15,222,881

Источен ПР (11.3%)	12,238,393	13,026,524	13,897,116	14,760,131	15,045,013	15,497,167
Полошки ПР (13.2%)	14,296,176	15,216,825	16,233,799	17,241,924	17,574,706	18,102,885
Пелагонис ки ПР (11.9%)	12,888,219	13,718,198	14,635,016	15,543,855	15,843,864	16,320,025
Вардарски ПР (14.7%)	15,920,741	16,946,010	18,078,549	19,201,233	19,571,832	20,160,031
Југозападе н ПР (13.3%)	14,404,480	15,332,104	16,356,782	17,372,544	17,707,848	18,240,028
Североист очен ПР (17.3%)	18,736,655	19,943,263	21,276,116	22,597,369	23,033,516	23,725,751

Извор: Пресметки засновани на податоци од *International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, Октомври 2020*

Споредбата на двете сценарија за шест годишниот период е дадена во табелата 5 од која може да се согледа дека вкупната разлика во нивото на издвоени средства за шестгодишниот период може да достигне над 6.5 милиони евра за сите региони доколку се оствари песимистичкото сценарио.

Табела 5: Разлики во нивото на издвоени средства помеѓу очекуваното и песимистичко сценарио за движење на БДП

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Вкупна разлика
1% од номинален БДП	109,097,605	116,824,320	124,523,079	132,145,021	133,390,884	138,081,116	
1% од номинален БДП со намален раст на БДП за 20%	108,304,362	115,278,977	122,983,327	130,620,633	133,141,712	137,143,070	
Разлика по години	793,243	1,545,343	1,539,752	1,524,388	249,173	938,046	6,589,945

Извор: Пресметки засновани на податоци од Министерство за финансии

Јавните инвестиции кои се реализираат од страна на јавниот сектор преку ресорните министерства и други органи на централната власт, како и инвестициите од единиците на локалната самоуправа имаат значајна улога во развојот на планските региони. Подолу во табелата 6 се прикажани вредностите за вкупните јавни инвестиции по глава жител по одделни плански региони за периодот 2009 - 2018 година. Со жолта боја се обележани вредностите од одделните региони кои имале највисоки вкупни јавни инвестиции по глава жител, додека со зелена боја се обележани вредностите на регионите кои биле на второ место по висина на јавни инвестиции по глава на жител.

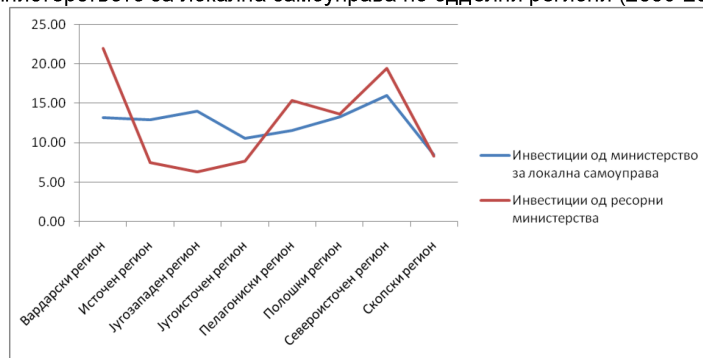
Табела 6: Вкупни јавни инвестиции по одделни плански региони по глава жител за период 2009-2018-та година во денари

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017**	2018
Вардарски регион	1125	1820	723	14	12069	416	4117	9217	330	2717
Источен регион	1008	1559	609	15	1570	356	2210	224	223	2388
Југозападен регион	833	1174	94	453	831	382	1355	223	231	1546
Југоисточен регион	1018	1619	626	11	1898	438	2155	198	221	2249
Пелагониски регион	724	1197	431	8	1715	812	2532	6169	277	1372
Полошки регион	589	826	330	8	546	205	1547	4408	147	1302
Североисточен регион	1034	1486	147	19	3299	15378	1907	210	202	1689
Скопски регион	279	431	29	17	330	325	537	160	93	833

Извор: Пресметки засновани на податоците за инвестициите од ресорните министерства и Министерството за локална самоуправа од Завршна евалуација на Стратегијата за регионален развој 2009-2018 и на програмите за развој на планските региони, мај 2020, ЕЦМР.

Од вредностите во табелата 6 може да се забележи дека Вардарскиот плански регион во период од 10 години (2009-2018) бил осум пати на прво место по висина на јавни инвестиции по глава на жител. Североисточниот плански регион кој е еден од најнеразвиените региони заедно со Вардарскиот во период од 10 години е три пати на второ и еднаш на прво место а на второ место во неколку години се појавуваат Југоисточниот (2010 и 2011) и Пелагонискиот плански регион (2014-2017) иако се средно развиени плански региони.

Графикон 1: Процентуално учество јавните инвестиции од ресорните министерства и Министерството за локална самоуправа по одделни региони (2009-2019)

Извор: Графички приказ заснован на податоците за процентуално учество на инвестициите од ресорните министерства и МЛС превземени од Завршна евалуација на Стратегијата за регионален развој 2009-2019 и на програмите за развој на планските региони, мај 2020, ЕЦМР.

Од графиконот 1 погоре, може да се заклучи дека Вардарскиот и Североисточниот плански регион кои воедно се и најмалку развиени согласно Индексот за степенот на развиеност на планските региони, добиле најмногу јавни инвестиции во однос на

останатите региони. Меѓутоа Скопскиот плански регион со процентуално учество од 8.28% се наоѓа пред три други плански региони (Југоисточен, Источен и Југозападен) иако е далеку најразвиен регион. Овој наод упатува на потребата од подоследна примена на Индексот за степенот на развиеност на планските региони при реализација на капиталните проекти во одделните плански региони.

Табела 7: Индекс за степенот на развиеност на планските региони за 2008-2012 и 2013-2017

Плански регион	Развоен индекс 2008-2012	Развоен индекс 2013 - 2017	Остварен напредок
Скопски	1.48	1.51	0.03
Југоисточен	0.89	0.97	0.08
Пелагониски	0.73	0.91	0.18
Југозападен	0.72	0.81	0.09
Вардарски	0.69	0.74	0.05
Источен	0.67	0.96	0.29
Полошки	0.72	0.82	0.1
Североисточен	0.56	0.63	0.07

Извор: Пресметка врз основа на податоци од одлуките на Владата за класификација на планските региони за 2008-2012 и 2013-2017

Треба да се спомене дека за периодот од 2018-2023, со одлука на Владата на Република Северна Македонија поради неспроведен Попис на населението, Индексот за степенот на развиеност на планските региони е утврден на исто ниво како за периодот 2013 – 2017 година. Поради тоа неговите вредности не се претставени во табелата 7.

И покрај остварениот напредок (табела 7) и наодот (графикон 1) дека најмногу средства добиле Североисточниот и Вардарскиот плански регион, сепак тие сè уште се региони со најнизок развој. Од табелата 7 се воочува дека овие два плански региони имаат остварено најмал напредок во однос на релативната промена на нивниот индекс на развиеност помеѓу двата анализирани периоди (0.07 за Североисточниот и 0.05 за Вардарскиот плански регион) не земајќи го во предвид Скопскиот плански регион кој има промена од 0.03 бидејќи тој регион е воедно и со највисок степен на развиеност. Овој наод укажува дека обемот на јавните инвестиции сам по себе не е доволен за да се постигне посилен ефект на приближување на помалку развиените региони до средно развиените и следствено до Скопскиот плански регион и дека неопходно е да се стимулираат приватните инвестиции (како домашни, така и странски) во понеразвиените плански региони бидејќи во спротивно поради пред се пазарно и профитно мотивирани приватни инвестиции, истите ќе продолжат да се движат кон планските региони со највисок принос на капиталот, првенствено кон Скопскиот плански региони и кон средно развиените региони.

И покрај комплексноста на факторите кои влијаат на развојот на планските региони, охрабрува наодот дека сите плански региони сепак оствариле напредок во однос на претходниот период (2008-2012) и може да се заклучи дека овој напредок се должи и на спроведувањето на мерките од Стратегијата за регионален развој 2009 – 2019 но и другите релевантни секторски политики и инфраструктурни мерки.

За развој на сценарија на движење на вредностите на Индексот за степенот на развиеност на планските региони во наредната декада треба да се имаат предвид барем две клучни ограничувања: 1) неспроведениот Попис на населението земајќи предвид дека половина од индикаторите за пресметување на композитниот индекс се поврзани со виталната статистика за населението и 2) влијанието на пандемијата предизвикана од

корона вирусот Covid-19 врз севкупните социо-економски состојби во државата. Сепак, поради потребата да се овозможи барем минимална основа за евалуација на ефектите од интегралното спроведување на приоритетните мерки од Стратегијата за регионален развој 2021-2031, во табела 8 подолу, поаѓајќи од евидентирираниот напредок во развојот на планските региони, направено е таргетирано позиционирање (во процентуален опсег) на Индексот за степенот на развиеност на планските региони во споредба со Скопскиот плански регион но и меѓусебно за периодот до 2025 и 2029 година.

Табела 8: Процентуалната вредност на Индексот за степенот на развиеност на планските региони во споредба со Скопскиот плански регион (таргетирано позиционирање во опсег)

Плански регион	Базна година	Базна вредност	Таргет 2025	Таргет 2029
Вардарски	2018	48.70%	60%-65%	65%-75%
Источен	2018	63.60%	70%-75%	75%-85%
Југозападен	2018	53.90%	60%-65%	65%-75%
Југоисточен	2018	64.30%	70%-75%	75%-85%
Пелагониски	2018	60.40%	70%-75%	75%-85%
Полошки	2018	54.60%	65%-70%	70%-80%
Североисточен	2018	41.50%	55%-60%	60%-70%
Скопски	2018	100%	100%	100%

Извор: Пресметки и проекција заснована на Одлука за класификација на степенот на развиеност на планските региони за периодот 2018 – 2023

И покрај заснованоста на доследното спроведување на одредбите на Законот за рамномерен регионален развој(*) а особено одредбата за вложување на најмалку 1% од БДП за постигнување рамномерен регионален развој во Републиката како и на претпоставката за успешно спроведување на мерките од Стратегијата за регионален развој 2021-2031 вклучувајќи ги особено мерките за стимулирање на приватните инвестиции во помалку развиените региони, вредностите на оваа проекција треба да се земат со должна резерва и единствено како сценарио за посакувано движење на состојбите.

Изборот на Република Северна Македонија за користење на двоен композитен индекс (економски и демографски) обезбедува повеќедимензионална слика за разликите во регионалниот развој. Овој индекс ќе продолжи да се применува со нова пресметка на секои 5 години како еден од клучните инструменти за мерење на ефектите од спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Северна Македонија но и за распределба на јавните инвестиции. Тој е клучен ориентир за следење на јазот или нивото на диспаратитет во развиеност помеѓу одделните региони, но и за интегрирање на целите на Стратегијата за регионален развој во секторските политики. При формулирање на овој композитен индекс насочено е особено внимание на поединечните индикатори и нивната тежина притоа водејќи сметка сите влезни податоци за пресметка да се јавно достапни и проверливи. Само преку целосна измерливост на степенот на развиеност на планските региони согласно пресметаните вредности на индексот се овозможува интегрално следење на ефектите од спроведувањето на одредбите на Законот за рамномерен регионален развој (*) и мерките на Стратегијата за регионален развој.

Со цел да се одговори на предизвиците за водење на современи и актуелни регионални политики усогласени со тие на Европската Унија а особено во пресрет на оперативниот почеток на преговори за полноправно членство на Република Северна Македонија во ЕУ препорачливо е согласно динамиката на евроинтеграциските процеси и

поврзаните реформи на одреден временски период да се врши соодветна евалуација на целисходноста и оправданоста на индикаторите за утврдување на индексот на степенот на развиеност на планските региони.

Создавање на ефективен механизам за фискално воедначување како алатка со комплементарен ефект врз постигнувањето порамномерен регионален развој

Една од основните цели на Законот за рамномерен регионален развој(*) е покрај намалување на диспаритетите помеѓу планските региони да се намалуваат и диспаритетите помеѓу единиците на локалната самоуправа во рамки на планските региони.

За разлика од претходната во оваа Стратегија за регионален развој, е адресирана потребата од воспоставување ефикасен механизам за фискално воедначување (делумно аплицирано во формулата за распределба на средства за општините од општата дотација од ДДВ) како алатка со чија примена се остваруваат и комплементарни ефекти за порамномерен регионален развој. Притоа треба да се напомене дека фискалното воедначување се однесува на општините и во контекст на примена на овој механизам не е соодветно користење на Индексот за степенот на развиеност на планските региони од причина што финансиското воедначување како алатка првенствено цели кон надминување на фискалната нерамнотежа помеѓу фискалните потреби и фискалниот капацитет на единиците на локалната самоуправа, особено нужно во држави со едностепена локална самоуправа како Северна Македонија. Оттаму, целта на фискалното воедначување во контекст на Стратегијата за регионален развој е да се обезбеди еднаква понуда на јавни добра и услуги кај сите единици на локална самоуправа, постигнувајќи притоа комплементарен ефект на постигнување поголема рамнотежа на развојот на одделни плански региони. Солидарно помагајќи ги финансиски најслабите општини односно општините со најнизок капацитет за собирање приходи позитивно се влијае на нивниот развој но истовремено и на развојот на планскиот регион на кој му припаѓаат.

Во табелата 9 подолу се наведени податоци за приходите по глава жител на урбаните и руралните општини заедно со општините во градот Скопје и градот Скопје за периодот 2013-2019 година. Притоа, може да се забележи дека урбаните општини (*надвор од градот Скопје*) имаат повеќе приходи по глава жител во однос на руралните општини во просек за 10% за целиот период освен во 2016-тата година. Општините во градот Скопје и градот Скопје имаат уште повисоки приходи (иако вклучуваат и некои општини со споредбено помали приходи) и разликата во приходите по глава жител е поголема за 35% во однос на руралните општини. Со овој наод се потврдува претпоставката дека во Северна Македонија (како и во многу други земји) руралните општини остваруваат пониски приходи од урбаните.

Табела 9: Приходи по глава жител согласно седиштето на ЕЛС за период 2013-2019 год.

Видови општини	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (6 месеци)
Рурални општини	10,493	11,034	11,195	13,628	11,828	12,370	6,128
Урбани општини	12,554	12,970	13,376	13,313	13,615	14,489	7,431
Град Скопје со општините	19,053	18,354	21,045	21,167	21,449	20,969	10,675

Извор: Пресметки засновани на податоци од завршните сметки на ЕЛС

За да се добие поцелосна слика за разликите помеѓу урбаните и руралните општини направена е споредбена анализа на нивните расходи. Клучниот наод е дека расходите по глава на жител во градот Скопје со општините во градот се повисоки за

дури 22,03% од националниот просек додека расходите на руралните општини во 2019-тата година се за 22% пониски во однос на националниот просек. Овие значајни разлики помеѓу расходите по глава на жител јасно укажуваат на нерамномерност во економскиот развој и квалитет на јавните добра и услуги помеѓу руралните и урбаните општини, а особено помеѓу градот Скопје со општините во град Скопје и останатиот дел од државата.

Согласно дополнителна анализа на структурата на приходите се доаѓа до наод дека главните диспаритети помеѓу општините произлегуваат од разликите во нивните сопствени приходи (фискалниот капацитет и капацитетот за собирање на истите), а многу помал дел од разликите како резултат на блок дотациите доделени на различните ЕЛС. На овој наод се надоврзува фактот дека формулата за распределба на ДДВ¹⁷ како општа дотација не содржи фактор поврзан со капацитетот на ЕЛС за собирањето приходи од сопствени извори, и токму поради овој дефицит не може до крај да се постигне ефект на фискално воедначување. Оттука, имајќи предвид дека диспаритетот кој се јавува кај групите на приходи добиени од сопствени извори на ЕЛС е всушност поголем од јазот помеѓу руралниот просек и урбаниот просек, се наложува потреба во формулата за распределба на општата дотација од ДДВ да се вклучат дополнителни фактори поврзани со разликите во основата на локалните приходи.

Финансиското воедначување е една од најсуштинските алатки за надминување на воочените диспаритети во рамките на планските региони бидејќи преку нејзина доследна примена се обезбедува поголем резервоар на финансиски средства за оние општини кои ќе се најдат под националниот просек земајќи предвид дека според анализите, градот Скопје и најголем дел од општините во Градот Скопје се лоцирани над националниот просек. Преведено како мерка која го поттикнува рамномерниот регионален развој ова значи дека дел од општините во сите други региони со исклучок на најголем дел од општините во Скопскиот регион би добиле повеќе средства кои можат да ги наменат за јавни инвестиции за локален развој а преку него и за севкупен развој на планскиот регион на кој му припаѓаат. На тој начин планските региони развојно би се приближиле на најразвиениот Скопски плански регион. Треба да се спомене и дека за добро аргументирани и објективни механизми (формули) за воедначување ќе биде неопходно да се реализира Попис на населението во Северна Македонија.

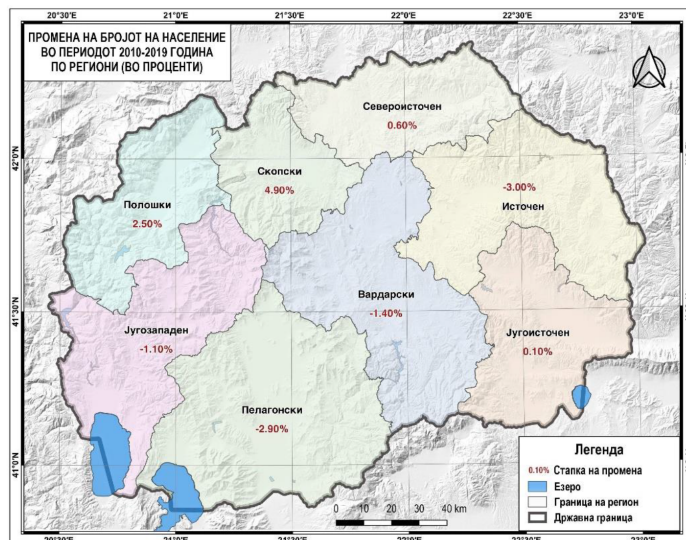
3.2 Демографски развој и подрачја со специфични развојни потреби

Според процената на населението за 2019 година, (состојба 30 јуни), во Северна Македонија живеат 2076694 жители.

---

¹⁷ Пресметка врз основа на три фактори: население, површина на земјиштето и бројот на населени места

Слика 1: Стапка на промена на населението

Во однос на 2010 година забележан е апсолутен пораст од само 21690 жители со вкупна стапка на пораст на населението од само 1,1%, и просечна годишна стапка на пораст од 0,117%. Највисока стапка на вкупна промена е забележана во Скопскиот плански регион од 4,9% и Полошкиот плански регион од 2,5%. Североисточниот и Југоисточниот плански регион бележат стапки на пораст од 0,6% и 0,1%. Останатите региони се одликуваат со негативна стапка на промена на популацијата. Најголемо намалување на обемот на популацијата има во Источниот плански регион од -3% и Пелагонискиот плански регион од -2,9%.

Во општините со седиште во село од 2010 до 2019 година е забележана стапка на вкупен пораст од 2,1% или вкупен апсолутен пораст од 7980 жители. Во 18 општини во кои е забележан раст на популацијата во анализираниот период, имаме вкупен апсолутен пораст од 13745 жители, од кои 56% се оствариле во рамките на само четири општини (Арачиново и Студеничани во Скопскиот плански регион, Липково во Североисточниот и Желино во Полошкиот плански регион). Општините со седиште во град од 2010 до 2019 година бележат намалување за 8926 жители или стапка на вкупна промена од -0,8%. Со пораст се само 8 општини: Куманово, Тетово, Гостивар, Дебар, Радовиш, Струга, Струмица и Штип. Растот на градските општини како Тетово, Гостивар и Куманово во голем дел е резултат и на доселувањата од околните селски населби. Наспроти нив, кај 76% од општините со седиште во град е забележано вкупно намалување на популацијата од 19751 жител.

Табела 10: Демографски индикатори на Република Северна Македонија, по плански региони

	Северна Македонија	Вардарски регион	Источен регион	Југозападен регион	Југоисточен регион	Пелагониски регион	Полошки регион	Североисточ ен регион	Скопски регион
Промени во број на население									
2010	205500 4	15385 8	17977 0	22185 5	17285 8	23413 7	31480 4	17504 5	60267 7
2019	207669 4	15175 5	17434 1	21937 9	17307 6	22737 8	32260 5	17608 6	63207 4
Стапка на пораст									
2010/19	1.1	-1.4	-3.0	-1.1	0.1	-2.9	2.5	0.6	4.9
Стапка на природен прираст									
2010	2,5	0,8	-0,2	1,6	1,9	-1,9	4,5	2,7	4,9
2019	-0,3	-2,5	-4,2	-1,3	-1,6	-4,7	2,3	-0,4	2,3
Коефициент на стареење									
2010	11,7	12,8	12,7	10,5	12,1	15,1	8,4	10,9	12,2
2019	14,3	15,8	16,8	12,6	14,8	17,0	9,9	13,3	15,2

Извор: Пресметки засновани на податоци од ДЗС

Според изготвената проекција на населението, опаѓање на бројот на населението се очекува по 2025 година, а во 2029 година вкупната бројка на население би изнесувала 2064916 жители. Тоа значи намалување во однос на 2019 година за -0,6%. Од 2025 година до 2027 година опаѓањето на населението е видливо кај сите плански региони.

Табела 11: Проекции на населението во периодот до 2029 година, по плански региони

	Република Северна Македонија	Вардарски регион	Источен регион	Југозападен регион	Југоисточен регион	Пелагониски регион	Полошки регион	Североисточ ен регион	Скопски регион
2018	2.064.077	145.104	172.105	229.473	167.581	232.498	336.204	171.210	609.902
2019	2.067.292	145.330	172.373	229.830	167.842	232.860	336.728	171.477	610.852
2020	2.065.489	145.204	172.223	229.630	167.695	232.657	336.434	171.328	610.319
2021	2.070.201	145.535	172.616	230.154	168.078	233.187	337.202	171.718	611.712
2022	2.074.864	145.863	173.005	230.672	168.456	233.713	337.961	172.105	613.089
2023	2.078.985	146.152	173.348	231.130	168.791	234.177	338.632	172.447	614.307
2024	2.082.074	146.369	173.606	231.474	169.042	234.525	339.135	172.703	615.220

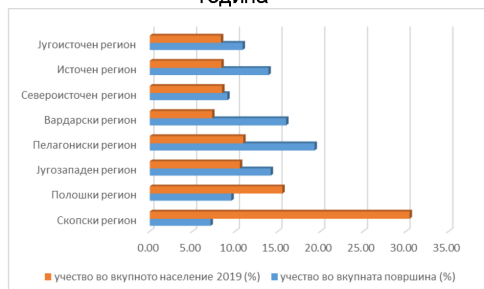
2025	2.083.640	146.480	173.736	231.648	169.169	234.701	339.391	172.833	615.682
2026	2.083.194	146.448	173.699	231.598	169.133	234.651	339.318	172.796	615.551
2027	2.080.249	146.241	173.454	231.271	168.894	234.319	338.838	172.552	614.680
2028	2.074.317	145.824	172.959	230.611	168.412	233.651	337.872	172.060	612.928
2029	2.064.916	145.163	172.175	229.566	167.649	232.592	336.341	171.280	610.150

Извор: Пресметки засновани на почетни/влезни податоци од ДЗС

Големата нерамномерност во разместеноста на населението е еден од најзначајните демографски предизвици на државата. Во 2019 година во Скопскиот плански регион на само 7,13% од територијата на Република Северна Македонија, живее 30,44% од вкупното население во земјата. Односно, во Скопскиот, Полошкиот и Североисточниот плански регион на површина од 6554.89 km² (25,8%) живеат 1130765 жители или 54,5% од вкупното население во 2019 година. Од друга страна во Источниот, Југоисточниот и Вардарскиот плански регион на нешто повеќе од 2/5 од територијата на државата (или 40,8%), живее само 24% од населението.

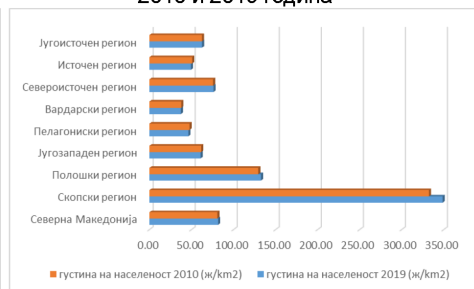
Во општини со седиште во град е сконцентрирано половина (54,8%) од вкупното население во државата, 18,5% од населението живее во општините со седиште во село, додека 26,7% живее во општините во градот Скопје. Општините од Полошкиот плански регион апсорбираат 1/3 од населението во селските општини, потоа следуваат Скопскиот плански регион со 28% и Југоисточен плански регион со 10%.

Графикон 2: Учество на планските региони во вкупната површина и население во 2019 година

Извор: Пресметки засновани на податоци од ДЗС

Графикон 3: Густина на населеност на Северна Македонија и по плански региони за 2010 и 2019 година

Извор: Пресметки засновани на податоци од ДЗС

Со најголема густина на населеност се одликува Скопскиот плански регион со 348,68 жители на km², (2019 година) и истата е четири пати поголема во однос на просечната густина на населеност во земјата (81,64 ж/km²). Потоа следи Полошкиот плански регион со 132,66 ж/km². Сите останати плански региони се под просечната густина на населеност во земјата. Од 2010 до 2019 година стапката на природен прираст исто така се намалила од 2,5% на -0,3%. Во последната анализирана година, негативни вредности на стапката на природен прираст имале 6 плански региони, додека позитивни

вредности биле регистрирани во Скопскиот и Полошкиот плански регион (2,3‰ и во двата региони). Истата година, во 51 општина (63,8%) била регистрирана негативна стапка на природен прираст. Вредностите на стапката на природен прираст во општините се движи помеѓу 15,6‰ во Студеничани до -11,3‰ во Кратово.

Нагласени промени и регионални специфичности се евидентни и кај миграциските движења. Во периодот од 2010 до 2019 година во внатрешните миграции биле вклучени вкупно 81873 лица. Од нив 78,2% биле меѓуопштински миграции, а 21,8% се одвивале во рамките на иста општина. Само во периодот од 2014 до 2019 година 35,1% од внатрешните миграции биле на релација село - град, 21,6% се одвивале од град во село, миграциите помеѓу селата учествувале со 34,7%, а меѓуградските со само 8,6%. Во миграциските движења меѓу регионите биле вклучени 32283 лица. При тоа, 14098 или 43,7% од вкупните доселувања биле кон Скопскиот плански регион кој во анализираниот период е единствениот регион со позитивно миграциско салдо.

Во вкупните внатрешни преселби жените се најприсутни, поточно учествуваат со над 70% во сите региони. Преселувањата главно се одвиваат поради стекнување образование, склучување брак или вработување односно се обусловени со социоекономската развиеност на подрачјето, стапката на активност на жената и побарувачката за одредена работна сила.

Миграцискиот биланс на надворешните миграциски движења кај граѓаните на земјава од 2010 до 2016 година има негативен предзнак, во следните две години бележи позитивно салдо, за да во 2019 е повторно со негативен предзнак. Во однос на обемот и интензитетот на надворешните миграциски движења кај планските региони се забележуваат разлики и специфичности. Пелагонискиот плански регион е единствениот регион со континуирано позитивно салдо како резултат на доселувањата во општините Ресен, Прилеп и Битола, со поголем интензитет на доселување до 2016 година. Населението кое е доселено со над 60% е на возраст од 20 до 39 години. Најголем дел е доселено македонско население од областа Мала Преспа во Албанија. Надворешните миграциски текови имаат ниски вредности кај Скопскиот, Вардарскиот и Североисточниот плански регион. Останатите региони бележат негативни салда на миграциите со осцилации. Меѓу нив се истакнува Југозападниот плански регион главно поради нагласените иселувања на жителите на општините Охрид, Кичево и Дебар. Поголеми иселувања во Полошкиот регион се евидентирани од општините Тетово и Гостивар.

Согласно демографските текови (природи и механички) можни се три сценарија на случувања:

Сценарио 1 - Прогресивно сценарио: Се поврзува со можноста Република Северна Македонија во наредната декада да пристапи во Европската Унија, што би резултирало со поповолна економска клима, подобра основа за одржување на умерено миграциско салдо и засилен економски раст. Членството во ЕУ би придонело за зголемен прилив на инвестиции особено во инфраструктурата, отворање на поголеми можности за вработување и проширување на пазарите за пласман на производи и услуги. Од друга страна, би придонело кон намалување на темпото на одлевање на населението надвор од земјава и би ја успорило динамиката на депопулација и стареење на населението. Секако, преоптимистички е да се очекува прогресивно сценарио на целата територија на државата, но сосема реално би можело да се очекува поголем економски раст во одредени плански региони со што ќе се измени сегашната економска поларизација. Ќе се создадат услови за економска и демографска одржливост на помалите градски општини, а руралниот простор ќе има можност за делумна ревитализација.

Сценарио 2 – Регресивно сценарио: Ова сценарио се поврзува со можноста членството во Европската Унија да се одложи. Очекувањата се дека во сегашни услови на просторна и економска организираност на руралниот простор, работоспособното население ќе продолжи да се одлива главно кон градските населби и надвор од

државата. Ваквата емиграција во комбинација со намалената стапка на наталитет, неминовно ќе доведе до силно понатамошно демографско празнење на овие простори. Кај руралните општини кои се карактеризираат со повисока стапка на наталитет од останатите општини, во следните неколку години ќе се компензираат загубите на население кое емигрира, а последиците се очекува да бидат видливи на крајот на оваа декада, кога ќе се почувствува влијанието на намалениот наталитет и емиграциските одлевања. Со оглед на послаба економска основа кај градските општини како Делчево, Македонски Брод, Крушево, Валандово, Богданци, Пехчево, Кратово, Свети Николе итн., (како и под влијание на низа други фактори кои не се од економска природа), неминовно е континуирано одлевање на популацијата. Последиците ќе бидат видливи во овој период дури и кај општините со поголем број на население како Гостивар, Тетово, Куманово итн. Како што претходно споменавме, територијалниот опфат на град Скопје, природно ќе „истисне“ дел од своето население во околните субурбани населби, под влијание на влошените еколошки состојби. Ваквото регресивно сценарио за одвивање на миграциските текови ќе предизвика огромни последици во просторот во целина и може да се пресретне само преку соодветни односно унапредени политики за просторен, економски и демографски развој и успешно спроведени активни мерки.

Сценарио 3 – Оптимистичко сценарио: Се поврзува со можноста Северна Македонија да стане дел од Европската Унија, да се пренасочат и стимулираат правците на внатрешните миграциски движења и да се создадат услови за доселувања од странство. Со поголемите инвестирања би се создала можност за вработување и би се приближиле кон вредностите на стапките на вработеност и невработеност во земјите од Европската Унија. Би се посветило повеќе внимание на организација на образованието спрема бараните компетенции на пазарот, а социјалната заштита бу се организирана целосно во рамки кои соодветствуваат на европските закони придонесувајќи за намалување на степенот на сиромаштија во земјава. Оптимистичкото сценарио дава можност да се согледаат придобивките во демографските состојби како ублажување на постојната и спречување на понатамошната депопулација, поголема грижа и активна вклученост на старата популација, која неминовно ќе го зголемува своето учество до крајот на оваа декада.

На просторот на Република Северна Македонија постои одредена рамнотежа во сооднос помеѓу машкото и женското население, со блага предност на машката популација. Во последната анализирана година, соодносот изнесувал 50,1% наспроти 49,9% во корист на машкото население. Таков сооднос постои во сите региони, освен во Скопскиот, каде женските лица учествуваат со 50,8% во вкупната популација.

Според податоците од анализираниите десет години во Северна Македонија во континуитет се одвива процесот на демографско стареење и истиот е евидентен во сите плански региони. Од 2010 до 2019 година, освен во Скопскиот плански регион каде напоредно со поголемите доселувања на млада популација, очекувани се и поголем број на раѓања и поголемо учество на младо население, во сите останати региони се забележува негативна промена во контингентот на младо население до 14 години. Во групата на население од 15 до 64 години на ниво на држава имаме промена од -0,8%. Анализирани по региони, Полошкиот плански регион бележи пораст од 5,1%, сè уште како резултат на приливот на генерации кога обемот на кохортот на млада популација беше пообеман, потоа Југозападниот со 0,1% и Североисточниот плански регион со 0,8%. Кај останатите региони е присутно намалување. Контингентот на старо население во сите региони бележи зголемено учество во популацијата. Притоа, во 2019 година, Полошкиот плански регион, Скопскиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион имаат просечна старост помала од онаа на ниво на држава, додека Вардарскиот, Пелагонискиот, Источниот и Југоисточниот плански регион имаат просечна старост на населението над 40 години. Во 2019 година коефициентот на старост има најниска

вредност од 15,1% во Полошки плански регион, до 24,3% во Пелагониски и 24,1 % во Источен плански регион. Старењето на популацијата од една страна е како резултат на зголеменото очекувано траење на животот, но и поради намалениот број на родени.

Сознанијата за населението и неговите карактеристики се од голема важност за идентификување на можностите, облиците на делување и развој на конкретен простор од демографски, економски, функционален аспект и од аспект на севкупна одржливост. Наодите за нерамномерната разместеност на населението и слабиот демографски потенцијал се една од клучните пречки не само за рамномерен регионален развој туку и за севкупен економски развој на Републиката. Оттаму, и потребата да се изнајдат начини и да се спроведат практични мерки кои ќе резултираат со зголемена атрактивност на регионите и задржување на населението преку намалување на економските и социјалните диспаритети, јакнење на економските и социјалните функции, заштита на животната средина и создавање можности за покралитетно живеење. Ова особено се однесува на руралните средини кои треба да се трансформираат во атрактивни подрачја за живеење и работа.

Подрачја со специфични развојни потреби

Врз основа на член 7 став 2 од Законот за рамномерен регионален развој (*) определени се подрачја со специфични развојни потреби во Република Северна Македонија. Во оваа група на подрачја се вбројуваат погранични, рурални, ридско-планински и други подрачја за кои, поради нивните специфични карактеристики, постои потреба од посебен плански пристап и поттикнување на развојот од страна на државата и подрачја што се од особен интерес за развој на економските, туристичките, културните и други стратешки цели на државата. Како критериуми за нивно издвојување се земаат: географските, социо-економските, историските и културните карактеристики на подрачјето на општините и општините во градот Скопје и други стратешки интереси на државата. Освен наведените се користат и други подетални критериуми за дефинирање на овие подрачја определени во подзаконскиот акт.

Како погранични подрачја се издвојуваат атарите на катастарските општини во пограничниот појас по должина на граничната линија, подрачјата со оддалеченост на населеното место до 10 km од државната граница или прво населено место кое излегува со атарот на катастарската општина на државната граница и селата. За издвојување на ридско планинските подрачја се користат неколку критериуми и индикатори како: ортографските карактеристики на селскиот атар, кој покажува изразити ридско планински карактеристики; подрачја над 700 метри надморска височина со ридско планински карактеристики, како агро-климатски и еколошки услови кои делуваат во просторот над 700 метри и овозможуваа отежнато и поскапо живеење на населението. За определување на рурални подрачја се користат индекс на економски развој, индекс на социјална развиеност и демографски индекс.

Како населби со специфични развојни потреби се издвојуваат дури 1.164 населени места (од вкупно 1.767) или 65,9% од вкупниот број населени места во земјата. Овие подрачја се простираат на 65,3% од вкупната површина на Република Северна Македонија, но опфаќаат само 26,9% од вкупното население во 2002 година. Ваквата ретка густина на населеност се должи најмногу на тоа што во овие подрачја се вбројуваат националните паркови кои имаат поголема површина, а воедно местата кои влегуваат во оваа група се најчесто ретко населени. Истите се простираат во сите региони, во 68 единици на локална самоуправа. Со оглед на евидентираните демографски состојби врз основа на процените на населението на ниво на општина, повеќе од очекувано е драстично намалување на населението во овие населени места.

Подрачјата со природни богатства и културно наследство кои се заштитени со закон ги опфаќаат: националните паркови „Маврово“, „Галичица“ и „Пелистер“ (зафаќаат околу 4,5% од територијата на државата)¹⁸. Како подрачја со културно наследство заштитени со закон се издвоени с. Гари како рурална целина; с. Смилево како историска целина и с. Конско како урбанистичка целина. Покрај овие, како подрачја со специфични развојни потреби утврдени со закон се издвоени планината Водно како предел со посебна убавина, Катлановскиот предел заради посебните природни карактеристики и река Белештица како предел-споменик на природата, строг природен резерват „Езерани“, Ресен и „Тиквеш“, Кавадарци; Споменик на природата „Маркови Кули“, Прилеп. Се очекува конечната одлука за прогласување на Шар Планина како заштитено подрачје во категоријата Национален парк и Осоговските планини за заштитено подрачје во категоријата Заштитен предел. Со тоа, би се зголемила листата на подрачја со природни богатства, бројот на селски населби и број на население.

Постоечката листа на подрачја со специфични развојни потреби која опфаќа 2/3 од вкупниот број на населени места и 2/3 од површината на државата е непрактична и не овозможува солидна основа за креирање и спроведување на попрецизно насочени развојни политики. Од таа причина, неопходно е подобрување на методологијата за дефинирање на подрачја со специфични развојни потреби според нови утврдени критериуми преку продлабочена научна и стручна студија од интердисциплинарен карактер.

3.3 Просторно планирање

Со тематската анализа на просторниот развој на планските региони е утврдено дека разликите помеѓу нив постепено се намалуваат но сепак основен наод е дека диспаратите опстојуваат. Скопскиот плански регион кој е најмал по површина развојно далеку отскокнува од останатите 7 плански региони. Табелата 12 подолу дава пресек на неколку клучни индикатори за просторниот развој на планските региони каде се воочени најголеми разлики.

Табела 12: Разлики во просторниот развој на планските региони

Плански регион	Население 2019 год.		Површина		Густина на населеност жит/км ²	Населени места број	БДП/ж 2016 г.(МКД)	Ранг	Ниво на урбанизација 2002 ¹⁹	Ранг
	број	%	км ²	%						
Вардарски	151.755	7,31	4.063,29	15,97	37,35	216	302.286	3	69	2
Источен	174.341	8,40	3.537,29	13,91	49,29	219	266.047	5	66	4
Југозападен	219.379	10,56	3.604,63	14,17	60,86	287	222.133	6	36	6
Југоисточен	173.076	8,33	2.767,03	10,88	62,55	188	341.870	2	45	7

¹⁸ <http://www.moepp.gov.mk> - Национална стратегија за заштита на природа со Акционен план (2017-2027) , МЖСПП, 2018

¹⁹ % на учество на градското население во вкупното во 2002 година (не постојат понови податоци)

Плански регион	Население 2019 год.		Површина		Густина на населеност жит/км ²	Населени места број	БДП/ж 2016 г.(МКД)	Ранг	Ниво на урбанизираност 2002 ¹⁹	Ранг
	број	%	км ²	%						
Пелагониски	227.378	10,95	4.909,65	19,30	46,31	343	282.381	4	68	3
Полошки	322.605	15,53	2.431,81	9,56	132,66	186	132.538	8	29	8
Североисточен	176.086	8,48	2.310,32	9,08	76,22	195	168.301	7	57	5
Скопски	632.074	30,44	1.812,76	7,13	348,68	147	411.575	1	88	1
Република Северна Македонија	2.076.694	100,00	25.436,78	100,00	81,64	1.781				

Извори: Агенција за катастар на недвижности, Секторска анализа на демографски развој, Б.А.Тошевска, М.Љакоска, ДЗС: Регионите во Република Северна Македонија, 2019г., „Просторен план на Република Македонија“, ЈП за просторни и урбанистички планови, 2004 г.

Како што може да се забележи од табелата 12, кај најголем број плански региони не постои корелација помеѓу големината и концентрацијата на население, што е видливо од индикаторот за густината на населеност. Скопскиот плански регион, иако најмал по површина, далеку отскокнува од останатите по однос на концентрација на население како последица на тенденциите за миграција на населението од целата држава кон скопската агломерација и регионот. Слични тенденции се манифестираат и во Полошкиот плански регион, кој според просторниот опфат е еден од најмалите, но во однос на концентрацијата на население, изразена преку густината на населеност, следи веднаш по Скопскиот плански регион. Веднаш по најретко населениот Вардарски плански регион (втор најголем по површина), следува Пелагонискиот плански регион, најголем по површина и со најмногу населени места во рамките на општините, но со мала густина на населеност.

Во однос на степенот на урбанизација и вкупниот развој, со исклучок на Скопскиот и Полошкиот плански регион кај другите региони постои извесен степен на неусогласеност помеѓу брзиот пораст на нивото на урбанизираност, искажан преку популациона концентрација во урбаните центри и достигнатото ниво на стопанска развиеност, изразено преку висината на бруто домашниот производ по жител. Најголеми разлики се забележуваат во Југоисточниот плански регион, кој според нивото на економски развој се наоѓа на второ, а според степенот на урбанизација на седмо место. Отстапувањата помеѓу останатите региони се помали, но укажуваат дека на регионално како и на национално ниво, процесот на урбанизација не е единствениот фактор на влијание врз економскиот развој а дури во некои случаи има влијание на одржливоста на развојот. Наодите од оваа тематска анализа укажуваат дека во изминатата декада продолжила тенденцијата за урбанизирање на се поголеми рурални простори, често на сметка на висококвалитетни обработливи површини, што за последица има деградација на животната средина, уништување на пејзажите, прекумерна експлоатација на природните ресурси (особено необновливите), нерационално планирање и организирање на инфраструктура и сл. Овие тенденции се најинтензивни и најактуелни во Полошкиот,

Скопскиот, а последните години и во Југоисточниот плански регион. Билансот²⁰ на намена на земјиштето (прикажан во табела 13 подолу) е резултат на користење на земјиштето за продуктивни и непродуктивни цели.

Табела 13: Биланс на намена на земјиштето

Плански регион	Земјоделско		Шуми	Продуктивно 4 (1+2+3)	Површина на регион 5	Непродуктивно 5-4
	Обработливо 1	Пасишта 2				
Вардарски	55.772,00	109.730,00	130.931,00	296.433,00	406.328,94	109.895,94
Источен	78.184,00	110.765,00	148.568,00	337.517,00	353.728,91	16.211,91
Југозападен	49.923,00	85.577,00	187.589,00	323.089,00	360.463,33	37.374,33
Југоисточен	60.699,00	54.695,00	142.277,00	257.671,00	276.702,60	19.031,60
Пелагониски	115.233,00	145.328,00	139.302,00	399.863,00	490.964,69	91.101,69
Полошки	41.573,00	131.532,00	90.298,00	263.403,00	243.180,98	- 20.222,02 ²¹
Североисточен	78.405,00	65.281,00	72.763,00	216.449,00	231.032,11	14.583,11
Скопски	40.059,00	41.083,00	77.901,00	159.043,00	181.275,57	22.232,57
ВКУПНО	519.848,00	743.991,00	989.629,00	2.253.468,00	2.543.636,55	290.168,55

Извор: Државен завод за статистика, МАКСТАТ - база на податоци и Агенција за катастар на недвижности

Основна стратегија за просторен развој на државата е „Просторниот план на Република Македонија“, 2004 - 2020 година кој директно се спроведува преку изработка и донесување на просторни планови на региони, просторни планови на подрачја од јавен

²⁰ Продуктивното земјиште ги опфаќа површините наменети за примарна продукција. Обемот и интензитетот на користењето на овие површини е во зависност од: бонитетната вредност на земјиштето, структурата на катастарските класи, интензитетот на ерозијата, надморската висина, наклонот, експозицијата на теренот и климатските услови. Непродуктивно земјиште го сочинуваат површините кои не се користат непосредно за одделни видови на производство, но се услов за вкупниот стопански развој.

²¹ Пресметката на непродуктивното земјиште како разлика од вкупната површина и површините под продуктивно земјиште (како збир од земјоделското земјиште и површините под шуми), во Полошкиот плански регион дава нелогичен резултат, односно површината под продуктивно земјиште ја надминува вкупната површина на регионот за 20 222,02ха. Од таа причина, во Агенцијата за катастар на недвижности се врши усогласување на површините во одделни катастарски општини во општина Тетово.

интерес и просторни планови на општините и Градот Скопје, како и со урбанистички планови и друга документација за планирање и уредување на просторот, предвидена со закон. Како разработка на „Просторниот план на Република Македонија“, усвоени се 4 регионални просторни планови, 3 се утврдени од Собранието на Република Северна Македонија во нацрт фаза, а во процес на изработка сè уште 3 регионални просторни планови. Со овие регионални планови е покриена само 40% од територијата на државата. Од нив, само Просторниот план на Скопскиот регион и Просторниот план на Источниот плански регион (утврдени во нацрт фаза), се совпаѓаат со површината на планските региони. Иако Просторниот план за Скопскиот регион е утврден во нацрт фаза во 2010 година, активностите за изработка и усвојување на предлог план не продолжија, така што во услови на претстојната промена на просторно-планската регулатива, најсоодветно решение е да се започне со постапка за изработка и донесување на нов просторен план за Скопскиот плански регион, додека Источниот плански регион, чиј просторен план е во фаза на изработка на предлог план, најверојатно ќе биде првиот донесен просторен план за плански регион. Просторниот план на Охридско-Преспанскиот регион, донесен во 2010 година, Просторниот план на НП Галичица (во изработка) и Просторниот план на НП Пелистер (во изработка), се однесуваат на поголем дел од територијата на Југозападниот плански регион и мал дел од Пелагонискиот плански регион. Останатите 5 плански региони не се воопшто опфатени со просторно-планска документација и во контекст на просторното планирање ова е еден од најзначајните диспаритети.

Урбанистичко планската документација, е примарно во надлежност на единиците за локална самоуправа, но за одделни простори, на предлог на Министерството за транспорт и врски, Владата на Република Северна Македонија донесува годишна програма за финансирање на изработка на урбанистички планови. Генералните урбанистички планови за градовите и Урбанистичките планови за села се од исклучително значење за плански и одржлив развој на населбите. Тоа се сеопфатни, локални стратегии за просторен развој кои даваат генерални насоки за користење на земјиштето, дистрибуција на економски и развојни зони и капацитети, развој на инфраструктура, јавни функции и услуги, како и заштита на животната средина и природата, и природното и културното наследство. Во табела 14 подолу се прикажани податоци поврзани со усвоени урбанистички планови за периодот 2014- 2019 година.

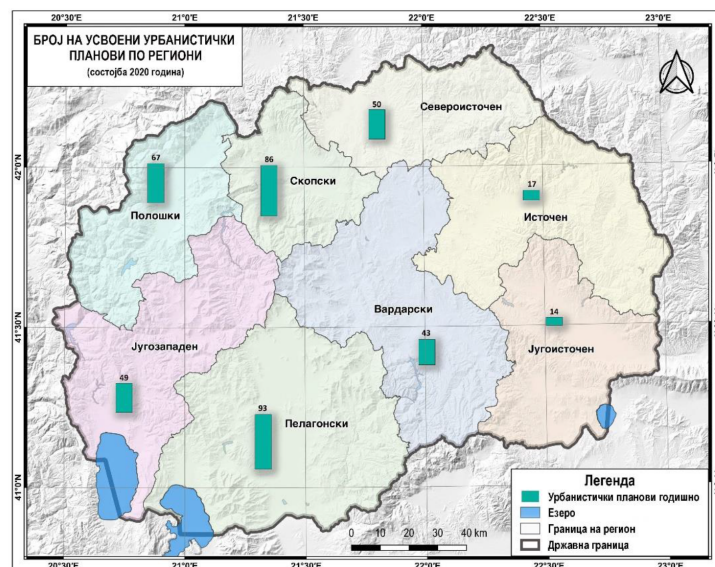
Табела 14: Усвоени урбанистички планови 2014-2019 год.

	Плански региони	Усвоени планови	% на усвоени планови	ГУП	ГУП	УПС	УПС	ОА	ОА	Урбанизира на површина	урбанизира на
1	Вардарски	43	19.9 1	1	866.26	8	709.22	34	1525.66	3101.14	0.7 6
2	Источен	17	7.76	4	691.85	11	1580.4 9	2	76.33	2348.67	0.6 6
3	Југозападен	49	17.0 7	1	69.75	10	604.75	38	2933.65	3608.15	1.0 0
4	Југоисточен	14	7.45	0	0	11	819.54	3	261.92	1081.46	0.3 9
5	Пелагониски	93	27.1 1	1	19.69	15	868.68	77	3365.72	4254.09	0.8 7
6	Полошки	67	36.0 2	2	53.01	16	1341.8 5	49	4239.9	5634.76	2.3 2

7	Североисточен	50	25.64	1	615.00	1	160.00	48	5285	6060	2.62
8	Скопски	86	58.50	0	0	16	1796.07	70	8268.05	10064.12	5.55
	ВКУПНО	419	23.53	10	2315.56	88	7880.60	321	25956.20	36152.39	1.42

Извор: Министерство за транспорт и врски на РСМ, Агенција за катастар на недвижности

Во периодот 2014–2019 година се донесени урбанистички планови за 419 населби (23,5% од вкупно 1781 населби во државата), што во однос на урбанизираната површина претставува 1,42% од вкупната територија. Во оваа бројка се вклучени ГУП-ови за градските населби, Урбанистичките планови за села и Општите акти, кои методолошки значително се разликуваат од урбанистичките планови, односно даваат само генерални насоки за утврдување на урбаното подрачје, без подлабоки проекции, особено во однос на инфраструктурата. За останатиот дел од населбите (1362), или не постојат планови, или се донесени во периодот пред 2014 год, а некои датираат и од 90-те години. Во рамките на планските региони, опфатеноста со урбанистички планови се движи од 58,5% од вкупниот број населби во Скопскиот плански регион, до само 8,5% во Југоисточниот плански регион. Во останатите плански региони процентот на опфатеност со планска документација се движи околу 20% од бројот на населби. Во 13 општини се отпочнати постапки за изработка нови ГУП-ови (меѓу кои и за градот Скопје). Овие постапки вообичаено траат долго и често се проследени со меѓусебно спротивставени цели на институции кои имаат надлежности во одредени делови од просторот или правни субјекти кои управуваат/стопанисуваат со одредени природни добра.

Слика 2: Број на усвоени урбанистички планови по региони

Доколку двата клучни индикатори за опфатеност на регионите со планска документација односно усвоени планови за населбите како % од вкупниот број населби и новоурбанизирана површина како % од вкупната територија на регионите, се вкрстат со Индексот за степенот на развиеност на регионите за периодот (2013 – 2017 г. повторен и за периодот 2018 – 2023 г.)²² може да се селектираат регионите кои по однос на урбанистичкото планирање најмногу потфрлаат и во кои треба најинтензивно да се инвестира, а тоа се: Вардарскиот, Југозападниот, Источниот, Југоисточниот и Пелагонискиот плански регион.

Отсуството на актуелна урбанистичка планска документација придонесува за нерационално користење на градежното земјиште и неконтролирана пренамена на продуктивното земјоделско и шумско земјиште во непродуктивно, нерационална експлоатација на природните ресурси, загадување на почвата, водите и воздухот и последично загрозување на јавниот интерес. И покрај препораките за ограничување на развојот на градовите во рамките на постојните урбани опфати, и определбите на Просторниот план на Републиката за заштита на земјоделското земјиште од висока категорија, тенденциите за ширење на градските населби сè уште се актуелни. Легализацијата на бесправно изградените објекти како резултат на спроведување на Законот за постапување со бесправно изградените објекти, значително влијае врз проширување на урбаните подрачја на градовите, поради легализација на градби лоцирани во контактните простори на градовите. Кога предвид ќе се земе се поголемата ограниченост на расположливите ресурси, особено оние од необновлив карактер, неопходно е одржливо просторно и урбанистичко планирање и рационално користење на земјиштето, водите и останатите ресурси. Оттаму и потребата во наредниот период опфатен со оваа Стратегија доследно и целисходно да се инвестира во подготовка на новиот Просторен план на Република Северна Македонија како највисок стратешки документ за организација, користење и заштита на просторот, како и во негова разработка преку просторни планови за сите плански региони, односно урбанистички планови за населбите. За пристапување кон реализација на оваа ургентна потреба во просторниот развој неопходно е пред сè донесување на Закон за просторно планирање кој ќе ја регулира оваа материја од аспект на вид и карактер на документацијата, методологија и постапка на изработка и процедура на усвојување и спроведување.

3.4 Економски карактеристики на развојот на планските региони

Анализата на економските диспаритети (табела 15) помеѓу планските региони е направена преку презентирање на состојбата и тековите на основните економски карактеристики како што се: бруто домашниот производ, БДП по глава на жител, бруто-додадената вредност по одделни сектори, активни деловни субјекти, инвестиции, извоз-увоз, и исплатени просечни нето плати и истата покажа дека меѓу одделните плански региони во Република Северна Македонија постојат изразени диспаритети во степенот на економска развиеност.

Табела 15: Рангирање на одделните плански региони според клучните економски индикатори

²² Одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот од 2013 до 2017 година (Сл. весник на РМ бр.88/13)

Клучни економски индикатори	Скопски	Југоисточен	Пелагониски	Југозападен	Полошки	Вардарски	Источен	Североисточен
БДП (2017 година)	1	3	2	4	7	6	5	8
БДП по глава на жител (2017 година)	1	2	5	6	8	3	4	7
БДВ (2017 година)	1	3	2	4	7	6	5	8
БДВ - земјоделство (2017 година)	6	1	2	7	4	3	5	8
БДВ - индустрија (2017 година)	1	4	2	5	8	6	3	7
БДВ - градежништво (2017 година)	1	4	3	6	5	7	2	8
БДВ - услуги (2017 година)	1	3	4	2	5	6	7	8
Активни деловни субјекти (2018 година)	1	5	3	4	2	7	6	8
Инвестиции во основни средства (2017 година)	1	7	3	2	5	6	4	8
Инвестиции во основни средства во земјоделството (2017 година)	3	2	1	8	4	6	5	7
Инвестиции во основни средства во индустријата (2017 година)	1	5	2	6	7	4	3	8
Инвестиции во основни средства во градежништво (2017 година)	1	7	6	2	3	5	4	8
Инвестиции во основни средства во услугите (2017 година)	1	7	5	6	3	4	2	8
Извоз по одделни плански региони (2017 година)	1	5	4	6	7	3	2	8
Увоз по одделни плански региони (2017 година)	1	5	4	7	6	2	3	8
Просечно исплатена нето-плата по вработен (2018 година)	1	7	3	4	2	5	6	8

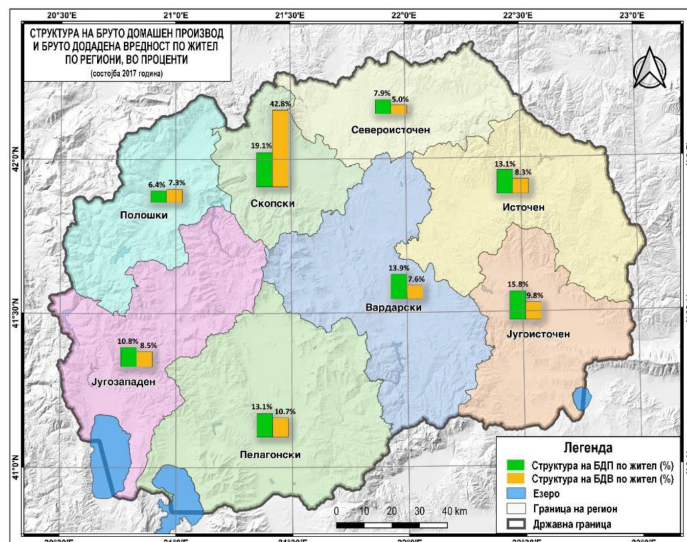
* 1 - Највисок ранг, 8 - Најнизок ранг. Забелешка: Рангирањето е поврзано со специфичен индикатор во табелата односно рангирањата помеѓу различни индикатори не се споредливи.

Извор ДЗС, Регионите во Република Северна Македонија, 2019

БДП по одделните плански региони, како синтетички показател е еден од порелевантните показатели за економскиот развој и регионалните диспаритети меѓу одделните плански региони. Анализата на бруто-домашниот производ покажа дека од вкупниот БДП што во 2017 година се креирал во Република Северна Македонија, 42% се создава во Скопскиот регион и тоа е за 8,6 пати повеќе од БДП што се произведува во Североисточниот регион каде се создава само 5% од БДП. Освен Пелагонискиот регион кој создава 10% од БДП, сите останати плански региони имаат учество помало од 10%. Со мали промени во структурата, до ден денес сликата за создавањето на БДП по плански региони е скоро идентична, што укажува на постојан голем диспаритет во економската развиеност помеѓу регионите.

Според анализата на БДП по глава жител, три плански региони: Скопскиот, Југоисточниот и Вардарскиот имаат вредности повисоки од националниот просек. Скопскиот плански регион создава БДП по глава жител за 41,8% повисок од просечниот БДП по глава на жител на ниво на целата земја, а потоа следуваат Југоисточниот со 17,4% и Вардарскиот со 3,5% над националниот просек. Останатите плански региони се далеку под просекот, а најмалку БДП по глава жител, само 47,2% од националниот просек се создава во Полошкиот плански регион, потоа следуваат Североисточниот со 58,5% и

Југозападниот со 80,2%. Источниот и Пелагонискиот плански регион се нешто пониски од националниот просек со 2,5% и 3% респективно. И според оваа економска карактеристика може да се заклучи дека Република Северна Македонија се карактеризира со големи регионални диспаритети во економскиот развој во одделните плански региони, особено Скопскиот плански регион кој има три пати повисок БДП по глава на жител од Полошкиот плански регион.

Слика 3: Структура на БДП и БДВ по жител по региони во проценти

Доколку се погледнат просечните стапки на економски раст по одделните региони се забележува дека најстабилни стапки на економски раст во периодот 2011-2017 година има Скопскиот плански регион со просечна стапка на економски раст од 2,42% што е нешто повисока од просечната стапка на економски раст од 2,32% на ниво на целата економија. Економскиот раст во Скопскиот плански регион укажува на фактот дека овој регион, каде што се создава 43% од вкупниот БДП е моторот на економската активност и носител на економскиот раст во земјата. Многу ниската економска развиеност на останатите региони води до поголема нестабилност во нивниот економски раст и укажува на нивниот поединечен многу помал ефект врз националниот економскиот раст.

Динамичката структурна анализа на економијата по планските региони во Република Северна Македонија направена врз основа на расположливите податоци за бруто-додадената вредност по сектори на дејност според Националната класификација на дејностите (НКД) потврдува дека Републиката сè уште ја одликува моноцентричен модел на развој. Во 2017 година 42,8% од бруто-додадената вредност е создадена во Скопскиот плански регион, што е за 8,6 пати повеќе од бруто додадената вредност која се создала во Североисточниот плански регион (4,97%). Во периодот 2013-2017 година учеството на планските региони во креирањето на вкупната бруто-додадена вредност на земјата следи една константна линија и одделните региони незначително го зголемуваат или намалуваат учеството за помалку од еден процентен поен. Ваквата состојба наметнува потреба од водење на регионална политика за поттикнување на динамичен развој во другите региони и порамномерна дисперзија на инвестициите низ земјата, со

цел да се намалат економските и другите диспаритети. Притоа, политиката на полицентричен развој не значи дека Скопскиот плански регион треба да се запостави за сметка на другите понеразвиени плански региони, туку вклучува паралелно поттикнување на развојот во сите региони, со тоа што мерките треба да бидат првенствено насочени кон забрзување на развојот на помалку развиените плански региони.

Имајќи го предвид традиционалното значење на земјоделството за Северна Македонија, како и стратешката определба на државата за унапредување на овој сектор, поттикнувањето на земјоделскиот развој се наложува и како приоритет на политиката за рамномерен регионален развој, посебно имајќи ги предвид специфичностите и погодната клима на планските региони за висококвалитетно земјоделско производство. Анализата на бруто-додадената вредност по плански региони од аспект на земјоделскиот сектор покажа дека Југоисточниот и Пелагонискиот плански регион се издвојуваат како региони со најзначајно учество во креирањето на бруто-додадената вредност во земјоделското производство, 29% и 21%, респективно. Останатите плански региони, пак, имаат поскромно учество во креирањето на бруто-додадената вредност во земјоделското производство на земјата. И тука Североисточниот регион има најмало учество од 4% во создавањето на бруто-додадената вредност.

Од аспект на креирањето на бруто-додадената вредност во секторите, преработувачка индустрија; рударство и вадење на камен; снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација, доминира Скопскиот плански регион со учество од 33% додека Североисточниот, Вардарскиот, Полошкиот и Југозападниот плански регион имаат учество под 10%. Имајќи ги предвид индустриските капацитети со кои располагаат, Пелагонискиот и Источниот плански регион се издвојуваат во создавањето на бруто додадената вредност во горенаведените сектори и имаат учество од 15% и 16%, респективно но сепак двојно помалку од Скопскиот плански регион.

Активностите во градежниот сектор се еден од позначајните индикатори преку кој може да се спореди економската развиеност на планските региони. Анализата покажа дека во 2017 година, 56% од бруто-додадената вредност во градежништвото е создадена во Скопскиот плански регион, а сите останати плански региони имаат учество помало од 10%. Карактеристично е што Скопскиот плански регион, во периодот 2013-2017 година го зголемува своето учество во создавањето на бруто-додадената вредност во градежништвото, продлабочувајќи ги економските диспаритети.

Доминацијата на Скопскиот плански регион во креирањето на бруто-додадената вредност и производството видливо се отсликува и во надворешно-трговската размена на регионите. Во периодот 2013-2017 година Скопскиот регион учествувал со дури 53% во вкупниот извоз и со над 68% во вкупниот увоз на Република Северна Македонија. Во структурата на извозот се издвојуваат и Вардарскиот плански регион со 13,6% (како резултат на извозот на фероникел од страна на "Фени") и Источниот плански регион со 12% (како резултат на извозот од металната и текстилната индустрија). Сите останати региони имаа учество помало од 10%, додека Североисточниот регион има незначително учество од само 1%.

Анализата на планските региони од аспект на бројот на активни деловни субјекти, како носители на економската активност покажа дека, во 2018 година, од вкупно 72.350 деловни субјекти, 27.612 или 38% се лоцирани во Скопскиот плански регион, додека само 4.078 или 6% се во Североисточниот плански регион, како најнеразвиен регион. Во различните плански региони евидентни се и големите разлики во исплатата на просечната нето-плата. Највисока просечна нето-плата од 28.125 денари, во 2018 година се исплаќа во Скопскиот плански регион, и таа е повисока за 51% од најниска просечна нето-плата од 18.633 денари, која во 2018 година, е исплатена во Североисточниот регион. Единствено во Скопскиот плански регион просечно исплатената нето-плата е над националниот просек и го надминува за 15,86%. Полошкиот и Пелагонискиот плански

регион имаат просечна нето-плата за 6,81% и 7,21% пониска од националниот просек, а кај сите останати плански региони оваа разлика е поголема од 10%. Во Североисточниот плански регион просечно исплатената нето-плата е 76,75% од националниот просек.

Имајќи го предвид постојниот моноцентричен модел на економски развој на економијата на Република Северна Македонија, како и наодите за изразени економски диспаритети помеѓу планските региони, како клучно се наметнува прашањето како тие диспаритети да се намалат и како да се динамизира економскиот раст во сите плански региони, а особено во оние кои заостануваат далеку зад Скопскиот плански регион. Притоа, кога се анализира економскиот раст не треба да се гледа само како квантитативен пораст на агрегатниот аутпут по плански региони изразен преку БДП или БДП по глава жител, туку и квалитативниот аспект изразен преку порамномерна распределба на новосоздадената вредност и подигнување на квалитетот на животниот стандард на жителите на тие плански региони.

Излезно решение за надминување на овие воочени диспаритети во економскиот развој на планските региони е креирање на поволна инвестициона клима како интегрална мерка за подобрување на квалитетот на економскиот раст, односно порамномерна распределба на доходот и намалување на сиромаштијата. Создавање на ваква клима има суштинско значење за планските региони во земјата кои се соочуваат со проблеми во економскиот раст, повисоки стапки на невработеност и ниски стапки на вработеност особено кај помладата популација и жените и каде добар дел од населението живее на работ на сиромаштијата.

3.5 Индустриски развој на планските региони

Рамномерниот регионален развој може да се постигне само преку максимално искористување на човечкиот капитал, одржливо користење на достапните природни ресурси во планските региони и преку развој на индустрии кои се карактеристични односно претставуваат споредбена предност на одделни плански региони. Доследна примена на начелата на рамномерен регионален развој во индустрискиот развој наложува потреба од мерки со кои ќе се стимулира дисперзија на вработеноста во индустриите во различни плански региони со цел да се намалат големите разлики во приходот по глава на жител. Порамномерен индустриски развој е ефикасен механизам и за намалување на внатрешните миграции кон метрополата но и кон индустриските центри во други урбани општини. Решителна промена на овој пристап и политики би придонела за полицентричен развој односно да се избегне концентрирање на агломерацијата на индустриите во градот Скопје и неговото непосредно опкружување и неколку други градови, што за последица има низа други предизвици поврзани со домувањето, создавање на сиромашни локални заедници и деградација на животната средина.

На потребата од прилагодување на политиката за економски развој кон целите на Стратегијата за регионален развој но и клучните економски политики на ЕУ, се надоврзува и потребата фокусот да биде ставен на т.н циркуларна економија која ја интегрира економијата со напреден систем за управување со отпадот. Оваа транзиција кон циркуларна економија ќе создаде низа позитивни ефекти по однос на остварување повисок степен на севкупен одржлив развој а со тоа и одржлив развој на планските региони. Индустриска стратегија на Северна Македонија за периодот 2018-2027 година иако не се осврнува на потребата од планирање на развојот на индустриите во планските региони сепак се осврнува на зелената индустрија која силно е поврзана со концептот на циркуларна економија. Бидејќи не постои достапност до соодветни податоци за пресметка на повеќето од индикаторите за мерење на напредокот во транзицијата кон циркуларна економија, пресметана е количината на комунален отпад по регион по глава жител

изразена во килограми по жител и наодот е дека Скопскиот плански регион во сите години во период од 2010-2019 година има најмалку генериран комунален отпад по глава жител односно е најпрогресивен во поглед на приближување кон начелата на циркуларната економија во споредба со Вардарскиот регион кој во 7 од 10 анализирани години има највисоки вредности за овој индикатор.

3.6 Земјоделство и рурален развој

Согласно со поглавјето од оваа Стратегија каде се анализираат економските карактеристики на планските региони, наодите во ова поглавје ја потврдуваат констатацијата дека земјоделството има значајна улога во социо-економски текови и приоритети на Република Северна Македонија но истовремено се одликува и со нагласени регионални разлики. Овие разлики настануваат примарно поради специфичноста на секторот односно неговата биолошка карактеристика, па се до големата разлика во релјефните, климатските, односно агроеколошките карактеристики и специфики на планските региони. Сепак, покрај разликите кои се примарно резултат на природните карактеристики на регионите и треба да се преведат во споредбени предности, воочени се одредени диспаритети кои се поврзани со степенот на развој на планските региони.

Подолу во табела 16 се презентирани податоци од пресметките на клучните индикатори поврзани со земјоделството и руралниот развој на ниво на плански региони.

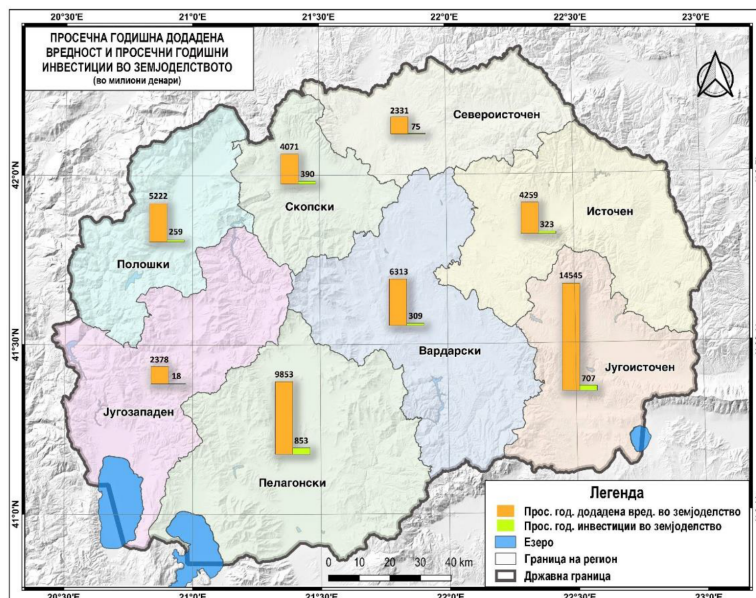
Табела 16: Планските региони според клучните индикатори поврзани со земјоделството и руралниот развој

Плански региони	Клучни индикатори						
	Просечни годишни инвестиции и земјоделство (милион денари)	Просечна годишна додадена вредност земјоделство (милион денари)	Вредност на ИПАРД и Национална* поддршка (евра)	Застапеност I и II класа од вкупниот број стопанства	Учество на обработливата во земјоделската површина	Стопанства кои можат да вршат наводнување	Процентуално учество на жени во сезонската работна сила
Вардарски	309	6.313	4.560.523	75%	34%	57%	53%
Источен	323	4.259	3.275.749	72%	41%	48%	36%
Југозападен	18	2.378	3.029.198	84%	37%	83%	29%
Југоисточен	707	14.545	2.921.496	62%	53%	85%	48%
Пелагониски	853	9.853	10.672.788	45%	44%	74%	24%
Полошки	259	5.222	1.074.565	81%	24%	97%	26%
Североисточен	75	2.331	999.065	71%	55%	53%	17%
Скопски	390	4.071	3.351.602	78%	49%	79%	18%

* Финансиска поддршка од националните програми за земјоделство и рурален развој не е вклучена поради недостаток на податоци на регионално ниво

Од табелата 16 може да се констатира дека генерална одлика на национално ниво е дека само 41% од расположливото земјоделско земјиште е обработливо. Во овој поглед особено неповолна е ситуацијата во Полошкиот регион со само 24%, Вардарскиот со 34% и Југозападниот со 37%, кои се плански региони кои имаат најмалку обработлива површина. Исто така на национално ниво е евидентно дека во структурата на земјоделските стопанства доминираат малите стопанства. Ваквата состојба посебно е изразена во Вардарскиот, Југозападниот, Полошкиот и Скопскиот плански регион кои имаат голем број на мали стопанства со обработливи површини под 1 ха. Југоисточниот плански регион и покрај релативно малата земјоделска површина во споредба со другите региони има висок број на земјоделски стопанства, а е регион и со најголем број на стопанства кои одгледуваат добиток, но со релативно мал капацитет 80% под 3 ДЕ. Со исклучок на Југоисточниот и Пелагонискиот, сите останати плански региони имаат економски мали стопанства (над 70% I и II класа) со ниска просечна вредност на производството од 55.000 денари, односно 178.000 денари.

Во регистарот на земјоделски задруги досега се запишани 54 земјоделски задруги, од кои 7 се од голем обем, останатите 47 се од мал обем, со вкупен капацитет од околу 1.530 хектари обработлива површина, 6.000 пчелни семејства, 900 грла говеда, 500 кози и 12.000 овци. Вкупниот број земјоделски стопанства здружени во задруги е околу 560. Според расположливите податоци, најмал број на земјоделски задруги има во Вардарскиот, Југозападниот, Полошкиот, Североисточниот и Скопскиот плански регион.

Слика 4: Просечна годишна додадена вредност и инвестиции во земјоделството по региони

Југозападниот и Североисточниот се плански региони со најниски инвестициски активности во земјоделството, но и во исто време со најнеповолен сооднос споредено со бруто додадената вредност на земјоделството. Вардарскиот, Југоисточниот и Полошкиот

се плански региони кои исто така имаат неповолен сооднос на инвестиции споредено со бруто додадената вредност на земјоделството. Ова е значаен наод имајќи го предвид значењето на земјоделството за овие плански региони и високото учеството на бруто додадената вредност од земјоделството во вкупната бруто додадена вредност на регионот.

Источниот, Пелагонискиот, Североисточниот и Скопскиот регион се плански региони со најмалку наводнувани површини од користените. Во Вардарскиот, Источниот и Североисточниот плански регион наводнувањето и пристапот до вода е најмало и имаме најмалку земјоделски стопанства кои извршиле наводнување.

Полошкиот и Североисточниот плански регион се одликуваат со најмала вредност на производството и во исто време се региони со најмал број на корисници и финансиска поддршка од ИПАРД програмата²³. Источниот, Југозападниот и Скопскиот плански регион исто така имаат релативно мала вредност на производството.

Очигледно е дека одредени региони имаат споредбена предност за одгледување на одредени култури и групи добиток согласно своите агро-еколошки карактеристики, но досега не е направена реонизација на земјоделското производство и приоритизација на мерките во насока на поефикасно и порационално користење на средствата. Пелагонискиот плански регион има најголемо производство на житни култури, овошје од кое примарно е јаболката, како и говеда. Југоисточниот плански регион е типичен за производство на градинарски култури и дава скоро половина од производството, а во исто време заедно со Вардарскиот се двата плански региони со најголемо производство на грозје. Во Вардарскиот и Источниот плански регион се застапени најголем број на свињи, а Источниот во исто време заедно со Југозападниот имаат и најголем број на овци. Полошкиот плански регион, после Пелагонискиот, е регион со најголем број на говеда. Од друга страна, одредени региони како Североисточниот и Скопскиот плански регион се региони кои немаат некоја специфична компаративна земјоделска предност во поглед на другите региони. Во региони со релативно послаба компаративна предност, можат да се вклучат и Југозападниот и Полошкиот плански регион.

Во Југозападниот, Североисточниот и Полошкиот плански регион се активни најмалку деловни субјекти, кои просечно покриваат повеќе од 100 индивидуални стопанства по деловен субјект. Во исто време, во овие региони, вклучително и Скопскиот, учеството на деловните субјекти во земјоделство е незначителен во однос на вкупните деловни субјекти активни во различни сектори. Вардарскиот плански регион е регион со најмногу деловни субјекти во земјоделството. Исто така, иако најголем дел од деловните субјекти, посебно трговците и откупувачите на земјоделски производи располагаат со мобилни откупни станици и покриваат повеќе локации, населени места и често и различни региони, сепак е евидентен диспаритетот и опфатот на земјоделски стопанства, а посебно во Југозападниот, Североисточниот и Полошкиот плански регион.

Пелагонискиот, Источниот и Југоисточниот плански регион се регионите во кои има најголемо негативно влијание врз шумите, како од аспект на оштетени површини од пожари, така и од аспект на негативен биланс во нивно обновување, но и значителен интензитет на сеча на дрвна маса. Југозападниот плански регион има релативно подобра ситуација во однос на штети и обновување на шумите, но сепак има значително голем интензитет на сеча. Скопскиот плански регион е регион со интензивни штети на површините од пожари и најнегативен биланс на обнова на шумите, но сепак притисокот е многу помал од аспект на сеча на дрвна маса.

---

²³ Податоците за Националната поддршка за развој на земјоделството и руралниот развој не се редовно достапни и дезагрегирани на регионално ниво.

За поддршка на речиси целосно напуштените подрачја или подрачја во фаза на сериозна депопулација, како Мариово, Поречието, Малешевјата, Мавровско-реканскиот крај, Демир Хисар, висорамнината Витачево и Азот, кои се значително големи и зафаќаат близу 4% од вкупната територија на државата неопходно е носење на посебни нормативни решенија од страна на МЗВШ и МЛС како и посебен сет од политики и мерки засновани на студии со сеопфатни економско-социјални анализи за потенцијалите за развој на овие подрачја.

Статистички податоци (од 2016 г.) за учеството на жените како носители на индивидуалните стопанства покажуваат дека во просек само 10% од носителите на индивидуалните земјоделски стопанства се припаднички на женскиот пол, а во најнезавидна положба се жените од Полошкиот, Источниот и Скопскиот плански регион со понизок процент на учество од 10%. Од друга страна, жените во работата на стопанствата учествуваат со 65% но тоа се главно неплатени²⁴ семејни работнички во тие стопанства. Уште поалармантен е фактот дека само 38% од жените во руралните средини се сметаат за економски активни, а останатиот дел влегуваат во т.н. неформална економија каде што не е регулиран статусот на жената во односна здравствената и социјална заштита. Поради тоа директно се зголемува јазот на веќе постоечката дискриминација и ги прави жените од руралните средини уште поранлива категорија.²⁵ Жените од руралните средини се соочуваат со голем број на предизвици, а тоа се социјална исклученост, невработеноста, родова дискриминација, нееднаква распределба на приходите и ресурсите, доминација на традиционалните норми, лишување од сопственост на земјоделско земјиште и имот, лишување од право на платено родителско отсуство, ограничени пристапи и понуда на образование, информации, здравствена заштита, јавни и социјални услуги. Ваквите услови ги принудуваат руралните жени на живот во поголема сиромаштија и ја поттикнуваат миграцијата. Околу 62% од руралните жени не се активни на пазарот на трудот заради ангажирање во домаќинството и грижа за деца, а 47% од невработените рурални жени вршат неплатена работа во семејни фарми. Според изворот на семејниот приход, домаќинствата кои живеат од земјоделски приходи се втори по нивото на сиромаштијата (57,4%) - највисока кај семејствата со приход од социјална помош (90,6%). Од сите рурални жени, 58% немаат лични примања, двојно повеќе од мажите во руралните средини.

Генерално безбедноста на храна е во надлежност на националните институции, но во таа насока на регионално ниво, може да се придонесе доколку се идентификуваат и приоритизираат традиционалните препознатливи производи, создавање на предуслови за зачувување на овие традиции, како и нивната заштита, брендирање и географска заштита. Досега тоа е направена за Кочанскиот ориз и Охридската цреша, но постојат уште многу традиционални и типични производи кои можат да бидат заштитени и основа за афирмација и препознатливост на регионите.

Досегашните анализи во рамките на Националните комуникации за климатски промени покажаа дека земјата ќе стане потопла и умерено посушна како што поминува времето, со значителни намалувања на летните врнежи, зголемување на бројот и траењето на топлотни бранови и почести и сериозни екстремни настани како што се сушите и поплавите. Југоисточниот и Вардарскиот плански регион ќе останат едни од

²⁴ Услугите и директната помош кои ги обезбедува државата, а се однесуваат на вработување (Агенција за вработување и Агенција за поддршка на земјоделството) се тешко достапни за поголемиот дел од жените од руралните средини што резултира со неможност секое невработено лице редовно да се јавува лично во просторите на АВРСМ (поради далечината, финансиските издатоци и слично), па така голем дел од невработените жени не се пријавуваат во Агенцијата и воедно не ги користат нејзините услуги.

²⁵ „Препораки за поддршка на жените во земјоделството и руралните средини во услови на работа предизвикани од covid-19“, Работна група за родова еднаквост и зајакнување на жените, МЗШВ, 2020

најранливите плански региони во земјата. Негативниот ефект на климатските промени ќе се одрази врз намалување на приносите и квалитетот на растителното производство, но ќе има негативен ефект врз домашните животни примарно како резултат на зачестеност на варирањето на екстремните температури, ширење на болестите и штетниците и недостаток на редовни и квалитетни извори на храна.

Земајќи ги предвид сите презентирани наоди препорачлива е понатамошна диверзификација на економските активности во земјоделството заснована на компаративните предности на планските региони водејќи притоа сметка за подобрување на квалитетот на земјоделските производи како и на условите за живот особено на најранливите групи, вклучувајќи ги младите и жените. Покрај финансиската поддршка и капиталните инвестиции неопходно е да се продолжи и со меки инвестиции за унапредување на знаењето и севкупниот човечки капитал во земјоделството. Притоа треба да се внимава управувањето со природните ресурси да биде одржливо и да се ублажи влијанието на климатските промени на земјоделството и руралниот развој.

3.7. Поддршка за развој на малите и средни претпријатија, претприемништво, иновации, мудра специјализација и конкурентност

Создавање на продуктивен, иновативен, конкурентен и динамичен сектор на мали и средни претпријатија (МСП) во секој плански регион најдиректно придонесува за зголемување на атрактивноста на регионот и задржување на населението а особено младите лица и жените во планските региони но истовремено придонесува и за зголемена атрактивност на регионите за домашни и странски приватни инвестиции. Над 99% од сите активни деловни субјекти се МСП и нивната контрибуција во вкупната бруто додадена вредност на економијата на Северна Македонија е 77% со безмалку идентичен процент на вработени лица.

Имајќи го предвид значењето на рамномерниот регионален развој и искористување на потенцијалите на сите плански региони како и значењето кое ЕУ го придава на регионалниот развој и социјалната кохезија препорачливо е Владата на Република Северна Македонија во наредната декада да обрне внимание на потребата од насочена поддршка за искористување на споредбените предности на секторот МСП во секој плански регион.

Според податоците на ДЗС, бројот на активните деловни субјекти во Република Северна Македонија во 2019 година изнесува 75 914 и во однос на 2018 година е зголемен за 5.0 %. Од табелата 17 подолу може да се забележи дека најголемо учество во структурата на активните деловни субјекти по плански региони има Скопскиот со 38.2 %, а најмало учество има Североисточниот со 5.6 %. Овој наод укажува на споредбено многу поголема концентрација на сите категории на претпријатија во Скопскиот плански регион и ја потврдува генералната констатација на оваа Стратегија дека развојот во Република Северна Македонија е нагласено моноцентричен.

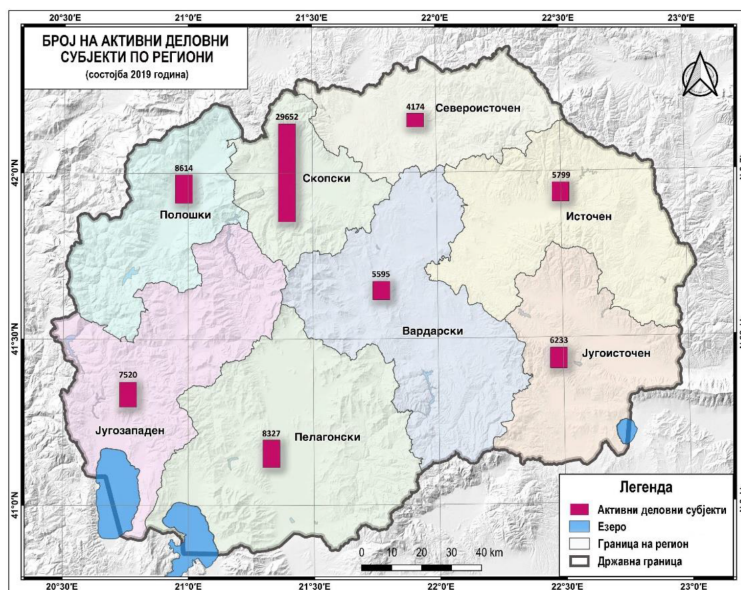
Табела 17: Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени по плански региони

Плански регион	2017				2018				2019			
	1-9	10-49	50-249	250+	1-9	10-49	50-249	250+	1-9	10-49	50-249	250+
Вардарски	4406	352	106	12	4418	355	97	15	4713	356	103	14
Источен	4475	464	180	21	4479	459	173	20	4701	480	172	18
Југозападен	6060	408	109	10	6010	405	107	12	6423	420	108	11

Југоисточен	4720	483	110	12	4694	491	111	12	5042	511	115	13
Пелагониски	6779	515	131	26	6761	515	140	23	7029	513	141	20
Полошки	7214	398	100	8	7323	408	106	8	7628	424	103	8
Североисточен	3387	302	82	5	3359	305	79	6	3522	308	79	5
Скопски	19617	2333	564	142	20140	2333	586	144	22207	2436	583	143

Извор: Државен завод за статистика, одел Деловни субјекти

Надминување на овој суштински диспаратитет во концентрацијата на активни деловни субјекти не е возможно на кус рок но порамномерна дистрибуција на претпријатијата е возможна доколку во наредната декада се спроведат добро насочени мерки за развој на секторот на МСП и претприемништвото во сите други плански региони покрај Скопскиот.

Слика 5: Активни деловни субјекти

Анализираните податоци укажуваат дека во најголем дел директните инструменти за поддршка на претприемништвото и МСП се развиени и се користат од страна на државните органи на управата и специјализираните национални агенции и фондови. Од Завршната евалуација на претходната Стратегија за регионален развој се забележува и дека во однос на вкупниот број на проекти само околу 5% биле наменети за подигнување на нивото на човечкиот капитал во планските региони и креирање на конкурентски предности на планските региони. Единиците на локалната самоуправа и покрај тоа што локалниот економски развој е децентрализирана надлежност, истиот го потпомагаат претежно на индиректен начин, по пат на изградба на локална комунална инфраструктура, одржување на локалните патишта, организирање на јавниот превоз на патници (обезбедување мобилност), просторно и урбанистичко планирање и уредување на градежно земјиште покрај останатите и за инвестициски проекти на економските оператори. Сите овие мерки и активности на општините се всушност поврзани со други

области на локални надлежности. Дел од единиците на локалната самоуправа кои располагаат со земјиште во државна сопственост се обидуваат да развијат локални економски зони но во нив е потешко да се привлечат странски инвестиции поради споредбено поатрактивните бенефиции поврзани со ТИРЗ. Од претходното може да се заклучи дека покрај потребата од посуштинска децентрализација на инструментите за поддршка на МСП и претприемништвото и воспоставување на подиректна соработка на општините со министерствата и националните агенции и фондови кои дистрибуираат државна помош за претпријатијата, на пократок рок ефекти во надминување на регионалните диспаритети по однос на претприемништвото и МСП може да се постигнат само преку доследна примена на Индексот за степенот на развиеност на планските региони при дистрибуција на државната помош.

Во овој контекст анализирани се ефектите од спроведувањето на програмите на Фондот за иновации и технолошки развој (ФИТР), и клучните програми на Министерството за економија, Агенцијата за поддршка на претприемништвото, и на Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот. Анализирани се и ефектите врз развојот на претприемништвото и секторот на МСП од функционирањето на технолошко индустриските развојни зони²⁶.

Во последниве пет години најголема улога во финансиска поддршка на претпријатијата во контекст на иновациите и технолошкиот развој има ФИТР кој од 2015 година до овој момент има објавено вкупно 13 повици со вкупен буџет од приближно 70 мил. евра. Во однос на доделените грантови кај овој инструмент се забележува дека постојат значајни диспаритети помеѓу планските региони со доминација на Скопскиот со над 60% одобрени проекти, следен од Пелагонискиот и Источниот со 9.2% додека Полошкиот и Југозападниот плански регион имаат најмалку добиени проекти односно само 2,36% и 1,18%, респективно. Треба да се спомене дека со цел да се адресира овој многу изразен диспарат, со последниот повик на ФИРТ воведен е критериум за одобрување на апликации поврзан со степенот на развиеност на планските региони. Во ЕУ во последниве 5 години вложувањата во Истражување и Развој се движат над 2% со тенденција на линеарен раст. Оттаму и потребата директната помош за иновации и технолошки развој на претпријатијата да биде синхронизирана со инвестиции во истражување и развој и конкретна поддршка на универзитетите, факултетите и научно истражувачките институти а се со цел да се продлабочи нивната соработка со приватниот сектор и општините и на тој начин да се остварат комплементарни ефекти. Достапните податоци од ФИТР овозможуваат и да се согледа потенцијалот за иновации на одделни економски гранки и индустрии за секој регион засебно (табела 18).

Табела 18: Области со добиени најмногу финансиски средства од ФИТР според региони

ПЛАНСКИ РЕГИОН	ОБЛАСТ СО НАЈМНОГУ ДОБИЕНИ СРЕДСТВА ОД ФИТР
Вардарски	Обработка на храна
Источен	ИТ и Текстил
Југозападен	Земјоделство и Енергетика
Југоисточен	Машинска индустрија и инженеринг и ИТ
Пелагониски	Енергетика и ИТ
Полошки	Обработка на храна и Машинска индустрија
Североисточен	Градежништво
Скопски регион	ИТ

²⁶ Комплементарна поддршка за развој на иновативен и претприемачки екосистем на национално ниво даваат и Државниот завод за индустриска сопственост, Националната агенција за европски образовни програми и мобилност и Националниот центар за развој на иновации и претприемачко учење.

Извор: Податоци на ФИТР

Овие согледувања придонесуваат за поуспешно профилирање на планските региони и нивна паметна специјализација. Во овој контекст треба да се нотира спроведувањето активности за т.н. паметна (smart) специјализација под водство на МОН во чии рамки се подготвува Стратегија за паметна специјализација, истражувања и иновации. Во својата суштина оваа мерка (вообичаено за државите членки на ЕУ) цели кон зголемување на конкурентноста на регионите и општините засновано на компетитивните предности на секој регион/општина засебно. Примената на овој пристап е од суштинско значење за користење на тековните финансиски инструменти на ЕУ за поддршка на државата а по зачленувањето и структурните фондови. Доколку доследно се примени овој пристап, истиот ќе придонесе за фокусирање на инвестициите на оние економски области и гранки кои создаваат најголема продуктивност и додадена вредност. Со цел паметната специјализација да ги даде очекуваните резултати препорачлива е примена на т.н. Модел на четирикратен хеликс според кој во носење на најважните стратески одлуки за поттикнување на иновациите треба да дискутираат сите засегнати страни и тоа: клучните чинители од Владата, општините, истражувачките и научните институции, компаниите и граѓаните, кои се вклучуваат во процеси на соработка од долу нагоре во создавање на иновативната политика наспроти традиционалниот процес на креирање политики од горе надолу.

Средства за поддршка на малите и средни претпријатија се реализираат и преку програми на Министерството за економија, Агенцијата за поддршка на претприемништвото и Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот кои започнувајќи со 2020 година при распределба на државната помош применуваат критериуми поврзани со степенот на развиеност на планските региони.

Во контекст на туризмот, во тек е подготовка на новата Стратегија за развој на туризмот а изминатите неколку години се реализира позначајна поддршка за општините и економските оператори преку Програма за локална и регионална конкурентност во туризмот (ЕУ/ИПА средства управувани од страна на Светската Банка) во износ нешто повисок од 17 милиони Евра. Оваа програма воспостави солидна основа за понатамошен локален и регионален развој на туризмот заснован на конкурентските предности како гранка која е од особено значење за руралните општини и подрачја. Во 2018 г. во секторот туризам биле вработени 8.500 луѓе т.е 1,2 отсто од вкупниот број на вработени во земјата, а ако се земаат предвид и вработувањата во другите економски сектори кои се поврзани со туризмот, вработени се дополнителни 31.000 лица, т.е 4,5 проценти од вкупниот број на регистрирани вработени лица во 2018 година. Учеството на туризмот во БДП на државата во 2018 година бил 2,3%, а во 2019 нараснал на приближно 2,7 отсто. Во контекст на развојот на туризмот сепак воочени се и диспаритети помеѓу планските региони, односно не сите имале ист раст во бројот на странски и домашни туристи. Притоа, доминира Скопскиот плански регион со 45% од вкупниот број на странски туристи (и покрај споредбено помал број легла) и заедно со Југозападниот и Југоисточниот плански регион опфаќаат 88% од вкупниот број ноќевања на странски туристи, додека последните три плански региони (Источниот, Североисточниот и Вардарскиот регион) оствариле само 5% од вкупниот број ноќевања на странски туристи.

По однос на институционалната рамка за привлекување на странски директни инвестиции истата е централизирана. Главна улога во привлекувањето на странски инвеститори има Дирекцијата за технолошко индустриски развојни зони. ТИРЗ се распоредени низ целата држава со исклучок на Вардарскиот плански регион. Во однос на регионалната распространост на зоните може да се забележи дека постојат разлики во број на зони, големина на инвестициите, број на компании кои работат во рамките на зоните и сл.

Табела 19: Вкупен број на ТИРЗ-ови по региони

Плански Регион	Број на зони	Град
Вардарски	0	
Источен	4	Зона Штип/ Берово/ Винаца/ Делчево
Југозападен	2	Зона Кичево/ Струга
Југоисточен	3	Зона Струмица/ Гевгелија/Радовиш
Пелагониски	1	Зона Прилеп
Полошки	1	Зона Тетово
Североисточен	1	Зона Ранковце
Скопски	3	Зона Скопје 1/2/3

Извор:Пресметки врз основа на влезни податоци од www.fez.gov.mk/

Како што може да се забележи од табелата 19, во Скопскиот плански регион делуваат три зони од кои две ги имаат некои од најголемите компании во државата, Југоисточниот плански регион исто така има три зони додека Источниот има четири зони. Од друга страна Вардарскиот плански регион нема воопшто развојна зона, додека Пелагонискиот, Полошкиот и Североисточниот имаат по една зона. Иако се воспоставени вкупно 15 ТИРЗ, сепак ТИРЗ 1 и 2 во Скопје како и ТИРЗ Штип според достапните економски и финансиски податоци покажуваат многу подобри економски резултати во споредба со другите зони. Во последните неколку години е остварен позасилен развој на ТИРЗ Тетово и ТИРЗ Струмица но другите зони не придонесуваат позабележително во подобрување на економските развојни параметри во планските региони а преку нив и на економскиот развој и раст на државата. Во контекст на паметната специјализација, интересот на странските инвеститори укажува на потребата од таргетиран развој на знаење и вештини поврзани со производство на автомобилски делови како нетрадиционална за наши прилики економска гранка кој сепак привлечла најмногу и најзначајни гринфилд инвестиции. Ова води кон сознание дека пакетот на стимулации во ТИРЗ бил клучен за носење одлука за инвестирање наспроти реалната состојба со квалитетот и целисходноста на знаења и вештини односно контрибуцијата на постоечкиот човечки капитал во планските региони. Од друга страна токму овие гринфилд инвестиции во ТИРЗ ги одликува висока продуктивност и користење напредни технологии и на тој начин се придонесува не само за зголемување на извозот, нивото на девизни резерви, намалување на бројот на невработени лица туку и за унапредување на човечкиот капитал и модернизирање а преку тоа и зголемување на конкурентноста на домашниот приватен сектор, МСП и услужниот сектор во планските региони како и негово прилагодување кон реалните потреби на странските инвеститори . Иако Вардарскиот плански регион природно се надоврзува на Скопскиот и е дел од коридорот 10, што подразбира и близина до зоните во Скопскиот плански регион, треба да се размислува за оформување на ТИРЗ во овој регион во комбинација со развој на агро-индустриска зона, препорака наведена и во поглавјето за земјоделство и рурален развој на оваа Стратегија.

Анализата во ова поглавје на Стратегијата ја завршуваме со наоди кои се однесуваат на организациската рамка за поддршка на претприемништвото во планските региони.

Табела 20: Организациска рамка за поддршка на претприемништвото и МСП во планските региони

Плански регион	Институции и вонинституционални облици на поддршка на претприемништвото и МСП во планските региони
Вардарски	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП) и Деловен Инкубатор

Источен	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП) и Деловни Инкубатори (Македонска Каменица, Штип, Делчево)
Југозападен	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП), Агенција за поддршка на претпријатија (АПП) и Деловен Инкубатор
Југоисточен	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП) и Деловен Инкубатор
Пелагониски	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП), Регионална агенција за развој на претпријатија (ПРЕДА), Деловен Инкубатор, Агенции за технолошки развој на Машинскиот и Земјоделскиот Факултет, ИТ Хаб центар во рамките на Факултетот за информатички и комуникациски технологии при Универзитет „Св. Климент Охридски“ во Битола со старт ап центар.
Полошки	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП), Агенции за поддршка на претпријатија (АПП) лоцирани во Тетово, Гостивар, Технолошкиот парк на Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово
Североисточен	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП)
Скопски	Регионален центар за поддршка на претпријатијата (РЦПП), Ромски деловен центар, Агенции за технолошки развој на Машинскиот и Земјоделскиот Факултет, Универзитетски центар за нови бизниси при Машинскиот факултет, Фондација РСМ, CEED Македонија, Фондацијата за менаџмент и индустриско истражување

Според презентираниите податоци може да се забележи дека во сите плански региони има една или повеќе институции и организации за поддршка на МСП и претприемништвото. Сепак, се забележува дека во некои региони бројот на овие институции и организации е поголем како што е примерот со Скопскиот и Пелагонискиот плански регион и донекаде во Полошкиот плански регион додека во Североисточниот плански регион има само една институција. Во контекст на ова поглавје но и за спроведувањето на Стратегијата за регионален развој како целина, од особено значење е да се зајакне институционалната рамка за спроведување на мерки и активности кои целат кон порамномерен развој во секој плански регион. Оттаму и потребата од континуирано зајакнување на надлежностите и капацитетите на Центрите за развој на планските региони. Конкретно поврзано со поддршката на претприемништвото и МСП треба да се земе предвид дека во 2016 година, секој од 8-те Центри за развој на планските региони во рамки на сопствената организациска структура воспостави т.н Бизнис центар со мисија да прерасне во информативен центар за приватниот сектор на територијата на планскиот регион но и потенцијален спроведувач на активни мерки за поддршка на приватниот сектор. Една од почетните активности на овие бизнис центри беше развојот на функционална база на податоци поврзана со можностите за привлекување гринфилд и браунфилд инвестиции како и мапирање на производствениот и услужниот потенцијал на приватниот сектор во регионите за поддршка на овие инвестиции. Овие целисходни активности на бизнис центрите во рамки на Центрите за развој на планските региони бараат континуирана поддршка на државата доколку сакаме да се остварат континуирани, комплементарни и одржливи ефекти. Земајќи ја предвид фрагментираноста на институционалната и вонинституционална поддршка на претпримеништвото и МСП на ниво на плански региони, препорака на оваа Стратегија е постепено да се консолидираат овие организации во една мрежа на ниво на плански регион или барем делумно да се амалгамираат (спојат) во рамки на Бизнис центрите како

организациска единица на Центрите за развој на планските региони. Доколку се обезбедат стабилни инструменти за финансирање на активности на Бизнис центрите во рамки на Центрите за развој на планските региони на истите може со закон да им бидат проширени специфичните надлежности.

Сите презентирани наоди укажуваат на потребата од подобра синхронизација на мерките како и координација на сите инволвирани институции во дистрибуцијата на државната помош за приватниот сектор а со цел до крај на наредната декада да се создаде витален и динамичен, продуктивен, одржлив и отпорен сектор на МСП со конкурентен иновациски потенцијал, рамномерно во сите плански региони, заснован на претходно постигната паметна специјализација.

3.8 Пазар на труд

Во последната декада во Република Северна Македонија, по завршувањето на финансиската криза од 2009 година, се забележува позитивен тренд на пазарот на труд кој се манифестира со континуирано растечка стапка на вработеност придружена со опаѓање на невработеноста. Сепак, пазарот на труд во Републиката на прагот од третата деценија на 21 век се наоѓа пред големи предизвици кои произлегуваат од неговото интегрирање во европскиот пазар на труд.

Главен извор на податоци за анализата на пазарот на труд во контекст на регионалниот развој во Република Северна Македонија е Анкетата за работна сила што ја спроведува ДЗС²⁷ а направена е и анализа на податоци од АВРСМ како државна агенција која води статистика за евидентираниите невработени кои активно бараат работа, дезагрегирани според различни социо-економски карактеристики како што се: пол, возраст, школска подготовка и т.н. Главни индикатори за пазарот на труд врз основа на кои се идентификувани диспаратите помеѓу планските региони се: стапката на активност, стапката на вработеност, стапката на невработеност, продуктивноста на трудот и стапката на слободни работни места. Врз основа на направените анализи по региони за 2019 година, може да се направи рангирање на регионите прикажано во следнава табела:

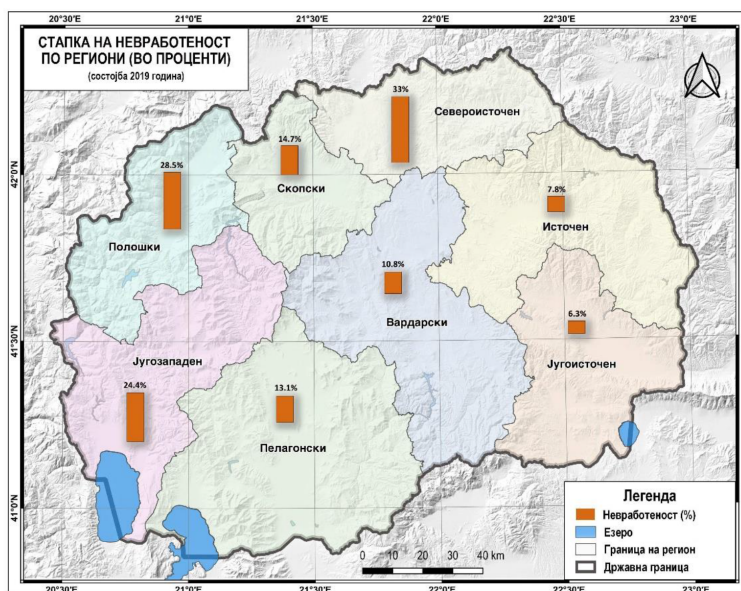
Табела 21: Рангирање на регионите според индикаторите за пазарот на труд

	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност	Продуктивност (БДП по вработен)	Стапка на слободни работни места		
Плански регион							
Вардарски	61,8	55,2	10,8	0,77	1,62		
Источен	58,9	54,3	7,8	0,69	1,92		
Југозападен	57,0	43,1	24,4	0,77	1,73		
Југоисточен	67,6	63,3	6,3	0,72	1,61		
Пелагониски	64,5	56,0	13,1	0,66	2,08		
Полошки	51,9	37,1	28,5	0,49	0,62		
Североисточен	55,2	37,0	33,0	0,63	1,89		
Скопски	53,5	45,6	14,7	1,25	1,83		
Ранг							
1	2	3	4	5	6	7	8

²⁷ Почнувајќи од 2009 година, преку оваа анкета се обезбедуваат и јавно се публикуваат основните показатели за пазарот на труд на регионално ниво.

Извор: Пресметки зановани на податоци од ДЗС

Од табелата 21 може да се констатира дека диспаритетите се особено загрижувачки во однос на стапките на невработеност кои бележат раст во последните години, додека диспаритетите кај стапките на активност и стапките на вработеност бележат благо опаѓање. Региони што потфрлуваат во поглед на функционирањето на пазарот на труд се Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион, додека пак Скопскиот плански регион се издвојува според побарувачката за труд и високата продуктивност на трудот. Ваквите диспаритети во наредниот десетгодишен период би можеле да се намалат со дополнителни мерки за креирање ефективна побарувачка за труд во планските региони кои потфрлуваат, придружени со мерки за унапредување на вештините и компетенциите на работната сила. Во однос на социо-демографските атрибути кај регионалните стапки на невработеност, генерално може да се заклучи дека жените, младите и лицата без завршено основно и со основно образование се соочуваат со најголем ризик од невработеност. При тоа, најалармантна е состојбата со ранливите групи во Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион, каде се неопходни посебно дизајнирани политики за таргетирање на овие категории население.

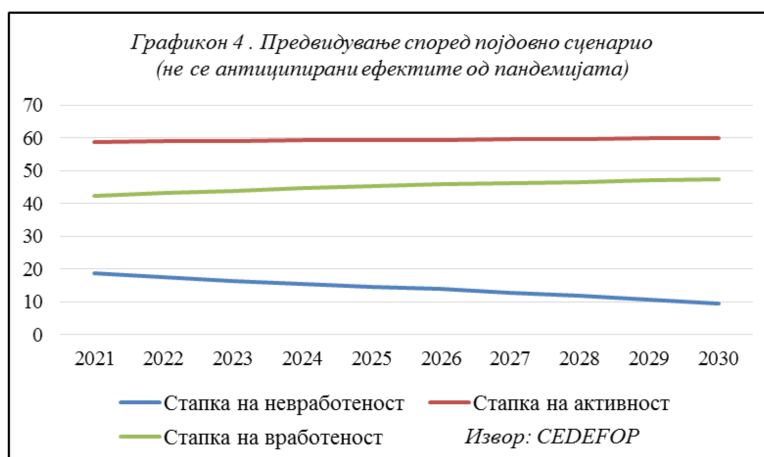
Слика 6: Стапка на невработеност (%)

Пандемијата предизвикана од корона вирусот Covid-19 дополнително ги влоши состојбите на пазарот на труд. Повторно, во групата на најпогодени категории се најранливите слоеви од населението како што се: жените, повозрасните работници, работниците со пониско ниво на образование и некои етнички заедници како на пр. Ромите²⁸. Ризикот, исто така е голем кај работници со поспецифични работни услови како на пример, подолги часови работа, работа на повеќе локации и микро работни места.

²⁸ Само 3% од корисниците на активните мерки за вработување се Роми.

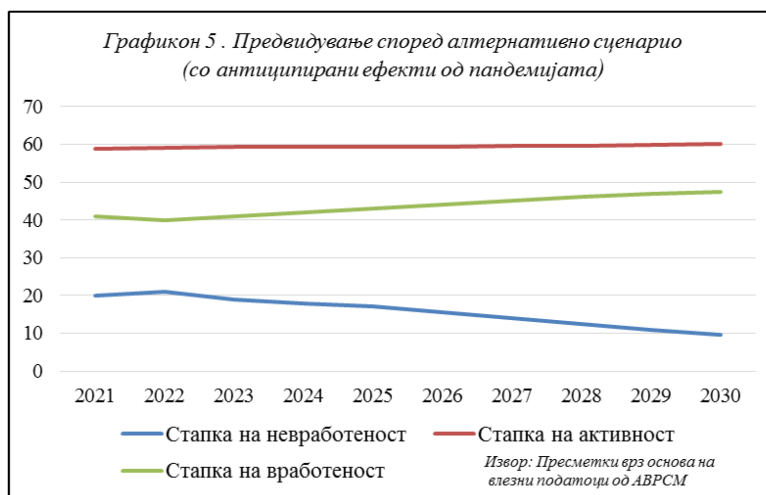
Ваквите заклучоци упатуваат на потребата креаторите на политиките да спроведат брзи и таргетиран мерки за превенирање на натамошното зголемување на економските и социјалните нееднаквости како последица на пандемијата. При тоа, идентификувањето на секторите, професиите и категориите население кои се соочуваат со поголем ризик од контракција е значајно за дизајнирање соодветни активациски политики, како и политики за преквалификација и поддршка на вработувањето.

За идните движења на пазарот на труд во Република Северна Македонија можат да се направат неколку развојни сценарија за периодот 2021-2031. Како појдовно сценарио кое не ги зема предвид последиците од пандемијата можат да се користат предвидувањата на Европскиот центар за развој на професионалното усовршување (CEDEFOP) прикажани на графиконот 4 подолу. Според ова сценарио невработеноста во следната декада би забележала континуирано намалување проследено со зголемување на стапката на вработеност и релативно константна стапка на активност. Стагнацијата кај стапката на активност се должи на намалениот природен прираст и зголемена миграција за време на транзицискиот период. Освен тоа, значителен број на долгорочно невработени кои се блиску до возраста за пензионирање се очекува да ја напуштат работната сила во наредните 5-10 години. Во услови на напредување во процесот на пристапување кон ЕУ, се очекува пазарот на труд во Северна Македонија да влезе во нова рамнотежа, при што релативно ниската невработеност би извршила дополнителен притисок врз платите. Како последица на тоа, се очекува платите кај одредени занимања како на пример, професионални работници и техничари да пораснат како резултат на дефицитот на нивните вештини на пазарот на труд. Сепак, растечкиот тренд на платите би варираше помеѓу различните занимања и главно би зависел од преговарачката моќ на работниците во секое конкретно занимање.

Сепак, ширењето на пандемијата проследено со мерки за изолација, има „девастирачки“ последици врз пазарот на труд. Во Република Северна Македонија според податоците од АВРСМ за првата половина од 2020 година, бројот на невработени се зголемил за над 20.000 лица што е значителен пораст во споредба со претходните години. Алтернативното сценарио кое ги зема предвид последиците од пандемијата е презентирano во графиконот 5 подолу. Според ова сценарио, ефектите од пандемијата особено ќе се чувствуваат во 2021-2022 година кога се очекува стапката на

невработеност да се зголеми за сметка на намалување на стапката на вработеност. Сегашните предвидувања на Светската здравствена организација се дека ефектите од пандемијата би се чувствувале во наредните две години. Оттука, позитивниот тренд на пазарот на труд би требало да отпочне во 2023 година кога стапката на невработеност повторно би се вратила на својот опаѓачки тренд.

Според анализата на двете сценарија утврден е диспропорционален ефект од пандемијата кај различни дејности и професии. Во овој контекст, посебно погодени професии кои се карактеризираат со голем ризик од изложеност се следниве: сместување, угостителство, трговија на големо и мало, персонални услуги и сл. Кон оваа група, секако треба да се додадат здравствените работници и останатите работници кои даваат здравствена нега а кои имаат највисока изложеност. Од друга страна, бизнисите засновани на онлајн услуги се релативно заштитени од изложеност на корона вирусот и нивните економски перформанси се помалку погодени од сегашниот (и потенцијален иден) шок.

Политиките за пазарот на труд треба да бидат усогласени со Стратегијата за регионален развој и комплементарни со останатите секторски политики поврзани со економскиот развој и развојот на образованието со цел да се постигне нивна максимална ефикасност.

3.9 Социјален развој

Спроведената анализа утврди изразени диспаритети помеѓу планските региони во социјалниот развој. Притоа, регистрираните диспаритети во планските региони во одделните индикатори во областа на социјалниот развој се надвор од прифатливите граници кога станува збор за Североисточниот и Полошкиот плански регион.

Табела 22: Рангирање на планските региони според клучните индикатори на социјалниот развој за 2018 година*

Плански регион	Стапка на сиромашни лица, (%)	Комбиниран индикатор (AROPE), стапка на сиромашни или социјално исклучени лица, (%)	NEET стапка (15-29), %	Корисници на СПП над 18 години, на 1.000 население	Деца на возраст 0-5 во детски градинки, (%)	Вкупен број на општинички лекари на 1.000 осигуреници	Вкупен ранг
Вардарски	8.0 (1)	27.3 (2)	20.8 (3)	12.3 (4)	36.0 (2)	0,91 (3)	1 (15)
Источен	13.3 (3)	32.6 (4)	16.7 (1)	9.3 (1)	42.1 (1)	0,76 (8)	2 (18)
Југозападен	14.4 (4)	25.8 (1)	32.4 (6)	12.0 (3)	18.1 (7)	0,79 (7)	6 (28)
Југоисточен	19.5 (5)	43.6 (5)	22.7 (4)	13.2 (5)	28.0 (4)	0,92 (2)	4 (25)
Пелагониски	13.1 (2)	27.8 (3)	18.3 (2)	16.5 (7)	22.3 (5)	0,80 (5)	3 (24)
Полошки	34.3 (7)	51.2 (7)	37.8 (7)	15.7 (6)	9.1 (8)	0,90 (4)	7 (39)
Североисточен	38.7 (8)	59.6 (8)	42.5 (8)	30.1 (8)	19.8 (6)	0,97 (1)	8 (39)
Скопски	21.8 (6)	46.9 (6)	30.3 (5)	10.8 (2)	33.1 (3)	0,80 (5)	5 (27)
Република Северна Македонија	21.9	41.1	29.8	14.1	26.3	0,86	

Извор: пресметки врз основа на официјални податоци од ДЗС, МТСП и ФЗО, како и врз основа на податоци од ДЗС добиени со дополнителна обработка за потребите на подготовка на Стратегијата, *планските региони се рангирани по однос на индикаторите, а вкупниот ранг е добиен со прост збир на одделните рангирања

Стапки на сиромаштија и социјална исклученост

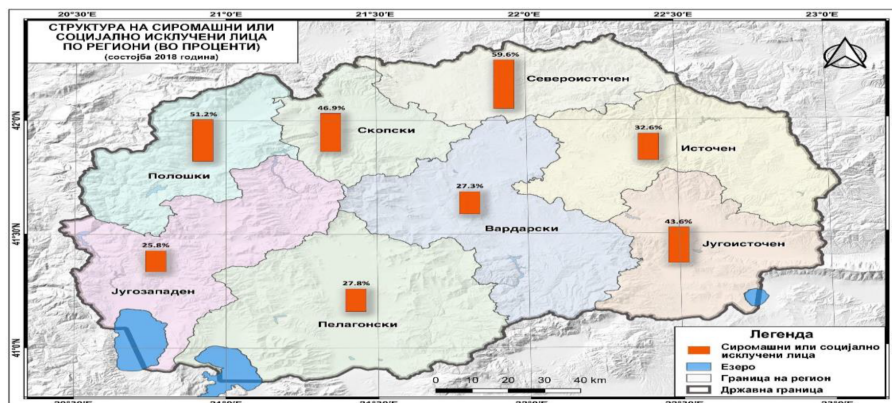
Стапката на сиромашни лица во земјата има тенденција на континуиран пад, од 27.0% во 2010 година, 22.1% во 2014 година, до 21.9% во 2018 година. Ваквиот пад се должи на економскиот раст проследен со раст на вработеноста и платите, како и растот на пензиите. Гледано во апсолутни бројки, вкупниот број на лица што живеат под линијата на сиромаштија во последнава неполна деценија е намален за над 100 илјади, од 555.600 лица во 2010 година на 455.100 лица во 2018 година. Гледано структурно, состојбата со сиромаштијата е најкритична кај многудетните домаќинства 50.2 % и кај самохраните родители 33.5%, додека во најповолна позиција се самечките повозрасни домаќинства 6.1%. Стапката на сиромашни лица пред пензии и социјални трансфери за 2018 година изнесува 40.8% , додека со вклучени пензии а пред социјални трансфери изнесува 25.7%.

Според статусот на економска активност податоците за 2018 година говорат дека од сите вработени лица 8.8% се сиромашни, од невработените лица сиромашни се 41.9%, од другите неактивни лица 31.1% се сиромашни, а стапката на сиромаштија е

најниска кај пензионерите и изнесува 7.9%. Споредбено со 2010 година стапката на сиромаштија во сите статусни групи опаѓа, со тоа што најдобри резултати има кај пензионерите каде стапката во однос на 2010 кога изнесувала 15.9% сега е преполовена на 7.9%, кај невработените имаме пад од 50.6% на 41.9% во овој период, додека стапката кај вработените бележи пад од 9.9% на 8.8% во периодот 2010-2018. Според возрастни групи, во 2018 година, сиромаштијата е најголема кај најмладите (0-17) и изнесува 29.3%, а најниска е кај популацијата над 65 години со 14.6%. Кај возрастната група 18-64 стапката изнесува 21.2%. Повторно, споредбено со 2010 година, се гледа дека најголем напредок има кај највозрасната група (пад на стапката од 20.6% на 14.6%), а најмал кај најмладите (од 31.4% на 29.3%).

И кај индикаторите за нееднаквоста има позитивен тренд. Двата индикатора за нерамномерна распределба на приходите, Џини коефициентот и индикаторот S80/S20, во споредба со 2010 година, континуирано се намалуваат. Во 2018 година Џини коефициентот падна на 31.9% од регистрираните 40.9% во 2010 година, а индикаторот S80/S20 во 2018 година изнесува 6.2% наспроти 11.3% во 2010 година. Стапката на сиромашни или социјално исклучени лица, односно комбинираниот индикатор (AROPE), кој претставува главен показател за областа во Стратегијата ЕУ 2020, и со кој се мери учеството на населението кое е или сиромашно или сериозно материјално обесправено или живее во домаќинство со многу низок интензитет на економска активност, во Северна Македонија е исклучително висока 41.1% за 2018 година. Сепак, и тука се регистрира видлив тренд на намалување, во 2010 година оваа стапка изнесуваше 47.2%.

Слика 7: Стапка на сиромашни или социјално исклучени лица

Иако дел од податоците за сиромаштијата и социјалната исклученост по плански региони од табелата 22 погоре се од работен карактер и треба да се земат со одредена резерва поради пониското ниво на релевантност, тие сепак ја пополнуваат и потврдуваат социјалната слика на ниво на плански региони што ја имаме преку другите достапни официјални податоци, како оние за корисниците на социјална помош, корисниците на детски надоместоци, стапката на невработеност, бројот на регистрирани невработени лица.

Стапката на сиромашни лица во два плански региони се движи околу националниот просек, во четири плански региони е значително под просекот, а повисока од националната стапка имаат два плански региони, при што регистрираните диспаритети се драстични. Така, оваа стапка е највисока со 38.7% во Североисточниот плански регион

и во Полошкиот со 34.3%. Најниски стапки на сиромашни лица имаат Вардарскиот плански регион со само 8.0%, како и Пелагонискиот и Источниот со 13.1%, односно 13.3%. Гледано во апсолутни бројки, најмногу сиромашни лица има во Полошкиот плански регион, речиси 119 илјади. Нешто под 100 илјади сиромашни лица живеат во Североисточниот и Скопскиот плански регион, а најмал број сиромашни има во Вардарскиот - 13 илјади, како и во Источниот - над 20 илјади лица. Речиси половината, односно 48% од вкупниот број сиромашни во државата се населени во само два плански региона - Североисточниот и Полошкиот.

Вредностите на главниот показател, комбинираниот индикатор (AROPE) на сиромаштија и социјална исклученост, дополнително ја нијансираат социјалната слика во планските региони. Така, во Вардарскиот плански регион уделот на лица коишто се под линијата на сиромаштија е помал од една третина од вкупниот број на сиромашни и социјално исклучени лица во регионот. Тоа јасно укажува дека во овој регион проблемите врзани со социјалната исклученост, гледано релативно, се далеку поизразени од проблемите со сиромаштијата. Сосема спротивно, во Североисточниот плански регион, проблемите на сиромаштијата се далеку поизразени од оние на социјалната исклученост, при што дури две третини од вкупниот број на сиромашно или социјално исклучено население отпаѓа на лицата кои живеат под прагот на сиромаштијата.

Социјалната исклученост на младите лица, односно стапката на млади од 15 до 29 години кои не се вработени и кои не се вклучени во процесот на образование или обука (NEET) изнесува 24.5% во 2019 година. И тука регистрираме прогрес затоа што овој податок за земјата во 2010 изнесуваше 31.8%. Притоа, интересно е дека најголем дел од напредокот е направен во последната година - податокот за 2018 година изнесуваше 29.8%. Стапката на NEET (15-29) за ЕУ-28 во 2019 година изнесува 12.5%.

Гледано по региони, во однос на оваа стапка се забележуваат огромни диспаритети. Така, во 2019 година стапката на социјална исклученост на младите е најниска во Источниот со 10.7% и Југоисточниот регион со 11%, а највисока во Полошкиот и Североисточниот регион со 33.7%, односно 32.7%. Мошне неповолна стапка има и Југозападниот регион со 30.3%.

Социјална заштита

Социјални надоместоци. Инструментот на социјалната парична помош (СПП) како клучен социјален надоместок последните години покажуваше ниска ефективност - придонесот на овој инструмент кон намалувањето на сиромаштијата за 2018 година изнесуваше само 3.8 процентни поени. Причините за ова лежат и во нискиот износ на надоместокот, но и во слабостите во таргетирањето.

Табела 23: Корисници на социјална парична помош над 18 години, на 1.000 население, 2008-2018 година

Плански регион	2018	2016	2014	2012	2010	2008
Вардарски	12.3	19.5	18.1	19.4	25.0	26.9
Источен	9.3	14.7	15.2	15.6	19.4	24.6
Југозападен	12.0	36.1	16.3	18.0	22.8	26.3
Југоисточен	13.2	15.7	12.5	12.3	15.1	24.1
Пелагониски	16.5	12.7	21.6	20.6	25.9	39.7
Полошки	15.7	11.6	31.5	31.3	47.4	49.9
Североисточен	30.1	24.6	34.2	30.8	41.1	49.9
Скопски	10.8	12.3	18.0	17.7	24.1	27.8

Република Северна Македонија	14.1	17.6	20.9	20.7	27.9	33.4

Извор: Државен завод за статистика, "Регионите во РСМ, 2019";
 "Регионите во РМ" 2018, 2017, 2016, 2015, 2014, 2013, 2012, 2011, 2010, 2009

Од табелата 23 се гледа значајниот пад на корисниците на СПП во последнава деценија. Така, ако во 2008 година 33.4 лица над 18 години на 1.000 население биле корисници на СПП, во 2018 година тој број е сведен на 14.1 лица. Од една страна, тоа е уште еден показател за намалувањето на сиромаштијата и невработеноста и подобрувањето на економската состојба, но, од друга, говори и за "нерелевантноста" на овој инструмент поради неговиот мал износ и несоодветниот опфат. Со Замената на СПП со гарантираната минимална помош (ГМП) во јуни 2019, според првичните податоци, за една година зголемен е бројот на домаќинства-корисници за 27.6%. Растот на корисници е присутен во сите плански региони, при што најизразен е во регионите каде има најмалку корисници како Вардарскиот и Источниот регион со по близу 49%, додека најскромно, но, сепак значаен е во регионот со најголем број корисници Североисточниот со 15% раст. Големият пораст на корисници заедно со значително зголемиот износ на ГМП се очекува да придонесе за поголема ефективност на овој клучен социјален надоместок во намалувањето на сиромаштијата и социјалната исклученост.

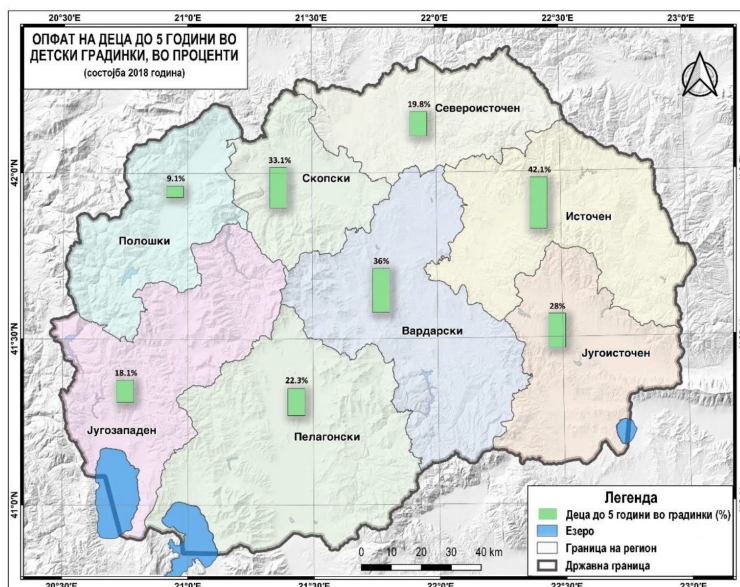
Социјални услуги. Постојната законска регулатива овозможува плурализација во обезбедувањето на социјалните услуги, но тие главно се обезбедени од државата, при што најголемиот дел на социјалните услуги се обезбедуваат од централно ниво. Процесот на децентрализација на социјалната заштита е во почетна фаза и испораката на социјалните услуги е особено централизирана, иако се создадени институционални и законски можности за нивна децентрализација на локално ниво и кај приватни даватели. Во отсуство на доволни финансиски средства и институционални капацитети, најголем број на општини сè уште немаат изградено ефикасни системи на поддршка и грижа за социјалните потреби на ранливите лица, како и соодветни информации и бази на податоци за бројот на ранливи групи, за видовите на ранливост, нивните специфични потреби и ограничувања, кои понатаму би се користеле за подготовка на соодветни локални програми и решенија базирани на локалните потреби на населението. Во последниве години направен е значаен напредок во деинституционализацијата, при што бројот на корисници во шесте социјални резиденцијални институции во земјата е намален за 43%. Системот на социјална заштита се повеќе се насочува кон развивање и јакнење на вонинституционалните форми на грижа за ранливите категории. Бројот на корисници на социјалните услуги во домот, во дневните центри и центрите на заедницата и останатите алтернативни форми на грижа и давање услуги отворени и воспоставени низ целата земја, во сите плански региони, е во постојан пораст. Така, ако во 2015 година биле опфатени во просек 1.750 корисници од различни ранливи категории, веќе во 2018 година опфатот изнесувал 3.058 корисници.

Заштита на децата

Детски надоместоци. Последнава деценија сведочиме силен и континуиран пад на корисниците на детскиот додаток - од 7.2% во 2008 на 2.1% во 2018 година. Падот е исклучително голем во сите плански региони, но, сепак екстремно изразен е во Источниот и Вардарскиот плански регион, но изразен е и во Скопскиот и Пелагонискиот плански регион. Токму поради ваквите регистрирани состојби се пристапи кон промена на критериумите за остварување на ова право и се овозможи полесен пристап до детскиот додаток за семејства со деца кои имаат ниски приходи. Дополнително, со воведувањето

на образовниот додаток како посебен паричен надоместок за деца кои редовно посетуваат настава во основно и средно училиште, опфатот на деца кои добиваат некаков надоместок е двојно зголемен и со тоа веќе се создаваат реални услови за поефективна борба за намалување на детската сиромаштија и социјална исклученост.

Опфатот на деца во детски градинки во последнава деценија бележи значаен и континуиран, но, сепак недоволен раст.

Слика 8: Деца до 5 години во градинки

Бројот на деца згрижени во градинки во периодот 2008-2018 е повеќе од двојно зголемен на национално ниво и најмалку двојно, а некаде и тројно во сите плански региони. Сепак, тој и понатаму е далеку под параметрите на ЕУ.

Табела 24: Деца на возраст од 0 до 5 години во детски градинки, (%), по плански региони

Плански регион	2018	2013	2008*
Вардарски	36.0	25.8	13.9
Источен	42.1	34.4	19.5
Југозападен	18.1	12.9	6.5
Југоисточен	28.0	21.2	11.9
Пелагониски	22.3	15.8	9.9
Полошки	9.1	5.4	2.5
Североисточен	19.8	14.6	7.5
Скопски	33.1	29.5	17.9
Република Северна Македонија	26.3	21.0	11.9

Извори: Државен завод за статистика, Регионите во РСМ, 2019; Регионите во РМ, 2014, Регионите во РМ, 2009, *податоците за 2008 година се однесуваат на деца од 0 до 7 години во детски градинки

Гледано по региони, најголем опфат и натаму во континуитет има во Источниот плански регион од 42.1%, како и во Вардарскиот плански регион од 36%. Со далеку најмал опфат и покрај остварениот напредок, останува Полошкиот регион со само 9.1%. Под националниот просек сè уште и Југозападниот и Североисточниот регион.

Пензиско осигурување

Соодносот на осигуреници и пензионери во последнава деценија е подобрен. Така, во 2007 година, овој сооднос беше 1,6 вработени на 1 пензионер, односно 693 корисници на пензија на 1.000 вработени, за во 2017 да регистрираме 1,9 вработени на 1 пензионер, односно 540 корисници на пензија на 1.000 вработени. Инаку, на почетокот на транзицијата, во 1991 година овој сооднос изнесуваше дури 3 вработени на 1 пензионер, за во 2003 година да падне на само 1.3.

Табела 25: Корисници на пензија и осигуреници, 2019 година, по плански региони

Плански регион	Корисници на пензија	Учество во вкупниот број пензионери	Осигуреници	Учество во вкупниот број осигуреници	Сооднос осигуреници / пензионери
Вардарски	29.621	9.1%	43.876	7.6%	1.48
Источен	35.411	10.9%	54.791	9.4%	1.55
Југозападен	30.220	9.3%	45.112	7.8%	1.49
Југоисточен	28.186	8.7%	44.738	7.7%	1.59
Пелагониски	43.679	13.5%	67.325	11.6%	1.54
Полошки	23.907	7.4%	44.573	7.7%	1.86
Североисточен	24.012	7.4%	27.788	4.8%	1.16
Скопски	107.435	33.2%	253.177	43.6%	2.36
Република Северна Македонија	324.039	100%	581.405	100%	1.79

Извор: пресметки врз основа на податоците на ФПИО

Убедливо најмногу пензионери има во Скопскиот плански регион на кој отпаѓа точно една третина од вкупниот број пензионери. Најмал удел имаат Полошкиот и Североисточниот плански регион со 7.4%. Скопскиот плански регион има и најголемо учество во вкупниот број осигуреници - речиси 44%, а најмал удел има Североисточниот плански регион со само 4.8%. Коефициентот на сооднос помеѓу осигурениците и пензионерите е најповолен во Скопскиот плански регион и со 2.4 е значително повисок од националниот. Над националниот просек е само уште Полошкиот плански регион. Сите останати шест плански региони имаат понизок сооднос од националниот просек, а состојбите се најнеповолни во Вардарскиот и Југозападниот каде коефициентот е под 1.5.

Односот на просечната пензија и просечната нето плата е важен индикатор за одржливоста на пензискиот систем. Во 2001 година просечно исплатената пензија изнесуваше 61.7% од просечно исплатената нето плата, за во 2008 да падне на 55%, и од тогаш, иако со сериозни флукуации, да се одржува на тоа ниво. На крајот на 2019 година просечно исплатената пензија изнесуваше 54.4% од просечно исплатената нето-плата.

Иако во последнава деценија бројот на осигуреници расте, сепак односот на просечната пензија во споредба со просечната нето-плата стагнира, што ја зголемува нееднаквоста и ранливоста на пензионерите. Од друга страна, пак, анализирајќи го движењето на стапката на сиромаштија, токму кај пензионерите, во споредба со сите други статусни групи во македонското општество, утврдивме најголем пад на оваа стапка во последнава деценија (стапката на сиромаштија кај пензионерите е преполовена, додека кај невработените е намалена за околу 20%, а кај вработените за 11%).

Здравствено осигурување и заштита

Во 2019 година најмногу здравствени осигуреници има во Скопскиот плански регион - една третина од вкупниот број на осигуреници. Најмал удел има Вардарскиот плански регион со само 7%. Анализирајќи ја структура на осигурениците по плански региони, се гледа дека коефициентот на сооднос на осигуреници и членови во Полошкиот е највисок со 0.80 што укажува на тоа дека гледано споредбено, бројот на членови е најблиску до бројот на носители, односно оние за кои се плаќа до оние кои плаќаат придонес на здравствено осигурување. Најниска вредност овој коефициент има во Источниот плански регион каде изнесува 0.44. На ниво на држава овој коефициент е 0.58 и е непроменет во однос на претходната 2018 година.

Вкупниот број лекари во примарната здравствена заштита во 2019 година изнесува 2.768 и претставува намалување за 141 лекар, односно високи 5% во споредба со претходната 2018 година.

Табела 26: Вкупен број на матични лекари и број на лекари на 1.000 осигуреници, по плански региони, 2019 година

Плански регион	Општи матичн и лекари	Број на општи матични лекари на 1.000 осигуреници	Матичн и гинеколози	Број на матични гинеколози на 1.000 осигуреници и жени	Матичн и стоматолози	Број на матични стоматолози на 1.000 осигуреници
Вардарски	110	0,80	13	0,19	95	0,69
Источен	109	0,70	15	0,19	91	0,59
Југозападен	128	0,71	20	0,22	135	0,75
Југоисточен	133	0,88	11	0,14	115	0,76
Пелагониски	155	0,74	13	0,12	175	0,83
Полошки	209	0,81	13	0,10	150	0,58
Североисточен	129	0,87	11	0,15	81	0,55
Скопски	472	0,75	55	0,17	330	0,52
Република Северна Македонија	1.445	0,78	151	0,16	1.172	0,66

Извор: Фонд за здравствено осигурување на РСМ, "Годишен извештај за 2019 година", Скопје, мај 2020

Во 2019 година во Северна Македонија, на секои 10.000 осигуреници има по 4,34 аптеки, што е одличен резултат споредено и со ЕУ просекот кој изнесува 3,03 аптеки на 10.000 жители. По региони, најголем број аптеки има во Пелагонискиот плански регион - 5,41 на 10.000 осигуреници, а најмалку во Полошкиот - 3,45 на 10.000 осигуреници.

Домаќинства, услови за живот и домување

Просечната големина на домаќинството во 2018 година изнесува 3.7 члена, што претставува благо зголемување во однос на податоците од Пописот од 2002 година. Притоа, во урбаните средини вредноста на овој индикатор е 3.4, а во руралните 3.9. Во структурата на домаќинствата според нивната големина, најзастапени се четиричлените домаќинства со 28.4%, а најмалку застапени се самечките домаќинства кои чинат 9.6% од вкупниот број домаќинства. Просечниот број на соби во домаќинството изнесува 3.6, односно, просечно по 1.0 соба по член на домаќинство.

Во 2018 година вкупниот број на новоизградени станovi изнесуваше 5.436, односно 2.8 нови живеалишта на 1.000 жители. Во 2018 година најмногу станovi се завршени во Скопскиот плански регион - дури 49.1% од вкупниот број на новоизградени завршени станovi во земјата, а најмалку во Североисточниот плански регион - само 1.4%. Од вкупно новоизградените 5.622 живеалишта во 2017 година само 58, односно 1% се некаков облик на државна или јавна инвестиција. Истовремено, во истата година, само 0,1% од домаќинствата се корисници на државен стан.

Во 2017 година најсиромашните домаќинства на домување потрошиле 7.5% од расположливите средства, споредено со најбогатите домаќинства, кои на домување потрошиле 19.8%. Во 2017 година 14% од домаќинствата имале проблеми со лошите услови на живеење (покриви што протекуваат, влажни ѕидови, искршени и гнили прозорци). Во однос на снабденоста на станот со различни санитарни услови, 94.6% од домаќинствата располагаат со внатрешен тоалет (97.3% во урбаните средини, а 91.2% во руралните), а 96.2% со када или туш (97.8% во урбаните средини, а 94.1% во руралните).

Особено се нагласени предизвиците поврзани со мнозинството од припадниците на ромската заедница а по однос на невработеноста и квалитетот на домувањето. Голем процент од Ромите живеат во неформални градби и во супстандардни и нехигиенски услови.

Заклучно согледување и препорака на оваа Стратегијата е да се создадат сите неопходни предуслови за социјално инклузивен рамномерен регионален развој обезбедувајќи поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони.

3.10 Инфраструктура

Извршените анализи во секторот инфраструктура имаат за цел да ја прикажат општата состојба во планските региони и диспаратите меѓу нив по кои се врши идентификување на стратешките цели и приоритети на регионите според соодветните сектори.

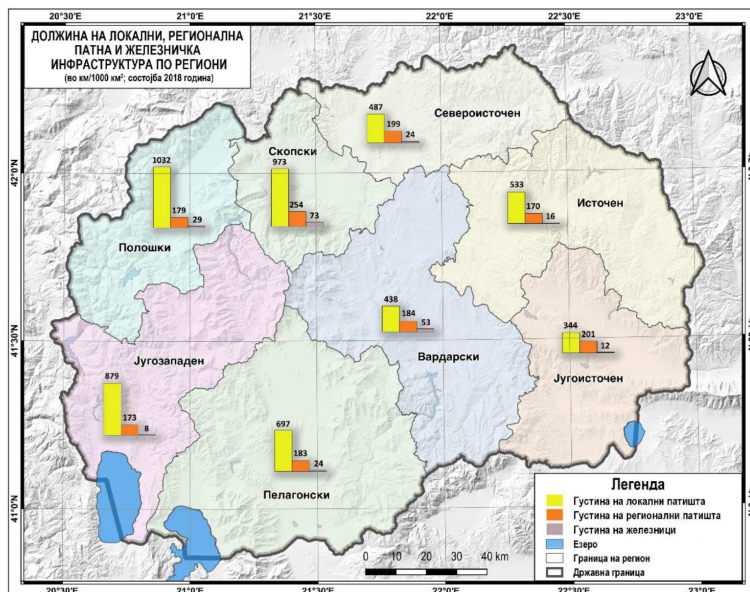
Транспортната инфраструктура, меѓу другото, треба да овозможи подобра меѓусебна поврзаност на сите региони и нивно поврзување со соседните земји. Патниот транспорт е најдоминантен вид на превоз во сите плански региони, при што неопходно е да се проширува и одржува патната инфраструктура во добра состојба. Развиеноста на автопатите во Република Северна Македонија, може да се оцени како недоволна со 14 km²/1000 km². Локалната патна мрежа е слабо развиена во сите региони, особено во планинските области. Најмал степен на развиеност има Југоисточниот плански регион (8%), додека најголем Полошкиот плански регион (16.1%). Најголем пораст на новите асфалтирани локални патишта се забележува во Југозападниот плански регион. Состојбата со железничкиот транспорт може да се оцени како незадоволителна. Во

последните години превозот на патници и стоки со железничка мрежа е во постојано опаѓање. Железничкиот транспорт нуди други потенцијални придобивки како помала емисија на јаглерод, помала преоптовареност во сообраќајот, помал потенцијал за несреќи, како и предност во однос на транспорт на долги растојанија. Пристапот до железничкиот транспорт на целата територија на државата не е оптимален бидејќи железничката мрежа има конекции со други железнички пруги само преку Коридорот X. Поголемите градови како Охрид, Струга, Ресен, Струмица, Радовиш итн., немаат железнички станици и железничка инфраструктура во близина. Воздушниот транспорт е организиран преку два меѓународни аеродрома, Аеродромот „Скопје“ во Скопје и Аеродромот „Св. Апостол Павле“ во Охрид. Во периодот по договорот за концесија со TAV се забележува значителен пораст на воздушниот сообраќај. За период од 10 години, бројката на вкупно превезени патници е порасната за 320%. Преку развојот на воздушниот сообраќај се обезбедува полесен и побрз пристап до меѓународните пазари на конкурентен и на сигурен и безбеден начин.

Табела 27: Учество на планските региони во вкупната транспортната инфраструктура

	Вардарски	Источен	Југозападен	Југоисточен	Пелагониски	Полошки	Североисточен	Скопски	МК
Патна инфраструктура	16%	13%	12%	12%	18%	9%	10%	10%	100%
Локална патна инфраструктура	11%	12%	15%	8%	12%	16%	12%	15%	100%
Железница	30%	8%	4%	5%	16%	10%	8%	19%	100%

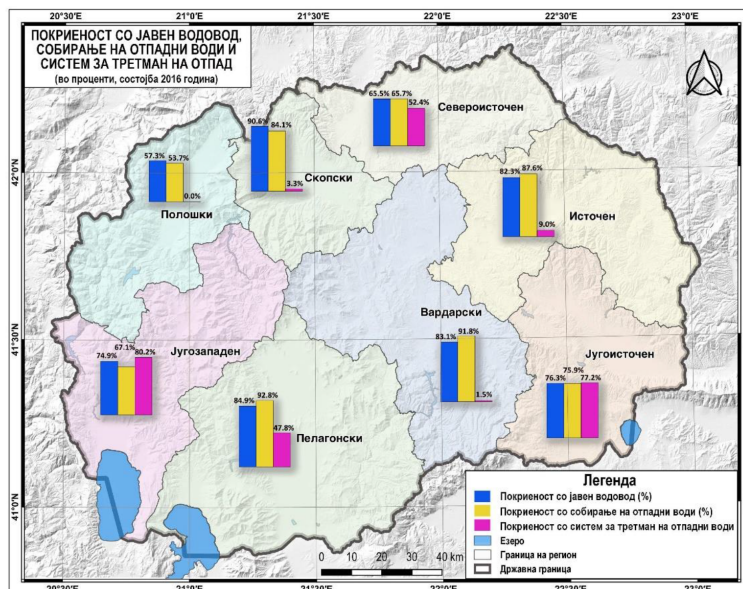

Слика 9: Густина на локални, регионални патишта и железница

Снабдувањето на населението со квалитетна вода за пиење е важен приоритет на секоја држава. Околу 79% од вкупното население во државата се снабдува со вода преку јавните комунални претпријатија. Скопскиот плански регион има највисок процент на покриеност на населението (90.6%), додека Полошкиот и Североисточниот имаат најнизок (57.3% и 65.5%). За сите региони карактеристично е што дел од населените места се соочуваат со недостиг на вода за пиење. Според податоците од Државниот завод за статистика во 2018 година биле зафатени и преземени 305.430m³ вода, што е за 10.1.% повеќе во споредба со истиот период во 2017 година. Вкупно, 1.3 милиони жители се приклучени на канализациска мрежа. По региони сликата е различна: најголема покриеност има Пелагонискиот плански регион со 92,8% а најниска Полошкиот 53,7% и Североисточниот плански регион со 65,7%. Вкупното количество отпадни води во 2018 година било за 2.6 % помало во однос на 2017 година, а количество непречистени отпадни води во 2018 година се намалило за 10.6.% во однос на претходната година.

Табела 28: Покриеност на населението со комунална инфраструктура

	Вардарски	Источен	Југозапад	Југоисточен	Пелагонски	Полошки	Североисточен	Скопски	МК
Јавен водовод	83%	82%	75%	76%	85%	57%	66%	91%	79%
Јавна канализација	92%	88%	67%	76%	93%	54%	66%	84%	77%
Третман на отпадните води	1%	9%	80%	77%	48%	0%	52%	3%	24%

Слика 10: Покриеност на население со три водни услуги

Ситуацијата со управувањето со цврстиот отпад во државата се карактеризира пред сè како супстандардна и неефикасна, а системот е попречен од сериозни организациски и технички недостатоци. Тоа резултира со нестандартно депонирање и фрлање отпад и негативни ефекти врз животната средина. Од постоечките општински депонии само две ги исполнуваат критериумите од стандардите на ЕУ пропишани во Директивата за депонии. Според податоците од државниот завод за статистика, во 2019 година собрани се 632,484 тони комунален отпад (~70%) а количеството создаден комунален отпад изнесува 915,943 тони. Најголемо количество создаден и собран отпад има Скопскиот плански регион, додека најмало количество создаден комунален отпад има Југоисточниот плански регион. Југозападниот плански регион се карактеризира со мал процент на собран отпад во однос на создадениот.

Табела 29: Собран комунален отпад по региони

	Вардарски	Источен	Југозападен	Југоисточен	Пелагониски	Полошки	Североисточен	Скопски	МК
Собран отпад	66%	78%	27%	77%	88%	81%	66%	98%	68%

Специфичниот волумен на акумулирана вода по глава на жител во Северна Македонија изнесува ~760 m³/жител и е блиску до просекот на земјите од југоисточна Европа (740 m³/жител). Во однос на регионите, се забележува голема нееднаквост. Најголема количина на акумулирана вода по жител има Вардарскиот плански регион, додека најмала во Североисточниот плански регион. Најголем дел од водата од вештачките акумулации се користи за производство на електрична енергија (~70%).

Наводнуваната површина во земјата е во постојан пад. Намалувањето на користењето на системите се движи од 67,5% искористеност во 1987 на 21.4% во 2018 година. Во голема мера ова е последица на застарените на системи за наводнување, недоволно одржување и реконструкција на истите, што понатаму резултира со ниска наплата на воден надоместок во однос на процент на искористеност на наводнувани површини. Истите причини се рефлектираат и во работењето и користењето на системите за одводнување. Поголем дел од регионите особено во пределите со интензивно земјоделско производство, имаат проблеми со одводнувањето поради неодржување.

Енергетските трендови ја нагласуваат поамбициозната транзиција кон нискојаглеродна економија, при што, обновливите извори на енергија (ОИЕ) и енергетската ефикасност (ЕЕ) се меѓу најважните фактори што ја овозможуваат транзицијата. Моментално, термоелектроцентрали на јаглен и хидроелектроцентрали се главните производни капацитети во Северна Македонија. Вкупниот инсталиран капацитет за производство на електрична енергија во Северна Македонија изнесува 2,06 GW со ~48% термоелектроцентрали, ~ 34% големи и мали хидроелектроцентрали, ~ 15% комбинирани постројки на природен гас и ~ 3% други обновливи извори на енергија.

Користењето на предностите на ИКТ индустријата, помага во создавање на напредно информатичко општество. Процесот на градење на напредно информатичко општество ја зголемува продуктивноста, ефикасноста и иновациите во јавниот и приватниот сектор, што ќе доведе до генерирање и создавање на работни места со повисока додадена вредност во сите плански региони. Бројот на корисници на интернет и ИКТ технологии е зголемен за двојно споредено со 2009 година. Според податоците на Државниот завод за статистика, во 2018 година, 80 % од домаќинствата имале пристап на интернет. Во однос на начинот на поврзување, податоците покажуваат дека покриеноста со брзи бродбенд мрежи (78%) е приближно иста со просекот во Европската Унија (80%), што е многу добро. Но, постојната покриеност со ултрабрзи бродбенд мрежи (43.8%) е доста пониска од просекот на ЕУ (58%).

Табела 30: Користење на интернет

	Вардарски	Источен	Југозападен	Југоисточен	Пелагониски	Полошки	Североисточен	Скопски	МК
Домаќинства	75%	77%	82%	77%	80%	82%	91%	78%	80%
Лица	83%	85%	87%	84%	85%	89%	93%	84%	86%

Во споредба со транспортната и енергетска инфраструктура каде низ годините посистематски се инвестирало, кај инфраструктурата за вршење комунални дејности и еколошката инфраструктура постои голем инвестициски заостаток, а со тоа и крајно сериозен предизвик да се исполнат обврските во процесот на преговори за пристапување на Република Северна Македонија во Европската Унија.

3.11 Енергетика

Република Северна Македонија е договорна страна на Договорот за воспоставување на Енергетската заедница. Како договорна страна има преземено голем број на обврски, кои водат кон транспонирање на европското законодавство и практики во делот на енергетиката во националното законодавство. Со усвојувањето на Законот за енергетика во мај 2018 година, Република Северна Македонија го заврши процесот на транспонирање на Третиот енергетски пакет, како и на Директивата за обновливи извори

на енергија (2009/28/ЕС). Дополнително во февруари 2020 година Собранието на Република Северна Македонија го донесе и Законот за енергетска ефикасност со кој се направи усогласување со Директивата 2012/27/ЕС за енергетска ефикасност и Директивата 2010/31/ЕС за енергетски карактеристики на зградите. Една од обврските во Законот за енергетика е на секои пет години да се изработува Стратегија за енергетика која треба да опфаќа период од најмалку 20 години. Од причина што последната Стратегија за енергетика беше усвоена од страна на Владата во 2010 година, по донесувањето на Законот за енергетика се започна со изработка на нова Стратегија за развој на енергетика до 2040 година, која Владата ја усвои на 28 декември 2019 година.

Стратегија за енергетика, која е во склад со петте димензии на енергетската унија на ЕУ (*декарбонизација, енергетска ефикасност, сигурност во снабдувањето, интеграција на пазарите и истражување, развој и конкурентност*) има јасно дефинирана визија за сигурен, ефикасен, еколошки и конкурентен енергетски систем што е способен да го поддржи одржливиот економски раст на земјата. Во Стратегијата се дефинирани три сценарија и тоа: референтно, сценарио на умерена транзиција и зелено сценарио, а резултатите за секое од сценаријата се прикажани по однос на петте димензии. Се покажува дека за реализација на Зеленото сценарио потребно е да се вложат над 17 милијарди евра, но вкупните трошоци на енергетскиот систем во ова сценарио се најниски споредено со останатите две сценарија. Покрај финансискиот аспект ова сценарио е најдобро и од аспект на учество на обновливи извори на енергија во бруто финалната потрошувачка на енергија (40% во 2030), намалување на емисиите на стакленички гасови (~65% помалку емисии во 2030 година споредено со 2005 година) и намалување на потрошувачката на примарна и финална енергија (34.5% и 20.8% помала потрошувачка на примарна односно финална енергија во 2030 година споредено со сценарио во кое не се имплементирани мерки за енергетска ефикасност).

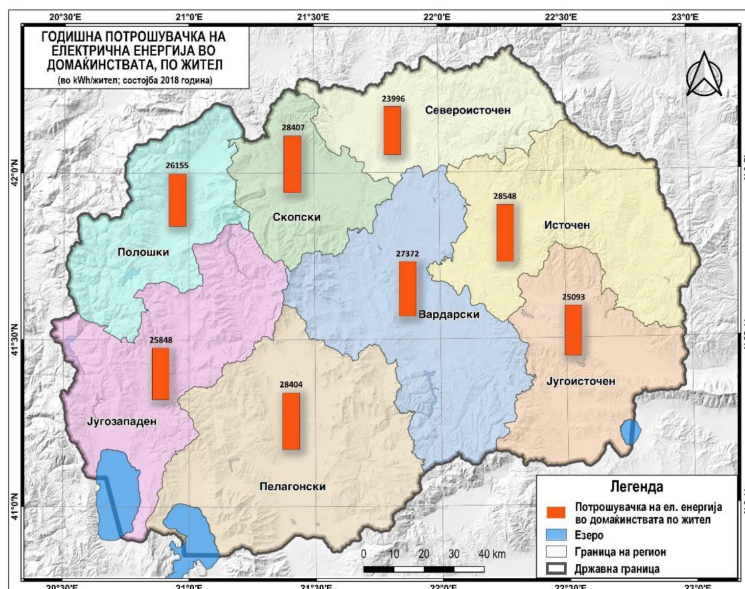
Имајќи ги предвид овие индикатори анализите во Стратегијата за рамномерен регионален развој се направени врз основа на Зеленото сценарио од Стратегијата за енергетика. Она што е важно да се истакне е дека во Стратегијата за енергетика не е опфатена регионалната компонента односно не е направена анализа по региони и не се предложени посебни мерки и политики по региони.

Статистичките податоци за периодот 2010-2018 покажуваат дека финалната потрошувачка на енергија во Северна Македонија е речиси константна и се движи околу 1848 ktоe. Она што може да се забележи е дека по 2016 година доаѓа до промена на учеството на горивата, односно дизелот со околу 34% станува најпотребувано гориво во Северна Македонија, а електричната енергија со околу 28% оди на второ место. Причината за доминантното учество на дизелот се должи на зголемената потрошувачка на финална енергија во транспортот, а од друга страна намалувањето на потрошувачката на електрична енергија се должи на намалената потрошувачка во индустријата.

Развивањето на индустријата во периодот по 2020 година, пред сè враќање на индустриските капацитети во функција, но и зголемување на нивното производство, ќе доведат до зголемување на потрошувачката на финална енергија за околу 10% во 2030 во однос на 2018 година. Како резултат на воведувањето на данокот на CO₂ се очекува комплетно исфрлање од употреба на јагленот од индустријата и негова замена со природен гас, биомаса и електрична енергија. Дополнително, со воведувањето на поефикасни возила се очекува потрошувачката на енергија во транспортот да се намали. Спроведувањето на мерките за енергетска ефикасност ќе придонесат секторите домаќинства и комерцијален и услужен сектор во 2030 да имаат сличен удел и слична потрошувачка како и во 2018 година.

Еден жител на Северна Македонија во 2018 година во просек потрошил по 0.89 тоe годишно (10,350 kWh), но намалувањето на бројот на жители во периодот до 2030 година споредено со 2018 година, како и „рестартирањето“ на индустријата ќе придонесат за

зголемување на финалната потрошувачка по жител на 0.99 toe (11,514 kWh). Од друга страна, во 2018 година биле потребни 0.21kgoe (2.4 kWh) за да се додаде 1 евро во БДП. Поголемиот просечен годишен раст на БДП до 2030 година споредено со просечниот годишен раст на финалната потрошувачка на енергија ќе придонесат во 2030 година да бидат потребни 0.15 kgoe (1.7 kWh) за да се додаде 1 евро во БДП.

Слика 11: Потрошувачка на електрична енергија по домаќинства по жител

За да се направат анализи и да се креираат политики на регионално ниво потребно е да се располага со прецизни податоци. За жал, во Северна Македонија нема енергетски биланси на ниво на плански регион, но сепак постојат податоци за потрошувачка на електрична енергија во индустријата по региони. Дополнително во 2014 година Државниот завод за статистика спроведе анкета за потрошувачка на енергенти во домаќинствата. Овие податоци претставуваат појдовна основа за одредување на потрошувачката по региони.

Регионалната анализа на потрошувачката на финална енергија во домаќинствата покажува прилично рамномерна распределба по плански региони, со исклучок на Скопскиот, кој учествува со околу 30%. Најнеефикасни се жителите на Источниот, Пелагонискиот и Вардарскиот плански регион со потрошувачка по жител од 3.289 kWh, 3.181 kWh и 3.017 kWh, соодветно. Речиси и да нема промена во учеството на регионите во финалната потрошувачка на енергија во домаќинствата до 2030 година. Во поглед на потрошувачката по енергенти во периодот до 2030 година, се предвидува електричната енергија и биомасата да го задржат своето доминантно учество, но има зголемување на потрошувачката на топлинската енергија што ќе овозможи намалување на загадувањето на воздухот во Скопскиот плански регион.

Во однос на потрошувачката на електрична енергија во индустријата, може да се забележи дека таа е највисока во 2011 година кога целата индустрија работела со речиси полн капацитет. Во периодот по 2011 година потрошувачката на електрична енергија во

индустријата се намалува, генерално заради потребата од исполнување на еколошките стандарди. Гледано по плански региони, далеку најголема потрошувачка на електрична енергија има во Вардарскиот, Скопскиот и Полошкиот регион. Вкупната потрошувачка на енергија во индустријата следи речиси иста траекторија како и потрошувачката на електрична енергија во индустријата, што значи дека може да се преземе истата распределба по региони како и за електричната енергија. Се предвидува дека индустријата со исполнувањето на еколошките стандарди нема да има поголеми проблеми и како резултат на тоа постепено ќе се зголемува потрошувачката на енергија и во 2030 година ќе биде за 67% повисока во однос на 2017 година. Се планира зголемување на учеството на Полошкиот, Вардарскиот и Скопскиот плански регион (со зголемувањето на производството од постојните капацитети). Во останатите региони и покрај тоа што се предвидува развој на индустриските зони и отворање на нови капацитети сепак, тие ќе бидат помалку енергетски интензивни споредено со индустриските капацитети од Вардарскиот, Полошкиот и Скопскиот плански регион.

Во поглед на ублажување на климатските промени, во Северна Македонија има тренд на намалување на емисиите на стакленички гасови пред сè како резултат на намаленото производство на електрична енергија од ЕСМ, но и намалената потрошувачка во индустријата. Во 2016 година нето емисиите се намалени за 35% споредено со 1990 година. Во истиот период емисиите од секторот енергетика се намалени за 20%. Ако енергетиката е таа којашто најмногу придонесува во емисиите на стакленички гасови со учество од 70-80% во зависност од годината и ако производството на електрична енергија е она кое најмногу учествува (околу 50% во 2018) во секторот Енергетика тогаш несомнено е дека Пелагонискиот плански регион е лидер по однос на создавање на емисии на стакленички гасови.

Реализацијата на мерките и политиките предложени во Стратегијата за енергетика ќе придонесат за намалување на емисиите на стакленички гасови за 66% во 2030 споредено со 1990 година, додека мерките предложени за останатите сектори (Индустриски процеси и користење на производи, Земјоделство, шумарство и користење на земјиште и Отпад) во Третиот двогодишен извештај за климатски промени ќе овозможат вкупните нето емисии на стакленички гасови да се намалат за 82%. Намалувањето на емисиите во секторот Енергетика пред сè се должи на престанување со работа на ТЕЦ Битола и ТЕЦ Осломеј, што ќе доведе до драстично намалување на емисиите особено од Пелагонискиот плански регион.

Еден жител во Северна Македонија придонел во 2016 година да се генерираат 5 tCO₂-eq, што е за околу 4 tCO₂-eq помалку од просекот на ниво на ЕУ. Се предвидува во 2030 година еден жител во Македонија да генерира околу 3 t CO₂-eq. Од друга страна, за да се генерира 1 евро во БДП на Северна Македонија во 2016 година се создале 1.1 kg CO₂-eq, што е намалување за околу 50% споредено со 2012. Растот на БДП, како и затворањето на ТЕЦ Битола и Осломеј ќе придонесат во 2030 за генерирање на 1 евро во БДП да се создадат само 0.5 kg CO₂-eq.

Еден од начините за ублажување на климатските промени е со помош на обновливите извори на енергија. Додека финалната потрошувачката во периодот 2010-2018 се зголемила само за 1%, учеството на обновливи извори во бруто финалната потрошувачка е зголемена за 8%. Направените анализи покажуваа дека Скопскиот плански регион има најголемо учество од 17%, а Вардарскиот и Североисточниот плански регион имаат најмало учество од 8%, односно 7% во учеството на обновливи извори во секторот греење и ладење. Од друга страна, учеството на планските региони во производство на електрична енергија од обновливи извори е нерамномерно, со доминантно учество на два региони – Југозападен и Полошки кои заедно учествуваат со над 65%, кое е резултат на тоа што најголемите хидроелектроцентрали се лоцирани во овие два региони.

Друг начин за ублажување на климатските промени е енергетската ефикасност, која е домашен ресурс и може да придонесе кон намалување на увозната зависност (60% во 2018 година). Во делот на енергетска ефикасност направена е анализа за купување на енергетски ефикасни уреди, особено на уреди со класа на ефикасност А+ и нагоре. Резултатите покажуваат дека во Полошкиот и Североисточниот плански регион најмногу се купуваат уреди со класа на ефикасност А+ и нагоре, додека во Југоисточниот плански регион учеството на уредите со ваква ефикасност во вкупно продадените уреди во 2016 година е 33% или речиси 10 процентни поени пониско споредено со Полошкиот плански регион. Интересно е тоа што во периодот 2016-2019 година доаѓа до зголемување на учеството на купените ефикасни уреди во регионите кои заостануваа зад Полошкиот, па така Југоисточниот плански регион напредувал за 6 проценти поени.

Во овој поглавје направено е рангирање на планските региони по однос на четири параметри:

- Потрошувачка на енергија во домаќинствата по жител (kWh/жител)
- Потрошувачка на енергија во индустријата по додадена вредност (kWh/EUR)
- Учество на регионите во ОИЕ за греење и ладење
- Учество на регионите во ОИЕ во производство на електрична енергија

За секој од четирите параметри направено е рангирање на регионите од 1 до 8. На секој од параметрите му е доделен ист тежински фактор и се добива дека по однос на овие четири параметри најдобар е Југозападниот плански регион, а по него следуваат Полошкиот и Скопскиот плански регион. Најниско рангирани региони се Пелагонискиот и Вардарскиот плански регион. Емисиите на стакленички гасови не се земено предвид затоа што нема информации по региони, но имајќи предвид дека ТЕЦ Битола е во Пелагонискиот регион овој регион убедливо е најлош од сите останати региони. Дополнително, анализите за влијанието на енергетскиот систем врз климатските промени покажуваат дека најзасегнати региони, односно најголеми намалувања на емисиите на стакленички гасови ќе има во Пелагонискиот и Југозападниот плански регион каде што се наоѓаат ТЕЦ Битола и ТЕЦ Осломеј.

Табела 31: Рангирање на регионите

Плански регион	Потрошувачка на енергија во домаќинствата по жител (kWh/жител)	Потрошувачка на енергија во индустријата по додадена вредност (kWh/EUR)	Учество на регионите во ОИЕ за греење и ладење	Учество на регионите во ОИЕ во производство на електрична енергија	Рангирање
Вардарски	2737	7.3	7.7%	8.6%	8
Источен	2855	0.8	14.3%	1.8%	6
Југозападен	2585	0.6	12.8%	35.0%	1
Југоисточен	2509	2.3	13.7%	5.5%	4
Пелагониски	2840	1.4	12.7%	3.3%	7
Полошки	2615	1.1	14.5%	31.1%	2
Североисточен	2400	0.6	7.0%	0.0%	5
Скопски	2841	1.8	17.2%	14.7%	3

Извор: Пресметки врз основа на влезни податоци од ДЗС и ДЗС, Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги

Од презентираниите наоди очигледно е дека постојат диспаритети помеѓу регионите по однос на развојот на енергетиката и искористувањето на нивните потенцијали и препорака е овие аспекти да се земеат предвид при водење на претстојниот циклус на јавни инвестиции но и при стимулирање на приватните инвестиции во енергетскиот сектор.

3.12 Животна средина и климатски промени

Република Северна Македонија се соочува со големи предизвици поврзани со животната средина меѓу кои најзначајни се: снабдувањето со квалитетна вода за пиење особено во руралните средини, загадувањето на површинските и подземните води, загадувањето на воздухот во урбаните центри – Скопје, Куманово, Тетово, Битола, високи нивоа на бучава, поплави и ерозија на земјиштето, недостаток на интегрирано и регионално управување со отпадот, недостаток на ремедијација на историското загадување на неколку жешки точки, недоволна заштита на биодиверзитетот и неефикасно користење на ресурсите.

Од аспект на потребата од намалување на негативните ефекти на климатските промени неопходно е итно спроведување на адаптивни мерки во секторите здравство, земјоделие но и по однос на заштитата на водните ресурси и биодиверзитетот. Истовремено неопходни се мерки за намалување на емисиите на стакленички гасови во енергетскиот сектор, транспортот, во управувањето со отпадот, кај индустријата, земјоделството и други извори на емисии.

Здравата животна средина претставува предуслов за рамномерен економски, демографски и социјален развој на планските региони во земјата, бидејќи квалитетот на воздухот, водоснабдувањето и одведувањето на отпадните урбани и индустриски води, одржливото управување со ресурсите и заштитените подрачја, биодиверзитетот и шумите, управување со отпадот кое се базира на циркуларната економија се битни фактори за обезбедување на зелен раст, иновативно општество и здрава популација.

Националните и регионални стратешки и плански документи, националното законодавство, барањата на ЕУ Директивите, 7-та Акциона програма за животна средина на ЕУ, Зелената Агенда за Западен Балкан и начелата на циркуларна економија беа земени предвид при идентификување на состојбите со медиумите на животна средина како дел од анализата која резултираше со следниве клучни наоди.

Управување со отпад

Состојбата со управувањето со цврстиот отпад во планските регионите може да се карактеризира како супстандардна, недоволна и неефикасна и попречена од сериозни недостатоци меѓу кои се истакнуваат: ниската јавна свест на сите чинители, немањето капацитет кај институциите за ефикасно спроведување на регулативата и политиките за управување со отпадот, и можеби и клучниот предизвик на немање поширок јавен консензус за локации за регионални санитарни депонии, што резултира во со континуирани негативни ефекти врз животната средина и здравјето на луѓето.

Вкупно генерирано количество на комунален отпад во 2016 година на национално ниво изнесувало 678.000 тони односно 347,21кг комунален отпад по глава на жител. Најголемиот дел се генерирал во Скопскиот плански регион - 170.000 тони или 24,9 %, додека најмала количина на комунален отпад се генерирала во Вардарски плански регион – 38.000 тони или 5,6 %. Не целата количина на создаден комунален отпад е собрана, третирана или однесена на општинска депонија. Податоците покажуваат дека во Скопскиот плански регион се собрани 91% од генерираниот отпад, Источниот плански

регион има собрано 86%, Југоисточниот 77%, Пелагонискиот 88%, Полошкиот 57%, а најмал процент од генерираниот комунален отпад е собран во Југозападниот (49%), во Вардарскиот (94%) и 77% во Североисточниот плански регион. Неможноста да се собере што е можно повеќе од создадениот комунален отпад предизвикува депонирање на истиот на големиот број на т.н. диви депонии (ѓубришта) чиј број надминува 1.000, и кои претставуваат висок ризик по здравјето на луѓето и животната средина. Мешањето на отпад со опасни карактеристики со неопасен комунален отпад придонесува кон значително загадување на почвата, подземните води и воздухот.

На национално ниво евидентирани се 54 нестандартни општински депонии од кои 43 се активни, но за жал ниту една од општинските депонии не ги исполнува стандардите за заштита на животната средина со исклучок на од неодамна изградената депонија во општината Гевгелија. 16 депонии се со висок ризик (5 депонии во Пелагониски плански регион, и по 3 во Вардарски, Полошки и Југозападен плански регион), 16 депонии се со среден ризик и преостанатите депонии се со низок ризик за животната средина и прават притисок врз подземните води, квалитетот на воздухот и здравјето на луѓето. Во Скопскиот плански регион се наоѓа најголемата депонија „Дрисла“ која опслужува 590.000 жители и која со одредени подобрувања може да прерасне во целосно стандардна депонија. Само во оваа депонија има можност за вршење третман на опасен отпад преку инсенерација на медицински отпад, како и депонирање на отпад од азбест на локација во рамки на депонијата.

Собирањето, транспортот и отстранувањето на отпадот во регионите е одговорност на општините. Општинските јавните комунални претпријатија се главните даватели на услуги за управување со отпад преку вршење на услуги за собирање отпад и финално отстранување на отпадот. Околу 70% од населението во Северна Македонија се корисници на услуги на редовно собирање на отпадот (во руралните населби тој процент се движи само околу 10%).

За да се воспостави интегриран систем за управување со отпад, во сите плански региони формирани се меѓуопштински одбори за управување со отпад кои е потребно да основаат регионално претпријатие кое ќе биде одговорно за управувањето со отпадот на територија на планскиот регион. Од анализа на податоците за потребни трошоци за реализација на регионалните планови по региони може да се заклучи дека најмалку средства од сите 8 региони е потребно да се вложат во Скопскиот регион (претпоставка е околу 2 милиони евра), додека во Источен и Југоисточен регион се потребни околу 36 милиони евра за реализација, или вкупно за воспоставување на регионалниот систем за управување со отпадот (изградба на регионални депонии, претоварни станици, други објекти и инсталации) на територијата на Северна Македонија потребни се минимум 150 милиони евра.

Управување со води

Имајќи ја предвид хидрографската состојба во Република Северна Македонија, расположливоста со водни ресурси по плански региони е варијабилна и зависи од зачестеноста и количината на воден талог или пак сушните периоди застапени во годината. Искористеноста на достапните извори на вода за пиење се движи од приближно 26% во Пелагонискиот плански регион, до 68% во Североисточниот плански регион. Покриеност на услугата за водоснабдување со вода за пиење на регионално ниво варира и тоа од најголема покриеност со редовно водоснабдување во Скопскиот плански регион (околу 91%), додека најниско е во Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион (66 - 75%). Најголема потрошувачка на вода за пиење се забележува во Скопскиот плански регион – 104.981.000 m³/годишно, додека најмала количина на потрошена вода се забележува во Североисточниот плански регион – 10.520.000

m³/годишно. 79% од населението во Северна Македонија се снабдуваат со вода за пиење преку системите што ги управуваат давателите на водни услуги - јавните комунални претпријатија, а значајни 21% од населението претежно во руралните подрачја од неформални водоснабдителни системи. Просекот на потрошувачка на вода за пиење изнесува 119,6 l на жител дневно.

Според потрошувачката на вода во индустријата во 2017 година најголемо количество вода (98,85 %) за технолошки намени е употребено во Скопскиот плански регион, а најмало количество во Југозападниот плански регион (0,01 %). Загубите на вода се меѓу критичните точки во секторот води и најизразени се во Скопскиот плански регион со 51.185 m³/годишно, потоа следи Југозападниот со 19.935 m³/годишно, Полошкиот со 16.904 m³/годишно, додека во Североисточниот плански регион загубите на вода се најниски и изнесуваат 6.489 m³/годишно.

Од вкупното количество на генерирани отпадни води во 2019 година на национално ниво (107.606 милиони m³) само 32,5 % биле пречистени и испуштени во површински водотек, а остатокот биле испуштени како непречистени урбани води. Во 2017 година од вкупното количество употребена вода за технолошки намени, само 0,01 % се прочистени. Вкупно се изградени 25 пречистителни станици: Вардарски плански регион (1), Источен плански регион (1), Југозападен плански регион (4), Југоисточен плански регион (6), Пелагониски плански регион (6), Североисточен плански регион (1) и Скопски плански регион (6). Во Полошкиот плански регион беше направена инвестиција во мали станици за прочистување на отпадните води во општината Маврово и Ростуше но поради непокриени трошоци за одржување истите се подолг период вон употреба.

Поради биохемиската оптовареност на системите за одведување на отпадни води кои непрочистени се испуштаат во водотеците како реципиенти, на површинските води им се намалува капацитетот за самопочистување.

На национално ниво вкупно регистрирани се 69 јавни комунални претпријатија за водоснабдување и одведување на комунални отпадни води (50 од нив ги вршат двете услуги, а исклучиво услуга на водоснабдување вршат само 16 претпријатија, додека 3 од нив вршат само одведување на отпадни води).

Главни предизвици кои во следниот период треба да се надминат од страна на општините но и преку соработка на ниво на плански региони и помеѓу планските региони се: нарушената инфраструктура на изворите за вода, недоволната заштита на изворите за водоснабдување, малата издашност на изворите и неможност да бидат покриени потребите на населението и индустријата, застареност на водоснабдителните и канализационите системи во општините, голем процент на загуби на вода, низок процент на прочистување на отпадни води (мал број на изградени пречистителни станици со опфатен вкупен број на жители), недоизграденост на системот за наводнување на земјоделски површини, ниска јавна свест за ефикасно користење на водите и неефикасното управувањето и контролата на водните текови во општините.

Потребата од реформирање на јавните претпријатија, нивното зајакнување во однос на финансиски менаџмент, подготовка на бизнис планови за да се обезбеди целосно покривање на услугата преку цената на водните услуги, и недоволната наплата на услугите се меѓу поважните предизвици на овој сектор. Притоа како практично решение кое обезбедува економија на обем се наметнува окрупнувањето на давателите на водни услуги. Постојано размислување за подобрен пристап до квалитетна вода за пиење, континуирано обезбедување на оваа услуга не запоставувајќи ги најранливите групи на граѓани како и воведување на технологии за штедење на вода и енергетска ефикасност се приоритетни аспекти на кои треба да се обрне поголемо внимание во наредната декада.

Пристапот на домаќинствата до квалитетна вода за пиење и систем за одведување на отпадните води се вбројува во една од клучните потреби на жените со

оглед на тоа дека тие најчесто се зафатени со одржување на домот и активности како што се чистење на домот, перење, готвење и слично. Во тој контекст особено ранливи се еднородителските домаќинства, кои најчесто се водени од жени и немањето пристап до водата како основен ресурс и канализација доведува до голем ризик по нивното и здравјето и животот на населението од пошироката заедница. Во оваа насока треба да се земат предвид и податоците²⁹ кои се однесуваат на квалитетот на условите за домување на Ромите во Република Северна Македонија, а кои говорат дека 18% од домаќинствата во ромските заедници немаат пристап до канализационен систем, 30% немаат тоалет во куќата, 20% немаат тоалет со бања и околу 10% од ромските домаќинства немаат вода за пиење во внатрешноста на куќата. Од 14-те општини со ромски заедници на општинско ниво најранлива е состојбата во Шуто Оризари (Скопски плански регион), Прилеп (Пелагониски) и Куманово (Североисточен плански регион).

Секторот води е комплексен по својата природа и за да се надминат предизвиците поврзани со водоснабдување, обезбедувањето на квалитетна вода за пиење, одведување и пречистување на урбани отпадни води потребни се повеќе од 1,5 милијарда евра кои вклучуваат и обуки, зајакнување на јавната свест и други дополнителни активности. За системите за водоснабдување потребни се 510 милиони евра, за доизградба на системот за одведување на води 438 милиони евра, за рехабилитација на системот за одведување на води се потребни 385 милиони евра а за изградба на станици за третман на отпадни води се потребни 250 милиони евра во наредниот дваесет годишен период (до 2040 година). Овој огромен инвестициски заостаток налага итна потреба од подобра координација меѓу сите чинители, посветеност и јакнење на капацитетите за искористување на можностите за финансирање од меѓународните институции и банки а со цел да се реализираат предвидените инвестиции во веќе усвоените стратешки документи поврзани со управувањето со водите.

Обезбедување квалитет на амбиентниот воздух

Состојбите со нарушениот квалитет на амбиентниот воздух кои се особено изразени во поголемите урбани центри на планските региони се должат на повеќе фактори: неефикасно согорување во ложиштата и котлите во домаќинствата, заедно со употреба на огревно дрво со слаб квалитет, односно влажно или преработено дрво, па дури и отпадни материјали, постоење на стари производни индустрии без соодветна контрола на загадувањето на воздухот, што предизвикува ризик од нивно штетно влијание врз квалитетот на воздухот; стар и несоодветно одржуван возен парк - од вкупно над 450.000 возила со просечна старост од 19 години, скоро 80% се постари од 13 години и припаѓаат во категоријата возила со високи емисии (EURO 2/3/4 спецификации на моторот за согорување); несоодветни сообраќајни решенија кои предизвикуваат згуснување на сообраќај со моторни возила, недостаток на безбедни патеки за пешачење и возење велосипеди, несоодветни урбанистички решенија кои за приоритет би имале трансформација на просторот во зелени и пешачки зони ослободени од сообраќај, отсуство на соодветно управување со отпадот и системите за рециклирање го зголемуваат количеството на неконтролирано согорување отпад, како што е спалувањето на отпад од домаќинствата на отворено итн.

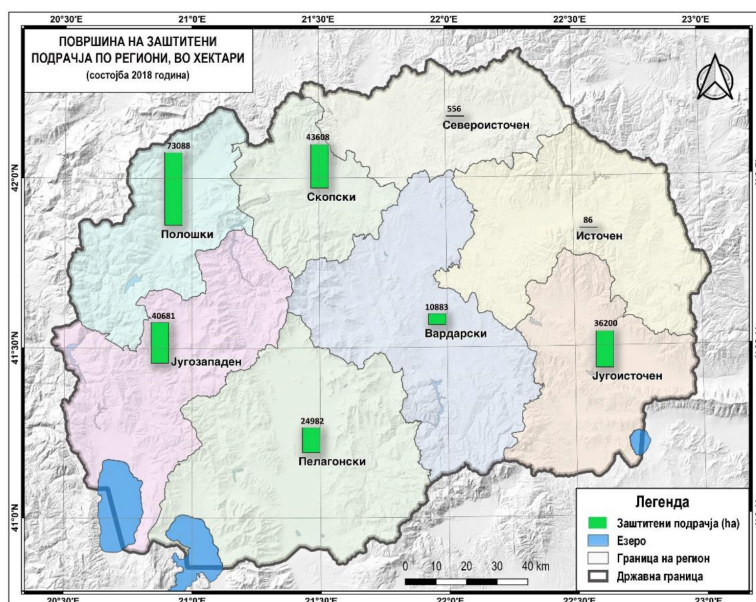
Мониторингот на квалитетот на воздухот се врши преку 17 мониторинг станици во рамки на Државниот мониторинг систем за квалитет на амбиентален воздух при МЖСПП, како и на Институтот за јавно здравје со Центрите за јавно здравје во Скопје и Велес. Податоците од спроведениот мониторинг покажуваат дека загадувањето на воздухот во земјата е причина за сериозна загриженост, бидејќи се надминуваат граничните

²⁹ Извештај за социјално мапирање на Ромите, финален нацрт, јули 2019

вредности поставени за заштита на здравјето на луѓето, особено за суспендираните честички со големина до 10 микрометри (PM_{10}). Ова е особено важно за најголемите градови во земјава - Скопје, Битола, Тетово, Кичево, Велес каде живее 80% население. Најголеми извори на PM_{10} претставуваат системите за греење на домаќинствата (горење на дрва) и големи инсталации за согорување.

Заштита на природата

Во Република Северна Македонија, мрежата на заштитени подрачја ја сочинуваат 86 подрачја со вкупна површина од 230.083,00 ha или 8,94% од територијата на државата. Најголем дел припаѓа на националните паркови, потоа се спомениците на природа, и повеќенаменското подрачје Јасен. Како главни предизвици се истакнуваат: отсуството на попис на шумски ресурси, континуираното губење на популации на ретки видови поради загадување на водите или неплански градби, застој во процесот на ревалоризација на постоечките заштитени подрачја, како и во проширување на териториите на постоечките подрачја, недоволен број на управители со заштитените подрачја и непримена на одредбите од Законот за заштита на природата во делот на плаќањата за остварени екосистемски услуги на територијата на заштитените подрачја.

Слика 12: Површина на заштитени подрачја (ha)

Справување со индустриските жешки точки

Од вкупно регистрирани 16 индустриски жешки точки, Скопскиот плански регион има најмногу (4), додека Вардарскиот има 3, а Источен и Југозападен плански регион имаат по 2 жешки точки. Во Југоисточен и Полошки плански регион се идентификувани по

една жешка точка. Во однос на типот на индустрија жешките точки вклучуваат: 5 рудници за метал од кои 3 се затворени (Тораница, Злетово и Лојане), а два се повторно отворени Бучим и Саса; 2 електрани со лигнит заедно со рудници (РЕК Битола и РЕК Осломеј); 4 металуршки индустрии (МХК Злетово - топилница, Силмак, Макстил, Фени) од кои 1 МХК Злетово (топилница) не е во функција; 2 хемиски индустрии (ОХИС и МХК Злетово - фабрика за ѓубрива) кои веќе не се оперативни; 1 рафинерија за нафта (моментално процесот не е во функција) и 2 други индустрии кои се затворени (Годел и Тане Целески). Со санацијата на жешките точки ќе обезбедат дополнителни површини за развивање на индустриски зони, а ремедијацијата ќе го намали притисокот на загадувањето врз животната средина и здравјето на луѓето.

Климатски промени

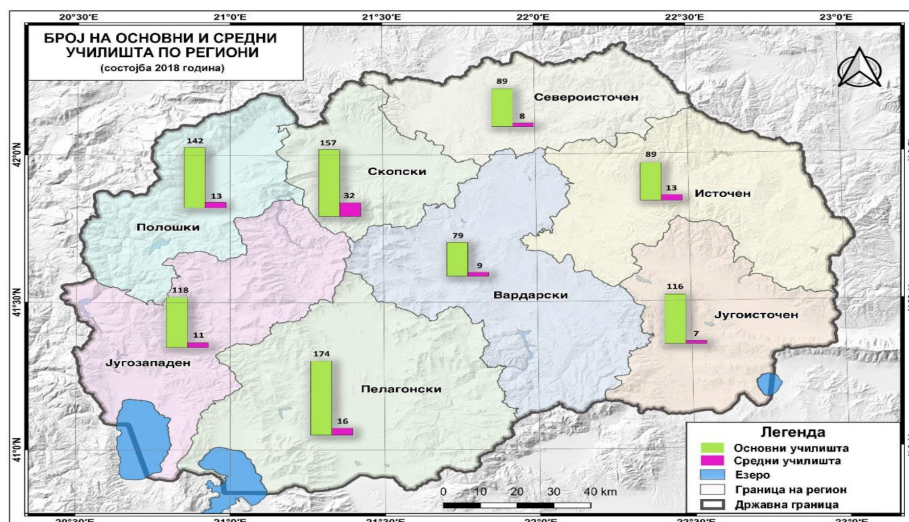
Климатските промени имаат големо влијание во Република Северна Македонија бидејќи предизвикуваат ненадејни поплави, интензивни дождови, ерозија на земјиштето, суши во прогресивно повеќе подрачја, уништување на имоти, земјоделски површини, инфраструктура како и загуба на човечки животи. Северна Македонија нема обврска да намалува емисии на стакленички гасови, но како држава кандидат за членство во ЕУ, ги има преземено обврските согласно меѓународните конвенции и протоколи за климатски промени и планира редукција на своите емисии. Вкупните емисии на стакленички гасови во 2016 година изнесувале 10.111Gg CO₂-eq и најголем удел има секторот енергетика со 73,7%, потоа секторот земјоделие учествува со 11,8%, па секторот индустриски процеси и користење на производи со 8,5 % и секторот отпад со 6%. Во поглавјето на оваа Стратегија со секторска анализа на енергетиката даден е подетален осврт на влијанието на овој клучен сектор врз климатските промени во државата.

Во аналитичкиот дел на Стратегија е напоменато дека по однос на комуналната инфраструктура, енергетската ефикасност и заштитата на животната средина карактеристичен е голем инвестициски заостаток. Што се однесува до инвестиционите вложувања за заштита на животната средина, во периодот 2013-2018 истите биле насочени кон четири сектори: управување со отпад (просечно учество од 39% во вкупните инвестиции); управување со отпадна вода (20%); снабдување со вода (17%); заштита на воздухот (15%), а вкупно биле издвоени 0,4% - 0,77% во просек од годишниот буџет на државата или 0,14% - 0,2% од БДП што е далеку од доволно да се покријат сите потреби на овој сектор особено во контекст на постепено спроведување на финансиските барања од директивите на ЕУ кои се однесуваат на животната средина и климатските промени. Проценките се дека за спроведување на директивите на ЕУ за водоснабдување, одведување и прочистување на отпадните води до 2040 година неопходен е инвестициски циклус од над 1.5 милијарди евра, за надминување на предизвиците од аерозагадувањето во урбаните населби над 300 милиони евра, за целосно воспоставување на системите за управување со отпад на регионално ниво дополнителни минимум 150 милиони евра и на овој инвестициски заостаток треба да се надоврзат и неопходни инвестиции за ремедијација на историското загадување, воспоставување на одржлив систем за финансирање на заштитата на природата и управување со заштитените подрачја како и за митигација и адаптација кон климатските промени а особено за превенција на ризици од поплави и шумски пожари. Особен предизвик за планските региони и општините во нивен состав е постоечкиот капацитет во човечки ресурси а особено недостатокот на финансиски средства за редовно одржување на опремата во инсталациите кои се изградени или ќе се изградат доколку се воспостави еден одржлив систем на финансирање на заштитата на животната средина и се развие еден подинамичен инвестициски циклус. Според низа споредбени студии сепак сознанијата се дека придобивките од еден засилен инвестициски циклус поврзан со

заштитата на животната средина се повисоки од трошоците најмногу поради можноста за транзицијата кон зелена економија преку развој на специфични пазарни сегменти и отворање на нови и квалитетни „зелени“ работни места, а се во согласност со начелата и утврдените приоритети во т.н. Зелен договор на Европската Унија и Зелената агенда за Западен Балкан.

3.13 Образование

Секторот образование, кој го носи епитетот „посебен општествен интерес“ е исклучително значаен за развојот на државата во периодот од 2020 до 2030 година, кога се очекува Република Северна Македонија не само да ги започне туку и да ги приврши преговорите за зачленување во Европската Унија. Во тој контекст, своја улога и значење имаат неколку битни закони и плански документи, а особено, законите за основно и средно образование и Стратегијата за образованието на Република Северна Македонија 2018-2025 и нејзиниот Акциски план кои ги одредуваат насоките за развој на образованието и обезбедуваат претпоставки за рамномерен регионален развој поврзан со оваа област. Имајќи го ова предвид, анализата на оваа област беше фокусирана на постоечките состојби, идентификуваните предизвици и согласно наодите анализирани се и перспективите за развој на основното и средното образование во планските региони, како надлежност од делокругот на локалната самоуправа.

Слика 13: Основни и средни училишта по региони

Мрежа на основни училишта во планските региони

Во училишта за основното образование, во учебната 2019/2020 година, се школуваа вкупно 187.128 ученици во 11.093 паралелки, од кои 2.077 во музичките основни училишта и 769 ученици со посебни образовни потреби во специјализирани (посебни) училишта. Треба да се спомене дека последните години се воспостави пракса

на инклузија на овие ученици во редовните основни училишта, што е регулирано со новиот Закон за основно образование, како добра практика усогласена со европските стандарди. Овој позитивен исчекор е значаен и за надминување на диспаритетите на планските региони, ако се има предвид дека постојните специјализирани основни училишта за деца со попреченост, се лоцирани најмногу во Скопскиот плански регион, а има плански региони каде такви не постојат (Југозападниот, Полошкиот и Североисточниот регион).

Наставата во основните училишта се реализира на пет наставни јазици и тоа: македонски (63.9% од вкупниот број ученици), албански (32.3%), турски (3.6%), бошњачки (0,1%) и српски (0,1%). Диспаритетите во однос на бројот на ученици, паралелки и просечен број на ученици по паралелки во основното образование во планските региони, најдобро може да се согледаат од податоците добиени за учебната 2019/2020 година. Имено, во два плански региони од вкупно осум се опфатени половина од вкупниот број на ученици во основното образование во сите плански региони или 50.2% (во Скопскиот плански регион се 35.1% и во Полошкиот плански регион 15.1%). Тоа е јасен индикатор за постоење на значаен диспаритет во однос на другите плански региони. Ова јасно укажува на постоење на предизвик поврзан со миграција на населението од другите плански региони во Скопскиот регион, како и иселување на младите луѓе во странство од споредбено помалку неразвиените плански региони. Во однос на Полошкиот плански регион треба да се истакне фактот дека овој регион се карактеризира со поголем прираст на населението, во однос на другите региони.

Значаен индикатор во контекст на регионалниот развој е и бројот на централни и подрачни основни училишта по плански региони. Во два региони, бројот на подрачни училишта е поголем во однос на другите шест региони, односно уделот на Пелагонискиот и Полошкиот регион е 35.1%. Во Пелагонискиот регион има 43 централни основни училишта и 131 подрачно училиште, а во Полошкиот регион има 52 централни основни училишта и 90 подрачни училишта. Важно е да се спомене дека само во Скопскиот плански регион, бројот на централни основни училишта е поголем од бројот на подрачни училишта, додека во сите други плански региони е спротивно. Големите број на подрачни основни училишта последично води кон зголемени материјални и финансиски трошоци и поголем број на вработени лица, особено ако се има предвид фактот дека во најголемиот број вакви училишта бројот на ученици по паралелка е многу мал, а со тоа и оправданоста на бројот на вработени по ученик е дискутабилна. Зголемени трошоци создаваат дискутабилни предизвици за самите училишта, но и за единиците на локална самоуправа како нивни основачи, особено во однос на одржувањето на објектите, кои најчесто се во лоша состојба и не се доволно опремени со потребните нагледни средства и помагала за реализација на современа настава. Сепак, треба да се земе предвид и интенцијата на локалното население во овие претежно рурални средини, дека постоењето на основното училиште значи и севкупен живот и надеж за опстојување. Паралелките во одделенска настава во подрачните училишта се најчесто комбинирани (составени од ученици од две или три различни одделенски нивоа), што создава проблеми во организацијата и реализацијата на наставата, а има и негативни импликации и во обезбедување на потребниот квалитет во наставата. Друг нерешен проблем е што наставниците ги плаќаат сами трошоците за превоз, зошто во најголем дел тие живеат во градовите и секојдневно патуваат до училиштето.

Диспаритетите во однос на планските региони и во рамки на планските региони доаѓаат до израз во основните училишта и во однос на средствата за инфраструктура, од причина што не постои соодветен модел на распределба на капиталните инвестиции на МОН. Треба исто така да се напомене дека, помалите општини немаат доволно човечки ресурси за изготвување на потребната техничка документација за аплицирање за изградба на нови или реконструкција на постојните образовни капацитети и

инфраструктура. Во однос на ова, потребно е овие помали и помалку развиени, рурални општини, да бидат потпомогнати првенствено од страна на МОН преку соодветно насочени инвестиции за таа цел. На овој начин суштински ќе се придонесе за намалување на диспаритетите меѓу одредени плански региони во однос на нивото на алоцирани и реализирани средства за инфраструктурни зафати во основните училишта, како основен предуслов за подобрување на квалитетот на образовниот процес.

Функционалната инклузивност на учениците од маргинализираните и ранливи групи во училиштата за основното образование, со посебен фокус на децата од ромската заедница и децата со попреченост, претставува сериозен предизвик. Проценка е дека 10% од децата од ромската заедница не ги посетуваат редовно училиштата и процентот на деца кои ги напуштаат училиштата останува висок. Ромите живеат во 64 од вкупно 80 единици на локална самоуправа и град Скопје. Приближно 45 проценти од ромската популација во Северна Македонија живее во десет општини: Битола, Дебар, Гостивар, Кичево, Кочани, Куманово, Прилеп, Штип, Тетово и Веница. Речиси истиот процент на ромска популација (43,1%) живее во главниот град Скопје, а половина од нив се во општината Шuto Оризари каде што Ромите се мнозинство. Според податок добиен од Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците како орган во состав на МОН, во учебната 2018/2019 година, основно училиште, односно деветто одделение завршиле 608 ученици од ромската заедница што е околу 80% од запишаните во прво одделение. Најголемо осипување кај овие ученици се случува при премин од одделенска во предметна настава. Процентот на премин на ученици со завршено основно образование во средно образование е нешто поголем и од 608 основци во средно образование се запишале 471 ученик или 77.5 %.

Воспоставувањето на систем во секоја општина за подобрување на дигитално-информатичко описменување на учениците во основните училишта во секој плански регион, со фокус на руралните средини, треба да биде значајна стратешка определба на државата, потврдена и низ институционалниот одговор на пандемијата предизвикана од корона вирусот Covid-19. Нивото на дигитално-информатичката писменост кај учениците во основното образование не е на потребното ниво, особено во споредба со државите членки на ЕУ. Од друга страна, евидентно е дека, преку формалното образование не може целосно да се одговори на овој предизвик, па затоа е потребно секоја општина, но и низ координација на ниво на плански регион, да обезбеди наменски финансиски средства за поттикнување на форми на неформално образование за учениците и наставниците во училиштата за основно образование за подобрување на дигитално-информатичките компетенции.

Мрежа на средни училишта во планските региони

Во Република Северна Македонија, во учебната 2019/2020 година реализираа настава вкупно 108 училишта за средно образование. Од наредната учебна 2020/2021 година тој број ќе биде 109, бидејќи во меѓувреме се формира уште една математичко-информатичка гимназија. Од нив, 25 се гимназии, 37 се стручни училишта за средно образование, 38 се комбинирани (реализираат и гимназиско и стручно образование), 5 се уметнички училишта и 4 се специјализирани училишта за ученици со посебни образовни потреби.

Од вкупно 109 училишта за средно образование, 32 или 29.4% се во Скопскиот плански регион, 16 или 14.7% се во Пелагонискиот регион и 11.9% во Полошкиот регион, односно во 3 од 8 региони се лоцирани 56% од сите училишта за средно образование. Диспаритетите по плански региони се најизразени во однос на децата со посебни образовни потреби. Во Скопскиот регион се лоцирани 3 специјализирани училишта за средно образование, а во цела држава има само уште едно во Штип (Источен плански регион).

Во однос на средното стручно образование и обука, треба како најголем предизвик, да се истакне големиот број на комбинирани училишта (38 или 34.9%). Оваа категорија училишта е особено својствена за помалите градови каде има само едно училиште за средно образование. Проблемот е во тоа што поголемиот дел од паралелките во ваквите училишта се за гимназиско образование, а има помал број на паралелки во средното стручно образование, што доведува до тоа да еден наставник предава поголем број на предмети, а тоа се одразува на квалитетот на наставата. Освен тоа, во овие училишта, со ретки исклучоци, нема соодветни лаборатории и работилници за практична настава, што секако влијае на оспособеноста на учениците. Среднорочно гледано, бидејќи станува збор за помали единици на локална самоуправа, ова може да доведе до хиперпродукција на одредени образовни профили и дисбаланс на пазарот на трудот.

Еден голем предизвик на средното стручно образование и обука е што и училиштата и учениците и нивните родители, покажуваат интерес за четиригодишните образовни профили, а многу малку за тригодишните и двогодишните образовни профили. Исто така, незначителен е и бројот на училишта кои реализираат постсредно, односно специјалистичко образование. Ова се потреби на бизнис организациите и овозможуваат брза преквалификација и доквалификација. Овој предизвик е нагласен и во Стратегијата за образованието на Република Македонија за 2018-2025 година и нејзиниот Акциски план, каде е наведено дека, во учебната 2016/2017 година, 44.064 ученици биле вклучени во јавното средно стручно образование (околу 59% од сите ученици во средното образование), меѓу кои 44,7% биле девојчиња. Само 3.053 ученици биле опфатени со тригодишното стручно образование (6,9% од стручното образование, односно 4,1% од средното образование), а 41.011 ученици посетувале четиригодишно стручно образование (93,1% од стручното образование, односно 55,2% од средното образование). Во пост-средното стручно образование биле опфатени само 1,049 ученици.

Согласно податоците од ДЗС, може да се заклучи дека бројката на работоспособно женско население без образование, со незавршено основно образование и со основно образование е помала во однос на бројот на работоспособното машко население исто така без образование, со незавршено основно образование и со основно образование. Од друга страна пак, бројката на работоспособни жени наспроти мажи со три-годишно, 4-годишно средно стручно и више образование е поголема. По однос на високото образование, негативно е салдото на сметка на жените во однос на работоспособното машко население. Повисока стапка на вработеност во овој период се забележува кај мажите (56.6 %), што рефлектира поголемо учество на мажите во вкупниот број вработени.

Еден од можните начини за надминување на воочените предизвици во контекст на средното стручно образование и обука е формирање на регионални центри за стручно образование и обука (СОО). Ваквите центри нудат побрза можност за функционална поврзаност на средното стручно образование со реалниот – бизнис сектор, подобрување на квалитетот на формалното средно стручно образование во училиштата, врамнотежување на пазарот на трудот на регионално ниво (можност за ефикасна и ефективна преквалификација и доквалификација) и намалување на диспаратите меѓу планските региони. Исто така, треба да се надмине и проблемот со неразвиеност на пост-средното образование, односно на образованието на возрасни. Во оваа насока, донесени се измени на Законот за средно стручно образование, со цел, воведување регионални центри за СОО во три пилот плански региони: Југозападен, Полошки и Североисточен, преку трансформација на избрани средни училишта за СОО во центри и тоа: ОУТУ „Ванчо Питошески“, Охрид; СОСУ „Моша Пијаде“, Тетово и ССОУ „Киро Бурназ“, Куманово, со што се стекнаа со статус на државни средни училишта. Во функција на надминување на диспаратите меѓу планските региони е формирање на

регионални центри за СОО во секој регион, барем по еден центар. Покрај донесените системски решенија, неопходно е и воспоставување систем на кофинансирање на училиштата за средно стручно образование од општините, со цел поттикнување и подобрување на инклузивноста на учениците од маргинализираните и ранливи групи, со посебен фокус на децата од ромската популација и децата со попреченост во овие училишта. За таа цел може да се користат стипендии или покривање на целосни трошоци за сместување во ученички домови.

Досегашната пракса покажува дека во општините, и тоа поголемите, има најчесто едно лице задолжено за секторот образование, или пак, едно лице покрај образованието покрива и други дејности, како култура, спорт и др. Нивната работа е претежно административна, а многу малку програмска и проектна. Оттаму и потребата од зајакнување на човечките капацитети во општините, а сè со цел да се обезбеди што е можно повисок квалитет и целисходност во образованието. Еден можен начин е формирање на одделенија во рамките на поголемите општини задолжени за развој на образованието и унапредување на меѓуопштинската соработка во рамките на планските региони со цел да им се помогне на помалите општини.

Истражување и развој

Важна улога за регионалниот развој имаат и средствата за наука одвоени од Буџетот на МОН и нивна дистрибуција по плански региони. Овие средства низа години наназад се на исклучително ниско ниво и за 2020 година алоцирани се само 1.28% од вкупниот Буџет на МОН и се двапати помали од оние во 2016 година. Покрај тоа, тие не доаѓаат до сите плански региони, туку само во оние каде се лоцирани универзитети (Скопскиот, Пелагонискиот, Источниот и Полошкиот плански регион). Во овој контекст, треба да се наведе еден позитивен пример од главните реформски мерки имплементирани во согласност со Стратегијата за иновации, а тоа е основањето Фонд за иновации и технолошки развој (ФИТР) како централна институција во националниот иновациски екосистем кој има сопствен Буџет, ефективно ги надополнува одвојувањата за истражувања и развој, односно наука на МОН и при распределба на средствата води сметка за степенот на развиеност на планските региони.

3.14 Други тематски области опфатени со анализата

Култура

Подолу во табелата 32 е направено рангирање на регионите во поглед на процентуалното учество а врз основа на 6 клучни индикатори за културни активности и тоа: 1) број на театри 2) број на изведени дела во театри 3) вработени во професионални театри 4) прикажани филмови 5) број на кинооператори и 6) број на музеи. Може да се забележи дека доминираат Скопскиот и Пелагонискиот плански регион во рангирањето на сите параметри во однос на културната активност. Разликите помеѓу останатите региони се незначителни.

Табела 32: Рангирање на планските региони согласно неколку клучни индикатори поврзани со дејности од областа на културата

	2016/2017						2017					2016			
	Број на театри	Ранг	Број на изведени дела	Ранг	Вработени Професионални театри	Вработени Професионални театри за деца и млади	Ранг	Прикажани филмови	Ранг	Прикажани кино претстави	Ранг	Број на кинооператори	Ранг	Број на музеи	Ранг
Скопски	47%	1	49%	1	66%	100%	1	73.53	1	94.92	1	50%	1	28%	1
Пелагониски	18%	2	21%	2	10%	0	2	20.89	2	4.25	2	25%	2	18%	2
Вардарски	6%	3	7%	3	4%	0	7	2.07	4	0.19	4	6.25%	4	14%	3
Североисточен	6%	3	7%	3	4%	0	6	0.31	7	0.07	6	6.25%	4	11%	4
Југозападен	6%	3	4%	6	3%	0	8	0.62	5	0.08	5	12.50%	3	11%	4
Југоисточен	6%	3	6%	4	4%	0	4	2.17	3	0.46	3	0.00%	5	7%	5
Полошки	6%	3	2%	7	4%	0	5	нема податоци	нема податоци	нема податоци	нема податоци	нема податоци	нема податоци	4%	6
Источен	6%	3	5%	5	5%	0	3	0.41	6	0.02	7	0.00%	5	7%	5

Извор: Пресметки на авторот врз основа на податоци од ДЗС

Спорт и рекреација

Распределеноста на инфраструктурата за спорт по одделните плански региони игра клучна улога во обезбедување на основни предуслови за рамномерен развој на спортските активности во сите региони. Рангирањето на одделните плански региони е направено во табела 33 (капитални инвестиции во спортски објекти за периодот 2007 – 2017 година), согласно застапеноста на неколку клучни типови спортски објекти по плански региони: 1) спортски сали 2) фудбалски игралишта 3) повеќе-наменски игралишта 4) тениски игралишта 5) фитнес зони 6) затворени базени и 7) куглани.

Табела 33: Рангирање на одделните плански региони согласно реализирани капитални инвестиции во периодот 2007 – 2017 година

	Спортски сали	Фудбалски игралишта	Повеќе-наменски игралишта	Тениски игралишта	Фитнес зони	Затворени базени	Куглани	Вкупно	Ранг
Пелагониски	5	7	10	5	4	1	1	33	3
Југозападен	3	5	10	6	1	3	2	30	4
Југоисточен	3	6	10	7	2	0	0	28	5

Полошки	5	5	3	1	2	1	0	17	7 и 8
Вардарски	3	9	9	4	0	0	0	25	6
Североисточен	3	3	6	4	0	1	0	17	7 и 8
Источен	5	5	13	7	3	1	0	34	2
Скопски	16	15	21	14	5	2	0	73	1

Извор: Пресметки на авторот направени врз основа на податоци од Агенцијата за млади и спорт

Со ова рангирање поради недостаток на податоци не се опфатени сите постоечки објекти, нивниот квалитет и намена. Сепак резултатите за периодот 2007-2017 година покажуваат дека Скопскиот плански регион повторно е рангиран на прво место по инвестиции во спортски објекти. Веднаш зад Скопскиот плански регион се наоѓа Источниот, па следи Пелагонискиот, Југозападниот, Југоисточниот и Вардарскиот плански регион. Генерално би можело да се каже дека разликата помеѓу овие региони е релативно мала. Двата региони кои имаат најмал број на инвестиции во спортски објекти се Североисточниот и Полошкиот плански регион кои се рангирани на седмото и осмото место.

Противпожарна заштита

Во делот на противпожарна заштита загрижувачки е дека ниту еден плански регион не ги исполнува условите согласно Законот за пожарникарството а во поглед на потребниот број на пожарникари и многу од регионите имаат до два или три пати помалку пожарникари од потребното. Во поглед на објектите на Територијалните противпожарни единици – ТППЕ (кои најчесто покриваат со услуги повеќе општини), може да се заклучи дека најголем број на објекти има Источниот плански регион (вкупно 7), па Југозападниот (вкупно 6) па Скопскиот со 5 објекти. Останатите плански региони имаат помеѓу 2 и 4 објекти на ТППЕ. Во поглед на состојбата на објектите може да се каже дека Источниот плански регион и покрај тоа што има најголем број на објекти исто така има и најголема потреба за нивна санација (6 од 7 објекти). Југозападниот плански регион исто така има потреба за санација на 4 од вкупно 6 објекти и Североисточниот плански регион на 2 од 3 објекти.

Од презентираниите наоди за последните три тематски области кои се опфатени со анализа може да се заклучи дека за постигнување на ефект на поголема рамномерност во развојот на планските региони во областа на културата, спортот и рекреацијата и противпожарната заштита неопходно е во инвестициските програми да се применува Индексот за степенот на развиеност на планските региони, и идните инвестиции повеќе да бидат насочени кон регионите кои заостануваат во развојот. Услугите од овие области директно влијаат на атрактивноста на регионите на квалитетот на животот, а со тоа и на задржување на населението во нив.

IV. Визија, стратешки цели, приоритети и мерки на Стратегијата за регионален развој 2021-2031

4.1 Визија

Најголемата концентрација на население, економски оператори и активности во градот Скопје (како главен град на Републиката) и неговото непосредно опкружување го определува развојот на Република Северна Македонија како моноцентричен. Овој тип на

развој е наследен од периодот пред осамостојувањето и прогласувањето независност на 8-ми септември 1991 година но е карактеристичен за севкупниот развој на Републиката и во наредните безмалку три декади.

Директна последица на моноцентричниот развој на Република Северна Македонија е заостанувањето во развојот на сите останати плански региони во споредба со Скопскиот но и повеќекратно зголемените потреби за социјални, комунални, здравствени, образовни, административни и други услуги на населението и економските оператори во градот Скопје, општините во градот Скопје, како и на подрачјето на Скопскиот плански регион, кои се потешко се задоволуваат на квалитетен и сеопфатен начин. За задоволување на овие потреби неопходно е од година во година да се реализираат се повеќе јавни инвестиции не само од буџетите на градот Скопје и општините во градот Скопје и во Скопскиот плански регион туку и од државата, што од друга страна го исцрпува резервоарот на средства за капитални инвестиции во другите плански региони и за последица има продлабочување на диспаритетите. На овие состојби се надоврзува постојаното влошување на животната средина поради аерозагадувањето и загадувањето на другите медиуми како и високиот јаглероден отпечаток на главниот град а со тоа и неговото негативно влијание врз климатските промени. Овие состојби сè уште една потврда дека во споредба со полицентричниот, моноцентричниот развој е концепт кој е спротивставен на концептот за одржлив развој бидејќи создава зголемен притисок од населението кој потоа резултира со претерано искористување на ограничените ресурси на едно подрачје.

Основна цел на донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој во 2008 година и Стратегијата за регионален развој 2009 – 2019 година беше да се обезбеди порамномерен регионален развој на целата територија на Републиката. Од наодите од Завршната евалуација на спроведувањето на претходната Стратегија и од анализата на состојбите во 16-те тематски области како основа за подготовка на новата Стратегија за периодот 2021–2031 година, може да се заклучи дека овој негативен тренд на моноцентричен развој е забавен во последната декада но дека сепак продолжува да претставува сериозен предизвик за постигнување одржлив и рамномерен развој на Република Северна Македонија.

Земајќи предвид дека трендот на моноцентричен развој на Републиката иако забавен опстојува повеќе декади наназад, долгорочна визија на развојот на Република Северна Македонија во наредните неколку декади е да се надминат воочените диспаритети во развојот на планските региони и да се воспостави целосно рамномерен, полицентричен и одржлив регионален развој.

Поврзано со претходното, визија на Стратегијата за регионален развој 2021–2031 е да се надминат воочените диспаритети и планските региони да прераснат во функционално - територијални единици во кои се генерира стабилен економски раст, се обезбедуваат квалитетни социјални и други јавни услуги штитејќи ја животната средина и природата и придонесувајќи на тој начин за зголемување на нивната атрактивност, задржување на населението и одржлив развој преку паметна специјализација и искористување на конкурентските предности.

За остварување на оваа визија неопходно е на најдоследен начин да бидат запазени сите начела врз кои почива Законот за рамномерен регионален развој(*) а особено начелата кои се однесуваат на потребата од создавање функционални партнерства за спроведување на мерките од новата Стратегија за регионален развој и усогласување на целите, приоритетите и мерките во секторските политики со Стратегијата за регионален развој и со програмските документи за интеграција на Република Северна Македонија во Европската унија. Во овој контекст при подготовка на Стратегијата за регионален развој земени се предвид и стратешките одредници од Националната Стратегија за развој на концептот за едно општество и интеркултурализам 2020-2022 со Акциски план во делот на стратешката област: Општествена кохезија и интеграција.

4.2 Стратешки цели, приоритети и мерки

Општите цели на политиката за рамномерен регионален развој произлегуваат од Законот за рамномерен регионален развој(*). Преку утврдување на стратешките цели и приоритети на Стратегијата за регионален развој 2021–2031, истите се надополнети и прилагодени на процесот на пристапување на Република Северна Македонија кон Европската Унија како и на преземените обврски на државата за постигнување на Целите за одржлив развој на Обединетите нации.

Врз основа на овој втемелен пристап, со Стратегијата за регионален развој 2021–2031 се утврдуваат следниве стратешки цели:

1) Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции;

2) Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението.

3) Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво.

Предвидено е стратешките цели да се остварат преку спроведување на следниве приоритети и поврзани мерки:

Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции

Еден од клучните наоди од анализата на состојбите и трендовите во изминатата декада е дека порамномерен развој на планските региони во Републиката Северна Македонија нема да може да се оствари без создавање атрактивна инвестициска средина во секој плански регион што наложува потреба од посилно стимулирање на приватните инвестиции во планските региони кои заостануваат во развојот, во синергија со јавните инвестиции како примарен инструмент за спроведување на Стратегијата во изминатата декада. На ова се надоврзува потребата од зголемување на конкурентноста на планските региони преку јакнење на нивниот иновациски капацитет и човечкиот капитал и водење на продлабочен процес на паметна специјализација но притоа сите споредбени предности и ресурси на планските региони треба одржливо да се користат без притоа да се нанесат последици врз животната средина и природата и да се предизвикаат негативни ефекти врз климата.

Согласно пристапот на Европската Унија препорака на оваа Стратегија е да се склучи зелен договор од страна на сите релевантни чинители на регионалниот развој за трансформација на мапираните климатски и еколошки предизвици во можности, и да се овозможи систематско и методично движење кон чиста, циркуларна економија која создава зелени работни места, ја обновува биолошката разновидност и го намалува загадувањето на животната средина.

Приоритет 1.1: Програмирање и спроведување на јавните инвестиции во функција на обезбедување порамномерен регионален развој

Средствата кои се издвојуваат за остварување на целите на Законот за рамномерен регионален развој(*) и Стратегијата за регионален развој се далеку под предвиденото ниво од 1% од БДП. Овој износ на средства потребно е да биде соодветно алоциран и потрошен строго наменски за остварување на целите на рамномерниот регионален развој. Притоа овие средства треба да се канализираат првенствено преку МЛС, БРР и Центрите за развој на планските региони но и преку други министерства, агенции и фондови во непосредна координација со МЛС и БРР и во рамки на Советот за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија, доколку од нивна страна доследно се применува Индексот за степенот на развиеност на планските региони.

Согласно со наодите од Завршната евалуација на спроведувањето на Стратегијата за регионален развој 2009-2019, само близу 10% од капиталните инвестиции и проекти во изминатата декада суштински и директно го адресираат рамномерниот регионален развој. Овој наод наложува итна потреба за поголемо усогласување на политиките и програмите за реализација на капиталните инвестиции со целите и мерките од Стратегијата за регионален развој 2021–2031.

Согласно со Законот за рамномерен регионален развој(*) една од општите цели е да се овозможи порамномерен развој во рамките на планските региони. Искуствата и споредбените практики покажуваат дека еден од најефективните инструменти кои не се целосно воспоставени во Републиката е фискалното воедначување. Инструментот за фискално воедначување би можел да има форма на нов вид дотација која би можела да се додаде на списокот на општински приходи пропишани со Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа или да се засили со релевантен фактор и да се зголеми општата дотација од ДДВ. Предуслов за воспоставување на овој механизам е објавување на конечни резултати од Пописот на населението во Република Северна Македонија и врз основа на тие резултати правење на продлабочена анализа со симулации и сценарија а со цел изнаоѓање на најсоодветен пристап и формула за фискално воедначување на ЕЛС.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

- Доследна примена на Законот за рамномерен регионален развој(*) во поглед на издвојување на средствата за регионален развој најмалку во висина од 1% од БДП;
- Усогласување на јавните инвестиции од Буџетот на Владата и Буџетите на единиците за локална самоуправа со приоритетите на Стратегијата за регионален развој;
- Соодветно рефлектирање на стратешките цели, приоритетите и мерките од Стратегијата за регионален развој во основните стратешки економски документи на Владата на Република Северна Македонија:
  - Во Програмата на Владата на Република Северна Македонија за 2020-2024 година е предвидено спроведување на Стратегијата за регионален развој;
  - Фискалната стратегија 2021-2023 која се повикува на Стратегијата за регионален развој 2009-2019, треба да се ревидира и во неа да се рефлектираат целите на Стратегијата за рамномерен регионален развој 2021–2031 и да се предвидат финансиски средства за нејзино спроведување;
  - Програмата за економски реформи 2020-2022 не ја инкорпорира проблематиката на рамномерниот регионален развој, па затоа и во оваа програма ќе треба да се инкорпорираат одредниците од Стратегијата за рамномерен регионален развој и да се рефлектира на приоритетите и предложените мерки;
  - Планот за економски раст, преку порамномерна дистрибуција на директната поддршка на домашните компании согласно Законот за финансиска поддршка на инвестициите каде е предвидено авансно финансирање на технолошките и на иновативните потреби во функција на извозот.
- Постепен премин кон минимум три годишно, а со тоа и попредвидливо буџетирање на капиталните инвестиции;

► Воведување силен и одржлив инструмент за фискално воедначување во системот за финансирање на единиците на локалната самоуправа во облик на грант за еквилизација и грант за перформанси на единиците на локалната самоуправа.

Приоритет 1.2: Обезбедување пошироки стимулации и насочување на приватните инвестиции кон планските региони кои заостануваат во развојот

Досегашната практика покажува дека насочувањето на јавните инвестиции во одредени плански региони со понизок развој не е доволно за намалување на диспаратите во развојот помеѓу регионите. Ова од причина што приватните инвестиции доколку не бидат соодветно стимулирани и насочувани кон понеразвиените региони, по инерција но и поради повисок принос од капитал ќе продолжат да се реализираат многу повеќе во подобро развиените региони, на тој начин предизвикувајќи продлабочување на диспаратите. Оттаму и потребата од конципирање на системски ФРОНТАЛЕН приод, што претпоставува спроведување на системски реформи за подобрување на сите сегменти (без исклучок) кои ја сочинуваат инвестиционата клима, како што се стабилност (макроекономска, политичка, меѓу етничка, и слично), целосна заштита на сопственичките права, соодветна државна регулација, намалување на сивата економија³⁰, целисходност и олеснување на административно-бюрократските процедури, соодветно оданочување, ефикасен систем за финансирање на бизнисите, инфраструктурата и други реформи особено поврзани со пазарот на трудот.

Од особено значење е да се надминат сите тесни грла поврзани со административно-бюрократски процедури и да се обезбеди нулта толеранција за корупција.

Привлекувањето на директни странски ивестиции во технолошко индустриските развојни зони (ТИРЗ) резултираше со солидни економски ефекти. Иако се воспоставени вкупно 15 ТИРЗ, сепак ТИРЗ 1 и 2 во Скопје како и ТИРЗ Штип според достапните економски и финансиски податоци покажуваат многу подобри економски резултати во споредба со другите зони. Во последните неколку години е остварен позасилен развој на ТИРЗ Тетово и ТИРЗ Струмица но другите зони не придонесуваат позабележително во подобрување на економските развојни параметри во планските региони а преку нив и на економскиот развој и раст на државата. Оттаму и потребата за прилагодување на Стратегијата за развој на ТИРЗ врз основа на стекнатите искуства во изминатиот период и изнаоѓање начин оваа економска стратегија да го оствари својот целокупен потенцијал на територија на целата држава.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

► Воведување на одделни мерки (даночни ослободувања и слични стимулации) за насочување на приватните инвестиции кон понеразвиените плански региони;

► Подобрување на условите за започнување бизнис:

- Намалување на основната главнина за основање на фирма. Според постојната законска регулатива основната главнина за основање на фирма е иста на територијата на цела земја. Главницата за основање фирма во економски понеразвиените плански региони треба да е пониска, со што ќе се охрабрат оние лица кои имаат некоја идеја за бизнис да отворат фирма;

- На претпријатијата да им се обезбеди пристап до: 1) Неформални извори на финансирање и тоа пред сè до т.н. неформален ризичен капитал т.е. Бизнис ангели (преку донесување на Закон за Бизнис ангели) и 2) Формалните извори на финансирање,

---

³⁰ Од страна на ДЗС, сивата економија во 2016 година беше проценета на 17.4% од БДП а од страна на ММФ во Извештајот од 2019 година на близу 38% од БДП.

каде покрај мобилизирање на пари од банките и преку берзата, повеќе треба да се обрне внимание на т.н. формален ризичен капитал и развој на работењето на инвестиционите фондови³¹.

- Воспоставување на информациски систем преку кој на лицата кои сакаат да отпочнат бизнис ќе им се обезбедат сите неопходни информации да ја реализираат нивната идеја;
- Ослободување од плаќање данок на сите новосоздадени приватни претпријатија, формирани од млади до 30 години или жени, до одреден плафон на промет;
- Директна поддршка на младинското и женското претприемништво преку грантови за почеток на сопствен и нов бизнис;
- Креирање на статистика за следење на претприемничката (деловната) активност на жените.

Приоритет 1.3: Изградба на транспортна, телекомуникациска и енергетска инфраструктура со порамномерна дистрибуција во планските региони

Пред се крупната инфраструктура (патишта, железница, авионскиот превоз, енергетика, телекомуникации, и сл.), има силно влијание и ги поттикнуват приватните инвестиции. Развиената инфраструктура во голема мера ги намалува трошоците на бизнисите. Современите телекомуникациски услуги, кои предизвикуваат т.н мрежни екстерналии, се од извонредно значење за претпријатијата, бидејќи им овозможуваат да комуницираат брзо и ефтино, било со нивните клиенти или со нивните добавувачи насекаде во светот. Транспортната инфраструктура (патиштата, железницата и авионскиот сообраќај и воспоставување добра инфраструктура поврзана со поморските пристаништа) е значаен елемент, со низа позитивни влијанија врз бизнис климата. Добрата транспортна инфраструктура ги намалува трошоците на претпријатијата и ја зголемува нивната конкурентност.

Националната транспортна стратегија чиј Акциски план сеуште не е донесен има јасна определба за промовирање на економскиот раст преку градење, рехабилитација, управување и одржување на транспортна мрежа, воведување ефикасни транспортни услуги, зголемување на безбедноста во сообраќајот и безбедноста. Целта е ефикасно да се поврзе нашата транспортна мрежа со ТЕН-Т мрежата на ЕУ и на тој начин да се подобри конкурентноста на домашната транспортна економија, да се зголеми квалитетот на транспортните услуги и да се стимулира економски раст преку поефикасен и поевтин транспорт.

Анализираниот индикатор за развиеноста на патната инфраструктура во однос на големината на регионите, јасно ги посочува Пелагонискиот, Вардарскиот, Југоисточниот и Источниот плански регион како поприоритетни.

Со техничко подобрување и модернизација на постојната железничка мрежа се очекува подобрување на испораката на квалитетни јавни услуги низ мрежата и квалитетен транспорт на товар, како и повисока фреквенција и искористеност. Во однос на планските региони, се забележува значителна нерамномерност во поглед на развиеноста на железничката инфраструктура. За подобрување на капацитетот и поврзаноста на железничката мрежа во земјата, особено во источниот дел се предвидува изградба на нови пруги. Како приоритетна се наложува и рехабилитација на постоечката

---

³¹ Клучен сегмент на инвестиционата клима е можноста бизнисите да обезбедат средства за финансирање на нивниот раст од квалитетни извори на финансирање. Токму овој елемент на инвестиционата клима во голема мера го детерминира бројот на нови бизниси кои ќе се вклучат во економската структура, како и нивното понатамошно опстојување во конкурентски натпревар.

железничка мрежа. Анализираниите индикатори покажуваат незадоволителна покриеност со железничката инфраструктура во сите региони, со исклучок на Вардарскиот и Скопскиот плански регион.

Преку развојот на воздушниот сообраќај се очекува полесен и побрз пристап до меѓународните пазари на конкурентен и на сигурен и безбеден начин. Преку развојот на воздушниот сообраќај преку зголемување на авио-линиите на постоечките аеродроми се очекува полесен и побрз пристап до меѓународните пазари на конкурентен и на сигурен и безбеден начин.

По однос на телекомуникациската инфраструктура стратешка определба на Република Северна Македонија е да воспостави средина која ќе ги користи предностите на ИКТ индустријата и ќе создаде напредно информатичко општество. Процесот на градење на напредно информатичко општество ја зголемува продуктивноста, ефикасноста и иновациите во јавниот и приватниот сектор, што ќе доведе до генерирање и создавање на работни места со повисока додадена вредност во сите плански региони. За подобрување на состојбата со искористеноста на постојната брза (и ултра брза) бродбенд мрежа во државата, Националниот оперативен бродбенд план препорачува, намалување на цените како и зголемување на конкурентноста. Стратешка определба е комплетна покриеност и искористеност на брзите бродбенд мрежи.

Стратешка определба за развој на енергетската инфраструктура во Северна Македонија е модернизација и трансформација на енергетскиот сектор во согласност со енергетските трендови на ЕУ што подразбира создавање сигурен, ефикасен, еколошки и конкурентен енергетски систем, способен да го поддржи одржливиот економски раст на земјата. За подобрување на состојбата со производство на електрична енергија покрај модернизација и ревитализација на постојната мрежа, планиран е инвестициски циклус поврзан со изградба на нова енергетска инфраструктура (хидроцентрали, фотонапонски електрани, ветерни електрани и електроцентрали на гас). Паралелно како предизвик се јавува и потребата од унапредување на енергетската преносна инфраструктура преку постигнување на задоволителна сигурност во снабдувањето со енергија како и капацитетот за непречено одвивање на активностите на сите учесници на пазарот на електрична енергија. На ова се надоврзува и потребата од развојот на гасоводната инфраструктура како чекор кон почист и поодржлив извор на енергија при што би се намалило користењето на јаглен за добивање електрична енергија.

Како најсуштински енергетски предизвик е сè произвесното затворање на ТЕЦ на јаглен (ТЕЦ Битола во Пелагонискиот и ТЕЦ Осломеј во Југозападниот плански регион) затоа што во спротивно се потребни големи вложувања за да се исполнат обврските од Директивата за големи постројки и Директивата за индустриски постројки на ЕУ кои за Северна Македонија се задолжителни од 2025 односно 2028 година. Дополнителна причина за нивно потенцијално затворање е воведувањето на данок на CO₂, со што производната цена од овие централи би била неконкурентна на пазарот и трет фактор е предизвикот поврзан со снабдување со јаглен, односно исцрпување на моменталните капацитети и не можноста за отворање на нови. Како можно решение се предлага да се создадат услови за вложување во нови капацитети за производство на електрична енергија пред се од ОИЕ кои би се граделе на рудниците или одлагалиштата на јаглен. Паралелно со овие инвестиции ќе биде потребно да се спроведе програма за праведна транзиција со механизми за помош на вработените. Со Стратегијата за енергетика се предвидува во овие два региони да се изградат околу 320 MW фотонапонски електроцентрали што би чинело околу 200 милиони евра.

За спроведување на овој комплексен приоритет се утврдени следниве мерки:

► Развој и унапредување на транспортната инфраструктура:

- Автопати во должина од 260 километри и тоа: Кичево – Охрид (во изградба), Скопје – Блаци (во изградба), Велес - Прилеп – Битола (во фаза на изработка на проектна документација), Струга – Требеништа, Струга – Кафасан, Гостивар – Кичево и Тетово – Гостивар (проширување на постоечка делница);

- Експресни и регионални патишта во должина од 300 километри и тоа: Смоквица – Струмица – Ново Село, обиколница Битола – Меџитлија, Штип – Радовиш (во изградба), Извор-Бошков Мост, експресен пат Штип – Кочани (делницата Крупиште – Кочани е во изградба), Куманово – Крива Паланка, делница Куманово – Ранковце и делница Ранковце – Крива Паланка (во изградба), Делчево – Кочани, Градско – Прилеп (во изградба) и обиколница Тетово (клучка Требош-Порој-Непроштено) и поврзување на Тетово со Призрен (Косово) врз основ на физибилити студија;

- Локални патишта во должина од 950 километри,

- Рехабилитација на патишта во должина од 1500 километри,

- Железничко поврзување на Скопје и Софија преку железничкиот коридор VIII (приоритет од Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан) - Изградба на пругата Куманово-Белџак-Крива Паланка-Деве Баир, продолжување на ремонтот на Ногаевци-Неготино, заедничка гранична железничка станица Табановце, изработка на проектна техничка документација за електрификација на пругата Скопје-Скопје Север-Ѓорче Петров-Волково-Блаце и заеднички железнички граничен премин со Република Косово и за нова пруга Миладиновци-аеродром Петровец, обезбедување на финансиски средства за изградба на правец Кичево-Охрид-Струга и Кичево до Лин, Албанија, подготовка на проектна техничка документација за реконструкција, рехабилитација на железничката пруга Скопје - Кичево како дел од Коридорот 8;

► Развој и унапредување на информатичко-комуникациски технологии и бродбенд инфраструктура:

- Приоритет е Полошкиот плански регион, каде има најголем процент на непокриено население со NGA мрежа (бела зона),

- Искористување на средства преку спроведување на Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан за воспоставување безбедни, енергетски ефикасни и доверливи центри за податоци, cloud инфраструктури, притоа обезбедувајќи усогласување со правилата и основните вредности на ЕУ, вклучително и заштита на податоците, како и поврзување со иницијативите на ЕУ за високи перформанси, дигитални инкубатори и центри за иновации.

► Развој и унапредување на енергетската инфраструктура:

- Модернизација и трансформација на ТЕЦ Неготино, во постројка која ќе користи природен гас и ќе обезбеди можности за зголемено земјоделско производство;

- Модернизација и ревитализација на ТЕЦ Битола и рудниците Суводол и Брод-Ѓнеотино; како и топлификација на Битола, Могила и Новаци (Пелагониски плански регион);

- Изградба на ХЕ Чебрин со инсталирана моќност 61,3-464,75 MW (Пелагониски плански регион) за искористување на хидро потенцијалот во овој регион;

- Развој на Парк на ветерни електрани со инсталирана моќност од 27,8 MW во Југоисточен плански регион;

- Други инвестициите во ветерни паркови и соларни центри поддржани преку спроведување на Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан;

- Ревитализација на постојните далекуводи и трансформаторски станици како и изградба на нови;

- Интерконекција на гасоводот меѓу Северна Македонија и Грција со огранок кон Косово и Србија (приоритет од Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан);

- Изградба на магистрални гасоводи за пренос на природен гас во должина од 800 km. Приоритет е зголемување на енергетската ефикасност во индустријата во Скопскиот,

Полошкиот и Вардарскиот плански регион како најголеми потрошувачи на енергија во Северна Македонија³²;

- Воспоставување јавно приватно партнерство за изградба на 80-100 MW фотонапонска електроцентрали на местото на стариот рудник во Осломеј;

- Зголемување на учеството на Југоисточниот, Источниот и Североисточниот плански регион во производството на електрична енергија од обновливи извори³³.

- Воспоставување на Фондот за енергетска ефикасност;

- Реновирање на јавни и приватни објекти за да се исполнат минималните енергетски перформанси (средства се предвидени и низ спроведување на Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан);

- Стимулации за изолирање на домовите (со што ќе се намалат потребите од енергија за греење и ладење) и воведување на поефикасни технологии за загревање на домаќинствата како тоplotни пумпи (инвертер клима уреди) приоритетно во Источниот, Пелагонискиот, Вардарскиот и Скопскиот плански регион поради најголема потрошувачка на енергија во домаќинствата по жител.

► Спроведување родово-сензитивни анализи на локално и регионално ниво при планирањето и дизајнирањето на инфраструктурните проекти а со цел да се утврдат различните потреби на жените и мажите во одделните општини и региони.

Приоритет 1.4: Регионален пристап при конципирање на политиките за поддршка на претприемништвото и развој на индустријата

Активните деловни субјекти се сконцентрирани во Скопскиот плански регион. Доколку при реализација на државната помош за претприемништвото и МСП не се земе предвид степенот на развиеност на планските региони има ризик воочениот диспарат да се продлабочи. Од таа причина неопходно е политиката и спроведувањето на активни мерки за зголемување на претприемачкиот и иновативниот капацитет на МСП да целат кон создавање динамичен екосистем на претприемништво и иновации во сите плански региони и на тој начин да се поттикне економската конкурентност на Северна Македонија како целина. Тука влегуваат сите видови на поддршка, од субвенционирање на работењето па се до поддршка во обезбедување на извори на финансирање на бизнисите.

Со Стратегијата за регионален развој во поглавјата посветени на образованието и пазарот на труд се препорачува зајакнување на структурната врска и соработка помеѓу универзитетите, факултетите и научно истражувачките институти со министерствата, националните агенции и фондови, општините и приватниот сектор а со цел преку примена на нови научни достигнувања да се зголеми продуктивноста и конкурентноста на приватниот сектор.

---

³² Гасификациона мрежа значително ќе придонесе кон користење на поефикасни технологии, но исто така и за отворање на индустриски капацитети во останатите региони. Со премин на технологии кои користат природен гас значително ќе се подобри и квалитетот на воздухот. Реализацијата на оваа мерка за трите приоритетни региони би чинела околу 100 милиони евра

³³ Овие региони се меѓу најповолните за инсталирање на фотонапонски електроцентрали. Притоа може да се искористат постојните механизми за поддршка на електрична енергија од ОИЕ (повластени тарифи и премии) а градоначалниците во овие региони да определат земјиште кои би било погодни за изградба на фотонапонски електроцентрали и заедно со надлежните органи на државната управа да распишат тендери за изградба на фотонапонски електроцентрали на државно земјиште. Дополнително, може да се разгледа можност и за распишување на тендер за изградба на фотонапонски електроцентрали на приватно земјиште кој би важел само за овие региони. Овие региони се исто така богати со биомаса која се помалку ќе се користи во домаќинствата со цел намалување на локалното загадување па може да се направат мали когенеративни постројки за производство на електрична и топлинска енергија кои ќе користат отпадна биомаса. На овој начин може да се изградат 100 MW фотонапонски електроцентрали, 20 MW фотонапонски електроцентрали на кров, 5 MW мали хидро електроцентрали и 5 MW ТЕ на биомаса (со можност за производство и на топлинска енергија) а вкупната инвестиција е проценета на близу 90 милиони евра.

Доследна примена на начелата на рамномерен регионален развој во индустрискиот развој наложува потреба од мерки со кои ќе се стимулира дисперзија на индустриските во различни плански региони согласно нивните споредбени предности водејќи притоа сметка за влијанието врз животната средина и климатските промени. Во тековната Стратегија за развој на индустријата отсутствува регионална компонента и поради тоа се превенира формулирање и спроведување на таргетирани мерки и активности за примарна поддршка на индустрискиот развој на недоволно развиените плански региони. Причина повеќе за поголемо внимание при планирање на индустрискиот развој е наодот дека во Скопскиот плански регион има драстично повисока концентрација на скоро сите индустриски дејности во споредба со сите останати плански региони. За некои индустриски дејности бруто-додадената вредност е дури за повеќе од 20 пати поголема во однос на вториот најдобар плански регион. Ова претставува еден од посуштинските диспаритети во економскиот развој на планските региони кој доколку не биде соодветно адресиран ќе продолжи активната инерција која придонесува за проглаголување на економските диспаритети.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

- Насочување на државната помош од програмите на Министерството за економија, ФИТР, Агенцијата за поддршка на претприемништвото, Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот но и кај сите останати програми, проекти и мерки за директна финансиска поддршка или техничка поддршка за развој на капацитетите на МСП приоритетно кон активните деловни субјекти во помалку развиените плански региони: Североисточниот, Вардарскиот, Југозападниот и Полошкиот, а потоа и Пелагонискиот, Источниот и Југоисточниот плански регион. Препорака на Стратегијата за регионален развој е финансиски да се зајакнат особено програмите и мерките за поддршка на новоосновани претпријатија од страна младите и жените претприемачи;

- Зголемување на бројот на проекти финансирани од страна на МСП и БРР преку ЦРПР кои директно целат кон зајакнување на претприемништвото и развојот на секторот на МСП;

- Воспоставување облици на меѓуопштинска соработка за поддршка на претприемништвото и МСП на ниво на плански регион за да се обединат ограничените финансиски средства од буџетот на општините во заеднички и целисходни програми за развој на претприемништвото и МСП. Овие програми на ЕЛС треба да бидат целосно синхронизирани и комплементарни на мерките и активностите на државните органи на управата и агенциите и фондовите кои оперираат под нивен институционален чадор;

- ФИТР да инвестира во развој на капацитети на МСП за подготовка на квалитетни проектни апликации примарно во Полошкиот и Југозападниот плански регион како региони со најмал број на одобрени проекти но и во сите други региони како и во јакнење на свеста на претприемачите за придобивките од иновациите. Препорака е обуките да се засновани на претходна анализа за потенцијалите (споредбените предности) на секој одделен плански регион во контекст на паметна специјализација на планските региони;

- Генерирање евиденција со родово-разделени податоци за бројот на апликанти кај институциите кои доделуваат директна помош за приватниот сектор (деловни субјекти кои се во сопственост на или се управувани од жени како и колку од оние на кои им се доделени проекти се во сопственост на или управувани од жени во однос на мажи и др.);

- Синхронизација на програмите на ФИТР со програмите за поддршка на науката (*истражување и развој*) на МОН а со цел да се постигне синергија и остварување на комплементарни ефекти. Во овој контекст треба да се размислува и за окрупнување на во моментот фрагментирани истражувачки центри кои се воспоставуваат на локално ниво со мисија да поддржуваат старт-апи, организирање кластери, деловни инкубатори, оформување технолошки паркови и слично, за да на тој начин се оствари економија на обем и да се здружи целокупниот научен и истражувачки потенцијал со потенцијалот на приватниот сектор а со фокус на развој на МСП и претприемништвото;

► Профилирање на планските региони низ т.н ПАМЕТНА СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА. За таа цел е неопходно да се подготви продлабочена и интегрирана Студија на конкурентските предности на секој регион/општина засебно и на тој начин да се придонесе за фокусирање на јавните и приватните инвестиции во оние економски области и гранки кои создаваат најголема продуктивност и додадена вредност во секој плански регион³⁴;

► Носење одлуките за инвестирање на јавните средства односно државната помош за претприемништвото и МСП врз основа на инклузивниот модел на четирикратен хеликс според кој во носење на најважните стратегиски одлуки за поттикнување на иновациите треба да дискутираат сите засегнати страни и тоа: клучните чинители од Владата и општините, истражувачките и научните институции, компаниите и граѓаните, кои се вклучуваат во процеси на соработка од долу нагоре во создавање на иновативната политика наспроти традиционалниот процес на креирање политики од горе надолу;

► Креирање на општински и регионални бази на податоци за следење на иновативните претприемнички активности на жените овозможувајќи спроведување на родово-базирани анализи во секторот МСП и иновациите. Во овој контекст, препорака е да се воспостави механизам/мрежа за поврзување на жени претприемнички на ниво на плански регион преку која во форма на менторство и консултации ќе се нуди заемна поддршка за отворање на нови или редизајнирање на постоечките (иновативни) претпријатија управувани од жени;

► Окрупнување на постоечката организациска рамка за поддршка на претприемништвото и МСП на ниво на плански региони преку постепена консолидација на овие организации во една мрежа на ниво на плански регион или барем делумно да се амалгамираат (спојат) во рамки на Бизнис центрите како организациска единица на Центрите за развој на планските региони. Доколку се обезбедат стабилни инструменти за финансирање на активности на овие мрежи и на Бизнис центрите во рамки на Центрите за развој на планските региони особено на вториве може со закон да им бидат проширени специфичните надлежности;

► Вградување на регионална компонента во Стратегијата за развој на индустријата во Северна Македонија;

► Овозможување даночни ослободувања и други стимулации за лоцирање и развој на одделни индустрии во помалку развиените плански региони земајќи ги предвид нивните споредбени предности.

Приоритет 1.5: Подобрување на структурата на работната сила во планските региони и инвестирање во човечки капитал

Флексибилноста на пазарот на труд и структурата на работната сила се битна димензија на инвестиционата клима. Република Северна Македонија на национално ниво, но и на ниво на плански региони има неповолна образовна структура на работната сила. Идните мерки на Владата на Република Северна Македонија треба да бидат насочени кон подобрување на структурата на работната сила, особено од аспект на степенот на образование. Покрај формалното образование, значајна улога има и неформалното образование, а за таа цел фокусот треба да се насочи кон активните политики на пазарот на трудот, односно кон надоградување на постојните и развој на нови програми и да се насочат кон целни групи кои имаат отежнат пристап до пазарот на труд.

---

³⁴ Направените 12 секторски анализи во 16 тематски области како основа за подготовка на новата Стратегија за регионален развој **2021–2031** иако се продукт на рапидна оценка (подготвени за три месеци) создаваат одлична основа за понатамошно елаборирање на паметната специјализација за секој од планските региони било како засебни плански документи или како дел на Програмите за развој на планските региони

Во овој контекст неопходно е да се поттикне процесот на воспоставување економско-социјални совети во општините. За сега, формирани се 15-тина локални економско-социјални совети во поголемите општини, а нивното формирање треба да продолжи и во помалите општини особено во Североисточниот и Источниот плански регион и постепено овие совети да се окрупнуваат на ниво на плански регион.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

- Имплементирање на програми за обука и тренинг на работната сила. Целта на овие програми треба да биде прилагодување на структурата на понудата на работната сила од аспект на образованието и стручните квалификации, на структурата на побарувачката;

- Имплементирање на програми кои ќе го стимулираат вработувањето во приватниот сектор, како што е субвенционирање на платите кај новопримените работници, доделување на грантови за самовработување, даночни ослободувања за новопримените работници и слично. Преку овие програми, вработувањето во приватниот сектор треба да се направи поатрактивно од вработувањето во државниот сектор;

- Имплементирање на програми за директно вработување во јавниот сектор. Организирање на јавни работи, како што се чистење и одржување на паркови, улици, пошумување и слично се добра можност најранливите лица да се вработат;

- Имплементирање на програми кои ќе ги едуцираат невработените да бараат работа. Тоа се програми кои опфаќаат разни курсеви за пополнување на апликации, курсеви за интервјуа, и сл.;

- Имплементирање на програми за стимулирање на вработувањето на младите и жените. Овие програми треба да вклучуваат најразновидни тренинзи на невработените млади лица и жените, субвенционирање на платите доколку тие би се вработиле, покривање на трошоците за обука откако ќе се вработат и т.н.;

- Имплементирање на програми кои се однесуваат на категоријата на лица со посебни потреби;

- Имплементирање на програми за практиканство со цел да се зголеми вработливоста на младите невработени, жените и други ранливи категории од населението и да се превенира недостатокот на вештини кога ќе влезат на пазарот на труд, со насочување првенствено на Полошкиот, Североисточниот и Југозападниот плански регион каде особено младите лица се соочуваат со поголем ризик од невработеност;

- Донесување Закон за младинска гаранција со што ќе се институционализира оваа форма на поддршка на младите до вработување;

- Донесување на Закон за поддршка на социјално претприемништво, со фокус на младите и жените, и центри за поддршка на социјални претпријатија на ниво на плански региони;

- Окрупнување на општинските економско-социјални совети на ниво на плански региони а со цел да се трансформираат во посуштински чинители на регионалниот развој проследено и со формирање на трипартитни совети за труд и промоција на вработувањето на ниво на плански региони со цел да се зајакне социјалниот дијалог, користејќи притоа соодветни облици на меѓуопштинска соработка;

- Формализирање на неформалното вработување кое е особено карактеристично за ранливите категории население како што се: жените, младите, лицата со низок степен на образование и Ромите, со насочување кон Североисточниот, Полошкиот и Југозападниот плански регион, каде положбата на ранливите категории е најизразена;

- Јакнење на институционалните капацитетите на планските региони со цел олеснување на пристапот до пазарот на трудот на ранливите категории на граѓани, особено жените од руралните средини, самохраните мајки и жените без образование или со низок степен на образование.

Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони

Реонизацијата на земјоделското производство во Република Северна Македонија треба да придонесе за правилен избор и зголемување на споредбената предност на земјоделското производство во планските региони, а во исто време и за подобро фокусирање и поголем ефект на сите мерки за поддршка. Во оваа насока важно е активното учество на локалната самоуправа и институциите од системот за регионален развој во насока на приоритизација на споредбените предности на секој плански регион, но и интеракција и ревидирање на системските и стратешките мерки за поддршка и развој на одредени потсектори и економски активности од Националната стратегија за земјоделство и рурален развој. Сепак, успешна реонизација на производството е можна само доколку се воспостави многу прецизен систем за агро-еколошко мапирање.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

► Зголемување на обработливата површина во Полошкиот, Вардарскиот и Југозападниот плански регион преку уредување на имотно-правните односи, создавање услови за производство на необработените површини, како и пренамена на дел од пасиштата, на начин кој е комплементарен со мерките за *Економско јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства* и *Окрупнување на земјиштето и поддршка на земјоделските задруги* од Националната стратегија за земјоделство и рурален развој;

► Законско дорегулирање на праксата на наследување на земјиштето и негова прераспределба помеѓу повеќе наследници, како и ревидирање на земјишната и даночната политика во насока на мотивирање на користењето на земјоделското земјиште и демотивирање на поседувањето на истото без да се обработува. Посебно важно е ограничувањето на пренамената на земјоделското во градежно земјиште за неземјоделски активности;

► Јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства во Вардарскиот, Полошкиот, Југозападниот и Североисточниот плански регион преку олеснување и одредени бенефиции за малите стопанства за зголемување на обемот на работа и економските резултати и преминување во правна форма на субјекти - стопанства, паралелно со приоритизација во мерките *Окрупнување на земјиштето и поддршка на земјоделските задруги* каде овие региони исто така имаат лоша структура, но и поттикнување на инвестициите, приоритизација на ИПАРД и националната поддршка и подобрување на експертската поддршка и покриеност со подрачни единици на МЗШВ. Дополнително, потребно е поттикнување на правна формализација на индивидуалните земјоделски стопанства преку сет на мерки за олеснување на даночната политика и поттикнување на формалното вработување;

► Поддршка и создавање предуслови за формирање на земјоделски задруги во Вардарскиот, Полошкиот, Југозападниот и Североисточниот плански регион, преку олеснување и одредени бенефиции за формирање и поддршка во работата, но и нивна приоритизација во мерките за *Окрупнување на земјиштето и Поттикнување на инвестициите и користење на расположливите ресурси кои не се користат во регионот* („brownfield“ инвестиции), приоритизација на ИПАРД и националната поддршка. Во насока на окрупнување на земјиштето, потребна е поддршка за реплицирање на искуствата од ФАО проектот за консолидација на земјиштето во Полошкиот и Североисточниот плански регион;

► Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на севкупните инвестиции во Југозападниот, Североисточниот, Вардарскиот, Југоисточниот и Полошкиот плански регион, но и нивна приоритизација во мерките за *Окрупнување на земјиштето и Поттикнување на инвестициите и користење на расположливите*

ресурси кои не се користат во регионот („brownfield“ инвестиции), приоритизација на ИПАРД и националната поддршка. Важно е создавање на подобри услови за кредитирање на земјоделските стопанства, а посебно значајно е создавање на национален гарантен фонд за земјоделството и руралниот развој. Поддршка за реплицирање на искуствата од ФАО проектот за консолидација на земјиштето во Полошкиот и Североисточниот плански регион, а посебно во делот на создавање на потребните предуслови и инфраструктура (патна, наводнување, струја и слично) за поефикасно спроведување на консолидацијата;

- Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на инвестициите во извори и системи за наводнување и одводнување во Вардарскиот, Источниот и Североисточниот плански регион, како региони со најограничен пристап на земјоделските стопанства до вода. Оваа мерка е особено значајна за Вардарскиот плански регион поради тоа што е најранлив на климатските промени, односно виновата лоза како култура има потреба од наводнување и е осетлива на недостаток на вода. Особено важно е сите релевантни институции да се фокусираат и на привлекување странски инвестиции за рехабилитација или изградба на нови системи за наводнување;

- Создавање предуслови за редовно следење и известување за поддршката од Националната програма за развој на земјоделството на ниво на плански региони;

- Приоритизација, повисоко рангирање и создавање предуслови за зголемување на искористеноста на ИПАРД во Полошкиот и Североисточниот плански регион, а во исто време насочување на политиките во насока на јакнење на структурата на производство и поголема додадена вредност во истите, вклучително и во Источниот и Југозападниот плански регион, а со цел добивање поголема вредност на земјоделското производство;

- Вградување на карактеристиките на планските региони во Националната стратегија за земјоделство и рурален развој со цел да се направи подобра приоритизација на поддршката и програмирање согласно нивните компаративни предности, како и поголема поддршка и приоритизација на мерките за диверзификација и дополнителни економски активности за регионите кои немаат компаративни предности како Североисточниот, но и Југозападниот и Источниот плански регион. Во овој поглед треба да се земат предвид и спецификите на земјоделското производство, а реонизацијата може да се направи и подетално, имајќи во предвид дека експертите по овоштарство се залагаат за регионализација на ниво на култури, а и од аспект на компаративните предности на регионите за различен систем на одгледување на добиток (испаша, тов во место, месо или млеко) и сл.;

- Формирање на агро-индустриски зони како центри за поттикнување и олеснување на економските активности во земјоделството. Истите треба да бидат воспоставени по примерот со индустриските зони (посебни зони но и користење на расположливите ресурси кои не се користат во регионот – т.н „brownfield“ инвестиции или во склоп на веќе постојните индустриски зони) со одредени предуслови и бенефиции за инвеститорите. Од функционален, но и регионален аспект, приоритетно треба да биде формирање на зедничка агро-индустриска зона за Североисточниот, Источниот и Југоисточниот плански регион, а потоа и за Полошкиот и Југозападниот плански регион. Со оглед дека Вардарскиот регион е единствен регион во кој нема ТИРЗ, а имајќи го во предвид значењето на земјоделското производство за истиот, но и за Пелагонискиот регион, треба да се направат напори за формирање на една заедничка агро-индустриска зона за овие два плански региони;

- Воспоставување оперативен систем за превенција и менаџирање на шумски пожари во Пелагонискиот, Источниот и Југоисточниот плански регион. Во оваа насока, од особено значење е соработката со Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување. Дополнително во заштитата од пожарите може да придонесе и мобилизирање на локалните и регионалните заинтересирани страни, а особено

планинарските друштва, еколозите, претставниците од локалните заедници и др., нивна обука и доброволно учество во превенција и справување со пожари. Дополнително во заштита на шумите, вклучувајќи го и Југозападниот плански регион, може да придонесат и стратешките цели и мерки за искористување на обновливите извори на енергија и енергетска ефикасност, а посебно преку користење на остатоци од кроење во Пелагонискиот, Југоисточниот, но и Вардарскиот плански регион, како и производството на биогаз и биогориво во Пелагонискиот, Вардарскиот, Источниот и Полошкиот плански регион;

- Зајакнување на положбата на жените во руралните подрачја преку промовирање на правото на сопственост на имот и правото да располагаат со ресурси (финансиски и нефинансиски);

- Поттикнување и приоритизација на учеството на жените како носители на земјоделски стопанства низ поврзување со мерките за *Економско јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства, консолидација на земјоделското земјиште*, но и мерките за *правна формализација на индивидуалните земјоделски стопанства и формално вработување на жените*;

- Градење на капацитетите на жените како претприемачи, но и нивните квалификации и стручност за поголемо учество во формалната/платена работна сила;

- Воспоставување соодветна база на регионално ниво на родово-разделени податоци за да може преку темелна анализа да се планира и да се развиваат идни стратегии, политики и мерки за поддршка на жените во земјоделството и руралните средини;

- Зголемена поддршка за заштита и промоција на традиционалните одлики и производи во планските региони (Тетовски грав/јаболка, Мариовско/Беровско сирење, Паланечки компир, Шар Планинско јагне/кашкавал, Ресенско јаболко и слично). Покрај земјоделските производи, значајно е заштита и промоција на регионалните препознатливи одлики и споредбени предности од аспект на развој на руралниот туризам и спортскиот (лов и риболов) туризам, но и заштита и промоција на културните и другите знаменитости и традиционални обележја на регионите;

- Формирање на посебна Канцеларија за планински туризам и планински содржини, задолжена за дефинирање и управување со очекуваните домашни, јавни и приватни, и странски инвестиции, апликација на систем на промени во овој сегмент и позиционирање на државата на регионалниот и европски пазар за интегрален планински туризам. Оваа Канцеларија треба да се насочи кон развојот на Шар планина, Маврово, Матка, Пелистер и Галичица и развој на туризам на Царев Врв на Осоговските планини, на одржлив начин. На ова се надоврзува потребата од реконструкција на постоечките планинарски домови и изградба на нови со дефинирање на модел за управување и инвестирање во нив и трасирање и промовирање на официјални планинарски патеки;

- Поддршка и спроведување на мерките за адаптација кон и митигација на климатските промени за Југоисточниот и Вардарскиот плански регион (препораки од Третата и Четвртата национална комуникација за климатски промени) како и поддршка за подетални регионални анализи и формулирање на регионални стратегии и планови поврзани со климатските промени.

Приоритет 1.7: Намалување на негативните влијанија и подобрена заштита на животната средина во планските региони, постигнување поголема отпорност на климатските промени и водење на подинамичен и повеќекратно зголемен инвестициски циклус

Остварување на овој приоритет е еден од најголемите предизвици пред сè поради сериозниот инвестициски заостаток. Инвестиционите вложувања за заштита на животната средина, во периодот 2013-2018 биле насочени кон четири сектори: управување со отпад (просечно учество од 39% во вкупните инвестиции); управување со отпадна вода (20%); снабдување со вода (17%); заштита на воздухот (15%), а вкупно биле издвоени 0,4% - 0,77% од годишниот буџет на државата или 0,14% - 0,2% од БДП што е далеку од доволно да се покријат сите потреби на овој сектор особено во контекст на постепено спроведување на финансиските барања од директивите на ЕУ кои се однесуваат на животната средина и климатските промени. Проценките наведени во релевантни национални стратешки документи за оваа област се дека за спроведување на директивите на ЕУ за водоснабдување, одведување и прочистување на отпадните води до 2040 година неопходен е инвестициски циклус од над 1.5 милијарди евра, за надминување на предизвиците од аерозагадувањето и тоа примарно насочени кон намалување на загадувањето предизвикано од ситните честички во урбаните населби се потребни над 300 милиони евра (овие вложувања се под голем притисок на итноста поради крајно негативните последици врз здравјето на населението), за целосно воспоставување на системите за управување со отпад на регионално ниво дополнителни минимум 150 милиони евра и на овој инвестициски заостаток треба да се надоврзат и вложувања за ремедијација на историското загадување (т.н индустриски жешки точки), воспоставување на одржлив систем за финансирање на заштитата на природата и управување со заштитените подрачја како и за митигација на и адаптација кон климатските промени а особено за превенција на ризици од поплави и шумски пожари. Особен предизвик за планските региони и општините во нивен состав е постоечкиот капацитет во човечки ресурси а на кус рок и недостатокот на финансиски средства за редовно одржување на опремата во инсталациите кои се изградени. Средствата за одржување на инвестициите е неопходно соодветно да се планираат и на тој начин да се воспостави еден одржлив систем на финансирање на заштитата на животната средина. Низа споредбени студии укажуваат дека придобивките на засилен инвестициски циклус поврзан со заштитата на животната средина се повисоки од трошоците најмногу поради можноста за транзиција кон зелена економија преку развој на специфични пазарни сегменти и отворање нови и квалитетни „зелени“ работни места, а се во согласност со начелата и утврдените приоритети во т.н. Зелен договор на Европската Унија и Зелената агенда за Западен Балкан.

Дефицитот на современа еколошка и комунална инфраструктура создава и социјални последици. За илустрација, 18% од домаќинствата во ромските заедници немаат пристап до канализационен систем, 30% немаат тоалет во куќата, 20% немаат тоалет со бања и околу 10% од ромските домаќинства немаат вода за пиење во внатрешноста на куќата. Од 14-те општини со ромски заедници на општинско ниво најранлива е состојбата во Шуто Оризари (Скопски плански регион), Прилеп (Пелагониски) и Куманово (Североисточен плански регион).

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

- Развој и унапредување на инфраструктурата за водни услуги во сите плански региони:
  - Изградба на брана Конско во Југоисточниот плански регион, брана Речани во Источниот плански регион и брана Вакуф во Североисточниот плански регион;
  - Подобрување на покриеноста на населението со јавен водовод во Полошкиот и Североисточниот плански регион;

- Приоритетна изградба на водоводната мрежа од вкупно 290 км во општините: Валандово, Кривогаштани, Могила, Ресен, Липково, Старо Нагоричане, Арачиново и Желино;
- Каптирање на нови извори на вода со кои што би се елеминирал дефицитот на вода за пиење особено во Куманово и Липково во Североисточниот плански регион и Желино во Полошкиот плански регион;
- Реконструкција на водоводната мрежа во руралните подрачја во должина од 890 км;
- Приоритетна изградба на нови станици за третман на водата за пиење во општините Чешиново-Облешево, Босилово, Валандово, Ново Село, Желино, Јегуновце, Теарце, Липково и Арачиново, со вкупен капацитет од ~610 l/s;
- Подобрување на инфраструктурата за собирање на отпадни комунални води со вкупна должина од 1,330 km нова канализациона мрежа, во сите плански региони, со приоритетен фокус на Полошкиот, Југозападниот и Североисточниот плански регион, како региони кои имаат покриеност со канализациона мрежа под националниот просек;
- Приоритетна изградба на колекторски системи и нови пречистителни станици за урбани отпадни води во: Скопскиот плански регион – град Скопје и Зелениково; Полошкиот плански регион – Тетово; Пелагонискиот плански регион - Битола, Источен плански регион – Кочани (изградена е но не е пуштена во употреба) и Македонска Каменица, Вардарски плански регион - Свети Николе и Велес (сите во периодот до 2025 година) и уште 9 пречистителни станици за другите плански региони кои се планираат да се изградат до 2029 година, кога вкупниот број на пречистителни станици би изнесувал 41, со вкупен број на еквивалент жители од 1.650.173 што би изнесувало близу 80% од вкупното население;
- Приоритетна рехабилитација на системите за наводнување во Југозападниот, Југоисточниот, Полошкиот и Североисточниот плански регион;
- Приоритетна изградба на нови системи за наводнување во Југоисточен плански регион (Јужно Вардарска долина), Вардарски плански регион (Лисиче), Источен плански регион (Злетовица) и Полошки плански регион (Равен-Речица);
- Подготовка, донесување и спроведување на Плановите за управување со речните сливови.
- Развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони:
- Воспоставување интегрирани системи за управување со отпад во сите плански региони;
- Проширување на услугата за собирање и транспорт на отпадот во сите региони, со посебен акцент на Југозападниот регион кој е со најмал процент на собран отпад;
- До крајот на оваа декада, изградба на нови регионални депонии според ЕУ стандарди и затварање на старите општински депонии во сите плански региони;
- Континуирано подигнување на јавната свест низ јавни кампањи и разговори со домаќинствата и индустријата, зајакнување на капацитетите на јавните комунални претпријатија и набавка на опрема со цел да се зголеми процентот на рециклирање на комунален отпад до 25% во Североисточен и Источен плански регион, и до 35% во Југоисточен, Југозападен, Пелагониски, Полошки, Вардарски и Скопски плански регион;
- Донесување и спроведување на Националниот План за превенција на содавање на отпад како и новите закони и подзаконски акти од оваа област.
- Обезбедување поквалитетен амбиентен воздух во сите плански региони но со фокус на главниот град Скопје и поголемите градски населби:
- Спроведување поефикасен инспекциски надзор и контрола,
- Изменување и дополнување на Законот за квалитетот на амбиентниот воздух, со цел да се уреди на јасен начин подготовката на општинските планови за квалитет на воздухот и на краткорочните акциски планови, како и да се овозможи поефикасно спроведување на мерките за подобрување на квалитетот на воздухот,

- Подготовка и донесување на нов 5-годишен Национален План за заштита на амбиентниот воздух со прецизно утврдување на инвестициските потреби, приоритизација на инвестициите и со силна регионална компонента,
- Подготовка и донесување Планови за квалитет на амбиентниот воздух од страна на сите урбани општини,
- Редовно одржување и надградба на националната мрежа за мониторинг на квалитетот на воздухот,
- Донесување на Законот за индустриски емисии и обезбедување меки кредитни линии за набавка на опрема и нови технологии за намалување на загадувањето на животната средина за малите, средни и големи капацитети, со даночни олеснувања при увоз,
- Забрзан премин на А-ИСКЗ и Б-ИСКЗ дозволите за усогласување со оперативен план (ДУОП) во А и Б интегрирани еколошки дозволи преку исполнување на условите кои се зададени во оперативните планови во секоја од ДУОП на инсталациите како и издавање на А-ИЕД и Б-ИЕД на нови инсталации,
- Носење на Закон за измени и дополнувања на Законот за возила во насока на рестрикции во сообраќајот во однос на еуро класи,
- Подобрување на енергетската ефикасност и стимулирање на употреба на поодржливи горива во секторите домување и енергетика (вклучително и во индустријата);
- Развој на терцијарната гасоводна мрежа во градот Скопје но и постепен развој во сите градски населби каде има пристап до секундарна мрежа,
- Заострување на прописите за влажност на огревното дрво бидејќи директно влијае на зголемување на потрошувачката, нивно спроведување и доследно санкционирање на прекршоци,
- Замена на постоечките неоеколошки системи за греење во домаќинствата, градинките, основните и средните училишта, здравствените и административните објекти во најзагадените градови, со горилници на плин, АЦ инвертери, ВРФ системи и топлински пумпи како и поставување на фотоволтајчни панели на јавни објекти, надоместување на дел од трошоците за купени и вградени сончеви термални колекторски системи во домаќинствата и слично,
- Набавка на пречистувачи за воздух за градинките, училиштата и здравствените и административните објекти, како и поддршка за инсталирање филтри во малите и средни претпријатија кои испуштаат штетни материи во воздухот,
- Обнова на возниот парк на патнички возила но и на автобуси во јавниот превоз (минимум на метан, класа ЕУРО 6) и понатамошна модернизација на јавниот превоз (електричен и хибриден погон) и
- Субвенции за набавка на велосипеди и е-тротинети и други активни мерки.
- Унапредувањето на управувањето со заштитените подрачја во сите плански региони:
  - Целосно воспоставување на функционално поврзани заштитени подрачја како еколошка мрежа компатибилна со стандардите на НАТУРА 2000 (мрежа на заштитени подрачја на ЕУ) до крај на оваа декада (Шар Планина, Осоговски Планини, Ченгино Кале, Охридско Езеро, Студенчишко Блато, Водно, Кањон Матка, Јабланица и др.).
  - Подготовка на планови за управување со заштитените подрачја, акциски планови и програми за заштита на екосистеми и живеалишта на видовите, ревалоризација и повторното прогласување на постојните заштитени подрачја, валоризација и прогласување на нови заштитени подрачја низ доследно спроведување на донесените политики и законодавство во оваа под-област;
  - Забрана за изградба на нови мали хидроелектрани во заштитени подрачја;

- Унапредено управување со заштитените подрачја преку засилено финансирање а особено преку доследна примена на плаќања за еко-системски услуги, инволвирање на општините и воспоставување на облици на меѓуопштинска соработка и соработка на ниво на плански региони.

- Санирање на индустриските жешки точки во планските региони:

- Подготовка на техничка документација и спроведување на плановите за приоритетна ремедијација на индустриските жаришта во Скопскиот плански регион – ОХИС и МАКСТИЛ, Пелагонискиот плански регион - РЕК Битола, Полошки плански регион – Југохром, Вардарски плански регион - МХК Злетово - топилница, Југозападен плански регион - РЕК Осломеј, сите до 2025 година, а до 2029 година да се направи ремедијација на уште 6 историски жешки точки.

- Ублажување на негативните ефекти од климатските промени во сите плански региони:

- Носење на Закон за климатска акција и подготовка на Стратегии за климатски промени во сите плански региони;

- Значително зголемување на инвестициите во енергетската ефикасност, но и реализација на предложените мерки во стратешките плански документи од областа на климатските промени и адаптација кон климатските промени чија подготовка е во тек;

- Воведување системи за согорување на депонискиот гас при изградба на регионалните депонии, на кои ќе се врши механички и биолошки третман на отпадот со компостирање;

- Мапирање на најранливите категории од населението, жени, мажи и деца кои би биле најмногу погодени од климатските промени и нивна поддршка во плановите за справување со ризици (од поплави, шумски пожари и други последици на климатските промени) како и воспоставување систем за собирање и анализирање на родово-разделени податоци за животна средина и климатските промени и развивање родови индикатори.

- Унапредување на управувањето со бучавата во општини кои имаат поголем број жители преку подготовка на стратешки карти за бучава и акциони планови за бучава со цел намалување на бучавата во животната средина а со тоа и подобрување на квалитетот на живот кај населението во урбаните подрачја;

- Унапредување на надзорот низ соработка на централната со локалните власти и воспоставување на облици на меѓуопштинска соработка.

Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението

Ефективно и мерливо намалување на диспаратите во социјалниот развој меѓу и во рамките на планските региони е возможно преку доследно и сеопфатно усогласување на образованието со потребите на пазарот на труд, засилена поддршка за создавање работни места за младите, жените и сите ранливи групи од населението, унапредени локални комунални и социјални услуги, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита а со цел да се зголеми атрактивноста на планските региони и на тој начин да се задржи населението во местото на живеење.

Приоритет 2.1: Стимулирање на развојот на недоволно развиените, депопулационите подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби

Неопходно е креирање на соодветни економски и социјални политики и активни и добро таргетирани мерки за намалување на емиграцијата кон странство и кон Скопскиот плански регион како регион под најсилен демографски притисок. Овие мерки се

неопходни за да се задржи населението на подрачјето на кое опстојува а притоа приоритен фокус треба да биде намалувањето на сиромаштијата и обезбедувањето на институционална поддршка за најранливите категории на население вклучувајќи ги жените и младите лица особено во руралните средини. Овие политики и мерки треба да придонесат за менување на монофункционалниот карактер на руралниот простор и збогатување на селската економија преку соодветна на карактеристиките на руралните подрачја дистрибуција на индустриски капацитети (од загадувачка лесна индустрија, главно од агроиндустрискиот сектор) создадени од домашни и странски инвеститори.

За попрецизно утврдување на подрачјата со специфични развојни потреби и подобро таргетирање со активни мерки неопходно е да се ревидира нивната листа која во моментот опфаќа 2/3 од вкупниот број на населени места и 2/3 од површината на државата и како таква е непрактична и не овозможува солидна основа за креирање и спроведување на попрецизно насочени развојни политики и мерки.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

► Покачување на износот на средства наменети за изградба на социјални станови во подрачја со тренд на депопулација а со цел да им бидат доделени на млади лица и брачни парови по многу поволни цени;

► Давање на бесплатни парцели (до 300 m²) со симболични комунални давачки за градба и обезбедена инфраструктура во подрачја со специфични развојни потреби;

Со двете погоре наведени мерки би се опфатиле семејства со месечни примања до 30 000 денари со горна старосна граница од 35 години, млади брачни парови и многудетни семејства но и еднородителски семејства, жени жртви на родово-базирано насилство, млади кои не се во брачна заедница и други категории согласно спроведена анализа и утврдената состојба во заедницата. Оваа група мерки согласно наодите од анализата приоритетно треба да се спроведува во Вардарскиот и Источниот плански регион а потоа и во Пелагонискиот и Југоисточниот плански регион.

► Креирање на работни места особено за најранливите категории на населението, жените и младите а со фокус на руралните средини и малите градови и примарно во Пелагонискиот плански регион како регион со најинтензивно демографско стареење;

► Поттикнување на повисоки вредности на стапката на природен прираст особено во Пелагонискиот, Источниот, Вардарскиот, Југоисточниот, Југозападниот и Североисточниот плански регион преку:

- Утврдување на право на флексибилно работно време за мајки со повеќе деца;
- Правна заштита на бремените жени од добивање на отказни решенија од работните места за време на бременост и породилно отсуство;
- Подобрен пристап на жените до здравствена заштита пред сè амбуланти и гинеколошки ординации во руралните средини;
- Зголемен опфат на деца во предучилишни установи преку изградба на повеќе градинки, особено во руралните средини како и други начини за згрижување на деца (отворање на центри за ран детски развој и слично) како и промовирање на споделено родителско отсуство;
- Овозможување бесплатен дневен престој во установите за згрижување деца за родителите со поголем број на деца проследено и со обезбедување финансиска помош и поддршка за образованието на децата кои потекнуваат од повеќечлени семејства.

► Заострување на условите за стекнување жителство во градот Скопје и во општините од Скопскиот плански регион со цел да се демотивираат интензивни миграции кон главниот град на државата;

► Формирање на Национален демографски институт задолжен за продлабочени научни истражувања на промените во бројот и структурата на населението, миграциите и популационите политики, кој непосредно би соработувал со сите институции од подсистемот за рамномерен регионален развој, во прв ред со БРР и ЦРПР. Преку ова

партнерство би се поттикнале продлабочени научно-истражувачки проекти за анализа на состојбите со населението во сите плански региони и согласно со наодите би се овозможило подобро таргетирање на неселението преку активни мерки за подобрување на демографската слика.

► Подготовка на продлабочена научна и стручна студија од интердисциплинарен карактер со која ќе се подобри методологијата за дефинирање на подрачја со специфични развојни потреби според нови утврдени критериуми. Притоа неопходна е прецизна инвентаризација и валоризација на просторот што го зафаќаат овие подрачја, со цел да се одредат средства и начини за нивен развој и демографска, економска, социјална и еколошка одржливост. Оваа студија треба да понуди и решенија за усогласување на поврзани делови од нормативната рамка за чие спроведување се надлежни МЛС и МЗВШ и на тој начин да се надминат постоечки преклопувања.

Приоритет 2.2: Создавање на систем на современо просторно планирање со силна регионална компонента и создавање на инфраструктура на знаење во областа на регионалното просторно планирање

Просторните планови се неопходни за да се подготват квалитетни урбанистички планови како неопходни регулаторни документи за планско насочување на просторниот развој на населбите, контрола и спречување на стихийниот развој, неконтролирана пренамена на земјоделското во градежно земјиште за неземјоделски активности и одржливо искористување на природните ресурси. Согласно претходно презентираниите наоди за диспаратите по однос на опфатеност на регионите со планска документација и урбанизирана површина како процент од вкупната територија на планските региони, приоритетни региони во кои треба да се алоцираат средства за подготовка и донесување на регионалните просторни а врз нивна основа и урбанистичките планови се Вардарскиот, Југозападниот, Источниот, Југоисточниот и Пелагонискиот плански регион.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

► Донесување на Закон за просторно планирање, како основна правна рамка за процесот на изработка и донесување на новиот Просторен план на Република Северна Македонија, регионалните просторни планови, како и за инструментите, мерките и активностите за негово спроведување;

► Подготовка и донесување на сите неопходни подзаконски акти со кои ќе се комплетира целокупната регулатива од областа на регионалното просторно планирање а како приоритет се наметнува подготовката на нова Методологија за просторно планирање, усогласена со политичките, економските и општествените промени во државата и со методологијата на ЕУ за просторно планирање;

► Назначување институција од потсистемот за регионален развој со непосредна одговорност за регионалното просторно планирање која поблиску би соработувала со Агенцијата за просторно планирање. Во овој поглед најсоодветно е БРР со мрежата на ЦРПР но за проширување на нивниот делокруг на надлежност неопходно е јакнење на нивниот организациски, кадровски и финансиски капацитет;

► Проширување на мандатот на Советите за развој на планските региони или како алтернатива да се воспостави засебно советодавно тело за регионално просторно планирање во секој плански регион со задача за следење, проценка и развој на регионалното просторно планирање и давање совети во подготовка на регионалните просторни планови. Во ова тело треба да бидат вклучени претставници на сите засегнати страни со цел да се овозможи разрешување на сите дилеми и различни интереси во текот на процесот на изработка и донесување на конечни просторно плански решенија;

- Подготовка и донесување на нов Просторен план на Република Северна Македонија како национална стратегија за просторен развој на државата, и долгорочен развоен документ за организација, користење и заштита на територијата на државата;

- Подготовка и донесување на регионални просторни планови за сите плански региони како највисоки стретешки документи за уредување на просторот на планските региони и интеграција на сите сфери на просторен развој на регионите, со цел за рационално користење на природните ресурси и развојните фактори и потенцијали поставени врз основа на начелото на одржлив развој;

- Финансиско зајакнување на регионалното просторно планирање преку создавање редовни и стабилни извори за финансирање со цел да се зголеми опфатеноста на регионите со просторно планска документација.

Приоритет 2.3: Обезбедување поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони

Спроведената анализа утврди изразени диспаритети помеѓу планските региони во социјалниот развој. Притоа, регистрираните диспаритети во планските региони во одделните индикатори во областа на социјалниот развој се најизразени во Североисточниот и Полошкиот регион.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

- Намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во планските региони:

- Намалување на стапката на сиромашни лица преку зголемување на буџетските алокации, обемот на програмите и опфатот на корисници со активните мерки на пазарот на труд; натамошно одржување на прифатлив сооднос помеѓу просечната пензија и просечната нето плата; натамошно зголемување на минималната плата во функција на надминување на прагот на сиромаштија кај вработените. Истовремено, потребни се посебни програми за двата најзагрозени плански региони - Североисточниот и Полошкиот;

- Намалување на социјалната исклученост на младите лица преку зголемена активација на младите на пазарот на трудот со натамошно продолжување на актуелните програми, со континуирано одржување на опфатот од минимум 30% млади лица до 29 години на годишно ниво со активните мерки за вработување, со што би се постигнало намалување на стапката на млади лица кои не се вработени, ниту се вклучени во образование или обука (NEET, 15-29) од 1 процентен поен на годишно ниво;

- Унапредување на справувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост на субнационално ниво преку зајакнување на улогата на локалните власти во справувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост; создавање капацитети и ресурси во функција на градење на социјалната кохезија; натамошно јакнење на социјалните функции на општините на стратегиско и на оперативно ниво;

- Зголемена активација и вработливост на ранливите категории лица кои се наоѓаат во состојба на социјален ризик и сиромаштија - пред сè, корисниците на гарантирана минимална помош, лицата со инвалидност, жените (посебно од руралните средини и со ниско образование), припадниците на ромската заедница. Потребен е посебен фокус на активацијата на корисниците на ГМП од Североисточниот плански регион.

- Намалување и превенирање на дигиталната исклученост во планските региони преку подготовка на стратегија за дигитална вклученост; субвенционирање на целосна покриеност на домаќинства со интернет; натамошна дигитализација на јавните сервиси се до постигнување на целосно дигитално опслужување и универзална достапност до 2025 година.

- Унапредување на социјалната заштита во планските региони:

- Натамошна адаптација и подобро таргетирање на социјалните надоместоци за лицата и домаќинствата во социјален ризик во функција на нивна поголема ефективност во намалувањето на сиромаштијата со посебен фокус на Североисточниот плански регион;
- Зајакната децентрализација, засилена меѓуопштинска и регионална соработка во функција на поголема достапност на социјалните услуги преку промени во управната структура на Центрите за социјална работа со зголемена застапеност на општините; формирање и постигнување целосна функционалност на регионалните и општинските Совети за социјална заштита; суштинска фискална децентрализација со што ќе се обезбедат соодветни буџетски алокации;
- Плурализација на дејноста преку оплеснет влез и поддршка на граѓанскиот сектор, приватниот сектор и физичките лица во давањето социјални услуги;
- Довршување на процесите на деинституционализација преку целосна трансформација на установите со развој и постигнување на целосна функционалност на проектираните социјални услуги што ќе се сервисираат во нив;
- Унапредување на вонинституционалната социјална заштита и натамошен развој на социјалните услуги преку нивно развивање согласно индивидуалните потреби на корисникот, кои се обезбедуваат во домот на корисникот, во заедницата и вон семејството, како и развој на иновативни и интервентни социјални услуги;
  - Унапредување на заштитата на децата во планските региони:
    - Намалување на детската сиромаштија преку унапредување на адекватноста и зголемување на опфатот на корисниците на парични надоместоци - детски додаток и додаток за образование, што комбинирано со останатите социјални реформи и проектираниот пораст на минималните плати би дало синергиски ефекти во намалувањето на детската сиромаштија од по 1 процентен поен годишно;
    - Обезбедување еднаков пристап до квалитетно инклузивно згрижување, воспитание и претшколско образование на децата преку проширување на мрежата на установи и капацитетите за згрижување и заштита на децата во сите плански региони; зголемување на опфатот на деца во детски градинки во сите плански региони; посебен фокус на интензивно ширење на мрежата на центри за ран детски развој како флексибилни и функционални форми на сеопфатно вклучување на децата; воведување на задолжителна бесплатна предучилишна година. Поради огромниот диспаритет потребна е посебна програма за опфат на децата во Полошкиот плански регион.
  - Унапредување на грижата за старите лица во планските региони:
    - Обезбедување на одржливост на пензискиот систем на долг рок преку следење на финансиската одржливост на првиот пензиски столб; прилагодување на пресметката на пензијата и усогласувањето на пензиите; воведување на нови можности за инвестирање на средствата од вториот и третиот столб;
    - Натамошно ширење и унапредување на мрежата и на капацитетите за институционално сместување и грижа за старите лица преку изградба на нови, проширување на постојните домови, или соодветна адаптација и пренамена на други капацитети; подобрување на вкупните инфраструктурни и кадровски услови и опременоста за долготрајна нега; поттикнување на меѓуопштинската соработка во планирањето и инвестициите во овој домен; подобрување на управувањето со пензионерските домови и на условите за живеење во нив;
    - Развивање на вонинституционални и алтернативни форми на грижа за старите лица преку отворање на мали групни домови за стари лица со ментална или телесна попреченост; отворање на центри за дневно и привремено прифаќање на стари лица; обезбедување на патронажна служба за помош и нега на стари лица во нивниот дом; поттикнување на развој на специјализирани згрижувачки семејства за стари лица;

- Унапредување на животниот стандард и вкупните услови на живот за старите лица преку продолжување со реализација на проектот за бањско-климатска рекреација на корисниците на пензија; јакнење на дигиталната функционалност на старите лица во остварувањето на нивните различни потреби, особено во делот на здравствените и услугите од платниот промет.

- Унапредување на здравствената заштита и достапноста на здравствените услуги во планските региони:

- Унапредување на пристапот до здравствената заштита за сите граѓани преку понатамошното намалување на нееднаквоста во достапноста до здравствените услуги; унапредување на обезбедувањето основни услуги од примарната здравствена заштита до жителите од пооддалечените рурални средини; дополнително проширување на фармацевтската мрежа преку субвенционирано отворање на аптекарски станици во рурални подрачја; патронажни посети во домовите на лицата со посебни потреби и хронично болните; воведувањето на дополнителни стимулирања за лекарите кои даваат здравствени услуги во руралните средини;

- Унапредување на стандардите и квалитетот на здравствената заштита преку унапредување на мрежата на здравствени установи во планските региони со инвестиции во простор, опрема и кадар врз основа на нова медицинска мапа која води сметка за еднаквата достапност на здравствените услуги во сите плански региони; одржување на бројот и спречување на натамошен одлив на матичните лекари (општи матични лекари, гинеколози и стоматолози) во планските региони;

- Унапредување на пристапот до и квалитетот на здравствената заштита за социјално ранливите и исклучени категории лица преку унапредување на пристапот на лицата без здравствено осигурување; зајакнување на системот за патронажна посета на семејствата, особено во руралните и ромските заедници; отворање центри за згрижување и помош на лицата зависници; зголемување на бројот на дневни центри за ментално здравје;

- Намалување на малолетничката бременост (особено кај Ромките), преку едукација на младите во училиштата, информации за репродуктивното здравје и начините за заштита од несакана бременост.

- Унапредување на домувањето во планските региони:

- Унапредување на нормативната рамка за социјалното домување преку подготовка и донесување Национална стратегија за домување; донесување Закон за социјално домување со уредување на клучните категории на самостојно домување, живеење со поддршка, субвенционирање на домувањето и непрофитно домување;

- Унапредување на несоодветните услови за домување на семејствата со ниски приходи и намален степен на супстандардни услови на домување преку обезбедување на соодветни комунални приклучоци и друга инфраструктура; субвенционирање за адаптација и реконструкција на сопствен станбен простор; непосредни интервенции за специфични целни групи;

- Зголемување на бројот на достапни станови за лица во социјален ризик и други ранливи групи преку зајакнување на Програмата за изградба на станови наменети за социјално домување и домување на ранливите групи; субвенционирање на закупнина на стан во приватна сопственост; лиценцирање на обезбедувачи на услуги на социјално домување.

- Унапредување на водењето и достапноста на регионалните статистики:

- Прилагодување на базите на податоци на надлежните институции по плански региони, со препорака државните органи и јавни институции да ги обработуваат податоците за дејноста која ја вршат и на ниво на плански региони, што ќе овозможи анализа на состојбите, соодветно планирање засновано на факти, како и евалуација на преземените мерки и активности;

-Достапност на податоците во јавноста преку редовно и целосно објавување на податоците за дејноста која ја вршат институциите на нивните веб страници.

Приоритет 2.4: Обезбедување повисок степен на родова еднаквост во планските региони

Состојбата со сиромаштијата е најкритична кај многудетните домаќинства 50.2 % и кај самохраните родители 33.5% кои најчесто се жени, што прави притисок за развивање посебни пристапи за поддршка на жените во овие семејства. Голем дел од корисниците на социјална парична помош се токму многудетните семејства, а најчесто мажите се регистрирани како носители т.е. баратели на помошта па прашање е колку реално средствата од поддршката стигнуваат до жените во семејството.

Според податоци на ДЗС³⁵ за стапка на сиромаштијата според возраста и полот, 2016 – 2018, се гледа дека жените се посиромашни од мажите во сите старосни групи освен во таа над 65 години. Од друга страна, како што е веќе наведено во препораките кај секторската анализа за демографија, со оглед на тоа дека жените живеат подолго од мажите, а трендот на пораст на старото население се зголемува логично е дека се повеќе ќе бидат потребни социјални услуги прилагодени на потребите на возрасните жени.

Од податоците за корисници на социјална парична помош³⁶ може да се заклучи дека има голема разлика во искористеноста на социјалната парична помош од страна на жените и мажите. Стапката на мажите корисници е нешто поголема од 70%, додека стапката на жените корисници на социјална помош е нешто помала од 30%. Истата публикација дава податоци за корисници во установи за возрасни лица. Бројките говорат дека жените се јавуваат почесто како корисници на установи за возрасни лица скоро во секоја возрасна група, при што треба да се има предвид дека установите - домови за возрасни лица обезбедуваат сместување, исхрана и здравствена заштита на возрасни лица, а опфатени се јавните и приватните установи - домови за возрасни лица.

Предизвик претставува и обезбедување на соодветни социјални услуги за жртвите на родово засновано насилство. Во моментот постојат три засолништа –услужни центри во Скопскиот плански регион и по едно во Пелагонискиот, Вардарскиот и Источниот плански регион. Овие засолништа сè уште не ги исполнуваат стандардите на Истамбулската Конвенција. Поврзан предизвик е и недостатокот на систематско собирање на податоци за родово засновано насилство.

Во контекст на родовата еднаквост за спроведување се утврдени следниве мерки:

► Унапредување на практиките за идентификација на родовите прашања и нивната примена во процесот на социјална заштита и социјална работа, унапредување и размена на добрите практики за процесот на собирањето и анализа на податоците со цел следење на состојбите од родова перспектива и причините за паѓање во сиромаштија и останување во социјална исклученост од страна на општините и општинските центри за социјална работа;

► Воспоставување и јакнење на капацитетите за родова еднаквост на членовите на општинските совети, Комисијата за еднакви можности (КЕМ) и Комисијата за социјална, здравствена и детска заштита (КСЗДЗ).

► Системско и релевантно собирање на родово сегрегирани податоци и нивна анализа од родов аспект, и воспоставување на јасни механизми за соработка и размена

---

³⁵ Соопштение Лаекен индикатори за сиромаштијата во 2018 година -претходни податоци, ДЗС, објавено 23.12.2019 г. (http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/4.1.19.116_mk.pdf)

³⁶ „Жените и мажите во Северна Македонија,, ДЗС, 2019г., стр. 84: податоците за социјална парична помош се однесуваат за домаќинствата чии вкупни месечни приходи се помали од висината на утврдената социјална парична помош, и тоа како разлика помеѓу вкупните просечни приходи на сите членови на домаќинството, врз сите основи, и висината на социјалната парична помош

на информации помеѓу општините, центрите за социјална работа, граѓанскиот сектор, локалните работодавачи, синдикатите, преставниците на ранливите групи и Државниот завод за статистика и Министерството за труд и социјална политика;

► Зголемување на опфатот на децата во градинки што ќе овозможи повеќе можности за активирање на пазарот на труд на родителите посебно мајките;

► Зголемување на бројот на матични гинеколози по општини со целосен опфат на жените особено оние од руралните средини како и генерално подобрување на пристапот до здравствени услуги за сите групи жени;

► Надминување на воочениот диспарат со непостоење на засолништа - центри за жртви на родово засновано насилство во Североисточниот, Југозападниот, Полошкиот и Југоисточниот плански регион. Надградба на сите 8 засолништа согласно стандардите на Истамбулската Конвенција.

► Обезбедување систематско собирање на податоци за родово засновано насилство.

Приоритет 2.5: Развој на основното и средното образование според спецификите на планските региони, низ оптимизација на мрежите на училишта и согласно потребите на пазарот на труд

Оптимизацијата на мрежите на основни и средни училишта е значајна не само поради потребата од намалување на трошоците во работењето туку и во однос на обезбедување на квалитетот на наставата. Секоја единица на локална самоуправа треба да има проактивен однос кон овој процес земајќи ги предвид проектираниот економски развој и демографските движења. Овој процес треба да се води на начин да бидат задоволени и потребите за инклузивност и подобрување на дигиталното описменување на учениците но и на наставниот кадар а со оваа Стратегија се препорачува оптимизацијата како процес да се координира и води на регионално ниво.

Од особено значење е образованието целосно да се приспособи на вистинските потреби на пазарот на труд. Најшироко користена мерка на страната на понудата на труд во моментот е формалното образование како предуслов за подобро позиционирање на работниците на пазарот на труд. Овде посебно внимание треба да се обрне на средното стручно и високото образование. Идните реформи на средното стручно образование акцентот треба да го стават врз формирање на професионалци и услужни работници кои ќе поседуваат конкурентски вештини и ќе бидат атрактивни на пазарот на труд. При модернизација на наставните програми во средното стручно образование треба да се земе предвид побарувачката за вештини т.е. да се заснова врз внимателна анализа на потребите на работодавците во секој плански регион засебно. Освен тоа, државата треба да обрне посебно внимание врз подобрување на квалитетот на високото образование преку ригорозна примена на стандарди за квалитет на национално ниво.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

► Оптимизација на мрежата на училишта за основно образование особено по однос на подрачните училишта лоцирани во руралните подрачја но и спојување на училишта (каде е можно и целисходно) во поголемите градови, бидејќи на тој начин се редуцираат административно-техничките трошоци и се подобрува ефикасноста и ефективноста во работата на училиштата;

► Оптимизацијата преку редифинирање на мрежата на училишта за средно образование со фокус на училиштата во кои се реализира стручно образование преку формирање на регионални центри за стручно образование (во соодветни средни училишта на проценка на МОН или како облик на меѓуопштинска соработка) и обука во секој плански регион, со цел да се развива дуалното стручно образование и постсредното образование (специјализација);

► Зајакнување на човечките капацитети во општините за обезбедување на квалитет во образованието преку формирање на засебни организациски единици во рамките на поголемите единици на локална самоуправа задолжени за развој на образованието а потоа и воспоставување облици на меѓуопштинската соработка во рамките на планските региони со цел да им се помогне на помалите општини но и да се усогласи образовниот процес со пазарот на труд и да се унапреди образованието за возрасни лица;

► Дизајнирање и примена на алатки и механизми за разбивање на родовите стереотипи во образованието односно спречување на предвременото напуштање на образованието на дел од децата (девојчиња, Роми и сл.) и овозможување на еднаков пристап и интерес за сите професии и кај девојчињата и кај момчињата;

► Развивање на посебни пристапи за деца од социјално ранливи категории и маргинализирани заедници (како на пр. дел од ромското население) за влучување во процесот на образование како дел од пристапот „никој да не биде изоставен“;

► Промоција и поддршка на пофлексибилни родови улоги со цел намалување на влијанието на традиционалната поделба на родови улоги врз изборот на професија. На тој начин може да го зголемат интересот на девојчињата за техничките науки, со цел надминување на родовиот јаз во професиите и платите;

► Дизајнирање на модел на распределба на инвестициските програми (капитални инвестиции) во основното и средното образование како системско решение со кое средствата за изградба и реконструкција (санација) на училишните објекти, особено на санитарните јазли, спортските сали и др., би се определувале, земајќи го предвид Индексот на развиеност на планските региони.

Приоритет 2.6: Постепено надминување на инфраструктурните диспаритети помеѓу планските региони во културата, спортот и рекреацијата, и противпожарната заштита

Од направената анализа се воочени сериозни диспаритети во културата каде споредбено доминираат Скопскиот и Пелагонискиот плански регион, не само во физичка инфраструктура туку и во поглед на развој на културните индустрии. Слична е состојбата и по однос на инфраструктурата и дејностите поврзани со спортот и рекреацијата иако заклучокот е изведен врз основа на достапни податоци за реализирани инвестиции во периодот 2007 – 2017 година, додека по однос на противпожарната заштита потребите се безмалку идентични во сите плански региони.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

► Планирање доволно средства во Стратегијата за развој на културата и буџетот на Република Северна Македонија за надминување на воочените диспаритети како по однос на физичката инфраструктурата така и по однос на програмите од областа на културата, насочувајќи ги средствата повеќе кон планските региони кои заостануваат во споредба со Скопскиот и Пелагонискиот;

► Реализација на втората фаза од институционалната децентрализација на установите од областа на културата;

► Деметрополизација на културата преку создавање на најмалку еден културен центар на заедницата во секоја општина а со тоа и услови за локален развој на креативни индустрии како придонес кон економскиот развој на општините;

► Унапредување на културниот туризам, културните индустрии и занаети, како и независната културна сцена;

► Планирање доволно средства во Буџетот на Северна Македонија за надминување на воочените диспаритети во инфраструктура на спортски објекти како и по однос на организационата поставеност и реализација на национален и регионален

систем на спортски натпревари. Притоа придонес треба да дадат националните спортски федерации за развој на одделни спортови на целата територија на Република Северна Македонија, насочувајќи средства во неразвиените плански региони;

- Воспоставување база на податоци на регионално, но и на национално ниво за бројот, големината, состојбата и намената на спортските објекти и соодветно, планирање на спортските инфраструктурни објекти согласно потребите од спортски активности и рекреација на жените и мажите во одделните региони или пак нивна реконструкција и дополнување со намени за активности од интерес за жените;

- Понатамошна децентрализација на спортот а особено поврзано со пренесување на објектите за спорт од централно на локално ниво;

- Реконструкција и одржување на изградените објекти за спорт;

- Организирање регионални настани за поттикнување на жените да се вклучат во спортски и рекреативни активности;

- Зголемување на бројот на пожарникари во ТППЕ и забрзана обнова на недвижни и движни добра во сите плански региони, без исклучок.

Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво

Во споредба со претходната декада, на крајот на наредната декада претпоставка е дека Република Македонија значајно ќе се доближи до моментот на пристапување во Европската Унија и од таа причина како стратешка цел се наметнува потребата од целосна хармонизација со политиката за Регионален развој на ЕУ, создавање на одржливи и финансиски силни инструменти и процедури за нејзино спроведување, компатибилни со европските структурни и инвестициски фондови а се со цел да се овозможи нивно ефективно апсорбирање по зачленување, како и градење на севкупни институционални капацитети за ефикасна и целосна интеграција во административниот простор на ЕУ.

Приоритет 3.1: Подобрување на нормативната рамка за рамномерен регионален развој

Со Законот за рамномерен регионален развој(*) понудени се подобрени нормативни решенија со цел да се овозможи на носителите на политиката за рамномерен регионален развој поуспешно и поефикасно да одговорат на предизвикот за поттикнување економски раст во планските региони, зголемување на нивната конкурентност и намалување на разликите во степенот на нивната развиеност. Воведени се нови одредби поврзани со потребата од подобро управување со финансиските средства и поефикасно одвивање на процесите и постапките низ допрецизирање на функциите на сите носители на политиката за рамномерен регионален развој.

Искуството од спроведувањето на Стратегијата за регионален развој во изминатата декада и процесот на подготовка на новата Стратегија за периодот 2021-2031 година, наложува потреба од подобрување на Правилникот за методологијата за изработка на планските документи за регионален развој пред сè во насока на проширување на пропишаната содржина на Стратегијата за регионален развој преку зголемување на бројот на тематски области кои се од значење за регионалниот развој земајќи го предвид проширениот опфат на тематски области во Стратегија за периодот 2021-2031 година и да се обезбеди посилна структурна врска на стратешкото, програмско и акционо планирање со тековните политики на ЕУ, со Целите за одржлив развој на ООН и со политиката за воспоставување родова еднаквост, на начин на кој тоа е сторено во

новата Стратегија. Следствено, неопходно е дополнување на листата на минимум задолжителни индикатори во Правилникот за анализа на секоја од тематските области земајќи ја предвид повеќекратно проширената листа на анализирани индикатори во новата Стратегија за периодот 2021-2031 година. Исто така, во новиот Правилник треба да бидат рефлектирани и тековните подобрувања на системот за мониторингот, вреднување и известување по однос на ефектите од спроведување на планските документи за регионален развој.

За спроведување на овој приоритет утврдена е следнава мерка:

► Подготовка и донесување на нов Правилник за Методологијата за изработка на планските документи.

Приоритет 3.2: Унапредена координација при спроведување на политиката за рамномерен регионален развој, оценување и известување за постигнатите резултати

Користењето на воспоставениот електронски систем СИ-РЕ-РА од страна на МЛС и БРР и другите носители на политиката за рамномерен регионален развој во голема мера го оплеснува процесот на управување и буџетирање на проектите и притоа обезбедува поголема транспарентност, овозможува функционален мониторинг и продлабочена евалуација на постигнатите ефекти од реализираните средства. Оттаму и потребата овој мониторинг систем соодветно да се одржува и унапредува а се со цел неговите функционалности да бидат искористени од што е можно поголем број чинители на рамномерниот регионален развој.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

► Одржување и унапредување на електронскиот систем за координација при процесот на планирање, имплементирање и мониторинг на средствата за рамномерен регионален развој (СИ-РЕ-РА);

► Постепена трансформација на Бирото за регионален развој во Агенција за регионален развој на Република Северна Македонија на начин усогласен со реформата на јавната администрација.

Приоритет 3.3: Обезбедување поголемо чувство на сопственост од страна на локалните и регионални чинители врз политиката за рамномерен регионален развој и изградба на нивните капацитети

Бидејќи се работи за мултисекторска а со тоа и комплексна политика и развоен процес на планските региони, неопходно е да се обезбеди поголемо чувство на сопственост од страна на локалните и регионални чинители а тоа е можно само преку обезбедување повисок степен на самостојност на Советите на планските региони во одлучувањето и финансирањето на приоритетните регионални проекти но само врз основа на прецизен увид во приоритетните потреби на засегнатите страни, утврдени на транспарентен и партиципативен начин. За да се оствари овој приоритет неопходно е регионалните форуми да продолжат да се одржуваат во сите плански региони на редовна основа обезбедувајќи на тој начин прецизни сознанија за приоритетните потреби на засегнатите страни. Притоа препорака на оваа Стратегија е да се прави јасна разлика помеѓу специфичните потреби на општините и заедничките потреби на планскиот регион и следствено регионалните форуми да целат кон идентификување на капитални проекти кои резултираат со позитивни ефекти за планскиот регион како целина. Еден од позначајните критериуми за избор на приоритетните проекти треба да бидат очекуваните ефекти поврзани со подобрување на животот на најранливите категории на население, жените – особено во руралните средини, и младите лица како и ефектите поврзани со подобрување на животната средина.

Во овој контекст неопходен е и повисок степен на оперативна самостојност на Центрите за развој на планските региони при спроведување на одобрените проекти и поврзаните активности. ЦРПР имаат потреба од јакнење на нивните човечки, технички и финансиски капацитети со цел да можат соодветно да одговорат на предизвиците со кои се соочуваат во поглед на подготовка и реализација на проектите за унапредување на развојот на планските региони, кои од година во година нараснуваат по број и во обем на финансиски средства. Земајќи ја предвид потребата во наредната декада поголем акцент да се стави на привлекување на приватни инвестиции особено во планските региони кои заостануваат во развојот, особено внимание треба да се посвети на Бизнис центрите кои се оформени во рамки на Центрите за развој на планските региони на кои треба да им се довери посуштинска улога за мобилизирање и привлекување на домашни и странски инвестиции и поконкретно учество во дистрибуцијата на јавни средства за поддршка на претприемништвото како и за обезбедување поефикасен пристап особено на жените и младите лица кон пазарот на труд на ниво на плански регион.

За спроведување на овој приоритет се утврдени следниве мерки:

- Одржување на регионални форуми како редовна практика за вклучување на сите засегнати страни во планските региони, а особено претставници на социјално ранливите групи, младите и жените (50% од учесниците да бидат жени) при приоритизација и селекција на регионалните проекти;

- Спроведување активности за јакнење на капацитетите на Центрите за развој на планските региони и поддршка на Бизнис центрите формирани во нивни рамки;

- Градење на капацитетите на вработените во Центрите за развој на планските региони по однос на собирање, анализирање и следење на родово-разделени податоци и индикатори и нивна примена при градењето на политиките за рамномерен регионален развој.

V. Носители на спроведувањето на Стратегијата за регионален развој 2021 – 2031

Носители на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој се: Владата на Република Северна Македонија, Советот за рамномерен регионален развој, Министерството за локална самоуправа и Советот за развој на планскиот регион. Во планирањето на рамномерниот регионален развој и спроведувањето на планските документи за рамномерен регионален развој учествуваат и Бирото за регионален развој и Центрите за развој на планските региони.

Во спроведувањето на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 учествуваат и низа други министерства, агенции и фондови како и општините.

Улогата на поодделните органи и институции за спроведување на стратешките цели, приоритети и мерки е утврдена во Програмата за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Северна Македонија за 2021-2031.

Од особено значење за успешно спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021–2031 како стратешки документ од мултисекторски карактер е да се оствари што е можно повисок степен на усогласување на секторските политики и макроекономската политика на Републиката со општите стратешки цели и специфичните цели на анализираните тематски области во оваа Стратегија. Оттаму и клучната улога која во наредниот период треба да ја одигра Советот за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија земајќи предвид дека усогласувањето на политиките со цел обезбедување порамномерен регионален развој е во делокруг на надлежност на ова тело. На ова се надоврзува и обврската за утврдување предлог за финансирање на конкретни проекти од средства од Буџетот на Република Северна Македонија, наменети за развој на планските региони, урбаните подрачја и одржлив урбан развој, подрачјата со специфични развојни потреби и на селата.

Координирајќи ја подготовката на Стратегијата за регионален развој 2021–2031 но и нејзиното спроведување, Министерството за локална самоуправа како надлежен орган на државната управа за водење на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој ќе ја динамизира соработката со другите министерства кои спроведуваат развојни мерки а се со цел преку синергија на пристапот, активностите и јавните инвестиции да се остварат комплементарни ефекти за поттикнување на рамномерен регионален развој.

Со Стратегијата за регионален развој 2021–2031 за спроведување се предвидени низа мерки кои се однесуваат на потребата од надградба на институционалните капацитети на носителите на политиката за регионален развој, согласно нараснатите потреби. Покрај овие мерки, Министерството за локална самоуправа врз основа на функционална анализа од аспект на регионалниот развој ќе пристапи кон внатрешна реорганизација и формирање на организациска единица за раководење со ИТ системот за регионален развој т.н СиРеРа систем. Една од стратешките цели на Министерството за локална самоуправа е стручно, административно и финансиски да ја зајакне компонентата за регионален развој и да прерасне во Министерство за регионален развој и локална самоуправа. На ова се надоврзуваат и низа тековни активности за зајакнување на капацитетите на Бирото за регионален развој како орган во состав на МЛС за вршење на сите надлежности утврдени со Законот за рамномерен регионален развој (*) а особено во насока на поефикасно вршење на мониторинг за спроведување на проектите кои целат кон остварување на рамномерен регионален развој. Преку постепено то јакнење на капацитетите и согласно одредниците на Стратегијата за реформа на јавната администрација ќе се разгледа можноста за прераснување на Бирото за регионален развој во Агенција за регионален развој на Република Северна Македонија.

Од особено значење за успешно спроведување на Стратегијата за регионален развој е континуирано да се јакнат капацитетите на Центрите за развој на планските региони и да се обезбеди повисок степен на нивна финансиска самостојност и одржливост а со цел поефикасно и поефективно да ја играат улогата на клучни оперативни тела со непосредна одговорност за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој во самите плански региони низ подготовка на Програма за развој на планскиот регион, годишни акциони планови и проекти за спроведување на целите на програмите а преку нив и на целите на Стратегијата за регионален развој. Од формирањето во 2009/10 година до 2020 година сите Центри за развој на планските региони постепено со својот стручен човечки капацитет успеале да апсорбираат дури 17 пати повеќе средства на годишно ниво (од вкупно близу 1 мил. евра во 2009 до над 16 мил. евра во 2020 г.). Истовремено, Центрите за развој на планските региони треба да продолжат да одржуваат силна структурна врска со МЛС и БРР но и со други органи на државната управа, агенции и фондови, со цел да се олесни спроведувањето на целисходни проекти и да се овозможи поефикасен пристап за сите засегнати страни во планските региони до финансиски и други можности за справување со воочените предизвици. Традиционално силна структурна врска, Центрите за развој на планските региони ќе продолжат да одржуваат и со администрацијата на ЕЛС, локалните установи и јавни претпријатија како и други партнери од приватниот и граѓанскиот сектор за подготовка на квалитетни регионални проекти и заедничко водење на проектниот циклус. На ова се надоврзува и улогата на Советите за развој на планските региони особено за обезбедување партиципативен процес на програмирање на развојот на планскиот регион, кој од неодамна е унапреден преку организирање на т.н регионални форуми, и ефикасна координација на активностите на единиците на локалната самоуправа, здруженијата, државните агенции и институции во рамките на регионот кои дејствуваат во областа на регионалниот развој.

Од специфичен интерес за успешно спроведување на Стратегијата за регионален развој е да се воспостават практики за почеста координација и размена на искуства помеѓу Советите и Центрите за развој на планските региони и на тој начин да се промовираат придобивките од рамномерниот регионален развој.

VI. Извори за финансирање и инструменти за спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021 – 2031

Законот за рамномерен регионален развој(*) ги утврдува следниве извори за финансирање на регионалниот развој:

- Буџетот на Република Северна Македонија,
- Буџетите на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје,
- Фондовите на Европската унија³⁷
- Други меѓународни извори,
- Донации и спонзорства од физички и правни лица и
- Други средства утврдени со закон.

Со законот е утврдена обврска од Буџетот на Република Северна Македонија годишно да се издвојуваат средства во висина од најмалку 1% од БДП со намена за поттикнување на рамномерниот регионален развој.

Покрај изворите на финансирање со Законот за рамномерен регионален развој (*) се утврдени и следниве инструменти за поттикнување рамномерен регионален развој во Република Северна Македонија:

- капитални влогови,
- неповратни грантови,
- субвенции,
- заеми по поволни услови,
- давање на гаранции за заеми,
- осигурување на кредити,
- даночни олеснувања,
- лизинг и
- други инструменти, согласно со закон.

За поттикнување на рамномерниот регионален развој се врши финансирање и кофинансирање на подготовка на анализи, студии, плански документи, акциони планови и проектни документации кои исполнуваат услови за финансирање, како и финансирање на градењето на институционалните капацитети за регионален развој во Република Северна Македонија.

Средствата за поттикнување рамномерен регионален развој се распределуваат со одлука која ја донесува Владата и тоа:

- 55 % за финансирање на проекти за развој на планските региони,
- 15 % за финансирање на проекти за развој на урбаните подрачја и одржлив и урбан развој.
- 15 % за финансирање на проекти за развој на подрачјата со специфични развојни потреби.
- 15 % за финансирање на проекти за развој на селата.

Средствата за финансирање на проекти за развој на планските региони се доделуваат на Центрите за развој на планските региони согласно класификацијата на планските региони според степенот на развиеност. Пресметувањето на степенот на развиеност на планските региони се спроведува врз основа на развојниот индекс. Одлуки за индикаторите и пресметувањето на вредноста на развојниот индекс на предлог на Советот за рамномерен регионален развој како и за класификацијата на планските региони според степенот на развиеност донесува Владата на Република Северна Македонија.

---

³⁷ Врз основа на одредбите на Рамковната спогодба помеѓу Република Македонија и Европската комисија за правилата за соработката во однос на финансиската помош на Европската Комисија за Република Северна Македонија, во рамките на спроведувањето на помошта според инструментот за претпристапна помош (ИПА), ратификувана согласно со Уставот на Република Северна Македонија.

Одлуката на Владата за доделување на средства за финансирање на проекти за развој на планските региони, проектите за развој на урбаните подрачја, проектите за развој на подрачјата со специфични развојни потреби и проектите за развој на селата ја спроведува Бирото за регионален развој.

За ефикасно и ефективно искористување на посочените извори за финансирање и инструментите за спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 неопходно е да се развиваат зрели регионални (меѓуопштински) проекти но и меѓурегионални проекти и тоа на партиципативен начин преку регионални консултативни форуми со максимална вклученост на сите засегнати страни а со цел да се задоволат приоритетните потреби на населението вклучувајќи ги најранливите групи, жените и младите лица. Овие проекти треба да содржат анализа на трошоците и придобивките и на тој начин да се овозможи аргументирана приоритетизација.

Согласно со Законот за рамномерен регионален развој(*), финансирањето на рамномерниот регионален развој од Буџетот на Република Северна Македонија може да се врши и преку програми што се реализираат од страна на ресорните министерства и другите органи на државната управа. Значењето на програмите за поттикнување на рамномерниот регионален развој се утврдува врз основа на проценка за придонес на програмата за намалување на диспаратите меѓу и во рамките на планските региони. Програмите задолжително го земаат предвид степенот на развиеност на планските региони како еден од критериумите при доделување на средствата. Предлог-програмите за наредната година кои се од значење за рамномерниот регионален развој и се дел од предлог буџетско барање, ресорните министерства и другите органи на државната управа ги доставуваат до Советот за рамномерен регионален развој.

VII. Следење, оценување и ажурирање на Стратегијата за регионален развој 2021 – 2031

Владата на Република Северна Македонија ја следи реализацијата на Стратегијата за регионален развој преку годишен извештај кој го подготвува Министерството за локална самоуправа и го доставува до Владата, по претходно мислење од Советот за рамномерен регионален развој. Непосредно следење на користењето на средствата преку Програмата за рамномерен регионален развој за поттикнување рамномерен регионален развој врши Бирото за регионален развој (БРР) преку извештаи за реализација на проектите за кои се доделени финансиски средства.

За проектите за развој на планските региони, извештаи за реализација подготвува Центарот за развој на планскиот регион и го доставува до БРР согласно со временската динамика утврдена во договорот за реализација на проектот. За проектите за развој на урбаните подрачја, проектите за развој на подрачјата со специфични развојни потреби и на проектите за развој на селата, извештаи за реализација подготвуваат носителите на проектите и ги доставуваат до БРР согласно со временската динамика утврдена во договорот за реализација на проектот.

Министерствата надлежни за реализација на програми и проекти од значење за рамномерниот регионален развој до Министерството за локална самоуправа доставуваат податоци за реализација на програмите и проектите кои ќе се користат за потребите на планирањето на регионалниот развој и реализација на мерките и инструментите за поттикнување на рамномерниот регионален развој. Податоците се внесуваат во електронскиот систем за координација на планирањето, спроведувањето, следењето и оценувањето на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој.

Спроведувањето на Стратегијата за регионален развој и Програмите за развој на планските региони се оценува:

- тековно, на средина од периодот на спроведување на планските документи и

- завршно, по завршувањето на периодот на спроведување на планските документи.

Со тековното оценување се прави оцена на реализацијата и ефектите од спроведените мерки за поттикнување регионален развој, идентификувани во Стратегијата и програмите за развој на планските региони додека со завршното оценување се прави оцена на степенот на реализација на планскиот документ, исполнувањето на приоритетите и целите од планските документи и за постигнатите ефекти за поттикнување рамномерен регионален развој. Од спроведеното тековно и завршно оценување се подготвуваат извештаи кои се основа за измена и дополнување на планските документи. Оценувањето на реализацијата на проектите за развој на планските региони, урбаните подрачја, подрачјата со специфични развојни потреби и на селата што се финансираат од средства од Буџетот на Република Северна Македонија за поттикнување рамномерен регионален развој, исто така се врши преку тековно и завршно оценување и се подготвуваат соодветни извештаи.

Во функција на олеснување на процесот за следење и известување за реализацијата на Стратегијата за регионален развој и другите програмски и плански документи поврзани со развојот на планските региони, со техничка помош на заеднички проект на МЛС и Владата на Швајцарската Конфедерација и швајцарската Агенција за развој и соработка, насловен *„Одржлива и инклузивен рамномерен регионален развој – Фаза 1“* воспоставен е електронски мониторинг систем за регионален развој „СИ-РЕ-РА“. Овој систем овозможува координација на планирањето, спроведувањето, следењето и оценувањето на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој и врши собирање, користење и архивирање на податоци и информации значајни за планирање, спроведување, следење и оценување на политиката за рамномерен регионален развој. Надлежен државен орган за одржување, управување и користење на електронскиот систем за координација на планирањето, спроведувањето, следењето и оценувањето на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој е Министерството за локална самоуправа.

Исто така, електронскиот систем за координација на планирањето, спроведувањето, следењето и оценувањето на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој обезбедува база на релевантна документација на реализирани, тековни и планирани проекти од значење за рамномерниот регионален развој, статистичко следење и прегледи на нивото на развој на регионите, како и информации за поврзување на програми со изворите на финансирање. Податоците и информациите од електронскиот систем создаваат основа за координација и усогласување на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој со другите политики и програми.

Согласно со Законот за рамномерен регионален развој (*), министерствата и другите органи на државната управа кои спроведуваат програми/проекти од значење за регионалниот развој се должни да доставуваат до Министерството тримесечни извештаи за користењето на средствата за регионален развој.

Прво ажурирање на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 е предвидено во периодот непосредно по објавувањето на конечните резултати и податоци од пописот на населението, домаќинствата и становите во Република Северна Македонија, како целина или врз основа на проценка на МЛС и Советот за рамномерен регионален развој само по однос на таргетите за период на реализација на Стратегијата до 2029 година.

Стратегијата за регионален развој на Република Северна Македонија 2021-2031 ќе се објави во „Службен весник на Република Северна Македонија“.

ПРИЛОГ 1: Индикатори за следење на СПРОВЕДУВАЊЕТО НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ 2021-2031

Во табелата подолу се прикажани индикатори за кои во продолжение на овој Прилог се пресметани целни вредности а за другите индикатори вредности во базна година се наведени во аналитичкиот дел од оваа Стратегија и во 12-те студии со секторска анализа на 16 тематски области.

Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилено стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции	
Приоритет 1.1: Програмирање и спроведување на јавните инвестиции во функција на обезбедување порамномерен регионален развој	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
1.1.1 Број на програмите кои го вклучуваат индексот на развој на планските региони	1.1.4 Вкупно потрошени средства од МЛС и БРР наспроти потребното ниво на издвоени средства во висина од 1% од БДП
1.1.2 Процент на средства кои се реализираат со примена на Индексот за степенот на развиеност на планските региони преку МЛС и БРР и други министерства, агенции и фондови	1.1.5 Просечно вкупно потрошени средства (МЛС, БРР и сите министерства кои при реализација на буџетски програми го применуваат индексот за степенот на развиеност на планските региони) наспроти ниво на средства кои требало да бидат издвоени за сите региони за период од 2020-2029
1.1.3 Процент на учество на јавните инвестиции по одделни региони	1.1.6 Вкупни јавни инвестиции по одделни плански региони по глава жител;
Приоритет 1.2: Обезбедување пошироки стимулации и насочување на приватните инвестиции кон планските региони кои заостануваат во развојот	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
1.2.1 Структура на бруто домашен производ по глава жител (%) по плански регион	1.3.1 БДП на планските региони
1.2.2 Структура на бруто додадена вредност (%) по плански регион	1.3.2 БДВ на планските региони – земјоделство
1.2.3 Структура на инвестиции во основни средства (%) по плански регион	1.3.3 БДВ на планските региони – индустрија
	1.3.4 БДВ на планските региони – градежништво
	1.3.5 БДВ на планските региони – услуги
	1.3.6 Инвестиции во основни средства во земјоделството по плански региони

	1.3.7 Инвестиции во основни средства во индустријата по плански региони 1.3.8 Инвестиции во основни средства во градежништво по плански региони 1.3.9 Инвестиции во основни средства во услугите по плански региони 1.3.10 Извоз по одделни плански региони 1.3.11 Увоз по одделни плански региони 1.3.12 Просечно исплатена нето-плата по вработен по плански региони 1.3.13 Број на нови даночни ослободувања и слични стимулации за насочување на приватните инвестиции кон понеразвиените плански региони 1.3.14 Број на Бизнис ангели 1.3.15 Статистика за следење на претприемничката (деловната) активност на жените (жени сопственици на деловни субјекти, жени корисници на директната помош за приватниот сектор и др.)
Приоритет 1.3: Изградба на транспортна, телекомуникациска и енергетска инфраструктура со порамномерна дистрибуција во планските региони	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
1.3.1 Густина на регионалната патна инфраструктура (km¹/1000 km²) 1.3.2 Локална патна инфраструктура (km¹) 1.3.3 Дополнителен инсталиран капацитет од ОИЕ (MW) по плански региони 1.3.4 Потрошувачка на финална енергија по додадена вредност во индустријата по региони, (kWh/EUR) 1.3.5 Потрошувачка на енергија во домаќинствата по жител (kWh/жител) во планските региони	1.3.6 Железничката инфраструктура по плански региони 1.3.7 Аеродроми и леталишта по плански региони 1.3.8 Домаќинства и лица на возраст 15 – 74 години што користеле интернет, по плански региони 1.3.9 Број на домаќинства според зоните со бродбенд мрежа по региони 1.3.10 Енергетска инфраструктура за производство на електрична енергија, по плански региони 1.3.11 Гасоводна транспортна инфраструктура 1.3.12 Нафтоводна инфраструктура 1.3.13 Потрошувачка на финална енергија во домаќинствата по енергенти и по плански региони 1.3.14 Учество на планските региони во ОИЕ за греење и ладење (ktoe)

	1.3.15 Учество на планските региони во ОИЕ во производство на електрична енергија (GWh) 1.3.16 Број и површина на реновирани јавни и приватни објекти за да се исполнат минималните енергетски перформанси 1.3.17 Број на направени родово-сензитивни анализи на локално и регионално ниво
Приоритет 1.4: Регионален пристап при конципирање на политиките за поддршка на претприемништвото и индустријата	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
1.4.1 Број на активни деловни субјекти по региони 1.4.2 Процент од вкупно одобрените проекти на ФИТР по плански региони 1.4.3 Облици на меѓуопштинска соработка на ниво на плански регион за поддршка на претприемништво и МСП	1.4.4 Број на новосоздадени и згаснати претпријатија по плански региони; 1.4.5 Број на ТИРЗ по региони; 1.4.6 Издиференцирани субвенции за странските инвеститори во ТИРЗ 1.4.7 Портфолио на одобрени проекти на ФИРТ вкупно и според индустрии, по плански региони; 1.4.8 Туристи по плански региони (домашни/странски); 1.4.9 Ноќевање на туристи, по плански региони (домашни/странски); 1.4.10 Организации за поддршка на претприемништвото на регионално ниво 1.4.11 Број на проекти финансирани од страна на МСЛ и БРР преку ЦРПР кои директно целат кон зајакнување на претприемништвото и развојот на секторот на МСП 1.4.12 Евиденција со родово-разделени податоци за бројот на апликанти кај институциите кои доделуваат директна помош за приватниот сектор (деловни субјекти кои се во сопственост на или се управувани од жени како и колку од оние на кои им се доделени проекти се во сопственост на или управувани од жени во однос на мажи, општински и регионални бази на податоци за следење на иновативните претприемнички активности на жените и др.)

	1.4.13 Број на синхронизирани програми на ФИТР со програмите за поддршка на науката (истражување и развој) на МОН 1.4.14 Број на плански региони каде е спроведена Паметна специјализација 1.4.15 Ревидирана Индустриска стратегија и развиени препораки за развој на определени индустрии во секој плански регион засебно 1.4.16 Нови даночни ослободувања и други стимулации за лоцирање и развој на одделни индустрии во помалку развиените плански региони
Приоритет 1.5: Подобрување на структурата на работната сила во планските региони и инвестирање во човечки капитал	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
1.5.1 Просечно исплатена нето-плата по вработен (во денари) 1.5.2 БДП по вработен (во милиони денари) 1.5.3 Стапка на активност (%) 1.5.4 Стапка на активност жени (%) 1.5.5 Стапка на активност млади (%) 1.5.6 Стапка на активност (%) - лица со незавршено основно образование 1.5.7 Стапка на вработеност (%) 1.5.8 Стапка на вработеност жени (%) 1.5.9 Стапка на вработеност млади (%) 1.5.10 Стапка на вработеност (%) - лица со незавршено основно образование 1.5.11 Стапка на невработеност (%) 1.5.12 Стапка на невработеност жени (%) 1.5.13 Стапка на невработеност млади (%) 1.5.14 Стапка на невработеност (%) - лица со незавршено основно образование 1.5.15 Стапка на слободни работни места (%)	1.5.16 Број на евидентирани невработени според времето на чекање на вработување по плански региони; 1.5.17 Продуктивност на трудот по плански региони; 1.5.18 Продуктивност на трудот по дејности, по плански региони 1.5.19 Број на програми за обука и тренинг на работната сила 1.5.20 Број на активни мерки за стимулирање на вработување во приватниот сектор (број на корисници, по пол, возраст и сл.) 1.5.21 Број на програми за директно вработување во јавниот сектор на најранливите категории од населението (со најотезнат шристап до пазарот на труд, број на корисници, по пол, возраст и сл.) 1.5.22 Број на програми кои се однесуваат на категоријата на лица со посебни потреби (број на корисници, по пол, возраст и сл.) 1.5.23 Број на програми за практиканство (број на корисници, по пол, возраст и сл.) 1.5.24 Број на корисници на младинска гаранција (разделени по пол) 1.5.25 Број на воспоставени економско-социјални совети во општините

	1.5.26 Број на воспоставени економско-социјални совети на ниво на плански региони 1.5.27 Број на жени од руралните средини, самохрани мајки и жени без образование или со низок степен на образование корисници на активните мерки за вработување
Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
1.6.1 Учество на обработливата во земјоделската површина = Обработлива земјоделска површина/ Вкупна земјоделска површина 1.6.2 Застапеност I и II класа од вкупниот број стопанства = Број на стопанства економска големина I и II класа/Вкупен број на стопанства 1.6.3 Просечна големина на катастарска парцела = Површина на катастарски парцели (ха)/Број на катастарски парцели 1.6.4 Степен инвестирање од бруто додадена вредност = Просечни годишни инвестиции земјоделство/Просечна годишна бруто додадена вредност земјоделство 1.6.5 Учество на земјоделски стопанства кои можат да вршат наводнување = Број на земјоделски стопанства што можат да вршат наводнување/Вкупен број на земјоделски стопанства 1.6.6 Процентуално учество на жени носители на индивидуални стопанства = Број на индивидуални стопанства носител жена/Вкупен број на носители на индивидуални стопанства 1.6.7 Процентуално учество на жени во сезонската работна сила = Број жени сезонска работна сила/вкупен број на сезонска работна сила	1.6.8 Регионална распределба и учество во различните категории на земјоделски површини по плански региони 1.6.9 Просечно растително производство во тони по плански региони 1.6.10 Учество на наводнуваните површини во вкупните површини по плански региони 1.6.11 Просечен број на добиток, живина и пчелни семејства, по плански региони 1.6.12 Просечен приноси на јајца, млеко и волна во илјади, по плански региони 1.6.13 Број на индивидуални земјоделски стопанства и деловни субјекти според типот на земјоделското производство, по плански региони 1.6.14 Членови на домаќинствата ангажирани на индивидуалните земјоделски стопанства, по пол и по возраст по плански региони 1.6.15 Број на сезонски и други работници ангажирани за работа на земјоделските стопанства по плански региони 1.6.16 Број на лица според образованието ангажирани на индивидуалните земјоделски стопанства и вработени во деловниот сектор по плански региони 1.6.17 Производна сметка по плански региони 1.6.18 Број на индивидуални земјоделски стопанства со дополнителни активности на стопанството според видот на активност по плански региони 1.6.19 Просечна вредност на земјоделското производство по земјоделско стопанство според класата на економска големина, по плански региони

	1.6.20 Учество на државна површина под шума во вкупна површина под шума, по плански региони 1.6.21 Површина под шума според видови насади и дрвја, по плански региони 1.6.22 Штети од шумски пожари, по плански региони 1.6.23 Пошумување по плански региони 1.6.24 Баланс на штети од пожари и пошумена површина, по плански региони 1.6.25 Просечно исечена бруто дрвна маса по сортименти, по плански региони 1.6.26 Просечна бројна состојба и отстрелан дивеч, по плански региони 1.6.27 Број на корисници од ИПАРД 1 и 2 по плански региони 1.6.28 Финансиска поддршка од ИПАРД 1 и 2, во евра по плански региони 1.6.29 Кредитирање на земјоделството, по плански региони 1.6.30 Вкупна закупнина по основ закуп на државно земјоделско земјиште, по плански региони 1.6.31 Воспоставени бази на родово-разделени податоци на ниво на плански регион 1.6.32 Реконструирани постоечки планинарски домови и нови планинарски домови 1.6.33 Број на спроведени мерки за адаптација кон и митигација на климатските промени во планските региони 1.6.34 Број на регионални стратегии и планови поврзани со климатските промени.
Приоритет 1.7: Намалување на негативните влијанија и подобрена заштита на животната средина во планските региони, постигнување поголема отпорност на климатските промени и водење на подинамичен и повеќекратно зголемен инвестициски циклус	

Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
1.7.1 Процент од населението покриено со јавен водовод (%)	1.7.15 Воспоставени интегрирани системи за управување со отпад во плански региони
1.7.2 Процент од населението покриено со систем за собирање на отпадни води (%)	1.7.16 Активни депонии, број и површина по плански региони;
1.7.3 Процент од населението покриено со систем за третман на отпадни води (%)	1.7.17 Собран и создаден комунален отпад, во тони, по плански региони
1.7.4 Вкупна должина на водоводна мрежа која треба да биде обновена (km)	1.7.18 Број на подготвени и донесени Планови за управување со речните сливови.
1.7.5 Население поврзано со систем за одведување на урбани отпадни води	1.7.19 Големи брани и акумулации по плански региони
1.7.6 Број на пречистителни станици	1.7.20 Изградени системи за наводнување по плански региони
1.7.7 Популација (еквивалент жители) поврзана со систем за пречистување отпадни урбани води	1.7.21 Изградени системи за одводнување по плански региони
1.7.8 Број на изградени регионални депонии и нивни составни делови за управување со отпад	1.7.22 Достапност на водни ресурси по плански региони
1.7.9 Процент (%) на рециклиран отпад (kg) од вкупниот комунален отпад (kg)	1.7.23 Потрошувачка на вода (домаќинства и индустрија) по плански региони
1.7.10 Површина на заштитени подрачја (ha)	1.7.24 Покриеност со инфраструктура за водоснабдување по плански региони
1.7.11 Број на нови заштитени подрачја	1.7.25 Загуби на вода по плански региони
1.7.12 Број на жешки точки на кои треба да се изврши ремедијација	1.7.26 Отпадна вода генерирана од индустрија по плански региони
1.7.13 Број на подготвени општински стратегии за климатски промени	1.7.27 Јавни комунални претпријатија по плански региони
1.7.14 Воспоставен систем за управување со отпад со регионални депонии со инсталација за согорување депониски гас	1.7.28 Квалитет на води на водотеци по плански региони
	1.7.29 Мониторинг станици за квалитет на воздух по плански региони
	1.7.30 Распределба на издадени А и Б еколошки дозволи по плански региони и сектори
	1.7.31 Број на општински планови за квалитет на амбиентниот воздух
	1.7.32 Број на меки кредитни линии за набавка на опрема и нови технологии за намалување на загадувањето на животната средина за малите, средни и големи капацитети, со даночни олеснувања при увоз и број на корисници
	1.7.33 Број на издадени А и Б интегрирани еколошки дозволи по плански региони

	1.7.34 Број на мерки за стимулирање на употреба на еколошки енергенти во секторите домување и енергетика и број на корисници 1.7.35 Број на возила и автобуси во јавниот превоз (метан, електричен и хибриден погон) 1.7.36 Индустриски „жешки точки“ по плански региони 1.7.37 Последици и ранливост од климатските промени на планските региони 1.7.38 Настани како последица на климатските промени во планските региони 1.7.39 Број на заштитени подрачја 1.7.40 Број на донесени планови за управување со заштитените подрачја, и по плански региони 1.7.41 Број на заштитени подрачја каде се применува плаќања за еко-системски услуги, и по плански региони 1.7.42 Број на воспоставени облици на меѓуопштинска соработка за заштита на природата и управување со заштитени подрачја, по плански региони 1.7.43 Родово-разделени податоци за животна средина и климатските промени
Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението	
Приоритет 2.1: Стимулирање на развојот на недоволно развиените, депопулационите подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
2.1.1 Учество на населението од регионот во вкупното население во државата (%) 2.1.2 Густината на населеност (го означува бројот на населението кое живее на одредена територија и се изразува во ж/км²) по плански региони 2.1.3 Стапка на природен прираст = разликата од наталитетот и морталитетот во однос со вкупниот број на населението (се изразува во ‰)	2.1.5 Просторна разместеност (урбано, рурално население) - Разместеност на населението во општини со седиште во град, со седиште во село и општини на град Скопје 2.1.6 Структурни белези на населението (според старост, пол, образование, итн.) 2.1.7 Стапка на морталитет по плански региони 2.1.8 Меѓурегионални внатрешни миграции

2.1.4 Тоталната стапка на фертилитет (претставува веројатен просечен број на живородени деца кои би ги родила една „просечна“ жена на набљудуваната генерација во својот фертилен период) Учество на млада популација до 14 години во вкупното население (%)	2.1.9 Број на доселено и отселено население во рурални, урбани општини и општини на град Скопје 2.1.10 Миграциски биланс во општините на град Скопје 2.1.11 Миграциско салдо на надворешните миграциски движења, по плански региони, урбани, рурални општини и општини на град Скопје 2.1.12 Процентуално учество на старо население во вкупното, по плански региони 2.1.13 Промена во старосните контингенти на население (%) по плански региони 2.1.14 Сооднос на населението во трите старосни групи во општини со седиште во град, со седиште во село и општини на град Скопје 2.1.15 Број на социјални станови доделени на млади лица и брачни парови во подрачја со тренд на депопулација 2.1.16 Број на доделени бесплатни парцели (до 300 m2) со симболични комунални давачки за градба и обезбедена инфраструктура во подрачја со специфични развојни потреби 2.1.17 Опфат на деца во предучилишни установи во руралните средини 2.1.18 Број на научно-истражувачки проекти за анализа на состојбите со населението во сите плански региони 2.1.19 Ажурирана листа на подрачја со специфични развојни потреби
Приоритет 2.2: Создавање на систем на современо просторно планирање со силна регионална компонента и создавање на инфраструктура на знаење во областа на регионалното просторно планирање	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
2.2.1 Број на усвоени просторни планови на планските региони /год. 2.2.2 Број на усвоени просторни планови на општините во планските региони /год. 2.2.3 Број на усвоени урбанистички планови во планските региони /год.	2.2.4 Население, површина, густина на населеност и број на населени места по плански региони 2.2.5 БДП по жител и степен на урбанизација по плански региони; 2.2.6 Намена на површини по плански региони 2.2.7 Издадени услови за планирање на просторот и изводи од просторен план 2.2.8 Новоурбанизирана површина во регионите

Приоритет 2.3: Обезбедување поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
2.3.1 Стапка на сиромашни лица, % од населението, по плански региони	2.3.9 Домаќинства-корисници на социјална парична помош и домаќинства-корисници на гарантирана минимална помош во 2020 година, по плански региони
2.3.2 Комбиниран индикатор (AROPE), стапка на сиромашни или социјално исклучени лица, %, по плански региони	2.3.10 Број на корисници на паричен надоместок за помош и нега од друго лице и паричен надоместок за попреченост, 2020 година, по плански региони
2.3.3 Стапка на млади лица (15-29 години) кои не се вработени ниту се вклучени во процесот на образование или обука (NEET), %, по плански региони	2.3.11 Дневни центри за лица со попреченост, по плански региони;
2.3.4 Деца на возраст од 0 до 5 години во детски градинки, (%), по плански региони	2.3.12 Корисници на детски додаток, до 18-годишна возраст, (%), по плански региони
2.3.5 Корисници на гарантирана минимална помош над 18 години, на 000 население, по плански региони	2.3.13 Корисници на додаток за образование, по плански региони
2.3.6 Број на општи матични лекари на 1.000 осигуреници, по плански региони	2.3.14 Корисници на посебен додаток, до 26-годишна возраст, (%), по плански региони
2.3.7 Број на матични гинеколози на 1.000 жени осигуреници, по плански региони	2.3.15 Мрежа на установи за згрижување и воспитување на децата, по плански региони (број на установи и корисници, разделени по пол)
2.3.8 Број на матични стоматолози на 1.000 осигуреници, по плански региони	2.3.16 Мрежа за институционално сместување и грижа за старите лица (број на установи и корисници, разделени по пол)
	2.3.17 Број на вонинституционални и алтернативни форми на грижа за старите лица (мали групни домови за стари лица со ментална или телесна попреченост; центри за дневно и привремено прифаќање на стари лица; обезбедување на патронажна служба за помош и нега на стари лица во нивниот дом; специјализирани згрижувачки семејства за стари лицааи сл./број на корисници разделени по пол)
	2.3.18 Мрежа на здравствени установи во планските региони
	2.3.19 Број на центри за згрижување и помош на лицата зависници, по плански региони (корисници разделени по пол)

	2.3.20 Број на дневни центри за ментално здравје, по плански региони (корисници разделени по пол) 2.3.21 Корисници на пензија и осигуреници, по плански региони (разделени по пол) 2.3.22 Број на домаќинства и просечен број на членови на домаќинството, по региони 2.3.23 Домаќинства, според нивната големина, во урбани и рурални средини 2.3.24 Завршени станови според бројот на собите, по плански региони; 2.3.25 Број на достапни станови за лица во социјален ризик и други ранливи групи 2.3.26 Домаќинства што користат интернет, (%), по плански региони, 2.3.27 Изградени станови за лица во социјален ризик и други ранливи групи, по плански региони и општини и по години на предавање во употреба 2.3.28 Облици на меѓуопштинска соработка на ниво на плански региони во функција на поголема достапност на социјалните услуги 2.3.29 Број на здруженија на граѓани, деловни субјекти и физичките лица кои даваат социјални услуги (низ процесите на плурализација и деинституционализација) 2.3.30 Број на иновативни и интервентни социјални услуги
Приоритет 2.4: Обезбедување повисок степен на родова еднаквост во планските региони	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
2.4.1 Број на засолништа за жртви на родово засновано насилство	2.4.2 Стапка на сиромаштија според возраста и полот 2.4.3 Корисници на социјална парична помош според пол 2.4.4 Број на обуки и корисници на обуки (разделени по пол) за родова еднаквост на членовите на општинските совети, комисиите за еднакви можности (КЕМ) и социјална, здравствена и детска заштита (КСЗДЗ) во општините 2.4.5 Воспоставени облици на меѓуопштинска соработка за родова еднаквост

Приоритет 2.5: Развој на основното и средното образование според спецификите на планските региони, низ оптимизација на мрежите на училишта и согласно потребите на пазарот на труд	2.4.6 Број на жртви на родово засновано насилство
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
2.5.1 Намален број на подрачни училишта за 10% во просек за сите плански региони до 2029 година 2.5.2 Изготвена функционална анализа и студија за нова предлог мрежа на средни училишта по општини и плански региони до 2023 година. Намален број на комбинирани училишта за средно образование согласно Студијата 2.5.3 Формирани регионални центри за стручно образование и обука во сите плански региони покрај Североисточни-от, Полошкиот и Југозападниот регион	2.5.4 Број на централни и подрачни училишта за основно образование по плански региони 2.5.5 Број на ученици, паралелки и просечен број на ученици по паралелки по плански региони во училиштата за основно образование 2.5.6 Инклузивност на учениците од маргинализираните и ранливи групи во училиштата за основното образование, со посебен фокус на децата од ромската заедница и децата со попреченост 2.5.7 Вкупен број на училишта за средно образование по плански региони 2.5.8 Број на ученици и паралелки во општински училишта и град Скопје за средно образование по плански региони 2.5.9 Број на ученици и паралелки во државни училишта за средно образование (уметнички и спортски) по плански региони 2.5.10 Број на ученици со посебни образовни потреби и паралелки во државни училишта за средно образование по плански региони 2.5.11 Број на училишта за средно образование по плански региони според видот на образование што го реализираат 2.5.12 Средства за наука одвоени од Буџетот на Министерството за образование и наука на РСМ и нивна дистрибуција по плански региони 2.5.13 Дистрибуција на државни Универзитети по плански региони според седиштето на универзитетот 2.5.14 Воспоставени облици на меѓуопштинска соработка во образованието 2.5.15 Девојчиња и Роми (разделени по пол) кои го имаат напуштено образовниот процес
Приоритет 2.6: Постепено надминување на инфраструктурните диспаритети помеѓу планските региони во културата, спортот	

и рекреацијата, и противпожарната заштита	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
	2.6.1 Број на професионални театри, професионални театри за деца и младинци и аматерски театри по плански региони 2.6.2 Број на вработени во професионални театри и професионални театри за деца и младинци по плански региони 2.6.3 Број на кина и број на вработени во кина по одделни плански региони 2.6.4 Вработени во аматерски театри по одделни плански региони 2.6.5 Број на прикажани филмови и кино претстави по плански региони 2.6.6 Број на посетители во музеи и кина по одделни плански региони 2.6.7 Инфраструктура за спортски активности по одделни плански региони (класифицирани објекти според нивната функција, намена, опременост и капацитет): 2.6.8 Број на спортски клубови и број на спортисти по плански региони: 2.6.9 Број на пожарникари и потребни пожарникари по плански региони 2.6.10 Видови на објекти на ТППЕ и нивна состојба по одделни плански региони
Стратешка цел 3: Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво	
Приоритет 3.1: Подобрување на нормативната рамка за рамномерен регионален развој	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
	3.1.1 Донесување нов Закон за рамномерен регионален развој(*);

	3.1.2 Подготвен и донесен нов Правилник за Методологијата за изработка на планските документи за регионален развој
Приоритет 3.2: Унапредена координација при спроведување на политиката за рамномерен регионален развој, мониторинг, оценување и известување за постигнатите резултати	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
	3.2.1 Број на корисници на електронскиот систем СИ-РЕ-РА 3.2.2 Број на генерирани извештаи (по временски интервали) 3.2.3 Број на унапредени функционалности на електронскиот систем СИ-РЕ-РА 3.2.4 Подготвена тековна и завршна оценка на спроведувањето на Стратегијата за регионален развој 2021-2031
Приоритет 3.3: Обезбедување поголемо чувство на сопственост од страна на локалните и регионални чинители врз политиката за рамномерен регионален развој и изградба на нивните капацитети	
Индикатори со утврдени целни вредности (таргети)	Други индикатори
	3.3.1 Број на одржани регионални форуми 3.3.2 Број на жени учеснички на регионалните форуми 3.3.3 Број на селектирани проекти по плански регион 3.3.4 Број на селектирани проекти по приоритети од Стратегијата за регионален развој 2021-2031 3.3.5 Број на испорачани обуки (категоризирани по теми) за вработените во Центрите за развој на планските региони

Со цел да се овозможи поквалитетно тековно и завршно оценување на спроведувањето на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 селектирани се 74 од вкупно 265 анализирани индикатори во 12-те тематски студии кои ја создаваат информациската основа за подготовка на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 и за нив покрај податок за базна година испроектирани се целни вредности (таргети) за периодот до 2025 и 2029 година, како година во која ќе се прави завршна оценка на спроведувањето на Стратегијата.

Селектираните индикатори се поврзани само со дел од стратешките цели, приоритети и мерки од Стратегијата поради ограничувања на прогнозите на движењата поврзани со отсуството на податоци дезагрегирани на регионално ниво. Едно од посериозните ограничувања е отсуството на податоци од Попис на населението, домаќинствата и становите после 2002 година. Иако нов Попис е во подготовка, неговата реализација, обработката и дисеминацијата на пописните податоци, ќе бара подолг временски период. Од таа причина, овој стратешки документ се базира на актуелно расположливите податоци кои се внимателно селектирани и употребени. Секаде каде што постојеа релевантни податоци беа утврдени

базните вредности на индикаторите за 2019 година. За одредени индикатори постојат само постари податоци за базна година. Очекувано е за оние индикатори за коишто базниот период е подалечен од почетната година на реализација на Стратегијата, прогнозираните вредности за наредниот период да имаат помала веродостојност отколку за оние за коишто има релевантни веродостојни податоци за претходната (2019) година. Во таа смисла се очекува и степенот на реализација на поставените таргети да варира во извесна мерка и покрај правилната примена на предложените мерки.

Општо земено, варијации во движењата на индикаторите во која и да било стратегија во однос на прогнозираните можат да бидат предизвикани од влијанието на разни фактори, многу од коишто имаат случаен карактер. Така, и за оваа Стратегија мора да се има предвид дека варијациите во определена маргина остануваат прифатливи за реализација на главните цели поставени во неа. Од друга страна, може да се очекува да дојде до суштински промени во движењата на индикаторите поради штетните ефекти од постојната криза предизвикана од Covid-19, којашто влијае на сите сектори и чие времетраење е неизвесно. Ова може да биде еден значаен фактор за забележителни отстапувања на очекуваните постигања од таргетираните вредности. Сепак, треба да се има предвид дека се работи за пандемија и сите земји во наредниот период ќе се соочат со овој предизвик. Оттука, од аспект на споредливоста на постигањата со соодветните на меѓународно ниво, квалитетот на прогнозите и на поставените таргети за дел од анализирани индикатори во Стратегијата може да се смета за прикладен во оваа фаза.

Стратешка цел 1: Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции							
Приоритет 1.1: Програмирање и спроведување на јавните инвестиции во функција на обезбедување порамномерен регионален развој							
Мерки	Индикатор			Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион				
Спроведување на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 (интегрално)	Процентуалната вредност на Индексот за степенот на развиеност на планските региони во споредба со Скопскиот плански регион (таргетирано позиционирање во	Одлука на Влада за определување на степенот на развој на планските региони и	Вардарски	2018	48.70%	60%-65%	65%-75%
			Источен	2018	63.60%	70%-75%	75%-85%
			Југозападен	2018	53.90%	60%-65%	65%-75%
			Југоисточен	2018	64.30%	70%-75%	75%-85%
			Пелагониски	2018	60.40%	70%-75%	75%-85%
			Полошки	2018	54.60%	65%-70%	70%-80%
			Североисточен	2018	41.50%	55%-60%	60%-70%

	опсер) ³⁸	сопствени пресметки	Скопски	2018	100%	100%	100%
Доследна примена на Законот за рамномерен регионален развој(*) во поглед на издвојување на средствата за регионален развој најмалку во висина од 1% од БДП	Број на програмите кои го вклучуваат индексот на развој на планските региони	Завршна сметка на Буџетот на Република Северна Македонија	Република Северна Македонија	2020	10 програми	17 програми	23 програми
	Процент на средства кои се реализираат со примена на Индексот за степенот на развиеност на планските региони преку МЛС и БРР и други министерства, агенции и фондови ³⁹		Република Северна Македонија	2018	0.30%	0.65%	1%
Усогласување на јавните инвестиции од Буџетот на Влада и Буџетите на ЕЛС со приоритетите на Стратегијата за регионален развој	Процент на учество на јавните инвестиции по одделни региони (таргетирано прилагодување на релативното ниво на јавни инвестиции) ⁴⁰	Тековно оценување на Стратегијата за регионален развој	Вардарски	2018	13.25%	13.25%	13.25%
			Источен	2018	13.40%	12.40%	11.40%
			Југозападен	2018	10.90%	12.90%	13.90%
			Југоисточен	2018	12.51%	11.51%	10.51%
			Пелагониск и	2018	10.03%	11.03%	12.03%
			Полошки	2018	13.47%	13.47%	13.47%
			Североисточен	2018	9.55%	11.55%	13.55%
			Скопски	2018	16.89%	13.89%	11.89%

³⁸ Индексите на развој на сите региони се изразени како релативни вредности во однос на Скопскиот регион како најразвиен регион. Интервалите кои се дадени до 2025 година и 2029 година се посакувани интервали во кои би сакале да се позиционира процентуалната вредност на индексите на развој на секој од одделните плански региони наспроти Скопскиот по и меѓусебно.

³⁹ Вредноста во базата 2018 г. (0.3%) го означува релативното учество на средствата кои биле потрошени со примена на индексот на развој од страна на сите органи на државната управа, агенции и фондови

⁴⁰ Процентите во 2018 г. покажуваат колку јавни инвестиции добил секој плански регион. Земајќи го предвид Индексот за степенот на развиеност за 2018-2023 година и релативното учество на јавните инвестиции по одделни региони направено е посакувано сценарио за движење на учеството на јавните инвестиции по региони со таргет години 2025 и 2029.

Приоритет 1.2: Обезбедување пошироки стимулации и насочување на приватните инвестиции кон планските региони кои заостануваат во развојот							
Мерки	Индикатор			Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион				
Воведување на одделни мерки (даночни ослободувања и слични стимулации) за насочување на приватните инвестиции кон понеразвиените плански региони	Структура на бруто домашен производ по глава жител (%).	ДЗС	Вардарски	2017	13.9	14.1	14.3
			Источен	2017	13.1	13.3	13.6
			Југозападен	2017	10.8	10.9	11.1
			Југоисточен	2017	15.8	15.9	16.1
			Пелагониски	2017	13.1	13.3	13.5
			Полошки	2017	6.4	6.5	6.7
			Североисточен	2017	7.9	8.0	8.1
			Скопски	2017	19.1	18.0	16.6
	Структура на бруто додадена вредност (%)	ДЗС	Вардарски	2017	7.6	8.1	8.4
			Источен	2017	8.3	8.8	9.1
			Југозападен	2017	8.5	8.8	9.0
			Југоисточен	2017	9.8	10.2	10.6
			Пелагониски	2017	10.7	11.5	12.3
			Полошки	2017	7.3	7.5	7.7
			Североисточен	2017	5.0	5.2	5.4
			Скопски	2017	42.8	40.1	37.5
Подобрување на условите за отпочнување бизнис	Структура на инвестиции во основни средства (%)	ДЗС	Вардарски	2017	5.0	5.3	6
			Источен	2017	7.0	7.3	8
			Југозападен	2017	12.4	12.7	13
			Југоисточен	2017	4.8	5.2	6
			Пелагониски	2017	8.3	9.1	10
			Полошки	2017	5.5	5.8	7
			Североисточен	2017	1.9	2.2	3
			Скопски	2017	55	52	47

Приоритет 1.3: Изградба на транспортна, телекомуникациска и енергетска инфраструктура со порамномерна дистрибуција во планските региони							
Мерки	Индикатор						
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион	Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
Развој и унапредување на транспортната инфраструктура (група мерки)	Густина на регионалната патна инфраструктура (km ² /1000 km ²)	ДЗС МАКСтат - база на податоци - Транспорт и Национална Транспортна Стратегија за периодот од 2018 до 2030 година	Вардарски	2019	184	186	188
			Источен	2019	170	177	184
			Југозападен	2019	173	186	199
			Југоисточен	2019	201	210	219
			Пелагониски	2019	183	184	186
			Полошки	2019	179	184	188
			Североисточен	2019	199	207	215
			Скопски	2019	254	257	261
			Република Северна Македонија	2019	188	191	194
	Локална патна инфраструктура (km ²)	ДЗС МАКСтат - база на податоци - Транспорт и проекти на авторот базирани на регресиона анализа на историските податоци	Вардарски	2019	438	532	584
			Источен	2019	533	621	677
			Југозападен	2019	879	977	1062
			Југоисточен	2019	344	417	449
			Пелагониски	2019	697	852	924
			Полошки	2019	1032	1,139	1206
			Североисточен	2019	487	553	588
			Скопски	2019	973	1059	1115
			Република Северна Македонија	2019	5383	6150	6605

	Густина на железничка инфраструктура (km ¹ /1000 km ²)	ДЗС МАКСтат - база на податоци - Железнички и транспорт и Национална Транспортна Стратегија за периодот од 2018 до 2030 година	Вардарски	2019	53	55	57
			Источен	2019	16	16	16
			Југозападен	2019	8	19	29
			Југоисточен	2019	12	12	12
			Пелагониски	2019	24	27	30
			Полошки	2019	29	29	29
			Североисточен	2019	24	43	62
			Скопски	2019	73	79	84
			Република Северна Македонија	2019	27	32	36
			Пелагониски	2016	47.8%	71.4%	95.0%
			Полошки	2016	0.0%	35.0%	70.0%
			Североисточен	2016	52.4%	63.7%	75.0%
			Скопски	2016	3.3%	49.1%	95.0%
			Република Северна Македонија	2016	24.1%	54.5%	85.0%
			Југозападен	2018	0.0	120	120
Развој и унапредување на енергетската инфраструктура (група мерки)	Дополнителен инсталиран капацитет од ОИЕ (MW)	ДЗС, Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги	Пелагониски	2018	0.0	100	200
	Дополнителен инсталиран капацитет од ОИЕ (MW) ⁴¹	ДЗС, Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги	Источен	2018	0.0	0.0	50
			Југоисточен	2018	0.0	0.0	40
			Североисточен	2018	0.0	0.0	40

⁴¹ За реализација на оваа мерка, потребни се до 7 години и од таа причина не е ставен таргет за 2025 година.

	Потрошувачка на финална енергија по додадена вредност во индустријата по региони, (kWh/EUR) ⁴²	ДЗС	Вардарски	2017	7.3	<7	<6
			Југоисточен	2017	2.3	<2.3	<2
			Полошки	2017	1.1	<16	<12
	Потрошувачка на енергија во домаќинствата по жител (kWh/жител) ⁴³	ДСЗ	Скопски	2017	1.8	<2	<2
			Вардарски	2018	2737.2	3162.1	2934.4
			Источен	2018	2854.8	3537.9	3159.7
			Југозападен	2018	2584.8	2999.1	2799.2
			Југоисточен	2018	2509.3	4016.1	4226.4
			Пелагониски	2018	2840.4	3134.8	2992.5
			Полошки	2018	2615.5	2886.9	2736.3
			Североисточен	2018	2399.6	2689.5	2531.5
	Скопски	2018	2840.7	3404.8	3243.0		
Приоритет 1.4: Регионален пристап при концептирање на политиките за поддршка на претприемништвото и индустријата							
Мерки	Индикатор				Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)	
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион	Базна година			Базна вредност
Насочување на државната помош приоритетно кон активните деловни субјекти во помалку развиените региони	Број на активни деловни субјекти по региони	ДЗС	Вардарски	2019	5595	5700	5900
			Источен	2019	5799	6000	6100
			Југозападен	2019	7520	7800	8200
			Југоисточен	2019	6233	6300	6400
			Пелагониски	2019	8327	8500	8600
			Полошки	2019	8614	9400	10000
			Североисточен	2019	4174	4500	5000
			Скопски	2019	29652	30000	30500

⁴² Вредноста за Полошкиот регион се зголемува од причина што во 2017 таа е многу ниска како резултат на драстично намалено производство на Југохром кој веќе три години Југохром не работи. Инаку во 2014 и 2015 ова вредност изнесувала 20 и 21 соодветно. Се предвидува до 2029 Југохром да се рестартира.

⁴³ Покрај мерките за енергетска ефикасност има зголемување на индикаторите затоа што се планира зголемување на финалната потрошувачка на енергија во домаќинствата како резултат на зголемување на комфорот. Дополнително се зема предвид намалување на бројот на жители.

			Република Северна Македонија	2019	75914.0	78200	80700
Инвестирање на Фондот за иновации и технолошки развој во развој на капацитети на МСП за подготовка на квалитетни проектни апликации во регионите со најмал број одобрени проекти за финансирање	Процент од вкупно одобрените проекти на ФИТР по плански региони	ФИТР	Вардарски	2019	6.13%	7%	8%
			Источен	2019	9.20%	9%	10%
			Југозападен	2019	5.19%	7%	8%
			Југоисточен	2019	5.90%	7%	9%
			Пелагониски	2019	9.20%	9%	10%
			Полошки	2019	2.36%	6%	8%
			Североисточен	2019	1.18%	5%	7%
			Скопски	2019	60.84%	50%	40%
Воспоставување облици на меѓуопштинска соработка на ниво на плански регион за поддршка на претприемништвото и МСП на ниво на плански регион	Облици на меѓуопштинска соработка на ниво на плански регион за поддршка на претприемништво и МСП.	МЛС	Република Северна Македонија	2019	100%	100%	100%
			Вардарски	2020	0	1	1
			Источен	2020	0	0	1
			Југозападен	2020	0	1	1
			Југоисточен	2020	0	0	1
			Пелагониски	2020	0	0	1
			Полошки	2020	0	1	1
			Североисточен	2020	0	1	1
			Скопски	2020	0	0	1
			Република Северна Македонија	2020	0	4	8
Приоритет 1.5: Подобрување на структурата на работната сила во планските региони и инвестирање во човечки капитал							
Мерки	Индикатор			Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион				
Интегрално за сите мерки под овој	Просечно исплатена нето-плата по	ДЗС	Вардарски	2018	19870	23844	29805
			Источен	2018	19426	23311	29139

приоритет	вработен (во денари)		Југозападен	2018	21492	25790	32238
			Југоисточен	2018	19291	23149	28937
			Пелагониски	2018	22526	27031	33789
			Полошки	2018	22623	27148	33935
			Североисточен	2018	18633	22360	27950
			Скопски	2018	28125	32344	38813
			Вардарски	2017	0.77	0.80	0.85
			Источен	2017	0.69	0.74	0.80
			Југозападен	2017	0.77	0.80	0.85
			Југоисточен	2017	0.72	0.76	0.80
	БДП по вработен (во милиони денари)	ДЗС	Пелагониски	2017	0.66	0.70	0.77
			Полошки	2017	0.49	0.55	0.60
			Североисточен	2017	0.63	0.67	0.73
			Скопски	2017	1.25	1.28	1.30
			Република Северна Македонија	2017	0.83	0.85	0.88
			Вардарски	2019	61.8	62	63
			Источен	2019	58.9	59.5	61
			Југозападен	2019	57	58	59
			Југоисточен	2019	67.6	67.8	68
			Пелагониски	2019	64.5	64.8	65.5
	Стапка на активност (%)	ДЗС	Полошки	2019	51.9	53.5	55
			Североисточен	2019	55.2	56	57
			Скопски	2019	53.5	54	56
			Република Северна Македонија	2019	57.2	59.5	60.5
			Полошки	2019	35.1	36.5	38
			Североисточен	2019	43	44.5	46
			Скопски	2019	42.6	44	45.5
			Република Северна Македонија	2019	57.2	59.5	60.5
	Стапка на активност жени (%) - целни региони	ДЗС	Полошки	2019	35.1	36.5	38
			Североисточен	2019	43	44.5	46
			Скопски	2019	42.6	44	45.5

Стапка на активност млади (%) - целни региони	ДЗС	Источен	2019	40.6	42	44
		Полошки	2019	45.2	47	49
		Скопски	2019	46.5	48	50
Стапка на активност (%) - лица со незавршено основно образование - целни региони	ДЗС	Југозападен	2019	14.3	16	18
		Полошки	2019	7.9	9	12
		Североисточ ен	2019	15.1	17	19
Стапка на вработеност (%)	ДЗС	Вардарски	2019	55.2	56	57
		Источен	2019	54.3	55	56
		Југозападен	2019	43.1	44.5	46
		Југоисточен	2019	63.3	64	64.5
		Пелагониски	2019	56	57	58
		Полошки	2019	37.1	38.5	40
		Североисточ ен	2019	37	38.5	40
		Скопски	2019	45.6	46	48
		Република Северна Македонија	2019	47	50	51.5
		Југозападен	2019	33.5	35	39
Стапка на вработеност жени (%) - целни региони	ДЗС	Полошки	2019	22.5	25	29
		Североисточ ен	2019	29.1	30.5	34
		Источен	2019	31.8	33	37
Стапка на вработеност млади (%) - целни региони	ДЗС	Полошки	2019	26	27.5	31
		Североисточ ен	2019	26.2	28	31
		Источен	2019	8.5	10	13
Стапка на вработеност (%) - лица со незавршено основно образование - целни региони	ДЗС	Југозападен	2019	6.2	8	12
		Полошки	2019	6.2	8	12
		Североисточ ен	2019	5.2	7	11
		Вардарски	2019	10.8	9	8
Стапка на невработеност (%)	ДЗС	Источен	2019	7.8	7	6

			Југозападен	2019	24.4	22	18
			Југоисточен	2019	6.3	6	5.5
			Пелагониски	2019	13.1	12	10
			Полошки	2019	28.5	25	20
			Североисточен	2019	33	30	25
			Скопски	2019	14.7	13	11
			Република Северна Македонија	2019	17.3	15.5	13
	Стапка на невработеност жени (%) - целни региони	ДЗС	Југозападен	2019	26.4	24	21
			Полошки	2019	35.8	32	30
			Североисточен	2019	32.2	30	27
	Стапка на невработеност млади (%) - целни региони	ДЗС	Југозападен	2019	37.1	35	32
			Полошки	2019	42.4	40	37
			Североисточен	2019	50	47	44
	Стапка на невработеност (%) - лица со незавршено основно образование - целни региони	ДЗС	Источен	2019	51.5	49	46
			Југозападен	2019	56.2	53	50
			Североисточен	2019	65.4	62	58
	Стапка на слободни работни места(%)	ДЗС	Вардарски	2019	1.62	1.63	1.67
			Источен	2019	1.92	2.00	2.10
			Југозападен	2019	1.73	1.77	1.90
			Југоисточен	2019	1.61	1.65	1.70
			Пелагониски	2019	2.08	2.10	2.15
			Полошки	2019	0.62	0.70	1.00
			Североисточен	2019	1.89	1.95	2.00
			Скопски	2019	1.83	1.90	2.00
			Република Северна Македонија	2019	1.77	1.85	2.00

Приоритет 1.6: Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони							
Мерки	Индикатор						
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион	Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
Зголемување на обработливата површина	Учество на обработливата во земјоделската површина = Обработлива земјоделска површина/ Вкупна земјоделска површина	ДЗС	Вардарски	2019	34%	36%	40%
			Источен	2019	41%	42%	42%
			Југозападен	2019	37%	39%	41%
			Југоисточен	2019	53%	53%	54%
			Пелагониски	2019	44%	44%	45%
			Полошки	2019	24%	30%	40%
			Североисточен	2019	55%	55%	56%
			Скопски	2019	49%	50%	50%
			Република Северна Македонија	2019	41%	45%	50%
			Вардарски	2016	75%	73%	69%
Јакнење и окрупнување на земјоделските стопанства	Застапеност I и II класа од вкупниот број стопанства = Број на стопанства економска големина I и II класа/Вкупен број на стопанства	ДЗС	Источен	2016	72%	71%	69%
			Југозападен	2016	84%	79%	69%
			Југоисточен	2016	62%	62%	61%
			Пелагониски	2016	45%	45%	44%
			Полошки	2016	81%	77%	69%
			Североисточен	2016	71%	71%	69%
			Скопски	2016	78%	75%	69%
			Република Северна Македонија	2016	70%	68%	64%
			Вардарски	2019	0.27	0.28	0.30
					0.30		
Окрупнување на земјиштето	Просечна големина на катастарска парцела = Површина на катастарски парцели (ха)/Број на катастарски парцели	ДЗС	Источен	2019		0.31	0.33

			Југозападен	2019	0.66	0.66	0.67
			Југоисточен	2019	0.36	0.36	0.37
			Пелагониски	2019	0.23	0.25	0.30
			Полошки	2019	0.24	0.26	0.30
			Североисточен	2019	0.22	0.24	0.30
			Скопски	2019	0.27	0.28	0.30
			Република Северна Македонија	2019	0.33	0.34	0.37
Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на севкупните инвестиции (балансирана распределба на бруто додадената вредност)	Степен инвестирање од бруто додадена вредност = Просечни годишни инвестиции земјоделство/Просечна годишна бруто додадена вредност земјоделство	ДЗС	Вардарски	просек 2010-2017	4.90%	5.23%	6.00%
			Источен	просек 2010-2017	7.57%	7.68%	7.90%
			Југозападен	просек 2010-2017	0.76%	2.69%	7.20%
			Југоисточен	просек 2010-2017	4.86%	5.20%	6.00%
			Пелагониски	просек 2010-2017	8.66%	8.73%	8.90%
			Полошки	просек 2010-2017	4.95%	5.27%	6.00%
			Североисточен	просек 2010-2017	3.23%	4.41%	7.20%
			Скопски	просек 2010-2017	9.57%	9.62%	9.70%

			Република Северна Македонија	просек 2010-2017	5.99%	6.35%	7.17%
Поддршка, поттикнување и создавање предуслови за зголемување на инвестициите во извори и системи за наводнување	Учество на земјоделски стопанства кои можат да вршат наводнување = Број на земјоделски стопанства што можат да вршат наводнување/Вкупен број на земјоделски стопанства	ДЗС	Вардарски	2016	57%	62%	70%
			Источен	2016	48%	57%	70%
			Југозападен	2016	83%	84%	85%
			Југоисточен	2016	85%	85%	86%
			Пелагониски	2016	74%	75%	76%
			Полошки	2016	97%	98%	98%
			Североисточен	2016	53%	60%	70%
			Скопски	2016	79%	80%	80%
Зајакнување на положбата на жените во руралните подрачја	Процентуално учество на жени носители на индивидуални стопанства = Број на индивидуални стопанства носител жена/Вкупен број на носители на индивидуални стопанства	ДЗС	Република Северна Македонија	2016	71%	74%	79%
			Вардарски	2016	15%	17%	20%
			Источен	2016	9%	12%	14%
			Југозападен	2016	11%	13%	16%
			Југоисточен	2016	10%	12%	15%
			Пелагониски	2016	13%	15%	18%
			Полошки	2016	6%	9%	11%
			Североисточен	2016	11%	13%	16%
			Скопски	2016	9%	12%	14%
	Процентуално учество на жени во сезонската работна сила = Број жени сезонска работна сила/вкупен број на сезонска работна сила	ДЗС	Република Северна Македонија	2016	10%	13%	15%
			Вардарски	2016	53%	53%	54%
			Источен	2016	36%	38%	40%
			Југозападен	2016	29%	34%	40%
			Југоисточен	2016	48%	49%	50%
			Пелагониски	2016	24%	30%	40%
			Полошки	2016	26%	32%	40%
			Североисточен	2016	17%	26%	40%

			Скопски	2016	18%	26%	40%
			Република Северна Македонија	2016	39%	42%	47%
Приоритет 1.7: Намалување на негативните влијанија и подобрена заштита на животната средина во планските региони, постигнување поголема отпорност на климатските промени и водење на подинамичен и повеќекратно зголемен инвестициски циклус							
Мерки	Индикатор						
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион	Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
Развој и унапредување на инфраструктурата за водни услуги во сите плански региони (група мерки)	Процент од населението покриено со јавен водовод (%)	ДЗС МАКСтат - база на податоци - Животна средина и Националната Стратегија за води	Вардарски	2016	83.1%	91.4%	95.0%
			Источен	2016	82.3%	91.2%	95.0%
			Југозападен	2016	74.9%	89.0%	95.0%
			Југоисточен	2016	76.3%	89.4%	95.0%
			Пелагониски	2016	84.9%	92.0%	95.0%
			Полошки	2016	57.3%	83.7%	95.0%
			Североисточен	2016	65.5%	86.2%	95.0%
			Скопски	2016	90.6%	93.7%	95.0%
			Република Северна Македонија	2016	78.5%	90.1%	95.0%
	Процент од населението покриено со систем за собирање на отпадни води (%)	ДЗС МАКСтат - база на податоци - Животна средина и Националната Стратегија за води	Вардарски	2016	91.8%	93.4%	95.0%
			Источен	2016	87.6%	91.3%	95.0%
			Југозападен	2016	67.1%	78.6%	90.0%
			Југоисточен	2016	75.9%	83.0%	90.0%
			Пелагониски	2016	92.8%	93.9%	95.0%
			Полошки	2016	53.7%	71.9%	90.0%
			Североисточен	2016	65.7%	77.9%	90.0%
			Скопски	2016	84.1%	89.6%	95.0%

		Република Северна Македонија	2016	77.2%	84.0%	92.5%
Процент од населението покриено со систем за третман на отпадни води (%)	ДЗС МАКСтат - база на податоци - Животна средина и Националната Стратегија за води	Вардарски	2016	1.5%	48.2%	95.0%
		Источен	2016	9.0%	52.0%	95.0%
		Југозападен	2016	80.2%	87.6%	95.0%
		Југоисточен	2016	77.2%	86.1%	95.0%
		Пелагониски	2016	47.8%	71.4%	95.0%
		Полошки	2016	0.0%	35.0%	70.0%
		Североисточен	2016	52.4%	63.7%	75.0%
		Скопски	2016	3.3%	49.1%	95.0%
Вкупна должина на водоводна мрежа која треба да биде обновена (км)	МЖСПП; Годишни извештаи на комунални претпријатија за водоснабдување; ДЗС	Република Северна Македонија	2016	24.1%	54.5%	85.0%
		Вардарски	2016	591.00	85.00	145.80
		Источен	2016	797.00	53.00	179.00
		Југозападен	2016	1065.00	110.00	231.30
		Југоисточен	2016	598.00	80.00	159.00
		Пелагониски	2016	993.00	140.00	241.90
		Полошки	2016	767.00	83.00	161.30
		Североисточен	2016	682.00	90.00	172.70
Население поврзано со систем за одведување на урбани отпадни води	МЖСПП; Годишни извештаи на комунални претпријатија за водоснабдување; ДЗС	Скопски	2016	1393.00	201.00	338.10
		Република Северна Македонија	2016	6789.00	842.00	1629.00
		Вардарски	2016	495840	520512	589639
		Источен	2016	114573	120471	130854
		Југозападен	2016	165145	169154	178023
		Југоисточен	2016	84528	101542	111411
		Пелагониски	2016	145157	220111	270076
		Полошки	2016	112037	142015	167006
		Североисточен	2016	111702	116480	121690

	Број на пречистителни станици	МЖСПП; Годишни извештаи на комунални претпријатија за водоснабдување; ДЗС	Скопски	2016	98481	127612	149803
			Република Северна Македонија	2016	1327463	1517897	1718504
			Вардарски	2016	1	3	5
			Источен	2016	1	3	4
			Југозападен	2016	4	4	4
			Југоисточен	2016	6	6	8
			Пелагониски	2016	6	7	8
			Полошки	2016	0	1	1
			Североисточен	2016	1	1	2
			Скопски	2016	6	7	9
			Република Северна Македонија	2016	25	32	41
	Популација (еквивалент жители) поврзана со систем за пречистување отпадни урбани води	МЖСПП; Годишни извештаи на комунални претпријатија за водоснабдување; ДЗС	Вардарски	2016	2395	77880	125260
			Источен	2016	14000	119015	134000
			Југозападен	2016	157591	157591	157591
			Југоисточен	2016	125991	132707	146521
			Пелагониски	2016	110200	222674	226432
			Полошки	2016		100000	100000
			Североисточен	2016	91000	91000	91000
			Скопски	2016	35593	47120	669368
			Република Северна Македонија	2016	536770	947987	1650173
	Развој и унапредување на инфраструктурата за управување со отпад во сите плански региони (група мерки)	МЖСПП; Центрите за развој на планските региони	Вардарски	2020	0	0	1
			Источен	2020	0	0.50	0.50
			Југозападен	2020	0	0	1
			Југоисточен	2020	0	0	1
			Пелагониски	2020	0	0	1
			Полошки	2020	0	1	1
			Североисточен	2020	0	0.50	0.50

	Процент (%) на рециклиран отпад (kg) од вкупниот комунален отпад (kg)	ДЗС Годишни извештаи од комунални претпријатија	Скопски	2020	0	0	1
			Република Северна Македонија	2020	0	2	7
			Вардарски	2020	0.70%	25%	45%
			Источен	2020	0.70%	25%	45%
			Југозападен	2020	0.70%	25%	45%
			Југоисточен	2020	0.70%	25%	45%
			Пелагониски	2020	0.70%	25%	45%
			Полошки	2020	0.70%	25%	45%
			Североисточен	2020	0.70%	25%	45%
			Скопски	2020	0.70%	25%	45%
			Република Северна Македонија	2020	0.70%	25%	45%
			Вардарски	2018	10,883.00	10,883.00	10,883.00
			Источен	2018	85.80	54,858.80	54,858.80
			Југозападен	2018	40,680.50	40,680.50	40,680.50
			Југоисточен	2018	36,200.00	36,200.00	36,200.00
Унапредувањето на управувањето со заштитените подрачја во сите плански региони (група мерки)	Површина на заштитени подрачја (ha)	МЖСПП; стратешки плански документи за заштитени подрачја и биодиверзитет; ДЗС	Пелагониски	2018	24,982.00	24,982.00	24,982.00
			Полошки	2018	73,088.00	142,868.00	142,868.00
			Североисточен	2018	555.70	555.70	555.70
			Скопски	2018	43,608.00	43,608.00	43,608.00
			Република Северна Македонија	2018	230,083.00	354,636.00	354,636.00
			Вардарски	2018	16	16	16
			Источен	2018	9	10	10
			Југозападен	2018	11	11	11
			Југоисточен	2018	13	13	13
			Пелагониски	2018	10	10	10
			Полошки	2018	9	10	10
	Број на нови заштитени подрачја	МЖСПП; стратешки плански документи за заштитеени	Вардарски	2018	16	16	16
			Источен	2018	9	10	10
			Југозападен	2018	11	11	11
			Југоисточен	2018	13	13	13
			Пелагониски	2018	10	10	10

Санирање на индустриските жешки точки во планските региони	Број на жешки точки на кои треба да се изврши ремедијација	подрачја и биодиверзитет; ДЗС	Североисточен	2018	8	8	8
			Скопски	2018	10	10	10
			Република Северна Македонија	2018	86	88	88
			Вардарски	2006	3	2	1
			Источен	2006	2	2	1
			Југозападен	2006	2	1	0
			Југоисточен	2006	1	1	1
			Пелагониски	2006	1	0	0
			Полошки	2006	1	0	0
			Североисточен	2006	2	2	1
	Површина (m ²) врз која треба да се изврши ремедијација	Национален план за контаминирани подрачја; Проекти за ремедијација на контаминирани подрачја; ДЗС и МЖСПП	Скопски	2006	4	2	0
			Република Северна Македонија	2006	16	10	4
			Вардарски	2006	332000	262000	167000
			Источен	2006	565000	565 000	280000
			Југозападен	2006	280100	100 00	0
			Југоисточен	2006	900000	700000	500000
			Пелагониски	2006	100000	0	0
			Полошки	2006	80000	0	0
			Североисточен	2006	125000	125000	25000
			Скопски	2006	208225	6500	0
Ублажување на негативните ефекти од климатските промени во сите плански	Број на подготвени општински стратегии за климатски промени	МЖСПП; Локален акционен план за	Република Северна Македонија	2006	2590325	1658600	972000
			Вардарски	2013		9	9
			Источен	2013	3	11	11
			Југозападен	2013		9	9
			Југоисточен	2013	1	10	10

региони		животна средина за општините во регионите	Пелагониски	2013	2	9	9
			Полошки	2013	3	9	9
			Североисто чен	2013		6	6
			Скопски	2013	1	17	17
			Република Северна Македонија	2013	10	80	80
	Воспоставен систем за управување со отпад со регионални депонии со инсталација за согорување депониски гас	МОЕПП	Вардарски	2018	0	0	1
			Источен	2018	0	1	1
			Југозападен	2018	0	0	1
			Југоисточен	2018	0	0	1
			Пелагониски	2018	0	0	1
			Полошки	2018	0	0	1
			Североисто чен	2018	0	1	1
			Скопски	2018	0	1	1

Стратешка цел 2: Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението							
Приоритет 2.1: Стимулирање на развојот на недоволно развиените, депопулационите подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби							
Мерки	Индикатор						
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион	Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
Интегрално за сите мерки под овој приоритет	Учество на населението од регионот во вкупното население во државата (%)	ДЗС	Вардарски	2019	7.3	7.5	7.7
			Источен	2019	8.4	8.6	8.8
			Југозападен	2019	10.6	10.6	10.8
			Југоисточен	2019	8.3	8.5	8.7
			Пелагониски	2019	11.0	11.0	11.0
			Полошки	2019	15.5	15.7	15.9
			Североисточен	2019	8.5	8.7	8.9
			Скопски	2019	30.4	29.4	28.2
			Република Северна Македонија	2019	100.0	100.0	100.0
	Густината на населеност го означува бројот на населението кое живее на одредена територија. Се изразува во ж/км ²	ДЗС	Вардарски	2019	37.5	38.6	39.6
			Источен	2019	49.3	50.5	51.6
			Југозападен	2019	65.7	65.7	67.2
			Југоисточен	2019	63.2	64.7	66.2
			Пелагониски	2019	48.2	48.2	48.4
			Полошки	2019	133.5	135.2	137.0
			Североисточен	2019	76.2	78.0	79.8
			Скопски	2019	348.8	337.4	322.6
			Република Северна Македонија	2019	83.40	83.80	84.20

Поттикнување на повисоки вредности на стапката на природен прираст	Стапка на природен прираст = разликата од наталитетот и морталитетот во однос со вкупниот број на населението. Се изразува во ‰	ДЗС	Вардарски	2019	-2.5	-2.2	-2
			Источен	2019	-4.2	-4.0	-3.8
			Југозападен	2019	-1.3	-1.0	-0.5
			Југоисточен	2019	-1.6	-1.3	-1.0
			Пелагониски	2019	-4.7	-4.5	-4.3
			Полошки	2019	2.3	2.1	2.0
			Североисточен	2019	-0.4	-0.2	0.0
			Скопски	2019	2.3	2.3	2.4
			Република Северна Македонија	2019	-0.3	-0.2	0.0
			Вардарски	2019	1.4	1.5	1.6
	Тоталната стапка на фертилитет претставува веројатен просечен број на живородени деца кои би ги родила една „просечна“ жена на набљудуваната генерација во својот фертилен период.	ДЗС	Источен	2019	1.1	1.2	1.3
			Југозападен	2019	1.0	1.1	1.2
			Југоисточен	2019	1.3	1.4	1.5
			Пелагониски	2019	1.2	1.3	1.4
			Полошки	2019	1.1	1.2	1.3
			Североисточен	2019	1.3	1.4	1.5
			Скопски	2019	1.8	1.8	1.9
			Република Северна Македонија	2019	1.3	1.4	1.5
		Учество на млада популација до 14 години во вкупното население (%)	Вардарски	2019	15.70	15.90	16.10
			Источен	2019	13.60	13.80	14.00
			Југозападен	2019	14.40	14.60	14.80
			Југоисточен	2019	16.00	16.20	16.40
			Пелагониски	2019	15.20	15.40	15.60
			Полошки	2019	16.00	16.20	16.40
			Североисточен	2019	16.50	16.70	16.90
			Скопски	2019	18.40	18.60	18.80
			Република Северна Македонија	2019	16.30	16.50	16.70

Приоритет 2.2: Создавање на систем на современо просторно планирање со силна регионална компонента и создавање на инфраструктура на знаење во областа на регионалното просторно планирање							
Мерки	Индикатор			Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион				
Подготовка и донесување на просторни планови на планските региони	Број на усвоени планови/год.	Одлука на Собрание на Република Северна Македонија (Објава во Сл. Весник)	Вардарски	2020	0	1	1
			Источен	2020	0	0	1
			Југозападен	2020	0	1	1
			Југоисточен	2020	0	0	1
			Пелагониски	2020	0	0	1
			Полошки	2020	0	1	1
			Североисточен	2020	0	1	1
			Скопски	2020	0	0	1
			Република Северна Македонија	2020	0	4	8
Подготовка и донесување на просторни планови на општини	Број на усвоени планови/год.		Вардарски	2020	0	2	4
			Источен	2020	0	1	2
			Југозападен	2020	0	1	2
			Југоисточен	2020	0	1	2
			Пелагониски	2020	0	1	2
			Полошки	2020	0	1	2
			Североисточен	2020	0	2	4
			Скопски	2020	0	1	2
			Република Северна Македонија	2020	0	10	20
Подготовка и донесување на урбанистички планови за населби	Број на усвоени урбанистички планови/год.		Вардарски	2020	43	83	183
			Источен	2020	17	57	177
			Југозападен	2020	49	99	199
			Југоисточен	2020	14	54	154

			Пелагониски	2020	93	133	303
			Полошки	2020	67	97	147
			Североисточен	2020	50	80	130
			Скопски	2020	86	116	126
			Република Северна Македонија	2020	419	719	1419
Приоритет 2.3: Обезбедување поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони							
Мерки	Индикатор						
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион	Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
Намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во планските региони (група мерки)	Стапка на сиромашни лица, % од населението, по плански региони	ДЗС - АПУЖ	Вардарски	2018	8	< 10	< 10
			Источен	2018	13	< 11	< 10
			Југозападен	2018	14	< 12	< 10
			Југоисточен	2018	20	< 16	< 14
			Пелагониски	2018	13	< 11	< 10
			Полошки	2018	34	< 27	< 22
			Североисточен	2018	39	< 32	< 25
			Скопски	2018	22	< 19	< 17
			Република Северна Македонија	2018	22	19	17
	Комбиниран индикатор (AROPE), стапка на сиромашни или социјално исклучени лица, %, по плански региони	ДЗС - АПУЖ	Вардарски	2018	27	< 22	< 20
			Источен	2018	33	< 25	< 22
			Југозападен	2018	26	< 22	< 20
			Југоисточен	2018	44	< 35	< 30
			Пелагониски	2018	28	< 22	< 20
			Полошки	2018	51	< 42	< 36
			Североисточен	2018	60	< 49	< 42

	Стапка на млади лица (15-29 години) кои не се вработени ниту се вклучени во процесот на образование или обука (NEET), %, по плански региони	ДЗС - APC	Скопски	2018	47	< 37	< 32
			Република Северна Македонија	2018	41	35	30
			Вардарски	2019	16	< 12	< 10
			Источен	2019	11	< 9	< 7
			Југозападен	2019	30	< 23	< 17
			Југоисточен	2019	11	< 9	< 7
			Пелагониски	2019	14	< 10	< 8
			Полошки	2019	34	< 24	< 18
			Североисточен	2019	33	< 24	< 18
			Скопски	2019	26	< 18	< 13
			Република Северна Македонија	2019	25	< 18	< 15
Унапредување на заштитата на децата во планските региони	Деца на возраст од 0 до 5 години во детски градинки, (%), по плански региони	ДЗС	Вардарски	2018	36	52	64
			Источен	2018	42	56	68
			Југозападен	2018	18	36	50
			Југоисточен	2018	28	44	58
			Пелагониски	2018	22	35	50
			Полошки	2018	9	24	40
			Североисточен	2018	20	38	50
			Скопски	2018	33	48	60
			Република Северна Македонија	2018	26	45	60
Унапредување на социјалната заштита во планските региони	Корисници на гарантирана минимална помош над 18 години, на 000 население, по плански региони	ДЗС	Вардарски	2018	12	< 10	< 9
			Источен	2018	9	< 7	< 6
			Југозападен	2018	12	< 10	< 9
			Југоисточен	2018	13	< 11	< 10
			Пелагониски	2018	17	< 14	< 12
			Полошки	2018	16	< 14	< 12
			Североисточен	2018	30	< 24	< 20

			Скопски	2018	11	< 9	< 8
			Република Северна Македонија	2018	14	< 12	< 10
Унапредување на здравствената заштита и достапноста на здравствените услуги во планските регион (група мерки)	Број на општи матични лекари на 1.000 осигуреници, по плански региони	ФЗО	Вардарски	2019	0.80	0.90	1.00
			Источен	2019	0.70	0.90	1.00
			Југозападен	2019	0.71	0.90	1.00
			Југоисточен	2019	0.88	0.90	1.00
			Пелагониски	2019	0.74	0.90	1.00
			Полошки	2019	0.81	0.90	1.00
			Североисточен	2019	0.87	0.90	1.00
			Скопски	2019	0.75	0.90	1.00
			Република Северна Македонија	2019	0.78	0.90	1.00
	Број на матични гинеколози на 1.000 жени осигуреници, по плански региони	ФЗО	Вардарски	2019	0.19	0.20	0.30
			Источен	2019	0.19	0.20	0.30
			Југозападен	2019	0.22	0.20	0.30
			Југоисточен	2019	0.14	0.20	0.30
			Пелагониски	2019	0.12	0.20	0.30
			Полошки	2019	0.10	0.20	0.30
			Североисточен	2019	0.15	0.20	0.30
			Скопски	2019	0.17	0.20	0.30
			Република Северна Македонија	2019	0.16	0.20	0.30
	Број на матични стоматолози на 1.000 осигуреници, по плански региони	ФЗО	Вардарски	2019	0.69	0.80	0.90
			Источен	2019	0.59	0.70	0.90
			Југозападен	2019	0.75	0.80	0.90
			Југоисточен	2019	0.76	0.80	0.90
			Пелагониски	2019	0.83	0.90	0.90
			Полошки	2019	0.58	0.70	0.90
			Североисточен	2019	0.55	0.70	0.90

			Скопски	2019	0.52	0.80	0.90
			Република Северна Македонија	2019	0.66	0.80	0.90
Приоритет 2.4: Обезбедување повисок степен на родова еднаквост во планските региони							
Мерки	Индикатор		Регион	Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот					
Надминување на воочениот диспаратет со непостоење на засолништа - центри за жртви на родово засновано насилство во Североисточниот, Југозападниот, Полошкиот и Југоисточниот плански регион.	Број на засолништа за жртви на родово засновано насилство	МТСП	Вардарски	2020	1	1	1
			Источен	2020	1	1	1
			Југозападен	2020	0	1	1
			Југоисточен	2020	0	1	1
			Пелагониски	2020	1	1	1
			Полошки	2020	0	1	1
			Североисто чен	2020	0	1	1
			Скопски	2020	1	1	1
			Република Северна Македонија	2020	4	8	8

Приоритет 2.5: Развој на основното и средното образование според спецификите на планските региони, низ оптимизација на мрежите на училишта и согласно потребите на пазарот на труд							
Мерки	Индикатор			Базна година	Базна вредност	Таргет (цел) (2025 година)	Таргет (цел) (2029 година)
	Опис на индикаторот/име	Извор на податокот	Регион				
Оптимизација на мрежата на училиштата за основно образование, во функција на спецификите на планските региони	Намален број на подрачни училишта за 10% во просек за сите плански региони до 2029 година	МОН	Вардарски	2020	55	53	50
			Источен	2020	64	61	58
			Југозападен	2020	80	77	73
			Југоисточен	2020	85	81	75
			Пелагониски	2020	131	124	114
			Полошки	2020	90	85	82
			Североисточен	2020	59	56	54
			Скопски	2020	66	63	60
			Република Северна Македонија	2020	630	600	566
Оптимизација-редефинирање на мрежата на училиштата за средно образование, со фокус на училиштата во кои се реализира стручно образование, во функција на спецификите на плански регион	Изготвена функционална анализа и студија за нова предлог мрежа на средни училишта по општини и плански региони до 2023 година Намален број на комбинирани училишта за средно образование согласно Студијата	МОН	Вардарски	2020	4	/	/
			Источен	2020	7	/	/
			Југозападен	2020	5	/	/
			Југоисточен	2020	5	/	/
			Пелагониски	2020	6	/	/
			Полошки	2020	2	/	/
			Североисточен	2020	3	/	/
			Скопски	2020	6	/	/
			Република Северна Македонија	2020	38	/	/
	Формирани регионални центри за стручно образование	МОН	Вардарски	2020	/	1	1
			Источен	2020	/	1	1
			Југозападен	2020	1	1	1

	и обука во сите плански региони покрај Североисточни-от, Полошкиот и Југозападниот регион		Југоисточен	2020	/	1	1
			Пелагониски	2020	/	/	1
			Полошки	2020	1	1	1
			Североисто чен	2020	1	1	1
			Скопски	2020	/	/	1
			Република Северна Македонија	2020	3	6	8

ПРИЛОГ 2: Профил на планските региони

ВАРДАРСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно-географски карактеристики

Се простира во централниот дел на Северна Македонија, во должина од 80 км и широчина од 60 км. Го опфаќа средното сливно подрачје на реката Вардар, долните теченија на притоците Брегалница и Црна Река и крајниот западен дел од Овче Поле. Зафаќа површина од 4063,29 км², што изнесува 15,97 % од територијата на државата. Од физичко-географски аспект, регионот е јасно диференциран од окружувањето. На север, со масивот на планината Јакупица (2540 м.нв.), нејзиниот огранок Голешница и Таорската Клисуре, Вардарскиот регион е

морфолошки одвоен од Скопската Котлина. Од исток, ниските планини Градешка (861 м.нв.) и Конечка (1152 м.нв.), регионот го одвојуваат од Овче Поле и долината на Крива Лаковица. На југ се издига масивот на планината Кожуф (2166 м.нв.), која со своите ограноци се спушта до реката Вардар и со клисурата Демир Капија морфолошки го издвојува регионот од Гевгелиско-валандовската Котлина.

На запад, се издигаат средно-високите планини Козјак (1822 м.нв.), Дрен (1510 м.нв.) и Бабуна (1745 м.нв.) кои Вардарскиот регион го одвојуваат од Пелагониската Котлина. Двете клисури, Таорската на север и Демир Капија на југ, долината на реката Вардар јасно ја издвојуваат како средновардарско подрачје низ кое од север кон југ водат комуникациите од Пчињско-моравскиот и Косовско-лепенечкиот правец, а продолжуваат по реката Вардар кон Солун (Република Грција) или преку Струмичката Котлина кон струмскиот евробалкански коридор. Оваа сообраќајна поволност условила населбите од овој регион да комуницираат со Скопје и Солун како поразвиени стопански и сервисни центри, но и да претставува врска за останатите региони за воспоставување на меѓусебни комуникации. Во самиот регион може да се извојат неколку помали мезоморфолошки целини како што се: Велешкото Поле, Тиквеш, Витачево, Бошавија, Раец, Азот и други. Сите овие подрачја поради својата микролокација се карактеризираат со свои геоморфолошки, педо-климатски и вегетационски специфики, а како последица на тоа се развила и соодветна населбена структура.

Вардарскиот плански регион се граничи со Република Грција од јужната страна, но граничниот премин "Пулевец" сè уште не е активиран. Тој може да биде од исклучително значење за поттикнување на прекуграничната соработка со Грција, како и за поттикнување на развојот на туризмот во регионот.

Концентрацијата на главните комуникациски врски што водат низ Централен Балкан, во овој регион условиле развој на градови кон кои гравитираат населбите од соседните региони (Пелагонија, Гевгелиско-валандовско, Овче Поле). Добрите патни врски (автопат, регионални патишта, железницата) условиле развој на градовите по течението на реката Вардар. Отсуството на соодветни мерки во изминатите декадии доведе до депопулација на руралните средини и раселување на населението од селата во подрачјата на Витачево, Бошавијата, Раец, Азот и др. и нивна концентрација во Велес и Кавадарци.

Физичко-географската диференцираност на регионот условила развој на интрарегионална инфраструктура која претставува посебен заокружен систем во образованието, здравството и управата кој е исклучиво во функција на населените места од овој регион. Од друга страна, одалеченоста на центрите на развојот на околните региони условува нивно користење претежно од страна на жителите од овој регион.

Административно-територијална организација и развој на населбите

Подрачјето на Вардарскиот плански регион административно припаѓа на 9 општини од кои 5 се со седиште во градска населба.

Табела бр. 1 Општините во Вардарскиот плански регион

	Општина	Површина км ²	Население 2019г.	жит/км ²	Населени места
1	Велес	427.55	54094	126,52	30
2	Градско*	236,26	3542	14,99	16
3	Демир Капија	310.98	3957	12,72	15
4	Кавадарци	1004.29	38710	38,54	40
5	Лозово*	166.89	2513	15,06	11
6	Неготино	482.05	19226	39,88	19
7	Росоман*	132.90	4050	30,47	10
8	Свети Николе	483.05	17458	36,14	33
9	Чашка*	819.32	8205	10,01	42
	Вкупно	4063.29	151755	37,35	216

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село

Вардарскиот плански регион е еден од најретко населените, односно регион со најниска густина на населеност во државата (37,35%), која е далеку под републичката која изнесува 81,64 жители/км². Вкупниот број на население во 2019 година изнесува 151.755 жители, односно 7,31% од вкупното население во државата. Од општините, единствено во неколку села од Општина Чашка има пораст на населението, додека останатите се со негативни трендови. Во регионот постојат вкупно 216 населени места, од кои 4 се градски и 212 рурални, заемно поврзани со локална и регионална патна мрежа. Економскиот развој на поединечните општини е условен од интензитетот и степенот на меѓуопштинската соработка и функционирањето на воспоставениот систем и мрежа на сервис и услужна инфраструктура.

Природни ресурси

Овој регион претставува посебно климатско поднебје, со специфични педоклиматски услови кои извонредно погодуваат за развој на лозарството. Во структурата на обработливите површини доминираат површините под лозја - 11.326 ха, што претставува 47,02 од вкупните површини под винова лоза во државата. Шумскиот ресурс е ограничен и нерамномерно распределен. Вкупната површина под шуми (просек 2010-2018) изнесува 130 931 ха или 13,23% од површините во земјава со кои управува ЈП Македонски шуми⁴⁴. Минералните ресурси во регионот главно се застапени со појава на неметалните орудувања и тоа: дијатомејска земја во лежиштето "Вешје"- Неготинско, перлит - Витачево и Бојанчиште - Кавадарци, талк во лежиштето "Извор"-Велес и кварцити во лежиштето "Тисовец" – Кавадаречко⁴⁵. Меѓутоа, главно економско значење

⁴⁴ Државен завод за статистика – МАК СТАТ-база на податоци

⁴⁵ Просторен план на Република Македонија, ЈП за просторни и урбанистички планови, 2004г.

има рудникот "Ржаново" со ферониклоносните руди. Никлоносни руди се експлоатираат во рудникот "Ржаново"-Кавадаречко со проценети резерви од 56 милиони тони и годишно производство од 16.000 тони никел и 650.000 тони руда на железо. Други лежишта на никлоносна железна руда се: "Клиново", Бојанчиште", "Драња"-Кавадаречко⁴⁶. Водните ресурси на регионот претставуваат долните теченија на реките: Вардар, Црни Дрим, Брегалница, Бабуна, Тополка и Отовица. Средните годишни протоци на реките се: Вардар во Средното Повардарие - 134,5 м³/сек или 4.242 x106м³/годишно; Брегалница при вливот 13,7 м³/сек или 432 x106м³/годишно; Црна Река при вливот 29,3 м³/сек или 924 x106м³/годишно. Во регионот постојат можности за изградба на 6 високи брани, односно хидроакumulации од кои е подигната само повеќенаменската акумулација "Тиквеш" на Црна Река. Од големите извори со издашност над 100 лит/сек регистрирани се три од кои два се каптирани за водоснабдување на Кавадарци, Неготино и 13 селски населби.

Природно и културно наследство

Од богатото природно и културно-историско наследство во регионот, посебно се издвојуваат заштитените подрачја "Тиквешко Езеро" и „Демир Капија" и археолошкиот локалитет Стоби кои претставуваат значајни ресурси за развој на туризмот.

ИСТОЧЕН ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно-географски карактеристики

Го опфаќа сливното подрачје на реката Брегалница, со вкупна површина од 3537, 29 км² или 13,91% од територијата на Северна Македонија. Регионот опфаќа повеќе физичко-географски целини и тоа: басенот на Малеш и Пијанец, Кочанска Котлина, Овче Поле и делови од планинските масиви Осогово, Плачковица, Малешевската и Влајна планина. Источната граница на регионот се поклопува со државната граница кон Република Бугарија, северната граница води по сртовите на Осоговските планини и Манговица, на запад границата го сече Овче Поле, а јужната граница ја чинат планините

Плачковица и Малешевска Планина. Хетерогеноста на подрачјето на планскиот регион овозможува поврзување со соседните региони во земјата и прекуграничните региони преку превои каде денес водат магистрални патишта. Регионот се граничи со Република Бугарија од источната страна, а комуникацијата се остварува преку два гранични премини: Клепало во општина Берово и Делчево во општина Делчево. Постојат можности и за активирање на преминот Ајдучки Кладенец во Пехчево.

Административно-територијална организација и развој на населбите

Котлинско-долинските карактеристики на теренот во Источниот плански регион, условиле развој на голем број села (211) и развиена мрежа на градови (8): Штип, Пробиштип, Кочани, Винаца, Каменица, Делчево, Пехчево и Берово. Вкупниот број населени места во регионот е 219. Поради долготрајниот и перманентен процес на депопулација, голем е бројот на малите села, со вкупно население до 100 жители, на раселени села и села со изразито висок индекс на стареење. Подрачјето на Источниот плански регион административно е организирано во 11 општини со следните карактеристики:

⁴⁶ ibid

Табела бр. 2 Општините во Источниот плански регион

	Општина	Површина /км ² /	Население 2019	жит/км ²	Населени места
1	Берово	598.53	12569	21,00	9
2	Виница	432.65	19253	44,50	17
3	Делчево	422.40	15821	37,46	22
4	Зрновци*	55.82	2943	52,72	3
5	Карбинци*	229.08	3912	17,08	29
6	Кочани	357.73	37478	104,77	28
7	Македонска Каменица	192.90	7366	38,19	9
8	Пехчево	208.20	4753	22,83	8
9	Пробиштип	325.59	14822	45,52	36
10	Чешиново- Облешево*	132.34	6696	50,60	14
11	Штип	582.04	48728	83,72	44
	Вкупно	3537.29	174341	49,29	219

Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Во 2019 година, вкупната популација на Источниот плански регион ја сочинуваат 174341 жители (8,4% од вкупното население). Заедно со Вардарскиот и Југоисточниот, Источниот плански регион е еден од најретко населените, со просечна густина на населеност од 49,29 ж/км². Тенденцијата на намалување на популацијата особено е присутна во малите рурални општини. Регионот има и најниска негативна стапка на промена на популацијата во државата од -3%. Сите општини бележат опаѓање на бројот на населението, освен општина Штип која е со минимален пораст.

Природни ресурси

Природните ресурси на Источниот плански регион претставуваат земјоделското земјиште, минералните сировини и шумите, додека водите се со скромни резерви.

Земјоделското земјиште зазема површина од 188 337 ха или 14,9% од вкупните површини во Северна Македонија. Пасиштата се простираат на 110.932 ха, односно заземаат 58,9% од земјоделското земјиште во регионот или 14,9% од вкупните површини под пасишта во земјата. Поволните педоклиматски услови овозможуваат намена на ограничени површини под индустриски култури и лозја, а особено е карактеристична за овој плански регион застапеноста на оризовите ниви, кои го даваат 95% од производството на ориз во земјата. Површините под шуми и шумско земјиште во Источниот плански регион (просек 2010-2018) заземаат 148.568 ха (15,01% од вкупната површина под шуми во РМ) или 42,00% од вкупната територија на регионот⁴⁷.

Од досега истражените рудни појави со посебно економско значење се издвојуваат олово-цинканите руди во наоѓалиштата Саса, Злетово, Добрево, Плавица и Кадица. Од неметалните орудувања значајни се појавите на кварц во лежиштето „Лакавица“ кај Штип, мермерот во „Варена Глава“ (Штип), глина (Виница и Пехчево), базалт и кајанит во

⁴⁷ Државен завод за статистика – МАК СТАТ-база на податоци

лежиштето „Ежово Брдо“ кај Штип, јаглен во наоѓалиштето -“Звегор - Стамер“ во северо-источниот дел Делчевско-Пехчевско - Беровскиот басен, со вкупни резерви од околу 20×10^6 t и наоѓалиштето „Стар-Истевник-Панчарево“ со вкупни геолошки резерви од околу 29×10^6 t, архитектонско градежен камен кај с.Лесново, „Шопур“ и „Пилав Тепе“ кај Радовиш⁴⁸.

Во Источниот плански регион од посебно значење се термалните води во Кочанско Поле (Истибања), со издашност 2-10/s и температура на водата 60-70C°; и Штипско (Кежовица и Лџи) како и термоминералните извори во с. Долни Подлох – Кочанско, геотермалниот систем „Геотерма“ – Кочани со резерви од 57.000.000 м³ вода со температура од 70 C°⁴⁹. Од водите главен ресурс на регионот претставува реката Брегалница. Од овој воден ресурс постојат можности за користење на 220 мил. м³/год. Досега се подигнати две високи брани на акумулациите "Калиманци" и "Кочанско Езеро" кои главно служат за наводнување на Кочанско Поле и Овче Поле⁵⁰.

Идниот развој на регионот треба да биде во насока на искористување на поволните услови за интензивен развој на земјоделството, но исто така и искористување на постојните индустриски зони и изградени капацитети. Дополнителна поволност претставува потенцијалот на високостручни кадри и можноста за отворање на високообразовни институции. Регионот има и потенцијали за развој на туризмот.

Природно и културно - историско наследство

Културно-историското наследство е најбогато на подрачјето на Штип, каде се лоцирани голем број на поединечни споменици, археолошки локалитети, тврдина, безистен и др., а на подрачјето на другите општини посебно се издвојува Виничкото Кале. Од природното наследство застапени се неколку природни резервати (Готен, Линак, Малеш, Зрновска река, Река Уломија) и споменици на природата (Звегор, Пештера Коњска Дупка, Мородвис, Мачево, Црна Топола), кои во комбинација со големиот број на села даваат можности за развивање на руралниот туризам во овој регион.

ЈУГОЗАПАДЕН ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно - географски карактеристики

Југозападниот плански регион ги опфаќа басенот на Охридското Езеро и сливното подрачје на реката Треска со вкупната површина од 3604.63 км² или 14,17 % од територијата на Република Северна Македонија. Регионот опфаќа повеќе физичко-географски целини и тоа: Охридската Котлина, Дебарца, Дебарската Котлина, Кичевската Котлина, Порече и масивот на планината Стогово. Западната и јужната граница на регионот се поклопува со државната граница кон Република Албанија, а источната се движи по сртвите на планините Галичица, Плакенска, Илинска, Бушева Планина и Јакупица. Северната граница на регионот ја чинат масивите на планините Сува Гора, Бистра и Стогово. Хетерогеноста на подрачјето на планскиот регион овозможува

⁴⁸ Просторен план на Источен плански регион, нацрт план, Агенција за планирање на просторот, 2017 г. 2

⁴⁹ ibid

⁵⁰ ibid

поврзување со соседните региони во земјата и прекуграничните региони преку ниските превои каде денес водат современи магистрални патишта.

Овој регион на запад граничи со Република Албанија. Комуникацијата се остварува преку три гранични премини и тоа: Блато кај Дебар, Кафасан кај Струга и Свети Наум кај Охрид.

Поволните географски карактеристики и добро изградената патна инфраструктура (автопат и регионални патишта) условиле развој на голем број села (282) и градовите Охрид, Струга, Кичево, Дебар и Македонски Брод (5), односно вкупно 287 населени места. Присуството на најголемото и најстаро тектонско езеро во Европа, Охридското Езеро, и извонредно повојните климатски услови условиле развој на населби и култура од античко време до денес. Централната положба на Балканот и развиените културни центри овозможиле перманентно поврзување со трансрегионални патишта особено за време на римскиот период и отоманската империја. Денес, поради отсуството на ефективни мерки за поддршка на економскиот развој на селата, населбите од Дебарца, Дримкол и Порече демографски стагнираат, а голем дел од нив се и раселени.

Административно-територијална организација и развој на населбите

Подрачјето на Југозападниот плански регион административно е организирано во 9 општини со следните карактеристики:

Табела бр. 3 Општините во Југозападниот плански регион

	Општина	Површина км ²	Население	жит/км ²	Населени места
1	Вевчани*	22.80	2415	105,94	1
2	Дебар	162.44	21023	129,42	18
3	Дебрца*	421.31	3705	8,79	30
4	Кичево	823.71	56621	68,74	79
5	Македонски брод	888.98	6018	6,77	52
6	Охрид	642.15	51434	80,10	29
7	Пласница*	54.44	4968	91,25	4
8	Струга	485.66	66058	136,02	51
9	Центар Жупа*	103.15	7137	69,19	23
	Вкупно	3604.63	219379	60,86	287

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија
Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село

Вкупниот број на население во Југозападниот плански регион во 2019 година изнесува 219.379 жители, што претставува 10,56% од вкупното население во државата. Регионот се одликува со ниска густина на населеност (60,86 жители/км²), со тенденција на намалување, особено во малите рурални општини и големи внатререгионални разлики. Најголемиот дел од општините се слабо или средно населени: општините Дебар, Охрид, Вевчани и Струга се пренаселени, а општината Македонски Брод има најмала населеност. Тоа укажува на нерамномерна дистрибуција на населението на подрачјето на Југозападниот регион. Пораст на населението е евидентиран во градските општини Дебар и Струга и во руралните Пласница и Центар Жупа. Најголемо намалување на популацијата во периодот 2010-2019 год. е забележано во општина Дебрца (-21,7%).

Природни ресурси

Природните ресурси на Југозападниот плански регион претставуваат шумите, земјоделското земјиште, минералните сировини и водите.

Земјоделското земјиште зазема површина од 135.523 ха или 10,7% од вкупните површини во Северна Македонија. Пасиштата се простираат на 85.611 ха, односно заземаат 63,17% од земјоделското земјиште во регионот или 11,49% од вкупните површини под пасишта во земјата. Поволните педоклиматски услови овозможуваат развој на овоштарството, особено одгледувањето на цреши. Површините под овоштарници заземаат 2173 ха или 12,9% од вкупните површини под овошни насади во Република Северна Македонија⁵¹.

Површините под шуми и шумско земјиште во Југозападниот плански регион (просек 2010-2018) заземаат 187.589 ха или 52,04% од вкупната територија на регионот. Овој регион е најпошуменото подрачје во земјата и овде се лоцирани 21% од површините под шуми.

Од досега истражените рудни појава со економско значење се неметалните орудувања и тоа гипсот алабастер во близината на Дебар, украсниот камен на Јабланица и лигнитот во Ослемеј-Кичево и Пискупштина-Струшко. Од металите, утврдените резерви на железо во Тајмиште - Кичевско, се исцрпени. Посебно економско значење имаат резервите на лигнит во Ослемеј-Кичевско, кои денес се користат од ТЕЦ Ослемеј за производство на електрична енергија.

Од водите главен ресурс на регионот претставува Охридското Езеро, кое со својата природна убавина и големина претставува главна туристичка атракција во Република Северна Македонија. Специфичниот хидрогеолошки и геотектонски склоп на теренот условува појава на голем број големи извори-врела како што се: Св.Наум, Билјанините Извори, Летнички, Беј Бунар, Св.Илија, Студенчишта, Шум, Вевчанските извори, Горна Белица, и други. Издашноста на овие врела е над 1м³/сек и претставуваат главни изворници за водоснабдување на домаќинствата.

Од реките посебно стопанско значење имаат Црни Дрим и Треска чиј хидропотенцијал овозможил подигање на вештачки акумулации за производство на енергија (Глобочица и Дебарско езеро на р. Црни Дрим).

Природно и културно - историско наследство

Ова е најбогат регион со културно-историско наследство, претставено со повеќе од 350 различни споменици, археолошки локалитети, цркви, манастири, урбани и рурални споменички целини, тврдини и др.

Старото јадро на градот Охрид со извонредно богата традиционална архитектура е ставено на списокот на светското културно наследство под заштита на УНЕСКО. Природното наследство е исто така прилично богато – национален парк Галичица, бројни споменици на природата од кои се издвојуваат Охридското езеро, Вевчански извори, Вевчанско езеро, Подгоречко езеро, Крушино, Тајмиште и др., како и природните резервати Белчишкото блато, Песочанска Река, Стража, Зајаска Река, итн. Разновидноста и изобилството на културно-историското и природно богатство му даваат исклучително висок потенцијал за развој на различни видови туризам (езерски, планински, културен, рурален, итн.) чие искористување во голема мерка ќе го забрза развојот на овој регион.

---

⁵¹ Регионите во Република Северна Македонија, 2019г.; ДЗС

ЈУГОИСТОЧЕН ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно-географски карактеристики

Југоисточниот плански регион ги опфаќа басенот на Струмичко-Радовишката и Гевгелиско-Валандовската Котлина, односно, сливното подрачје на Струмичка река и долното сливно подрачје на реката Вардар (јужно од Демир Капија). Вкупната површина на планскиот регион изнесува 2767,03 км² или 10,88 % од територијата на Република Северна Македонија. Регионот исцело ги опфаќа спомнатите котлини и масивите на планините Беласица на југ, Огражден на исток, Плачковица на север, Серта во централниот дел и источната страна на Кожуф планина. Долините на реките Вардар и Струмица овозможуваат комуникациско поврзување на регионот со соседните земји: Грција на југ и Бугарија на исток, како и со останатите подрачја од земјата (Тиквеш, Овче Поле и др.). Регионот се граничи со две држави членки на ЕУ (Бугарија и Грција) со кои комуницира преку три гранични премини (Ново Село – со Република Бугарија, Дојран и Богородица – Гевгелија, со Република Грција) и еден железнички патен премин со Грција (кај Гевгелија).

Административно -територијална организација и развој на населбите

Поволните географски карактеристики и добро изградената патна инфраструктура (автопат и регионални патишта) условиле концентрација на голем број села (183), главно во полињата и развој на градовите Струмица, Радовиш, Гевгелија, Валандово и Богданци (5). Регионот има вкупно 188 населени места.

Подрачјето на Југоисточниот плански регион административно е организирано во 10 општини со следните карактеристики:

Табела бр. 4 Општините во Југоисточниот плански регион

	Општина	Површина км ²	Население 2019	жит/км ²	Населени места
1	Богданци	114.56	8055	70,31	4
2	Босилово*	161.98	13909	85,87	16
3	Валандово	331.06	11647	35,18	29
4	Василево*	230.60	12993	56,34	18
5	Гевгелија	483.54	22601	46,74	17
6	Дојран*	155.72	3275	21,03	13
7	Конче*	233.07	3559	15,27	14
8	Ново село*	237.80	10544	44,34	16
9	Радовиш	497.14	29097	58,53	36
10	Струмица	321.53	57396	178,51	25
	Вкупно	2767.03	173076	62,55	188

*Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија
Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село*

Со просечна густина на населеност од 62,55 жители/км², Југоисточниот плански регион, заедно со Источниот и Вардарскиот се регионите со најниска густина на населеност, каде на 41,4% од вкупната територија на Државата, живее само 24% од вкупната популација⁵². Стапката на пораст на популацијата изнесува 0,1%. Вкупниот број на население во регионот во 2019 година е 173.076 жители или 8,33% од вкупната популација во државата.

Природни ресурси

Природните ресурси на Југоисточниот плански регион претставуваат шумите, земјоделското земјиште, минералните сировини и водите.

Земјоделското земјиште зазема површина од 114.594 ха или 9,04% од вкупните површини во Северна Македонија. Пасиштата се простираат на 54.700 ха, односно заземаат 47,73% од земјоделското земјиште во регионот или 7,34 % од вкупните површини под пасишта во земјата. Во структурата на обработливите површини ораниците и бавните учествуваат со 81,9%. Поволните педоклиматски услови овозможуваат развој на градинарството, особено одгледувањето на раноградинарските култури. Овој плански регион дава 2/3 од продукцијата на раноградинарски култури во Република Македонија⁵³.

Површините под шуми и шумско земјиште во Југоисточниот плански регион (просек 2010-2018) заземаат 142.277 ха или 51,42% од вкупната територија на регионот, односно 14,38% од вкупната површина под шуми во Северна Македонија.⁵⁴ Овој регион претставува релативно добро пошумено подрачје, меѓутоа овде се широко распространети нискостеблените шуми и шикарите кои заземаат 2/3 од површините под шуми во регионот. Дрвната маса изнесува 12,6 милиони м³ и учествува со 16% во вкупната дрвна маса на државата, додека планираниот сечив етат на дрвна маса од 260.000 м³ годишно учествува со само 18% од вкупната количина на исечива дрвна маса на Северна Македонија. Југоисточниот регион се одликува и со најголем годишен прираст на дрвна маса во сите категории и видови на шумски насади.

Од истражените рудни појава со економско значење е нагалиштето на бакар - рудникот "Бучим"- Радовишко со вкупни резерви од 120 милиони тони и годишно производство од 50.000 тони бакарен концентрат и еден тон злато. Од неметалните рудни наоѓалишта значајни се фелдспатите во лежиштето "Амзали"- Струмичко со годишно производство од 40.000 тони. Посебно минералошко значење имаат термалните и термо-минералните води и тоа: Струмичка бања во с. Бањско, со температура на водата од 730°C и издашност во трите извори: главен извор 34 л/сек., извор "Јаките" од 8 л/сек. и извор "Силеции" со 6л/сек, потоа термоминералните води во реонот на Гевгелија-Негорска Бања со изобилност во трите бушотини од 0,71 л/сек. Т = 43,50°C; термална вода во реонот на с. Смоквица, с. Горничет, с. Конско кај потокот Црешна-Гевгелиско; во реонот на Нови Дојран-Топлица, со издашност од 1-2 л/сек.; Т = 240°C; термална вода кај с.Градец-Валандово со изобилност од 0,4 л/сек., Т=18-210°C и минерална вода во Аразиска р.-Валандовско со изобилност од 0,2 л/сек., Т=120°C.

Главен ресурс на регионот претставува реката Струмица со притоците и долното сливно подрачје на реката Вардар. Просечниот проток на реката Вардар кај Богородица изнесува 145 м³/сек; а на Струмица кај Ново Село 4,20 м³/сек. Од особено значење е Дојранско Езеро, кое воедно претставува главен туристички мотив за развој на летниот туризам во овој регион. Поради медитеранскиот плувиометриски режим на врнежи, овој

⁵² Секторска анализа на демографски развој, Б.А.Тошевска, М.Љакоска

⁵³ Регионите во Република Северна Македонија, 2019г.; ДЗС

⁵⁴ Државен завод за статистика – МАК СТАТ-база на податоци

регион добива мали количини на врнежи особено во вегетацискиот период, поради што се чувствува изразита потреба од води за наводнување и полевање на полјоделските култури.

Природно и културно - историско наследство

Југоисточниот плански регион е богат со културно-историско наследство од различен вид. Посебно се издвојуваат бројните цркви и манастири, како и неколкуте археолошки локалитети во близина на Валандово, Богданци и Гевгелија. Природното наследство е исто така прилично богато, а особено се вредни спомениците на природата - Дојранското Езеро, Смоларскиот и Колешинскиот водопад, Моноспитовското блато и бројни природни резервати, спелеолошки локалитети, итн. Разновидноста и богатството на културно-историското и природното богатство даваат можност за развој на различни видови туризам во регионот (езерски, планински, манастирски, рурален, итн.).

ПЕЛАГОНИСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно-географски карактеристики

Пелагонискиот плански регион ги опфаќа басените на Пелагониската и Преспанската Котлина, односно го сочинуваат две физичко-географски целини со вкупна површина од 4909,65 км² или 19,3 % од територијата на Република Северна Македонија и претставува најголем плански регион во земјата.

Регионот е заграден од север со планинските масиви на Јакупица и Бабуна, на исток со планините Дрен и Козјак, на југ со масивите на Ниџе и Баба и на запад со Галичица, Плаќенска, Илинска и Бушева Планина. На север, преку превоите Плетвар и Присад комуницира со долината на Вардар, на запад преку превојот Барбарас и Демир Хисар со долината на Треска, односно со Кичевската Котлина и Порече, додека на југ Пелагониската Котлина и Преспа се широко отворени кон Република Грција (Леринско). Комуникацијата помеѓу Пелагонија и Преспа се одвива преку превојот Гавато (1160 мнв), додека Преспа со Охридската Котлина комуникациски е поврзана преку превојот Буково (1200 мнв).

Широката отвореност на Пелагонискиот плански регион кон Република Грција овозможува поврзување со квалитетна патна инфраструктура, а релјефната конфигурација овозможува добро комуницирање на регионот и со соседните плански региони.

Од јужната страна регионот се граничи со Албанија и Грција. Комуникациите се остваруваат преку гранични премини: Стење кај Ресен со Албанија и Меџитлија кај Битола со Грција.

Административно-територијална организација и развој на населбите

Влијанието на градот Битола, како втор по големина град во Републиката, овозможил концентрација на голем број стопански, културни и образовни институции и управни функции во овој дел од земјата. Меѓутоа, природната отвореност и сообраќајна поврзаност на регионот со окружувањето не е оптимално искористена поради ниското ниво на размена со Република Грција.

Пелагонискиот плански регион е организиран во 9 општини.

Табела бр. 5 Општините во Пелагонискиот плански регион

	Општина	Површина км ²	Население 2019	жит/км ²	Населени места
1	Битола	788.90	91093	115,47	66
2	Демир хисар	480.20	7911	16,47	41
3	Долнени*	412.43	14133	34,27	37
4	Кривогаштани*	89.12	5443	61,08	13
5	Крушево	190.67	9276	48,65	19
6	Могила*	255.63	6002	23,48	23
7	Новаци*	753.53	3028	4,02	41
8	Прилеп	1199.12	74314	61,97	59
9	Ресен	740.04	16178	21,86	44
	Вкупно	4909.65	227378	48,53	343

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија
Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село

Пелагонискиот плански регион е најголем по површина, но апсорбира само 10,95 % од вкупната популација (227378 жители во 2019 година). Заедно со Источниот, Пелагонискиот плански регион во периодот 2010-2019 година има најголемо намалување на обемот на популацијата (-2,9%). Густината на населеност изнесува 48,53 жит/км² и е значително пониска од просекот во земјата. Најголем дел од населението (69,46%) е сконцентрирано само во две општини – Битола и Прилеп. Сите општини во Пелагонискиот плански регион се соочуваат со опаѓање на бројот на население, освен општина Долнени. Дури и градските населби Битола и Прилеп, кои спаѓаат во 5-те најголеми градови во државата, бележат популациско опаѓање. Најголемо опаѓање на популацијата за периодот 2010-2019 година е регистрирано во Општина Новаци (-10,6%). Овој регион е со најголем број на населени места (вкупно 343), од кои 5 се градски населби.

Природни ресурси

Природните ресурси на Пелагонискиот плански регион се земјоделското земјиште, шумите, минералните ресурси и водите.

Земјоделското земјиште зазема површина од 262.262 ха или само 20,7% од вкупните земјоделски површини во Северна Македонија. Пасиштата се простираат на 145.678 ха, односно заземаат 55,55% од земјоделското земјиште во регионот или 19,56% од вкупните површини под пасишта во земјата. Високиот процент на површини под пасишта и природни ливади е резултат на напуштање на некогашни оранични површини.

Во структурата на обработливите површини ораниците и бавчите учествуваат со 83,48%. Релјефните услови овозможуваат наводнување на 100.000 ха во сливот на Црна Река⁵⁵.

Површините под шуми и шумско земјиште во Пелагонискиот плански регион просек (2010-2018) заземаат 139.302 ха или 28,37% од вкупната територија на регионот. Во овој регион се лоцирани 14,1% од површините под шуми во Северна Македонија. Дрвната

⁵⁵ Регионите во Република Северна Македонија, 2019г.; ДЗС

маса изнесува 12 милиони м³ и учествува со 15% во вкупната дрвна маса, додека сечивиот етат на дрвна маса од 228.000м³ годишно учествува со само 16% во искористената дрвната маса на Северна Македонија⁵⁶. Искористувањето на дрвната маса во националните паркови Пелистер и Галичица се врши само во мелиоративните зони и тоа само како санитарни сечи⁵⁷.

Од досега истражените рудни појава со економско значење се лежиштата на неметалите и лигнитот. Од неметалите со значителни експлоатациони резерви се дијатомејската земја во Манастир-Мариово, а од особено економско значење се белите мермери во Прилепско, кои денес се експлоатираат во рудникот Плетвар. Лигнитните лежишта во Пелагонија и Мариово денес се искористуваат во трите блока на ТЕЦ Битола. Посебен минерален ресурс претставуваат ладните минералните води кај селото Меџитлија кои се во експлоатација.

Од водите главен ресурс на регионот претставува реката Црна Река чиј енергетски потенцијал не е искористен. За наводнување на обработливите површини покрај денешните системи од акумулацијата Стрежево постојат можности за користење на водите во горниот слив на Црна Река преку акумулацијата Бучин за наводнување на Прилепско Поле. Преспанското Езеро претставува посебен туристички мотив, а заедно со Охридското Езеро ја комплетираат туристичката понуда од меѓународно значење.

Природно и културно – историско наследство

Во Пелагонискиот плански регион постои многу богато културно-историско наследство од различен вид. Посебно се издвојуваат археолошкиот локалитет Хераклеја, градската архитектура на Битола и традиционалната архитектура на Крушево, како и бројните цркви, манастири, урбани и рурални споменички целини, итн. Природното наследство е посебно богато - национален парк Пелистер, бројни споменици на природата од кои се издвојуваат Преспанското езеро, Маркови кули, неколку природни резервати, итн. Разновидноста и богатството на културно-историското и природно богатство даваат висок потенцијал за развивање на различни видови туризам (езерски, планински, манастирски, селски, итн.), чие искористување може да придонесе за развојот на овој регион.

ПОЛОШКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно-географски карактеристики

Полошкиот плански регион ја опфаќа истоимената котлина на север, Мавровската висорамнина, планинскиот масив Бистра и долината на реката Радика на запад. Вкупната површина на регионот изнесува 2 431,81 км², што изнесува 9,56 % од територијата на државата. Физичко-географски регионот е јасно издиференциран од окружувањето. На север, регионот е заграден со масивот на Шар Планина во должина од 80 км, која претставува државната граница кон Косово. На

⁵⁶ Дрвната маса и планираниот сечив етат во планските региони се однесуваат на шумите уредени со шумско-стопански основи со кои стопанисува ЈП Македонски шуми

⁵⁷ Просторен план на Република Македонија, ЈП за просторни и урбанистички планови, 2004г.

исток се издига ниската планина Жедеи (1264 м.н.в), а од југоисток планината Сува Гора; кои го одвојуваат Полошкиот плански регион од Скопската Котлина и басенот на реката Треска. Со Скопската Котлина овој регион комуницира преку Дервенската клисура и превојот Групчин (515 м.н.в), а на север преку превојот Јажинце, со котлината Косово и Метохија.

На запад природна граница претставува масивот на планината Кораб (2753 м.н.в), кој воедно е и државна граница кон Република Албанија. На запад овој плански регион комуницира преку долината на реката Радика со Дебарската Котлина, а на југозапад преку превојот Стража (1212 м.н.в) со Кичевската Котлина и понатака со Охридскиот басен.

Регионот се граничи со Република Косово (преку граничниот премин Јажинце) и со Република Албанија, каде не постои граничен премин.

Поволните географски карактеристики и добро изградената патна инфраструктура (автопат, регионални патишта, железницата) условиле развој на голем број села (184) и градовите Тетово и Гостивар. Вкупниот број населени места во регионот е 186 но поради демографска стагнација може да се констатира празнење на селата во Мавровскиот и Реканскиот крај.

Административно-територијална организација и развој на населбите

Подрачјето на Полошкиот плански регион административно припаѓа на 9 општини со следните карактеристики:

Табела бр. 6 Општините во Полошкиот плански регион

	Општина	Површина км ²	Население	жит/км ²	Населени места
1	Брвеница*	164.89	16622	100,80	10
2	Врапчиште*	157.38	27647	175,67	15
3	Гостивар	516.53	83847	162,33	35
4	Желино*	200.94	28415	141,41	18
5	Јегуновце*	176.81	10346	58,51	17
6	Боговиње*	141.65	31094	219,51	16
7	Маврово и Ростуша*	674.91	8848	13,11	42
8	Теарце*	136.49	23023	168,68	13
9	Тетово	261.79	92763	354,34	20
	Вкупно	2431.81 ⁵⁸	322605	132,68	186

*Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија
Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село*

На површина која изнесува 9,56% од вкупната територија на државата, во Полошкиот плански регион живее 15,53% од вкупната популација, односно во апсолутен износ 322.605 жители (2019 година). Само во две општини во регионот (Гостивар и Тетово) е поларизирано 54,7% од вкупната популација во Регионот. Полошкиот плански регион е вториот најгусто населен регион во земјата со 132,66 жители/км² (2019 год.) и значително над просекот на земјата од 81,64 жители/км². После Скопскиот, Полошкиот плански регион има највисока стапка на промена на популацијата од 2,5%. Но, регионот се одликува со огромни разлики во густината на населеност помеѓу општините, кои се движат од 354,34 жител/км² во Општина Тетово до 13,11 жители/км² (Маврово и Ростуша). Сепак, сите општини, освен Јегуновце бележат позитивен демографски раст.

⁵⁸ Податоците за површина на дел од КО во Општина Тетово се усогласуваат во АКН. Поради тоа, вкупната површина на Полошкиот плански регион е различна од збирот на површините на општините во неговиот состав

Природни ресурси

Природните ресурси на Полошкиот плански регион претставуваат шумите, земјоделското земјиште и водите.

Педолошките и климатските услови овозможуваат развој на интензивното земјоделство во Полошката Котлина каде се застапени висококвалитетни почви од 1 до 4 класа. Меѓутоа, релјефните и почвените услови овозможуваат развој на квалитетни високопланински пасишта на Шара и Бистра, каде се распространети најквалитетните и најпространите пасишта за развој на летното сточарство.

Земјоделското земјиште зазема површина од 173.171 ха или 13,69% од вкупните површини во Северна Македонија, од кои доминираат пасиштата кои се простираат на 131.567ха, односно заземаат 75,97% од земјоделското земјиште во регионот или 17,66% од вкупните површини под пасишта во земјата. Во структурата на обработливите површини доминираат ораниците и бавчите и тие учествуваат со 72,94%. Меѓутоа карактеристично е тоа што и покрај поволните педоклиматски услови за развој на овоштарството, површините под овие култури се релативно мали и учествуваат само со 2,38% во обработливите површини⁵⁹.

Површините под шуми и шумско земјиште во Полошкиот плански регион (просек 2010-2018) заземаат 90.298 ха, уредени со шумскостопански основи од кои 27.268 ха во рамките на националниот парк "Маврово" кои имаат друга функција. Овој регион располага со квалитетните високостеблени букови и четинарски шуми (бор, ела и смрча). Од друга страна масивите на ниските планини Жеден и Сува Гора, поради варовничкиот состав, се карактеризираат со низок степен на пошуменост. Дрвната маса изнесува 4.4 милиони м³ (5.6 % од вкупната дрвна маса во Република Северна Македонија), а планираниот сечив етат на дрвна маса изнесува 73.000м³ годишно (само 5% од вкупната количина на исечена дрвна маса во земјата). Сечивиот етат е низок во однос на годишниот прираст поради режимите на заштита на шумите во НП "Маврово". Полошкиот плански регион не располага со позначајни метални руди. Од досега истражените појава на метални орудувања со економско значење се хромните руди во Дервенската Клисуре на преминот кон Скопската Котлина каде се експлоатираат во рудникот Радуша. Поголемо економско значење имаат неметалите од кои најголемо значење имаат сивите мермери во Гостивар и доломитите во Јегуновце и Чајле.

Од водите главен ресурс претставува реката Вардар со левата притока Пена и реката Радика. Реката Вардар има средногодишен проток од 25 м³/сек или годишно низ Полог протекуваат 796.000.000м³. Речните води главно се користат за наводнување на 13.500 ха обработливи површини, а шарските води се зафатени со хидросистемот Маврово за производство на електрична енергија преку хидроелектраните Вруток, Врбен и Равен и ХЕ Пена. Од особено значење се реката Радика која со своите природни карактеристики и местоположба во Националниот парк Маврово претставува посебна туристичка вредност.

Значаен воден потенцијал претставува акумулацијата Мавровско Езеро подигната на реката Мавровка со брана висока 54 метри и запремина од 274.000.000 м³ вода. Посебна вредност претставува изворот на реката Вардар и Пена, како најголема лева притока.

Природно и културно - историско наследство

Полошкиот плански регион, се карактеризира со богато природно наследство, како националниот парк Маврово, реката Радика, Шар планина, неколку природни резервати (Ростуше, Св. Јован Бигорски, Стрезимир, Аџина река) и споменици на природата

---

⁵⁹Регионите во Република Северна Македонија, 2019г.; ДЗС

(Алилица, Пештера Калина Дупка, Беловиште, Попова шапка, Речица) кои во комбинација со големиот број на села даваат можности за развивање на планинскиот и руралниот туризам.

СЕВЕРОИСТОЧЕН ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно-географски карактеристики

Североисточниот регион ги опфаќа општините на крајниот североисточен дел на Републиката, долж границата со Република Србија, односно, сливното подрачје на реката Пчиња и Крива Река. Вкупната површина на регионот изнесува 2310,32 км² или 9,08% од територијата на Северна Македонија.

Физичко-географски регионот не е изразито диференциран од окружувањето. На север, границата на регионот претставува државната граница кон Република Србија и преку превојот Табановце се поврзува со Моравската Долина, а по долината на реката Пчиња со јужниот дел од Србија. На исток природна граница претставува ридот Деве Баир и истоимениот превој (1162 м.н.в.) како и северните ограноци на Осоговските планини долж кои води државната граница со Република Бугарија. Од југ природната граница ја чинат билата на Осоговските планини (2084 м.н.в) и ниските ридови кои се издигаат кон Овче Поле. Од запад, регионот широко е отворен кон Скопската Котлина, додека на северозапад се издига планината Скопска Црна Гора (1651 м.н.в.). Во самиот регион може да се издвојат две поголеми котлини и тоа: Жеглигово или Кумановско-Пчињската Котлина и Славиште.

Положбата на планскиот регион и орографските карактеристики на теренот овозможуваат лесно поврзување со георафските целини во окружувањето, а особено со прекуграничните региони.

Регионот се граничи со Србија на север и Бугарија на исток, а комуникацијата се остварува преку два патни гранични премини (Табановце во Куманово и Прохор Пчински во Старо Нагоричане кон Србија; и Деве Баир, Крива Паланка кон Бугарија).

Добрите патни врски (автопат, регионални патишта, железницата) условиле развој на градовите Куманово и Крива Паланка и развиена мрежа од 193 рурални населби. Меѓутоа, отсуството на ефективни мерки довело до депопулација на руралните средини и раселување на населението од селата од подрачјата на Козјачијата, Кратовско и Осоговијата и нивна концентрација во индустриските центри (Скопје и Куманово).

Административно-територијална организација и развој на населбите

Североисточниот плански регион има вкупно 195 населени места, и тоа 3 градски населби и 192 села. Подрачјето на Североисточниот плански регион административно припаѓа на 6 општини со следните карактеристики:

Табела бр. 7 Општините во Североисточниот плански регион

	Општина	Површина км ²	Население	жит/км ²	Населени места
1	Кратово	375.42	9057	24,12	31
2	Крива паланка	480.80	19676	40,92	34
3	Куманово	509.48	109547	215,02	50
4	Липково*	271.34	30367	111,92	23

	Општина	Површина км ²	Население	жит/км ²	Населени места
5	Ранковце*	240.74	3622	15,05	18
6	Старо Нагоричане*	432.53	3817	8,82	39
	Вкупно	2310.32	176086	76,22	195

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија
Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село

Североисточниот плански регион спаѓа во најмалите по површина региони, со само 9,08 % од вкупната територија на Државата, на кој живеат 176.086 жители, односно 8,48% од вкупната популација во државата. Регионот бележи стапка на промена на популацијата од 0,6%. Со просечна густината на населеност од 76,22 жители/км², е блиску до просекот на земјата (81,64 жители/км²). Внатререгионалните разлики во размешеноста на населението се мошне големи. Имено, во двете пренаселени општини - Липково и Куманово е сконцентрирано 79,5% од вкупното население во регионот, додека другите општини припаѓаат на зоната на слаба населеност. И во однос на порастот на популацијата, се забележуваат нагласени контрасти – додека со изразит пораст се карактеризираат општина Куманово и општина Липково, останатите општини се подложни на демографско празнење. Најголемо намалување на популацијата е евидентирано во општина Старо Нагоричане (-12,7%).

Природни ресурси

Природните ресурси на Североисточниот плански регион претставуваат минералните ресурси, шумите, земјоделското земјиште и водите.

Педоклиматските услови и геолошката основа на теренот овозможиле создавање на разновидни почвени типови и поттипови. Поквалитетни почви се распространети по рамнинските делови на котлините Жеглигово и Славиче, каде е развиено интензивното земјоделско производство.

Земјоделското земјиште зафаќа површина од 143 537 ха (11,35% од вкупната земјоделска површина во државата), од кои 65.395 ха (44,93%) се пасишта. Обработливите површини заземаат 78.134 ха. Во структурата на обработливите површини ораниците и бавчите учествуваат со 82,12%⁶⁰, меѓутоа голем дел од нив претставуваат социјален угар.

Шумскиот ресурс е главно претставен со листопадни шуми размешени по падините на Осоговските Планини, Герман и Скопска Црна Гора. Вкупната површина под шуми (просек 2010-2018) изнесува 72.763 ха или 31,5% од површините во регионот⁶¹. Дрвната маса изнесува 5,5 милиони м³ и учествува со 6% во вкупната дрвна маса на Република Северна Македонија, додека сечивиот етат учествува од 80.000.000 м³ годишно и учествува со само 5,7% во вкупната количина на сечива дрвна маса во земјата⁶².

Минералните ресурси во регионот се застапени со појава на неметалните и метални орудувања. Главно економско значење имаат олово-цинканите руди кои се појавуваат на Осогово во локалитетите: Руен, Бачила, Средно Брдо, Бачилски Поток, Луке, Рударска Населба, Садишка Река и др. Рудникот "Тораница" со годишен капацитет над 300.000⁶³ тони руда е најперспективниот ревер во планскиот регион. Од останатите метали перспективна е експлоатацијата на бакарни руди на локалитетот "Плавица" во

⁶⁰ Регионите во Република Северна Македонија, 2019г.; ДЗС

⁶¹ Државен завод за статистика – МАК СТАТ-база на податоци

⁶² „Просторен план на Република Македонија“, ЈП за просторни и урбанистички планови, 2004г.

⁶³ ibid

Кратовско. Од неметалните оруднувања со економска перспектива се бентонитските глини во Гиновце-Крива Паланка, опалската бреча во Бељаковце-Куманово и кварцитите "Силекс"-Кратово.

Главен воден ресурс претставува реката Пчиња со Крива Река како најголема лева притока на р. Вардар. Годишните расположливи количини на вода изнесуваат 146 милиони м³ вода кои може да се користат за наводнување и водоснабдување преку изградба на брана Вакуф со бруто запремина 166 милиони м³ вода. Во планскиот регион нема врела и големи извори над 100 лит/сек⁶⁴. Од посебно економско значење се термалните води кај с. Пројевци со издашност од 4 л/сек. и $T = 27-310^{\circ}\text{C}$ ⁶⁵.

Природно и културно - историско наследство

Природното и културно-историското наследство на Северисточниот плански регион, го сочинуваат: опсерваторијата Кокино, локалитетот Куклица, неколку вредни цркви и манастири (Лесновски, Осоговски, Старо Нагоричане и др.), старата градска архитектура на Кратово, како и неколку природни резервати и споменици на природата (Ваксинци, Мрамор, Карши Бавчи, Младо Нагоричане).

СКОПСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН

Положба, граници и природно-географски карактеристики

Скопскиот плански регион исцело го опфаќа басенот на Скопската Котлина со вкупната површина од 1.812,76 км² или 7,13% од територијата на Северна Македонија. Регионот претставува една физичко-географска целина заградена од север со масивот на планината Скопска Црна Гора (1651 м.н.в.), од запад со планината Жедеица (1264 м.н.в.), од југ со високиот масив на Јакупица (2540 м.н.в.), а од исток со ниската Градешка планина (853 м.н.в.). Покрај јасната морфолошка издиференцираност на планскиот регион, релјефната конфигурација овозможува лесно сообраќајно поврзување со

регионите во окружувањето.

Регионот граничи со Република Косово, а комуникацијата се реализира преку граничниот премин Блаце.

Централната положба на Скопската Котлина на Балканскиот Полуостров и поврзаноста со природните трансбалкански коридори условиле формирање и развој на градот Скопје како културен, економски и политички центар уште во римскиот период.

Функцијата на главна крстосница во Републиката, Скопскиот плански регион ја реализира и преку магистралните и регионални патишта преку кои главниот град е поврзан со внатрешноста на земјата. Овие патни правци интензивно ја поврзуваат Скопската Котлина со Полог, Кумановско, Порече, Велешко и Овче Поле.

Административно-територијална организација и развој на населбите

⁶⁴ „Просторен план на Република Македонија“, ЈП за просторни и урбанистички планови, 2004г.

⁶⁵ *ibid*

Согласно Законот за територијална организација на единиците на локалната самоуправа (Сл.Весник бр.55/04), Скопскиот плански регион е организиран во 17 општини од кои 10 се дел од градот Скопје како посебна единица на локалната самоуправа.

Табела бр. 8 Општините во Скопскиот плански регион

	Општина	Површина км ²	Население 2019г	жит/км2	населени места
1	Арачиново*	31,31	14135	451,51	4
2	Зелениково*	176,96	4929	27,85	14
3	Илинден*	97,05	16966	174,81	12
4	Петровец*	201,96	9207	45,59	17
5	Студеничани*	276,15	22610	81,88	19
6	Чучер-Сандево*	235,72	10147	43,05	12
7	Гази Баба	111,83	76951	688,12	15
8	Горче Петров	66,83	42933	642,41	7
9	Карпош	35,98	60946	1693,71	2
10	Сарај	229,12	42248	184,39	23
11	Сопиште*	222,10	331002	946,14	13
12	Центар	7,53			1
13	Чаир	3,34			
14	Шуто Оризари	7,55			1
15	Аеродром	21,12			1
16	Бутел	54,54			4
17	Кисела Вода	33,68			2
	Вкупно	1812,76	632074	348,68	147

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија
Агенција за катастар на недвижности, *општини со седиште во село

Според бројот на населението во 2019 година од 632.074 жители, Скопскиот плански регион е најголем, а според густината на населеност од 348,68 жит/км² е далеку над просекот во земјата 81,64 жит/км². Во 2019 година, во Скопскиот плански регион, на површина од само 7,13% од територијата на државата живее 30,44% од вкупното население во земјата. Во регионот егзистираат 146 села и градот Скопје, кој е пет пати поголем од вториот град по големина во државата, градот Битола. Концентрацијата на човечките ресурси, финансиските средства, институциите и градежно-техничките средства ја создаваат диспропорцијата во развојот помеѓу главниот град и останатиот дел од земјата. Скопскиот плански регион искажува највисока стапка на промена на популацијата од 4,9%. Околу 77% од вкупниот апсолутен пораст на населението во регионот се должи на општините во Градот Скопје, од кои Општина Сарај бележи највисока стапка на просечен годишен пораст на населението од 1,05%. Од руралните општини најголем пораст бележат општините Арачиново и Студеничани.

Природни ресурси

Земјоделското земјиште во Скопскиот регион зафаќа површина од 81.421 ха (6,44% од вкупната земјоделска површина во земјата), од кои 41.082 ха (50,45%) се пасишта. Во структурата на обработливите површини ораниците и бавчите учествуваат со 83,34%⁶⁶. Вкупната површина под шуми просек (2010-2018) изнесува 77.901⁶⁷ ха (7,87%

⁶⁶ Регионите во Република Северна Македонија, 2019г.; ДЗС

од вкупните шуми) што претставува 42,97% од вкупната територија на регионот. Дрвната маса изнесува 3.8 милиони м³ (4.7% од вкупната дрвна маса во земјата), а планираниот сечив етат на дрвна маса изнесува 58.000 м³ годишно (4.2% од вкупната количина на сечива дрвна маса во Северна Македонија)⁶⁸.

Скопскиот регион е сиромашен со метални минерални сировини. Од досега истражените рудни појава економско значење имаат лежиштата на хромни руди во ревиот на Радуша и с.Кучково, а од неметалните оруднувања значајни се кварцниот песок во околината на Долно Соње и во сливот на Маркова Река. Резервите на овие два локалитети се проценети на околу 600.000 тони. Интересни се појавите на травертин, кој се експлоатира кај с. Кучково, а неистражени појави има и кај с.Свиларе, Матка и Мојанци. Висококвалитетни варовници се експлоатираат во рудникот Бањани. Од неметалите во експлоатација се и цементните лапорци, со најголеми резерви кај Усје (проценети на околу 50.000.000 тони и годишно производство во 2000г. од 914.000 тони).

И енергетскиот потенцијал на регионот е скромн и го сочинува лежиштето Катланово, со регистрирани 18,6h10⁶ тони билансни резерви лигнит, од кои 12,7h10⁶ се експлоатациони резерви.

Хидроенергетскиот потенцијал на реката Треска се користи за производство на електрична енергија во ХЕЦ Матка (годишно производство од 20,320 MWh) и Света Петка (годишно производство од 66 GWh.)

Во Скопската котлина на површина од 272 км² е регистрирано геотермално поле со проценети резерви од 34h10⁶ TJ. Најголеми испусти од полето досега се регистрирани кај Катланово (13л/с) и Волково (20л/с)⁶⁹.

Од водите главен ресурс на регионот претставува реката Вардар со притоците Треска, Лепенец, Пчиња, Маркова и Кадина Река. Реката Треска и Кадина Река покрај хидроенергетскиот потенцијал, со своите амбиентални убавини нудат извонредни услови за рекреација и развој на туристичко угостителски содржини.

Од особено значење за водоснабдување на населението од Скопската Котлина, со извонредно чиста вода, претставува карстното врело "Рашче", кое има константна издашност од 3 - 7 м³/сек. За Скопската Котлина е значајно богатството на подземни води кои се јавуваат на целото подрачје од полето на длабочини од 3 до 8 метри, а во југоисточниот дел од Скопско Поле се јавуваат и артерски води на длабочина од 40 метри⁷⁰.

Природно и културно-историско наследство

Од природното и културно-историското наследство во Скопскиот плански регион, по својот туристички потенцијал посебно се издвојуваат археолошкиот локалитет Скупи, тврдината Кале, аквадуктот, старата градска чаршија во градот Скопје, бројни цркви и манастири, како и неколку природни резервати и споменици на природата, од кои најголем туристички потенцијал имаат Матка, езерото Треска и Парк Шума Водно.

---

⁶⁷ Државен завод за статистика – МАК СТАТ-база на податоци

⁶⁸ „Просторен план на Скопски регион-нацрт, Агенција за планирање на просторот, 2010г.

⁶⁹ *ibid*

⁷⁰ „Просторен план на Скопски регион-нацрт, Агенција за планирање на просторот,

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Бр. 08-1782/1
2 април 2021 година
Скопје

Претседател на Собранието
на Република Северна
Македонија,
м-р **Talat Xhaferi**, c.p.

Në përputhje me nenin 11 paragrafi (2) të Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë numër 24/21) Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut, në seancën e tij të mbajtur më 2 prill 2021 miratoi:

STRATEGJIA E ZHVILLIMIT RAJONAL TË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT 2021-2031

I. HYRJE

Ligji i Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal (*) e përkufizon zhvillimin e baraspeshuar rajonal si proces të zhvillimit të baraspeshuar rajonal që synon zvogëlimin e pabarazive në nivelin e zhvillimit në dhe ndërmjet rajoneve planore, në mënyrë që të arrihet zhvillim i ekuilibruar dhe i qëndrueshëm i rajoneve.

Në pajtim me këtë ligj, rajoni planor është përkufizuar si njësi territoriale funksionale për statistikë në nivelin e tretë në pajtim me Nomenklaturën e Njësive Territoriale për Statistikë NNJTS - 3 e vendosur për nevojat e planifikimit të zhvillimit dhe zbatimit të politikës për nxitje të zhvillimit të baraspeshuar rajonal. Politika për nxitje të zhvillimit të baraspeshuar rajonal është e përkufizuar si sistem qëllimesh, instrumentesh dhe masash që synojnë zvogëlimin e pabarazive në nivelin e zhvillimit në dhe ndërmjet rajoneve planore dhe arritjen e zhvillimit të baraspeshuar rajonal në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Për periudhë prej një dekade, politika për nxitje të zhvillimit të baraspeshuar rajonal konkretizohet nëpërmjet Strategjisë për zhvillim të baraspeshuar rajonal të Republikës së Maqedonisë së Veriut si dokument planifikimi afatgjatë që përcakton parimet, qëllimet dhe përparësitë e zhvillimit rajonal në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe përcaktohen masat, instrumentet dhe mjetet financiare dhe mjete të tjera për realizimin e tyre.

Ligji i Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal (*) i përcakton politikat në vijim për nxitje të zhvillimit të baraspeshuar rajonal:

- zhvillim i baraspeshuar rajonal në tërë territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut, i themeluar mbi modelet e zhvillimit policentrik,
- zvogëlim i pabarazive ndërmjet dhe brenda rajoneve planore dhe ngritje e cilësisë së jetës për të gjithë qytetarët,
- rritje e konkurrencës së rajoneve planore nëpërmjet forcimit të kapacitetit të tyre të inovacionit, përdorimit optimal dhe vlerësimit të pasurive natyrore, të kapitalit njerëzor dhe të veçorive ekonomike të rajoneve të ndryshme,
- ruajtje dhe zhvillim të identitetit të veçantë të rajoneve planore, si dhe afirmim dhe zhvillim të tyre,
- zhvillim i zonave urbane,
- zhvillim i zonave me nevoja specifike për zhvillim,
- zhvillim i fshatit dhe
  - mbështetje e bashkëpunimit ndërkomunal dhe ndërkufitar të njësive të vetëqeverisjes lokale me qëllim të nxitjes për zhvillim të baraspeshuar rajonal.

Ligji i Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal, përveç qëllimeve kryesore, përcakton parimet në lidhje me politikën për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal, mbi të cilën mbështetet Strategjia për Zhvillimin Rajonal 2021-2031. Me rëndësi të veçantë për zbatimin e këtij dokumenti të planifikimit strategjik janë parimet e:

- programimit – ndërtimit të një sistemi shumë vjeçar të programimit dhe zbatimit të politikave për të inkurajuar zhvillimit të baraspeshuar rajonal që përfshin identifikimin e përparësive dhe masave të politikave, financimin, menaxhimin dhe kontrollin e tyre,
- partneritetin - bashkëpunim në përgatitjen, zbatimin, monitorimin dhe vlerësimin e dokumenteve të planifikimit të zhvillimit rajonal midis organeve të qeverisjes qendrore dhe komunave, partnerëve ekonomikë dhe socialë dhe përfaqësuesve të tjerë të rëndësishëm të shoqërisë civile,
- harmonizimin - qëllimet, përparësitë dhe masat në dokumentet e planifikimit për zhvillimin rajonal harmonizohen me qëllimet, përparësitë dhe masat në dokumentet e zhvillimit strategjik në nivel kombëtar dhe në dokumentet e programit për integrimin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Europian,
- bashkëfinancimin - bashkëfinancim i masave të politikave për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal nga Buxheti i Republikës së Maqedonisë së Veriut, buxhetet e komunave, fondet e Bashkimit Europian dhe burime të tjera ndërkombëtare, si dhe fondeve nga persona juridikë dhe individë vendas dhe të huaj,
- transparencën - informimi i rregullt, në kohë dhe objektiv i publikut në lidhje me masat e politikave për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal, si dhe sigurimin e qasjes së lirë në informacion për palët e interesuara,
- subsidiaritetin-përgatitja, realizimi, kontrolli dhe vlerësimi i programeve dhe masat për nxitje të zhvillimit të baraspeshuar rajonal i kryejnë rajonet planore dhe komunat, përveç nëse nuk janë përjashtuar nga kompetenca e tyre ose nuk janë në kompetencë të organeve shtetërore dhe
- qëndrueshmërinë - respektimi i përbërësve ekonomikë, socialë dhe mjedisorë të zhvillimit në krijimin e politikave për të inkurajuar zhvillimin e ekuilibruar rajonal

Vetëm nëpërmjet respektimit të vazhdueshëm të këtyre parimeve do të krijohen të gjitha parakushtet e nevojshme për zbatimin e suksesshëm të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031. Ky dokument i dytë strategjik dhe planifikues përcakton në detaje konceptin, përparësitë dhe qëllimet strategjike të politikës për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal për periudhën 2021-2031, përfshirë masat dhe instrumentet për inkurajimin e zhvillimit të rajoneve planore dhe zonave me nevoja specifike të zhvillimit. burimet e financimit, institucionet dhe mekanizmat për zbatimin e masave të politikave për të inkurajuar zhvillimit të baraspeshuar rajonal.

Gjatë përgatitjes së Strategjisë për Zhvillimin Rajonal 2021-2031, në periudhën qershor - tetor 2020, u harmonizuan Plani Hapësinor i Republikës, dokumentet strategjike të zhvillimit në nivel kombëtar dhe dokumentet e programit për integrimin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Europian.

Strategjia e Zhvillimit Rajonal 2021-2031 do të zbatohet nëpërmjet Programeve për zbatim të Strategjisë dhe Programeve për zhvillim të çdo njërit nga tetë rajonet planore për zbatimin të cilit do të përgatiten dhe miratohen plane aksionare vjetore. Dokumentet planore përgatiten në bazë të Metodologjisë të përcaktuar nga ministri i vetëqeverisjes lokale.

Kontributi i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 në procesin e pranimit të Republikës së Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Europian

Strategjia e Zhvillimit Rajonal 2021-2031 është një dokument strategjik i cili, nëse zbatohet në mënyrë efikase dhe efektive, do të përshpejtojë ndjeshëm lëvizjen e Republikës së Maqedonisë së Veriut drejt anëtarësimit të plotë të dëshiruar në Bashkimin Europian. Ky dokument strategjik ka një peshë të veçantë specifike për faktin se ai miratohet nga Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut si organ përfaqësues i qytetarëve dhe mbajtës i pushtetit legjislativ të Republikës.

Rëndësia e veçantë e Strategjisë për Zhvillimin Rajonal 2021-2031 theksohet në Raportin¹ e fundit të Komisionit Europian mbi progresin e Maqedonisë së Veriut të botuar më 6 tetor 2020. Në kuadër të Kapitullit 22 thuhet: Politika rajonale dhe bashkërendimi i instrumenteve strukturore, shpenzimet vjetore po rriten gradualisht me një rekomandim të qartë për të forcuar ndjeshëm politikën e zhvillimit rajonal, për të përmirësuar instrumentet financiare dhe të tjera për zbatimin e saj (planifikim dhe menaxhim i integruar i burimeve financiare dhe monitorim) dhe për të përmirësuar kapacitetin administrativ në nivelin qendror dhe lokal.

Strategjia e Zhvillimit Rajonal 2021-2031 është në përputhje me qëllimet themelore strategjike të Politikës Rajonale të BE (referuar gjithashtu si Politika e Kohezionit) si një politikë kryesore e investimeve të BE për një rritje të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse ekonomike. Kjo politikë e BE synon posaçërisht të zvogëlojë pabarazitë ekonomike, sociale dhe territoriale midis rajoneve të BE duke mbështetur krijimin e vendeve të punës, konkurrencën, rritjen ekonomike, përmirësimin e cilësisë së jetës dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Zbatimi i Politikës Rajonale të BE-së mbështetet financiarisht nëpërmjet Fondeve Strukturore Europiane dhe të Investimeve por edhe një sërë instrumentesh të tjerë, përfshirë Instrumentin kryesor për Ndihmën e Para-Anëtarësimit (IPA) të vendeve që janë candidate për anëtarësim në BE, përfshirë Republikën e Maqedonisë së Veriut. Duhet të theksohet se përdorimi i fondeve të ndara IPA synon të ndihmojë nëpërmjet procesit të anëtarësimit për të ndërtuar kapacitetin e duhur dhe për të krijuar një kornizë normative dhe institucionale si dhe një kornizë për programimin e pjesës tjetër dhe zhvillimin rajonal, me qasjet dhe procedurat e vendosura që do të mundësojnë përdorimin e qetë dhe efikas të fondeve shumëzuese nga fondet strukturore dhe investimet europiane pas anëtarësimit.

Gjatë përgatitjes së Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031, vëmendje e posaçme iu kushtua sigurimit të koherencës së qëllimeve, përparësive dhe masave me parimet dhe përparësitë e "Marrëveshjes së Gjelbër Europiane"² dhe Agjendës së Gjelbër për Ballkanin Perëndimor³, qëllimi strategjik i të cilave është të bëjë ekonominë e BE-së dhe Ballkanit Perëndimor të qëndrueshëm nëpërmjet transformimit të klimës dhe sfidave mjedisore në mundësi, dhe një tranzicioni të drejtë me përfshirjen e të gjithëve. Përdorimi efikas i burimeve duke lëvizur drejt një ekonomie të pastër, rrethore, rivendosjen e biodiversitetit dhe zvogëlimin e ndotjes së mjedisit janë objektiva specifike të Marrëveshjes Europiane të Gjelbër dhe Agjendës së Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, të cilat pasqyrohen vazhdimisht në Strategjinë e Zhvillimit Rajonal 2021-2031.

Përveç Marrëveshjes së Gjelbër Europiane, përparësitë e mëposhtme të Bashkimit Europian pasqyrohen në qëllimet dhe masat përkatëse tematike të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031:

- "Evropa gati për epokën digjitale" - si një strategji digjitale e BE-së që synon fuqizimin e popullatës me një brez të ri të teknologjive, dhe
- "Ekonomi që funksionon për të gjithë njerëzit" - në mënyrë që të krijojë një mjedis tërheqës investimi, rritje që krijon vende pune cilësore sidomos për bizneset e reja dhe të vogla.

¹ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

² https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

³ <https://ec.europa.eu/neighbourhood>

Në kapitujt tematikë të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031, gjatë formulimit të objektivave specifike të zhvillimit të ekuilibruar rajonal dhe masave të lidhura me to, objektivat dhe masat karakteristike të politikave aktuale tematike të BE-së⁴ merren parasysh, duke përfshirë: Strategjinë e adaptimit të ndryshimit të klimës dhe politikat aktuale të lidhura me to, mjedis; Politikat e përbashkëta bujqësore të BE-së, që përfshijnë gjithashtu zhvillimin rural; Politikat aktuale të konkurrencës, hulumtimit dhe inovacionit të BE-së; Strategjinë e Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme; Planin aksional për ekonominë cirkulare (rrethore); Programin për Evropë kreative, Strategjinë Europiane të Menaxhimit të të Dhënave dhe Politika të Shoqërisë Digjitale; politikat e arsimit dhe trajnimit; Strategjitë Europiane të lidhura me punësimin dhe politikat sociale; politikat e energjisë dhe efikasitetit të energjisë; Strategjinë e Barazisë Gjinore dhe politikat e tjera përkatëse aktuale të BE-së.

Duke marrë parasysh vendimin e Këshillit European për të filluar negociatat me Maqedoninë e Veriut⁵ në datën 26 mars 2020 dhe në pritje të miratimit të kornizës së negociatave dhe mbajtjen e Konferencës së parë Ndërqeveritare, nevoja për zbatimin e suksesshëm të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 po të vjen në shprehje çdo herë e më shumë.

Shfrytëzimi i fondeve në dispozicion nga Instrumenti i Ndhmës së Para-Anëtarësimit (IPA) dhe instrumente tjera për mbështetje nga Bashkimi European

Duke pasur parasysh përcaktimin dhe përpjekjet e Republikës së Maqedonisë së Veriore për anëtarësim në Bashkimi European, në përcaktimin e qëllimeve strategjike për zhvillimin rajonal, janë marrë parasysh qëllimet e politikës së kohezionit të Bashkimit European⁶. Sikurse shpjegon politika e re e kohezionit e Këshillit European (2021-2027) IPA është një mekanizëm që forcon kapacitetet e vendeve gjatë procesit të pranimi dhe i cili rezulton në progres dhe zhvillim pozitiv në rajon.⁷ Nëpërmjet politikës së kohezionit të BE-së promovohen konvergjenca ekonomike midis rajoneve, rritja e konkurrencës dhe punësimi, si dhe inkurajohet bashkëpunimin ndërkufitar midis rajoneve.

Gjatë krijimit të qëllimeve strategjike për zhvillimin rajonal të Republikës së Maqedonisë së Veriut, një vëmendje e madhe i është kushtuar ndihmës në dispozicion të para-anëtarësimit nga BE, veçanërisht fondeve IPA për programin operativ të zhvillimit rajonal. Në këtë mënyrë, është arritur një shkallë e lartë e përafrimit me qëllimet strategjike të komponenteve përkatëse IPA, të cilat mund të luajnë një rol të rëndësishëm në nxitjen e zhvillimit rajonal të vendit⁸. Vazhdimisht përfituesit nëpërmjet IPA fondeve BE-ja ndihmon në zbatimin e reformave politike dhe ekonomike, duke i përgatitur ata për ushtrimin e të drejtave të tyre dhe zbatimin e detyrimeve që rrjedhin nga anëtarësimi në BE. IPA është një instrument jashtëzakonisht i rëndësishëm i mbështetjes edhe për shkak të investimeve të BE-së dhe vendeve përfituese në fushat e mëposhtme: (1) reformave të administratës publike; (2) sundimit të ligjit; (3) ekonomisë së qëndrueshme; (4) popullsisë dhe (5) bujqësisë dhe zhvillimit rural.

---

⁴ https://ec.europa.eu/info/policies_en

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/media/43076/26-vc-euco-statement-en.pdf>

⁶ North Macedonia – financial assistance under IPA II; https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/north-macedonia_en

⁷ European Commission (EU), New Cohesion Policy of EU - Next long-term EU budget 2021-2027; https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/

⁸ IPA Regional Development Operational Programme in the Republic of North Macedonia; https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/tyrom/development/

Në kontekstin e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal, janë veçanërisht të rëndësishme komponentët IPA të dizajnuar për të ofruar ndihmë financiare dhe teknike për: (1) tranzicionin dhe forcimin e kapacitetit të institucioneve; (2) bashkëpunimin ndërkufitar; (3) zhvillimin rajonal; (4) zhvillimin e burimeve njerëzore dhe (5) zhvillimi rural⁹.

Një nga angazhimet e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal është të përmirësojë përdorimin e fondeve IPA dhe të vendosë një sistem të përshtatshëm monitorimi, që do të sigurojë informacion mbi efektet e arritura në zhvillimin rajonal dhe lokal në Maqedoninë e Veriut. Rekomandime të tjera i referohen nevojës për të forcuar kapacitetet e të gjitha palëve të përfshira në zhvillimin rajonal dhe lokal për të përdorur fondet IPA nëpërmjet përgatitjes së projekteve solide dhe aplikimeve. E një rëndësie të veçantë është rritja e nivelit të ndërgjegjësimit të të gjitha palëve në rajonet planore në lidhje me mundësitë dhe fondet në dispozicion për bashkëpunimin ndërkufitar. Shteti dhe komunat, nga ana tjetër, duhet të sigurojnë mbështetje institucionale për palët e interesuara për përgatitjen dhe zbatimin e projekteve ndërkufitare, veçanërisht në fushën e infrastrukturës, mjedisit, mbrojtjes së trashëgimisë natyrore dhe kulturore dhe fushave të tjera me interes të përbashkët. Megjithatë programimi i fondeve IPA i nënshtrohet një procesi të veçantë, me këtë Strategji rekomandojmë forcimin e përthithjes së fondeve IPA nëpërmjet krijimit të një fond për të ndihmuar qeveritë lokale në bashkëfinancimin e projekteve të BE-së. Në këtë mënyrë, do të vendoset një mekanizëm i fortë dhe plotësues për të gjitha komunat dhe tetë rajonet planore, i cili është veçanërisht i rëndësishëm për komunat me kapacitete të kufizuara financiare dhe rajonet planor që synojnë zhvillim. Përgjatë këtij procesi duhet të merren parasysh përvojat e vendeve anëtare të BE-së në thithjen e fondeve strukturore, ku kanë një rol të madh autoritetet subnacionale.

Duke pasur parasysh ndarjen (ndarjen) aktuale të IPA 2, prej 608.7 milion euro, kjo është një mundësi e shkëlqyer për Republikën e Maqedonisë së Veriut për përdorimin e tyre për të përshpejtuar përgatitjet për anëtarësimin e ardhshëm në BE dhe për të arritur një kohezion më të madh të brendshëm socio-ekonomik¹⁰.

Bazuar në indikatorët që tregojnë për analizën e ndryshimeve rajonale në Maqedoninë e Veriut për periudhën e 10 viteve të fundit, me siguri të konsiderueshme mund të përfundohet se shpërndarja joproporcionale e projekteve IPA midis rajoneve planore dhe komunave, ishte ndër faktorët që ndikuan relativisht në kohezionin socio-ekonomik në RMV. Është vërejtur një ndryshim i rëndësishëm në investime midis rajoneve - me një koeficient ndryshimi prej 66.00%. Investimet më të larta në kuadër të fondeve IPA ishin dedikuar për rajonin Juglindor me një pjesëmarrje prej 27.57%, duke u pasuar nga rajoni i Pelagonisë me 22.28% të investimeve totale, kurse më i ulëti në rajonin e Pollogut me një përfaqësim prej 4.30 për qind¹¹. Së këndejmi, është e nevojshme që të gjithë aktorët përkatës të zhvillimit rajonal (MVL, Byroja për Zhvillimin Rajonal dhe Qendrat Rajonale) të adresojnë këtë pabarazi në një mënyrë të atillë që të forcojë kapacitetin për të përdorur fondet IPA, duke mundësuar shpërndarje më të barabartë të projekteve midis rajoneve dhe komunave.

Përveç instrumentit kryesor IPA, aktorëve të zhvillimit rajonal u janë dhënë në dispozicion programe të tjera qendrore të BE-së, siç janë: LIVE- Mjedi; HORIZON 2020 - programe kornizë për kërkimin dhe inovacionin; EaSI - EU Programme for Employment and Social Innovation - Programi i BE-së për Punësimin dhe Inovacionin Social; Erasmus +: arsimi, rinia, trajnimi; Evropa Krijuese - Programet e BE-së për kulturën dhe kreativitetin dhe COSME - Programet e BE-së për konkurrencën dhe sipërmarrjen.

⁹ Instrument for the Pre-Accession Assistance (IPA); https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/how

¹⁰ North Macedonia – financial assistance under IPA II; https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/north-macedonia_en

¹¹ IPA Regional Development Programmes in Republic of North Macedonia; https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/tyrom/

Duke marrë parasysh gjithë këtë, rekomandohet që në dekadën e ardhshme, Qeveria dhe të gjithë aktorët përkatës në zhvillimin rajonal, të sigurojnë një shkallë më të lartë të thithjes së instrumenteve të BE-së për të mbështetur zhvillimin rajonal dhe me këtë të kontribuojnë në kohezion më të madh të rajoneve planore, duke u ndërlidhur në mënyrë plotësuese në mbështetje të politikës së re kohezive të solidaritetit të Bashkimit European për periudhën 2021-2027.

Kontributi i Strategjisë së zhvillimit rajonal 2021-2031 në arritjen e qëllimeve të zhvillimit stabil (COR/SDGs), e Organizatës së Kombeve të Bashkuara (Agjenda e zhvillimit stabil 2030)

Në aspektin e Strategjisë së zhvillimit rajonal 2021-2031 në drejtim të përmbushjes së COR globale dhe Agjendës së zhvillimit stabil 2030, me rëndësi të veçantë është përcaktimi i rolit të institucioneve të nën-sistemit të zhvillimit rajonal dhe organeve të vetëqeverisjes lokale në procesin e të ashtuquajturit lokalizim të këtyre qëllimeve. Lokalizimi i COR globale nënkupton njohjen dhe forcimin e pozitës së faktorëve lokal kryesor dhe veçanërisht organeve të vetëqeverisjes lokale, popullatës, sektorit privat, ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme dhe organizatave lokale, në zhvillimin dhe implementimin e masave që kanë të bëjnë ose që rrjedhin nga qëllimet globale COR, në nivelin e qyteteve dhe bashkësive lokale.

Megjithëse bëhet fjalë për qëllimet globale COR, përmbushja e tyre në një masë të madhe varet nga harmonizimi i tyre me nevojat e shoqërisë, fshatrave dhe qyteteve, komunave dhe rajoneve planore. Në këtë mënyrë implementimi i strategjive sektoriale në nivelin e rajoneve planore ose komunave në një masë të caktuar do të absorbojë dhe reflektojë kushtet specifike në bashkësitë lokale. Megjithëse në administrimin në nivel lokal mund të shfaqen kufizime të caktuara të kompetencave, potencialeve dhe mjeteve, në aspektin e dallimit të tyre, pushteti lokal ose rajonet planore kanë ndikim në segmente të caktuara të politikave publike, siç janë për shembull transporti, shërbimet komunale, arsimi dhe siguri i shërbimeve sociale specifike, etj. Lokalizimi i qëllimeve globale COR (edhe me ndihmën e Strategjisë së zhvillimit rajonal) mundëson edhe realizimin më efikas të detyrimeve që i ka marrë përsipër Republika me marrëveshjet ndërkombëtare të tipit të Marrëveshjes së Parisit për ndryshimet klimatike, Agjendës 2030, Kornizës së Sendai për uljen e rrezikut të fatkeqësive dhe marrëveshjet e tjera përkatëse globale ose rajonale.

Një aspekt me rëndësi të veçantë për lokalizimin e qëllimeve globale të zhvillimit stabil në procesin e përgatitjes dhe zbatimit të Strategjisë së zhvillimit të balancuar rajonal është ekzistimi ose siguri i të dhënave statistikore subnacionale cilësore. Posedimi i informacioneve dhe të dhënave që mund të veçohen sipas të ardhurave, gjinisë, etnisë, statusit të migrimit, lokacionit gjeografik dhe veçorive të tjera përkatëse për kontekstualizimin lokal dhe nacional të qëllimeve globale të zhvillimit rajonal është kushti kryesor për përmbushjen e qëllimeve të Agjendës 2030.

Implementimi i strategjisë së zhvillimit rajonal 2021-2031 dhe harmonizimi i qëllimeve sektoriale të Strategjisë me qëllimet globale të zhvillimit stabil nëpërmjet lokalizimit të tyre gradual dhe inovativ do të kontribuojë për një zhvillim të barabartë më intensiv dhe më cilësor në të gjithë territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut, uljen efikase të pabarazisë midis dhe në kuadër të rajoneve planore dhe përmirësimin e cilësisë së jetesës së të gjithë qytetarëve.

Kontributi i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 për arritjen e një shkalle më të lartë të barazisë gjinore

Republika e Maqedonisë së Veriut në 20 vitet e fundit ka bërë progres të rëndësishëm në çështjen e promovimit të pozitës së grave në shoqëri bazuar në parimet dhe parimet e lirisë, barazisë dhe të drejtave të njeriut të përcaktuara me Kushtetutën¹² e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Këto parime janë të integruara në ligje dhe akte nënligjore në mënyrë që të promovojnë të drejtat dhe trajtimin e barabartë të grave dhe burrave. Përveç rregulloreve të brendshme, vendi ynë ka nënshkruar dhe ratifikuar një numër aktesh ligjore ndërkombëtare dhe i ka transpozuar ato në legjislacionin tonë.

Një ligj kryesor që rregullon çështjet e mundësive të barabarta për gratë dhe burrat dhe përcakton mekanizmat për zbatimin e barazisë gjinore është Ligji për Mundësitë e Barabarta për Gratë dhe Burrat¹³. Ky ligj ka për qëllim të krijojë mundësi të barabarta për gratë dhe burrat në të gjitha fushat e jetës shoqërore dhe përcakton se ai qëllim është shqetësimi i të gjithë shoqërisë, d.m.th të gjitha subjekteve në sektorin publik dhe privat. Përveç organeve legjislativë, gjyqësore dhe ekzekutive dhe të gjitha organeve dhe organizatave të tjera në sektorin publik dhe privat, një nga njësitë kryesore për zbatimin e këtij ligji janë njësitë e vetëqeverisjes lokale. Qasja proaktive dhe angazhimi i administratës shtetërore dhe organeve të vetëqeverisjes lokale është thelbësore për zbatimin dhe monitorimin e masave nga Strategjia për zhvillimin e ekuilibruar rajonal dhe veçanërisht ato masa ku merren parasysh nevojat, sfidat dhe mundësitë e ndryshme të grave dhe burrave.

Sipas Ligjit për Mundësi të Barabarta për Gratë dhe Burrat, perspektiva gjinore është e integruar në Strategjinë e Zhvillimit Rajonal 2021-2031, pavarësisht nga sfidat e perceptuara, veçanërisht lidhur me mungesën e të dhënave të ndara sipas gjinisë në nivelin e rajoneve planore. Ky angazhim është plotësues i Agjendës së Lisbonës të Bashkimit Europian, i cili rekomandon që mundësi dhe të drejta të barabarta për gratë dhe burrat të sigurohen në të gjitha sferat e jetës shoqërore nëpërmjet zbatimit të politikave sektoriale publike. E njëjta është konfirmuar me miratimin e Strategjisë së re për Barazinë Gjinore 2020-2025¹⁴ me një seri masash thelbësore për arritjen e barazisë gjinore dhe integrimin gjinor në të gjitha rrjedhat shoqërore të Bashkimit. Në kontekstin e pranimit në BE, duhet të theksohet se përmbyllja e masave dhe standardeve për arritjen e mundësive të barabarta për gratë dhe burrat është një objekt i monitorimit dhe vlerësimit të vazhdueshëm nga Komisioni Europian.

Përveç detyrimeve të saj ndaj BE-së, Republika e Maqedonisë së Veriut, si një shtet anëtar i Këshillit të Evropës dhe Organizatës së Kombeve të Bashkuara (OKB), duhet të udhëhiqet nga detyrimet e përcaktuara nga Karta Sociale Europiane në krijimin e politikave kombëtare, si dhe nga dispozitat e konventave të OKB-së dhe Synimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm të Agjendës së OKB 2030, në veçanti Qëllimi 5 i cili synon të arrijë barazinë gjinore dhe fuqizimin e të gjitha grave dhe vajzave.

II. METODOLOGJIA E ZBATUAR

Strategjia për Zhvillimin Rajonal 2021-2031 është përgatitur në përputhje me dispozitat e Rregullores¹⁵ për Metodologjinë për përgatitjen e dokumenteve të planifikimit për zhvillimin rajonal, si dhe nëpërmjet një procesi të konsultimit me palët e interesit në nivelin kombëtar dhe lokal, i cili u zbatua gjatë shtatorit 2020, nëpërmjet 6 punëtorive tematike.

Procesi i hartimit të Strategjisë u drejtua nga Ministria e Vetëqeverisjes Lokale dhe u realizua me asistencën teknike të një projekti të përbashkët të Ministrisë dhe Qeverisë së

¹² Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut, neni 9, Vendimi Nr. 08-184 / 1, 2019

¹³ Ligji për Mundësitë e Barabarta për Gratë dhe Burrat, Gazeta Zyrtare e RMV-së nr. 201/2015

¹⁴ A Union of Equality: Gender equality strategy 2020-2025, COM (2020)152,

¹⁵ Gazeta Zyrtare në RMV, nr. 102 e datës 13.08.2009

Konfederatës Zvicerane dhe Agjencisë Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim, me titull "Zhvillimi rajonal i qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës rajonal - Faza 1". Pas saj janë realizuar hapat (procedurat) e mëposhtme procedurale:

1. Përgatitja e analizave sektoriale për nivelin aktual të zhvillimit të rajoneve planore;
2. Përcaktimi i vizionit të Strategjisë
3. Përcaktimi i qëllimeve strategjike, përparësive dhe masave;
4. Identifikimi i mbajtësve dhe instrumenteve për zbatimin e Strategjisë dhe
5. Formulimi i versionit përfundimtar të Strategjisë.

Baza informuese dhe analitike për përgatitjen e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 u krijua nëpërmjet përgatitjes së 12 studimeve me analiza sektoriale të gjithsej 16 fushave tematike nga një ekip i përbërë nga 17 ekspertë kombëtarë (*Lista e studimeve dhe ekspertëve është e integruar në Shtojcën 3*) Secili prej studimeve është përgatitur në një format të standardizuar dhe përfshin:

- 1) Përmbledhje ekzekutive (*e cila transferohet në kapitullin e duhur tematik të Strategjisë*);
- 2) Hyrje me një përshkrim të mjedisit strategjik;
- 3) Analiza e mandateve dhe ndikimi i palëve kryesore të interesit për sektorin e analizuar / fushën tematike;
- 4) Vizioni dhe qëllimet strategjike të fushës tematike në lidhje me zhvillimin e ekuilibruar rajonal;
- 5) Analiza e grupeve prioritare të indikatorëve, përfshirë të gjithë treguesit e renditur në Rregulloren e Metodologjisë për përgatitjen e dokumenteve të planifikimit për zhvillimin rajonal (*janë analizuar gjithsej 265 tregues*);
- 6) Masat prioritare në lidhje me gjetjet kryesore të analizës dhe
- 7) Treguesit për monitorimin e zbatimit të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 dhe treguesit e zgjedhur për disa nga përparësitë dhe masat me të dhëna për vitin bazë dhe vlerën e synuar për 2025 dhe 2029 (*bashkuar si Shtojca 2 e Strategjisë*).

Janë analizuar të dhënat sekondare - të disponueshme për publikun nga burimet institucionale duke aplikuar metoda klasike shkencore (*analiza e të dhënave dhe sinteza e gjetjeve dhe informacionit, parashikimi i skenarëve linearë dhe dinamikë, etj.*) Gjetjet kryesore dhe masat e propozuara u vërtetuan nëpërmjet 6 punësorëve tematike me palët e interesuara.

Për përgatitjen e këtyre studimeve u përdorën të dhëna përkatëse zyrtare, të cilat u morën sipas metodologjive të harmonizuara me standardet e BE-së dhe standardeve të tjera ndërkombëtare. Shumica e këtyre të dhënave sigurohen nga Enti Shtetëror i Statistikave (ESHS), si mbajtëse e sistemit zyrtar të statistikave të vendit. Në këtë mënyrë, të dhënat e përdorura janë kryesisht në përputhje me nivelin ndërkombëtar dhe mundësojnë krahasimin efektiv të rezultateve të rezultateve të analizave të sektorit me ato të shteteve anëtare të BE-së dhe vendeve candidate. Për disa nga treguesit e zgjedhur (*Shtojca 2 e Strategjisë*), duke përdorur të dhënat përkatëse të deklaruara, u bënë analiza si për lëvizjet aktuale ashtu edhe për prirjet e treguesve gjatë viteve të fundit. Bazuar në prirjet e vendosura, bëhen parashikime për lëvizjet e ardhshme për periudhën e realizimit të Strategjisë dhe përcaktohen vlerat e synimeve që do të arrihen në periudhën 2021-2029.

Në periudhën e dy viteve të ardhshme, pritet të tejkalohen dy kufizimet kryesore në cilësinë e të dhënave dalëse të Strategjisë: regjistrimi i popullsisë, ekonomive familjare, dhe banesave, si dhe kriza me Covid-19. Prandaj rekomandohet që pas dy vjetësh me përdorimin e të dhënave të reja të rishikohen tragetet. Gjithashtu, rekomandohet përforcimi i burimeve financiare dhe kapaciteteve njerëzore të Entit Shtetëror të Statistikës, por edhe i të gjitha ministrive tjera, agjencive dhe fondeve që paraqiten si bartës të zbatimit të masave të

Strategjisë ndërsa me qëllim të zmadhimit të kualitetit të të dhënave lidhur me zhvillimin rajonal veçanërisht në drejtim të migracionit, shëndetit publik, arsimit, bujqësisë dhe barazisë gjinore.

Falë informacionit të zgjeruar dhe bazës analitike krahasuar me Strategjinë e mëparshme, Strategjia e Zhvillimit Rajonal 2021-2031 paraqet gjetjet analitike në 8 kapituj të rinj: Planifikimi Hapësinor; Zhvillimi industrial i rajoneve planore; Bujqësia dhe zhvillimi rural; Mbështetje për zhvillimin e NVM-ve, sipërmarrjen, inovacionin, specializimin e mençur dhe konkurrencën; Energjia; Mjedisi dhe ndryshimi i klimës; Edukimi dhe fusha të tjera tematike që përqendrohen në kulturë, sport dhe rekreacion dhe në mbrojtjen nga zjarri.

Në Strategji, në kapitujt përkatës tematikë, prezantohen gjetjet vetëm për tregues të caktuar ku nëpërmjet analizave është konstatuar prezenca e pabarazive më të theksuara në zhvillimin e rajoneve planore dhe të njëjtat janë adresuar nëpërmjet prioriteteve dhe masave për fushën tematike, ndërsa për një pjesë të masat janë identifikuar caqet numerike për arritje në periudhën deri në 2025 dhe 2029. Me rishikimin e parë të Strategjisë është mirë të sigurohen resurse dhe të bëhet një analizë e detajuar e gjendjeve që kanë të bëjnë me kulturën, sportin dhe rekreacionin dhe në mënyrë integrale në sistemin e administrimit të krizave, mbrojtjes dhe shpëtimit dhe mbrojtjes nga zjarret, digjitalizimi i konceptit të qyteteve “të mençura” dhe në analizën e sfidave tjera zhvillimore të lidhura me qëndrueshmërinë dhe rezistencën e zonave urbane duke pasur parasysh nevojën për përmirësimin e marrëdhënieve urbane rurale. Për të fituar një njohuri më të gjerë të situatës në rajonet planore, veçanërisht në përgatitjen e politikave sektoriale, programeve, planeve aksionale dhe projekteve, rekomandohet që të konsultoheni me studimet me analiza sektoriale të 12 fushave tematike të botuara në faqen e internetit¹⁶ të Ministrisë të Vetëqeverisjes Lokale.

III. VEÇORITË E ZHVILLIMIT TË RAJONEVE PLANORE

3.1 Investimet publike për zhvillim të baraspeshuar rajonal dhe shkalla e zhvillimit të rajoneve planore

Në përputhje me nenin 35, paragrafin 2 të Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal, me qëllim të nxitjes së zhvillimit të balancuar rajonal nga Buxheti i Republikës së Maqedonisë së Veriut, çdo vit ndahen fonde (mjete financiare) në vlerë prej të paktën 1% e BPV-së.

Analiza e fondeve të përgjithshme të shpenzuara për zhvillim rajonal nga Ministria e Vetëqeverisjes Lokale (MLS) dhe Byroja për Zhvillim Rajonal (BZHR) në periudhën 2009-2018 (Tabela 1) tregon ndryshim prej 51,177,000,000 milion denarë ose 830,795,454 milion euro.

Tabela 1: Totali i fondeve të shpenzuara nga MVL dhe Byroja për Zhvillimin Rajonal përkundrejt nivelit të kërkuar të fondeve të ndara në vlerë prej 1% të BPV-së, në miliona denarë (000 000)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Gjith sej për 10 vjet në dena rë	Gjith sej për 10 vjet në milio n euro
Byroja për zhvillim rajonal	18	80	46	34	43	55	46	125	82	114		

¹⁶ <https://www.mls.gov.mk/>

MVL	0	46	81	28	8	39	88	103	13	196		
MVL+ Byroja për zhvillim rajonal	18	126	127	62	51	95	134	227	95	310		
BPV	4146	4372	4641	4667	5018	5276	5589	5947	6181	6580		
	22	96	86	03	91	31	54	95	06	53		
1% PVB	4146	4373	4642	4667	5019	5276	5590	5948	6181	6581	511	830.
											77	7

Burimi: Llogaritjet e bazuara në të dhënat e Ministrisë së Financave, Byrosë për Zhvillimin Rajonal dhe Ministrisë së Vetëqeverisjes Lokale

Përveç fondeve të cilat realizohen nga MVL-ja dhe BZHR-ja, ndahen fonde edhe nëpërmjet ministrive të tjera dhe agjencive qeveritare që kontribuojnë në zhvillimin e rajoneve planore, por ato i adresojnë vetëm pjesërisht pabarazitë e vërejtura. Gjetjet tregojnë se pa marrë parasysh sa projekte zbatohen në rajonet planore, ato jo gjithmonë kontribuojnë në një zhvillim më të ekuilibruar rajonal, dhe ka shembuj ku projekte të caktuara thellojnë pabarazitë. Përjashtime nga kjo bëjnë programet e investimeve të disa organeve dhe agjencive të administratës shtetërore, përfshirë këtu: FITR, i cili ka vendosur një seri kriteresh për përzgjedhjen e aplikacioneve, që lidhen me zhvillimin e rajoneve planore; programet e investimeve të MBVP-së në lidhje me zhvillimin rural; Sekretariati i Përgjithshëm i Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut lidhur me shpërndarjen e ndihmave në shoqatat dhe fondacionet e qytetarëve; MAJPH në lidhje me Programin e Menaxhimit të Ujërave; Agjencia për Mbështetjen dhe Promovimin e Turizmit; Ministria e Ekonomisë dhe Agjencia për Mbështetjen e Sipërmarrjes, si dhe në projektet e MPPS-së. Sidoqoftë, ekzistojnë rreth 15 programe të tjera investimesh të organeve të administratës shtetërore, agjencive dhe fondeve, ku duhet të shihet mundësia për zbatim të qëndrueshëm të Indeksit të zhvillimit të rajoneve planore gjatë shpërndarjes së fondeve.

Në Tabelën 2 tregohet mesatarja e fondeve totale të shpenzuara nëpërmjet MVL- së, BZHR- së dhe disa ministrive të tjera resore dhe agjencive në njësitë e rajoneve planore për periudhën 2009-2019, për të cilat janë siguruar të dhëna nga procesi i vlerësimit përfundimtar të zbatimit të Strategjisë së mëparshme. Mesatarja e fondeve të përgjithshme të shpenzuara është nxjerrë në mënyrë të atillë që fondet e përgjithshme në vlerë prej 374 milion euro të ndahen në 11 periudha (2009-2019). Të dhënat për 374 milion euro të shpenzuara janë marrë nga Vlerësimi Përfundimtar i Strategjisë së zhvillimit rajonal dhe mund të shihet se për periudhën 2009-2019, diferenca totale është 591 milion euro.

Tabela 1: Mesatarisht mjetet e përgjithshme të shpenzuara (MVL, BZHR dhe ministrinë e tjera të linjës) kundrejt nivelit të fondeve (mjeteve) që duhej të ishin ndarë për të gjitha rajonet për periudhën 2009-2019*

Viti	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ndryshimi
PVB (Prodhimi vendas bruto) në milion Euro	6,767	7,109	7,544	7,585	8,150	8,562	9,072	9,657	10,038	10,698	11,341	
Niveli i fondeve që duhej të ishin ndarë (1% e PVB)	68	71	75	76	81	86	91	97	100	107	113	965
Gjithsej fonde të shpenzuara për të gjitha rajonet (mesatarisht)	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	374
Dallimi i paplotësuar	34	37	41	42	47	52	57	63	66	73	79	591

Burimi: Llogaritjet e bazuara në të dhënat nga Vlerësimi Përfundimtar i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2009-2019 dhe programet e zhvillimit të rajoneve planore, maj 2020, QEPZH* Të dhënat shprehen në miliona euro

Tabela 3 më poshtë tregon nivelin e fondeve që do të ndahen për secilin nga rajonet planore në shumën prej 1% të BPV-së në përputhje me Ligjin për Zhvillimin Rajonal të Balancuar për periudhën deri në vitin 2025, sipas parashikimeve për lëvizjen nominale të PVB të FMN-së, nga muaji tetor i vitit 2020. Ky skenar për lëvizjen e BPV-së nominale dhe nivelin e fondeve që duhet të ndahen për zhvillimin e baraspeshuar rajonal konsiderohet afër skenarit real dhe të pritshëm. Sidoqoftë, duhet theksuar se ky parashikim i rritjes së BPV-së në vitet e ardhshme është shumë i pasigurt duke pasur parasysh kohëzgjatjen e pasigurt të pandemisë të shkaktuar nga virusi korona Covid19 dhe ndikimin e saj në ekonomi.

Tabela 2: Niveli i fondeve që duhet të ndahen në shumën e 1% të PVB (skenari i pritshëm), i shprehur në euro

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
PVB nominal (në euro)	10,909,76 0,454	11,682,43 2,029	12,452,30 7,871	13,214,50 2,120	13,339,08 8,427	13,808,11 1,610
1% e PVB	109,097,6 05	116,824,3 20	124,523,0 79	132,145,0 21	133,390,8 84	138,081,1 16
RP i Shkupit (7.2%)	7,855,028	8,411,351	8,965,662	9,514,442	9,604,144	9,941,840
RP Juglindor (11.1%)	12,109,83 4	12,967,50 0	13,822,06 2	14,668,09 7	14,806,38 8	15,327,00 4
RP Lindor (11.3%)	12,328,02 9	13,201,14 8	14,071,10 8	14,932,38 7	15,073,17 0	15,603,16 6
RP Pollogut (13.2%)	14,400,88 4	15,420,81 0	16,437,04 6	17,443,14 3	17,607,59 7	18,226,70 7
RP Pellagonisë (11.9%)	12,982,61 5	13,902,09 4	14,818,24 6	15,725,25 8	15,873,51 5	16,431,65 3
RP i Vardarit (14.7%)	16,037,34 8	17,173,17 5	18,304,89 3	19,425,31 8	19,608,46 0	20,297,92 4
RP Jugperëndimor (13.3%)	14,509,98 1	15,537,63 5	16,561,56 9	17,575,28 8	17,740,98 8	18,364,78 8
RP Verilindor (17.3%)	18,873,88 6	20,210,60 7	21,542,49 3	22,861,08 9	23,076,62 3	23,888,03 3

Burimi: Llogaritjet duke përdorur parashikime për lëvizjet nominale të BPV-së me të dhëna nga Fondi Monetar Ndërkombëtar, Baza e të Dhënave Ekonomike Botërore, tetor 2020

Tabela 4 më poshtë tregon skenarin pesimist për lëvizjen e BPV-së deri në vitin 2025 dhe nivelin e fondeve që duhet të ndahen në shumën prej 1% të BPV-së nominale të rajoneve individuale planore. Ky skenar bazohet në një ulje lineare të parashikimeve të FMN-së për rritjen e PVB deri në vitin 2025 me 20% në vit për shkak të ndikimit të zgjatur të krizës të shkaktuar nga Covid 19. Bazuar në parashikimet e reduktuara, korrigjohen vlerat e PVB nominal (për 20% për çdo vit) dhe ndarjet që do të bëhen nga rajonet individuale planore.

Tabela 3: Niveli i fondeve që duhet të ndahen në lartësinë e 1% të PVB

PVB (në milion Euro)	10,909,760,454	11,682,432,029	12,452,307,871	13,214,502,120	13,339,088,427	13,808,111,610
PVB nominal me rritjen e ulur të PVB për 20%	10,830,436,163	11,527,897,714	12,298,332,702	13,062,063,270	13,314,171,166	13,714,306,974
1% e PVB nominal me rritjen e ulur të PVB për 20%	108,304,362	115,278,977	122,983,327	130,620,633	133,141,712	137,143,070
RP i Shkupit (7.2%)	7,797,914	8,300,086	8,854,800	9,404,686	9,586,203	9,874,301
RP Juglindor (11.1%)	12,021,784	12,795,966	13,651,149	14,498,890	14,778,730	15,222,881
RP Lindor (11.3%)	12,238,393	13,026,524	13,897,116	14,760,131	15,045,013	15,497,167
RP Pollogut (13.2%)	14,296,176	15,216,825	16,233,799	17,241,924	17,574,706	18,102,885
RP Pellagonisë (11.9%)	12,888,219	13,718,198	14,635,016	15,543,855	15,843,864	16,320,025
RP i Vardarit (14.7%)	15,920,741	16,946,010	18,078,549	19,201,233	19,571,832	20,160,031
RP Jugperëndimor (13.3%)	14,404,480	15,332,104	16,356,782	17,372,544	17,707,848	18,240,028
RP Verilindor (17.3%)	18,736,655	19,943,263	21,276,116	22,597,369	23,033,516	23,725,751

Burimi: Llogaritjet e bazuara në të dhëna nga Fondi Monetar Ndërkombëtar, Baza e të dhënave e Ekonomisë Botërore, tetor 2020

Krahasimi i dy skenarëve për periudhën gjashtë-vjeçare jepet në Tabelën 5, nga e cila mund të shihet se ndryshimi i përgjithshëm në nivelin e fondeve të ndara për periudhën gjashtë-vjeçare mund të arrijë mbi 6.5 milion euro për të gjitha rajonet nëse realizohet skenari pesimist.

Tabela 4: Dallimet në nivelin e fondeve të ndara ndërmjet skenarit të pritshëm dhe pesimist për lëvizjen e PVB

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Diferenca totale
1% e PVB nominal	109,097,605	116,824,320	124,523,079	132,145,021	133,390,884	138,081,116	
1% e PVB nominal me rritjen e zvogëluar të PVB për 20%	108,304,362	115,278,977	122,983,327	130,620,633	133,141,712	137,143,070	
Dallimi sipas viteve	793,243	1,545,343	1,539,752	1,524,388	249,173	938,046	6,589,945

Burimi: Llogaritjet bazuar në të dhënat e Ministrisë të Financave

Investimet publike të realizuara nga sektori publik nëpërmjet ministrive resore dhe organeve të tjera të qeverisë qendrore, si dhe investimet nga njësitë e vetëqeverisjes lokale kanë një rol të rëndësishëm në zhvillimin e rajoneve planore. Tabela 6, më poshtë, tregon vlerat për investimet totale publike për frymë sipas njësive të rajoneve planore për periudhën 2009-2018. Vlerat e njësive të rajoneve që kishin investimet më të larta totale publike për frymë shënohen me të verdhë, ndërsa vlerat e rajoneve që ishin në vendin e dytë për sa i përket shumës së investimeve publike për frymë shënohen me jeshile.

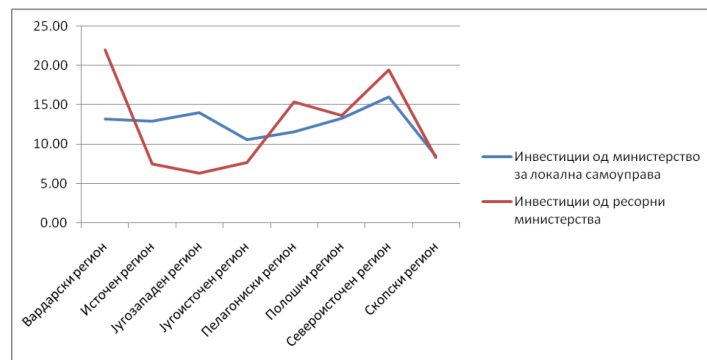
Tabela 5: Investime të përgjithshme publike sipas njësive të rajoneve planore për frymë banori për periudhën e viteve 2009-2018 në denarë

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017**	2018
Rajoni i Vardarit	1125	1820	723	14	12069	416	4117	9217	330	2717
Rajoni Lindor	1008	1559	609	15	1570	356	2210	224	223	2388
Rajoni Jugperëndimor	833	1174	94	453	831	382	1355	223	231	1546
Rajoni Juglindor	1018	1619	626	11	1898	438	2155	198	221	2249
Rajoni i Pellagonisë	724	1197	431	8	1715	812	2532	6169	277	1372
Rajoni i Pollogut	589	826	330	8	546	205	1547	4408	147	1302
Rajoni Verilindor	1034	1486	147	19	3299	15378	1907	210	202	1689
Rajoni i Shkupit	279	431	29	17	330	325	537	160	93	833

Burimi: Llogaritjet bazuar në të dhënat për investimet nga ministrinë e linjës dhe Ministria e Vetëqeverisjes Lokale nga Vlerësimi Përfundimtar i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2009-2018 dhe programet e zhvillimit të rajoneve planore, maj 2020, ECMR.

Nga vlerat e paraqitura në Tabelën 6 mund të vërehet se rajoni planor të Vardarit në një periudhë prej 10 vjetësh (2009-2018) ishte tetë herë në vendin e parë për sa i përket shumës së investimeve publike për frymë. Rajoni planor Verilindor i cili është një nga rajonet më të pazhvilluara së bashku me rajonin e Vardarit në një periudhë prej 10 vjetësh është tre herë në vendin e dytë dhe një herë në vendin e parë dhe në vendin e dytë në disa vjet shfaqen rajoni planor Juglindor (2010 dhe 2011) dhe Pellagonisë (2014-2017) edhe pse janë rajone planore të zhvilluara mesatarisht.

Grafiku 1: Pjesëmarrja e përqindjes së investimeve publike nga ministrinë resore dhe Ministria e Vetëqeverisjes Lokale sipas njësive rajonale (2009-2019)

Burimi: Paraqitja grafike bazuar në të dhënat për pjesëmarrjen proporcionale të investimeve nga ministritë resore dhe MVL-ja marrë nga Vlerësimi Përfundimtar i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2009-2019 dhe programet e zhvillimit të rajoneve planore, maj 2020, ECMR.

Investime nga Ministria e Vetëqeverisjes lokale Investime nga ministritë resore

Rajoni i Vardarit
Rajoni i Lindjes
Rajoni i Jugperëndimit
Rajoni i Juglindjes
Rajoni i Pellagonisë
Rajoni i Pollogut
Rajoni Verilindor
Rajoni i Shkupit

Nga Grafiku numër 1 (më lart), mund të përfundohet se rajonet planore të Vardarit dhe Verilindjes, të cilët janë gjithashtu më pak të zhvilluara sipas Indeksit për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore, morën më shumë investime publike në krahasim me rajonet e tjera. Sidoqoftë, rajoni planor i Shkupit me një përqindje të pjesëmarrjes prej 8.28% është përpara tre rajoneve të tjerë planore (Juglindja, Lindja dhe Jugperëndimi), megjithëse është rajoni më i zhvilluar. Ky konstatim tregon nevojën për zbatim më të qëndrueshëm të Indeksit për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore në zbatimin e projekteve kapitale në rajonet individuale planore.

Tabela 6: Indeksi i shkallës së zhvillimit të rajoneve planore për periudhën 2008-2012 dhe 2013-2017

Rajoni planor	Indeksi i zhvillimit 2008-2012	Indeksi i zhvillimit 2013 – 2017	Progres i bërë
I Shkupi	1.48	1.51	0.03
I Juglindjes	0.89	0.97	0.08
I Pellagonisë	0.73	0.91	0.18
I Jugperëndimit	0.72	0.81	0.09
I Vardarit	0.69	0.74	0.05
I Lindjes	0.67	0.96	0.29

I Pollogu	0.72	0.82	0.1
I Verilindjes	0.56	0.63	0.07

Burimi: Llogaritja bazuar në të dhënat nga vendimet e Qeverisë në klasifikimi i rajoneve planore për 2008-2012 dhe 2013-2017

Duhet të theksohet se për periudhën 2018-2023, me një vendim të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut për shkak të mosregjistrimit të popullsisë, Indeksi për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore është vendosur në të njëjtin nivel si për periudhën 2013-2017. Prandaj, vlerat e tij nuk janë paraqitur në Tabelën 7.

Përkundër progresit të bërë (Tabela 7) dhe konstatimit (Grafiku 1) e sipas të cilave rajoni planor Verilindor dhe rajoni planor të Vardarit kanë marrë më shumë fonde, prapë se prapi ato janë rajone edhe më tej me zhvillimin më të ulët. Tabela 7 tregon se këto dy rajone planore kanë bërë përparimin më të vogël në drejtim të ndryshimit relativ në indeksin e tyre të zhvillimit midis dy periudhave të analizuara (0,07 për rajonin planor të Verilindjes dhe 0,05 për rajonin planor të Vardarit) duke mos marrë parasysh rajonin planor të Shkupit, që ka ndryshuar prej 0.03 sepse ai rajon është gjithashtu me nivelin më të lartë të zhvillimit. Ky zbulim tregon se vetëm vëllimi i investimeve publike nuk është i mjaftueshëm për të arritur një efekt më të fortë të afrimit të rajoneve më pak të zhvilluara në rajonin e mesëm të zhvilluar dhe rrjedhimisht me rajonin planor të Shkupit dhe se, është e nevojshme të stimulohen investimet private (si ato vendore ashtu edhe ato e huaj) në rajonet më pak të zhvilluara planore sepse përndryshe për shkak të investimeve private kryesisht të motivuara nga tregu dhe fitimi, ata do të vazhdojnë të lëvizin në rajonet planore me kthimin më të lartë të kapitalit, kryesisht në rajonet planore të Shkupit dhe në rajonet e zhvilluara mesatarisht.

Pavarësisht nga kompleksiteti i faktorëve që ndikojnë në zhvillimin e rajoneve planore, konstatimi që të gjitha rajonet planore kanë përparuar krahasuar me periudhën e mëparshme (2008-2012) është inkurajuese dhe mund të përfundohet se ky progres është për shkak të zbatimit të masave të Strategjisë për zhvillimi rajonal 2009 – 2019, por edhe politikat e tjera përkatëse sektoriale dhe masat e infrastrukturës.

Për zhvillimin e skenarëve të lëvizjes së vlerave të Indeksit për shkallën e zhvillimit të rajoneve planore në dekadën e ardhshme, duhet të merren parasysh të paktën dy kufizime kryesore: 1) mos realizimi i Regjistrimit të popullatës duke marrë parasysh se gjysma e indikatorëve për llogaritjen e Indeksit të përbërë janë të lidhura me statistikën vitale të popullsisë dhe 2) ndikimi i pandemisë së shkaktuar nga virusi korona Covid-19 në situatën e përgjithshme socio-ekonomike në vend. Sidoqoftë, për shkak të nevojës për të siguruar të paktën një bazë minimale për vlerësimin e efekteve të zbatimit të integruar të masave prioritare të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031, në Tabelën 8 më poshtë, duke filluar nga progresi i regjistruar në zhvillimin e rajoneve planore, është bërë targetimi i pozicionuar (në diapazonin e përqindjes) të Indeksit për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore në krahasim me rajonin planor të Shkupit, por edhe për njëri-tjetrin për periudhën deri në 2025 dhe 2029.

Tabela 8: Vlera e përqindjes së Indeksit për shkallën e zhvillimit të rajoneve planore krahasuar me rajonin planor të Shkupit (pozicionimi i targetuar sipas intervalit)

Rajoni planor	Viti bazë	Vlera bazë	Target 2025	Target 2029
I Vardarit	2018	48.70%	60%-65%	65%-75%
Lindor	2018	63.60%	70%-75%	75%-85%
Jugperëndimor	2018	53.90%	60%-65%	65%-75%

Juglindor	2018	64.30%	70%-75%	75%-85%
Pellagonia	2018	60.40%	70%-75%	75%-85%
Pollogu	2018	54.60%	65%-70%	70%-80%
Verilindor	2018	41.50%	55%-60%	60%-70%
I Shkupit	2018	100%	100%	100%

Burimi: Llogaritjet dhe parashikimet bazuar në Vendimin për klasifikimin e nivelit të zhvillimit të rajoneve planore për periudhën 2018 - 2023

Pavarësisht nga baza për zbatimin e qëndrueshëm të dispozitave të Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal dhe veçanërisht parashikimin për të investuar të paktën 1% të PBB-së për të arritur një zhvillim rajonal të ekuilibruar në Republikë dhe supozimin e zbatimit të suksesshëm të masave të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 përfshirë Në veçanti, masat për të stimuluar investimet private në rajone më pak të zhvilluara, vlerat e këtij projekcioni duhet të merren me kujdesin e duhur dhe vetëm si një skenar për lëvizjen e dëshiruar të situatës.

Zgjedhja e Republikës së Maqedonisë së Veriut për të përdorur një indeks të përbërë të dyfishtë (ekonomik dhe demografik) ofron një pasqyrë shumëdimensionale të ndryshimeve në zhvillimin rajonal. Ky indeks do të vazhdojë të zbatohet me një llogaritje të re çdo 5 vjet si një nga instrumentet kryesore për matjen e efekteve të zbatimit të politikës për zhvillim rajonal të ekuilibruar të Maqedonisë së Veriut por edhe për shpërndarjen e investimeve publike. Është një pikë referimi kryesore për monitorimin e hendekut ose nivelit të pabarazisë në zhvillim midis rajoneve individuale, por edhe për integrimin e objektivave të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal në politikat sektoriale. Gjatë formulimit të këtij indeksi të përbërë, vëmendje e veçantë i kushtohet treguesve individualë dhe peshës së tyre, duke marrë parasysh që të gjitha të dhënat hyrëse për llogaritjen janë në dispozicion dhe të verifikueshme nga publiku. Vetëm nëpërmjet matjes së plotë të nivelit të zhvillimit të rajoneve planore në përputhje me vlerat e llogaritura të indeksit është mundësuar monitorimi integral i efekteve të zbatimit të dispozitave të Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal dhe masave të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal.

Për t'iu përgjigjur sfidave të ndjekjes së politikave moderne dhe aktuale rajonale në përputhje me ato të Bashkimit Europian dhe veçanërisht në pritje të fillimit operacional të negociatave për anëtarësimin e plotë të Republikës së Maqedonisë së Veriut në BE, rekomandohet në përputhje me dinamikën e proceseve të integritit europian dhe reformat përkatëse, për të kryer një vlerësim të duhur të përshtatshmërisë dhe arsytimit të treguesve për përcaktimin e indeksit të nivelit të zhvillimit të rajoneve planore për një periudhë të caktuar kohe.

Krijimi i një mekanizmi efektiv për barazimin fiskal si një mjet me një efekt plotësues në arritjen e një zhvillimi rajonal më të ekuilibruar

Një nga qëllimet kryesore të Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal është, përveç zvogëlimit të pabarazive midis rajoneve planore, të zvogëlojë pabarazitë midis njësive të vetëqeverisjes lokale brenda rajoneve planore.

Ndryshe nga e mëparshmja, kjo Strategji për Zhvillimin Rajonal adreson nevojën për krijimin e një mekanizmi efikas për barazimin fiskal (pjesërisht i aplikuar në formulën për ndarjen e fondeve për komunat nga granti i përgjithshëm i TVSH-së) si një mjet, aplikimi i të cilit arrin efekte plotësuese për barazimin. zhvillimi rajonal. Duhet të theksohet se barazimi fiskal i referohet komunave dhe në kontekstin e zbatimit të këtij mekanizmi nuk është e përshtatshme të përdoret Indeksi për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore, sepse barazimi financiar si një mjet kryesisht synon të kapërcejë çekuilibrin fiskal midis nevojave fiskale dhe kapacitetin fiskal

të njësive të vetëqeverisjes lokale, veçanërisht domosdoshmërisht në vendet me vetëqeverisje lokale me një nivel të vetëm si Maqedonia e Veriut.

Së këndejmi, qëllimi i unifikimit fiskal në kontekstin e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal është të sigurojë furnizim të barabartë të të mirave dhe shërbimeve publike në të gjitha njësitë e vetëqeverisjes lokale, duke arritur një efekt plotësues të arritjes së një ekuilibri më të madh të zhvillimit të rajoneve individuale planore. Solidariteti duke ndihmuar financiarisht komunat më të dobëta, përkatësisht komunat me kapacitetin më të ulët për mbledhjen e të ardhurave ka një ndikim pozitiv në zhvillimin e tyre por edhe në zhvillimin e rajonit planor të cilit i përket.

Tabela 9 më poshtë jep të dhëna për të ardhurat për kokë banori të komunave urbane dhe rurale së bashku me komunat në Qytetin e Shkupit dhe Qytetin e Shkupit për periudhën 2013-2019. Mund të vërehet se komunat urbane (jashtë qytetit të Shkupit) kanë më shumë të ardhura për kokë banori sesa komunat rurale me një mesatare prej 10% për të gjithë periudhën, përveç në vitin 2016. Komunat në qytetin e Shkupit dhe qytetin e Shkupit kanë të ardhura edhe më të larta (megjithëse ato përfshijnë disa komuna me të ardhura relativisht më të ulëta) dhe ndryshimi në të ardhurat për kokë banori është më i madh për 35% krahasuar me komunat rurale. Ky zbulim konfirmon supozimin se në Maqedoninë e Veriut (si në shumë vende të tjera) komunat rurale fitojnë të ardhura më të ulëta sesa ato urbane.

Tabela 9: Të ardhurat për frymë sipas selisë së NJVL-së për periudhën 2013-2019.

Lloji i komunave	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (6 muaj)
Komuna rurale	10,493	11,034	11,195	13,628	11,828	12,370	6,128
Komuna urbane	12,554	12,970	13,376	13,313	13,615	14,489	7,431
Qyteti i Shkupit me komunat	19,053	18,354	21,045	21,167	21,449	20,969	10,675

Burimi: Llogaritjet e bazuara në të dhënat nga llogaritë përfundimtare të NJVL-së

Që të fitohet një pamje më e plotë e ndryshimeve ndërmjet komunave urbane dhe rurale, u bë një analizë krahasuese e shpenzimeve të tyre. Gjetja kryesore është që shpenzimet për kokë banori në qytetin e Shkupit me komunat në qytet janë më të larta për 22.03% të mesatares kombëtare ndërsa shpenzimet e komunave rurale në 2019 janë 22% më të ulëta se mesatarja kombëtare. Këto ndryshime domethënëse midis shpenzimeve për frymë tregojnë qartë pabarazinë në zhvillimin ekonomik dhe cilësinë e të mirave dhe shërbimeve publike ndërmjet komunave rurale dhe urbane, dhe posaçërisht midis Qytetit të Shkupit dhe komunave në Qytetin e Shkupit dhe pjesës tjetër të vendit.

Sipas analizës shtesë të strukturës së të ardhurave, është zbuluar se pabarazitë kryesore midis komunave vijnë nga ndryshimet në të hyrat e tyre (kapaciteti fiskal dhe kapaciteti për t'i mbledhur ato), dhe një pjesë shumë më e vogël e diferencave si rezultat i bllok dotacioneve të dhëna NJVL-ve të ndryshme. Ky zbulim pasohet nga fakti që formula për shpërndarjen e TVSH-së¹⁷ si një grant i përgjithshëm nuk përmban një faktor që lidhet me kapacitetin e NJVL-ve për të mbledhur të ardhura nga burimet e veta, dhe pikërisht për shkak të këtij deficieti efekti i barazimit fiskal nuk mund të arrihet. Prandaj, duke pasur parasysh që pabarazia që ndodh në grupet e të ardhurave të marra nga burimet të NJVL-së është në të vërtetë më e madhe se hendeku midis mesatares rurale dhe mesatares urbane, ekziston nevoja për të përfshirë në formulën për shpërndarjen e grantit të përgjithshëm të TVSH-së faktorë shtesë që lidhen me ndryshimet në bazën e të ardhurave lokale.

Unifikimi financiar është një nga mjetet më thelbësore për kapërcimin e pabarazive të vërejtura brenda rajoneve planore, sepse nëpërmjet aplikimit të tij të qëndrueshëm siguron një rezervuar më të madh të fondeve për ato komuna që do të jenë nën mesataren e vendit, duke marrë parasysh se sipas analizës, qyteti i Shkupit dhe shumica e komunave në Qytetin e

¹⁷ Llogaritja bazohet në tre faktorë: popullsia, zona e tokës dhe numri i vendbanimeve

Shkupit gjenden mbi mesataren e vendit. E përkthyer si një masë që inkurajon zhvillimin e ekuilibruar rajonal, kjo do të thotë që një pjesë e komunave në të gjitha rajonet e tjera, me përjashtim të shumicës së komunave në rajonin e Shkupit do të merrnin më shumë fonde që mund të përdoren për investime publike për zhvillimin lokal dhe nëpërmjet tij për zhvillimin e rajonit planor të cilit i përkasin. Në atë mënyrë, rajonet planore do të ishin më afër zhvillimit në rajonin më të zhvilluar planor të Shkupit. Duhet të theksohet se për mekanizmat (formulat) e argumentuara dhe objektive do të jetë e nevojshme të bëhet një Regjistrim i popullsisë në Maqedoninë e Veriut.

1.1. 3.2 Zhvillimi demografik dhe fushat me nevoja specifike për zhvillim

Sipas vlerësimeve për numrin e popullsisë në vitin 2019, (gjendja në datën 30 qershor), në Maqedoninë e Veriut jetojnë 2.076.694 banorë.

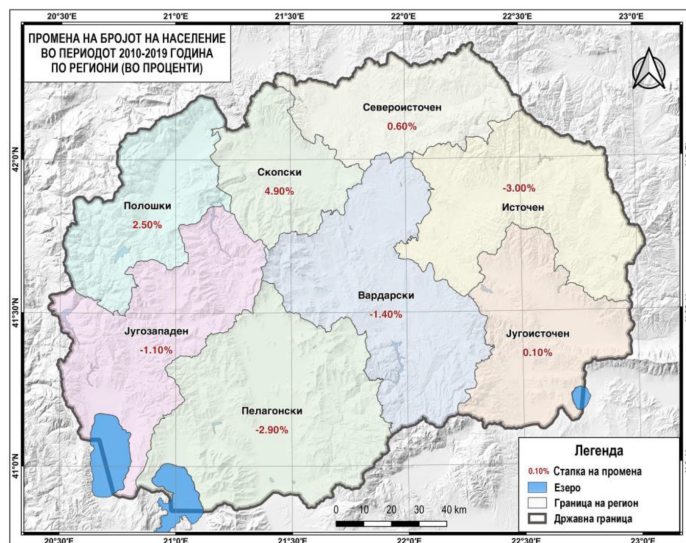

Figura 1: Shkalla e ndryshimit të popullsisë

NDRYSHIMI I NUMRIT TË POPULLATËS NË PERIUDHËN 2010-2019 SIPAS RAJONEVE

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

Legjenda

0.10% Shkalla e ndryshimit
Liqene

Kufiri i rajonit
Kufiri i shtetit

Krahasuar me vitin 2010, kishte një rritje absolute prej vetëm 21,690 banorëve me një shkallë totale të rritjes së popullsisë prej vetëm 1,1%, dhe një shkallë mesatare vjetore të rritjes prej 0,117%. Shkalla më e lartë e ndryshimit të përgjithshëm është regjistruar në rajonin planor të Shkupit prej 4.9% dhe rajonin planor të Pollogut me 2.5%. Rajoni planor Verilindor dhe Juglindor regjistroi shkallë të rritjes prej 0.6% dhe 0.1%. Rajonet e tjera karakterizohen nga një shkallë negative e ndryshimit të popullsisë. Ulja më e madhe në vëllimin e popullsisë është në rajonin planor lindor prej -3% dhe rajonin planor të Pellagonisë prej -2.9%.

Në komunat rurale (me qendër në fshat) nga 2010 në 2019 u regjistrua një shkallë totale rritjeje prej 2.1% ose një rritje totale absolute prej 7980 banorë. Në 18 komuna ku është regjistruar rritje e popullsisë në periudhën e analizuar, ne kemi një rritje totale absolute prej 13.745 banorë, nga të cilat 56% janë arritur brenda vetëm katër komunave (Haračinë dhe Studenicanë në rajonin e Shkupit, Likovë në Verilindje dhe Zhelinë në rajonin planor të Pollogut). Komunat urbane (me qendër në qytet) nga 2010 në 2019 regjistruan një rënie prej 8926 banorë ose një shkallë të ndryshimit total prej -0.8%. Vetëm 8 komuna po rriten: Kumanova, Tetova, Gostivari, Dibra, Radovishi, Struga, Strumica dhe Shtipi. Rritja e komunave urbane si Tetova, Gostivari dhe Kumanova është kryesisht rezultat i imigrimit nga vendbanimet rurale përreth. Në të kundërt, në 76% të komunave me qendër në qytet, u regjistrua një rënie totale e popullsisë prej 19751 banorë.

Tabela 10: Treguesit demografikë të Republikës së Maqedonisë së Veriut, sipas rajoneve planore

	Maqedonia e Veriut	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes	Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Juglindjes	Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Pollogut	Rajoni i Verilindjes	Rajoni i Shkupit
Ndryshimet në numrin e popullsisë									
2010	205500 4	15385 8	17977 0	22185 5	17285 8	23413 7	31480 4	17504 5	60267 7
2019	207669 4	15175 5	17434 1	21937 9	17307 6	22737 8	32260 5	17608 6	63207 4
Shkalla e rritjes									
2010/19	1.1	-1.4	-3.0	-1.1	0.1	-2.9	2.5	0.6	4.9
Shkalla e rritjes natyrore									
2010	2,5	0,8	-0,2	1,6	1,9	-1,9	4,5	2,7	4,9
2019	-0,3	-2,5	-4,2	-1,3	-1,6	-4,7	2,3	-0,4	2,3
Koeficienti i plakjes									
2010	11,7	12,8	12,7	10,5	12,1	15,1	8,4	10,9	12,2
2019	14,3	15,8	16,8	12,6	14,8	17,0	9,9	13,3	15,2

Burimi: Llogaritjet bazuar në të dhënat e ESHS (Enti Shtetëror i Statistikës)

Sipas projeksionit të përgatitur të popullsisë, një rënie e popullsisë pritet pas vitit 2025, dhe në vitin 2029 popullsia e përgjithshme do të ishte 2064916 banorë. Kjo do të thotë një rënie krahasuar me 2019 me -0.6%. Nga 2025 deri në 2027 rënia e popullsisë është e dukshme në të gjitha rajonet planore.

Tabela 11: Parashikimet e popullsisë në periudhën deri në vitin 2029, sipas rajoneve planore

	Maqedonia e Veriut	Rajoni i Vardarit	Rajoni Jugperëndimor	Rajoni Juglindor	Rajoni i Pelagonisë	Rajoni i Pollogut	Rajoni Verilindor	Rajoni i Shkupit	Rajoni Jugperëndimor
2018	2.064.077	145.104	172.105	229.473	167.581	232.498	336.204	171.210	609.902
2019	2.067.292	145.330	172.373	229.830	167.842	232.860	336.728	171.477	610.852
2020	2.065.489	145.204	172.223	229.630	167.695	232.657	336.434	171.328	610.319
2021	2.070.201	145.535	172.616	230.154	168.078	233.187	337.202	171.718	611.712
2022	2.074.862	145.863	173.005	230.672	168.456	233.713	337.961	172.105	613.089
2023	2.078.985	146.152	173.348	231.130	168.791	234.177	338.632	172.447	614.307
2024	2.082.074	146.369	173.606	231.474	169.042	234.525	339.135	172.703	615.220
2025	2.083.640	146.480	173.736	231.648	169.169	234.701	339.391	172.833	615.682
2026	2.083.194	146.448	173.699	231.598	169.133	234.651	339.318	172.796	615.551
2027	2.080.249	146.241	173.454	231.271	168.894	234.319	338.838	172.552	614.680
2028	2.074.317	145.824	172.959	230.611	168.412	233.651	337.872	172.060	612.928
2029	2.064.916	145.163	172.175	229.566	167.649	232.592	336.341	171.280	610.150

Burimi: Llogaritjet bazuar në të dhënat e ESHS

Pabarazia e madhe në shpërndarjen e popullsisë është një nga sfidat më të rëndësishme demografike të vendit. Në vitin 2019, në rajonin planor të Shkupit, në vetëm 7.13% të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, jeton 30.44% e popullsisë së përgjithshme në vend. Respektivisht, në rajonet planore të Shkupit, Pollogut dhe Verilindjes, në një sipërfaqe prej 6554.89 km² (25.8%) jetojnë 1130765 banorë ose 54.5% e popullsisë së përgjithshme, në vitin 2019. Nga ana tjetër, në rajonin planor të Lindjes, Juglindjes dhe Vardarit, pak më shumë se 2/5 e territorit të vendit (ose 40.8%), jeton vetëm 24% e popullsisë.

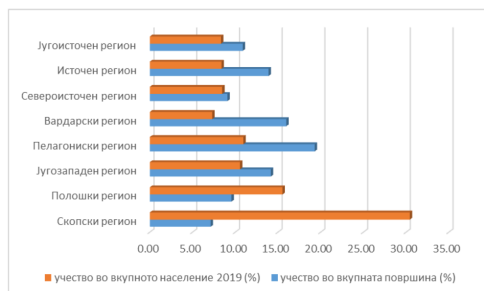
Në komunat me bazë urbane, është e përqendruar gjysma (54.8%) e popullsisë së përgjithshme në vend, 18.5% e popullsisë jeton në komuna me bazë rurale, ndërsa 26.7% jeton në komuna të qytetit të Shkupit. Komunat nga rajoni planor të Pollogut thithin 1/3 e popullsisë në komunat rurale, pasuar nga rajoni planor i Shkupit me 28% dhe rajoni planor juglindor me 10%.

Grafiku 2: Pjesëmarrja e rajoneve planore në sipërfaqen e përgjithshme dhe popullsinë në

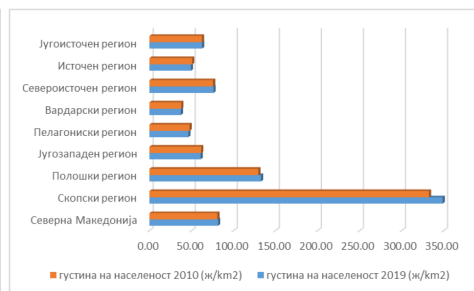
Grafiku 3: Dendësia e popullsisë në Maqedoninë e Veriut dhe sipas rajoneve

2019

planore për 2010 dhe 2019

Burimi: Llogaritjet bazuar në të dhënat e ESHS-së

Burimi: Llogaritjet bazuar në të dhënat e ESHS-së

Rajoni i Juglindjes

Rajoni i Lindjes

Rajoni i Verilindjes

Rajoni i Vardarit

Rajoni i Pellagonise

Rajoni i Jugperëndimit

Rajoni i Pollogut

Rajoni i Shkupit

Pjesëmarrja në numrin e përgjithshëm të popullsisë, v. 2019 (%)

Pjesëmarrja në sipërfaqen e përgjithshme (%)

Rajoni i Juglindjes

Rajoni i Lindjes

Rajoni i Verilindjes

Rajoni i Vardarit

Rajoni i Pellagonisë

Rajoni i Jugperëndimit

Rajoni i Pollogut

Rajoni i Shkupit

Dendësia e popullsisë, v. 2010 (b/km2)

Dendësia e popullsisë, v. 2019 (b/km2)

Me dendësinë më të lartë të popullsisë karakterizohet rajoni planor të Shkupit me 348.68 banorë për km2 (2019) e që është katër herë më e lartë se dendësia mesatare e popullsisë në vend (81.44 orë / km2). Pastaj vjen rajoni planor të Pollogut me 132.66 orë / km2. Të gjitha rajonet e tjera planore janë nën dendësinë mesatare të popullsisë në vend. Nga 2010 në 2019, shkalla e rritjes natyrore gjithashtu u ul nga 2.5 ‰ në -0.3. Në vitin e fundit të analizuar, 6 rajone planore kishin vlera negative të shkallës së shtimit natyror, ndërsa vlerat pozitive u regjistruan në rajonin planor të Shkupit dhe Pollogut (2.3 ‰ në të dy rajonet). Në të njëjtin vit, në 51 komuna (63.8%) është regjistruar një shkallë negative e rritjes natyrore. Vlerat e shkallës së shtimit natyror në komuna variojnë ndërmjet 15.6 në Studeniçan deri në -11.3 ‰ në Kratovë.

Ndryshimet e forta dhe specifikat rajonale janë të dukshme në lëvizjet e migracionit. Në periudhën nga 2010 deri në 2019, një total prej 81873 njerëz u përfshinë në migrimet e brendshme. 78.2% e tyre ishin migrime ndërkomunale, dhe 21.8% ndodhën brenda së njëjtës komunë. Vetëm në periudhën 2014-2019 35.1% e migrimeve të brendshme ishin në rrugën fshat - qytet, 21.6% ndodhën nga qyteti në fshat, migrimi midis fshatrave mori pjesë me 34.7%, dhe migrimet ndërrurban me vetëm 8.6 %. Në lëvizjet e migracionit midis rajoneve u përfshinë 32283 njerëz. Kështu, 14098 ose 43.7% e vendbanimeve totale ishin në rajonin planor të Shkupit, i cili në periudhën e analizuar është rajoni i vetëm me një bilanc pozitiv migrimi.

Në migrimet totale të brendshme, gratë janë më të pranishmet, më saktësisht ato marrin pjesë me mbi 70% në të gjitha rajonet. Zhvendosjet janë kryesisht për shkak të arsimimit, martesës ose punësimit, d.m.th ato kushtëzohen nga zhvillimi socio-ekonomik i zonës, shkalla e aktivitetit të grave dhe kërkesa për një forcë të caktuar pune.

Bilanci i migracionit në vend, nga lëvizjet e migracionit të jashtëm të qytetarëve nga 2010 në 2016 ka një shenjë negative; ndërsa në dy vitet pasuese ka një bilanc pozitiv dhe në vitin 2019 ka përsëri një shenjë negative. Lidhur me vëllimin dhe intensitetin e lëvizjeve të migracionit të jashtëm në rajonet planore, ka dallime dhe specifika. Rajoni planor të Pellagonisë është rajoni i vetëm me një bilanc të vazhdueshëm pozitiv si rezultat i imigracionit në komunat e Resnjës, Prilepit dhe Manastirit, me intensitet më të lartë të imigracionit deri në vitin 2016. Popullsia që emigroi me mbi 60% është e moshës 20 deri 39 vjeç. Shumica e emigrantëve janë maqedonas nga zona e Prespës së Vogël, në Shqipëri. Flukset e migracionit të jashtëm kanë vlera të ulëta në rajonin planor të Shkupit, Vardarit dhe Verilindjes. Rajonet e tjera regjistruan bilanc negativ migrimi me lëkundje. Midis tyre, dallohet rajoni planor Jugperëndimor kryesisht për shkak të dëbimeve të theksuara të banorëve të komunave të Ohrit, Kërçovës dhe Dibrës. Emigrime më të mëdha në rajonin e Pollogut janë regjistruar nga komunat e Tetovës dhe Gostivarit.

Sipas trendeve demografike (natyrore dhe mekanike), tre skenarë të ngjarjeve janë të mundshme:

Skenari 1 - Skenari progresiv: Ka të bëjë me mundësinë që Republika e Maqedonisë së Veriut të anëtarësohet në Bashkimin Europian në dekadën e ardhshme, e cila do të rezultojë në një klimë ekonomike më të favorshme, një bazë më të mirë për mbajtjen e një ekuilibri të moderuar të migracionit dhe rritjen e zgjeruar ekonomike. Anëtarësimi në BE do të kontribuonte në një hyrje të shtuar të investimeve, veçanërisht në infrastrukturë, duke hapur më shumë mundësi punësimi dhe duke zgjeruar tregjet për produktet dhe shërbimet. Nga ana tjetër, do të kontribuonte në uljen e ritmit të daljes së popullsisë jashtë vendit dhe do të ngadalësonte dinamikën e shpopullimit dhe plakjes së popullsisë. Sigurisht, është shumë optimiste të presësh një skenar progresiv në të gjithë territorin e vendit, por është mjaft realiste të presësh një rritje më të lartë ekonomike në rajone të caktuara planore, gjë që do të ndryshojë polarizimin aktual ekonomik. Do të krijohen kushte për qëndrueshmëri ekonomike dhe demografike të komunave më të vogla urbane dhe zona rurale do të kenë mundësinë për rrjetëzim të pjesshëm.

Skenari 2 - Skenari regresiv: Ky skenar ka të bëjë me mundësinë e shtyrjes së anëtarësimit në Bashkimin Europian. Pritjet janë që në kushtet aktuale të organizimit hapësinor dhe ekonomik të zonës rurale, popullsia e aftë për punë do të vazhdojë të rrjedhë kryesisht drejt vendbanimeve urbane dhe jashtë vendit. Një emigrim i tillë, i kombinuar me nivelin e zvogëluar të lindjeve, do të çojë në mënyrë të pashmangshme në një rënie të fortë të mëtejshme demografike në këto zona. Në komunat rurale, të cilat karakterizohen nga një shkallë e lartë e lindjeve sesa komunat e tjera, humbjet e popullsisë emigruese do të kompensohen në vitet e ardhshme dhe pasojat pritet të jenë të dukshme në fund të kësaj dekade, kur do të ndihet ndikimi i ulur i nivelit të lindjeve, daljet e emigracionit. Duke marrë parasysh bazën më të dobët ekonomike në komunat e qyteteve si Dellçeva, Makedonski Brod, Krusheva, Vallandovë, Bogdanci, Pehçeva, Kratova, Shën Nikollë, etj. (si dhe nën ndikimin e një numri faktorësh të

tjerë që nuk janë të natyrës ekonomike), është e pashmangshme dalja e vazhdueshme e popullsisë. Pasojat do të jenë të dukshme në këtë periudhë edhe në komunat me një popullsi më të madhe si Gostivari, Tetova, Kumanova, etj. Siç u përmend më parë, fusha territoriale e qytetit të Shkupit natyrshëm do të "shtrydh" një pjesë të popullsisë së saj në vendbanimet periferike përreth, nën ndikimin e përqendrimit të kushteve mjedisore. Një skenar i tillë regresiv për flukset e migracionit do të shkaktojë pasoja të mëdha në hapësirën në tërësi dhe mund të përmbushet vetëm nëpërmjet politikave të përshtatshme ose të përmirësuara për zhvillimin hapësinor, ekonomik dhe demografik dhe masave aktive të zbatuara me sukses.

Skenari 3 - Skenari optimist: Ka të bëjë me mundësinë që Maqedonia e Veriut të bëhet pjesë e Bashkimit Europian, të ridrejtojë dhe stimulojë drejtimet e lëvizjeve të migracionit të brendshëm dhe të krijojë kushte për imigrim nga jashtë. Investimet më të mëdha do të krijojnë mundësi punësimi dhe do të ishin më afër vlerave të punësimit dhe shkallës së papunësisë në vendet e Bashkimit Europian. Më shumë vëmendje do t'i kushtohet organizimit të arsimit sipas kompetencave të kërkuara nga tregu, dhe mbrojtja sociale e organizuar tërësisht brenda kornizës në përputhje me ligjet europiane, duke kontribuar në uljen e nivelit të varfërisë në vend. Skenari optimist ofron një mundësi për të parë përfitimet në kushtet demografike të si zbutja ekzistuese dhe parandalimi i shpopullimit të mëtejshëm, kujdes më i madh dhe përfshirja aktive e popullatës së vjetër, e cila do të rrisë në mënyrë të pashmangshme pjesëmarrjen e saj deri në fund të kësaj dekade.

Në territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut ekziston një ekuilibër i caktuar në raportin midis popullatës mashkullore dhe femërore, me një përparësi të vogël të popullsisë mashkullore. Në vitin e fundit të analizuar, raporti ishte 50.1% kundrejt 49.9% në favor të popullatës mashkullore. Një raport i tillë ekziston në të gjitha rajonet, përveç Shkupit, ku gratë marrin pjesë me 50.8% të popullsisë së përgjithshme.

Sipas të dhënave nga dhjetë vitet e analizuara, në Maqedoninë e Veriut procesi i plakjes demografike po zhvillohet vazhdimisht dhe është i dukshëm në të gjitha rajonet planore. Nga 2010 në 2019, përveç në rajonin planor të Shkupit, ku si rezultat i imigracionit më të madh të popullsisë së re pritet një numër më i lartë i lindjeve dhe pjesëmarrje më e lartë e popullsisë së re, në të gjitha rajonet e tjera ka një ndryshim negativ në kontingjentin e popullsisë së re deri në 14 vjet. Në grupin e popullsisë nga 15 në 64 vjet në nivelin shtetëror kemi një ndryshim prej -0.8%. Analizuar sipas rajoneve, rajoni planor të Pollogut u rrit me 5.1%, për shkak të mpleksës së brezave kur vëllimi i grupit të popullsisë së re është i madh; pastaj rajoni Jugperëndimor me 0.1% dhe rajoni planor Verilindor me 0.8%. Në rajone të tjera ka rënie. Kontingjenti i popullsisë së moshuar në të gjitha rajonet ka një pjesëmarrje të shtuar në popullsi. Në vitin 2019, rajoni planor të Pollogut, Shkupit, rajonit planor Verilindor dhe Jugperëndimor kanë një moshë mesatare më të ulët se niveli i shtetit, ndërsa Vardari, Pellagonia, rajoni planor Lindor dhe Juglindor kanë një moshë mesatare të popullsisë mbi 40 vjet. Në vitin 2019, raporti i moshës ka vlerën më të ulët prej 15.1% në rajonin planor të Pollogut, deri në 24.3% në rajonin e Pellagonisë dhe 24.1% në rajonin planor Lindor. Plakja e popullsisë nga njëra anë është për shkak të rritjes së jetëgjatësisë, por edhe për shkak të zvogëlimit të numrit të lindjeve.

Njohja e popullatës dhe e veçorive të saj kanë një rëndësi të madhe për identifikimin e mundësive, formave të veprimit dhe zhvillimit të një hapësire specifike nga aspekti demografik, ekonomik, funksional dhe nga një aspekt i qëndrueshmërisë së përgjithshme. Gjetjet mbi shpërndarjen e pabarabartë të popullsisë dhe potencialin e dobët demografik janë një nga pengesat kryesore jo vetëm për zhvillimin e ekuilibruar rajonal por edhe për zhvillimin e përgjithshëm ekonomik të Republikës. Prandaj, nevoja për të gjetur mënyra dhe për të zbatuar masa praktike që do të rezultojnë në rritjen e atraktivitetit të rajoneve dhe mbajtjen e popullsisë duke zvogëluar pabarazitë ekonomike dhe sociale, forcimin e funksioneve ekonomike dhe sociale, mbrojtjen e mjedisit dhe krijimin e mundësive për një cilësi më të mirë jetese. Kjo ka të bëjë veçanërisht me zonat rurale, të cilat duhet të shndërrohen në zona tërheqëse për të jetuar dhe për të punuar.

Zonat me nevoja specifike zhvillimore

Në bazë të nenit 7, paragrafit 2 të Ligjit për Zhvillim të Balancuar Rajonal (*), janë përcaktuar fushat me nevoja specifike për zhvillim në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Ky grup i zonave përfshin zona kufitare, rurale, kodrinore-malore dhe zona të tjera për të cilat për shkak të veçorive të tyre specifike ekziston nevoja për qasje të veçantë planore dhe nxitje të zhvillimit të qëllimeve ekonomike, turistike, kulturore dhe qëllimeve tjera strategjike të shtetit. Si kritere për ndarjen e tyre merren: veçoritë gjeografike, historike dhe kulturore në zonat e komunave dhe komunat e qytetit të Shkupit dhe interesa tjera strategjike të shtetit. Përveç sa u numëruan më sipër, përdoren kritere të tjera më të detajuara për të përcaktuar këto zona sipas përcaktimeve në aktin nënligjor.

Kufijtë e komunave kadastrale në zonën kufitare përgjatë vijës kufitare, zonat me distancën e vendbanimit deri në 10 km nga kufiri shtetëror ose vendbanimi i parë që del me komunën kadastrale në kufirin shtetëror dhe fshatrat dallohen si zona kufitare. Për të dalluar zonat kodrinore dhe malore përdoren disa kritere dhe tregues, siç janë: veçoritë orografike të zonës rurale, që tregojnë veçori të dallueshme kodrinore dhe malore; zona mbi 700 metra mbi nivelin e detit me veçori kodrinore dhe malore, siç janë kushtet agroklmatike dhe ekologjike që veprojnë në zonën mbi 700 metra dhe mundësojnë jetesë të vështirë dhe më të shtrenjtë të popullsisë. Indeksi i Zhvillimit Ekonomik, Indeksi i Zhvillimit Social dhe Indeksi Demografik janë përdorur për të përcaktuar zonat rurale.

Si vendbanime me nevoja specifike për zhvillim, veçohen deri në 1,164 vendbanime (nga gjithsej 1,767) ose 65,9% të numrit të përgjithshëm të vendbanimeve në vend. Këto zona mbulojnë 65,3% të sipërfaqes së përgjithshme të Republikës së Maqedonisë së Veriut, por mbulojnë vetëm 26,9% të popullsisë së përgjithshme në 2002. Kjo dendësi e rrallë e popullsisë është kryesisht për shkak të faktit se këto zona përfshijnë parqe kombëtare që kanë një sipërfaqe më të madhe, dhe gjithashtu vendet që i përkasin këtij grupi janë zakonisht të populluara rrallë. Ato janë përhapur në të gjitha rajonet, në 68 njësi të vetëqeverisjes lokale. Duke pasur parasysh situatën e regjistruar demografike bazuar në vlerësimet e popullsisë në nivelin komunal, më shumë sesa pritej është një ulje drastike e popullsisë në këto vendbanime.

Zonat me burime natyrore dhe trashëgimi kulturore që mbrohen me ligj përfshijnë: parqet kombëtare "Mavrova", "Galičica" dhe "Pelister" (mbulojnë rreth 4,5% të territorit të vendit)¹⁸. Ndërsa zonat e trashëgimisë kulturore të mbrojtura me ligj janë të ndara: fshati Gari si tërësi rurale; fshati Smilevë si tërësi historike dhe fshati Konsko si tërësi urbane. Përveç këtyre, si zona me nevoja specifike zhvillimore të përcaktuara me Ligj, veçohen mali Vodno - si zonë me bukuri të veçantë; zona e Katlanovës për shkak të veçorive të veçanta natyrore dhe lumi Beleshtica si monument natyror; rezervati i rreptë i natyrës "Ezerani", Resneni dhe "Tikveshi" - Kavadar; monumenti natyror "Kullat e Markos" - Prilep. Vendimi përfundimtar, pritët të shpallë Malin e Sharrit si zonë të mbrojtur në kategorinë e Parkut Kombëtar dhe Malet e Osogovës si zona të mbrojtura në kategorinë e peizazhit të mbrojtur. Kjo do të rrisë listën e zonave të burimeve natyrore, numrin e vendbanimeve rurale dhe numrin e popullsisë.

Lista momentale e zonave me nevoja specifike për zhvillim, e cila mbulon 2/3 e numrit të përgjithshëm të vendbanimeve dhe 2/3 e vendit, është jopraktike dhe nuk siguron një bazë solide për krijimin dhe zbatimin e politikave më të sakta të zhvillimit. Prandaj, është e nevojshme të përmirësohet metodologjia për përcaktimin e fushave me nevoja specifike zhvillimore sipas kritereve të krijuara rishtazi nëpërmjet studimit të thelluar shkencor dhe profesional të një natyre ndërdisiplinore.

¹⁸ <http://www.moepp.gov.mk> - Strategjia Nacionale për Mbrojtjen e Natyrës me Planin Aksional (2017-2027), MAJPH, 2018

3.3 Planifikimi hapësinor

Analiza tematike e zhvillimit hapësinor të rajoneve planore ka përcaktuar se ndryshimet midis tyre gradualisht po zvogëlohen, por prapëseprapë gjetja themelore është që pabarazitë të vazhdojnë. Rajoni planor të Shkupit, i cili është më i vogli në zonën e zhvillimit, dallon nga 7 rajonet e tjera planore. Tabela 12 (më poshtë) ofron një përmblendje të disa treguesve kryesorë për zhvillimin hapësinor të rajoneve planore ku vërehen ndryshimet më të mëdha.

Tabela 12: Dallimet në zhvillimin hapësinor të rajoneve planore

Rajoni planor	Popullsia në v. 2019		Sipërfaqja		Dendësia e popullsisë banor/km ²	Vendbanimet	PVB/f. v.2016 (RMV)	Renditja	Niveli i urbanizimit 2002 ¹⁹	Renditja
	numri	%	km ²	%		numri				
I Vardarit	151.755	7,31	4.063,29	15,97	37,35	216	302.286	3	69	2
Lindor	174.341	8,40	3.537,29	13,91	49,29	219	266.047	5	66	4
Jugperëndimor	219.379	10,56	3.604,63	14,17	60,86	287	222.133	6	36	6
Juglindor	173.076	8,33	2.767,03	10,88	62,55	188	341.870	2	45	7
I Pellagonisë	227.378	10,95	4.909,65	19,30	46,31	343	282.381	4	68	3
I Pollogut	322.605	15,53	2.431,81	9,56	132,66	186	132.538	8	29	8
Verilindor	176.086	8,48	2.310,32	9,08	76,22	195	168.301	7	57	5
I Shkupit	632.074	30,44	1.812,76	7,13	348,68	147	411.575	1	88	1
RMV	2.076.694	100,00	25.436,78	100,00	81,64	1.781				

Burimet: Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, Analizë Sektoriale e Zhvillimit Demografik, B.A Tosevska, M. Llakovska, ESHS: Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019; "Plani Hapësinor i Republikës së Maqedonisë", NP për planet hapësinore dhe urbane, v. 2004

Siç mund të shihet nga Tabela 12, në shumicën e rajoneve planore nuk ka asnjë korrelacion midis madhësisë dhe përqendrimit të popullsisë, gjë që është e dukshme nga treguesi i dendësisë së popullsisë. Rajoni planor i Shkupit, megjithëse më i vogli në zonë, dallon nga pjesa tjetër për sa i përket përqendrimit të popullsisë si pasojë e tendencave për migrim të popullsisë nga i gjithë vendi në grumbullimin e Shkupit dhe në rajon. Prije të ngjashme manifestohen në rajonin planor të Pollogut, i cili sipas hapësirës është një nga më të vegjlit, por për sa i përket përqendrimit të popullsisë, i shprehur nëpërmjet dendësisë së popullsisë, pason menjëherë pas rajonit planor të Shkupit. Menjëherë pas rajonit më pak të populluar planor, pra

¹⁹ % e pjesëmarrjes të popullsisë së përgjithshme urbane në vitin 2002 (nuk ka të dhëna të reja të disponueshme)

të Vardarit (i dyti për nga madhësia sipas zonës), renditet rajoni planor të Pellagonisë, më i madhi sipas zonës dhe me më tepër zona të populluara brenda komunave, por me një dendësi të ulët të popullsisë.

Sa i përket shkallës së urbanizimit dhe zhvillimit të përgjithshëm, me përjashtim të rajonit planor të Shkupit dhe të Pollogut në rajone të tjera ekziston një shkallë e mospërputhjes midis rritjes së shpejtë të nivelit të urbanizimit, e shprehur nëpërmjet përqendrimit të popullsisë në qendrat urbane dhe nivelit të zhvillimit ekonomik, e shprehur nëpërmjet sasisë së Prodhimit Vendas Bruto (PVB) për kokë banori. Dallimet më të mëdha vërehen në rajonin planor Juglindor, i cili sipas nivelit të zhvillimit ekonomik është në vendin e dytë dhe sipas shkallës së urbanizimit në vendin e shtatë. Devijimet midis rajoneve të tjera janë më të vogla, por ato tregojnë se në nivel rajonal si dhe në atë kombëtar, procesi i urbanizimit nuk është i vetmi faktor që ndikon në zhvillimin ekonomik dhe madje në disa raste ka një ndikim në qëndrueshmërinë e zhvillimit. Gjetjet e kësaj analize tematike tregojnë se në dekadën e kaluar tendenca për urbanizimin e zonave gjithnjë e më rurale ka vazhduar, shpesh në kurriz të tokës së punëshme me cilësi të lartë, e cila rezulton në degradimin e mjedisit, shkatërrimin e peizazhit, shfrytëzimin e tepërt të burimeve natyrore (sidomos jo të rinovueshme), planifikimi dhe organizimi irracional i infrastrukturës, etj. Këto tendenca janë më intensive dhe më aktuale në rajonin planor të Pollogut, Shkupit, ndërsa viteve të fundit edhe në rajonin planor Juglindor. Bilanci²⁰ i përdorimit të tokës (treguar në Tabelën 13) është rezultat i përdorimit të tokës për qëllime produktive dhe joproduktive.

Tabela 13: Bilanci i destinimit të tokës

Rajoni planor	Bujqësor		Pyjet	Produktive	Sipërfaqja e rajonit	Jo produktive
	Punuese	Kullotat				
	1	2	3	4 (1+2+3)	5	5-4
I Vardarit	55.772,00	109.730,00	130.931,00	296.433,00	406.328,94	109.895,94
I Lindjes	78.184,00	110.765,00	148.568,00	337.517,00	353.728,91	16.211,91
I Jugperëndim	49.923,00	85.577,00	187.589,00	323.089,00	360.463,33	37.374,33
I Juglindjes	60.699,00	54.695,00	142.277,00	257.671,00	276.702,60	19.031,60
I Pellagonisë	115.233,00	145.328,00	139.302,00	399.863,00	490.964,69	91.101,69
I Pollogut	41.573,00	131.532,00	90.298,00	263.403,00	243.180,98	20.222,02 ²¹

20 Toka prodhuese mbulon zonat e destinuar për prodhimin primar. Vëllimi dhe intensiteti i përdorimit të këtyre zonave varet nga: vlera e kredisë së tokës, struktura e klasave kadastrale, intensiteti i erozionit, lartësia, pjerrësia, ekspozimi ndaj terrenit dhe kushtet klimatike. Toka joprodhuese përbëhet nga zona që nuk përdoren drejtpërdrejt për lloje të caktuara të prodhimit, por janë një kusht për zhvillimin e përgjithshëm ekonomik.

21 Llogaritja e tokës joprodhuese si një ndryshim nga sipërfaqja totale dhe sipërfaqet nën tokë prodhuese (si një shumë e tokës bujqësore dhe zonat nën pyje), në rajonin planor të Pollogut jep një rezultat jo logjik, d.m.th zona nën tokë prodhuese tejkalon sipërfaqen totale të rajonit me 20 222.02 ha. Për atë arsye, në Agjencinë për Kadastër të Patundshmërive, zonat në komuna të caktuara kadastrale në komunën e Tetovës janë të harmonizuara.

Rajoni planor	Bujqësor		Pyjet	Produktive	Sipërfaqja e rajonit	Jo produktive
	Punuese	Kullotat				
		0				
I Verilindjes	78.405,00	65.281,00	72.763,00	216.449,00	231.032,11	14.583,11
I Shkupit	40.059,00	41.083,00	77.901,00	159.043,00	181.275,57	22.232,57
Gjithsej	519.848,00	743.991,00	989.629,00	2.253.468,00	2.543.636,55	290.168,55

Burimi: : Enti Shtetëror i Statistikave, MAKSTAT - Baza e të dhënave dhe Agjencia për Kadastrën e Patundshmërive

Strategjia themelore për zhvillimin hapësinor të vendit është "Plani hapësinor i Republikës së Maqedonisë", 2004 - 2020 i cili zbatohet drejtpërdrejt nëpërmjet përgatitjes dhe miratimit të planeve hapësinore të rajoneve, planeve hapësinore të zonave me interes publik dhe planeve hapësinore të komunave dhe Qytetit të Shkupit, si dhe me planet urbanistike dhe dokumentacionin tjetër për planifikimin dhe rregullimin e hapësirës, të parashikuar me ligj. Si përpunim i "Planit hapësinor të Republikës së Maqedonisë", 4 plane hapësinore rajonale janë miratuar, 3 janë përcaktuar nga Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut në fazën e draftit, dhe 3 plane hapësinore rajonale janë në proces të përgatitjes. Vetëm 40% e territorit të vendit është e mbuluar nga këto plane rajonale. Nga këto, vetëm Plani hapësinor i rajonit planor të Shkupit dhe Plani hapësinor i rajonit planor të Lindjes (i përcaktuar në fazën e draftit), përkojnë me zonën e rajoneve planore. Megjithatë Plani hapësinor për rajonin e Shkupit ishte përcaktuar në fazën e draftit në vitin 2010, nuk vazhduan aktivitetet për përgatitjen dhe miratimin e Propozim planit, kështu që në kushtet e ndryshimit të ardhshëm të rregullores së planifikimit hapësinor, zgjidhja më e përshtatshme është fillimi i një procedure për miratimin e një plani të ri hapësinor për rajonin planor të Shkupit. Ndërkaq, rajoni planor të Lindjes, i cilit është në fazën e përgatitjes së një Propozim - plani, ndoshta do të jetë plani i parë hapësinor i miratuar për rajonin planor. Plani hapësinor i rajonit Ohër - Prespë, i miratuar në vitin 2010, Plani hapësinor i NP Galiçica (në ndërtim e sipër) dhe Plani Hapësinor i Ndërmarrjes Publike "Pelister" (në ndërtim), i referohen shumicës së territorit të rajonit planor Jugperëndimor dhe në një pjesë të vogël rajonit planor të Pellagonisë. Pesë rajonet e tjera planore nuk janë të mbuluara fare me dokumentacionin e planifikimit hapësinor dhe në kontekstin e planifikimit hapësinor kjo është një nga pabarazitë më të rëndësishme.

Dokumentacioni i planifikimit urban është kryesisht në kompetencën e njësive të vetëqeverisjes lokale, por për zona të caktuara, me propozim të Ministrisë së Transportit dhe Lidhjeve, Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut miraton një Program vjetor për financimin e përgatitjes së planeve urbanistike. Planet e përgjithshme urbane për qytetet dhe planet urbane për fshatrat kanë një rëndësi të jashtëzakonshme për zhvillimin e planifikuar dhe të qëndrueshëm të vendbanimeve. Këto janë strategji gjithëpërfshirëse, lokale të zhvillimit hapësinor që ofrojnë udhëzime të përgjithshme për përdorimin e tokës, shpërndarjen e zonave dhe mjedisve ekonomike dhe të zhvillimit, zhvillimin e infrastrukturës, funksionet dhe shërbimet publike, dhe mbrojtjen e mjedisit dhe natyrës, dhe trashëgiminë natyrore dhe kulturore. Tabela më poshtë tregon të dhënat në lidhje me planet urbanistike të miratuara për periudhën 2014-2019.

Tabela 14: Planet e miratuara urbanistike 2014 - 2019

	Rajoni planor	Plane të miratuara	% e planeve të miratuara	PPU	PPU	PUF	PUF	AP	AP	Sipërfaqja e urbanizuar	sipërfaqes së
1	I Vardarit	43	19.9 ₁	1	866.26	8	709.22	34	1525.66	3101.14	0.7 ₆
2	Lindor	17	7.76	4	691.85	11	1580.4 ₉	2	76.33	2348.67	0.6 ₆
3	Jugperëndimor	49	17.0 ₇	1	69.75	10	604.75	38	2933.65	3608.15	1.0 ₀
4	Juglindor	14	7.45	0	0	11	819.54	3	261.92	1081.46	0.3 ₉
5	I Pellagonisë	93	27.1 ₁	1	19.69	15	868.68	77	3365.72	4254.09	0.8 ₇
6	I Pollogut	67	36.0 ₂	2	53.01	16	1341.8 ₅	49	4239.9	5634.76	2.3 ₂
7	Verilindor	50	25.6 ₄	1	615.00	1	160.00	48	5285	6060	2.6 ₂
8	I Shkupit	86	58.5 ₀	0	0	16	1796.0 ₇	70	8268.05	10064.1 ₂	5.5 ₅
	GJITHSEJ	41 ₉	23.5 ₃	10	2315.5 ₆	88	7880.6 ₀	32 ₁	25956.2 ₀	36152.3 ₉	1.4 ₂

Burimi: Ministria e Transportit dhe Lidhjeve të RMV-së, Agjencia për Kadastër të Patundshmërive

Në periudhën 2014 - 2019 Planet urbanistike u miratuan për 419 vendbanime (23.5% e gjithsej 1781 vendbanimeve në vend), që në raport me zonën e urbanizuar përfaqëson 1.42% të territorit të përgjithshëm. Ky numër përfshin PPU për vendbanimet urbane, Planet Urbane për fshatrat dhe Aktet e Përgjithshme, të cilat janë metodologjikisht të ndryshme në mënyrë të konsiderueshme nga planet urbane, pra ofrojnë vetëm udhëzime të përgjithshme për përcaktimin e zonës urbane, pa parashikime më të thella, veçanërisht për sa i përket infrastrukturës. Për pjesën tjetër të vendbanimeve (1362), ose nuk ka plane, ose ato janë miratuar në periudhën para vitit 2014, dhe disa datojnë në vitet '90. Brenda rajoneve planore, mbulimi me planet urbane varion nga 58.5% të numrit të përgjithshëm të vendbanimeve në rajonin planor të i Shkupit, në vetëm 8.5% në rajonin planor Juglindor. Në rajonet e tjera planore, përqindja e mbulimit me dokumentacionin e planifikimit është rreth 20% e numrit të vendbanimeve. Procedurat për përgatitjen e PPU-ve të reja janë iniciuar në 13 komuna (përfshirë edhe për qytetin e Shkupit). Këto procedura zakonisht zgjasin shumë dhe shpesh shoqërohen me qëllime kontradiktore të institucioneve që kanë kompetenca në pjesë të caktuara të hapësirës ose personave juridikë që administrojnë / administrojnë të mira të caktuara natyrore.

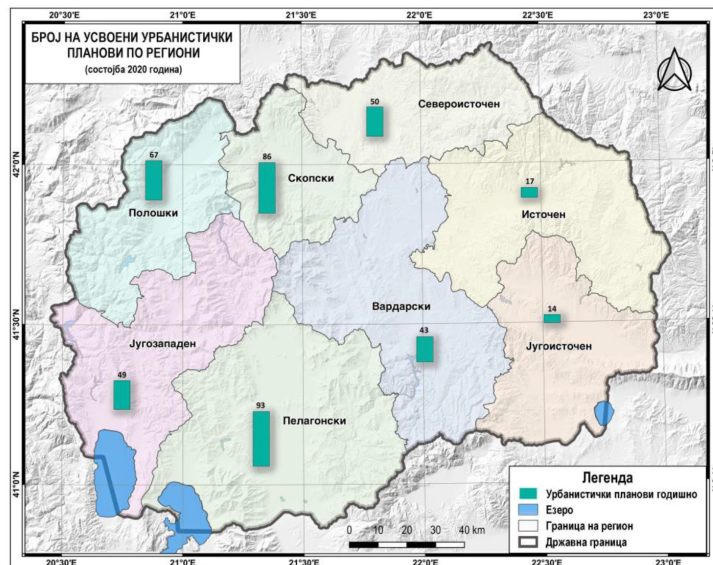

Figura 1: Numri i planeve urbanistike të miratuara sipas rajoneve

NUMRI I PLANEVE URBANISTIKE TË MIRATUARA SIPAS RAJONEVE

Pollogu Shkupi	Verilindje
Jugperëndim	Rajoni i Vardarit
Pellagonia	Juglindja

LEGJENDA

Plane urbanistike vjetore
 Liqene
 Kufijtë e rajoneve
 Kufijtë e shtetit

Nëse dy treguesit kryesorë për mbulimin e rajoneve me dokumentacionin e planifikimit, respektivisht Planet e miratuara për vendbanimet, si përqindje e numrit të përgjithshëm të vendbanimeve dhe, zona e sapo urbanizuar si përqindje e territorit të përgjithshëm të rajoneve, kryqëzohen me Indeksit e nivelit të zhvillimit të rajoneve për periudhën (2013-2017 të përsëritura për periudhën 2018 - 2023)²² mund të zgjidhen rajonet që, për sa i përket planifikimit

²² Vendim për klasifikimin e rajoneve planore sipas nivelit të zhvillimit për periudhën 2013-2017 (Gazeta Zyrtare e RM nr. 88/13)

urban dështojnë më së shumti dhe në të cilat duhet të jetë investimi më intensiv, përkatësisht: rajoni planor të Vardarit, të Jugperëndimit, të Lindjes, të Juglindjes dhe të Pellagonisë.

Mungesa e dokumentacionit aktual të planifikimit urban kontribuon në përdorimin irracional të tokës ndërtimore dhe shndërrimin e pakontrolluar të tokës prodhuese bujqësore dhe pyjore në shfrytëzim joproduktiv, joracional të burimeve natyrore, ndotjen e tokës, ujit dhe ajrit dhe rrezikimin pasues të interesit publik. Përkundër rekomandimeve për kufizimin e zhvillimit të qyteteve brenda zonave ekzistuese urbane dhe parashikimeve të Planit hapësinor të Republikës për mbrojtjen e tokës bujqësore të kategorisë së lartë, tendencat për zgjerimin e vendbanimeve urbane janë akoma aktuale. Legalizimi i ndërtesave të ndërtuara në mënyrë të paligjshme si rezultat i zbatimit të Ligjit për Trajtimin e Ndërtesave të Ndërtuara në mënyrë të Paligjshme, ndikon ndjeshëm në zgjerimin e zonave urbane të qyteteve, për shkak të legalizimit të ndërtesave të vendosura në zonat e kontaktit të qyteteve. Duke pasur parasysh kufizimet në rritje të burimeve të disponueshme, veçanërisht ato të një natyre jo të rinovueshme, planifikimi i qëndrueshëm hapësinor dhe urban dhe përdorimi racional i tokës, ujit dhe burimeve të tjera janë thelbësore. Së këndejmi, del nevoja që në të ardhmen të përfshihet në këtë Strategji investimi në mënyrë të vazhdueshme dhe të qëllimshme për përgatitjen e Planit të ri Hapësinor të Republikës së Maqedonisë së Veriut, si dokumenti më i lartë strategjik për organizimin, përdorimin dhe mbrojtjen e hapësirës, si dhe përpunimin e tij nëpërmjet planeve hapësinore për të gjithë planifikimin rajonal, respektivisht planet urbane për vendbanimet. Për t'u qasur realizimit të kësaj nevojë urgjente në zhvillimin hapësinor, është e nevojshme të miratohet një Ligj për Planifikimin Hapësinor i cili do të rregullojë këtë çështje në aspektin e llojit dhe karakterit të dokumentacionit, metodologjisë dhe procedurës së përgatitjes dhe procedurës së miratimit dhe zbatimit.

3.4 Veçoritë ekonomike të zhvillimit të rajoneve planore

Analiza e pabarazive ekonomike (Tabela 15) midis rajoneve planore bëhet duke paraqitur situatën dhe flukset e veçorive themelore ekonomike si: Bruto Prodhimi Vendor, BPV për frymë, Tatimi i Vlerës së Shtuar (TVSH) nga njësi sektoriale, subjekte aktive të biznesit, investime, eksport-import dhe paga mesatare të paguara. Analiza tregon se midis rajoneve individuale planore në Republikën e Maqedonisë së Veriut ka dallime të theksuara në nivelin e zhvillimit ekonomik.

Tabela 15: Renditja e njësive rajonale planore sipas treguesve kryesorë ekonomikë

Treguesit kryesorë ekonomikë	RP i Shkupit	RP Juglindor	RP i Pellagonisë	RP Jugperëndimor	RP i Pollogut	RP i Vardarit	RP Lindor	RP Verilindor
BPV (viti 2017)	1	3	2	4	7	6	5	8
PVB për kokë banori (viti 2017)	1	2	5	6	8	3	4	7
TVSH (viti 2017)	1	3	2	4	7	6	5	8
TVSH - bujqësi (viti 2017)	6	1	2	7	4	3	5	8
TVSH - industri (viti 2017)	1	4	2	5	8	6	3	7
TVSH - ndërtimtari (viti 2017)	1	4	3	6	5	7	2	8
TVSH -shërbime (viti 2017)	1	3	4	2	5	6	7	8
Subjektet aktive të biznesit (2018)	1	5	3	4	2	7	6	8
Investime në mjetet themelore (viti 2017)	1	7	3	2	5	6	4	8

Investime në mjetet themelore në bujqësi (viti 2017)	3	2	1	8	4	6	5	7
Investime në mjetet themelore në industri (viti 2017)	1	5	2	6	7	4	3	8
Investime në mjetet themelore në ndërtimtari (viti 2017)	1	7	6	2	3	5	4	8
Investime në mjetet themelore në shërbime (viti 2017)	1	7	5	6	3	4	2	8
Eksporti sipas rajoneve të veçanta planore (viti 2017)	1	5	4	6	7	3	2	8
Importi sipas rajoneve të veçanta planore (viti 2017)	1	5	4	7	6	2	3	8
Paga mesatare e paguar neto për punonjës (2018)	1	7	3	4	2	5	6	8

* 1 - Niveli më i lartë, 8 -Niveli më i ulët. Shënim: Renditja ka të bëjë me një tregues specifik në tabelë, respektivisht Renditjet ndërmjet treguesve të ndryshëm nuk janë të krahasueshme.
Burimi ESHS, Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019

PVB sipas njësive rajoneve planore, si një tregues sintetik është një nga treguesit më të rëndësishëm të zhvillimit ekonomik dhe pabarazive rajonale midis njësive rajonale planore. Analiza e prodhimit bruto vendas tregoi se nga PVB total i krijuar në 2017 në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 42% gjenerohet në rajonin planor të Shkupit dhe kjo është 8.6 herë më shumë se PVB i prodhuar në rajonin planor Verilindor, ku krijohet vetëm 5% e PVB. Me përjashtim të rajonit të Pellagonisë, i cili gjeneron 10% të PVB, të gjitha rajonet e tjera planore kanë një pjesëmarrje më pak se 10%. Me ndryshime të vogla në strukturë, deri më sot fotografia e krijimit të PVB sipas rajoneve të planifikuara është pothuajse identike, gjë që tregon një pabarazi të madhe të vazhdueshme në zhvillimin ekonomik midis rajoneve.

Sipas analizës së PVB për kokë banori, tre rajone planore: i Shkupit, Juglindjes dhe i Vardarit kanë vlera më të larta se mesatarja e vendit. Rajoni planor të Shkupit gjeneron PVB për kokë banori me 41.8% më të lartë se PVB mesatar për kokë banori në nivelin kombëtar, ndjekur nga rajoni planor të Juglindjes me 17.4% dhe rajoni planor të Vardarit me 3.5% mbi mesataren e vendit. Rajonet e tjera planore janë shumë poshtë mesatares dhe PVB më i ulët për kokë banori, vetëm 47.2% e mesatares kombëtare është krijuar në rajonin planor të Pollogut, pasuar nga rajoni i Verilindjes me 58.5% dhe Jugperëndimit me 80.2%. Rajoni planor të Lindjes dhe të Pellagonisë janë pak më të ulëta se mesatarja kombëtare, me përkatësisht 2.5% dhe 3%. Sipas kësaj veçorie ekonomike, mund të përfundohet se Republika e Maqedonisë së Veriut karakterizohet nga pabarazi të mëdha rajonale në zhvillimin ekonomik në rajone të caktuara planore, posaçërisht rajoni planor i Shkupit i cili ka PVB për kokë banori tre herë më të lartë sesa rajoni planor të Pollogut.

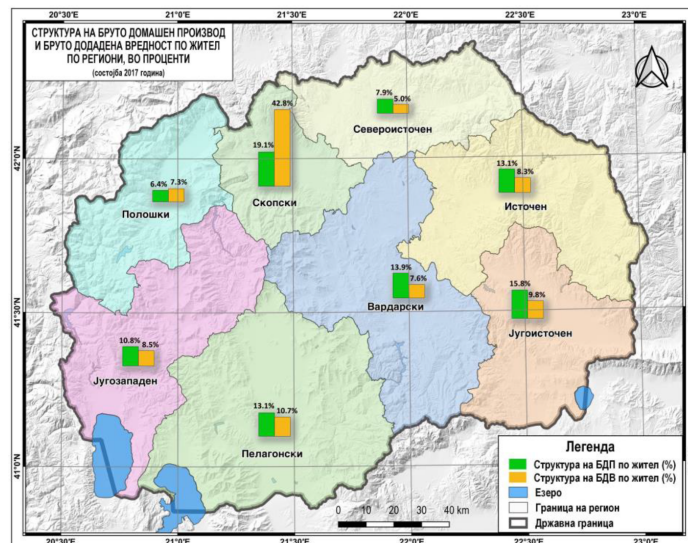

Figura 2: Struktura e PVB dhe TVSH-së për frymë sipas rajoneve

STRUKTURA E PRODHIMIT BRUTO VENDAS DHE TATIMIT TË VLERËS SË SHTUAR PËR KOKË BANORI SIPAS RAJONEVE NË PËRQINDJE

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

LEGJENDA

Struktura e PVB për kokë banori (%)

Struktura e TVSH për kokë banori (%)

Liqene

Kufijtë e rajoneve

Kufijtë e shtetit

Nëse shihen normat mesatare të rritjes ekonomike sipas njësive rajonale, mund të vërehet se normat më të qëndrueshme të rritjes ekonomike në periudhën 2011-2017 kanë rajoni planor i Shkupit me një normë mesatare të rritjes ekonomike prej 2.42%, e cila është pak më e lartë se norma mesatare e rritjes ekonomike, prej 2.32% në nivelin e të gjithë ekonomisë. Rritja ekonomike në rajonin planor të Shkupit është tregues i faktit se ky rajon, ku krijohet 43% e PVB të përgjithshëm, është motori i aktivitetit ekonomik dhe bartës i rritjes ekonomike në vend. Zhvillimi shumë i ulët ekonomik i rajoneve të tjera çon në paqëndrueshmëri më të madhe në rritjen e tyre ekonomike dhe tregon efektin e tyre individual shumë më të ulët në rritjen ekonomike të vendit.

Analiza dinamike strukturore e ekonomisë nga rajonet planore në Republikën e Maqedonisë së Veriut e bërë në bazë të të dhënave të disponueshme për tatimin e vlerës së shtuar sipas sektorëve të veprimtarisë sipas Klasifikimit Nacional të Aktiviteteve (KNA)

konfirmon se Republika ende karakterizohet nga një model monocentrik i zhvillimit. Në vitin 2017, 42.8% e TVSH-së u krijua në rajonin planor të Shkupit, që është 8.6 herë më shumë se TVSH e krijuar në rajonin planor verilindor (4.97%). Në periudhën 2013-2017, pjesëmarrja e rajoneve planore në krijimin e TVSH-së totale të vendit ndjek një vijë konstante dhe njësitë rajonale rrisin ose ulin pak aksionet me më pak se një pikë përqindjeje. Kjo situatë imponon nevojën për të ndjekur një politikë rajonale për të inkurajuar zhvillimin dinamik në rajone të tjera dhe një shpërndarje më të barabartë të investimeve në të gjithë vendin, në mënyrë që të zvogëlojë pabarazitë ekonomike dhe pabarazitë e tjera. Për më tepër, politika e zhvillimit policentrik nuk do të thotë që rajoni planor i Shkupit duhet të neglizhohet në kurriz të rajoneve të tjera planore më pak të zhvilluara, por përfshin inkurajim paralel të zhvillimit në të gjitha rajonet, me masat që duhet të synojnë kryesisht në përsheptimin e zhvillimit të rajonet planore.

Duke pasur parasysh rëndësinë tradicionale të bujqësisë për Maqedoninë e Veriut, si dhe angazhimin strategjik të shtetit për të promovuar këtë sektor, inkurajimi i zhvillimit bujqësor kërkohet si përparësi e politikës për zhvillim rajonal të ekuilibruar, veçanërisht duke pasur parasysh specifikat dhe klimën e favorshme të rajoneve planore. për prodhimtari bujqësore me cilësi të lartë. Analiza e TVSH-së (Tatimit të Vlerës së Shtuar) të rajoneve planore nga aspekti i sektorit të bujqësisë tregoi se rajoni planor Juglindor dhe i Pellagonisë spikasin si rajone me pjesëmarrjen më të konsiderueshme në krijimin e TVSH-së në prodhimin bujqësor, përkatësisht 29% dhe 21%. Nga ana tjetër, rajonet e tjera planore, kanë një pjesëmarrje më modeste në krijimin e tatimit të vlerës së shtuar në prodhimin bujqësor të vendit. Edhe këtu, rajoni Verilindor ka pjesën më të ulët prej 4% në krijimin e TVSH-së.

Nga aspekti i krijimit të tatimit të vlerës së shtuar në sektorë, industria përpunuese; miniera dhe gurore; furnizimi me energji elektrike, gaz, avull dhe klimatizim dominohet nga rajoni planor i Shkupit me një pjesëmarrje prej 33% ndërsa rajonet planore të Verilindjes, Vardarit, Pollogu dhe Jugperëndim kanë më pak se 10%. Duke pasur parasysh kapacitetet industriale në dispozicion të tyre, rajoni planor të Pellagonisë dhe Lindjes shquhen në formimin e Vlerës së Shtuar bruto në sektorët e mësipërm dhe kanë një pjesë prej 15% dhe përkatësisht 16%, por përsëri dy herë më pak se rajoni planor i Shkupit.

Aktivitetet në sektorin e ndërtimit janë një nga treguesit më të rëndësishëm nëpërmjet të cilit mund të krahasohet zhvillimi ekonomik i rajoneve planore. Analiza tregoi se në vitin 2017, 56% e Tatimit të Vlerës së Shtuar në ndërtim u krijua në rajonin planor të Shkupit dhe të gjitha rajonet e tjera planore kanë një pjesëmarrje më pak se 10%. Është karakteristike që rajoni planor i Shkupit, në periudhën 2013-2017 rrit pjesëmarrjen e tij në krijimin e tatimit të vlerës së shtuar në ndërtim, duke thelluar pabarazitë ekonomike.

Dominimi i rajonit planor të Shkupit në krijimin e TVSH-së dhe prodhimin pasqyrohet dukshëm në shkëmbimin e tregtisë së jashtme të rajoneve. Në periudhën 2013-2017, rajoni planor të Shkupit mori pjesë me sa 53% në eksportin e përgjithshëm dhe me mbi 68% në importin e përgjithshëm të Republikës së Maqedonisë së Veriut. Në strukturën e eksportit, rajoni planor të Vardarit dallohet me 13.6% (si rezultat i eksportit të feronikelit nga "Feni") dhe rajoni planor të Lindjes me 12% (si rezultat i eksportit nga industria e metaleve dhe tekstilit). Të gjitha rajonet e tjera kishin një pjesëmarrje me më pak se 10%, ndërsa rajoni planor të Verilindjes ka një pjesë të papërfillshme prej vetëm 1%.

Analiza e rajoneve planore në kuptim të numrit të subjekteve afariste aktive si mbajtës të aktivitetit ekonomik tregoi se, në vitin 2018, nga gjithsej 72,350 subjekte afariste, 27,612 ose 38% ndodhen në rajonin planor të Shkupit, ndërsa vetëm 4,078 ose 6% janë në rajonin planor Verilindor, si rajoni më i pazhvilluar. Në rajone të ndryshme planore, janë të dukshme dallime të mëdha në pagimin e pagës mesatare neto. Paga mesatare më e lartë neto prej 28,125 denarë, në vitin 2018 paguhet në rajonin planor të Shkupit dhe është më e lartë për 51% e pagës mesatare më të ulët neto prej 18,633 denarë, e cila në vitin 2018, ishte paguar në rajonin planor të Verilindjes. Vetëm në rajonin planor të Shkupit, paga mesatare e paguar neto është mbi mesataren e vendit dhe e tejkalon atë me 15.86%. Rajoni planor të Pollogut dhe të Pellagonisë

kanë një pagë mesatare neto respektive prej 6.81% dhe 7.21% më të ulët se mesatarja e vendit, dhe në të gjitha rajonet e tjera planore kjo diferencë është më e madhe se 10%. Në rajonin planor Verilindor paga mesatare e paguar neto është 76.75% e mesatares në nivel nacional.

Duke pasur parasysh modelin ekzistues monocentrik të zhvillimit ekonomik të ekonomisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut, si dhe gjetjet për pabarazi të theksuara ekonomike midis rajoneve planore, pyetja kryesore është se si të zvogëlohen ato pabarazi dhe si të dinamizohet rritja ekonomike në të gjitha rajonet planore, dhe veçanërisht në ato që mbeten shumë prapa rajonit planor të Shkupit. Kur analizohet rritja ekonomike, ajo nuk duhet parë vetëm si një rritje sasiore e prodhimit të përgjithshëm sipas rajoneve planore të shprehura në BPV ose BPV për frymë, por edhe aspekti cilësor i shprehur nëpërmjet një shpërndarjeje më të barabartë të vlerës së sapo krijuar dhe ngritjes së cilësisë së jetës të banorëve të atyre rajoneve planore.

Mënyra për të kapërcyer këto pabarazi të perceptuara në zhvillimin ekonomik të rajoneve planore është krijimi i një klime të favorshme investimesh si një masë integrale për përmirësimin e cilësisë së rritjes ekonomike, pra rritje më të ekuilibruar, rishpërndarja e të ardhurave dhe ulja e varfërisë. Krijimi i një klime të tillë është thelbësore për rajonet planore të vendit që përballen me probleme në rritjen ekonomike, nivele më të larta të papunësisë dhe nivele të ulëta punësimi, veçanërisht në mesin e popullsisë së re dhe grave, dhe ku një pjesë e mirë e popullsisë jeton buzë varfërisë.

3.5 Zhvillimi industrial i rajoneve planore

Zhvillimi i ekuilibruar rajonal mund të arrihet vetëm nëpërmjet shfrytëzimit maksimal të kapitalit njerëzor, përdorimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore të disponueshme në rajonet planore dhe nëpërmjet zhvillimit të industrive që janë karakteristike ose përfaqësojnë një avantazh krahasues të rajoneve individuale planore. Zbatimi i vazhdueshëm i parimeve të zhvillimit të balancuar rajonal në zhvillimin industrial imponon nevojën për masa që do të stimulojnë shpërndarjen e punësimit në industri në rajone të ndryshme planore në mënyrë që të zvogëlojnë ndryshimet e mëdha në të ardhurat për frymë. Zhvillimi më i ekuilibruar industrial është një mekanizëm efektiv për zvogëlimin e migrimeve të brendshme në metropol por edhe në qendrat industriale në komuna të tjera urbane. Ky ndryshim vendimtar, do të kontribuonte edhe politikisht pasi qasja e tillë e zhvillimit policentrik, domethënë për të shmangur përqendrimin e grumbullimit të industrive në qytetin e Shkupit dhe rrethinat e tij dhe disa qytete të tjera të afërta, ka një numër sfidash të tjera që lidhen me strehimin, krijimin e komuniteteve të varfra lokale dhe degradimin e mjedisit.

Nevoja për të përshtatur politikën e zhvillimit ekonomik me objektivat e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal dhe politikat kryesore ekonomike të BE-së shtohet nga nevoja për t'u përqendruar në të ashtuquajturën ekonomi rrethore që integron ekonominë me një sistem të përparuar të menaxhimit të mbetjeve. Ky kalim në një ekonomi qarkore do të krijojë një sërë efektesh pozitive në drejtim të arritjes së një shkalle më të lartë të zhvillimit të përgjithshëm të qëndrueshëm dhe kështu të zhvillimit të qëndrueshëm të rajoneve planore. Strategjia Industriale e Maqedonisë së Veriut për periudhën 2018-2027, megjithëse nuk adreson nevojën për planifikimin e zhvillimit të industrive në rajonet planore, ende adreson industrinë e gjelbër e cila është e lidhur fort me konceptin e ekonomisë qarkore. Meqenëse nuk ka të dhëna adekuate në dispozicion për llogaritjen e shumicës së indikatorëve për matjen e progresit në tranzicion në një ekonomi qarkore, sasia e mbetjeve komunale për kokë banori shprehet në kilogram për frymë dhe e gjetura është se rajoni planor i Shkupit periudha nga 2010-2019 ka mbeturinat më pak të gjeneruara komunale për frymë, pra është më progresive në drejtim të afrimit me parimet e ekonomisë qarkore krahasuar me rajonin e Vardarit i cili në 7 nga 10 vitet e analizuar ka vlerat më të larta për këtë tregues.

3.6 Bujqësia dhe zhvillimi rural

Në përputhje me kapitullin e kësaj Strategjie ku analizohen veçoritë ekonomike të rajoneve planore, gjetjet në këtë kapitull konfirmojnë përfundimin se bujqësia ka një rol të rëndësishëm në trendët socio-ekonomike dhe përparësitë e Republikës së Maqedonisë së Veriut por karakterizohet gjithashtu nga dallime të theksuara rajonale. Këto ndryshime ndodhin kryesisht për shkak të specifikës së sektorit, përkatësisht veçorisë së tij biologjike, deri në ndryshimin e madh në veçoritë lehtësuese, klimatike, respektivisht agro-ekologjike dhe specifikat e rajoneve planore. Sidoqoftë, përkundër ndryshimeve që janë kryesisht rezultat i veçorive natyrore të rajoneve dhe duhet të përkthehen në përparësi krahasuese, janë identifikuar disa pabarazi që lidhen me nivelin e zhvillimit të rajoneve planore.

Tabela 16 më poshtë paraqet të dhëna nga llogaritjet e treguesve kryesorë në lidhje me bujqësinë dhe zhvillimin rural në nivelin e rajoneve planore.

Tabela 16: Planifikimi i rajoneve sipas treguesve kryesorë që lidhen me bujqësinë dhe zhvillimin rural

Rajonet planore	Treguesit kryesorë						
	Investimet mesatare vjetore bujqësi (milion denarë)	Mesatarja vjetore e vlerës së shtuar bujqësore (milion denarë)	Vlera e IARD dhe Mbështetja Nacionale* (Euro)	Pjesëmarrja në kategorinë I dhe II të numrit të përgjithshëm të pronave	Pjesëmarrja në tokën e punueshme në zonën bujqësore	Prona ku mund të bëhet ujtitje	Pjesëmarrja proporcionale e grave në fuqinë sezonale të punës
I Vardariti	309	6.313	4.560.523	75%	34%	57%	53%
I Lindjes	323	4.259	3.275.749	72%	41%	48%	36%
I Jugperëndimit	18	2.378	3.029.198	84%	37%	83%	29%
I Juglindjes	707	14.545	2.921.496	62%	53%	85%	48%
I Pellagonise	853	9.853	10.672.788	45%	44%	74%	24%
I Pollogut	259	5.222	1.074.565	81%	24%	97%	26%
I Verilindjes	75	2.331	999.065	71%	55%	53%	17%
I Shkupit	390	4.071	3.351.602	78%	49%	79%	18%

* Mbështetja financiare nga programet nacionale për bujqësinë dhe zhvillimin rural nuk është përfshirë për shkak të mungesës së të dhënave në nivelin rajonal

Nga Tabela 16 mund të përfundohet se tipari i përgjithshëm në nivelin kombëtar është se vetëm 41% e tokës bujqësore në dispozicion është e punueshme. Në këtë drejtim, situata është veçanërisht e pafavorshme në rajonin e Pollogut me vetëm 24%, rajonin e Vardarit me

34% dhe Jugperëndimit me 37%, të cilët janë rajone planore që kanë tokën më pak të punueshme. Është gjithashtu e qartë në nivelin kombëtar që struktura e fermave bujqësore dominohet nga ferma të vogla. Kjo situatë është veçanërisht e theksuar në rajonin planor të Vardarit, Jugperëndimit, Pollogut dhe të Shkupit të cilët kanë një numër të madh të fermave të vogla me tokë të punueshme nën 1 ha. Rajoni planor Juglindor, me gjithë sipërfaqen relativisht të vogël bujqësore krahasuar me rajonet e tjera, ka një numër të lartë të fermave bujqësore dhe është rajoni me numrin më të madh të fermave të bagëtive, por me një kapacitet relativisht të vogël 80% nën 3 DE. Me përjashtim të rajonit të Juglindjes dhe Pellagonisë, të gjitha rajonet e tjera planore kanë prona të vogla ekonomike (mbi 70% të klasës I dhe II) me një vlerë mesatare të ulët të prodhimit prej 55,000 denarë, ose 178,000 denarë.

Deri më tani, 54 kooperativa bujqësore janë regjistruar në regjistrin e kooperativave bujqësore, nga të cilat 7 janë në shkallë të gjerë, 47 të tjerët janë në shkallë të vogël, me një kapacitet total prej rreth 1,530 hektarë tokë të punueshme, 6,000 familje bletësh, 900 bagëti, 500 dhi dhe 12,000 dele. Numri i përgjithshëm i pronave bujqësore të bashkuara në kooperativa është rreth 560. Sipas të dhënave në dispozicion, numri më i ulët i kooperativave bujqësore është në rajonin planor të Vardarit, Jugperëndimit, Pollogut, Verilindjes dhe Shkupit.

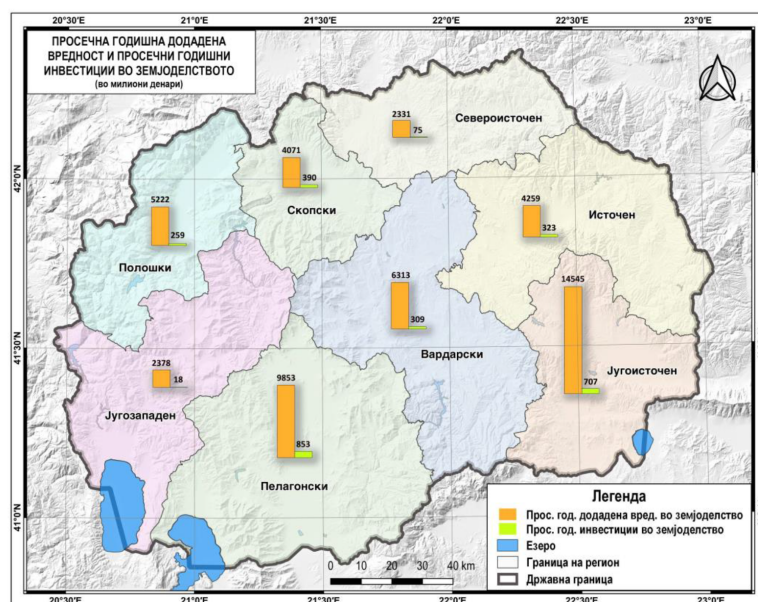

Figura 4: Vlera mesatare vjetore e shtuar dhe investimet në bujqësi sipas rajoneve

MESATARJA VJETORE E VLERËS SË SHTUAR DHE MESATARJA VJETORE E INVESTIMEVE NË BUJQËSI (në milion denarë)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

LEGJENDA

Mesatare vj. e vlerës së shtuar në bujqësi

Mesatare vj. e investimeve në bujqësi

Liqene

Kufij të rajonit

Kufij të shtetit

Jugperëndimi dhe Verilindja janë rajone planore me aktivitetet më të ulëta të investimeve në bujqësi, por gjithashtu në të njëjtën kohë janë edhe me raportin më të pafavorshëm krahasuar me tatimin e vlerës së shtuar të bujqësisë. Rajonet planore të Vardarit, Juglindjes dhe Pollogut janë rajone që gjithashtu kanë një raport të pafavorshëm investimesh krahasuar me tatimin e vlerës së shtuar të bujqësisë. Ky është një zbulim domethënës duke pasur parasysh rëndësinë e bujqësisë për këto rajone planore dhe pjesën e lartë të tatimit të vlerës së shtuar të bujqësisë në vlerën totale të tatimit të shtuar të rajonit.

Rajonet planore të Lindjes, Pellagonisë, Verilindjes dhe Shkupit janë rajonet planore më pak të ujitura nga të gjitha sipërfaqet e përdorshme. Në rajonin planor të Vardarit, Lindjes dhe Verilindjes ujitja dhe qasja te uji është më e ulët dhe ne kemi më pak toka bujqësore që kanë kryer ujitje.

Rajonet planore të Pollogut dhe Verilindjes karakterizohen nga vlera më e ulët e prodhimit dhe në të njëjtën kohë janë rajone me numrin më të ulët të përdoruesve dhe mbështetjen financiare nga programi IPARD²³. Rajonet planore të Lindjes, Jugperëndimit dhe Shkupit, gjithashtu kanë një vlerë relativisht të ulët të prodhimit.

Është e qartë se rajone të caktuara kanë një avantazh krahasues për rritjen e kulturave të caktuara dhe grupeve të bagëtive sipas veçorive të tyre agroekologjike, por deri më tani nuk ka rajonizim të prodhimit bujqësor dhe prioritizimin e masave që synojnë përdorimin më efikas dhe më racional të fondeve. Rajoni planor të Pellagonisë ka prodhimin më të madh të drithërave, frutat prej të cilave mollët janë ato primare, si dhe bagëtitë. Rajoni planor Juglindor është tipik për prodhimin e kulturave hortikulturore dhe jep pothuajse gjysmën e prodhimit, dhe në të njëjtën kohë së bashku me rajonin e Vardarit janë dy rajone planore me prodhimin më të madh të rrushit. Në rajonin planor të Vardarit dhe Lindjes përfaqësohet numri më i madh i derrave, dhe Lindja në të njëjtën kohë së bashku me Jugperëndimin kanë numrin më të madh të deleve. Rajoni planor të Pollogut, pas atij të Pellagonisë, është rajoni me numrin më të madh të bagëtive. Nga ana tjetër, rajone të caktuara si rajoni planor Verilindor dhe ai i Shkupit janë rajone që nuk kanë ndonjë avantazh specifik krahasues bujqësor ndaj rajoneve të tjera. Në rajonet me përparësi krahasuese relativisht më të dobët, mund të përfshihen rajoni planor Jugperëndimor dhe Pollogut.

Në rajonin planor Jugperëndimor, Verilindor dhe Pollogut janë subjektet më pak aktive të biznesit, të cilat mbulojnë mesatarisht më shumë se 100 zotërime individuale për njësi biznesi. Në të njëjtën kohë, në këto rajone, përfshirë Shkupin, përqindja e subjekteve afariste në bujqësi është e parëndësishme në raport me totalin e subjekteve afariste aktive në sektorë të ndryshëm. Rajoni planor të Vardarit është një rajon me më shumë subjekte afariste në bujqësi. Gjithashtu, megjithëse shumica e subjekteve afariste, veçanërisht tregtarët dhe blerësit e produkteve bujqësore kanë stacione të lëvizshme të blerjes dhe mbulojnë më shumë lokacione, vendbanime dhe rajone shpesh të ndryshme, pabarazia dhe fushëveprimi i pronave bujqësore është i dukshëm, veçanërisht në rajonin planor Jugperëndimor, Verilindor dhe i Pollogut.

---

²³ Të dhënat mbi Mbështetjen Kombëtare për Zhvillimin Bujqësor dhe Zhvillimin Rural nuk janë rregullisht të disponueshme dhe nuk merren parasysh në nivelin rajonal

Rajonet planore të Pellagonisë, Lindjes dhe Juglindjes janë rajone me ndikimin më të madh negativ në pyje, si për sa i përket zonave të dëmtuara nga zjarret respektivisht bilancit negativ në rinovimin e tyre, ashtu edhe sa i përket intensitetit të konsiderueshëm të prerjeve. Rajoni planor Jugperëndimor ka një situatë relativisht më të mirë për sa i përket dëmtimit dhe rryllëzimit, por edhe këtu gjithsesi se ka intensitet dukshëm të lartë të prerjeve. Rajoni planor të Shkupit është një rajon me dëmtime të mëdha të zonave nga zjarret dhe bilancin më negativ të rigjenerimit të pyjeve, por prapëseprapë presioni është shumë më i ulët për sa i përket dëmtimit të pyjeve nga prerjet.

Për të mbështetur zona të tëra ose zona pothuajse plotësisht të braktisura në fazën e shpopullimit serioz, sikurse janë Mariova, Poreçi, Malesheva, Mavrova - Reka, Demir Hisari, Vitaçeva dhe Azoti, të cilat janë dukshëm të mëdha dhe mbulojnë gati 4% të territorit të përgjithshëm të vendit, nevojitet caktimi i zgjidhjeve të veçanta normative nga ana e MBVP-së dhe MVL-së si dhe një grup i veçantë, si dhe miratimi i politikave dhe masave bazuar në studime me analiza gjithëpërfshirëse ekonomike dhe sociale për zhvillimin e potencialeve të këtyre zonave.

Të dhënat statistikore (nga viti 2016) mbi pjesëmarrjen e grave si mbajtëse të fermave individuale tregojnë se mesatarisht vetëm 10 % e mbajtësve të fermave individuale bujqësore janë femra, dhe se në pozicionin më të pa lakmueshëm janë gratë nga rajoni planor i Pollogut, Lindjes dhe i Shkupit, me një pjesëmarrje më të ulët prej 10 %. Nga ana tjetër, gratë marrin pjesë në punën e fermave me 65 %, por ato janë kryesisht punëtore të papaguara të familjes në ato ferma²⁴. Ende më alarmante është fakti se vetëm 38 % e grave në zonat rurale konsiderohen aktive ekonomikisht, dhe pjesa tjetër hyjnë në të ashtuquajturën. ekonomi informale ku statusi i grave në kujdesin shëndetësor dhe shoqëror përkatës nuk është i rregulluar. Ende më alarmues është fakti se vetëm 38 % e grave në zonat rurale konsiderohen aktive ekonomikisht, dhe pjesa tjetër hyjnë në të ashtuquajturën ekonomia informale ku statusi i grave në kujdesin shëndetësor dhe shoqëror përkatës nuk është i rregulluar. Kjo drejtpërdrejt zgjeron hendekun në diskriminimin para-ekzistues dhe i bën gratë rurale një kategori edhe më të prekshme²⁵. Gratë rurale përballen me një numër sfidash, duke përfshirë përjashtimin shoqëror, papunësinë, diskriminimin gjinor, shpërndarjen e pabarabartë të të ardhurave dhe burimeve, mbizotërimin e normave tradicionale, privimin e pronësisë së tokës bujqësore dhe pronës, heqjen e të drejtave prindërore të paguara. mungesa, qasja e kufizuar dhe furnizimi me arsim, informacion, kujdes shëndetësor, shërbime publike dhe sociale. Kushte të tilla i detyrojnë gratë rurale të jetojnë në varfëri më të madhe dhe të inkurajojnë migrimin. Rreth 62% e grave rurale nuk janë aktive në tregun e punës për shkak të kujdesit shtëpiak dhe fëmijëve, dhe 47% e grave rurale të papunë bëjnë punë të papaguar në fermat familjare. Sipas burimit të të ardhurave familjare, familjet që jetojnë me të ardhura bujqësore janë të dytat pas nivelit të varfërisë (57.4%) - më e larta midis familjeve me të ardhura nga ndihma sociale (90.6%). Nga të gjitha gratë rurale, 58% nuk kanë të ardhura personale, dy herë më shumë sesa burrat në zonat rurale.

Në përgjithësi, siguria e ushqimit është përgjegjësi e institucioneve kombëtare, por në atë drejtim në nivelin rajonal, ajo mund të kontribuojë nëse produktet tradicionale të njohura identifikohen dhe përcaktohen me përparesi, duke krijuar parakushte për ruajtjen e këtyre traditave, si dhe mbrojtjen e tyre, markën dhe mbrojtjen gjeografike. Deri më tani është punuar

²⁴ Shërbimet dhe ndihma e drejtpërdrejtë e ofruar nga shteti, në lidhje me punësimin (Agjencia e Punësimit dhe Agjencia për Mbështetjen e Bujqësisë) janë të vështira për t'u arritur për shumicën e grave në zonat rurale, gjë që rezultojnë në paafësinë e çdo personi të papunë për të raportuar rregullisht personalisht në ambientet e APRMV (për shkak të distancës, shpenzimeve financiare, etj.), kështu që një numër i madh i grave të papuna nuk regjistrohen në Agjenci dhe gjithashtu nuk përdorin shërbimet e saj.

²⁵ "Rekomandime për mbështetjen e grave në bujqësi dhe zona rurale në kushte pune të shkaktuara nga covid-19", Grupi Punues për Barazinë Gjinore dhe Fuqizimin e Grave, MBPV, 2020.

në këtë drejtim për orizin e Koçanit dhe qershinë e Ohrit, por ka ende shumë produkte tradicionale dhe tipike që mund të mbrohen.

Analizat e mëparshme brenda Komunikimeve Nacionale për Ndryshimet Klimatike kanë treguar se me kalimin e kohës vendi do të bëhet më i ngrohtë dhe mesatarisht i thatë, me ulje të konsiderueshme të reshjeve të verës, rritje të numrit dhe kohëzgjatjes së valëve të nxehtësisë dhe situata ekstreme më të shpeshta dhe serioze si thatësira dhe përmytjet. Rajoni planor Juglindor dhe rajoni planor të Vardarit do të mbetet një nga rajonet më të prekshme planore në vend. Efekti negativ i ndryshimit të klimës do të ndikojë në uljen e rendimenteve dhe cilësinë e prodhimit të kulturave bujqësore, por do të ketë një efekt negativ tek kafshët shtëpiake, kryesisht për shkak të frekuencës së luhatjeve në temperaturat ekstreme, përhapjes së sëmundjeve dhe dëmtuesve, si dhe mungesës së burimeve të rregullta dhe cilësore të ushqimit.

Duke marrë parasysh të gjitha gjetjet e paraqitura, rekomandohet diversifikimi i mëtejshëm i aktivitetëve ekonomike në bujqësi bazuar në avantazhet krahasuese të rajoneve planore, duke marrë parasysh përmirësimin e cilësisë së produkteve bujqësore dhe kushteve të jetesës, veçanërisht të grupeve më të prekshme, përfshirë të rinjtë dhe gratë. Përveç mbështetjes financiare dhe investimeve kapitale, është e nevojshme të vazhdohet me investime të buta për të përmirësuar njohuritë dhe kapitalin e përgjithshëm njerëzor në bujqësi. Në të njëjtën kohë, duhet të tregohet kujdes për tu siguruar që menaxhimi i burimeve natyrore të jetë i qëndrueshëm, si dhe për të zbutur ndikimin e ndryshimit të klimës në bujqësi dhe zhvillimin rural.

3.7. Mbështetje për zhvillimin e ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme, sipërmarrjen, inovacionin, specializimin e mençur dhe konkurrencën

Krijimi i një sektori produktiv, inovativ, konkurrues dhe dinamik të ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (NVM) në secilin rajon planor kontribuon drejtpërdrejt në rritjen e atraktivitetit të rajonit dhe mbajtjen e popullsisë, veçanërisht të rinjve dhe grave në rajonet planore, por gjithashtu kontribuon në rritjen e atraktivitetit të rajoneve për investime private të brendshme dhe të huaja. Mbi 99% e të gjitha subjekteve aktive të biznesit janë ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme dhe kontributi i tyre në vlerën e përgjithshme të shtuar bruto të ekonomisë të Maqedonisë së Veriut është 77% , e që është pothuajse identike me përqindjen e të punësuarve.

Duke pasur parasysh rëndësinë e zhvillimit të balancuar rajonal dhe shfrytëzimin e potencialeve të të gjitha rajoneve planore si dhe rëndësinë që BE i kushton zhvillimit rajonal dhe kohezionit social, rekomandohet që Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut në dekadën e ardhshme t'i kushtojë vëmendje nevojës për mbështetje sektorit të NVM-ve në secilin rajon planor varësisht përparësive të nevojshme.

Sipas të dhënave të ESHS-së, numri i subjekteve afariste aktive në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitin 2019 ishte 75,914 dhe krahasuar me vitin 2018 ky numër u rrit me 5,0%. Nga Tabela 17 më poshtë, mund të shihet se pjesën më të madhe në strukturën e subjekteve afariste aktive sipas rajoneve planore e ka rajoni i Shkupit me 38.2%, dhe pjesën më të vogël e ka rajoni i Verilindjes me 5.6%. Ky zbulim tregon një përqendrim relativisht shumë më të lartë të të gjitha kategorive të ndërmarrjeve në rajonin planor të Shkupit dhe konfirmon përfundimin e përgjithshëm të kësaj Strategjie se, zhvillimi në Republikën e Maqedonisë së Veriut është fuqimisht monocentrik.

Tabela 17: Numri i subjekteve aktive të biznesit sipas numrit të të punësuarve sipas rajoneve planore

	2017	2018	2019

Rajonet	1-9	10-49	50-249	250+	1-9	10-49	50-249	250+	1-9	10-49	50-249	250+
planore												
i Vardariti	4406	352	106	12	4418	355	97	15	4713	356	103	14
i Lindjes	4475	464	180	21	4479	459	173	20	4701	480	172	18
i Jugperëndim	6060	408	109	10	6010	405	107	12	6423	420	108	11
i Juglindjes	4720	483	110	12	4694	491	111	12	5042	511	115	13
i Pellagonisë	6779	515	131	26	6761	515	140	23	7029	513	141	20
i Pollogut	7214	398	100	8	7323	408	106	8	7628	424	103	8
i Verilindjes	3387	302	82	5	3359	305	79	6	3522	308	79	5
i Shkupit	19617	2333	564	142	20140	2333	586	144	22207	2436	583	143

Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave, Departamenti i Subjekteve të Biznesit

Tejkalimi i kësaj pabarazie thelbësore në përqendrimin e subjekteve aktive të biznesit nuk do të jetë i mundur në një periudhë afatshkurtër, por një shpërndarje më e barabartë e ndërmarrjeve është e mundur nëse në dekadën e ardhshme zbatohen masa të synuara mirë për zhvillimin e ndërmarrjeve të vogla dhe të mëdha dhe ndërmarrësi në të gjitha rajonet e tjera planore përveç Shkupit.

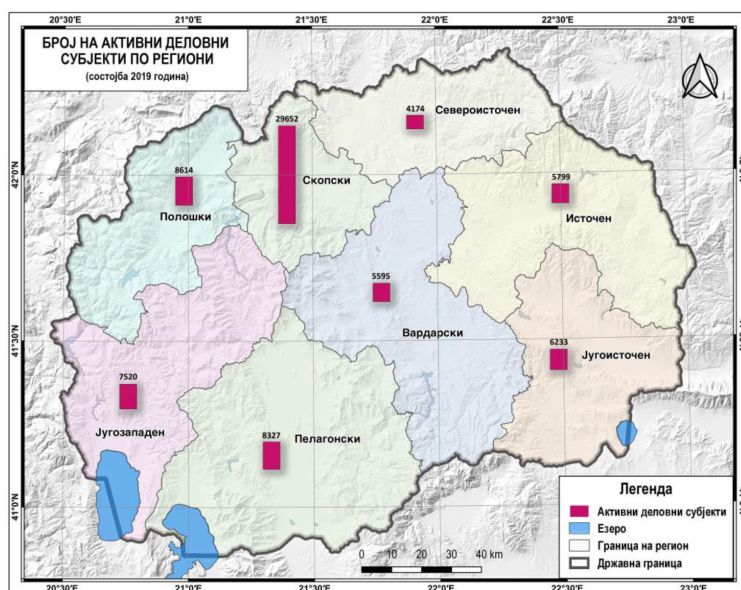

Figura 5: Subjektet juridike aktive

NUMRI I SUBJEKTEVE JURIDIKE AKTIVE SIPAS RAJONEVE

(gjendja në vitin 2019)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

LEGJENDA

Subjekte juridike aktive

Liqene

Kufij të rajonit

Kufij të shtetit

Të dhënat e analizuar tregojnë se në pjesën më të madhe instrumentet e drejtpërdrejta për mbështetjen e sipërmarrjes dhe ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme zhvillohen dhe përdoren nga organet drejtuese të shtetit dhe agjencitë e specializuara kombëtare dhe fondet. Nga vlerësimi përfundimtar i Strategjisë së mëparshme për zhvillimin rajonal vërehet se në lidhje me numrin e përgjithshëm të projekteve vetëm rreth 5% kishin për qëllim ngritjen e nivelit të kapitalit njerëzor në rajonet planore dhe krijimin e përparësive konkurruese të rajoneve planore. Njësitë e vetëqeverisjes lokale, përkundër faktit se zhvillimi ekonomik lokal është një kompetencë e decentralizuar, e mbështesin atë kryesisht në mënyrë indirekte, duke ndërtuar infrastrukturë lokale komunale, duke mirëmbajtur rrugë lokale, duke organizuar transportin publik të udhëtarëve (duke siguruar lëvizjen) planifikimi urban dhe rregullimi i tokës ndërtimore, ndër të tjera, për projekte investimi të operatorëve ekonomikë. Të gjitha këto masa dhe aktivitete të komunave në fakt kanë të bëjnë me fusha të tjera të kompetencës lokale. Disa nga njësitë e vetëqeverisjes lokale që disponojnë tokën në pronësi të shtetit po përpiqen të zhvillojnë zona ekonomike lokale, por është më e vështirë të tërheqësh investime të huaja në to për shkak të përfitimeve relativisht më tërheqëse që lidhen me ZZHTI-të. Nga sa më sipër mund të përfundohet se përkundër nevojës për decentralizim më të konsiderueshëm të instrumenteve për të mbështetur NVM-të dhe sipërmarrjen dhe krijimin e një bashkëpunimi më të drejtpërdrejtë të komunave me ministrinë dhe agjencitë kombëtare dhe fondet që shpërndajnë ndihmë shtetërore për ndërmarrjet, efektet afatshkurtra në tejkalimin e pabarazive rajonale në aspektin e sipërmarrjes dhe NVM-ve mund të arrihet vetëm nëpërmjet zbatimit të qëndrueshëm të Indeksit për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore në shpërndarjen e ndihmës shtetërore.

Në këtë kontekst, analizohen efektet e zbatimit të programeve të Fondit për Inovacion dhe Zhvillim Teknologjik (FIZHT) dhe programet kryesore të Ministrisë së Ekonomisë, Agjencisë për Mbështetjen e Ndërmarrjes dhe Agjencisë për Mbështetjen dhe Nxitjen e Turizmit. Janë analizuar gjithashtu efektet në zhvillimin e sipërmarrjes dhe sektorit të NVM-ve nga funksionimi i zonave teknologjike të zhvillimit industrial²⁶.

Në pesë vitet e fundit, rolin më të madh në mbështetjen financiare të kompanive në kontekstin e inovacionit dhe zhvillimit teknologjik e ka FIZHT, i cili që nga viti 2015 ka publikuar gjithsej 13 thirrje me një buxhet të përgjithshëm prej afërsisht 70 milion euro. Lidhur me grantet e dhëna për këtë instrument, vihet re se ekzistojnë dallime të konsiderueshme midis rajoneve planore të dominuara nga Shkupi me mbi 60% të projekteve të aprovuara, pasuar nga i Pellagonisë dhe Lindori me 9.2% ndërsa i Pollogut dhe rajoni planor Jugperëndimor kanë më pak projekte të pranuar, respektivisht vetëm 2.36% dhe 1.18%. Duhet të theksohet se për të

²⁶ Mbështetja plotësuese për zhvillimin e një ekosistemi inovativ dhe sipërmarrës në nivelin nacional sigurohet nga Enti Shtetëror i Pronësisë Industriale, Agjencia Nacionale e Programeve Europiane të Edukimit dhe mobilitetit dhe Qendra Nacionale e Inovacionit dhe Mësimit Sipërmarrës.

adresuar këtë pabarazi shumë të theksuar, thirrja e fundit e FIZHT paraqiti një kriter për aprovimin e aplikacioneve që lidhen me nivelin e zhvillimit të rajoneve planore. Në BE në 5 vitet e fundit investimet në Kërkim dhe Zhvillim janë mbi 2% me një tendencë të rritjes lineare. Prandaj, del nevoja që ndihma e drejtpërdrejtë për inovacion dhe zhvillim teknologjik të ndërmarrjeve të sinkronizohet me investime në kërkim dhe zhvillim dhe mbështetje konkrete të universiteteve, fakulteteve dhe instituteve të kërkimit shkencor në mënyrë që të thellohet bashkëpunimi i tyre me sektorin privat dhe komunat për të arritur efekte plotësuese. Të dhënat e disponueshme nga FIZHT gjithashtu bëjnë të mundur shikimin e potencialit të inovacionit të degëve dhe industrive individuale ekonomike për secilin rajon, veç e veç (Tabela 18).

Tabela 18: Zonat me më shumë fonde të marra nga FIZHT sipas rajoneve

RAJONI PLANOR	ZONA ME MË SHUMË FONDE TË FITUARA NGA FIZHT
I Vardarit	Përpunimi i ushqimit
I Lindjes	IT dhe Tekstil
I Jugperëndimit	Bujqësia dhe Energjetika
I Juglindjes	Industria mekanike dhe inxhinieria dhe IT
I Pellagonisë	Energjia dhe IT
I Pollogut	Përpunimi i ushqimit dhe industria mekanike
I Verilindjes	Ndërtimtaria
Rajoni i Shkupit	TI

Burimi: Të dhëna nga FIZHT

Këto njohuri kontribuojnë për profilizimin më të suksesshëm të rajoneve planore dhe specializimin e tyre inteligjent. Në këtë kontekst, zbatimi i aktiviteteve për të ashtuquajturën specializimi inteligjent nën udhëheqjen e Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës, brenda së cilës po përgatitet një Strategji për specializimin, kërkimin dhe inovacionin inteligjent. Në thelb, kjo masë (zakonisht për vendet anëtare të BE) synon të rrisë aftësinë konkurruese të rajoneve dhe komunave bazuar në përparësitë konkurruese të secilit rajon / komunë, veç e veç. Zbatimi i kësaj qasje është thelbësor për përdorimin e instrumenteve aktuale financiare të BE-së, për të mbështetur shtetin, ndërsa pas anëtarësimit edhe fondet strukturore. Nëse kjo qasje zbatohet në mënyrë të vazhdueshme, ajo do të kontribuojë në përqendrimin e investimeve në ato zona ekonomike dhe degë që krijojnë produktivitetin dhe vlerën e shtuar më të lartë. Në mënyrë që specializimi inteligjent të japë rezultatet e pritura, rekomandohet të zbatohet i ashtuquajturin Model Katërfish Helix, sipas të cilit në marrjen e vendimeve më të rëndësishme strategjike për të inkurajuar inovacionin, të gjithë palët e interesuara duhet të diskutojnë: aktorët kryesorë të interesuar nga Qeveria, komunat, hulumtimi dhe institucionet shkencore, kompanitë dhe qytetarët, të cilët janë të përfshirë në proceset e bashkëpunimit, nga poshtë-lart në politikë-bërjen inovative kundrejt procesit tradicional të politikë-bërjes nga lart-poshtë.

Fondet për mbështetjen e ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme realizohen nëpërmjet programeve të Ministrisë së Ekonomisë, Agjencisë për Mbështetje të Ndërmarrjes dhe Agjencisë për Mbështetje dhe Promovim të Turizmit, të cilat duke filluar nga viti 2020 në shpërndarjen e ndihmës shtetërore aplikojnë kriteret që lidhen me nivelin e zhvillimit të rajoneve planore.

Në kontekstin e turizmit, përgatitja e Strategjisë së re për Zhvillimin e Turizmit është duke u zhvilluar dhe në vitet e fundit u është ofruar mbështetje e konsiderueshme komunave dhe operatorëve ekonomikë nëpërmjet Programit Lokal dhe Rajonal të Konkurrencës në Turizëm (fondet e BE / IPA të menaxhuara nga Banka Botërore) në shumën pak më të lartë se 17 milion Euro. Ky program ka krijuar një themel të fortë për zhvillimin e mëtejshëm të turizmit lokal dhe rajonal bazuar në përparësitë konkurruese si një degë me rëndësi të veçantë për komunat dhe zonat rurale. Në vitin 2018 Sektori i turizmit punësoi 8,500 persona, respektivisht 1.2 për qind të numrit të përgjithshëm të të punësuarve në vend, dhe nëse marrim parasysh punësimin në sektorë të tjerë ekonomikë që lidhen me turizmin, 31,000 persona të tjerë janë të punësuar, respektivisht 4, 5 për qind e numrit të përgjithshëm të punonjësve të regjistruar në vitin 2018. Pjesa e turizmit në BPV-në e vendit në vitin 2018 ishte 2.3%, dhe në vitin 2019 u rrit në afërsisht 2.7%. Sidoqoftë, në kontekstin e zhvillimit të turizmit, ekzistojnë dallime midis rajoneve planore, pra jo të gjithë kishin të njëjtën rritje në numrin e turistëve të huaj dhe vendas. Rajoni planor të Shkupit dominon me 45% të numrit të përgjithshëm të turistëve të huaj (përkundër numrit relativisht më të vogël të shtretërve) dhe së bashku me rajonin planor Jugperëndimor dhe Juglindor ato mbulojnë 88% të numrit të përgjithshëm të netëve të kaluara nga turistët e huaj, ndërsa tre rajonet e fundit planore (Lindor, Verilindor dhe i Vardarit) realizoi vetëm 5% të numrit të përgjithshëm të fjetjeve të turistëve të huaj.

Sa i përket Kornizës institucionale për tërheqjen e investimeve të huaja direkte, mund të thuhet se është i centralizuar. Drejtoria për Zonat e Zhvillimit Teknologjik Industrial ka një rol të madh në tërheqjen e investitorëve të huaj. ZZHTI -të janë vendosur në të gjithë vendin, me përjashtim të rajonit planor të i Vardarit. Lidhur me shpërndarjen rajonale të zonave, mund të vërehet se ka ndryshime në numrin e zonave, madhësinë e investimeve, numrin e ndërmarjeve që operojnë brenda zonave, etj.

Tabela 19: Numri i përgjithshëm i ZZHTI-ve sipas rajoneve

Rajoni planor	Numri i zonave	Qyteti
I Vardarit	0	
I Lindjes	4	Zona Shtip/ Berovë/ Vinica/ Dellçevë
I Jugperëndimit	2	Zona Kërçovë/ Strugë
I Juglindjes	3	Zona Strumicë/ Gjevgjeli/Radovish
I Pellagonisë	1	Zona Prilep
I Pollogut	1	Zona Tetovë
I Verilindjes	1	Zona Rankovë
I Shkupit	3	Zona e Shkupit 1/2/3

Burimi: Llogaritjet bazuar në të dhënat e dhëna nga www.fez.gov.mk/

Siç mund të shihet nga Tabela 19, ka tre zona në rajonin planor të I Shkupit, dy prej të cilave janë në pronësi të disa prej kompanive më të mëdha në vend, rajoni planor juglindor gjithashtu ka tre zona ndërsa Lindja ka katër zona. Nga ana tjetër, rajoni planor të Vardarit nuk ka aspak një zonë zhvillimi, ndërsa i Pellagonisë, i Pollogut dhe i Verilindjes kanë nga një zonë secila. Megjithatë janë themeluar gjithsej 15 ZZHTI, prapë ZZHTI 1 dhe 2 në Shkup, si dhe ZZHTI Shtip sipas të dhënave të disponueshme ekonomike dhe financiare tregojnë rezultate shumë më të mira ekonomike, krahasuar me zonat e tjera. Në vitet e fundit, është arritur një zhvillim më i fortë i ZZHTI Tetovë dhe ZZHTI Strumica, por zonat e tjera nuk kontribuojnë më shumë në përmirësimin e parametrave të zhvillimit ekonomik në rajonet planore dhe nëpërmjet tyre në zhvillimin ekonomik dhe rritjen e vendit. Në kontekstin e specializimit inteligjent, interesi i investitorëve të huaj tregon nevojën për zhvillimin e synuar të njohurive dhe aftësive në lidhje me prodhimin e pjesëve të automobilave si një degë jo-tradicionale ekonomike që ende tërheqi investimet më të mëdha dhe më të rëndësishme në fushën e gjelbër. Kjo çon në kuptimin se

paketa e stimujve në ZZHTI ishte thelbësore për marrjen e një vendimi investimi përkundrejt situatës reale me cilësinë dhe përshtatshmërinë e njohurive dhe aftësive, respektivisht kontributin e kapitalit ekzistues njerëzor në rajonet planore. Nga ana tjetër, këto investime të fushës së gjelbër në ZZHTI karakterizohen nga produktiviteti i lartë dhe përdorimi i teknologjive të përparuara dhe në këtë mënyrë kontribuojnë jo vetëm në rritjen e eksporteve, rezervat valutore, uljen e numrit të të papunëve, por edhe në përmirësimin e kapitalit njerëzor dhe modernizimin, ndërsa nëpërmjet saj rriten konkurrencën e sektorit privat vendas, NVM-ve dhe sektorit të shërbimeve në rajonet planore, si dhe përshtatjen e tij me nevojat reale të investitorëve të huaj. Megjithatë rajoni planor i Vardarit natyrshëm bashkohet me rajonin planor të Shkupit dhe është pjesë e Korridorit 10, që do të thotë ka afërsi me zonat në rajonin planor të Shkupit, formimi i ZZHTI në këtë rajon duhet të konsiderohet në kombinim me zhvillimin e një zone agroindustriale, që është edhe rekomandim i kësaj Strategjie në kapitullin për bujqësinë dhe zhvillimin rural.

Ne e përfundojmë analizën në këtë kapitull të Strategjisë me gjetjet në lidhje me kornizën organizative për mbështetjen e sipërmarrjes në rajonet planore.

Tabela 20: Kuadri organizativ për mbështetjen e sipërmarrjes dhe NVM-ve në rajonet planore

Rajoni planor	Institucionet dhe format jo-institucionale të mbështetjes për sipërmarrjen dhe NVM-të në rajonet planore
I Vardarit	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN) dhe Inkubatori i Biznesit
I Lindjes	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN) dhe Inkubatorët e Biznesit (Makedonska Kamenica, Stip, Dellçevë)
I Jugperëndimit	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN), Agjencia për Ndhmën e Ndërmarrjeve (ANN) dhe Inkubatori i Biznesit
I Juglindjes	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN) dhe Inkubatori i Biznesit
I Pellagonisë	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN), Agjencia Rajonale e Zhvillimit të Ndërmarrjeve (PREDA), Inkubatori i Biznesit, Agjencitë e Zhvillimit Teknologjik të Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike dhe Bujqësisë, Qendra IT e Qendrës në Fakultetin e Teknologjive të Informacionit dhe Komunikimit në Universitetin "Klimenti i Ohrit" në Manastir me një qendër fillestare.
I Pollogut	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN), Agjencitë për Ndhmën e Ndërmarrjeve (ANN) të vendosura në Tetovë, Gostivar, Parku Teknologjik i Universitetit të Evropës Juglindore në Tetovë
I Verilindjes	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN)
I Shkupit	Qendra Rajonale e Ndhmës për Ndërmarrjet (QRNN), Qendra e Biznesit Rom, Agjencitë për Zhvillimin Teknologjik të Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike dhe Bujqësisë, Qendra Universitare për Bizneset e Reja në Fakultetin e Inxhinierisë Mekanike, Fondacioni PO, CEED Maqedoni, Fondacioni për Menaxhim dhe Kërkime Industriale

Sipas të dhënave të paraqitura mund të vërehet se në të gjitha rajonet planore ekzistojnë një ose më shumë institucione dhe organizata për mbështetjen e NVM-ve dhe sipërmarrjes. Sidoqoftë, vërehet se në disa rajone numri i këtyre institucioneve dhe organizatave është më i lartë siç është shembulli me rajonin planor të Shkupit dhe Pellagonisë dhe deri diku në rajonin planor të Pollogut ndërsa në rajonin planor Verilindor ekziston vetëm një institucion. Në kontekstin e këtij kapitulli, por edhe për zbatimin e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal në tërësi, është me rëndësi të veçantë forcimi i kornizës institucionale për zbatimin e masave dhe aktiviteteve që synojnë një zhvillim më të ekuilibruar në secilin rajon planor. Prandaj, është i nevojshëm forcimi i vazhdueshëm i kompetencave dhe kapaciteteve të Qendrave për Zhvillim të rajoneve planore. Në lidhjen konkrete mes mbështetjes së sipërmarrjes dhe NVM-ve duhet të merret parasysh, se në vitin 2016, secila prej 8 qendrave për Zhvillimin e Rajoneve planore brenda strukturës së vet organizative themeloi të ashtuquajturën Qendër Biznesi, me misionin që të rritet në një qendër informacioni për sektorin privat në territorin e rajonit planor, por gjithashtu në zbatues të mundshëm të masave aktive për të mbështetur sektorin privat. Një nga aktivitetet fillestare të këtyre qendrave të biznesit ishte zhvillimi i një baze të dhënash funksionale në lidhje me mundësitë për tërheqjen e investimeve të grinfilldit dhe braunfilldit, si dhe hartëzimi i potencialit të prodhimit dhe shërbimit të sektorit privat në rajone për të mbështetur këto investime. Këto aktivitete të qëllimshme të qendrave të biznesit brenda qendrave për Zhvillim të Rajoneve planore kërkojnë mbështetje të vazhdueshme të shtetit nëse duam të arrijmë efekte të vazhdueshme, plotësuese dhe të qëndrueshme. Duke marrë parasysh fragmentimin e mbështetjes institucionale dhe jashtë-institucionale të sipërmarrjes dhe NVM-ve në nivelin e rajoneve planore, rekomandimi i kësaj Strategjie është që gradualisht të konsolidohen këto organizata në një rrjet në nivelin e rajoneve planore ose të paktën pjesërisht të bashkohen brenda qendrave të biznesit si njësi organizative e Qendrave për Zhvillimin e Rajoneve planore. Nëse sigurohen instrumente të qëndrueshme për financimin e veprimtarive të qendrave të Biznesit brenda qendrave për Zhvillimin e Rajoneve planore, kompetencat e tyre specifike mund të shtrihen me ligj.

Të gjitha gjetjet e paraqitura tregojnë nevojën për sinkronizim më të mirë të masave si dhe bashkërendim të të gjitha institucioneve të përfshira në shpërndarjen e ndihmës shtetërore në sektorin privat në mënyrë që të krijohet një sektor i NVM-ve jetike dhe dinamike, produktive, të qëndrueshme dhe elastike deri në fund të dekadës së ardhshme, konkurrues potencial inovacioni, në mënyrë të barabartë në të gjitha rajonet planore, bazuar në specializimin inteligjent të arritur më parë.

3.8 Tregu i punës

Në dekadën e fundit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, pas përfundimit të krizës financiare në vitin 2009, ekziston një trend pozitiv në tregun e punës, i cili manifestohet me një rritje të vazhdueshme të nivelit të punësimit shoqëruar me rënie të papunësisë. Sidoqoftë, tregu i punës në Republikë në pragun e dekadës së tretë të shekullit 21 po përballlet me sfida të mëdha që vijnë nga integrimi i tij në tregun europian të punës.

Burimi kryesor i të dhënave për analizën e tregut të punës në kontekstin e zhvillimit rajonal në Republikën e Maqedonisë së Veriut është Anketa e fuqisë punëtore e kryer nga ESHS-ja²⁷ dhe analizimi i të dhënave nga APRMV si një agjenci shtetërore që mban statistikat për të papunët dhe të regjistruarit që kërkojnë punë në mënyrë aktive, të klasifikuar sipas veçorive të ndryshme socio ekonomike si: gjinia, mosha, përgatitja shkollore, etj. Treguesit kryesorë për tregun e punës mbi bazën e të cilit identifikohen pabarazitë midis rajoneve planore janë: shkalla e aktivitetit, shkalla e punësimit, shkalla e papunësisë, produktiviteti i punës dhe

²⁷ Duke filluar nga viti 2009 me ndihmën e kësaj ankete sigurohen dhe publikohen indikatorët kryesorë të tregut të punës në nivel rajonal.

shkalla e vendeve të lira. Bazuar në analizat e bëra sipas rajoneve për vitin 2019, mund të bëhet një renditje e rajoneve të paraqitura në tabelën e mëposhtme:

Tabela 21: Renditja e rajoneve sipas treguesve të tregut të punës

	Shkalla e aktivitetit	Shkalla e punësimit	Shkalla e papunësisë	Produktiviteti (BPV për punonjës)	Shkalla e vendeve të lira të punës		
Rajoni planor							
I Vardariti	61,8	55,2	10,8	0,77	1,62		
I Lindjes	58,9	54,3	7,8	0,69	1,92		
I Jugperëndimit	57,0	43,1	24,4	0,77	1,73		
I Juglindjes	67,6	63,3	6,3	0,72	1,61		
I Pellagonisë	64,5	56,0	13,1	0,66	2,08		
I Pollogut	51,9	37,1	28,5	0,49	0,62		
I Verilindjes	55,2	37,0	33,0	0,63	1,89		
I Shkupit	53,5	45,6	14,7	1,25	1,83		
Kategoria							
1	2	3	4	5	6	7	8

Burimi: Llogaritjet e bazuara në të dhënat e ESHS-së

Tabela 21 tregon se paparazitë janë veçanërisht shqetësuese në lidhje me normat e papunësisë që janë rritur vitet e fundit, ndërsa paparazitë në aktivitetin dhe nivelet e punësimit janë ulur pak. Rajonet që dështojnë në drejtim të funksionimit të tregut të punës janë rajoni planor të Pollogut, Verilindjes dhe Jugperëndimit, ndërsa rajoni planor i Shkupit dallohet sipas kërkesës për punë dhe produktivitetit të lartë të punës. Paparazitë e tilla në dhjetë vitet e ardhshme mund të zvogëlohen me masa shtesë për të krijuar kërkesë efektive të punës në rajonet planore me probleme të këtylla, shoqëruar me masa për të përmirësuar aftësitë dhe kompetencat e fuqisë punëtore. Lidhur me atributet socio-demografike të nivelit rajonal të papunësisë, përgjithësisht mund të përfundohet se gratë, të rinjtë dhe ato pa arsim fillor dhe fillor përballen me rrezikun më të lartë të papunësisë. Më alarmante është situata me grupet në nevojë në rajonin planor të Pollogut, Verilindjes dhe Jugperëndimit, ku nevojiten politika të hartuara posaçërisht për të synuar këto kategori të popullsisë.

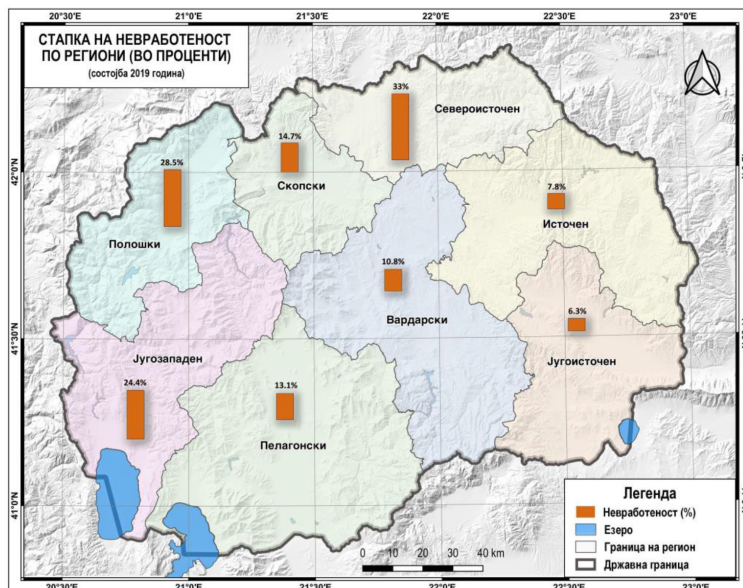

Figura 6: Shkalla e papunësisë (%)

SHKALLA E PAPUNËSISË SIPAS RAJONEVE (NË PËRQINDJE)
(gjendja në vitin 2019)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

LEGJENDA

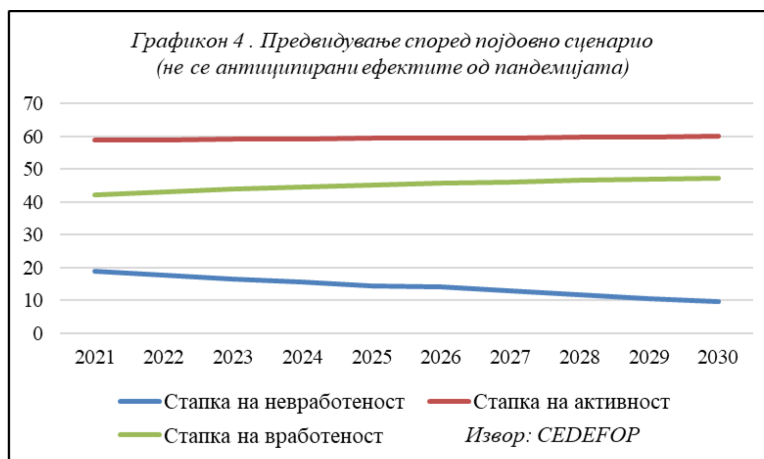
Subjekte juridike aktive
Liqene
Kufij të rajonit
Kufij të shtetit

Pandemia e shkaktuar nga virusi korona Covid-19 ka përkeqësuar në mënyrë plotësuese kushtet e tregut të punës. Përsëri, në grupin e kategorive më të prekura janë pjesët më të prekshme të popullsisë si: gratë, punëtorët e moshuar, punëtorët me nivele më të ulëta të arsimit dhe disa bashkësi etnike si p.sh. Romët²⁸. Rreziku është gjithashtu i lartë për punëtorët me kushte më specifike të punës siç janë orari më i gjatë i punës, puna në shumë vende dhe mikro-punët. Përfundime të tilla tregojnë nevojën që politikë-bërësit të zbatojnë masa të shpejta dhe të synuara për të parandaluar rritjen e mëtejshme të pabarazive ekonomike dhe sociale si rezultat i pandemisë. Duke vepruar kështu, është i rëndësishëm identifikimi i sektorëve, profesioneve dhe kategorive të popullsisë që përballen me një rrezik më të lartë të tkurjes, me

²⁸ Vetëm 3% e përfituesve të masave aktive të punësimit janë romë.

qëllim të krijimit të politikave të përshtatshme të aktivizimit, si dhe politikat për rikualifikimin dhe mbështetjen e punësimit.

Mund të bëhen disa skenarë zhvillimi për periudhën 2021-2031 për lëvizjet e ardhshme në tregun e punës në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Si skenar bazë që nuk merr parasysh pasojat e pandemisë, mund të merren parashikimet e Qendrës Europiane për Zhvillim Profesional (CEDEFOP) të paraqitura në më poshtë, në Figurën 4. Sipas këtij skenari, papunësia në dekadën e ardhshme do të ketë një rënie të vazhdueshme të ndjekur nga një rritje në normën e punësimit dhe një normë relativisht konstante të aktivitetit. Ngjica në shkallën e aktivitetit është për shkak të rritjes natyrore të zvogëluar dhe migrimit të rritur gjatë periudhës së tranzicionit. Për më tepër, një numër i konsiderueshëm i të papunëve afatgjatë që janë afër moshës së pensionit pritet të lënë fuqinë punëtore në 5-10 vitet e ardhshme. Në kushtet e përparimit në procesin e pranimit në BE, tregu i punës në Maqedoninë e Veriut pritet të hyjë në një ekuilibër të ri, me papunësi relativisht të ulët dhe kjo do të ushtronte presion shtesë mbi pagat. Si rezultat i kësaj, pagat në profesione të caktuara, si profesionistë dhe teknikë, pritet të rriten si rezultat i deficitit të tyre në tregun e punës. Sidoqoftë, tendenca në rritje e pagave do të ndryshonte ndërmjet profesioneve të ndryshme dhe do të varej kryesisht nga fuqia negociuese e punëtorëve në secilin profesion të veçantë.

Grafiku 4. Parashikimet sipas skenarit bazë (nuk janë analizuar efektet e Pandemisë)

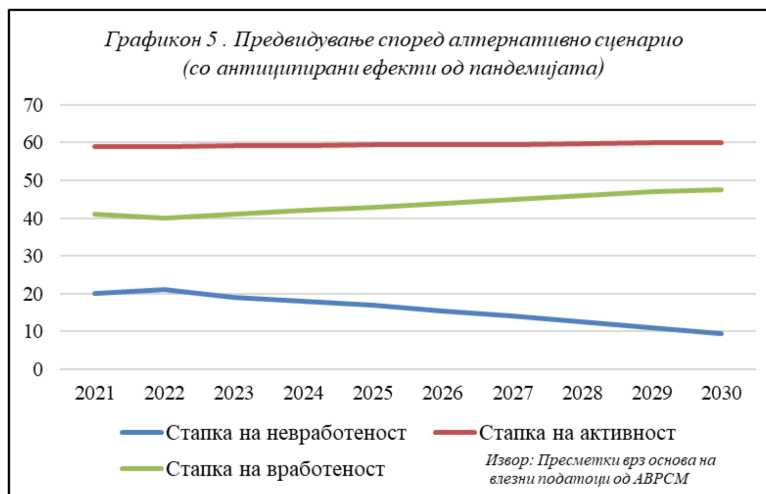
Shkalla e papunësisë
Shkalla e punësimeve

Shkalla e aktivitetit
Burimi: CEDEFOP

Sidoqoftë, përhapja e pandemisë e ndjekur nga masat e izolimit ka pasojat "shkatërruese" në tregun e punës. Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, sipas të dhënave nga APRMV për gjysmën e parë të vitit 2020, numri i të papunëve është rritur me mbi 20,000 njerëz, që është një rritje e konsiderueshme në krahasim me vitet e mëparshme. Një skenar alternativ që merr parasysh pasojat e pandemisë paraqitet në Figurën 5 (më poshtë). Sipas këtij skenari, efektet e pandemisë do të ndihen veçanërisht në vitet 2021-2022 kur niveli i papunësisë pritet të rritet në kuriz të uljes së shkallës së punësimit. Organizata Botërore e

Shëndetësisë, parashikon që efektet e pandemisë do të ndihen në dy vitet e ardhshme. Prandaj, tendenca pozitive në tregun e punës duhet të fillojë në 2023 kur shkalla e papunësisë do të kthehej në trendin e saj rënës.

Графикон 5. Parashikimet sipas skenarit alternativ (me efektet e pandemisë)

Shkalla e papunësisë   Shkalla e aktivitetit
Shkalla e punësimeve   Burimi: CEDEFOP

Sipas analizës së dy skenarëve, u përcaktua një efekt disproportional i pandemisë në aktivitete dhe profesione të ndryshme. Në këtë kontekst, profesionet veçanërisht të prekura që karakterizohen nga një rrezik i lartë i ekspozimit janë këto: akomodimi, hotelieria, tregtia me shumicë dhe pakicë, shërbimet personale dhe të ngjashme. Këtij grupi, natyrisht, duhet tu shtohen punëtorët shëndetësorë dhe punëtorët e tjerë që ofrojnë kujdes shëndetësor dhe që kanë ekspozimin më të lartë. Nga ana tjetër, bizneset e bazuara në shërbimet në internet janë relativisht të mbrojtura nga ekspozimi ndaj virusit korona dhe performanca e tyre ekonomike ndikohet më pak nga tronditja aktuale (dhe e ardhshme e mundshme).

Politikat e tregut të punës duhet të jenë në përputhje me Strategjinë e Zhvillimit Rajonal dhe plotësuese të politikave të tjera sektoriale në lidhje me zhvillimin ekonomik dhe zhvillimin e arsimit për të arritur efikasitetin e tyre maksimal.

3.9 Zhvillimi social

Analiza e kryer ka identifikuar pabarazi të theksuara midis rajoneve planore në zhvillimin social. Në këtë mënyrë, pabarazitë e regjistruara në rajonet planore në treguesit e veçantë në

fushën e zhvillimit shoqëror janë përtej kufijve të pranueshëm, kur bëhet fjalë për rajonin planor Verilindor dhe të Pollogut.

Tabela 22: Renditja e rajoneve planore sipas treguesve kryesorë të zhvillimit shoqëror për vitin 2018*

Rajoni planor	Shkalla e të varfërve, (%)	Treguesi i kombinuar (AROPE),, shkalla e personave të varfër ose të përjashtuar nga shoqëria, (%)	NEET shkalla (15-29), %	Shfrytëzuesit e NSP mbi 18 vjet, për 1.000 popullsi	Fëmijët 0-5 vjeç, në kopshte (%)	Numri i përgjithshëm i mjekëve të përgjithshëm për 1.000 të siguruar	Renditja totale
I Vardarit	8.0 (1)	27.3 (2)	20.8 (3)	12.3 (4)	36.0 (2)	0,91 (3)	1 (15)
I lindjes	13.3 (3)	32.6 (4)	16.7 (1)	9.3 (1)	42.1 (1)	0,76 (8)	2 (18)
I Jugperëndimit	14.4 (4)	25.8 (1)	32.4 (6)	12.0 (3)	18.1 (7)	0,79 (7)	6 (28)
I Juglindjes	19.5 (5)	43.6 (5)	22.7 (4)	13.2 (5)	28.0 (4)	0,92 (2)	4 (25)
I Pellagonisë	13.1 (2)	27.8 (3)	18.3 (2)	16.5 (7)	22.3 (5)	0,80 (5)	3 (24)
I Pollogut	34.3 (7)	51.2 (7)	37.8 (7)	15.7 (6)	9.1 (8)	0,90 (4)	7 (39)
I Verilindjes	38.7 (8)	59.6 (8)	42.5 (8)	30.1 (8)	19.8 (6)	0,97 (1)	8 (39)
I Shkupit	21.8 (6)	46.9 (6)	30.3 (5)	10.8 (2)	33.1 (3)	0,80 (5)	5 (27)
RMV	21.9	41.1	29.8	14.1	26.3	0,86	

Burimi: llogaritjet e bazuara në të dhëna zyrtare nga ESHS, MPPS dhe FSSH, si dhe bazuar në të dhëna nga ESHS të marra nga përpunimi shtesë për qëllimet e përgatitjes së Strategjisë,

* rajonet planore renditen sipas treguesve, dhe renditja e përgjithshme merret nga shuma e thjeshtë e renditjeve individuale

Shkalla e varfërisë dhe përjashtimi social

Shkalla e njerëzve të varfër në vend ka një tendencë të rënies së vazhdueshme, nga 27.0% në 2010, 22.1% në 2014, në 21.9% në 2018. Kjo rënie është për shkak të rritjes ekonomike të ndjekur nga rritja e punësimit dhe pagave, si dhe rritja e pensione. Në numra absolutë, numri i përgjithshëm i njerëzve që jetojnë nën kufirin e varfërisë në më pak se një dekadë të fundit, është ulur me mbi 100 mijë, nga 555,600 njerëz në 2010 në 455,100 njerëz në 2018. E parë nga ana strukturore, situata e varfërisë është më kritike në familjet e mëdha 50.2% dhe te prindërit që kanë fëmijë në përkujdesje 33.5%, ndërsa në pozicionin më të favorshëm janë familjet beqare 6.1%. Shkalla e personave të varfër para pensione dhe transferimeve sociale për vitin 2018 është 40.8%, ndërsa me pensionet e përfshira dhe para transferimeve sociale është 25.7%.

Sipas statusit të aktivitetit ekonomik, të dhënat për vitin 2018 tregojnë se 8.8% e të gjithë personave të punësuar janë të varfër, nga personat e papunë janë të varfër 41.9%, të personave të tjerë joaktivë 31.1% janë të varfër, ndërsa shkalla e varfërisë është më e ulta në mesin e pensionistëve, respektivisht 7.9%. Krahësuar me 2010, shkalla e varfërisë në të gjitha grupet është në rënie, me rezultatet më të mira për pensionistët, ku shkalla krahasuar me 2010 kur ishte 15.9% tani është përgjysmuar në 7.9%, tek të papunët kemi një rënie nga 50.6% në 41.9% në këtë periudhë, ndërsa shkalla e të punësuarve ka rënë nga 9.9% në 8.8% në

periudhën 2010-2018. Sipas grupeve të moshës, në vitin 2018, varfëria është më e larta tek më të rinjtë (0-17) edhe atë 29.3%, dhe është më e ulëta në mesin e popullsisë mbi 65 vjeç me 14.6%. Në grupmoshën 18-64 shkalla është 21.2%. Përsëri, krahasuar me 2010, shihet se përparimi më i madh është në grupin më të vjetër (rënie në shkallë nga 20.6% në 14.6%), dhe më i vogli tek grupi i më të rinjve (nga 31.4% në 29.3%).

Edhe te treguesit (indiktorët) e pabarazisë ekziston një trend pozitiv. Dy treguesit e shpërndarjes së pabarabartë të të ardhurave, koeficienti Gini dhe treguesi S80 / S20, krahasuar me vitin 2010, janë në rënie të vazhdueshme. Në 2018, koeficienti Gini ra në 31.9% nga 40.9% i regjistruar në 2010, dhe treguesi S80 / S20 në 2018 është 6.2% krahasuar me 11.3% në 2010. Shkalla e të varfërve ose e të përjashtuarve nga shoqëria, respektivisht treguesi i kombinuar (AROPE), i cili është treguesi kryesor për fushën e Strategjisë së BE-së 2020 dhe që mat pjesën e popullsisë që është e varfër ose e dëmtuar rëndë nga materiali ose jeton në një familje me intensitet shumë të ulët të aktivitetit ekonomik në Maqedoninë e Veriut është jashtëzakonisht i lartë, 41.1% për vitin 2018. Sidoqoftë, edhe këtu është regjistruar një trend i dukshëm në rënie, në vitin 2010 kjo shkallë ishte 47.2%.

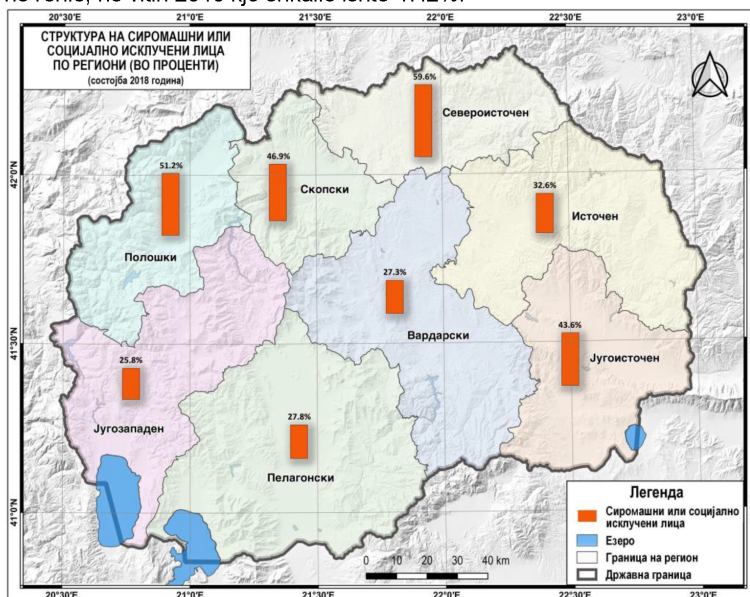

Figura 3: Shkalla e personave të varfër ose të përjashtuar nga shoqëria

STRUKTURA E TË VARFËRVE OSE PERSONAVE ME PËRJASHTIM SOCIAL, SIPAS RAJONEVE (në përqindje) (gjendja në vitin 2018)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

LEGJENDA

Të varfërve ose personave me përjashtim social

Liqene

Kufij të rajonit

Kufij të shtetit

Megjithëse disa nga të dhënat mbi varfërinë dhe përjashtimin social nga rajoni i planifikimi, nga Tabela 22 (më lart) janë të një natyre pune dhe duhet të merren me disa rezerva për shkak të nivelit më të ulët të rëndësisë, ato ende plotësojnë dhe konfirmojnë tablonë sociale në nivelin e rajonit planor, që ne e kemi nëpërmjet të dhënave të tjera zyrtare në dispozicion, sikurse janë ato për përfituesit e ndihmës sociale, përfituesit e përfitimeve të fëmijëve, shkalla e papunësisë, numri i personave të papunë të regjistruar.

Shkalla e njerëzve të varfër në dy rajonet planore është rreth mesatares kombëtare, në katër rajone planore është dukshëm nën mesataren, dhe më i lartë se shkalla kombëtare është në dy rajone planore, ku pabarazitë e regjistruara janë drastike. Kështu, kjo normë është më e larta me 38.7% në rajonet planore të Verilindjes dhe të Pollogut me 34.3%. Shkalla më e ulët e njerëzve të varfër janë në rajonin planor të Vardarit me vetëm 8.0%, si dhe në rajonin planor të Pellagonisë dhe të Lindjes me përkatësisht 13.1% dhe 13.3%. Duke parë numrat absolutë, njerëzit më të varfër janë në rajonin planor të Pollogut, gati 119 mijë. Pak më pak se 100 mijë njerëz të varfër jetojnë në rajonin planor Verilindor dhe rajonin planor të Shkupit dhe, numri më i ulët i njerëzve të varfër është në rajonin planor të Vardarit - 13 mijë, si dhe në Lindje - mbi 20 mijë njerëz. Pothuajse gjysma, respektivisht 48% e numrit të përgjithshëm të të varfërve në vend janë vendosur vetëm në dy rajone planore - në Verilindje dhe në Pollog.

Vlerat e treguesit kryesor, treguesi i kombinuar (AROPE) i varfërisë dhe përjashtimit social, në mënyrë plotësuese i japin nuanca sociale tablosë në rajonet planore. Kështu, në rajonin planor të Vardarit, përqindja e personave nën kufirin e varfërisë është më pak se një e treta e numrit të përgjithshëm të personave të varfër dhe të përjashtuar nga shoqëria në rajon. Kjo tregon qartë se në këtë rajon problemet në lidhje me përjashtimin social, të shikuara relativisht, janë shumë më të theksuara sesa problemet me varfërinë. Përkundrazi, në rajonin planor Verilindor, problemet e varfërisë janë shumë më të theksuara sesa ato të përjashtimit social, për çka dy të tretat e numrit të përgjithshëm të njerëzve të varfër ose të përjashtuar social jetojnë nën kufirin e varfërisë.

Përjashtimi social i të rinjve, pra shkalla e të rinjve të moshës 15 deri 29 vjeç që nuk janë të punësuar dhe që nuk janë përfshirë në procesin e arsimit ose trajnimit (NEET) është 24.5% në 2019. Edhe këtu, ne regjistrojmë progres sepse këto të dhëna për vendin në vitin 2010 ishin 31.8%. Është interesante që shumica e progresit është bërë vitin e kaluar - të dhënat për vitin 2018 ishin 29.8%. Shkalla NEET (15-29) për BE-28 në vitin 2019 është 12.5%.

Vëzhguar nga aspekti rajonal, vërehen pabarazi të mëdha në lidhje me këtë shkallë. Kështu, në vitin 2019, shkalla e përjashtimit social të të rinjve është më e ulët në rajonin planor të Lindjes me 10.7% dhe rajonin planor të Juglindjes me 11%, kurse më e larta në rajonin planor të Pollogut dhe rajonin planor të Verilindjes me përkatësisht 33.7% dhe 32.7%. Edhe rajoni planor Jugperëndimor ka një shkallë shumë të pafavorshme me 30.3%.

Mbrojtja sociale

Përfitime sociale Instrumenti për Ndhimën Sociale (SPP) si mjet kryesor për përfitime materiale, viteve të fundit ka treguar efektivitet të ulët - kontributi i këtij instrumenti në uljen e varfërisë për vitin 2018 ishte vetëm 3.8 pikë në përqindjeje. Arsyet për këtë qëndrojnë në sasinë e ulët të kompensimit, por edhe në dobësitë e targetimit.

Tabela 23: Përfituesit e ndihmës financiare sociale mbi 18 vjet, për 1.000 banorë, 2008-2018

Rajoni planor	2018	2016	2014	2012	2010	2008
I Vardarit	12.3	19.5	18.1	19.4	25.0	26.9
I Lindjes	9.3	14.7	15.2	15.6	19.4	24.6
I Jugperëndimit	12.0	36.1	16.3	18.0	22.8	26.3

I Juglindjes	13.2	15.7	12.5	12.3	15.1	24.1
I Pellagonisë	16.5	12.7	21.6	20.6	25.9	39.7
I Pollogut	15.7	11.6	31.5	31.3	47.4	49.9
I Verilindjes	30.1	24.6	34.2	30.8	41.1	49.9
I Shkupit	10.8	12.3	18.0	17.7	24.1	27.8
RMV	14.1	17.6	20.9	20.7	27.9	33.4

Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave, "Rajonet në RM, 2019".

"Rajonet në Republikën e Maqedonisë" 2018, 2017, 2016, 2015, 2014, 2013, 2012, 2011, 2010, 2009

Në Tabelën 23 tregohet rënie e ndjeshme të përdoruesve të SPP në dekadën e fundit. Kështu, nëse në vitin 2008 në kategorinë e personave mbi 18 vjet, 33.4 persona në 1.000 banorë ishin përfutues të SPP-së, në vitin 2018 ai numër u zvogëluar në 14.1 persona. Nga njëra anë, ky është një tregues tjetër i zvogëlimit të varfërisë dhe papunësisë, si dhe përmirësimit të situatës ekonomike, por, nga ana tjetër, ai tregues gjithashtu flet për "parëndësinë" e këtij instrumenti për shkak të sasisë së vogël dhe mbulimit joadekuat. Me zëvendësimin e SPP-së me Ndihmën Minimale të Garantuar (NMG) në qershor të 2019-ës, sipas të dhënave fillestare, numri i familjeve përfutuese u rrit me 27.6%, në një vit. Rritja e përdoruesve është e pranishme në të gjitha rajonet planore, me çka është më i theksuar në rajonet ku ka më pak përdorues si Vardari dhe rajoni Lindor me gati 49%, ndërsa më modest, por prapë i konsiderueshëm është në rajonin me më shumë përdorues në Verilindje, me 15 % rritje. Rritja e madhe e përfutuesve së bashku me sasinë e rritur ndjeshëm të NMG-së pritet të kontribuojë në efektivitetin më të madh të këtij përfutimi kryesor social, në uljen e varfërisë dhe përjashtimit social.

Shërbimet sociale. Legjislacioni aktual lejon pluralizmin në sigurimin e shërbimeve sociale, por ato sigurohen kryesisht nga shteti, me shumicën e shërbimeve sociale që ofrohen nga niveli qendror. Procesi i decentralizimit të mbrojtjes sociale është në një fazë të hershme dhe ofrimi i shërbimeve sociale është veçanërisht i centralizuar, megjithëse janë krijuar mundësi institucionale dhe ligjore për decentralizimin e tyre në nivelin lokal dhe me ofruesit privatë. Në mungesë të burimeve të mjaftueshme financiare dhe kapaciteteve institucionale, shumica e komunave ende nuk kanë ndërtuar sisteme efektive të mbështetjes dhe kujdesit për nevojat sociale të njerëzve në nevojë, si dhe informacione dhe baza të dhënash të përshtatshme për numrin e grupeve të cënueshme, llojet e cënueshmërisë, nevojat dhe kufizimet e tyre specifike, të cilat do të përdoren më tej për të përgatitur programe dhe zgjidhje të përshtatshme lokale bazuar në nevojat lokale të popullatës. Në vitet e fundit, është bërë një përparim i rëndësishëm në deinstitutionalizimin, me numrin e përfutuesve në gjashtë institucionet e banimit social në vend të zvogëluar me 43%. Sistemi i mbrojtjes sociale është gjithnjë e më i përqendruar në zhvillimin dhe forcimin e formave jo institucionale të kujdesit për kategoritë e ndjeshme. Numri i përdoruesve të shërbimeve sociale në shtëpi, në qendrat e kujdesit ditor dhe qendrat e komunitetit dhe forma të tjera alternative të kujdesit dhe ofrimit të shërbimeve të hapura dhe të vendosura në të gjithë vendin, në të gjitha rajonet planore, po rritet vazhdimisht. Kështu, nëse në vitin 2015 ishin mbuluar mesatarisht 1,750 përdorues nga kategori të ndryshme të cënueshme, tashmë në vitin 2018 mbulimi ishte 3,058 përdorues.

Mbrojtja e fëmijëve

Përfutimet e fëmijëve. Dekada e fundit ka dëshmuar një rënie të fortë dhe të vazhdueshme të përdoruesve të përfutimeve të fëmijëve - nga 7.2% në 2008 në 2.1% në 2018. Rënia është jashtëzakonisht e madhe në të gjitha rajonet planore, por akoma jashtëzakonisht e theksuar në rajonin planor të Lindjes dhe në rajonin planor të Vardarit, por gjithashtu vjen në

shprehje në rajonin planor të Shkupit dhe rajonin planor të Pellagonisë. Pikërisht për shkak të kushteve të tilla të regjistruara, kriteret për ushtrimin e kësaj të drejte u ndryshuan dhe u siguroa qasje më e lehtë për shtesën e fëmijëve për familjet me fëmijë me të ardhura të ulëta. Për më tepër, me zbatimin e suplementit arsimor si një përfitim i veçantë të hollash për fëmijët që ndjekin rregullisht shkollën fillore dhe të mesme, mbulimi i fëmijëve që marrin ndonjë ndihmë dyfishohet dhe kështu tashmë krijohen kushte reale për një luftë më efektive për të ulur varfërinë e fëmijëve dhe përjashtimin social.

Mbulimi i fëmijëve në kopshte në dekadën e fundit ka qenë i konsiderueshëm dhe i vazhdueshëm, por gjithsesi me një rritje të pamjaftueshme..

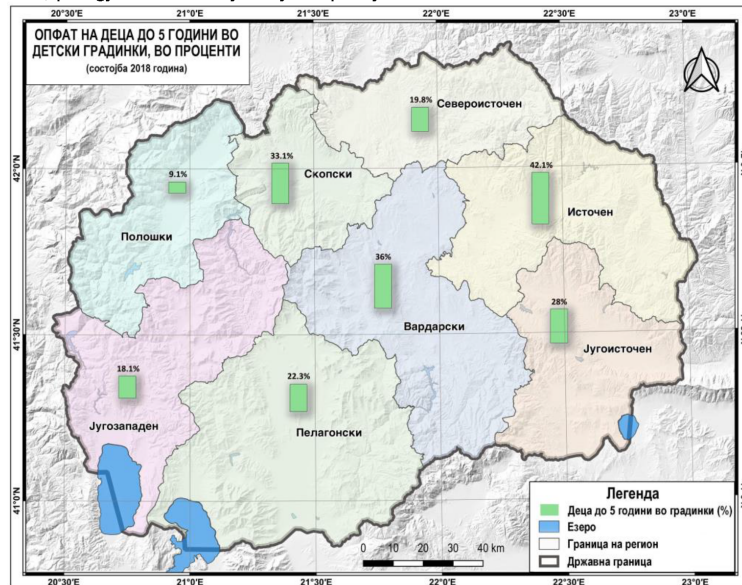

Figura 8: Fëmijët deri në 5 vjeç në kopshte

PËRFSHIRJA E FËMIJËVE DERI 5 VJEÇ NË KOPSHTË, NË PËRQINDJE (gjendja në vitin 2018)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

LEGJENDA

Fëmijë deri në moshën 5 vjeçe në kopshte %

Liqene

Kufij të rajonit

Kufij të shtetit

Numri i fëmijëve të përkujdesur në kopshte në periudhën 2008-2018 është më shumë se i dyfishuar në nivelin kombëtar dhe, të paktën i dyfishuar diku edhe i trefishuar në të gjitha rajonet planore. Sidoqoftë, kjo rritje mbetet shumë poshtë parametrave të BE-së.

Tabela 24: Fëmijët nga 0 deri në 5 vjeç në kopshte, (%), sipas Rajonit dhe planifikimit

Tabela 24: Fëmijët nga 0 deri në 5 vjeç në kopshte, (%), sipas rajoneve planore

Rajoni planor	2018	2013	2008*
I Vardarit	36.0	25.8	13.9
I Lindjes	42.1	34.4	19.5
I Jugperëndimit	18.1	12.9	6.5
I Juglindjes	28.0	21.2	11.9
I Pellagonisë	22.3	15.8	9.9
I Pollogut	9.1	5.4	2.5
I Verilindjes	19.8	14.6	7.5
I Shkupit	33.1	29.5	17.9
RMV	26.3	21.0	11.9

Burimet: Enti Shtetëror i Statistikave, Rajonet në RMV, 2019; Rajonet në RM, 2014, Rajonet në RM, 2009, * Të dhënat për vitin 2008 i referohen fëmijëve nga 0 deri në 7 vjeç në kopshte

Vëzhguar sipas rajoneve, mbulimi më i madh është vazhdimisht në rajonin planor të Lindjes prej 42.1%, si dhe në Rajonin planor të Vardarit prej 36%. Deri më tani mbulimi më i vogël, përkundër progresit të bërë, mbetet rajoni i Pollogut me vetëm 9.1%. Rajonet Jugperëndimore dhe Verilindore janë gjithashtu nën mesataren e vendit.

Sigurimi pensional

Raporti i të siguruarve dhe pensionistëve është përmirësuar në dekadën e fundit. Kështu, në vitin 2007, ky raport ishte 1.6 punonjës për 1 pensionist, pra 693 përfitues pensioni për 1.000 punonjës, dhe në vitin 2017 kemi regjistruar 1.9 punonjës për 1 pensionist, pra 540 përfitues pensioni për 1.000 punonjës. Përndryshe, në fillim të tranzicionit, në 1991 ky raport ishte madje 3 punonjës për 1 pensionist dhe në 2003 u ul në vetëm 1,3.

Tabela 25: Përfituesit e pensioneve dhe personat e siguruar, 2019, sipas rajoneve planore

Rajoni planor	Përfituesit e pensioneve	Pjesëmarrja në numrin e përgjithshëm të pensionistëve	Të siguruar	Pjesëmarrja në numrin e përgjithshëm të të siguruarve	Raporti të siguruar / pensionistë
I Vardarit	29.621	9.1%	43.876	7.6%	1.48
I Lindjes	35.411	10.9%	54.791	9.4%	1.55
I Jugperëndimit	30.220	9.3%	45.112	7.8%	1.49
I Juglindjes	28.186	8.7%	44.738	7.7%	1.59
I Pellagonisë	43.679	13.5%	67.325	11.6%	1.54
I Pollogut	23.907	7.4%	44.573	7.7%	1.86
I Verilindjes	24.012	7.4%	27.788	4.8%	1.16
i Shkupit	107.435	33.2%	253.177	43.6%	2.36
RMV	324.039	100%	581.405	100%	1.79

Burimi: Llogaritjet e bazuara në të dhënat e FSPi

Deri më tani numri më i madh i pensionistëve janë në Shkup, rajoni planor ku janë një e treta e numrit të përgjithshëm të pensionistëve. Rajonet planore të Pollogu dhe Verilindjes kanë pjesën më të vogël me nga 7.4%. Rajoni planor të Shkupit, ka pjesën më të madhe në numrin e

përgjithshëm të personave të siguruar - pothuajse 44%, dhe pjesën më të vogël e ka rajoni planor Verilindor, me vetëm 4.8%. Raporti i personave të siguruar ndaj pensionistëve është më i favorshmi në rajonin e Shkupit dhe, me 2.4 është dukshëm më i lartë se ai kombëtar. Mbi mesataren e vendit është vetëm rajoni planor të Pollogut. Të gjashtë rajonet e tjera planore kanë një raport më të ulët se mesatarja kombëtare, ndërsa situata është më e pafavorshme në rajonet e Vardarit dhe Jugperëndim ku koeficienti është nën 1.5.

Raporti i pensionit mesatar me pagën mesatare neto është një tregues i rëndësishëm i qëndrueshmërisë së sistemit të pensioneve. Në vitin 2001, pensioni mesatar i paguar ishte 61.7% e pagës mesatare të paguar neto, dhe në vitin 2008 ai ra në 55%, dhe që atëherë, megjithëse me luhatje serioze, ai është mbajtur në atë nivel. Në fund të vitit 2019, pensioni mesatar i paguar ishte 54.4% e pagës mesatare të paguar neto. Edhe pse numri i personave të siguruar është rritur në dekadën e fundit, raporti i pensionit mesatar me pagën mesatare neto ka ngecur, gjë që rrit pabarazinë dhe cenueshmërinë e pensionistëve. Nga ana tjetër, duke analizuar lëvizjen e shkallës së varfërisë tek pensionistët, krahasuar me të gjitha grupet e tjera të statusit në shoqërinë maqedonase, kemi gjetur rënien më të madhe të kësaj shkalle në dekadën e fundit (shkalla e varfërisë tek pensionistët është përgjysmuar, ndërsa te të papunët zvogëlohet me rreth 20%, dhe te punonjësit me 11%).

Sigurimi shëndetësor dhe mbrojtja

Në vitin 2019, numri më i madh i personave me sigurim shëndetësor është në rajonin planor të Shkupit - një e treta e numrit të përgjithshëm të personave të siguruar. Pjesa më e ulët i takon rajonit planor të Vardarit me vetëm 7%. Duke analizuar strukturën e të siguruarve nga regjionet e planifikimi, shihet se raporti i të siguruarve dhe anëtarëve në rajonin e Pollogut është më i larti me 0.80 që tregon për atë se, në mënyrë krahasimtare numri i anëtarëve është më i afërt me numrin e mbajtësve, respektivisht ata për të cilët paguhet me ata që paguajnë kontribute për sigurimin shëndetësor. Vlera më e ulët e këtij koeficienti është në rajonin planor Lindor, respektivisht 0.44. Në nivelin shtetëror, ky koeficient është 0.58 dhe është i pandryshuar në krahasim me vitin e kaluar, pra me vitin 2018.

Numri i përgjithshëm i mjekëve në kujdesin shëndetësor primar në vitin 2019 është 2,768 dhe që është një rënie prej 141 mjekësh, ose në lartësinë e 5 përqindëshit krahasuar me vitin e kaluar 2018,

Tabela 26: Numri i përgjithshëm i mjekëve të familjes dhe numri i mjekëve për 1.000 të siguruar, sipas rajoneve planore, 2019

Rajoni planor	Mjekët e përgjithshëm	Numri i mjekëve të përgjithshëm për 1.000 të siguruar	Gjinekolog ë personal	Numri i gjinekologëve të regjistruar për 1000 gra të siguruar	Stomatolog ë të familjes	Numri i dentistëve të regjistruar për 1.000 të siguruar
I Vardarit	110	0,80	13	0,19	95	0,69
I Lindjes	109	0,70	15	0,19	91	0,59
I Jugperëndim it	128	0,71	20	0,22	135	0,75

I Juglindjes	133	0,88	11	0,14	115	0,76
I Pellagonisë	155	0,74	13	0,12	175	0,83
I Pollogut	209	0,81	13	0,10	150	0,58
I Verilindjes	129	0,87	11	0,15	81	0,55
I Shkupit	472	0,75	55	0,17	330	0,52
RMV	1.445	0,78	151	0,16	1.172	0,66

Burimi: Fondi i Sigurimit Shëndetësor RMV, "Raporti Vjetor për 2019", Shkup, maj 2020

Në vitin 2019 në Maqedoninë e Veriut kemi 4.34 barnatore për çdo 10.000 të siguruar, që është një rezultat i shkëlqyeshëm krahasuar me mesataren e BE-së prej 3.03 barnatore për 10.000 banorë. Sipas rajoneve, numri më i madh i barnatoreve është në rajonin planor të Pellagonisë - 5,41 për 10,000 të siguruar, dhe më pak në rajonin e Pollogut - 3,45 për 10,000 banorë të siguruar

Amvisëritë, kushtet e jetesës dhe strehimi

Madhësia mesatare e amvisërive në vitin 2018 është 3.7 anëtarë, e cila është një rritje e lehtë krahasuar me të dhënat nga Regjistrimi i vitit 2002. Kështu, në zonat urbane vlera e këtij treguesi është 3.4, dhe në zonat rurale 3.9. Në strukturën e familjeve sipas madhësisë së tyre, më të përfaqësuar janë familjet me katër anëtarë me 28.4%, dhe më pak të përfaqësuara janë familjet e personave të vetëm, që përbëjnë 9.6% të numrit të përgjithshëm të familjeve. Numri mesatar i dhomave në familje është 3.6, domethënë mesatarisht 1.0 dhomë për anëtar të familjes.

Në vitin 2018, numri i përgjithshëm i apartamenteve të ndërtuara rishtas ishte 5.436, pra 2.8 banesa të reja për 1.000 banorë. Në vitin 2018, shumica e apartamenteve u përfunduan në rajonin planor të Shkupit - me më shumë që 49.1% e numrit të përgjithshëm të apartamenteve të ndërtuara rishtas në vend, dhe më pak në rajonin planor Verilindor - vetëm 1.4%. Nga gjithsej 5,622 banesa të ndërtuara rishtas në vitin 2017, vetëm 58, pra 1% janë një formë e investimeve shtetërore ose publike. Në të njëjtën kohë, në të njëjtin vit, vetëm 0,1% e familjeve janë përdorues të një apartamenti shtetëror.

Në vitin 2017, familjet më të varfra shpenzuan 7.5% të fondeve të disponueshme për strehim, krahasuar me familjet më të pasura, të cilat shpenzuan 19.8% për strehim. Në vitin 2017, 14% e familjeve kishin probleme me kushtet e këqija të jetesës (çati që rrjedhin - pikojnë, mure të lagura, dritare të prishura dhe të kalbura). Lidhur me furnizimin e banesës me kushte të ndryshme sanitare, 94.6% e familjeve kanë një tualet të brendshëm (97.3% në zonat urbane, dhe 91.2% në zonat rurale), dhe 96.2% me banjë ose dush (97.8% në zonat urbane, dhe 94.1% në zonat rurale).

Veçanërisht janë të theksuara sfidat në lidhje me shumicën e anëtarëve të komunitetit rom, në drejtim të papunësisë dhe cilësisë së strehimit. Një përqindje e madhe e romëve jetojnë në vendbanime joformale, në kushte nën standardin dhe jo higjienike.

Vlerësimi përfundimtar dhe rekomandimi i kësaj Strategjie është krijimi i të gjitha parakushteve të nevojshme për zhvillimin rajonal të ekuilibruar gjithëpërfshirës shoqëror duke siguruar kohezion më të madh shoqëror midis dhe brenda rajoneve planore..

3.10 Infrastruktura

Analizat e kryera në sektorin e infrastrukturës kanë për qëllim të tregojnë situatën e përgjithshme në rajonet planore dhe pabarazitë midis tyre, pas së cilës identifikohen qëllimet dhe përparësitë strategjike të rajoneve sipas sektorëve përkatës.

Infrastruktura e transportit, ndër të tjera, duhet të mundësojë ndërlidhje më të mirë të të gjitha rajoneve dhe lidhjen e tyre me vendet fqinje. Transporti rrugor është lloji më dominues i transportit në të gjitha rajonet e planifikimin dhe, është e nevojshme të zgjerohet dhe të mirëmbahet në gjendje të mirë infrastruktura rrugore. Zhvillimi i autostradave në Republikën e Maqedonisë së Veriut mund të vlerësohet si i pamjaftueshëm me 14 km / 1000 km². Rrjeti rrugor lokal është i dobët në të gjitha rajonet, veçanërisht në zonat malore. Rajoni planor Juglindor ka nivelin më të ulët të zhvillimit (8%), ndërsa Rajoni Planor i Pollogut ka nivelin më të lartë (16.1%). Rritja më e madhe në rrugët lokale të reja të asfaltit vërehet në rajonin e dhe planifikimin Jugperëndimor. Situata me transportin hekurudhor mund të vlerësohet si e pakënaqshme. Në vitet e fundit, transporti i udhëtarëve dhe mallrave me hekurudhë është në rënie të vazhdueshme. Transporti hekurudhor ofron përfitime të tjera të mundshme, sikurse janë emetimet më të ulëta të karbonit, më pak bllokim të trafikut, më pak potencial për aksidente dhe një avantazh ndaj transportit në distanca të gjata. Qasja në transportin hekurudhor në të gjithë vendin nuk është optimal sepse rrjeti hekurudhor ka lidhje me hekurudhat e tjera vetëm nëpërmjet Korridorit X. Qytetet më të mëdha si Ohri, Struga, Resnja, Strumica, Radovishi, etj., nuk kanë pranë stacione hekurudhore dhe infrastrukturë hekurudhore. Transporti ajror organizohet nëpërmjet dy aeroporteve ndërkombëtare, Aeroportit "Shkupi" në Shkup dhe Aeroportit "Shën Apostol Pali" në Ohër. Në periudhën pas marrëveshjes së koncesionit me TAV, ka një rritje të ndjeshme të trafikut ajror. Për një periudhë 10 vjeçare, numri i përgjithshëm i udhëtarëve të transportuar është rritur me 320 % gjithsej. Zhvillimi i trafikut ajror siguron qasje më të lehtë dhe më të shpejtë në tregjet ndërkombëtare në një mënyrë konkurruese dhe të sigurt.

Tabela 27: Pjesëmarrja e rajoneve planore në infrastrukturën e përgjithshme të transportit

	Vardari t	Lindje s	Jugperëndim it	Juglindje s	Pellagonis ë	Pollogu t	Verilindje s	Shkupi t	RMV
Infrastruktur a rrugore	16%	13%	12%	12%	18%	9%	10%	10%	100 %
Infrastruktur a rrugore lokale	11%	12%	15%	8%	12%	16%	12%	15%	100 %
Hekurudha	30%	8%	4%	5%	16%	10%	8%	19%	100 %

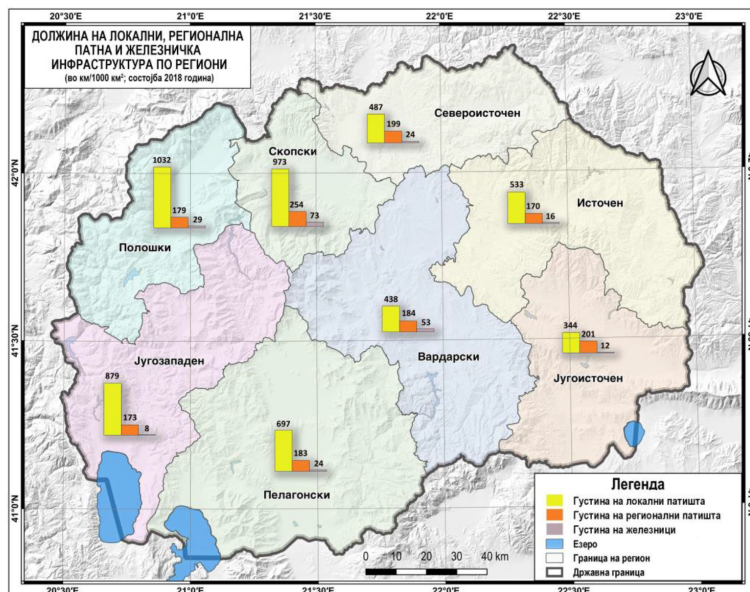

Figura 9: Dendësia e rrugëve lokale dhe rajonale dhe hekurudhave

GJATËSIA E RRUGËVE LOCALE DHE RAJONALE DHE INFRASTRUKTURA HEKURUDHORE, SIPAS RAJONEVE (në 1000 km², gjendja në vitin 2018)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

Legjenda

Dendësia e rrugëve lokale

Dendësia e rrugëve rajonale

Dendësia e hekurudhave

Liqene

Kufij rajonal

Kufij shtetëror

Furnizimi i popullatës me ujë të pijshëm cilësor është një përparësi e rëndësishme e çdo vendi. Rreth 79% e popullsisë së përgjithshme në vend furnizohet me ujë nëpërmjet shërbimeve

publike. Rajoni planor të Shkupit ka përqindjen më të lartë të mbulimit të popullsisë (90.6%), ndërsa Pollogu dhe Verilindja kanë përqindjet më të ulëta (57.3% dhe 65.5%). Është veçori e të gjitha rajoneve që disa nga vendbanimet përballen me mungesë të ujit të pijshëm. Sipas të dhënave nga Enti Shtetëror i Statistikave, në vitin 2018, u kapën dhe u morën 305,430m³ ujë, që është 10.1% më shumë krahasuar me të njëjtën periudhë në 2017. Në total, 1.3 milion banorë janë të lidhur në rrjetin e kanalizimeve. Pamja është e ndryshme sipas rajoneve: mbulimi më i lartë është në rajonin planor të Pellagonisë me 92.8% dhe më i ulët në rajonin e Pollogut me 53.7% dhe rajoni planor Verilindor me 65.7%. Sasia totale e ujërave të ndotura në 2018 ishte 2.6% më e ulët krahasuar me 2017 dhe sasia e ujërave të zeza të patrajtuara në 2018 u ul me 10.6%, krahasuar me vitin paraprak.

Tabela 28: Mbulimi i popullsisë me infrastrukturë komunale

	Vardari t	Lindje s	Jugperëndimi t	Juglindje s	Pellagonis ë	Pollogu t	Verilindje s	Shkupi t	RM V
Furnizimi me ujë publik	83%	82%	75%	76%	85%	57%	66%	91%	79%
Kanalizim i publik	92%	88%	67%	76%	93%	54%	66%	84%	77%
Trajtimi i ujërave të ndotura	1%	9%	80%	77%	48%	0%	52%	3%	24%

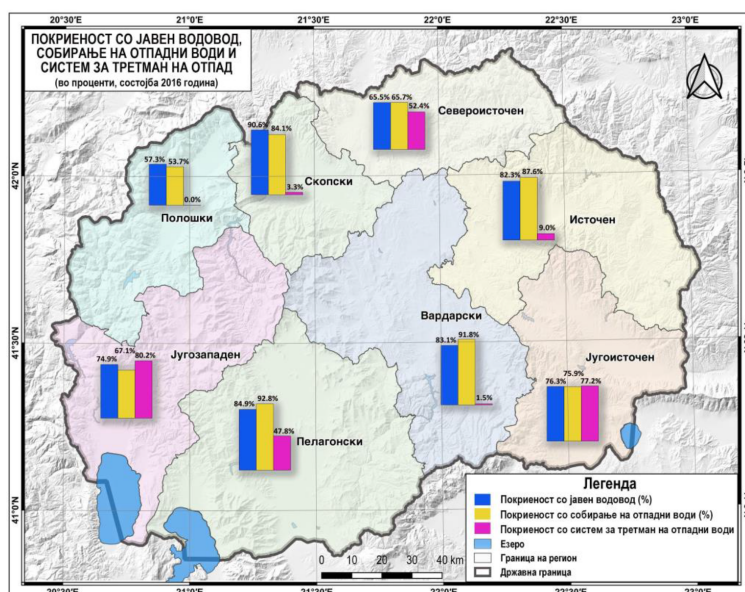

Figura 10: Mbulimi i popullsisë me tre shërbime uji

**MBULIMI ME UJËSJELLËS PUBLIK
GRUMBULLIMI I UJRAVE TË ZEZA DHE
SISTEMI I TRAJTIMIT TË UJRAVE TË ZEZA
(në përqindje, gjendja në vitin 2016)**

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

Legjenda

Mbulimi me ujësjellës (%)

Mbulimi me grumbullimin e ujërave të zeza (%)

Mbulimi me sistemin e grumbullimit të ujërave të zeza

Liqene

Kufij rajonal

Kufij shtetëror

Situata me menaxhimin e mbetjeve të ngurta në vend karakterizohet kryesisht si nën standard dhe joefikase, ndërsa sistemi ballafaqohet nga mangësi serioze organizative dhe teknike. Kjo rezulton në asgjësimin dhe asgjësimin jostandard të mbeturinave dhe efekte anësore në mjedisin jetësor. Nga deponitë ekzistuese komunale, vetëm dy deponi i plotësojnë kriteret e standardeve të BE-së të përcaktuara në Direktivën e Deponive. Sipas të dhënave nga Enti Shtetëror i Statistikave, në vitin 2019 u mbledhën 632,484 ton mbeturina komunale (~ 70%) dhe sasia e mbetjeve komunale të gjeneruara është 915,943 ton. Sasia më e madhe e mbetjeve të gjeneruara dhe të mbledhura është në Rajonin planor të Shkupit, ndërsa sasia më e ulët e mbetjeve komunale është në Rajonin planor Juglindor. Rajoni Planor Jugperëndimor karakterizohet nga një përqindje e vogël e mbetjeve të mbledhura krahasuar me gjenerimet.

Tabela 7: Mbetje të mbledhura sipas rajoneve

	Vardari t	Lindje s	Jugperëndimi t	Juglindje s	Pellagonis ë	Pollogu t	Verilindje s	Shkupi t	RM V
Mbetje të mbledhura	66%	78%	27%	77%	88%	81%	66%	98%	68%

Vëllimi specifik i ujit të akumuluar për frymë në Maqedoninë e Veriut është 60 760 m³ / banor dhe është afër mesatares së vendeve të Evropës Juglindore (740 m³ / banor). Për sa i përket rajoneve, ekziston pabarazi e madhe. Sasia më e lartë e ujit të akumuluar për kokë banori është në rajonin planor të Vardarit, ndërsa më e vogla në rajonin planor Verilindor. Pjesa më e madhe e ujit nga rezervuarët artificialë përdoret për të gjeneruar energji elektrike (~ 70%). Zona e ujitur në vend është në rënie të vazhdueshme. Ulja e përdorimit të sistemeve varion nga

67.5% e shfrytëzimit në vitin 1987 në 21.4% në vitin 2018. Në një masë të madhe, kjo është pasojë e sistemeve të vjetërsuara të ujitjes, mirëmbajtjes së pamjaftueshme dhe rindërtimit të të njëjtit, gjë që rezultoi më tej në mbledhjen e ulët të kompensimit të ujit në aspektin e përqindjes së shfrytëzimit të zonave të ujitura. Të njëjtat arsye pasqyrohen në funksionimin dhe përdorimin e sistemeve të kullimit. Shumica e rajoneve, veçanërisht në zonat me prodhim intensiv bujqësor, kanë probleme me kullimin për shkak të mungesës së mirëmbajtjes..

Prirjet e energjisë nxjerrin në pah tranzicionin më ambicioz në një ekonomi me karbon të ulët, me burime të rinovueshme të energjisë (BRE) dhe efikasitetin e energjisë (EE) ndër faktorët më të rëndësishëm që mundësojnë kalimin. Aktualisht, termocentralet me qymyr dhe hidrocentralet janë objektet kryesore të prodhimit në Maqedoninë e Veriut. Kapaciteti total i instaluar për prodhimin e energjisë elektrike në Maqedoninë Veriore është 2.06 GË me 48% termoelektrocentrale, ~ 34% termocentralet të mëdha dhe të vogla, ~ 15% impiante të kombinuara të gazit natyror dhe ~ 3% burime të tjera të ripërtëritshme të energjisë.

Shfrytëzimi i përparësive të industrisë së TIK ndihmon në krijimin e një shoqërie të përparuar të informacionit. Procesi i ndërtimit të një shoqërie të përparuar të informacionit rrit produktivitetin, efikasitetin dhe inovacionin në sektorin publik dhe privat, i cili do të çojë në gjenerimin dhe krijimin e vendeve të punës me vlerë më të lartë të shtuar në të gjitha rajonet e planifikimin. Numri i përdoruesve të teknologjive të internetit dhe TIK është dyfishuar në krahasim me 2009. Sipas të dhënave nga Enti Shtetëror i Statistikave, në vitin 2018, 80% e familjeve kishin qasje në internet. Për sa i përket lidhjes, të dhënat tregojnë se mbulimi me rrjete të shpejta me brez të gjerë (78%) është afërsisht i njëjtë me mesataren në Bashkimin Europian (80%), e cila është shumë e mirë. Sidoqoftë, mbulimi aktual me rrjete ultra të shpejta me brez të gjerë (43.8%) është shumë më i ulët se mesatarja e BE-së (58%).

Tabela8: Shfrytëzimi i internetit

	I Vardari t	I Lindje s	I Jugperëndim it	I Juglindje s	I Pellagonis ë	I Pollogu t	I Verilindje s	I Shkupi t	RM V
Amvisë ri	75%	77%	82%	77%	80%	82%	91%	78%	80%
Person a	83%	85%	87%	84%	85%	89%	93%	84%	86%

Krahasuar me infrastrukturën e transportit dhe energjisë ku janë bërë investime më sistematike ndër vite, infrastruktura për kryerjen e aktiviteteve komunale dhe infrastruktura e mjedisit jetësor ka një boshllëk të madh investimesh dhe kështu një sfidë jashtëzakonisht serioze për të përmbushur detyrimet në procesin e negociatave për anëtarësimin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Europian.

3.11 Energjetika

Republika e Maqedonisë së Veriut është palë kontraktuese në Marrëveshjen për themelimin e Unionit Energjetik. Si palë kontraktuese, ajo ka ndërmarrë një numër detyrimesh, të cilat çojnë në transpozimin e legjislacionit dhe praktikave europiane në fushën e energjisë në legjislacionin nacional. Me miratimin e Ligjit për Energjinë në maj të vitit 2018, Republika e Maqedonisë së Veriut përfundoi procesin e transpozimit të Paketës së Tretë të Energjisë, si dhe Direktivës së Energjisë së Ripërtëritshme (2009/28 / EC). Për më tepër, në Shkurt në vitin 2020, Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut miratoi Ligjin për Efikasitetin e Energjisë, i cili

harmonizohet me Direktivën 2012/27 / EC për efikasitetin e energjisë dhe Direktivën 2010/31 / EC për performancën e energjisë së ndërtesave. Një nga detyrimet në Ligjin për Energjinë është të zhvillojë një Strategji të Energjisë çdo pesë vjet, e cila duhet të mbulojë një periudhë prej të paktën 20 vjetësh. Për shkak të faktit se Strategjia e fundit e Energjisë u miratua nga Qeveria në vitin 2010, pas miratimit të Ligjit për Energjinë, filloi përgatitja e një Strategjie të re për Zhvillimin e Energjisë deri në vitin 2040, të cilën Qeveria e miratoi më 28 dhjetor 2019.

Strategjia e Energjisë, e cila është në përputhje me pesë dimensionet e Unionit të Energjisë të BE-së (dekarbonizimi, efienca e energjisë, siguria e furnizimit, integrimi i tregut dhe kërkimi, zhvillimi dhe konkurrenca) ka një vizion të përcaktuar qartë për një sistem energjetik të sigurt, efikas, miqësor ndaj mjedisit jetësor dhe konkurrues, e cila është në gjendje të mbështesë rritjen e qëndrueshme ekonomike të vendit. Strategjia përcakton tre skenarë: referencë, skenar i moderuar i tranzicionit dhe skenar i gjelbër, dhe rezultatet për secilin prej skenarëve paraqiten në terma të pesë dimensioneve. Rezulton se realizimi i Skenarit të Gjelbër kërkon më shumë se 17 miliardë euro për tu investuar, por kostot totale të sistemit energjetik në këtë skenar janë më të ulëta krahasuar me dy skenarët e tjerë. Përveç aspektit financiar, ky skenar është më i miri për sa i përket pjesëmarrjes së burimeve të ripërtëritshme të energjisë në konsumin e përgjithshëm të energjisë bruto (40% në 2030), zvogëlimin e emisioneve të gazrave serë (~ 65% më pak emisione në 2030 krahasuar me 2005) dhe zvogëlimi i konsumit primar dhe përfundimtar të energjisë (34.5% dhe 20.8% konsum më i ulët i energjisë primare dhe përfundimtare në 2030 krahasuar me një skenar në të cilin nuk zbatohen masat e efijencës së energjisë).

Duke pasur parasysh këta tregues, analizat në Strategjinë e Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal bëhen në bazë të Skenarit të Gjelbër nga Strategjia e Energjisë. Ajo që është e rëndësishme të theksohet është se Strategjia e Energjisë nuk përfshin komponentin rajonal, pra nuk bëhet asnjë analizë nga rajonet dhe nuk propozohen masa dhe politika të veçanta sipas rajoneve.

Të dhënat statistikore për periudhën 2010-2018 tregojnë se konsumi përfundimtar i energjisë në Maqedoninë e Veriut është pothuajse konstant dhe është rreth 1848 ktoe. Ajo që mund të vërehet është se pas vitit 2016 ka një ndryshim në pjesën e karburanteve, respektivisht kemi naftën me rreth 34%, e cila bëhet lënda djegëse më e përdorur në Maqedoninë e Veriut, dhe energjia elektrike me rreth 28% e cila shkon në vendin e dytë. Arsyeja për pjesën dominuese të naftës është për shkak të rritjes së konsumimit të energjisë përfundimtare në transport, dhe nga ana tjetër ulja e konsumit të energjisë elektrike është për shkak të konsumimit të zvogëluar në industri.

Lëvizja e industrisë në periudhën pas vitit 2020, kryesisht kthimi i objekteve industriale në veprim, por edhe rritja e prodhimit të tyre, do të çojë në një rritje të konsumit përfundimtar të energjisë me rreth 10% në vitin 2030, në krahasim me vitin 2018. Si rezultat i vendosjes së taksës së CO₂, pritet eliminimi i plotë i qymyrit nga industria dhe zëvendësimi i tij me gaz natyror, biomasë dhe energji elektrike. Për më tepër, prezantimi i automjeteve më efikase pritet të zvogëlojë konsumin e energjisë në transport. Zbatimi i masave të efikasitetit të energjisë do të kontribuojë që sektori i familjes (amvisëritë) dhe sektori tregtar dhe i shërbimeve në vitin 2030 të kenë një pjesë të ngjashme dhe konsumim të ngjashëm si në vitin 2018.

Një banor i Republikës së Maqedonisë së Veriut në 2018 konsumoi një mesatare prej 0.89 toe në vit (10,350 kWh), por rënia e numrit të banorëve në periudhën deri në vitin 2030 krahasuar me vitin 2018, si dhe "rifillimi" i industrisë do të kontribuojë në rritjen e konsumit përfundimtar për frymë në 0.99 toe (11,514 kWh). Nga ana tjetër, në vitin 2018 u deshën 0.21kgoe (2.4 kWh) për të shtuar 1 euro në BPV. Rritja mesatare më e lartë vjetore e BPV-së deri në 2030 krahasuar me rritjen mesatare vjetore të konsumit përfundimtar të energjisë do të kontribuojë që në 2030 të ketë nevojë për 0.15 kgoe (1.7 kWh) për të shtuar 1 euro në PBB.

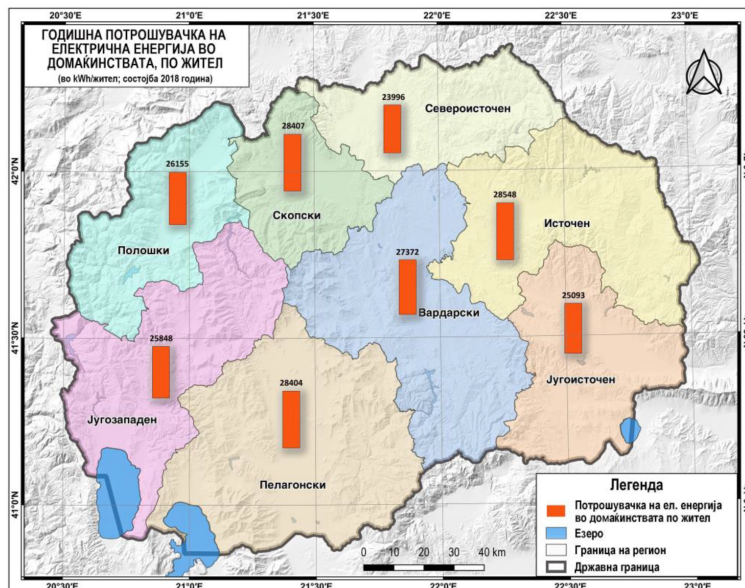

Figura 11: Konsumimi i energjisë elektrike në amvisëri për frymë

ENERGJIA E KONSUMUAR VJETORE E ENERGJISË ELEKTRIKE NË AMVISËRI, SIPAS BANORËVE
(në kWh për frymë, gjendja në vitin 2028)

LEGJENDA

Konsumimi i energjisë elektrike në amvisëri sipas banorëve

Liqene

Kufij të rajonit

Kufij të shtetit

Për të bërë analiza dhe për të krijuar politika në nivel rajonal, është e nevojshme të keni të dhëna të sakta. Fatkeqësisht, në Maqedoninë e Veriut nuk ka bilanc të energjisë në nivelin e rajonit planor, por ende ka të dhëna për konsumin e energjisë elektrike në industri sipas rajoneve. Në mënyrë plotësuese, në vitin 2014, Enti Shtetëror i Statistikave realizoi një studim mbi konsumimin e energjisë së familjeve. Këto të dhëna ishin pika fillestare për përcaktimin e konsumimit sipas rajoneve.

Analiza rajonale e konsumit përfundimtar të energjisë në familje tregon një shpërndarje mjaft të barabartë sipas rajoneve planore, me përjashtim të Shkupit, i cili merr pjesë me rreth 30% të konsumit. Me joefikasitet janë banorët e rajonit planor të Lindjes, Pellagonisë dhe Vardarit, me konsum përkatës prej 3,289 KWh, 3,181 KWh dhe 3,017 KWh për frymë. Nuk do të ketë pothuajse asnjë ndryshim në përqindjen e rajoneve në konsumit përfundimtar të energjisë familjare (amvisërive) deri në vitin 2030. Sa i përket konsumit të energjisë në periudhën deri në vitin 2030, energjia elektrike dhe biomasa pritet të mbajnë pjesën e tyre

dominuuese, por ka një rritje të konsumimit të energjisë termike që do të zvogëlojë ndotjen e ajrit në rajonin planor të Shkupit.

Sa i përket konsumimit të energjisë elektrike në industri, mund të vërehet se konsumi më i lartë ishte në vitin 2011 kur e gjithë industria funksiononte me kapacitet pothuajse të plotë. Në periudhën pas vitit 2011, konsumimi i energjisë elektrike në industri është në rënie, përgjithësisht për shkak të nevojës për të përmbushur standardet e mjedisit jetësor. Vëzhguar nga rajonet planore, konsumi më i lartë i energjisë elektrike është në rajonin planor të Vardarit, pastaj të Shkupit dhe të Pollogut. Konsumi i përgjithshëm i energjisë në industri ndjek pothuajse të njëjtën trajektore si konsumi i energjisë elektrike në industri, që do të thotë se shpërndarja e njëjtë sipas rajoneve mund të ndërmerret si për energjinë elektrike. Parashikohet që industria nuk do të ketë probleme të mëdha me përmbushjen e standardeve të mjedisit jetësor dhe si rezultat do të rrisë gradualisht konsumin e energjisë si rezultat i së cilës në vitin 2030 konsumimi i energjisë elektrike do të jetë 67% më i lartë se në vitin 2017. Është planifikuar të rritet konsumi në pjesën e rajonit planor të Pollogut, Vardarit dhe Shkupit (duke rritur prodhimin nga kapacitetet ekzistuese). Në rajone të tjera, edhe përkundër zhvillimit të zonave industriale dhe hapjes së objekteve të reja, do të konsumojnë më pak energji në krahasim me objektet industriale në rajonet planore të Vardarit, Pollogut dhe Shkupit.

Sa i përket zbutjes së ndryshimeve klimatike, në Maqedoninë e Veriut ekziston një trend i zvogëlimit të emetimeve të gazeve serë kryesisht për shkak të zvogëlimit të prodhimit të energjisë elektrike nga ESM-ja, por edhe zvogëlimit të konsumimit në industri. Në vitin 2016, emetimet neto ranë për 35 %, krahasuar me vitin 1990. Në të njëjtën periudhë, emetimet nga sektori i energjisë u ulën me 20 %. Nëse energjia është ajo që kontribuon më shumë në emetimet e gazeve serë me një pjesëmarrje prej 70 - 80% në varësi të vitit dhe, nëse prodhimi i energjisë elektrike është ai që merr pjesë më së shumti (rreth 50% në 2018) në Sektorin e Energjetikës, atëherë nuk ka dyshim se rajoni planor të Pellagonisë është një lider në drejtim të krijimit të emetimeve të gazrave serë.

Zbatimi i masave dhe politikave të propozuara në Strategjinë e Energjisë do të kontribuojë në një ulje të emetimeve të gazrave serë me 66% në vitin 2030 krahasuar me vitin 1990, ndërsa masat e propozuara për sektorë të tjerë (proceset industriale dhe përdorimi i produkteve, bujqësia, pylltaria dhe përdorimi i tokës dhe mbeturinat) në Raportin e Tretë Bional të Ndryshimit të Klimës do të lejojë që emetimet totale neto të gazeve serë të zvogëlohen me 82%. Reduktimi i emetimeve në sektorin e Energjisë është kryesisht për shkak të mbylljes së TEC Manastir dhe TEC Oslomej, gjë e cila do të çojë në ulje drastike të emetimeve, veçanërisht nga rajoni planor të Pellagonisë.

Një banor në Maqedoninë e Veriut kontribuoi që në vitin 2016 të gjenerohen 5 ton CO₂-eku, që është rreth 4 t CO₂-eku më pak se mesatarja e BE-së. Parashikohet që në vitin 2030 një banor në Maqedoninë e Veriut të gjenerojë rreth 3 t CO₂-eku. Nga ana tjetër, për të gjeneruar 1 euro në BPV-në e Maqedonisë së Veriut në vitin 2016, u krijuan 1.1 kg CO₂-eq, që është një rënie prej rreth 50% në krahasim me vitin 2012. Rritja e BPV-së, si dhe mbyllja e TEC Manastirit dhe TEC Oslomejit do të kontribuojnë që në vitin 2030 të gjenerohen 1 euro në BPV-në, për të krijuar vetëm 0.5 kg CO₂-eq.

Një prej mënyrave për të zbutur ndryshimin e klimës është ndihma e burimeve të ripërtëritshme të energjisë. Përdorimi i konsumit përfundimtar në periudhën e viteve 2010 - 2018 u rrit me vetëm 1%, pesha e burimeve të ripërtëritshme në konsumin përfundimtar bruto u rrit me 8%. Analizat treguan se në pjesën e burimeve të rinovueshme në sektorin e ngrohjes dhe të ftohjes rajoni planor i Shkupit ka pjesëmarrjen më të madhe me 17%, ndërsa rajonet planore të Vardarit dhe Verilindjes kanë pjesëmarrjen më të ulët, me 8%, përkatësisht 7%. Nga ana tjetër, pjesëmarrja e rajoneve planore në prodhimin e energjisë elektrike nga burimet e rinovueshme është e pabarabartë, me një pjesëmarrje dominuese të dy rajoneve planore atë të Jugperëndimit dhe të Pollogut, të cilat së bashku marrin pjesë me mbi 65%, që është rezultat i asaj se në këto dy rajone ndodhen hidrocentralet më të mëdha.

Një mënyrë tjetër për të zbutur ndryshimin e klimës është efikasiteti i energjisë, i cili është një burim i brendshëm dhe mund të kontribuojë në uljen e varësisë nga importi (60% në 2018). Në fushën e efikasitetit të energjisë, u bë një analizë për blerjen e pajisjeve efikase të energjisë, veçanërisht pajisjeve me klasë të efikasitetit A + dhe më lart. Rezultatet tregojnë se në rajonin planor të Pollogut dhe të Verilindjes blihen më së shumti pajisje me klasë të efikasitetit A + dhe më lart, ndërsa në rajonin planor Juglindor pjesëmarrja në pajisje me një efikasitet të tillë (në pajisjet totale të shitura në vitin 2016) është 33% ose gati për 10 pikë më poshtë në përqindje krahasuar me rajonin planor të Pollogut. Është interesante se në periudhën 2016-2019 ka një rritje të përqindjes së pajisjeve efikase të blera në rajonet që mbeten prapa Pollogut, kështu që rajoni planor Juglindor përparoi me 6 për qind të pikëve.

Në këtë kapitull, rajonet planore renditen në lidhje me katër parametra:

- Konsumi i energjisë në amvisëri për frymë (kWh / banor)
- Konsumi i energjisë në industri me vlerën e shtuar (kWh / EUR)
- Pjesëmarrja e rajoneve në BRE për ngrohje dhe ftohje
- Pjesëmarrja e rajoneve të BRE-ve në prodhimin e energjisë elektrike

Për secilin nga këto katër parametrat, është bërë një renditje e rajoneve nga 1 në 8. Secilit prej parametrave i është caktuar i njëjti faktor i peshës dhe është fituar e dhëna se për sa i përket këtyre katër parametrave më i miri është rajoni planor Jugperëndimor, i ndjekur nga rajoni planor i Pollogut dhe Shkupit. Rajonet më të ulta janë rajoni planor të Pellagonisë dhe Vardarit. Emetimet e gazeve serë nuk merren parasysh sepse nuk ka informacion sipas rajoneve, por duke pasur parasysh që TEC Manastiri është në rajonin e Pellagonisë, ky rajon është bindshëm më i keqi nga të gjitha rajonet e tjera. Në mënyrë plotësuese, analiza e ndikimit të sistemit energjetik në ndryshimin e klimës tregon se rajonet më të prekura, përkatësisht reduktimet më të mëdha në emetimet e gazeve serrë do të jenë në rajonin planor të Pellagonisë dhe Jugperëndimit ku ndodhen TEC Manastiri dhe TEC Osllomej.

Tabela 31: Renditja e rajoneve

Rajoni planor	Konsumi i energjisë në amvisëri për frymë (KWh / banor)	Konsumi i energjisë në industri me vlerën e shtuar (KWh / EUR)	Pjesëmarrja e rajoneve në BRE për ngrohje dhe ftohje	Pjesëmarrja e rajoneve të BRE-ve në prodhimin e energjisë elektrike	Renditja
I Vardarit	2737	7.3	7.7%	8.6%	8
I Lindjes	2855	0.8	14.3%	1.8%	6
I Jugperëndimit	2585	0.6	12.8%	35.0%	1
I Juglindjes	2509	2.3	13.7%	5.5%	4
I Pellagonisë	2840	1.4	12.7%	3.3%	7
I Pollogut	2615	1.1	14.5%	31.1%	2
I Verilindjes	2400	0.6	7.0%	0.0%	5
I Shkupit	2841	1.8	17.2%	14.7%	3

Burimi: Llogaritjet e bazuara në të dhënat e dhëna nga ESHS dhe Komisioni Rregullator i Shërbimeve të Energjisë dhe Ujit

Nga gjetjet e paraqitura është e qartë se ekzistojnë dallime midis rajoneve në lidhje me zhvillimin e energjisë dhe përdorimin e potencialeve të tyre, prandaj rekomandohet të merren parasysh këto aspekte kur drejtohet cikli i ardhshëm i investimeve publike, por edhe kur stimulohen investimet private në sektorin e energjisë.

3.12 Mjedisi dhe ndryshimet klimatike

Republika e Maqedonisë së Veriut përballlet me sfida të mëdha të mjedisit jetësor, ndër të cilat më të rëndësishmet janë: furnizimi me ujë të pijshëm cilësor - sidomos në zonat rurale, ndotja e ujërave sipërfaqësore dhe nëntokësore, ndotja e ajrit në qendrat urbane - Shkup, Kumanovë, Tetovë, Manastir, nivele të larta të zhurmës, përmytje dhe erozion të tokës, mungesë e menaxhimit të integruar dhe rajonal të mbetjeve, mungesë e sanitimit të ndotjes historike në disa zona të nxehta, mbrojtje e pamjaftueshme e biodiversitetit dhe përdorim joefikas i burimeve.

Nga aspekti i nevojës për të zvogëluar efektet negative të ndryshimit të klimës, është e nevojshme të zbatohen menjëherë masat adaptive në sektorët e shëndetësisë, bujqësisë, por edhe në drejtim të mbrojtjes së burimeve ujore dhe biodiversitetit. Në të njëjtën kohë, nevojiten masa për të zvogëluar emetimet e gazrave serë në sektorin e energjisë, transportin, administrimin e mbeturinave, industrinë, bujqësinë dhe burime të tjera të emetimeve.

Një mjedis i shëndetshëm është një parakusht për zhvillimin e ekuilibruar ekonomik, demografik dhe social të rajoneve planore në vend, sepse cilësia e ajrit, furnizimi me ujë dhe asgjësimi i ujërave të ndotura të ujërave urbane dhe industriale, menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve dhe zonave të mbrojtura, biodiversiteti dhe pyjet, menaxhimi i mbeturinave bazuar në ekonominë rrethore janë faktorë të rëndësishëm për të siguruar rritjen e gjelbër, një shoqëri inovative dhe një popullsi të shëndetshme.

Dokumentet strategjike dhe të planifikimit kombëtar dhe rajonal, legjislati kombëtar, Direktivat e kërkesave të BE-së, Programi i 7-të i veprimit të mjedisit jetësor të BE-së, Agjenda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor dhe parimet e ekonomisë qarkore u morën parasysh në identifikimin e mediave mjedisore si pjesë e analizës që rezultoi në gjetjet kryesore vijuese.

Menaxhimi i mbeturinave

Situata me menaxhimin e mbetjeve të ngurta në rajonet planore mund të karakterizohet si nën standard, e pamjaftueshme dhe joefikase, ndërsa pengohet nga mangësi serioze të cilat përfshijnë: ndërgjegjësim të ulët publik të të gjithë aktorëve, mungesë të kapacitetit të institucioneve për të zbatuar në mënyrë efektive rregulloret dhe politikat e menaxhimit, mbeturinave dhe, ndoshta sfida kryesore mos pasja e një konsensusi më të gjerë publik në nivel lokal rreth vendeve të deponive sanitare rajonale, duke rezultuar me efekte të pafavorshme të vazhdueshme në mjedisin jetësor dhe shëndetin e njeriut.

Sasia totale e gjeneruar e mbetjeve komunale në vitin 2016 në nivelin nacional ishte 678,000 tonë ose 347,21 kg e mbetjeve komunale për frymë. Pjesa më e madhe e tij u krijua në rajonin planor të Shkupit - 170,000 ton ose 24.9%, ndërsa sasia më e vogël e mbetjeve komunale u krijua në rajonin planor të Vardarit - 38,000 ton ose 5.6%. Jo e gjithë sasia e mbetjeve komunale të gjeneruara mbledhet, trajtohet ose çohet në një deponi komunale. Të dhënat tregojnë se 91% e mbetjeve të gjeneruara mbledhen në rajonin planor të Shkupit, 86% në rajonin planor të Lindjes, 77% në rajonin planor të Juglindjes, 88% në rajonin planor të Pellagonisë, 57% në rajonin planor të Pollogut, dhe përqindja më e ulët e mbetjeve komunale të gjeneruara mbledhet në rajonin planor të Jugperëndim (49%), në rajonin planor të Vardarit (94%) dhe në rajonin planor të Verilindjes (77%). Pamundësia për të mbledhur sa më shumë nga mbeturinat e krijuara komunale shkakton hedhjen e tyre në një numër të madh të ashtuquajturave deponitë ilegale, numri i të cilave tejkalon 1,000 dhe paraqesin rrezik të lartë për shëndetin e njeriut dhe mjedisin. Përzjerja e mbetjeve të rrezikshme me mbetjet jo të rrezikshme komunale kontribuon në ndotjen e konsiderueshme të tokës, ujërave nëntokësore dhe ajrit.

Në nivelin nacional ekzistojnë 54 deponi komunale jostandarde, nga të cilat 43 janë aktive, por fatkeqësisht asnjëra nga deponitë komunale nuk i plotëson standardet për mbrojtjen e mjedisit jetësor, me përjashtim të deponisë së ndërtuar rishtas në komunën e Gjevgjeliçës. 16 deponi janë me rrezik të lartë (5 deponi në rajonin planor të Pellagonisë dhe 3 në rajonin planor të Vardarit, Pollogut dhe rajonin planor Jugperëndimor), 16 deponi janë me rrezik të mesëm dhe deponitë e mbetura janë me rrezik të ulët për mjedisin jetësor dhe ushtrojnë presion mbi ujërat nëntokësore, cilësinë e ajrit dhe shëndetin e njeriut. Në rajonin planor të Shkupit është deponia më e madhe "Drislla" e cila u shërben 590,000 banorëve dhe e cila me disa përmirësime mund të rritet në një deponi plotësisht standarde. Vetëm në këtë deponi ekziston mundësia për trajtimin e mbetjeve të rrezikshme nëpërmjet djegies së mbetjeve mjekësore, si dhe asgjësimin e mbetjeve të asbestit në një vend brenda deponisë.

Grumbullimi, transportimi dhe asgjësimi i mbeturinave në rajone është përgjegjësi e komunave. Kompanitë e shërbimeve publike komunale janë ofruesit kryesorë të shërbimeve të menaxhimit të mbeturinave duke kryer shërbime të mbledhjes së mbeturinave dhe asgjësimit përfundimtar. Rreth 70% e popullsisë në Maqedoninë Veriore janë përdorues të shërbimeve të rregullta të grumbullimit të mbeturinave (në zonat rurale kjo përqindje është vetëm rreth 10%).

Në mënyrë që të vendoset një sistem i integruar i menaxhimit të mbeturinave, në të gjitha rajonet planore janë formuar këshilla ndërkomunale për menaxhimin e mbetjeve, ndërsa është e nevojshme të themelohet një ndërmarrje rajonale, që do të jetë përgjegjëse për menaxhimin e mbeturinave në territorin e rajonit planor. Nga analiza e të dhënave për kostot e nevojshme për realizimin e planeve rajonale sipas rajoneve, mund të përfundohet se më së paku fonde, nga të 8 rajonet planore duhet të investohen në rajonin e Shkupit (supozimi është rreth 2 milion euro), ndërsa në rajonin e Lindjes dhe Juglindjes duhet rreth 36 milion euro për realizim, ose në total për krijimin e sistemit rajonal të menaxhimit të mbeturinave (ndërtimi i deponive rajonale, stacionet e transferimit, objektet dhe instalimet e tjera) në të gjithë territorin e Maqedonisë së Veriut nevojiten minimumi 150 milion euro.

Menaxhimi me ujërat

Duke pasur parasysh situatën hidrografike në Republikën e Maqedonisë së Veriut, disponueshmëria e burimeve ujore sipas rajoneve planore është e ndryshueshme dhe varet nga frekuenca dhe sasia e sedimenteve të ujit ose periudhat e thata të pranishme gjatë vitit. Përdorimi i burimeve të disponueshme të ujit të pijshëm varion nga afërsisht 26% në rajonin planor të Pellagonisë, deri në 68% në rajonin planor Verilindor. Mbulimi i shërbimit të furnizimit me ujë të pijshëm në nivelin rajonal ndryshon nga mbulimi më i lartë me furnizim të rregullt me ujë në rajonin planor të Shkupit (rreth 91%), ndërsa më e ulëta është në rajonet planore të Pollogut, Verilindjes dhe Jugperëndimit (66 - 75%). Konsumi më i lartë i ujit të pijshëm vërehet në rajonin planor të Shkupit - 104,981,000 m³ / vit, ndërsa sasia më e ulët e ujit të konsumuar është vërejtur në rajonin planor Verilindor - 10,520,000 m³ / vit. Ndërkaq, 79% e popullsisë në Maqedoninë e Veriut furnizohet me ujë të pijshëm nëpërmjet sistemeve të menaxhuara nga ofruesit e shërbimeve të ujit - shërbimet publike, kurse një përqindje e konsiderueshme - 21% e popullsisë që jeton kryesisht në zonat rurale furnizohet me ujë nëpërmjet sistemeve informale të furnizimit me ujë. Konsumi mesatar i ujit të pijshëm është 119.6 l për frymë, në ditë.

Sipas konsumit të ujit në industri në vitin 2017, sasia më e madhe e ujit (98.85%) për qëllime teknologjike është përdorur në rajonin planor të Shkupit, kurse sasia më e vogël në rajonin planor të Jugperëndimit (0.01%). Humbjet e ujit janë ndër pikat më kritike në sektorin e ujit dhe janë më të theksuara në rajonin planor të Shkupit me 51,185 m³ / vit, i ndjekur nga rajoni planor të Jugperëndimit me 19,935 m³ / vit, nga rajoni planor të Pollogut me 16,904 m³ / vit, ndërsa në rajonin planor të Verilindjes humbjet e ujit janë më të ulëta, konkretisht janë 6.489 m³ / vit.

Nga sasia totale e ujërave të ndotura të gjeneruara në vitin 2019 në nivelin nacional (107.606 milion m³) vetëm 32.5% u trajtuan dhe u shkarkuan në rrjedhat ujore sipërfaqësore, dhe pjesa tjetër u shkarkuan si ujë urban i pa trajtuar. Në vitin 2017, nga sasia totale e ujit të përdorur për qëllime teknologjike, vetëm 0.01% e ujërave u pastruan. Janë ndërtuar gjithsej 25 impiante të trajtimit: rajoni planor të Vardarit (1), rajoni planor të Lindjes (1), rajoni planor të Jugperëndimit (4), rajoni planor të Juglindjes (6), rajoni planor të Pellagonisë (6), rajoni planor të Verilindjes (1) dhe rajoni planor të Shkupit (6). Në rajonin planor të Pollogut, u bë një investim në stacione të vogla për trajtimin e ujërave të ndotura në komunat e Mavrovës dhe Rostushës, por për shkak të mosmbulimit të kostove të mirëmbajtjes, ato janë jashtë përdorimit tani e një kohë të gjatë.

Për shkak të ngarkesës biokimike të sistemeve të kullimit të ujërave të ndotura, që shkarkohen pa u trajtuar në rrjedhat ujore si marrës, uji sipërfaqësor ka një kapacitet të reduktuar për vetë-trajtim.

Në nivelin nacional, janë regjistruar gjithsej 69 ndërmarrje publike për furnizimin me ujë dhe ujërat e ndotura komunale (50 prej tyre ofrojnë të dyja shërbimet, dhe vetëm 16 ndërmarrje ofrojnë shërbim të furnizimit me ujë, ndërsa 3 prej tyre kryejnë vetëm kullimin e ujërave të ndotura).

Sfidat kryesore që në periudhën e ardhshme duhet të tejkalohen nga komunat por edhe nëpërmjet bashkëpunimit në nivelin e rajoneve planore dhe ndërmjet rajoneve planore janë: infrastruktura e dëmtuar e burimeve të ujit, mbrojtja e pamjaftueshme e burimeve të furnizimit me ujë, rrjedha e ulët e burimeve dhe paaftësia për të përmbushur nevojat e popullsisë dhe industrisë, vjetërsimi i sistemit të furnizimit me ujë dhe kanalizimeve në komuna, përqindja e lartë e humbjeve të ujit, përqindja e ulët e trajtimit të ujërave të ndotura (numër i vogël i impianteve të trajtimit të ndërtuara me një numër të përgjithshëm të banorëve), moszhvillimi i sistemit të ujitjes të zonave bujqësore, vetëdija e ulët e publikut për përdorimin e efektshëm të ujit dhe menaxhimi dhe kontrolli i joefikas i rrjedhave të ujit në komuna.

Nevoja për të reformuar ndërmarrjet publike, forcimin e tyre në drejtim të menaxhimit financiar, përgatitjen e planeve të biznesit për të siguruar mbulimin e plotë të shërbimit nëpërmjet kostos së shërbimeve të ujit dhe pagesa e pamjaftueshme e shërbimeve janë ndër sfidat kryesore të këtij sektori. Kështu që, si një zgjidhje praktike që siguron ekonomi në masë, imponohet konsolidimi i ofruesve të shërbimeve të ujit. Vazhdimisht të menduarit për përmirësimin e qasjes në ujë të pijshëm cilësor, sigurimi i vazhdueshëm i këtij shërbimi pa lënë pas dore grupet më të rrezikuara të qytetarëve si dhe futja e teknologjive të kursimit të ujit dhe efikasitetit të energjisë janë aspektet prioritare që kërkojnë më shumë vëmendje në dekadën e ardhshme.

Qasja i familjeve në ujë të pijshëm cilësor dhe një sistem të ujërave të zeza është një nga nevojat kryesore të grave pasi ato shpesh merren me mirëmbajtjen e shtëpisë dhe aktivitete të tilla si pastrimi i shtëpisë, larja dhe përgatitja. Në këtë kontekst, familjet me një prind janë veçanërisht të cenueshme, të cilat drejtohen kryesisht nga gratë, dhe mungesa e qasjes në ujë si një burim bazë dhe kanalizime çon në një rrezik të madh për shëndetin e tyre dhe jetën e popullatës së përgjithshme. Në këtë drejtim, duhet të merren parasysh të dhënat²⁹ në lidhje me cilësinë e kushteve të strehimit të romëve në Republikën e Maqedonisë së Veriut, të cilat tregojnë se 18% e familjeve në komunitetet rome nuk kanë qasje në sistemin e kanalizimit, 30% nuk kanë tualet në shtëpi, 20% nuk kanë tualet me banjë dhe rreth 10% e familjeve rome nuk kanë ujë të pijshëm brenda shtëpisë. Nga 14 komuna me komunitete rome në nivelin komunal, situata është më e prekshme në komunë e Shuto Orizarit (rajoni planor i Shkupit), në Prilep (rajoni planor i Pellagonisë) dhe në Kumanova (rajoni planor i Verilindjes).

Sektori i ujit është kompleks për nga natyra dhe më shumë se 1.5 miliard euro janë të nevojshme për të kapërcyer sfidat në lidhje me furnizimin me ujë, furnizimin me cilësi të ujit të

²⁹ Raporti i hartësimit social të romëve, drafti përfundimtar, korrik 2019

pijshtëm, kullimin dhe trajtimin e ujërave të ndotura urbane, duke përfshirë trajnimin, ndërgjegjësimin e publikut dhe aktivitete të tjera shtesë. Sistemet e furnizimit me ujë kanë nevojë për 510 milion euro, përfundimi i sistemit të kullimit të ujit 438 milion euro, rehabilitimi i sistemit të kullimit të ujit 385 milion euro dhe ndërtimi i impianteve të trajtimit të ujërave të ndotura 250 milion euro në njëzet vitet e ardhshme (deri në vitin 2040). Ky hendek i madh investimesh imponon një nevojë urgjente për një bashkërendim më të mirë midis të gjithë aktorëve, angazhim dhe forcim të kapaciteteve për shfrytëzimin e mundësive të financimit nga institucionet ndërkombëtare dhe bankat në mënyrë që të realizohen investimet e planifikuara në dokumentet strategjike tashmë të miratuara në lidhje me menaxhimin e ujit..

Sigurimi i cilësisë së ajrit të ambientit

Situatat me cilësi të dëmtuar të ajrit të ambientit, të cilat janë veçanërisht të theksuara në qendrat më të mëdha urbane të rajoneve planore, janë për shkak të disa faktorëve: djegia joefikase e zjarrit shtëpiak dhe kaldajave, së bashku me përdorimin e druve të zjarrit me cilësi të ulët, respektivisht druri i lagësht ose i përpunuar, madje edhe mbeturina materiale; ekzistenca e industrive të vjetra prodhuese pa kontroll të duhur të ndotjes së ajrit, e cila shkakton rrezik të ndikimit të tyre të dëmshëm në cilësinë e ajrit; parku i vjetër i automjeteve dhe i mirëmbajtur në mënyrë joadekuate - nga gjithsej mbi 450,000 automjete me një moshë mesatare 19 vjeç, pothuajse 80% janë më të vjetër se 13 vjet dhe i përkasin kategorisë së automjeteve me emetime të larta (specifikimet EURO 2/3/4 të motorit me djegie); zgjidhje joadekuate e trafikut që shkaktojnë bllokime të automjeteve motorike, mungesë të rrugëve të sigurta për ecje dhe çiklizëm, zgjidhje joadekuate urbane që do të kishin si përparësi shndërrimin e hapësirës në zona të gjelbra dhe për këmbësorët, pa trafik, mungesa e menaxhimit të duhur të mbetjeve dhe sistemeve të riciklimit rrisin sasinë e djegies së pakontrolluar të mbetjeve, siç është djegia e mbetjeve shtëpiake në ambient të hapur, etj.

Monitorimi i cilësisë së ajrit kryhet nëpërmjet 17 stacioneve monitoruese brenda Sistemit Shtetëror të Monitorimit për Cilësinë e Ajrit të Ambientit në kuadër të MMPH, si dhe Institutit të Shëndetit Publik me Qendrat për Shëndet Publik në Shkup dhe Veles. Të dhënat nga monitorimi i kryer tregojnë se ndotja e ajrit në vend është një arsye për shqetësim serioz, sepse janë tejkaluar vlerat e limiteve të vendosura për mbrojtjen e shëndetit të njeriut, veçanërisht për grimcat e pezulluara deri në 10 mikrometra në madhësi (PM10). Kjo është veçanërisht e rëndësishme për qytetet më të mëdha në vend - Shkupin, Manastirin, Tetovën, Kërçovën, Velesin, ku jeton 80% e popullsisë. Burimet më të mëdha të PM10 janë sistemet e ngrohjes shtëpiake (djegia e drurit) dhe instalimet e mëdha me djegie.

Mbrojtja e natyrës

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, rrjeti i zonave të mbrojtura përbëhet nga 86 zona me një sipërfaqe totale prej 230,083.00 ha ose 8.94% të territorit të vendit. Shumica e tyre u përkasin parqeve kombëtare, të ndjekura nga monumentet e natyrës, dhe zona me shumë qëllime Jasen. Sfidat kryesore janë: mungesa e inventarit të burimeve pyjore, humbja e vazhdueshme e popullatave të specieve të rralla për shkak të ndotjes së ujit ose ndërtimit të paplanifikuar, ngecja në procesin e rivlerësimit të zonave ekzistuese të mbrojtura, si dhe në zgjerimin e territoreve në zonat ekzistuese, mungesa e menaxherëve me zona të mbrojtura dhe moszbatimi i dispozitave të Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës në pjesën e pagesave për shërbimet e realizuara të ekosistemit në territorin e zonave të mbrojtura.

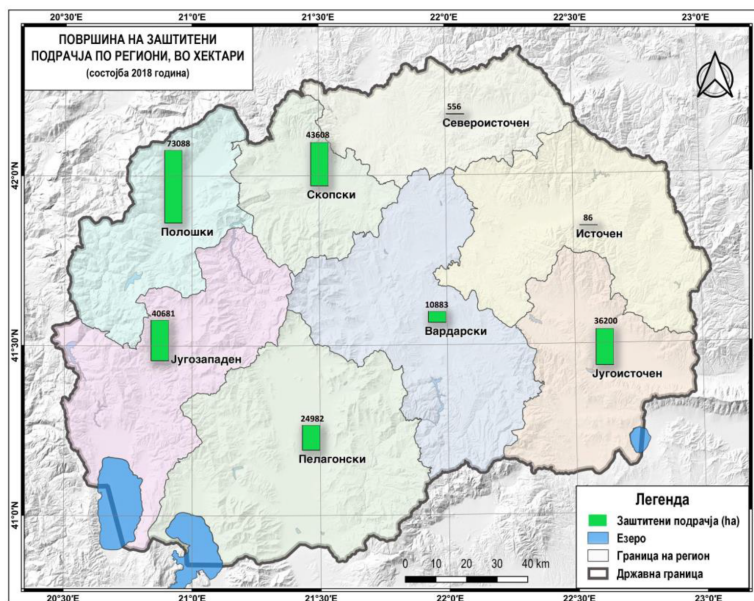

Figura 12: Sipërfaqja e zonave të mbrojtura (ha)

SIPËRFAQJA E ZONAVE TË MBROJTURA, SIPAS RAJONEVE, NË HEKTARË (gjendja në vitin 2018)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

Legjenda

Zona të mbrojtura (ha)

Liqene

Kufij rajonal

Kufij shtetëror

Ballafaqimi me pikat e nxehta industriale

Nga gjithsej 16 pika të nxehta industriale të regjistruara, rajoni planor i Shkupit ka më së shumti (4), rajoni planor të Vardarit ka 3, ndërsa rajonet planore Lindor dhe Jugperëndimor kanë nga 2 pika të nxehta. Nga një pikë e nxehtë është identifikuar në rajonet planore Juglindor dhe të Pollogut. Lidhur me llojin e industrisë, pikat e nxehta përfshijnë: 5 miniera metalike, 3 prej të cilave janë të mbyllura (Toranica, Zletova dhe Lojani), dhe dy janë rihapur Buçim dhe Sasa; 2 termocentrale me linjit bashkë me minierat (REK Manastir dhe REK Oslomej); 4 industri metalurgjike (KMK Zletova - shkretore, Silmak, Makstil, Feni) prej të cilave 1 KMK Zletovë

(shkritore) nuk është në veprim; 2 industri kimike (OHIS dhe MHK Zletovo - fabrika e plehrave) të cilat nuk janë më funksionale; 1 rafineri naftë (aktualisht procesi nuk po funksionon) dhe 2 industri të tjera që janë të mbyllura (Godel dhe Tane Celeski). Riparimi i pikave të nxehta do të sigurojë zona shtesë për zhvillimin e zonave industriale, dhe rehabilitimi do të zvogëlojë ndikimin e ndotjes në mjedis dhe shëndetin e njeriut.

Ndryshimet klimatike

Ndryshimi i klimës ka një ndikim të madh në Republikën e Maqedonisë së Veriut sepse shkakton përmbajtje të papritura, shira të mëdha, erozion të tokës, thatësira progresive më shumë zona, shkatërrim të pronës, tokës bujqësore, infrastrukturës dhe humbje të jetës njerëzore. Maqedonia e Veriut nuk ka asnjë detyrim për të zvogëluar emetimet e gazeve serë, por si një vend kandidat për anëtarësim në BE, ka ndërmarrë detyrime sipas konventave ndërkombëtare dhe protokolleve mbi ndryshimin e klimës dhe planet për të zvogëluar emetimet e saj. Emetimet totale të gazrave serrë në vitin 2016 ishin 10,111Gg CO₂-eq dhe pjesa më e madhe i takon sektorit të energjisë me 73,7%, ndjekur nga sektori i bujqësisë me 11,8%, pastaj proceset industriale dhe sektori i përdorimit të produkteve me 8,5% sektori i mbetjeve me 6%. Kapitulli i kësaj Strategjie me analizën e sektorit të energjisë ofron një pasqyrë më të detajuar të ndikimit të këtij sektori kryesor në ndryshimin e klimës në vend.

Në pjesën analitike të Strategjisë nënvizohet se për sa i përket infrastrukturës komunale, efikasitetit të energjisë dhe mbrojtjes së mjedisit jetësor, është karakteristike vonesa e madhe e investimeve. Sa i përket investimeve për mbrojtjen e mjedisit jetësor, në periudhën e viteve 2013-2018 ato u drejtuan në katër sektorë: menaxhimi i mbeturinave (pjesëmarrje mesatare prej 39% në investimet totale); menaxhimi i ujërave të ndotura (20%); furnizimi me ujë (17%); mbrojtja e ajrit (15%), dhe një total prej 0.4% - 0.77% u nda mesatarisht nga buxheti vjetor i shtetit ose 0.14% - 0.2% e BPV-së, e cila është larg për të mbuluar mjaftueshëm të gjitha nevojat të këtij sektori, veçanërisht në kontekstin e zbatimit gradual të kërkesave financiare të direktivave të BE-së në lidhje me mjedisin dhe ndryshimet klimatike. Vlerësohet se zbatimi i direktivave të BE-së për furnizimin me ujë, kullimin dhe trajtimin e ujërave të ndotura deri në vitin 2040 kërkon një cikël investimesh prej mbi 1.5 miliardë eurosh, për të kapërcyer sfidat e ndotjes së ajrit në zonat urbane mbi 300 milion euro, për të vendosur plotësisht sistemet për administrimin e mbetjeve në nivelin rajonal minimumi 150 milion euro shtesë dhe kjo vonesë e investimeve duhet të pasohet nga investimet e nevojshme për sanimin e ndotjes historike, krijimin e një sistemi të qëndrueshëm për financimin e mbrojtjes së natyrës dhe menaxhimin e zonave të mbrojtura si dhe për zbutjen dhe adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike dhe veçanërisht për parandalimin e rrezikut nga përmbajtjet dhe zjarret në pyje. Një sfidë e veçantë për rajonet planore dhe komunat brenda tyre është kapaciteti ekzistues i burimeve njerëzore dhe veçanërisht mungesa e burimeve financiare për mirëmbajtjen e rregullt të pajisjeve në instalimet që janë ndërtuar ose do të ndërtohen, nëse vendoset një sistem i qëndrueshëm i financimit të mbrojtjes së mjedisit jetësor dhe zhvillojnë një cikël më dinamik të investimeve. Sipas një numri studimesh të krahasueshme, megjithatë, gjetjet janë se përfitimet e një cikli të intensifikuar investimesh në lidhje me mbrojtjen e mjedisit jetësor janë më të larta se kostot, kryesisht për shkak të mundësisë së kalimit në një ekonomi të gjelbër duke zhvilluar segmente specifike të tregut dhe duke krijuar vende të reja cilësore pune të "gjelbra" dhe që janë në përputhje me parimet dhe përparësitë e përcaktuara në të ashtuquajturat Marrëveshja e Gjelbër e Bashkimit Europian dhe Agjenda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor.

3.13 Arsimi

Sektori i arsimit, i cili ka epitetin "interes i veçantë shoqëror", është jashtëzakonisht i rëndësishëm për zhvillimin e vendit në periudhën nga viti 2020 deri në 2030, kur Republika e Maqedonisë së Veriut pritët jo vetëm të fillojë por edhe të përfundojë negociatat për anëtarësim në Bashkimin Europian. Në këtë kontekst, disa ligje të rëndësishme dhe dokumente të planifikimit kanë rolin dhe domethënien e tyre, dhe në veçanti, ligjet për arsimin fillor dhe të mesëm dhe Strategjia e Arsimit në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2018-2025, si dhe Plan i Aksional i Strategjisë që përcakton drejtimet për zhvillimin e arsimit dhe sigurojnë parashikimet e zhvillimit të baraspeshuar rajonal në lidhje me këtë fushë. Duke pasur parasysh këtë, analiza e kësaj fushe u përqendrua në situatën ekzistuese, sfidat e identifikuara dhe në përputhje me gjetjet, u analizuan perspektivat për zhvillimin e arsimit fillor dhe të mesëm në rajonet planore, si një kompetentë e vetëqeverisjes lokale.

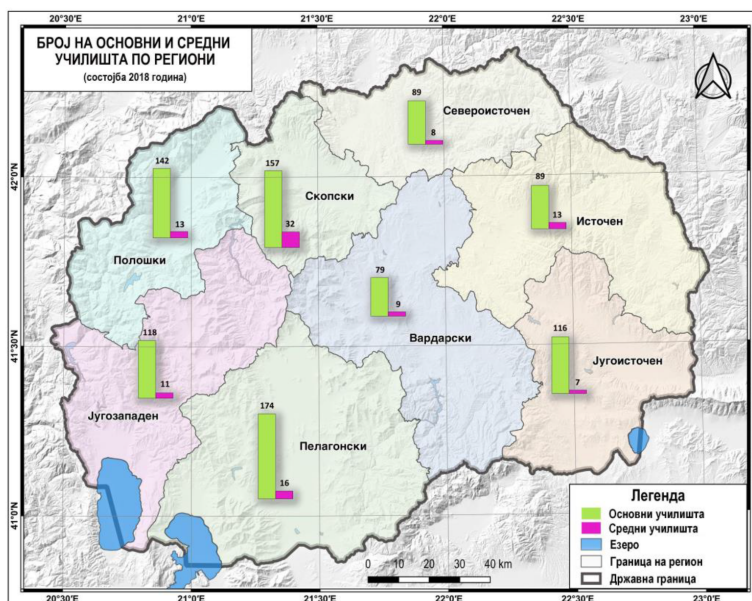

Figura 13: Shkollat fillore dhe të mesme sipas rajoneve

NUMRI I SHKOLLAVE FILLORE DHE TË MESME, SIPAS RAJONEVE
(gjendja në vitin 2018)

Rajoni i Pollogut	Rajoni i Shkupit	Rajoni i Verilindjes
Rajoni i Jugperëndimit	Rajoni i Vardarit	Rajoni i Lindjes
Rajoni i Pellagonisë	Rajoni i Juglindjes	

Legjenda

Shkolla fillore

Shkolla të mesme
Liqene
Kufij rajonal
Kufij shtetëror

Rrjeti i shkollave fillore në rajonet planore

Në shkollat për arsimin fillor, në vitin shkollor 2019/2020, janë arsimuar gjithsej 187.128 nxënës në 11.093 paralele, nga të cilat 2.077 në shkolla fillore të muzikës dhe 769 nxënës me nevoja të veçanta arsimore nëpër shkollat e specializuara (speciale). Duhet të theksohet se vitet e fundit është vendosur praktika e përfshirjes së këtyre nxënësve në shkolla të rregullta fillore, e cila rregullohet me Ligjin e ri për Arsimin Fillor, si një praktikë e mirë në përputhje me standardet europiane. Ky hap pozitiv është gjithashtu i rëndësishëm për tejkalimin e pabarazive të rajoneve planore, nëse marrim parasysh se shkollat ekzistuese fillore të specializuara për fëmijë me aftësi të kufizuara ndodhen kryesisht në rajonin planor të Shkupit dhe ka rajone planore ku nuk ekzistojnë shkolla të tilla (rajonet planore të Jugperëndimit, Pollogut dhe Verilindjes).

Mësimi në shkollat fillore realizohet në pesë gjuhë mësimore: në maqedonisht (63,9% e numrit të përgjithshëm të nxënësve), shqip (32,3%), turqisht (3,6%), gjuha boshnjake (0,1%) dhe serbisht (0,1%). Dallimet lidhur me numrin e nxënësve, klasave dhe numrit mesatar të nxënësve për klasë në arsimin fillor në rajonet planore, mund të shihen më së miri nga të dhënat e marra për vitin shkollor 2019/2020. Gjegjësisht, në dy rajone planore (nga gjithsej tetë) përfshihen gjysma e numrit të përgjithshëm të nxënësve në arsimin fillor të gjitha rajonet planore ose, 50.2% edhe atë në rajonin planor të Shkupit janë 35.1% e nxënësve të përgjithshëm dhe në rajonin planor të Pollogut 15.1%. Ky është një tregues i qartë i pabarazisë së konsiderueshme krahasuar me rajonet e tjera planore. Kjo tregon qartë ekzistencën e një sfide në lidhje me migrimin e popullatës nga rajone të tjera planore në rajonin e Shkupit, si dhe emigrimin e të rinjve jashtë rajoneve planore relativisht më pak të zhvilluara. Lidhur me rajonin planor të Pollogut, duhet theksuar se ky rajon karakterizohet nga rritje më e lartë e popullsisë, krahasuar me rajonet e tjera.

Një tregues i rëndësishëm në kontekstin e zhvillimit rajonal është numri i shkollave fillore qendrore dhe rajonale, sipas rajoneve planore. Në dy rajone, numri i shkollave rajonale është më i lartë krahasuar me gjashtë rajonet e tjera, respektivisht pjesa e rajonit të Pellagonisë dhe Pollogut është 35.1%. Në rajonin e Pellagonisë ekzistojnë 43 shkolla fillore qendrore dhe 131 shkolla rajonale, kurse në rajonin e Pollogut ekzistojnë 52 shkolla fillore qendrore dhe 90 shkolla rajonale. Është e rëndësishme të theksohet se vetëm në rajonin planor të Shkupit, numri i shkollave fillore qendrore është më i lartë se numri i shkollave rajonale, ndërsa në të gjitha rajonet e tjera planore është e kundërta. Numri i madh i shkollave fillore rajonale rrjedhimisht çon në rritje të kostove materiale dhe financiare dhe numër më të madh të të punësuarve, veçanërisht duke pasur parasysh faktin se në shumicën e shkollave të tilla numri i nxënësve për klasë është shumë i vogël, dhe kështu është i diskutueshëm arsyetimi i numrit të personelit në raport me nxënësit. Kostot e rritura krijojnë sfida të diskutueshme për vetë shkollat, por edhe për njësitë e vetëqeverisjes lokale si themeluesit e tyre, veçanërisht për sa i përket mirëmbajtjes së ambienteve, të cilat shpesh janë në gjendje të keqe dhe nuk janë të pajisura mjaftueshëm me mjetet dhe mjetet e nevojshme mësimore për mësimdhënien moderne. Sidoqoftë, qëllimi i popullatës lokale në këto zona kryesisht rurale duhet të merret parasysh, që ekzistenca e shkollës fillore do të thotë një jetë e përgjithshme dhe shpresë për mbijetesë. Paralelet në klasat e ulëta në shkollat rajonale zakonisht janë të kombinuara (të përbëra nga nxënës nga dy ose tre nivele të ndryshme të klasave), gjë që krijon probleme në organizimin dhe realizimin e mësimdhënies dhe ka implikime negative në sigurimin e cilësisë së kërkuar të mësimdhënies.

Një çështje tjetër e pazgjidhur është se mësuesit paguajnë vetë për transportin, sepse në pjesën më të madhe ata jetojnë në qytete dhe udhëtojnë çdo ditë për në shkollë.

Pabarazitë në lidhje me rajonet planore dhe brenda rajoneve planore shprehen në shkollat fillore edhe në aspektin e fondeve të infrastrukturës, për shkak të mungesës së një modeli të përshtatshëm për shpërndarjen e investimeve kapitale të MASH-it. Duhet gjithashtu të theksohet se komunat më të vogla nuk kanë burime të mjaftueshme njerëzore për të përgatitur dokumentacionin e nevojshëm teknik për të aplikuar për ndërtimin e objekteve të reja arsimore dhe rindërtimin e infrastrukturës ekzistuese. Në këtë drejtim, është e nevojshme që këto komuna më të vogla dhe më pak të zhvilluara, rurale, të mbështeten kryesisht nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës nëpërmjet investimeve të synuara në mënyrë adekuate për këtë qëllim. Në këtë mënyrë, do të kontribuohet ndjeshëm në zvogëlimin e pabarazive ndërmjet rajoneve të caktuara planore për sa i përket nivelit të fondeve të ndara dhe të realizuara për aktivitetet e infrastrukturës në shkollat fillore, si një parakusht themelor për përmirësimin e cilësisë së procesit arsimor.

Inkuziviteti (gjithpërfshirja) funksionale e nxënësve nga grupet e marginalizuara dhe të prekshme në shkollat fillore, me një fokus të veçantë tek fëmijët romë dhe fëmijët me aftësi të kufizuara, është një sfidë serioze. Vlerësohet se 10% e fëmijëve romë nuk vijnë në shkollën rregullisht dhe përqindja e fëmijëve që lënë shkollën mbetet e lartë. Romët jetojnë në 64 nga 80 njësi të vetëqeverisjes lokale dhe Qytetit të Shkupit. Përafërsisht 45 për qind e popullatës rome në Maqedoninë e Veriut jeton në dhjetë komuna: Manastir, Dibër, Gostivar, Kërçovë, Koçan, Kumanovë, Prilep, Shtip, Tetovë dhe Vinicë. Pothuajse e njëjta përqindje e popullsisë rome (43.1%) jeton në kryeqytetin e RMV-së, në Shkup, dhe gjysma e tyre janë në komunën e Shuto Orizarit ku romët janë shumicë. Sipas të dhënave të marra nga drejtoria për Zhvillim dhe Promovim të Edukimit në Gjuhët e Komuniteteve, si organ brenda MASH-it, në vitin shkollor 2018/2019, 608 nxënës nga komuniteti rom kanë mbaruar shkollën fillore, pra klasën e nëntë, që është rreth 80% e të regjistruarve në klasën e parë. Braktisja më e madhe e shkollës nga këta nxënës ndodh gjatë kalimit nga cili i mësimi klasor në ciklin e mësimi të lëndor. Përqindja e kalimit të nxënësve me arsim fillor të përfunduar në arsimin të mesëm është pak më e lartë, respektivisht nga 608 nxënës që kanë përfunduar shkollën fillore, 471 nxënës ose 77.5% e tyre janë regjistruar në arsimin e mesëm.

Vendosja, në secilën komunë, e një sistemi për të përmirësuar shkrim-leximin e informacionit digjital të nxënësve në shkollat fillore, në çdo rajon planor, me një fokus në zonat rurale, duhet të jetë një angazhim i rëndësishëm strategjik i shtetit, i konfirmuar nga përgjigjia institucionale ndaj pandemisë së shkaktuar nga virusi korona Covid -19. Niveli i shkrim-leximit të informacionit digjital midis nxënësve të shkollës fillore nuk është në nivelin e kërkuar, veçanërisht në krahasim me vendet anëtare të BE-së. Nga ana tjetër, është e qartë se, nëpërmjet arsimit formal, nuk mund të përballohet plotësisht kjo sfidë, prandaj është e nevojshme që secila komunë, por edhe nëpërmjet bashkërendimit në nivelin e rajonit planor, të sigurojë fonde të caktuara për të inkurajuar format e arsimit joformal, për nxënësit dhe mësuesit në shkollat fillore për të përmirësuar kompetencat e informacionit digjital.

Rrjeti i shkollave të mesme në rajonet planore

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, në vitin akademik 2019/2020, arsimi i mesëm është realizuar në gjithsej 108 shkolla. Nga viti i ardhshëm shkollor 2020/2021, ky numër do të jetë 109, sepse ndërkohë po formohet një shkollë e mesme tjetër e matematikës dhe informatikës. Nga këto, 25 janë gjimnaze, 37 janë shkolla profesionale për arsimin e mesëm, 38 janë të kombinuara (realizojnë arsim si gjimnaz ashtu edhe arsim profesional), 5 janë shkolla arti dhe 4 janë shkolla të specializuara për nxënës me nevoja të veçanta arsimore.

Nga gjithsej 109 shkolla të mesme, 32 ose 29.4% janë në rajonin planor të Shkupit, 16 ose 14.7% janë në rajonin e Pellagonisë dhe 11.9% në rajonin e Pollogut, do me thënë 56% e

të gjitha shkollave të arsimit të mesëm ndodhen në 3 nga 8 rajonet planore. Pabarazitë sipas rajoneve planore janë më të theksuara në lidhje me fëmijët me nevoja të veçanta arsimore. Ekzistojnë 3 shkolla të specializuara për arsimin e mesëm të vendosur në rajonin e Shkupit, dhe në të gjithë vendin ekziston vetëm një tjetër në Shtip (rajonin planor të Lindjes).

Lidhur me arsimin dhe aftësimin e mesëm profesional, si sfida më e madhe duhet të nënvizohet numri i madh i shkollave të kombinuara (38 ose 34.9%). Kjo kategori e shkollave është veçanërisht tipike për qytetet më të vogla ku ka vetëm një shkollë të mesme. Problemi është se shumica e klasave në shkolla të tilla janë për arsimin e mesëm, dhe ka më pak klasa në arsimin e mesëm profesional. Kjo bën që një mësimgdhënës të jep një numër më të madh të lëndëve, gjë që reflekton në cilësinë e mësimgdhënies. Në mënyrë plotësuese duhet theksuar se në këto shkolla, me përjashtime të rralla, nuk ka laboratorë dhe punëtori të përshtatshme për mësimgdhënien praktike, gjë që natyrisht ndikon në aftësinë e nxënësve. Në periudhën afatmesme, për shkak se këto janë njësi më të vogla të vetëqeverisjes lokale, kjo mund të çojë në mbiprodhim të profileve të caktuara arsimore dhe pabarazitë të tregut të punës.

Një sfidë e madhe për arsimin dhe aftësimin e mesëm profesional është që edhe shkollat edhe nxënësit dhe prindërit e tyre tregojnë interes për profilet e arsimit katërvjeçar, dhe shumë pak interes për profilet e arsimit trevjeçar dhe dy vjeçar. Gjithashtu, numri i shkollave që ofrojnë arsim pas shkollës së mesme, përkatësisht specializime është i parëndësishëm. Këto janë nevojat e organizatave të biznesit dhe mundësojnë rikualifikim dhe rikualifikim të shpejtë. Kjo sfidë theksohet në Strategjinë e Arsimit të Republikës së Maqedonisë për 2018-2025 dhe Planin Aksional, i cili thotë se, në vitin akademik 2016/2017, 44,064 nxënës u përfshinë në arsimin e mesëm profesional publik (rreth 59% e të gjithë nxënësve në arsimin e mesëm), nga të cilat 44.7% ishin vajza. Vetëm 3.053 nxënës ishin regjistruar në arsimin profesional tre-vjeçar (6.9% të arsimit profesional, d.m.th 4.1% të arsimit të mesëm), dhe 41.011 nxënës ndoqën arsimin profesional katër-vjeçar (93.1% të arsimit profesional, d.m.th 55.2% të arsimit të mesëm). Vetëm 1,049 nxënës u regjistruan në arsimin profesional pas shkollimit të mesëm.

Sipas të dhënave të ESHS-së, mund të përfundohet se numri i popullsisë femërore me aftësi të kufizuara pa arsim, me arsim fillor jo të plotë dhe arsim fillor është më i ulët se numri i popullsisë mashkullore me aftësi të kufizuara gjithashtu pa arsim, me arsim fillor jo të plotë dhe arsim fillor. Nga ana tjetër, numri i grave të afta për punë në krahasim me burrat me arsim të mesëm profesional dhe të lartë tre-vjeçar, 4-vjeçar është më i lartë. Lidhur me arsimin e lartë, bilanci në kurriz të grave është negativ në raport me popullatën mashkullore të aftë për punë. Shkalla më e lartë e punësimit në këtë periudhë është vërejtur tek burrat (56.6%), e cila reflekton një pjesë më të lartë të burrave në numrin e përgjithshëm të të punësuarve.

Një nga mënyrat e mundshme për të kapërcyer sfidat e perceptuara në kontekstin e arsimit dhe aftësimin të mesëm profesional është krijimi i qendrave rajonale të arsimit dhe aftësimin profesional (AAP). Qendra të tilla ofrojnë një mundësi më të shpejtë për lidhje funksionale të arsimit të mesëm profesional me sektorin e biznesit real, përmirësimin e cilësisë së arsimit të mesëm profesional zyrtar në shkolla, balancimin e tregut të punës në nivel rajonal (mundësi për rikualifikim dhe rikualifikim efikas dhe efektiv) dhe ulje pabarazitë midis rajoneve planore. Gjithashtu duhet të tejkalohej problemi me moszhvillimin e arsimit pas mesëm, pra arsimin për të rritur. Në këtë drejtim, u miratuan ndryshimet në Ligjin për Arsimin e Mesëm Profesional, në mënyrë që të krijohen qendrat rajonale të AAP-së në fazën e pilotimit në tre rajone planore: në Jugperëndim, Pollog dhe Verilindje, nëpërmjet transformimit të shkollave të mesme të arsimit të mesëm të arsimit profesional në qendra, edhe atë në: SHMK "Vanço Pitosheski" në Ohër; në SHMK "Mosha Pijade" në Tetovë dhe në SHMBK "Kiro Burnaz" në Kumanovë, e cila fitoi statusin e shkollave të mesme shtetërore. Në mënyrë që të kapërcehen pabarazitë midis rajoneve planore, duhet të formohet të paktën një qendër rajonale e AAP-së në secilin rajon planor. Përveç zgjidhjeve të miratuara sistematike, është e nevojshme të vendoset një sistem i bashkëfinancimit të shkollave të mesme profesionale në komuna, në mënyrë që të inkurajohet dhe përmirësohet përfshirja e nxënësve nga g grupe të marginalizuara dhe të

ndjeshme, me një fokus të veçantë për romët dhe fëmijët me aftësi të kufizuara në këto shkollat. Për këtë qëllim mund të përdoren bursat ose mbulimi i plotë i shpenzimeve të konvikteve.

Praktika e deritanishme tregon se në komuna, dhe ato më të mëdha, zakonisht ka një person të ngarkuar me sektorin e arsimit, ose një person që përveç arsimit mbulon aktivitete të tjera, sikurse janë kultura, sporti dhe të ngjashme. Puna e tyre është kryesisht administrative, dhe shumë pak programatike dhe projektuese. Prandaj nevoja për të forcuar kapacitetin njerëzor në komuna, të gjitha në mënyrë që të sigurohet cilësi dhe përshtatshmëri sa më e lartë e mundshme në arsim. Një mënyrë e mundshme është krijimi i departamenteve brenda komunave më të mëdha të ngarkuara me zhvillimin e arsimit dhe promovimi i bashkëpunimit ndërkomunal brenda rajoneve planore, për të ndihmuar komunat më të vogla.

Hulumtimi dhe zhvillimi

Një rol të rëndësishëm për zhvillimin rajonal luajnë fondet për shkencë të ndara nga Buxheti i Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës dhe shpërndarja e tyre sipas rajoneve planore. Këto fonde për vite me radhë janë në një nivel jashtëzakonisht të ulët dhe për vitin 2020 janë ndarë vetëm 1.28% e buxhetit total të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës e që janë për dy herë më të vogla se fondet e njëjta në vitin 2016. Për më tepër, ato nuk arrijnë të gjitha rajonet planore, por vetëm aty ku ndodhen universitetet (në rajonet planore të Shkupit, Pellagonisë, Lindjes dhe Pollogut). Në këtë kontekst, duhet dhënë një shembull pozitiv i masave kryesore të reformës të zbatuara në përputhje me Strategjinë e Inovacionit, përkatësisht themelimin e Fondit të Zhvillimit të Inovacionit dhe Teknologjisë (FZHIT) si një institucion qendror në ekosistemin nacional të inovacionit që ka Buxhetin e tij, e që në mënyrë efektive plotëson ndarjet për kërkimin dhe zhvillimin, respektivisht shkencën e që nga fondet e ndara nga Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës merr parasysh nivelin e zhvillimit të rajoneve planore.

3.14 Fusha të tjera tematike të përfshira në analizë

Kultura

Më poshtë në Tabelën nr.32 renditen rajonet për sa i përket pjesëmarrjes në përqindje bazuar në 6 tregues kryesorë të aktiviteteve kulturore, sikurse vijon më poshtë: 1) numri i teatrove; 2) numri i punëve të kryera në teatro; 3) punonjësit në teatrot profesionale; 4) filmat e shfaqur; 5) numri i operatorëve të kinemasë; dhe 6) numri i muzeve. Mund të vërehet se rajoni planor të Shkupit dhe Pellagonisë dominohen në renditjen e të gjitha parametrave për sa i përket veprimtarisë kulturore. Dallimet midis rajoneve të tjera janë të parëndësishme

Tabela 32: Rënditja e rajoneve planore sipas disa treguesve kryesorë që lidhen me aktivitetet kulturore

	2016/2017					2017					2016			
	Numri i teatrove	Renditja	Numri i shfaqjeve të realizuara	Renditja	Të punësuar në teatro profesionale	Renditja	Filmata të shfaqur	Renditja	Shfaqjet e kinos filmave	Renditja	Numri i kinooperatorëve	Renditja	Numri i muzeve	Renditja

						rinj									
Shkupi	47%	1	49%	1	66%	100%	1	73.5	1	94.9	1	50%	1	28%	1
Pellagonia	18%	2	21%	2	10%	0	2	20.8	2	4.25	2	25%	2	18%	2
Vardari	6%	3	7%	3	4%	0	7	2.07	4	0.19	4	6.25%	4	14%	3
Verilindja	6%	3	7%	3	4%	0	6	0.31	7	0.07	6	6.25%	4	11%	4
Jugperëndimi	6%	3	4%	6	3%	0	8	0.62	5	0.08	5	12.50%	3	11%	4
Juglindja	6%	3	6%	4	4%	0	4	2.17	3	0.46	3	0.00%	5	7%	5
Pollogu	6%	3	2%	7	4%	0	5	nuk ka të dhëna	nuk ka të dhëna	nuk ka të dhëna	nuk ka të dhëna	nuk ka të dhëna	nuk ka të dhëna	4%	6
Lindja	6%	3	5%	5	5%	0	3	0.41	6	0.02	7	0.00%	5	7%	5

Burimi: Llogaritjet e autorit bazuar në të dhënat e ESHS-së

Sporti dhe rekreacioni

Shpërndarja e infrastrukturës sportive në rajonet individuale planore luan një rol kryesor në sigurimin e parakushteve themelore për zhvillimin e ekuilibruar të aktiviteteve sportive në gjitha rajonet. Renditja e rajoneve individuale planore bëhet në Tabelën 33, sipas përfaqësimit të disa llojeve kryesore të objekteve sportive sipas rajoneve planore: 1) sallat sportive 2) fushat e futbollit 3) terrenet e lojërave me shumë qëllime 4) fushat e tenisit 5) zonat e fitnesit 6) pishinat e mbyllura dhe 7) rrugicat e bowlingut.

Tabela 33: Renditja e rajoneve individuale planore sipas nivelit të zhvillimit të infrastrukturës për aktivitetet sportive

	Salla sportive	Fusha futbollit	Fusha për shumë përdorime	Fusha tenisi	Zona fitnesi	Pishina të mbyllura	Bowling	Gjithsej	Renditja
Pellagonia	5	7	10	5	4	1	1	33	3
Jugperëndim	3	5	10	6	1	3	2	30	4
Juglindja	3	6	10	7	2	0	0	28	5
Pollogu	5	5	3	1	2	1	0	17	7 dhe 8
Vardari	3	9	9	4	0	0	0	25	6
Verilindja	3	3	6	4	0	1	0	17	7 dhe 8
Lindja	5	5	13	7	3	1	0	34	2
Shkupi	16	15	21	14	5	2	0	73	1

Burimi: Llogaritjet e autorit bazuar në të dhënat e Agjencisë për Rini dhe Sport

Rezultatet tregojnë se rajoni planor i Shkupit përsëri renditet i pari në numrin e objekteve sportive. Menjëherë pas tij vjen rajoni planor të Lindjes, i ndjekur nga rajoni planor të Pellagonisë, Jugperëndimit, Juglindjes dhe Vardarit. Në përgjithësi, mund të thuhet se ndryshimi midis këtyre rajoneve është relativisht i vogël. Dy rajonet me numrin më të ulët të hapësirave sportive janë rajoni planor të Verilindjes dhe të Pollogut, të cilët renditen në vendin e shtatë dhe të tetë si më pak të zhvilluar për sa i përket infrastrukturës publike për sportet.

Mbrojtja nga zjarri

Në fushën e mbrojtjes nga zjarri, është shqetësuese e dhëna se asnjë rajon planor nuk i plotëson kërkesat sipas Ligjit për Zjarrfikësit dhe sa i përket numrit të kërkuar të zjarrfikësve, shumë prej rajoneve kanë deri në dy ose tre herë më shumë zjarrfikës sesa kërkohet. Lidhur me objektet e Njësive Territoriale Kundër Zjarreve - NJTKZ (që me shërbime, zakonisht mbulojnë disa komuna), mund të përfundohet se numrin më të madh të objekteve e ka rajoni planor Lindor (7 gjithsej), i ndjekur nga rajoni planor Jugperëndimor (6 në total) dhe Shkupi me 5 objekte. Rajonet e tjera planore kanë midis 2 dhe 4 objekteve NJTKZ. Lidhur me gjendjen e ndërtesave, mund të thuhet se rajoni planor Lindor, pavarësisht se ka numrin më të madh të ndërtesave, gjithashtu ka nevojë më të madhe për rehabilitimin e tyre (6 nga 7 ndërtesa). Rajoni planor Jugperëndimor gjithashtu ka nevojë për rehabilitim të 4 nga 6 ndërtesa, si dhe rajoni planor Verilindor 2 nga 3 ndërtesa.

Nga gjetjet e paraqitura për tre fushat e fundit tematike, të cilat janë të përfshira në analizë, mund të përfundohet se për të arritur efektin e një ekuilibri më të madh në zhvillimin e rajoneve planore në fushën e kulturës, sporteve dhe rekreacionit dhe mbrojtjen nga zjarri është e nevojshme që në programet e investimeve të zbatohet Indeksi për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore dhe që investimet e ardhshme të përqendrohen më shumë në rajonet që kanë mbetur prapa në zhvillim. Shërbimet në këto zona ndikojnë drejtpërdrejt në atraktivitetin e rajoneve, cilësinë e jetës dhe me këtë edhe të mbajtjes së popullatës në to.

IV. Vizioni, qëllimet strategjike, përparësitë dhe masat e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031

4.1 Vizioni

Përqendrimi më i madh i popullsisë, operatorëve ekonomikë dhe aktiviteteve në qytetin e Shkupit (si kryeqyteti i Republikës) dhe rrethinat e tij të afërta përcaktojnë zhvillimin e Republikës së Maqedonisë së Veriut si monocentrike. Ky lloj zhvillimi është trashëguar nga periudha para pavarësisë dhe shpalljes së pavarësisë më 8 shtator 1991, por është veçori për zhvillimin e përgjithshëm të Republikës në gati tre dekadat e pasuese.

Një pasojë e drejtpërdrejtë e zhvillimit monocentrik të Republikës së Maqedonisë së Veriut është vonesa në zhvillimin e të gjitha rajoneve të tjera planore krahasuar me Shkupin dhe nevojat shumëfishuara për shërbime sociale, komunale, shëndetësore, arsimore, administrative dhe shërbime të tjera të popullatës dhe operatorëve ekonomikë në Shkup, komuna në qytetin e Shkupit, si dhe në zonën e rajonit planor të Shkupit, të cilat gjithnjë e më shumë janë më të vështira për tu kënaqur në mënyrë cilësore dhe gjithëpërfshirëse. Për të përmbushur këto nevoja, është e nevojshme nga viti në vit të realizohen gjithnjë e më shumë investime publike jo vetëm nga buxhetet e qytetit të Shkupit dhe komunave në qytetin e Shkupit dhe rajonin planor të Shkupit por edhe nga shteti, i cili nga ana tjetër ezauron rezervuarin e fondeve për investimet kapitale në rajone të tjera planore dhe si pasojë ka një thellim të pabarazive. Këto kushte pasohen nga përkeqësimi i vazhdueshëm i mjedisit jetësor për shkak të ndotjes së ajrit dhe

ndotjes së mediave të tjera si dhe gjurmës së lartë të karbonit në kryeqytet dhe me këtë edhe të ndikimi të tij negativ në ndryshimin e klimës. Këto kushte janë një konfirmim tjetër që, i krahasuar me zhvillimin policentrik, zhvillimi monocentrik është një koncept që i kundërvihet konceptit të zhvillimit të qëndrueshëm sepse krijon presion të shtuar nga popullata që më pas rezulton në përdorim të tepërt të burimeve të kufizuara në një zonë.

Qëllimi kryesor i miratimit të Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal në vitin 2008 dhe Strategjisë për Zhvillimin Rajonal 2009-2019 ishte sigurimi i zhvillimit rajonal më të ekuilibruar në të gjithë territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Nga gjetjet e Vlerësimit Përfundimtar të zbatimit të Strategjisë së mëparshme dhe analizës së situatës në 16 fushat tematike si bazë për përgatitjen e Strategjisë së re për periudhën **2021-2031**, mund të përfundohet se ky trend negativ i zhvillimit monocentrik është i ngadaltë me dekada dhe, kjo ende vazhdon të jetë një sfidë serioze për arritjen e një zhvillimi të qëndrueshëm dhe të ekuilibruar të Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Duke marrë parasysh që trendi i zhvillimit monocentrik i Republikës, megjithëse i ngadalësuar, ka ekzistuar për dekada, vizioni afatgjatë i zhvillimit të Republikës së Maqedonisë së Veriut në dekadat e ardhshme është të kapërcejmë pabarazitë e perceptuara në zhvillimin e rajoneve planore dhe të krijojmë një rajon plotësisht të ekuilibruar, policentrik dhe të qëndrueshëm sa i takon zhvillimit.

Lidhur me sa u tha më sipër, vizioni i Strategjisë të Zhvillimit Rajonal **2021-2031** është të kapërcejë pabarazitë e perceptuara dhe rajonet planore të rriten në njësi funksionale-territoriale në të cilat gjenerohet rritje e qëndrueshme ekonomike, sigurohen shërbime shoqërore cilësore dhe të tjera publike, duke mbrojtur mjedisin jetësor, natyrën dhe në këtë mënyrë duke kontribuar në rritjen e atraktivitetit të tyre, mbajtjes së popullatës dhe zhvillimit të qëndrueshëm nëpërmjet specializimit të mençur dhe shfrytëzimit të përparësive konkurruese.

Për të arritur këtë vizion, është e nevojshme të vëzhgohen në mënyrën më të qëndrueshme të gjitha parimet mbi të cilat bazohet Ligji i Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal, dhe veçanërisht parimet që i referohen nevojës për krijimin e partneriteteve funksionale për zbatimin e masave të Strategjisë së re për Zhvillimin Rajonal dhe harmonizimin e qëllimeve. Prioritetet dhe masat në politikat sektoriale me Strategjinë e Zhvillimit Rajonal dhe dokumentet e programit për integrimin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Europian. Në këtë kontekst, gjatë përgatitjes së Strategjisë për Zhvillimin Rajonal, janë marrë parasysh standardet strategjike nga Strategjia Nacionale për Zhvillimin e Konceptit për një Shoqëri dhe Ndërkulturalizëm 2020-2022 me një Plan Aksional në pjesën e fushës strategjike: Kohëzimi Social dhe Integrimi.

4.2 Qëllimet strategjike, përparësitë dhe masat

Objektivat e përgjithshme të politikës për zhvillim rajonal të ekuilibruar rrjedhin nga Ligji për Zhvillimin e Ekuilibruar Rajonal. Duke përcaktuar qëllimet dhe përparësitë strategjike të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031, ato plotësohen dhe përshtaten me procesin e pranimit të Republikës së Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Europian dhe angazhimet e vendit për të arritur Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara.

Duke u mbështetur në këtë qasje bazike, Strategjia e Zhvillimit Rajonal 2021-2031 përcakton qëllimet strategjike të mëposhtme:

- 1) Rajone më të zhvilluara ekonomikisht, ekonomi të qëndrueshme dhe rajone konkurruese planore nëpërmjet zbatimit deri në fund të specializimit të mençur dhe stimulimit më të fortë të investimeve private në bashkëpunim me investimet publike;
- 2) Rajonet tërheqëse planore me shërbime të përmirësuara lokale, qasje efektive në tregun e punës, sigurimi i një shkalla më të lartë të barazisë gjinore dhe mbrojtje efektive sociale të grupeve më të rrezikuara të popullsisë.

3) Forcimi i ndjeshëm politik në zhvillimin rajonal, përmirësimin e instrumenteve financiare për zbatimin e saj dhe ndërtimin e kapaciteteve administrative në nivelin qendror, rajonal dhe lokal.

Parashikohet që qëllimet strategjike të arrihen nëpërmjet zbatimit të përparësive të mëposhtme dhe masave të lidhura me to:

Qëllimi strategjik 1: Rajonet planore më të barabartë ekonomikisht, të qëndrueshëm për mjedisin dhe konkurrues nëpërmjet një specializimi të zgjuar të zbatuar dhe stimulimit më të fortë të investimeve private në sinergji me investimet publike

Një nga gjetjet kryesore, nga analiza e gjendjes dhe tendencave në dekadën e kaluar, është se zhvillimi më i ekuilibruar i rajoneve planore në Republikën e Maqedonisë së Veriut nuk mund të arrihet pa krijuar një mjedis tërheqës investimi në secilin rajon planor që kërkon stimulim më të fortë të investimeve private në rajonet e planifikim që mbeten prapa në zhvillim, në sinergji (bashkëpunim) me investimet publike, si instrumenti kryesor për zbatimin e Strategjisë në dekadën e kaluar. Me këtë është e ndërlidhur nevoja për të rritur konkurrencën e rajoneve planore duke forcuar kapacitetin e tyre të inovacionit dhe kapitalit njerëzor dhe duke udhëhequr një proces të thelluar të specializimit të mençur, me qëllim që të gjitha avantazhet krahasuese dhe burimet e rajoneve planore të mund të përdoren në mënyrë të qëndrueshme, pa pasoja në mjedisin jetësor dhe natyrën të cilat shkaktojnë efekte anësore në klimë.

Në përputhje me qasjen e Bashkimit Europian, rekomandimi i kësaj Strategjie është që të arrihet një marrëveshje e gjelbër nga të gjithë palët e interesuara në zhvillimin rajonal, për transformimin e harta klimatike dhe sfidave mjedisore të mundshme, për të mundësuar lëvizjen sistematike dhe metodike drejt një ekonomie të pastër, rrethore, që krijon punë të gjelbra, rikthen biodiversitetin dhe zvogëlon ndotjen e mjedisit jetësor.

Prioriteti 1.1: Programimi dhe implementimi i investimeve publike në mënyrë që të sigurohet një zhvillim rajonal më i ekuilibruar

Fondet e ndara për arritjen e qëllimeve të Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal dhe Strategjisë së Zhvillimit Rajonal janë shumë poshtë nivelit të parashikuar të 1% të BPV-së. Kjo shumë e fondeve duhet të ndahet si duhet dhe të shpenzohen në mënyrë rigorozë për qëllimet e arritjes së qëllimeve të zhvillimit të ekuilibruar rajonal. Këto fonde duhet të kanalizohen kryesisht nëpërmjet MVL-së, BZHR-së dhe Qendrave për Zhvillimin e Rajoneve planore dhe gjithashtu nëpërmjet ministrive, agjencive dhe fondeve të tjera në bashkërendim të drejtpërdrejtë me MVL-së dhe BZHR-së dhe brenda Këshillit për zhvillim rajonal të ekuilibruar të Republikës së Maqedonisë së Veriut, nëse zbatojnë vazhdimisht Indeksin për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore.

Sipas gjetjeve të Vlerësimit Përfundimtar të zbatimit të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2009-2019, vetëm afër 10% e investimeve kapitale dhe projekteve në dekadën e kaluar në mënyrë thelbësore dhe të drejtpërdrejtë adresojnë zhvillimit të baraspeshuar rajonal. Ky zbulim imponon nevojë urgjente për një harmonizim më të madh të politikave dhe programeve për realizimin e investimeve kapitale me qëllimet dhe masat e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal **2021-2031**. Sipas Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal, një nga qëllimet e përgjithshme është të mundësojë një zhvillim më të ekuilibruar brenda rajoneve planore. Përvojat dhe praktikrat krahasuese tregojnë se një nga instrumentet më efektivë që nuk është vendosur plotësisht në Republikën e Maqedonisë së Veriut është unifikimi fiskal. Instrumenti për barazimin fiskal mund të marrë formën e një lloji të ri të grantit që mund të shtohet në listën e të ardhurave komunale

të përshkruara nga Ligji për Financimin e Njësive të Vetëqeverisjes Lokale ose të forcohet nga një faktor përkatës dhe të rrisë grantin e përgjithshëm të TVSH-së. Parakusht për krijimin e këtij mekanizmi është publikimi i rezultateve përfundimtare të Regjistrimit në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe në bazë të atyre rezultateve të bëhet një analizë më e thelluar me simulime dhe skenarë për të gjetur qasjen dhe formulën më të përshtatshme për unifikimin fiskal të NJVL-ve.

► Për zbatimin e këtij prioriteti janë përcaktuar masat e mëposhtme:

Zbatim i qëndrueshëm i Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal në lidhje me ndarjen e fondeve për zhvillimin rajonal së paku në shumën prej 1% të PBB-së;

► Përafrimi i investimeve publike nga Buxheti i Qeverisë dhe buxhetet e njësive të vetëqeverisjes lokale me përparësitë e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal;

► Pasqyrimi adekuat i qëllimeve strategjike, përparësive dhe masave nga Strategjia e Zhvillimit Rajonal në dokumentet themelore strategjike ekonomike të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut:

- Programi i Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut për vitet 2020-2024 parashikon zbatimin e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal;

- Strategjia Fiskale 2021-2023, e cila i referohet Strategjisë për Zhvillimin Rajonal 2009-2019, duhet të rishikohet për të pasqyruar qëllimet e Strategjisë së Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal **2021-2031** dhe për të siguruar burime financiare për zbatimin e saj;

- Programi për Reformat Ekonomike 2020-2022 nuk përfshin çështjen e zhvillimit të ekuilibruar rajonal, prandaj në këtë program do të duhet të përfshijë standardet e Strategjisë për zhvillimin e ekuilibruar rajonal dhe të reflektojë në prioritetet dhe masat e propozuara;

- Plani për rritjen ekonomike, nëpërmjet shpërndarjes më të barabartë të mbështetjes së drejtpërdrejtë për kompanitë vendase në përputhje me Ligjin për Mbështetjen Financiare të Investimeve, i cili siguron paraprakisht financimin e nevojave teknologjike dhe inovative për eksport.

► Kalimi gradual për minimum prej tre vitesh dhe me këtë buxhetimi më i parashikueshëm i investimeve kapitale;

► Implementimi i një instrumenti të fortë dhe të qëndrueshëm për barazimin fiskal në sistemin e financimit të njësive të vetëqeverisjes lokale, në formën e një granti për barazim dhe një granti për veçoritë e njësive të vetëqeverisjes lokale.

Prioriteti 1.2: Sigurimi i stimuljeve më të gjerë dhe drejtimi i investimeve private drejt rajoneve planore që mbeten prapa në zhvillim

Praktika aktuale tregon se drejtimi i investimeve publike në rajone të caktuara planore me zhvillim më të ulët nuk është i mjaftueshëm për të zvogëluar pabarazitë në zhvillim midis rajoneve. Kjo sepse investimet private, nëse nuk stimulohen si duhet dhe drejtohen në rajone më pak të zhvilluara, nga inercia, por edhe për shkak të kthimit më të lartë të kapitalit do të vazhdojnë të realizohen shumë më tepër në rajone të zhvilluara më mirë, duke shkaktuar kështu një thellim të pabarazive. Prandaj nevoja për të konceptuar një qasje sistematike FRONTALE, e cila presupozon zbatimin e reformave sistematike për të përmirësuar të gjitha segmentet (pa përjashtim) që përbëjnë klimën e investimeve, sikurse janë stabiliteti (makroekonomike, politike, ndër-etnike, etj.), mbrojtja e plotë e të drejtave të pronës, rregullimi adekuat i shtetit, zvogëlimi i ekonomisë gri³⁰, përshtatshmëria dhe lehtësimi i procedurat

³⁰ Nga ana e ESHS-së, ekonomia gri në vitin 2016 u vlerësua në 17.4% të BPV-së, ndërsa nga ana e FMN-së, në Raportin e vitit 2019 në gati 38% të PVB-së

administrative-burokratike, taksimi i duhur, sistemi efikas i financimit të biznesit, infrastruktura dhe reforma të tjera, veçanërisht në lidhje me tregun e punës.

Është e një rëndësie të veçantë të kapërcehen të gjitha pengesat që lidhen me procedurat administrative-burokratike dhe të sigurohet zero tolerancë për korrupsionin.

Tërheqja e investimeve të huaja direkte në zonat e zhvillimit teknologjik industrial (ZZHTI) ka rezultuar në efekte solide ekonomike. Megjithatë janë krijuar gjithsej 15 ZZHTI-ja, prapë se papë ZZHTI 1 dhe 2 në Shkup, si dhe ZZHTI në Shtip, të dhënat ekonomike dhe financiare në dispozicion tregojnë rezultate më të mira ekonomike krahasuar me zonat e tjera. Në vitet e fundit, është arritur zhvillim më i fortë i ZZHTI-së në Tetovë dhe ZZHTI në Strumicë, por zonat e tjera nuk kontribuojnë më shumë në përmirësimin e parametrave të zhvillimit ekonomik në rajonet planore dhe nëpërmjet tyre në zhvillimin ekonomik dhe progresin e vendit. Prandaj është e nevojshme që të rregullohen strategjinë për zhvillimin e ZZHTI-ve bazuar në përvojat e fituara në periudhën e kaluar dhe në gjetjen e mënyrave që kjo strategji ekonomike të arrijë potencialin e saj të plotë, në të gjithë vendin.

Për zbatimin e këtij prioriteti janë përcaktuar masat e mëposhtme:

- ▶ Vendosja e masave të caktuara (përfshirë nga taksat dhe stimuj të ngjashëm) për orientimin e investimeve private në rajonet më pak të zhvilluara planore;
- ▶ Përmirësimi i kushteve për fillimin e një biznesi:
  - Ulja e kapitalit bazë për themelimin e një kompanie. Sipas legjislacionit ekzistues, kapitali bazë për krijimin e një kompanie është i njëjtë në të gjithë vendin. Parimi kryesor për fillimin e një kompanie në rajonet planore ekonomikisht më pak të zhvilluara duhet të jetë më i ulët, gjë që do të inkurajojë ata që kanë një ide biznesi për të krijuar një kompani;
  - T'u sigurojë ndërmarrjeve qasje në: 1) Burimet joformale të financimit, edhe atë para se gjithash tek të ashtuquajturat kapital informal i rrezikshëm, apo engjëjt e biznesit (nëpërmjet miratimit të Ligjit për Engjëjt e Biznesit) dhe 2) Burimet formale të financimit, ku përveç mobilizimit të parave nga bankat dhe nëpërmjet tregut të aksioneve, më shumë vëmendje duhet t'i kushtohet të ashtuquajturave kapitali sipërmarrës formal dhe zhvillimi i operacioneve të fondit të investimeve.
  - Krijimi i një sistemi informacioni nëpërmjet të cilit personat që duan të fillojnë një biznes do të pajisen me të gjitha informacionet e nevojshme për të realizuar idenë e tyre;
  - Përfshirje nga taksat për të gjitha ndërmarrjet private të krijuara rishtas, të formuara nga të rinj deri në 30 vjeç ose gra, deri në një prag të caktuar të xhiros;
  - Mbështetja e drejtpërdrejtë e sipërmarrjes së të rinjve dhe grave nëpërmjet granteve për fillimin e biznesit të tyre të reja;
  - Krijimi i statistikave për monitorimin e veprimtarisë sipërmarrëse (afariste) të grave.³¹

Prioriteti 1.3: Ndërtimi i infrastrukturës së transportit, telekomunikacionit dhe energjisë me shpërndarje më të barabartë në rajonet planore

Infrastruktura e madhe (rrugët, hekurudhat, transporti ajror, energjia, telekomunikacioni, etj.) mes tjerash kanë një ndikim të fortë në nxitjen e investimeve private. Infrastruktura e

³¹ Një segment kryesor i klimës së investimeve është aftësia e bizneseve për të financuar rritjen e tyre nga burime cilësore të financimit. Është pikërisht ky element i klimës së investimeve që në masë të madhe përcakton numrin e bizneseve të reja që do të përfshihen në strukturën ekonomike, si dhe mbijetesën e tyre të mëtejshme në një garë konkurruese.

zhvilluar ul shumë kostot e biznesit. Shërbimet moderne të telekomunikacionit, të cilat shkaktajnë të ashtuquajturat eksternalitete të rrjetit, janë jashtëzakonisht të rëndësishme për kompanitë, pasi ato u mundësojnë atyre të komunikojnë shpejt dhe me çmim të ulët, qoftë me klientët e tyre qoftë me konsumatorët e tyre, kudo në botë. Infrastruktura e transportit (rrugët, trafiku hekurudhor dhe ajror dhe krijimi i një infrastrukture të mirë në lidhje me portet detare) është një element i rëndësishëm, me një numër ndikimesh pozitive në klimën e biznesit. Infrastruktura e mirë e transportit ul kostot e ndërmarrjeve dhe rrit aftësinë konkurruese të tyre. Strategjia Nacionale e Transportit, Plani Aksional i së cilës nuk është miratuar ende, ka një angazhim të qartë për të nxitur rritjen ekonomike duke ndërtuar, rehabilituar, menaxhuar dhe mirëmbajtur një rrjet transporti, duke futur shërbime efikase të transportit dhe duke rritur sigurinë e trafikut. Qëllimi është të lidhim në mënyrë efektive rrjetin tonë të transportit me rrjetin TEN-T të BE-së dhe kështu të përmirësojmë konkurrencën e ekonomisë së transportit të brendshëm, të rrisim cilësinë e shërbimeve të transportit dhe të stimulojmë rritjen ekonomike nëpërmjet transportit më efikas dhe më të lirë.

Treguesi (Indikatori) i analizuar për zhvillimin e infrastrukturës rrugore në raport me madhësinë e rajoneve, i nxjerrë qartësisht rajonet planore të Pellagonisë, Vardarit, Juglindjes dhe Lindjes si më prioritare.

Me përmirësimin teknik dhe modernizimin e rrjetit ekzistues hekurudhor, pritet të përmirësohet ofrimi i shërbimeve publike cilësore nëpërmjet rrjetit dhe transportit cilësor të mallrave, si dhe frekuencës dhe përdorimit më të lartë. Sa i përket rajoneve planore, ekziston një pabarazi e konsiderueshme në drejtim të zhvillimit të infrastrukturës hekurudhore. Hekurudha të reja janë planifikuar për të përmirësuar kapacitetin dhe lidhjen e rrjetit hekurudhor në vend, veçanërisht në pjesën lindore. Rehabilitimi i rrjetit ekzistues hekurudhor është gjithashtu një përparësi. Treguesit e analizuar tregojnë mbulim jo të kënaqshëm me infrastrukturën hekurudhore në të gjitha rajonet, me përjashtim të rajonit planor të Vardarit dhe të Shkup.

Nëpërmjet zhvillimit të transportit ajror, pritet një qasje më e lehtë dhe më e shpejtë në tregjet ndërkombëtare në një mënyrë konkurruese dhe të sigurt. Ndërtimi i një aeroporti ngarkesash pritet të sigurojë kushte për transport më të shpejtë të mallrave dhe kështu zhvillimin e sektorit të bujqësisë. Nëpërmjet zhvillimit të trafikut ajror duke rritur numrin e linjave ajrore në aeroportet ekzistuese, pritet një qasje më e lehtë dhe më e shpejtë në tregjet ndërkombëtare në një mënyrë konkurruese dhe të sigurt.

Lidhur me infrastrukturën e telekomunikacionit, angazhimi strategjik i Republikës së Maqedonisë së Veriut është të krijojë një mjedis që do të përdorë përparësitë e industrisë së TIK dhe do të krijojë një shoqëri të përparuar të informacionit. Procesi i ndërtimit të një shoqërie të përparuar të informacionit rrit produktivitetin, efikasitetin dhe inovacionin në sektorin publik dhe privat, i cili do të çojë në krijimin e vendeve të punës me vlerë të shtuar më të lartë në të gjitha rajonet planore. Për të përmirësuar situatën me përdorimin e rrjetit ekzistues të shpejtë (dhe ultra të shpejtë) me bazë të gjerë në vend, Plani Nacional i Operacioneve të Planit me bazë të gjerë rekomandon uljen e çmimeve si dhe rritjen e konkurrencës. Angazhimi strategjik është mbulimi i plotë dhe shfrytëzimi i rrjeteve të shpejta me bazë të gjerë.

Angazhimi strategjik për zhvillimin e infrastrukturës energjetike në Maqedoninë e Veriut është modernizimi dhe transformimi i sektorit të energjisë në përputhje me prioritetet energjetike të BE-së, që nënkupton krijimin e një sistemi energjetik të besueshëm, efikas, miqësor ndaj mjedisit jetësor dhe konkurrues, i aftë të mbështesë rritjen e qëndrueshme ekonomike. Me qëllim të përmirësimit të gjendjes me prodhimin e energjisë elektrike, përveç modernizimit dhe rivitalizimit të rrjetit ekzistues, është planifikuar një cikël investimesh në lidhje me ndërtimin e infrastrukturës së re të energjisë (hidrocentrale, termocentrale fotovoltaike, termocentrale me erë dhe termocentrale me gaz). Në të njëjtën kohë, nevoja për të përmirësuar infrastrukturën e transmetimit të energjisë duke arritur siguri të kënaqshme në furnizimin me energji si dhe kapacitetin për aktivitete të pandërprera të të gjithë pjesëmarrësve në tregun e energjisë

elektrike paraqitet si një sfidë. Kjo shtohet nga nevoja për të zhvilluar infrastrukturën e tubacionit të gazit si një hap drejt një burimi më të pastër dhe më të qëndrueshëm të energjisë, që do të zvogëlonte përdorimin e qymyrit për energji elektrike.

Sfida më thelbësore e energjisë është rritja e sigurisë së mbylljes së TEC në qymyr (TEC Manastiri në rajonin planor të Pellagonisë dhe TEC Oslomej në rajonin planor të Jugperëndim) sepse përndryshe investime të mëdha janë të nevojshme për të përmbushur detyrimet e Direktivës së Bimëve të Mëdha dhe Direktivës Industriale të BE-së, të cilat janë të detyrueshme për Maqedoninë Veriore nga 2025 ose 2028. Një arsye shtesë për mbylljen e tyre të mundshme është futja e një takse CO₂, e cila do ta bënte çmimin e prodhimit të këtyre impianteve jokonkurrues në treg dhe faktori i tretë është sfida në lidhje me furnizimin e qymyrit, pra shterimi i objekteve aktuale dhe mundësia e hapjes së objekteve të reja. Si një zgjidhje e mundshme, është propozuar të krijohen kushte për investime në objekte të reja për prodhimin e energjisë elektrike, kryesisht nga BRE-të që do të ndërtoheshin në miniera ose deponi qymyri. Paralelisht me këto investime, do të jetë e nevojshme të zbatohet një program për një tranzicion të drejtë me mekanizma për të ndihmuar punonjësit. Strategjia e Energjisë parashikon ndërtimin e rreth 320 MË termocentrale fotovoltaike në këto dy rajone, të cilat do të kushtonin rreth 200 milion euro.

Për zbatimin e këtij prioriteti kompleks janë identifikuar masat e mëposhtme:

► Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës së transportit:

- Autostrada në gjatësi prej 260 km, siç vijon: Kërçovë - Ohër (në ndërtim e sipër), Shkup - Bllacë (në ndërtim e sipër), Veles - Prilep - Manastir (në fazën e përgatitjes së dokumentacionit të projektit), Strugë - Trebenishtë, Strugë - Qafëthanë, Gostivar - Kërçovë dhe Tetovë - Gostivar (zgjerimi i hapësirës ekzistuese);

- Rugë ekspres dhe rajonale në gjatësi prej 300 km, siç vijon: Smokvicë - Strumicë - Novo Sello, qarkorja Manastir - Mexhitlija, Shtip - Radovish (në ndërtim), Izvor - Urre e Boshkut, rruga e shpejtë Shtip - Koçani (hapësira Krupishte - Koçani është në ndërtim), Kumanovë - Kriva Pallankë, hapësira Kumanovë - Rankovcë dhe hapësira Rankovcë - Kriva Pallankë (në ndërtim e sipër), Dellçevë - Koçan, Gradsko - Prilep (në ndërtim e sipër) dhe anashkalimi i Tetovës (kryqëzimi Trebosh-Përroj-Neproshten) dhe lidhja e Tetovës me Prizren (Kosovë) bazuar në një studim të fizibilitetit;

- Rugët lokale në gjatësinë 950 km;

- Rehabilitimi i rrugëve në gjatësi prej 1500 km;

- Ndërtimi i hekurudhës Kumanovë-Bellakovcë-Kriva Pallankë-Deve Bair, vazhdimi i riparimit të Nogaevci-Negotinë, stacioni hekurudhor i përbashkët kufitar Tabanoc, përgatitja e dokumentacionit teknik të projektit për energji elektrike në hekurudhën Shkup - Shkup Veri - Gjorçe Petrov - Vollkovë dhe kalimi kufitar hekurudhor me Republikën e Kosovës dhe për një hekurudhë të re aeroporti Milladinovci - Petrovec, përgatitja e dokumentacionit të plotë teknik për Kërçovë- Ohër - Strugë dhe Kërçovë - Lin (Shqipëri), përgatitja e dokumentacionit teknik të projektit për rindërtimin, rehabilitimin e hekurudhës Shkup - Kërçovë pjesë e Korridorit 8;

- Lidhja hekurudhore e Shkupit dhe Sofjes nëpërmjet korridorit hekurudhor VIII (përparësia e Planit Ekonomik dhe të Investimeve të BE-së për Ballkanin Perëndimor);

- Ndërtimi i një aeroporti afër Shtipit i cili do të ketë për qëllim transportin e mallrave i cili do të përmirësonte lidhjen e rajonit planor Lindor dhe vendit me tregjet europiane.

► Zhvillimi dhe avancimi i teknologjive të informacionit dhe komunikimit dhe infrastrukturës me bazë të gjerë:

- Prioritet është rajoni planor të Pollogut, ku ka përqindjen më të lartë të popullsisë së pambuluar me rrjetin NGA (zona e bardhë);

- Shfrytëzimi i fondeve nëpërmjet zbatimit të Planit Ekonomik dhe të Investimeve të BE-së për Ballkanin Perëndimor për krijimin e qendrave të sigurta, efikase të energjisë dhe të besueshme të të dhënave, infrastrukturës, pastaj sigurimi i pajtueshmërisë me rregullat e BE-së dhe vlerat thelbësore, duke përfshirë mbrojtjen e të dhënave, dhe lidhjen me iniciativat e BE-së për performancë të lartë, inkubatorët digjitalë dhe qendrat e inovacionit.
- Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës energjetike:
  - Modernizimi dhe transformimi i TEC Negotinë, në një impiant që do të përdorë gaz natyror dhe do të ofrojë mundësi për rritje të prodhimit bujqësor;
  - Modernizimi dhe rivitalizimi i TEC Manastir dhe minierave Suvodoll dhe Brod - Gneotinë; si dhe Toplifikimi i Manastirit, Mogillës dhe Novacit (rajoni planor të Pellagonisë);
  - Ndërtimi i HEC Çebren me kapacitet të instaluar 61.3-464.75 MW (rajoni planor i Pellagonisë) për shfrytëzimin e potencialit hidrik në këtë rajon;
  - Zhvillimi i një parku me erë me një kapacitet të instaluar prej 27.8 MË në rajonin planor Juglindor;
  - Investime të tjera në parqet e erës dhe qendrave solare të mbështetura nga zbatimi i Planit Ekonomik dhe të Investimeve të BE-së, për Ballkanin Perëndimor;
  - Rivitalizimi i linjave ekzistuese të transmetimit dhe stacioneve të transformatorit, si dhe ndërtimi i linjave të reja;
  - Ndërlidhja e tubacionit të gazit midis Maqedonisë së Veriut dhe Greqisë me një degë në Kosovë dhe Serbi (përparësia e Planit Ekonomik dhe të Investimeve të BE-së për Ballkanin Perëndimor);
  - Ndërtimi i tubacioneve kryesore të gazit për transmetimin e gazit natyror në gjatësi prej 800 km. Prioriteti është të rritet efikasiteti i energjisë në industri në rajonin planor të Shkupit, Pollogut dhe Vardarit si konsumatorët më të mëdhenj të energjisë në Maqedoninë Veriore³²;
  - Vendosja e një partneriteti publik-privat për ndërtimin e një termocentrali fotovoltaike 80-100 MË në vendin e minierës së vjetër në Oslomej;
  - Rritja e përqindjes së rajonit planor Juglindor, Lindor dhe Verilindor në prodhimin e energjisë elektrike nga burimet e rinovueshme³³.
  - Themelimi i Fondit për Efikasitet të Energjisë;
  - Rinovimi i ndërtesave publike dhe private për të përmbushur performancën minimale të energjisë (fondet sigurohen nëpërmjet zbatimit të Planit Ekonomik dhe të Investimeve të BE-së për Ballkanin Perëndimor);
  - Stimujt për izolimin e shtëpive (të cilat do të zvogëlojnë nevojat për energji për ngrohje dhe ftohje) dhe prezantimin e teknologjive më efikase për ngrohjen e familjeve, sikurse janë pompat e nxehtësisë (kondicionerët inverter) mundësisht në rajonin planor

---

³² Rrjeti i gazifikimit do të kontribuojë ndjeshëm në përdorimin e teknologjive më efikase, por edhe në hapjen e objekteve industriale në rajone të tjera. Kalimi në teknologji që përdorin gaz natyror do të përmirësojë ndjeshëm cilësinë e ajrit. Zbatimi i kësaj mase për tre rajonet me përparësi do të kushtonte rreth 100 milionë euro.

³³ Këto rajone janë ndër më të favorshmet për instalimin e termocentraleve fotovoltaike. Mekanizmat ekzistues për mbështetjen e energjisë elektrike nga BRE (tarifat dhe primet preferenciale) mund të përdoren dhe kryetarët e komunave në këto rajone të përcaktojnë tokën që do të ishte e përshtatshme për ndërtimin e termocentraleve fotovoltaike dhe së bashku me organet kompetente të administratës shtetërore të shpallin tenderë për ndërtim. të termocentraleve fotovoltaike në tokën shtetërore. Për më tepër, mund të konsiderohet mundësia e shpalljes së një tenderi për ndërtimin e termocentraleve fotovoltaike në tokë private, i cili do të vlente vetëm për këto rajone. Këto rajone janë gjithashtu të pasura me biomasë që do të përdoret më pak në familje në mënyrë që të zvogëlohet ndotja lokale, kështu që impiantet e vogla të kogjenerimit mund të ndërtohen për të prodhuar energji elektrike dhe nxehtësi që do të përdorin biomasën e mbeturinave. Në këtë mënyrë, mund të ndërtohen termocentrale fotovoltaike 100 MW, termocentrale fotovoltaike 20 MW në çati, hidrocentrale të vogla 5 MW dhe 5 MW TE në biomasë (me mundësinë e prodhimit dhe energjisë së nxehtësisë) dhe investimi i përgjithshëm vlerësohet në gati 90 milionë euro.

të Lindjes, Pellagonisë, Vardarit dhe Shkupit, për shkak të rajonit më të madh konsumi i energjisë në amvisëritë për frymë.

- Kryerja e analizave të ndjeshme sipas gjinisë, në nivelin lokal dhe nivel të rajoneve të planifikimit dhe hartimi i projekteve të infrastrukturës me qëllim përcaktimin e nevojave të ndryshme të grave dhe burrave në komuna dhe rajone individuale.

Prioriteti 1.4: Qasja rajonale në hartimin e politikave për të mbështetur sipërmarrjen dhe zhvillimin e industrisë

Subjektet aktive të biznesit janë përqendruar në rajonin planor të Shkupit. Nëse niveli i zhvillimit të rajoneve planore nuk merret parasysh gjatë realizimit të ndihmës shtetërore për sipërmarrjen dhe NVM-të, ekziston rreziku që pabarazia e perceptuar të thellohet. Prandaj, është e nevojshme që politika dhe zbatimi i masave aktive për të rritur kapacitetin sipërmarrës dhe inovativ të NVM-ve të synojnë krijimin e një ekosistemi dinamik të sipërmarrjes dhe inovacionit në të gjitha rajonet planore dhe kështu të inkurajojnë konkurrencën ekonomike të Maqedonisë së Veriut si një e tërë. Kjo përfshin të gjitha llojet e mbështetjes, nga subvencionet operative deri te sigurimi i mbështetjes për bizneset.

Strategjia e Zhvillimit Rajonal në kapitujt kushtuar arsimit dhe tregut të punës rekomandon forcimin e lidhjes strukturore dhe bashkëpunimin midis universiteteve, fakulteteve dhe instituteve të kërkimit shkencor me ministritë, agjencitë dhe fondet kombëtare, komunat dhe sektorin privat në mënyrë që të zbatohen ja arritjet e reja shkencore për të rritur produktivitetin dhe konkurrencën e sektorit privat.

Zbatimi i vazhdueshëm i parimeve të zhvillimit të ekuilibruar rajonal në zhvillimin industrial imponon nevojën për masa që do të stimulojnë shpërndarjen e industrive në rajone të ndryshme planore sipas përparësive të tyre krahasuese, duke marrë parasysh ndikimin në mjedis dhe ndryshimin e klimës. Strategjia aktuale për Zhvillimin Industrial nuk ka një komponent rajonal dhe për këtë arsye parandalon formulimin dhe zbatimin e masave dhe aktiviteteve të synuara për mbështetjen primare të zhvillimit industrial të rajoneve planore të pazhvilluara mjaftueshëm. Arsyeja për më shumë vëmendje gjatë planifikimit të zhvillimit industrial është gjetja se në rajonin planor të Shkupit ka një përqendrim drastikisht më të lartë të pothuajse të gjitha aktiviteteve industriale krahasuar me të gjitha rajonet e tjera planore. Për disa aktivitete industriale, vlera e shtuar bruto është edhe më shumë se 20 herë më e lartë se rajoni i dytë planor më i mirë. Kjo është një nga pabarazitë më thelbësore në zhvillimin ekonomik të rajoneve planore, i cili, nëse nuk adresohet si duhet, do të vazhdojë inercinë aktive që kontribuon në thellimin e pabarazive ekonomike.

Masat e mëposhtme janë përcaktuar për zbatimin e këtij përparësie:

- Drejtimi i ndihmës shtetërore nga programet e Ministrisë së Ekonomisë, FITR, Agjencisë për Mbështetjen e Sipërmarrjes, Agjencisë për Mbështetjen dhe Promovimin e Turizmit por edhe për të gjitha programet, projektet dhe masat e tjera për mbështetje të drejtpërdrejtë financiare ose mbështetje teknike për zhvillimin e kapaciteteve të NVM-ve përparësi për subjektet aktive të biznesit në rajonet më pak të zhvilluara planore: Verilindori, Vardarit, Jugperëndimit dhe Pollogut, dhe pastaj Pellagonia, rajoni planor Lindor dhe Juglindori. Rekomandimi i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal është të forcojë financiarisht veçanërisht programet dhe masat për mbështetjen e ndërmarrjeve të sapo-themeluara nga sipërmarrëse të reja dhe gra;
- Rritja e numrit të projekteve të financuara nga MVL dhe BZHR nëpërmjet QZHRP që synojnë drejtpërdrejt në forcimin e sipërmarrjes dhe zhvillimin e sektorit të NVM-ve;
- Krijimi i formave të bashkëpunimit ndër-komunal për mbështetjen e ndërmarrjes dhe NVM-ve në nivelin e rajonit planor në mënyrë që të bashkohen burimet e kufizuara financiare nga buxheti komunal në programe të përbashkëta dhe të qëllimshme për zhvillimin e ndërmarrjes dhe NVM-ve. Këto programe NJVL duhet të jenë plotësisht

të sinkronizuara dhe plotësuese të masave dhe aktiviteteve të organeve të administratës shtetërore dhe agjencive dhe fondeve që veprojnë nën ombrellën e tyre institucionale.;

- FIZHT të investojë në zhvillimin e kapaciteteve të NVM-ve për përgatitjen e aplikacioneve të projekteve cilësore kryesisht në Pollog dhe rajonin planor Jugperëndimor, si rajone me numrin më të ulët të projekteve të aprovuara por edhe në të gjitha rajonet e tjera si dhe në forcimin e ndërgjegjësimit të sipërmarrësve për përfitimet e inovacionit. Rekomandohet që trajnimet të bazohen në një analizë paraprake të potencialeve (përparësitë krahasuese) të secilit rajon individual planor në kontekstin e specializimit inteligjent të rajoneve planore.;
- Gjenerimi i regjistrave me të dhëna të ndara sipas gjinisë për numrin e aplikantëve për institucionet që ofrojnë ndihmë të drejtpërdrejtë për sektorin privat (subjektet e biznesit në pronësi ose operohen nga gra dhe sa prej atyre të cilëve u janë dhënë projekte janë në pronësi ose menaxhohet nga gratë në raport me burrat, etj.);
- Sinkronizimi i programeve FIZHT me programet mbështetëse të shkencës (kërkimi dhe zhvillimi) i MASH në mënyrë që të arrihet sinergji dhe të arrihen efekte plotësuese. Në këtë kontekst, duhet të merret në konsideratë konsolidimi i qendrave kërkimore të fragmentuara aktualisht që janë duke u krijuar në nivelin lokal me një mision për të mbështetur fillestarët, organizimin e grupeve, inkubatorëve të biznesit, krijimin e parqeve të teknologjisë, etj., në mënyrë që të arrihet një ekonomi voluminoze, për të kombinuar potencialin e përgjithshëm shkencor dhe kërkimor me potencialin e sektorit privat me një fokus në zhvillimin e NVM-ve dhe sipërmarrjen;
- Profilizimi i rajoneve planore nëpërmjet të ashtuquajturit SPECIALIZIM SMART. Për atë qëllim është e nevojshme të përgatitet një Studim i thelluar dhe i integruar i përparësive konkurruese të secilit rajon / komunë veçmas dhe kështu të kontribuohet në fokusin e investimeve publike dhe private në zonat dhe degët që krijojnë produktivitetin më të lartë dhe vlerën e shtuar në secilin rajon planor³⁴;
- Marrja e vendimeve për investime të fondeve publike, d.m.th., ndihma shtetërore për sipërmarrjen dhe NVM bazuar në modelin gjithëpërfshirës të një spirali të katërfishtë, sipas të cilit në marrjen e vendimeve më të rëndësishme strategjike për të inkurajuar inovacionin duhet të diskutohet nga të gjithë aktorët, domethënë: aktorët kryesorë nga Qeveria dhe komunat, institucionet kërkimore dhe shkencore, kompanitë dhe qytetarët, të cilët janë të përfshirë në proceset e bashkëpunimit nga poshtë-lart në politikë-bërjen inovative kundrejt procesit tradicional të politikë-bërjes nga lart-poshtë;
- Krijimi i bazave të të dhënave komunale dhe rajonale për monitorimin e aktiviteteve inovative sipërmarrëse të grave, duke mundësuar zbatimin e analizave me bazë gjinore në sektorin e NVM-ve dhe inovacionet. Në këtë kontekst, rekomandohet krijimi i një mekanizmi / rrjeti për lidhjen e grave sipërmarrëse në nivelin e rajonit planor nëpërmjet të cilit në formën e mentorimit dhe konsultave do të ofrohet mbështetje e ndërsjellë për hapjen e ndërmarrjeve të reja ekzistuese (inovative) të drejtuara nga gratë.;
- Konsolidimi i kornizës ekzistuese organizative për mbështetjen e sipërmarrjes dhe NVM-ve në nivelin e rajoneve planore nëpërmjet konsolidimit gradual të këtyre organizatave në një rrjet në nivelin e rajoneve planore ose të paktën pjesërisht të amalgamohen (shkrirë) në korniza dhe Qendrat e Biznesit si një njësi organizative e

³⁴ 12 Analizat sektoriale të bëra në 16 fusha tematike si bazë për përgatitjen e Strategjisë së re të Zhvillimit Rajonal 2020 - 2029, megjithëse ato janë një produkt i vlerësimit të shpejtë (përgatitur për tre muaj) krijojnë një bazë të shkëlqyeshme për përpunimin e mëtejshëm të specializimit inteligjent për secilin nga rajonet planor si dokumentet e ndara të planifikimit ose si pjesë e Programeve për zhvillimin e rajoneve planore.

Qendrave për zhvillimin e rajoneve planore. Nëse sigurohen instrumente të qëndrueshme për financimin e aktiviteteve të këtyre rrjeteve, të dy Qendrat e Biznesit në Republikën e Maqedonisë dhe Qendrat për Zhvillimin e Rajoneve planore, veçanërisht këto të fundit, mund të zgjerohen me ligj kompetencat e tyre specifike;

- Përfshirja e një komponenti rajonal në Strategjinë e Zhvillimit të Industrisë në Maqedoninë Veriore;
- Mundësimi i përjashtimeve nga taksat dhe stimujve të tjerë për gjetjen dhe zhvillimin e industrive të caktuara në rajone më pak të zhvilluara planore duke marrë parasysh përparësitë e tyre krahasuese.

Prioriteti 1.5: Përmirësimi i strukturës së fuqisë punëtore në rajonet planore dhe investimi në kapitalin njerëzor

Fleksibiliteti i tregut të punës dhe struktura e forcës së punës janë një dimension i rëndësishëm i klimës së investimeve. Republika e Maqedonisë së Veriut në nivel kombëtar, por edhe në nivelin e rajoneve planore ka një strukturë arsimore të pafavorshme të fuqisë punëtore. Masat e ardhshme të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut duhet të synojnë përmirësimin e strukturës së fuqisë punëtore, veçanërisht për sa i përket nivelit të arsimimit. Përveç arsimit zyrtar, arsimi joformal gjithashtu ka një rol të rëndësishëm, dhe për këtë qëllim fokusi duhet të jetë në politikat aktive të tregut të punës, d.m.th., në azhurnimin e programe të reja dhe synime të synuara që kanë qasje të vështirë në tregun e punës.

Në këtë kontekst, është e nevojshme të inkurajohet procesi i krijimit të këshillave ekonomikë dhe socialë në komuna. Tani për tani, rreth 15 këshilla lokale ekonomikë dhe socialë janë krijuar në komunat më të mëdha, dhe formimi i tyre duhet të vazhdojë në komunat më të vogla, veçanërisht në rajonin planor Verilindor dhe Lindor, dhe gradualisht këto këshilla duhet të konsolidohen në nivelin e rajonit planor.

Masat e mëposhtme janë përcaktuar për zbatimin e këtij përparësie:

- Zbatimi i programeve të trajnimit për fuqinë punëtore. Qëllimi i këtyre programeve duhet të jetë përshtatja e strukturës së ofertës së punës për sa i përket arsimit dhe kualifikimeve profesionale në strukturën e kërkesës;
- Zbatimi i programeve që do të stimulojnë punësimin në sektorin privat, të tilla si subvencionimi i pagave të punëtorëve të sapo punësuar, dhënia e granteve për vetëpunësim, përjashtimet e tatimeve për punëtorët e sapo punësuar, etj. Nëpërmjet këtyre programeve, punësimi në sektorin privat duhet të bëhet më tërheqës sesa punësimi në sektorin publik;
- Zbatimi i programeve për punësim të drejtpërdrejtë në sektorin publik. Organizimi i punëve publike, siç janë pastrimi dhe mirëmbajtja e parqeve, rrugëve, pyllëzimet, etj. janë një mundësi e mirë për të punësuar njerëzit më të rrezikuar;
- Zbatimi i programeve që do të arsimojnë të papunët për të kërkuar punë. Këto janë programe që përfshijnë kurse të ndryshme për plotësimin e aplikacioneve, kurse intervistash, etj;
- Zbatimi i programeve për stimulimin e punësimit të të rinjve dhe grave. Këto programe duhet të përfshijnë një larmi trajnime për të rinjtë dhe gratë e papunë, subvencionet e pagave nëse do të punësoheshin dhe rimbursimin e kostove të trajnimit pas punësimit etj.;
- Zbatimi i programeve që lidhen me kategorinë e personave me nevoja të veçanta;
- Zbatimi i programeve të praktikës për të rritur punësimin e të rinjve të papunë, grave dhe pjesëve të tjera të prekshme të popullsisë dhe për të parandaluar mungesat e aftësive kur hyjnë në tregun e punës, duke synuar kryesisht rajonin planor të Pollogut, Verilindjes dhe Jugperëndimit ku veçanërisht të rinjtë përballen me një rrezik më të lartë të papunësisë;

- ▶ Miratimi i Ligjit për Garancinë e Rinisë, i cili do të institucionalizojë këtë formë të mbështetjes për të rinjtë në punësim;
- ▶ Miratimi i një Ligji për Mbështetjen e Sipërmarrjes Sociale, me fokus tek të rinjtë dhe gratë, dhe qendrat për mbështetjen e ndërmarrjeve sociale në nivelin e rajoneve planore;
- ▶ Konsolidimi i këshillave ekonomikë-socialë bashkiakë në nivelin e rajoneve planore për t'i shndërruar ata në aktorë më thelbësorë të zhvillimit rajonal të ndjekur nga krijimi i këshillave trepalëshe të punës dhe promovimi i punësimit në nivelin e rajoneve planore për të forcuar dialogun social, duke përdorur po ashtu forma adekuate të bashkëpunimit ndër rajonal ;
- ▶ Rritja e mëtejshme e pagës minimale të parashikuar ligjërisht, e cila do të përmirësonte atraktivitetin e punësimit në sektorët ekonomikë me pagë më të ulët. Në atë mënyrë, ajo do të kontribuojë në rritjen e aktivitetit në tregun e punës, veçanërisht në Pollog, Shkup dhe rajonin verilindor planor, si dhe zvogëlimin e ndryshimeve në normat e aktivitetit midis burrave dhe grave;
- ▶ Formalizimi i punësimit joformal, i cili është veçanërisht karakteristik për kategoritë e prekshme të popullsisë si: gratë, të rinjtë, njerëzit me nivel të ulët arsimor dhe romët, duke u përqendruar në rajonin planor verilindje, Pollog dhe Jugperëndim, ku pozicioni i kategorive të prekshme është më i theksuar;
- ▶ Forcimi i kapaciteteve institucionale të rajoneve planore në mënyrë që të lehtësohet hyrja në tregun e punës të kategorive të cënueshme të qytetarëve, veçanërisht grave nga zonat rurale, nënave të vetme dhe grave pa arsim ose me një nivel të ulët arsimimi.

Prioriteti 1.6: Zhvillimi bujqësor dhe zhvillimi rural bazuar në avantazhet krahasuese të rajoneve planore

Rajonizimi i prodhimit bujqësor në Republikën e Maqedonisë së Veriut duhet të kontribuojë në zgjedhjen korrekte dhe rritjen e përparësisë krahasuese të prodhimit bujqësor në rajonet planore, dhe në të njëjtën kohë të përqendrohet më mirë dhe efekti më i madh i të gjitha masave mbështetëse. Në këtë drejtim, pjesëmarrja aktive e vetëqeverisjes lokale dhe institucioneve nga sistemi i zhvillimit rajonal është i rëndësishëm në mënyrë që të caktohet përparësia e përparësive krahasuese të secilit rajon planor, por edhe ndërveprimi dhe rishikimi i masave sistematike dhe strategjike për mbështetjen dhe zhvillimin e disa nën-sektorëve dhe aktiviteteve ekonomike nga Strategjia Kombëtare për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

Masat e mëposhtme janë përcaktuar për zbatimin e këtij prioriteti :

- ▶ Rritja e tokës së punueshme në Pollog, Vardar dhe rajonin planor Jugperëndimor duke rregulluar marrëdhëniet juridiko-pronësore, duke krijuar kushte për prodhimin e zonave të papunuara, si dhe shndërrimin e një pjese të kullotave, në një mënyrë që është plotësuese me masat për *Forcim ekonomik dhe konsolidimi i pronave bujqësore dhe Konsolidimi i tokës dhe mbështetja e kooperativave bujqësore* nga Strategjia Kombëtare për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural;
- ▶ Rregullimi ligjor i praktikës së trashëgimisë së tokës dhe rishpërndarja e saj midis disa trashëgimtarëve, si dhe rishikimi i politikës së tokës dhe taksave në mënyrë që të motivohet përdorimi i tokës bujqësore dhe të demotivohet posedimi i saj pa kultivim. Është veçanërisht e rëndësishme të kufizohet shndërrimi i tokës bujqësore në tokë ndërtimore për aktivitete jo-bujqësore;
- ▶ Forcimi dhe konsolidimi i pronave bujqësore në Vardar, Pollog, Jugperëndim dhe rajonin Verilindor planor nëpërmjet lehtësimit dhe përfitimeve të caktuara për fermat e vogla për të rritur ngarkesën e punës dhe rezultatet ekonomike dhe kalimin në formën ligjore të njësive ekonomike - paralelisht me prioritizimin në masat *Konsolidimi i tokës dhe mbështetja për kooperativat bujqësore* ku këto rajone

gjithashtu kanë një strukturë të dobët, por edhe inkurajim investimesh, priorizim IPARD dhe mbështetje kombëtare dhe përmirësim të mbështetjes dhe mbulimit të ekspertëve me njësitë rajonale të MBPEU. Për më tepër, është e nevojshme të inkurajohet zyrtarizimi ligjor i fermave individuale bujqësore nëpërmjet një sërë masash për të lehtësuar politikën tatimore dhe për të inkurajuar punësimin zyrtar.;

- ▶ Mbështetja dhe krijimi i parakushteve për formimin e kooperativave bujqësore në rajonet planore të Vardarit, Pollogut, Jugperëndimorit dhe Verilindorit, nëpërmjet lehtësimit dhe përfitimeve të caktuara për formimin dhe mbështetjen në punë, por edhe priorizimi i tyre në masat për *Konsolidimi i tokës dhe Inkurajimi i investimeve dhe përdorimi i burimeve të disponueshme që nuk përdoren në rajon* („brownfield“ investimet), priorizimi i IPARD dhe mbështetja kombëtare. Në drejtim të konsolidimit të tokës, nevojitet mbështetje për të kopjuar përvojat e Projektit të Konsolidimit të Tokës FAO në Pollog dhe Rajonin Planor Verilindor;
- ▶ Mbështetja, nxitja dhe krijimi i parakushteve për rritjen e investimeve të përgjithshme në rajonet planore të Jugperëndimorit, Verilindorit, Vardarit, Juglindorit dhe Pollogut, por edhe priorizimi i tyre në masat për Konsolidimin e tokës dhe Inkurajimi i investimeve dhe përdorimi i burimeve të disponueshme që nuk përdoren në rajon („brownfield“ investimeve), priorizimi i IPARD dhe mbështetja kombëtare. Është e rëndësishme të krijohen kushte më të mira për kreditimin e fermave bujqësore, dhe veçanërisht e rëndësishme është krijimi i një fondi garancie kombëtare për bujqësinë dhe zhvillimin rural. Mbështetje për përsëritje të përvojave nga projekti FAO për konsolidimin e tokës në Pollog dhe rajonin planor Verilindor, dhe veçanërisht në pjesën e krijimit të parakushteve dhe infrastrukturës së nevojshme (rrugë, ujtje, energji elektrike, etj.), për zbatim më efikas të konsolidimit;
- ▶ Mbështetja, inkurajimi dhe krijimi i parakushteve për rritjen e investimeve në burimet dhe sistemet e ujitjes në Vardar, rajonin planor Lindor dhe Verilindor, si rajone me mundësinë më të kufizuar të fermave bujqësore në ujë. Kjo masë është veçanërisht e rëndësishme për rajonin planor të Vardarit, sepse është më e prekshme ndaj ndryshimeve klimatike, d.m.th., hardhia si kulturë ka nevojë për ujtje dhe është e ndjeshme ndaj mungesës së ujit. Është veçanërisht e rëndësishme për të gjitha institucionet përkatëse të përqendrohen në tërheqjen e investimeve të huaja për rehabilitimin ose ndërtimin e sistemeve të reja të ujitjes.;
- ▶ Krijimi i parakushteve për monitorim dhe raportim të rregullt mbi mbështetjen nga Programi Kombëtar për zhvillimin e bujqësisë në nivelin e rajoneve planore;
- ▶ Priorizimi, renditja më e lartë dhe krijimi i parakushteve për rritjen e përdorimit të IPARD në rajonin planor të Pollogut dhe Verilindjes, dhe në të njëjtën kohë drejtimi i politikave që synojnë forcimin e strukturës së prodhimit dhe vlerës më të madhe të shtuar në to, përfshirë rajonin planor Lindje dhe Jugperëndim, në mënyrë që të fitohet vlera më e madhe e prodhimit bujqësor;
- ▶ Përfshirja e veçorive të rajoneve planore në Strategjinë Kombëtare për Bujqësi dhe Zhvillim Rural në mënyrë që të caktohet më mirë përparësia e mbështetjes dhe programimit sipas përparësive të tyre krahasuese, si dhe mbështetjes më të madhe dhe përparësive të masave të diversifikimit dhe aktiviteteve shtesë ekonomike për rajone që nuk kanë përparësi krahasuese, të tilla si Verilindja, por edhe rajoni planor Jugperëndimor dhe Lindor. Në këtë drejtim, specifikat e prodhimit bujqësor duhet të merren parasysh, dhe rajonizimi mund të bëhet në më shumë detaje, duke pasur parasysh që ekspertët e frutave po avokojnë për rajonizimin në nivelin e të korrave, dhe në aspektin e përparësive krahasuese të rajoneve për të ndryshme sistemi i mbarështimit të bagëtive (kullotja, majmëria në vend, mishi ose qumështi) etj..;
- ▶ Krijimi i zonave agroindustriale si qendra për inkurajimin dhe lehtësimin e aktiviteteve ekonomike në bujqësi. Ato duhet të vendosen duke ndjekur shembullin e zonave

industriale (zona speciale, por edhe përdorimi i burimeve të disponueshme që nuk përdoren në rajon - të ashtuquajturat "brownfield" investimet ose brenda zonave ekzistuese industriale) me disa parakushte dhe përfitime për investitorët. Nga një aspekt funksional, por edhe rajonal, krijimi i një zone të përbashkët agroindustriale për rajonin planor Verilindor, Lindor dhe Juglindor duhet të jetë një përparësi, dhe më pas për Pollogut dhe rajonin planor Jugperëndimor. Duke marrë parasysh që Rajoni i Vardarit është i vetmi rajon në të cilin nuk ka, dhe duke pasur parasysh rëndësinë e prodhimit bujqësor për të njëjtin, por edhe për rajonin e Pellagonisë, duhet të bëhen përpjekje për të krijuar një zonë të përbashkët agroindustriale për këto dy rajone planore;

- Krijimi i një sistemi operativ për parandalimin dhe menaxhimin e zjarreve në pyje në Pellagonisë, rajoni planor Lindor dhe Juglindor. Në këtë drejtim, bashkëpunimi me Qendrën e Menaxhimit të Krizave dhe Drejtorinë për Mbrojtjen dhe Shpëtimin është i një rëndësie të veçantë. Për më tepër, mobilizimi i aktorëve lokalë dhe rajonalë, veçanërisht shoqatat e alpinizmit, ambientalistët, përfaqësuesit e bashkësive lokale, etj., Trajnimi i tyre dhe pjesëmarrja vullnetare në parandalimin dhe menaxhimin e zjarrit gjithashtu mund të kontribuojnë në mbrojtjen nga zjarri. Për më tepër, në mbrojtjen e pyjeve, përfshirë rajonin planor Jug-Perëndim, qëllimet dhe masat strategjike për përdorimin e burimeve të ripërtëritshme të energjisë dhe efikasitetin e energjisë mund të kontribuojnë, veçanërisht nëpërmjet përdorimit të mbeturinave të krasitjes në Pellagonisë, Juglindore dhe Vardar. rajoni planor, si dhe prodhimi i biogazit dhe biokarburanteve në Pellagonisë, Vardarit, Lindja dhe rajoni planor Pollogut;
- Forcimi i pozitës së grave në zonat rurale duke promovuar të drejtën e pronësisë dhe të drejtën e disponimit të burimeve (financiare dhe jo-financiare);
- Inkurajimi dhe përparësia e pjesëmarrjes së grave si bartëse të fermave bujqësore duke u lidhur me masat për *Forcimi ekonomik dhe konsolidimi i pronave bujqësore, konsolidimi i tokës bujqësore, por edhe masat për zyrtarizimin ligjor të fermave individuale bujqësore dhe punësimin zyrtar të grave*;
- Ndërtimi i kapaciteteve të grave si sipërmarrëse, por edhe kualifikimet dhe ekspertiza e tyre për pjesëmarrje më të madhe në fuqinë punëtore zyrtare / të paguar;
- Krijimi i një baze të dhënash të përshtatshme në nivelin rajonal të të dhënave të ndara sipas gjinisë në mënyrë që nëpërmjet një analize të plotë të mund të planifikohen dhe zhvillohen strategji, politika dhe masa të ardhshme për të mbështetur gratë në bujqësi dhe zonat rurale;
- Mbështetje e shtuar për mbrojtjen dhe promovimin e veçorive dhe produkteve tradicionale në rajonet planore (fasulet / mollët e Tetovës, djathi i Mariosës / Berovës, patatet Pallankës, qengji / djathi i Malit Sharr, molla e Resnjës, etj.). Përveç produkteve bujqësore, mbrojtja dhe promovimi i tipareve të njohura rajonalisht dhe përparësive krahasuese në drejtim të zhvillimit të turizmit rural dhe sportit (gjuetia dhe peshkimi) turizmi, por edhe mbrojtja dhe promovimi i kulturës dhe pamjeve të tjera dhe tiparet tradicionale të rajoneve është i rëndësishëm.;
- Krijimi i një Zyre të veçantë për turizmin malor dhe përmbajtjen malore, përgjegjës për përcaktimin dhe menaxhimin e investimeve të pritshme vendore, publike dhe private dhe të huaja, zbatimin e një sistemi ndryshimesh në këtë segment dhe pozicionimin e vendit në tregun rajonal dhe europian për turizmin e integruar malor . Kjo zyrë duhet të përqendrohet në zhvillimin e Malit Sharr, Mavrovë, Matka, Pelister dhe Galicicë dhe zhvillimin e turizmit në majën Car (Carev Vrv) në Malet e Osogovës, në një mënyrë të qëndrueshme. Kjo pasohet nga nevoja për të rindërtuar shtëpizat ekzistuese malore dhe për të ndërtuar shtëpi të reja duke përcaktuar një

model për menaxhimin dhe investimin në to dhe gjurmimin dhe promovimin e shtigjeve zyrtare të alpinizmit;

- Mbështetja dhe zbatimi i masave për adaptimin dhe zbutjen e ndryshimit të klimës për rajonin planor të Juglindjes dhe Vardarit (rekomandime nga Komunikata e Tretë dhe e Katërt Kombëtare për Ndryshimet Klimatike), si dhe mbështetje për analiza më të hollësishme rajonale dhe formulimin e strategjive dhe planeve rajonale në lidhje me ndryshimi i klimës.

Prioriteti 1.7: Ulja e ndikimeve negative dhe përmirësimi i mbrojtjes së mjedisit në rajonet planore, duke arritur një rezistencë më të madhe ndaj ndryshimeve klimatike dhe duke udhëhequr një cikël investimesh më dinamike dhe të shumëfishuara.

Arritja e këtij prioriteti është një nga sfidat më të mëdha, kryesisht për shkak të numrit të madh të investimeve të prapambetura. Investimet për mbrojtjen e mjedisit në periudhën 2013-2018 u përqendruan në katër sektorë: menaxhimi i mbeturinave (pjesëmarrje mesatare prej 39% në investimet totale); menaxhimi i ujërave të ndotura (20%); furnizimi me ujë (17%); mbrojtja e ajrit (15%), dhe në totalit u caktuan 0.4% - 0.77% të buxhetit vjetor të shtetit ose 0.14% - 0.2% e PBB-së që është shumë larg nga e mjaftueshme për të mbuluar të gjitha nevojat e ky sektor sidomos në kontekstin e zbatimit gradual të kërkesave financiare të direktivave të BE-së në lidhje me mjedisin dhe ndryshimet klimatike. Vlerësimet e dhëna në dokumentet përkatëse strategjike kombëtare në këtë fushë janë se zbatimi i direktivave të BE-së për furnizimin me ujë, kanalizimet dhe trajtimin e ujërave të zeza deri në vitin 2040 kërkon një cikël investimesh prej mbi 1.5 miliardë euro, për të kapërcyer sfidat e ndotjes së ajrit dhe të synuara kryesisht për të zvogëluar ndotjen e grimcave në vendbanimet urbane nevojiten mbi 300 milion euro (këto investime janë nën presion të madh për shkak të pasojave jashtëzakonisht negative në shëndetin e popullatës), për vendosjen e plotë të sistemeve të administrimit të mbetjeve në nivel rajonal, një minimum prej 150 milion EURO dhe kjo vonesë investimesh duhet të pasohet nga investime për sanimin e ndotjes historike (të ashtuquajturat zona të nxehta industriale), krijimi i një sistemi të qëndrueshëm financimi për mbrojtja e natyrës dhe mbrojtja e zonave të mbrojtura si dhe për zbutjen dhe adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike dhe veçanërisht për parandalimin e rreziqeve nga përmytjet dhe zjarret në pyje. Një sfidë e veçantë për rajonet planore dhe komunat brenda tyre është kapaciteti ekzistues në burimet njerëzore dhe në periudhën afatshkurtër mungesa e burimeve financiare për mirëmbajtjen e rregullt të pajisjeve në instalimet që janë ndërtuar. Fondet për mirëmbajtjen e investimeve duhet të planifikohen siç duhet dhe kështu të vendosin një sistem të qëndrueshëm financimi për mbrojtjen e mjedisit. Një numër studimesh krahasuese tregojnë se përfitimet e një cikli të intensifikuar investimesh në lidhje me mbrojtjen e mjedisit janë më të larta se kostot, kryesisht për shkak të mundësisë së kalimit në një ekonomi të gjelbër nëpërmjet zhvillimit të segmenteve specifike të tregut dhe krijimit të vendeve të reja të punës dhe me cilësi të "gjelbër", dhe janë në përputhje me parimet dhe përparësitë e përcaktuara në të ashtuquajturat Marrëveshja e Gjelbër e Bashkimit Europian dhe Agjenda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor.

Deficiti i infrastrukturës moderne ekologjike dhe komunale krijon gjithashtu pasoja sociale. Për ta ilustruar, 18% e familjeve në komunitetet rome nuk kanë qasje në sistemin e kanalizimit, 30% nuk kanë tualet në shtëpi, 20% nuk kanë tualet me banjë dhe rreth 10% e familjeve rome nuk kanë ujë të pijshëm brenda shtëpisë. Nga 14 komuna me komunitete rome në nivelin komunal, situata është më e prekshme në Shuto Orizari (rajonin planor i Shkupit), Prilep (Pellagonisë) dhe Kumanovë (rajonin planor Verilindor).

Masat e mëposhtme janë përcaktuar për zbatimin e këtij përparësie:

- Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës për shërbimet e ujit në të gjitha rajonet planore:
  - Ndërtimi i digës Konsko në rajonin planor Juglindor, digës Reçani në rajonin planor Lindor dhe digës Vakuf në rajonin planor Verilindor;

- Përmirësimi i mbulimit të popullsisë me furnizim me ujë publik në Pollog dhe rajonin planor Verilindor;
- Ndërtimi me përparësi i rrjetit të furnizimit me ujë prej gjithsej 290 km në komunitat: Vallandovë, Krivogashtani, Mogilla, Resnje, Likovë, Nagoriçan të Vjetër, Haraçinë dhe Zhelinë;
- Kapja e burimeve të reja të ujit që do të eliminonin deficitin e ujit të pijshëm, veçanërisht në Kumanovë dhe Likovë në rajonin verilindor planor dhe Zhelinë në rajonin planor të Pollogut;
- Rindërtimi i rrjetit të furnizimit me ujë në zonat rurale në gjatësi prej 90890 km;
- Ndërtimi me përparësi i stacioneve të reja për trajtimin e ujit të pijshëm në komunitat Çeshinovë-Obleshevë, Bosillovë, Vallandovë, Novo sellë, Zhelinë, Jegunovcë, Tearcë, Likovë dhe Haraçinë, me kapacitet total prej ~610 l/s;
- Përmirësimi i infrastrukturës për mbledhjen e ujërave të ndotura komunale me një gjatësi totale prej 1,330 km rrjet të ri të kanalizimeve, në të gjitha rajonet planore, me fokus prioritar në Pollogut, rajonin planor Jugperëndimor dhe Verilindor, si rajone që kanë mbulimin e rrjetit të kanalizimeve nën mesataren kombëtare;
- Ndërtimi me përparësi i sistemeve të kolektorëve dhe impianteve të reja të trajtimit të ujërave të zeza urbane në: rajoni planor i Shkupit - qyteti i Shkupit dhe Zelenikovë; Rajoni planor të Pollogut - Tetovë; Rajoni planor të Pellagonisë - Manastir, rajoni planor Lindor – Koçani (i ndërtuar por jo i vënë në përdorim) dhe Makedonska Kamenica, rajoni planor të Vardarit – Shën Nikollë dhe Veles (të gjitha në periudhën deri në vitin 2025) dhe 9 impiante të tjera trajtimi për të tjerët planifikimi i rajoneve që janë planifikuar të ndërtohen deri në vitin 2029, kur numri i përgjithshëm i impianteve të trajtimit do të ishte 41, me një popullsi totale ekuivalente prej 1,650,173, e cila do të ishte afër 80% të popullsisë totale;
- Rehabilitimi prioritar i sistemeve të ujitjes në rajonin planor Jugperëndimor, Juglindor, Pollog dhe Verilindje;
- Ndërtimi me përparësi i sistemeve të reja të ujitjes në rajonin planor Juglindor (lugina e Vardarit të Jugut), rajoni planor Vardarit (Lisiçe), rajoni planor Lindor (Zletovica), rajoni planor Juglindor (Markova Reka -Lumi Markova) dhe rajoni planor Pollogut (Raven-Reçica);
- Përgatitja, miratimi dhe zbatimi i Planeve të Menaxhimit të Pellgjeve Lumore.
- Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës së menaxhimit të mbetjeve në të gjitha rajonet planore;
- Vendosja e sistemeve të integruara të menaxhimit të mbetjeve në të gjitha rajonet planore;
- Zgjerimi i shërbimit të grumbullimit dhe transportit të mbeturinave në të gjitha rajonet, me theks të veçantë në rajonin Jugperëndimor që ka përqindjen më të ulët të mbetjeve të mbledhura;
- Deri në fund të kësaj dekade, ndërtimi i deponive të reja rajonale sipas standardeve të BE-së dhe mbyllja e deponive të vjetra komunale në të gjitha rajonet planore;
- Rritja e vazhdueshme e ndërgjegjësimit publik nëpërmjet fushatave publike dhe bisedave me familjet dhe industrinë, forcimin e kapaciteteve të shërbimeve publike dhe prokurimin e pajisjeve në mënyrë që të rritet përqindja e riciklimit të mbetjeve komunale në 25% në rajonin planor Verilindor dhe Lindor, dhe 35% në Juglindor, Jugperëndimor, Pellagonisë, Pollogut, Vardar dhe rajoni planor të Shkupit;
- Miratimi dhe zbatimi i Planit Kombëtar për parandalimin e asgjësimit të mbeturinave si dhe ligjeve dhe akteve nënligjore të reja në këtë fushë.

- Sigurimi i ajrit më të mirë të ambientit në të gjitha rajonet planore, por me një fokus në kryeqytetin Shkup dhe vendbanimet më të mëdha urbane;
- Kryerja e inspektimit dhe kontrollit më efikas;
- Ndryshimi i Ligjit për Cilësinë e Ajrit të Ambientit, në mënyrë që të rregullojë në mënyrë të qartë përgatitjen e planeve komunale të cilësisë së ajrit dhe planet e veprimit afatshkurtra, si dhe për të mundësuar zbatimin më efikas të masave për të përmirësuar cilësinë e ajrit;
- Përgatitja dhe miratimi i një Plani të ri Kombëtar 5-vjeçar për mbrojtjen e ajrit të ambientit me përcaktimin e saktë të nevojave për investime, priorizimin e investimeve dhe me një përbërës të fortë rajonal;
- Përgatitja dhe miratimi i planeve të cilësisë së ajrit të ambientit nga të gjitha komunat urbane;
- Mirëmbajtja dhe azhurnimi i rregullt i rrjetit kombëtar për monitorimin e cilësisë së ajrit;
- Miratimi i Ligjit për Emisionet Industriale dhe sigurimi i linjave të buta të kreditit për prokurimin e pajisjeve dhe teknologjive të reja për zvogëlimin e ndotjes së mjedisit për kapacitete të vogla, të mesme dhe të mëdha, me lehtësimin e taksave për importin;
- Kalimi i përsheptuar i lejeve A-PIKN dhe B-PIKN për pajtueshmëri me planin operativ (LHPO) në lejet mjedisore të integruara A dhe B duke përmbushur kushtet e përcaktuara në planet operationale në secilin prej LHPO të instalimeve, si dhe lëshimin e A-LIE dhe B-LIE të instalimeve të reja.
- Miratimi i Ligjit për Ndryshimet në Ligjin për Automjetet në drejtim të kufizimeve të trafikut në lidhje me klasat Euro;
- Përmirësimi i efikasitetit të energjisë dhe stimulimi i përdorimit të karburanteve më të qëndrueshëm në sektorët e strehimit dhe energjisë (përfshirë industrinë);
- Zhvillimi i rrjetit të gazsjellësit terciar në qytetin e Shkupit por edhe zhvillimi gradual në të gjitha vendbanimet e qytetit ku ka qasje në një rrjet dytësor
- Ashpërsimi i rregulloreve për lagështinë e druve të zjarrit sepse ndikon drejtpërdrejt në rritjen e konsumit, zbatimin e tyre dhe sanksionimin e vazhdueshëm të shkeljeve;
- Zëvendësimi i sistemeve ekzistuese jo-ekologjike të ngrohjes në familje, kopshte, shkolla fillore dhe të mesme, ndërtesa shëndetësore dhe administrative në qytetet më të ndotura, me ndezës gazi, inverterë AC, sisteme VRF dhe pompa nxehtësie, si dhe instalim të paneleve fotovoltaike në ndërtesat publike, kompensim në një pjesë të kostove për sistemet e mbledhura diellore termike në familje, etj;
- Prokurimi i pastruesve të ajrit për kopshte, shkolla dhe ndërtesa shëndetësore dhe administrative, si dhe mbështetje për instalimin e filtrave në ndërmarrjet e vogla dhe të mesme që lëshojnë substanca të dëmshme në ajër;
- Rinovimi i parkut të automjeteve të pasagjerëve, por edhe i autobusëve në transportin publik (minimumi i metanit, klasa EURO 6) dhe modernizimi i mëtejshëm i transportit publik (makinë elektrike dhe hibride);
- Subvencione për blerjen e biçikletave dhe e-skuterëve dhe masave të tjera aktive.
- Përmirësimi i menaxhimit të zonave të mbrojtura në të gjitha rajonet planore;
- Krijimi i plotë i zonave të mbrojtura funksionalisht të lidhura si një rrjet ekologjik i pajtueshëm me standardet e NATURA 2000 (rrjeti i zonave të mbrojtura të BE) deri në fund të kësaj dekade (Mali Sharr, Malet e Osogovës, Kalaja Çengëne, liqeni i Ohrit, kënetat e Studenodishkës, Matka, Jabllanica, etj.).

- Përgatitja e planeve për menaxhimin e zonave të mbrojtura, planeve të veprimit dhe programeve për mbrojtjen e ekosistemeve dhe habitateve të specieve, rivlerësimi dhe deklarimi i zonave ekzistuese të mbrojtura, vlerësimi dhe shpallja e zonave të reja të mbrojtura nëpërmjet zbatimit të qëndrueshëm të politikave të miratuara në këtë ligj dhe zonë;
- Ndalimi i ndërtimit të hidrocentraleve të rinj të vegjël në zonat e mbrojtura;
- Menaxhimi i përmirësuar i zonave të mbrojtura nëpërmjet rritjes së fondeve dhe veçanërisht nëpërmjet aplikimit të vazhdueshëm të pagesave për shërbimet e eko-sistemit, përfshirjes së komunave dhe krijimit të formave të bashkëpunimit dhe bashkëpunimit ndër-komunal në nivelin e rajoneve planore.
- Rehabilitimi i pikave të nxehta industriale në rajonet planore;
- Përgatitja e dokumentacionit teknik dhe zbatimi i planeve për rehabilitimin prioritar të pikave të nxehta industriale në rajonin planor të Shkupit - OHIS dhe MAKSTIL, rajoni planor Pellagonisë – KME Manastiri, rajoni planor të Pollogut - Jugohrom, Rajoni planor i Vardarit - KMK Zletovë - shkëmborja, rajoni planor Jugperëndimori - KME Oslomej, të gjitha deri në vitin 2025 dhe deri në 2029 për të bërë sanimin e 6 pikave të tjera historike.
- Zbutja e efekteve negative të ndryshimit të klimës në të gjitha rajonet planore;
- Miratimi i një ligji për veprimin e klimës dhe përgatitja e strategjive të ndryshimit të klimës në të gjitha rajonet planore;
- Rritja e ndjeshme e investimeve në eficientësinë e energjisë, por edhe realizimi i masave të propozuara në dokumentet e planifikimit strategjik në fushën e ndryshimit të klimës dhe adaptimi ndaj ndryshimeve klimatike, përgatitja e të cilave është në proces;
- Futja e sistemeve të djegies së gazit në deponi gjatë ndërtimit të deponive rajonale, ku do të kryhet trajtimi mekanik dhe biologjik i mbetjeve me kompostim;
- Identifikimi i kategorive më të prekshme të popullsisë, grave, burrave dhe fëmijëve që do të preken më shumë nga ndryshimi i klimës dhe mbështetja e tyre në planet e menaxhimit të rrezikut (nga përmbajtjet, zjarret në pyje dhe pasojat e tjera të ndryshimit të klimës) dhe krijimi i një sistemi grumbullimi dhe analizimin e të dhënave mjedisore dhe ndryshimeve klimatike të ndara sipas gjinisë dhe zhvillimin e treguesve gjinorë.

Qëllimi strategjik 2: Rajone planore tërheqëse me shërbime të përmirësuara lokale, qasje efektive në tregun e punës, duke siguruar një shkallë më të lartë të barazisë gjinore dhe mbrojtje efektive sociale të grupeve më të rrezikuara të popullsisë

Ulja efektive dhe e matshme e pabarazive në zhvillimin shoqëror midis dhe brenda rajoneve planore është e mundur nëpërmjet një harmonizimi të qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës të arsimit me nevojat e tregut të punës, mbështetjes së shtuar për krijimin e vendeve të punës për të rinjtë, gratë dhe të gjitha grupet e ndjeshme të popullatës, shërbime të avancuara komunale dhe sociale lokale, siguroi një shkallë më të lartë të barazisë gjinore dhe mbrojtje efektive sociale në mënyrë që të rritet tërheqja e rajoneve planore dhe kështu të mbahet popullata në vendbanimin.

Prioriteti 2.1: Stimulimi i zhvillimit të zonave të pazhvilluara, zonat e shpopulluara dhe zonave me nevoja specifike për zhvillim

Është e nevojshme të krijohet politika të përshtatshme ekonomike dhe sociale dhe masa aktive dhe të synuara mirë për të zvogëluar emigracionin jashtë vendit dhe në rajonin planor të Shkupit si një rajon nën presionin më të fortë demografik. Këto masa janë të domosdoshme për të ruajtur popullsinë në zonën ku ata jetojnë dhe fokusi kryesor duhet të jetë

në uljen e varfërisë dhe sigurimin e mbështetjes institucionale për pjesët më të rrezikuara të popullsisë, përfshirë gratë dhe të rinjtë, veçanërisht në zonat rurale. Këto politika dhe masa duhet të kontribuojnë në ndryshimin e karakterit funksional të zonës rurale dhe pasurimin e ekonomisë në tërësi, nëpërmjet shpërndarjes së duhur të veçorive të zonave rurale të objekteve industriale (nga industria e lehtë jo ndotëse, kryesisht nga sektori agro-industrial) i krijuar nga investitorë vendas dhe të huaj.

Për identifikim më të saktë të zonave me nevoja specifike të zhvillimit dhe targetim më të mirë me masat aktive është e nevojshme të rishikohet lista e tyre e cila aktualisht mbulon 2/3 e numrit të përgjithshëm të vendbanimeve dhe 2/3 e sipërfaqes së shtetit dhe si e tillë është jopraktike dhe nuk siguron një bazë solide për krijimin dhe zbatimin më saktësisht të politikave të synuara të zhvillimit dhe masat.

Masat e mëposhtme janë përcaktuar për zbatimin e këtij përparësie:

- Rritja e shumës së fondeve të destinuara për ndërtimin e banesave sociale në zona me trend të shpopullimit në mënyrë që t'u ndahen të rinjve dhe çifteve të martuara me çmime shumë të favorshme;
- Sigurimi i ngastrave falas (deri në 300 m²) me tarifa simbolike komunale për ndërtim dhe infrastrukturë të siguruar në zona me nevoja specifike për zhvillim;
Dy masat e përmendura më sipër do të mbulonin familjet me të ardhura mujore deri në 30,000 denarë me një limit të moshës së lartë prej 35 vjetësh, çifte të reja të martuara dhe familje të mëdha por edhe familje me një prind, gratë viktime të dhunës me bazë gjinore, të rinjtë që nuk janë të martuar dhe kategoritë e tjera, në përputhje me analizën e kryer dhe situatën e krijuar në komunitet. Sipas gjetjeve të analizës, ky grup masash duhet të zbatohet si përparësi në Vardarin dhe rajonin planor Lindor dhe më pas në Pellagonisë dhe rajonin planor Jug-Lindje.
- Krijimi i krijimit të vendeve të punës veçanërisht për kategoritë më të prekshme të popullsisë, grave dhe të rinjve dhe me një fokus në zonat rurale dhe qytetet e vogla dhe kryesisht në rajonin planor të Pellagonisë si një rajon me plakjen më intensive demografike;
- Inkurajimi i vlerave më të larta të shkallës së rritjes natyrore veçanërisht në rajonin planor të Pellagonisë, Lindje, Vardarit, Juglindore, Jugperëndimore dhe Verilindor, nëpërmjet:
  - Përcaktimi i së drejtës për orë pune fleksibile për nënat me më shumë fëmijë;
  - Mbrojtja ligjore e grave shtatzëna nga marrja e vendimeve të pushimit nga puna gjatë shtatzënisë dhe lejes së lindjes;
  - Përmirësimi i qasjes së grave në kujdesin shëndetësor, kryesisht klinikat dhe operacionet gjinekologjike në zonat rurale;
  - Rritja e mbulimit të fëmijëve në institucionet parashkollore nëpërmjet ndërtimit të më shumë kopshteve, veçanërisht në zonat rurale, si dhe mënyrave të tjera të kujdesit për fëmijët (hapja e qendrave për zhvillimin e fëmijërisë së hershme, etj.) si dhe promovimi i pushimit të përbashkët prindëror;
- Sigurimi i kujdesit ditor falas në institucionet e kujdesit për fëmijët për prindërit me një numër të madh të fëmijëve të ndjekur nga sigurimi i ndihmës financiare dhe mbështetje për arsimimin e fëmijëve nga familje të mëdha.
- Shtërngimi i kushteve për fitimin e mjeteve të jetesës në qytetin e Shkupit dhe në komunat e rajonit planor të Shkupit me qëllim të demotivimit të migrimeve intensive në kryeqytetin e vendit;
- Themelimi i një Instituti Kombëtar Demografik i ngarkuar me kërkimin e thelluar shkencor mbi ndryshimet në numrin dhe strukturën e popullsisë, migracionit dhe politikave të popullsisë, i cili do të bashkëpunonte drejtpërdrejt me të gjitha institucionet e nënsistemit për një zhvillim rajonal të ekuilibruar, kryesisht me BZHR dhe QZHRP. Ky partneritet do të inkurajonte projekte të hollësishme kërkimore

shkencore për të analizuar situatën me popullatën në të gjitha rajonet planore dhe sipas gjetjeve do të mundësonte targetimin më të mirë të popullatës nëpërmjet masave aktive për të përmirësuar pamjen demografike.

- Përgatitja e një studimi të thelluar shkencor dhe profesional me karakter ndërdisiplinor i cili do të përmirësojë metodologjinë për përcaktimin e fushave me nevoja specifike të zhvillimit sipas kriterëve të krijuara rishtazi. Në të njëjtën kohë, është i nevojshëm inventarizimi i saktë dhe vlerësimi i hapësirës së zënë nga këto zona, në mënyrë që të përcaktohen mjetet dhe mënyrat për zhvillimin e tyre dhe qëndrueshmërinë demografike, ekonomike, sociale dhe ekologjike. Ky studim duhet gjithashtu të ofrojë zgjidhje për harmonizimin e pjesëve të ndërlidhura të kornizës normative dhe për zbatimin e të cilave janë përgjegjëse MVL dhe MBPEU dhe kështu të kapërcejë mbivendosjet ekzistuese.

Prioriteti 2.2: Krijimi i një sistemi të planifikimit hapësinor modern me një komponent të fortë rajonal dhe krijimi i një infrastrukture njohurish në fushën e planifikimit hapësinor rajonal

Planet hapësinore janë të domosdoshme për përgatitjen e planeve cilësore urbane si dokumente rregullatore të nevojshme për planifikimin e drejtimit të zhvillimit hapësinor të vendbanimeve, kontrollin dhe parandalimin e zhvillimit natyror, shndërrimin e pakontrolluar të tokës prodhuese dhe përdorimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore. Sipas gjetjeve të paraqitura më parë mbi pabarazitë në aspektin e mbulimit të rajoneve me dokumentacionin e planifikimit dhe zonës së urbanizuar si përqindje e territorit të përgjithshëm të rajoneve planore, rajone prioritare në të cilat duhet të ndahen fonde për përgatitjen dhe miratimin e hapësirës rajonale dhe bazuar në të planet urbane janë Vardari, Jugperëndimi, Lindja, Juglindja dhe rajoni planor Pellagonisë.

Masat e mëposhtme janë përcaktuar për zbatimin e këtij përparësie :

- Miratimi i Ligjit për Planifikim Hapësinor, si kornizë themelore ligjore për procesin e përgatitjes dhe miratimit të Planit të ri Hapësinor të Republikës së Maqedonisë së Veriut, planet hapësinore rajonale, si dhe instrumentet, masat dhe aktivitetet për zbatimin e tij;
- Përgatitja dhe miratimi i të gjitha akteve nënligjore të nevojshme që do të kompletojnë të gjithë rregulloren në fushën e planifikimit hapësinor rajonal dhe si përparësi është përgatitja e një Metodologjie të re të Planifikimit Hapësinor, e harmonizuar me ndryshimet politike, ekonomike dhe sociale në vend dhe metodologjinë e BE-së për planifikimin hapësinor;
- Emërimi i një institucioni nga nënsistemi për zhvillimin rajonal me përgjegjësi të drejtpërdrejtë për planifikimin hapësinor rajonal që do të punonte më ngushtë me Agjencinë për Planifikim Hapësinor. Në këtë drejtim, BZHR është më e përshtatshme me rjetin QZHRP, por në mënyrë që të zgjerojnë fushën e tyre të kompetencës, është e nevojshme të forcojnë kapacitetin e tyre organizativ, personel dhe financiar;
- Zgjerimi i mandatit të Këshillave për Zhvillimin e Rajoneve planore ose në mënyrë alternative krijoni një organ të veçantë këshillues për planifikimin hapësinor rajonal në secilin rajon planor me detyrën e monitorimit, vlerësimit dhe zhvillimit të planifikimit hapësinor rajonal dhe sigurimin e këshillave në përgatitjen e planeve hapësinore rajonale. Përfaqësuesit e të gjithë aktorëve duhet të përfshihen në këtë organ në mënyrë që të mundësojnë zgjidhjen e të gjitha dilemave dhe interesave të ndryshëm gjatë procesit të përgatitjes dhe miratimit të zgjidhjeve përfundimtare të planifikimit hapësinor;
- Përgatitja dhe miratimi i një Plani të ri Hapësinor të Republikës së Maqedonisë së Veriut si strategji nacionale për zhvillimin hapësinor të vendit dhe dokument zhvillimi afatgjatë për organizimin, përdorimin dhe mbrojtjen e territorit të vendit;

- Përgatitja dhe miratimi i planeve hapësinore rajonale për të gjitha rajonet planore, si dokumentet më të larta strategjike për rregullimin e hapësirës së rajoneve planore dhe integrimin e të gjitha sferave të zhvillimit hapësinor të rajoneve, në mënyrë që të përdoren në mënyrë racionale burimet natyrore dhe faktorët e zhvillimit dhe potencialet e vendosura në mbi parimin e zhvillimit të qëndrueshëm;
- Forcimi financiar i planifikimit hapësinor rajonal duke krijuar burime të rregullta dhe të qëndrueshme të financimit në mënyrë që të rritet mbulimi i rajoneve me dokumentacionin e planifikimit hapësinor.

Prioriteti 2.3: Sigurimi i kohezionit më të madh shoqëror midis dhe në suaza të rajoneve planore

Analiza e kryer identifikoi pabarazi të theksuara midis rajoneve planore në zhvillimin shoqëror. Në këtë mënyrë, pabarazitë e regjistruara në rajonet planore në treguesit individualë dhe në fushën e zhvillimit shoqëror janë më të theksuara në rajonin Verilindor dhe të Pollogut.

Masat e mëposhtme janë përcaktuar për zbatimin e këtij përparësie :

- Ulja e varfërisë dhe përjashtimit social në rajonet planore:
  - Ulja e shkallës së njerëzve të varfër duke u rritur ndarjet e buxhetit, fusha e programeve dhe mbulimi i përdoruesve me masa aktive të tregut të punës; duke mbajtur më tej një raport të pranueshëm midis pensionit mesatar dhe pagës mesatare neto; rritje e mëtejshme e pagës minimale në mënyrë që të tejkalohet kufiri i varfërisë midis të punësuarve. Në të njëjtën kohë, nevojiten programe speciale për dy rajonet më të rrezikuara planore - Verilindjen dhe Pollogun;
  - Reduktimi i përjashtimit social të të rinjve nëpërmjet rritjes së aktivizimit të të rinjve në tregun e punës me zgjerimin e mëtejshëm të programeve aktuale, duke ruajtur vazhdimisht mbulimin e të paktën 30% të të rinjve deri në 29 vjeç çdo vit me masa aktive të punësimit, të cilat do të shkalla e të rinjve që nuk janë të punësuar ose të përfshirë në arsim ose trajnim (NEET, 15-29) u ul me 1 pikë përqindje në vit;
  - Avancimi i menaxhimit të varfërisë dhe përjashtimit social në nivelin nën-kombëtar duke forcuar rolin e autoriteteve lokale në trajtimin e varfërisë dhe përjashtimit social; ndërtimi i kapaciteteve dhe burimeve me qëllim të ndërtimit të kohezionit shoqëror; forcimi i mëtejshëm i funksioneve sociale të komunave në nivelin strategjik dhe operacional;
  - Rritja e aktivizimit dhe punësimit të kategorive të prekshme të personave në rrezik të rrezikut shoqëror dhe varfërisë - mbi të gjitha, përfituesit e ndihmës minimale të garantuar, personat me aftësi të kufizuara, gratë (sidomos nga zonat rurale dhe me arsim të ulët), anëtarët e komunitetit rom. Një fokus i veçantë është i nevojshëm për aktivizimin e përdoruesve të NMG nga Rajoni Planor Verilindor.
  - Reduktimi dhe parandalimi i përjashtimit digjital në rajonet planore duke përgatitur një strategji për përfshirjen digjitale; subvencionimi i mbulimit të plotë të familjeve me internet; digjitalizimi i mëtejshëm i shërbimeve publike deri në arrijen e shërbimit të plotë digjital dhe disponueshmërisë universale deri në vitin 2025.
- Përmirësimi i mbrojtjes sociale në rajonet planore:
  - Përshtatja e mëtejshme dhe synimi i përmirësuar i përfitimeve sociale për personat dhe familjet në rrezik shoqëror në funksion të efektivitetit të tyre më të madh në uljen e varfërisë me një fokus të veçantë në Rajonin planor Verilindor;
  - Decentralizimi i forcuar, bashkëpunimi i zgjeruar ndër-komunal dhe rajonal në mënyrë që të rritet disponueshmëria e shërbimeve sociale nëpërmjet

ndryshimeve në strukturën menaxhuese të Qendrave për Punë Sociale me përfaqësim të shtuar të komunave; krijimin dhe arritjen e funksionalitetit të plotë të Këshillave rajonalë dhe komunalë për mbrojtjen sociale; Decentralizimi i konsiderueshëm fiskal i cili do të sigurojë ndarje adekuatë të buxhetit;

- Pluralizimi i veprimtarisë nëpërmjet hyrjes dhe mbështetjes së lehtësuar të sektorit civil, sektorit privat dhe individëve në ofrimin e shërbimeve sociale;
- Përfundimi i proceseve të deinstitutionalizimit nëpërmjet transformimit të plotë të institucioneve me zhvillimin dhe arritjen e funksionalitetit të plotë të shërbimeve sociale të dizajnuara që do të servisohen në to;
- Avancimi i mbrojtjes sociale jo-institucionale dhe zhvillimi i mëtejshëm i shërbimeve sociale nëpërmjet zhvillimit të tyre në përputhje me nevojat individuale të përfituesit, të cilat ofrohen në shtëpinë e përfituesit, në komunitet dhe jashtë familjes, si dhe zhvillimin e shërbimeve sociale inovative dhe ndërhyrëse;

► Përmirësimi i mbrojtjes së fëmijëve në rajonet planore:

- Ulja e varfërisë së fëmijëve duke përmirësuar përshtatshmërinë dhe duke rritur mbulimin e përfituesve të përfitimeve të parave - shtesa për fëmijë dhe ndihmë arsimore, e cila në kombinim me reformat e tjera sociale dhe rritjen e parashikuar të pagës minimale do të kishin efekte sinergjike në uljen e varfërisë së fëmijëve me 1 pikë përqindjeje në vit;
- Sigurimi i qasjes së barabartë në kujdesin cilësor përfshirës, edukimin dhe arsimin parashkollor të fëmijëve duke zgjeruar rrjetin e institucioneve dhe lehtësirave për kujdesin dhe mbrojtjen e fëmijëve në të gjitha rajonet planore; rritja e mbulimit të fëmijëve në kopshte në të gjitha rajonet planore; fokus i veçantë në zgjerimin intensiv të rrjetit të qendrave për zhvillimin e fëmijërisë së hershme si forma fleksibile dhe funksionale të përfshirjes gjithëpërfshirëse të fëmijëve; prezantimi i arsimit parashkollor falas të detyrueshëm. Për shkak të pabarazisë së madhe, një program i veçantë është i nevojshëm për mbulimin e fëmijëve në rajonin planor Pollogut.

► Përmirësimi i kujdesit për të moshuarit në rajonet planore:

- Sigurimi i qëndrueshmërisë së sistemit të pensioneve në planin afatgjatë duke monitoruar qëndrueshmërinë financiare të shtyllës së parë të pensionit; rregullimi i llogaritjes së pensionit dhe rregullimi i pensioneve; prezantimi i mundësive të reja për investime të fondeve nga shtylla e dytë dhe e tretë;
- Zgjerimi dhe përmirësimi i mëtejshëm i rrjetit dhe kapaciteteve për akomodimin institucional dhe kujdesin për të moshuarit nëpërmjet ndërtimit të shtëpive të reja, zgjerimit të shtëpive ekzistuese, ose përshtatjes dhe konvertimit të duhur të kapaciteteve të tjera; përmirësimi i kushteve dhe pajisjeve të përgjithshme të infrastrukturës dhe personelit për kujdesin afatgjatë; inkurajimi i bashkëpunimit ndër-komunal në planifikimin dhe investimet në këtë fushë; përmirësimi i menaxhimit të shtëpive të pensionit dhe kushteve të jetesës në to;
- Zhvillimi i formave jo-institucionale dhe alternative të kujdesit për të moshuarit duke hapur shtëpi me grupe të vogla për të moshuarit me aftësi të kufizuara mendore ose fizike; hapja e qendrave për pranimin e përditshëm dhe të përkohshëm të të moshuarve; ofrimi i shërbimit të patronazhit për ndihmën dhe kujdesin për të moshuarit në shtëpinë e tyre; duke inkurajuar zhvillimin e familjeve të specializuara kujdestare për të moshuarit;
- Përmirësimi i standardit të jetesës dhe kushteve totale të jetesës për të moshuarit duke vazhduar me realizimin e projektit për rekreacionin llixa - klimatik të përfituesve të pensioneve; Forcimi i funksionalitetit digjital të të

moshuarve në plotësimin e nevojave të tyre të ndryshme, veçanërisht në fushën e shëndetit dhe shërbimeve të pagesave.

- Përmirësimi i kujdesit shëndetësor dhe disponueshmëria e shërbimeve shëndetësore në rajonet planore:
  - Përmirësimi i qasjes në kujdesin shëndetësor për të gjithë qytetarët duke ulur më tej pabarazinë në qasjen në shërbimet shëndetësore; përmirësimi i ofrimit të shërbimeve themelore nga kujdesi shëndetësor parësor për banorët e zonave më të largëta rurale; zgjerim shtesë i rrjetit farmaceutik nëpërmjet hapjes së subvencionuar të stacioneve të farmacisë në zonat rurale; vizitat patronuese në shtëpitë e personave me aftësi të kufizuara dhe të sëmurëve kronikë; futja e stimuljeve shtesë për mjekët që ofrojnë shërbime shëndetësore në zonat rurale;
  - Përmirësimi i standardeve dhe cilësisë së kujdesit shëndetësor duke përmirësuar rrjetin e institucioneve shëndetësore në rajonet planore me investime në hapësirë, pajisje dhe personel bazuar në një hartë të re mjekësore që merr parasysh disponueshmërinë e barabartë të shërbimeve shëndetësore në të gjitha rajonet planore; ruajtja e numrit dhe parandalimi i daljeve të mëtejshme të mjekëve të familjes (mjekë të përgjithshëm, gjinekologë dhe dentistë) në rajonet planore;
  - Përmirësimi i qasjes dhe cilësisë së kujdesit shëndetësor për kategoritë e rrezikuara nga shoqëria dhe të përjashtuara të personave duke përmirësuar qasjen e personave pa sigurim shëndetësor; forcimi i sistemit për vizita patronazhi në familje, veçanërisht në komunitetet rurale dhe rome; hapja e qendrave për kujdes dhe ndihmë ndaj të varurve; rritja e numrit të qendrave të kujdesit ditor për shëndetin mendor;
  - Reduktimi i shtatzënisë së të miturve (veçanërisht tek romët), nëpërmjet edukimit të të rinjve në shkolla, informacionit mbi shëndetin riprodhues dhe mënyrave për tu mbrojtur nga shtatzënia e padëshiruar.
- Promovimi i strehimit në rajonet planore:
  - Promovimi i kornizës normative për strehimin social nëpërmjet përgatitjes dhe miratimit të një Strategjie Kombëtare të Strehimit; Miratimi i Ligjit për Strehimin Social duke rregulluar kategoritë kryesore të strehimit të pavarur, jetesës së mbështetur, subvencioneve të strehimit dhe strehimit jofitimprurës;
  - Përmirësimi i kushteve të papërshtatshme të strehimit të familjeve me të ardhura të ulëta dhe ulja e shkallës së kushteve të strehimit nën standard duke siguruar lidhje adekuate të shërbimeve dhe infrastrukturë tjetër; subvencionimi i përshtatjes dhe rindërtimit të banesave vetanake; ndërhyrje të menjëhershme për grupe specifike të synuara;
  - Rritja e numrit të apartamenteve në dispozicion për personat në rrezik shoqëror dhe grupet e tjera në nevojë duke forcuar Programin për ndërtimin e apartamenteve të destinuara për strehimin social dhe strehimin e grupeve në nevojë; subvencionimi i qirasë së një apartamenti në pronësi private; licencimin e ofruesve të shërbimeve të strehimit social.
- Përmirësimi i menaxhimit dhe disponueshmërisë së statistikave rajonale:
  - Përshtatja e bazave të të dhënave të institucioneve kompetente sipas rajoneve planore, me një rekomandim që organet shtetërore dhe institucionet publike të përpunojnë të dhënat për veprimtarinë që kryejnë në nivelin e rajoneve planore, gjë që do të mundësojë analizimin e situatës, planifikimin e duhur bazuar në fakte, si p.sh. dhe vlerësimin e masave dhe aktiviteteve të ndërmarra;
  - Disponueshmëria e të dhënave për publikun nëpërmjet publikimit të rregullt dhe të plotë të të dhënave për aktivitetin e kryer nga institucionet në faqet e tyre të internetit.

Prioriteti 2.4: Sigurimi i një shkalle më të lartë të barazisë gjinore në rajonet planore

Situata me varfërinë është më kritike në familjet e mëdha 50.2% dhe në prindërit e vetëm 33.5% të cilat janë kryesisht gra, gjë që bën presion në zhvillimin e qasjeve të veçanta për të mbështetur gratë në këto familje. Shumë nga përfituesit e ndihmës financiare sociale janë vetëm familje të mëdha, dhe më shpesh burrat regjistrohen si transportues, d.m.th., pyetja është se sa realisht fondet e ndihmës arrijnë gratë në familje.

Sipas të dhënave të ESHS-së³⁵ mbi shkallën e varfërisë sipas moshës dhe seksit, 2016 - 2018, mund të shihet se gratë janë më të varfra sesa burrat në të gjitha grupmoshat, përveç atyre mbi 65 vjeç. Nga ana tjetër, siç është theksuar tashmë në rekomandimet e analizës sektoriale për demografinë, duke pasur parasysh që gratë jetojnë më gjatë se burrat, dhe trendi në rritje i popullsisë së vjetër po rritet, është logjike që do të nevojiten gjithnjë e më shumë shërbime sociale të përshtatura për nevojat e grave të rritura.

Nga të dhënat për përfituesit e ndihmës financiare sociale³⁶ mund të përfundohet se ekziston një ndryshim i madh në përdorimin e ndihmës financiare sociale nga gratë dhe burrat. Shkalla e përfituesve meshkuj është pak më e lartë se 70%, ndërsa shkalla e përfituesve femra të ndihmës sociale është pak më pak se 30%. I njëjti botim ofron të dhëna për përdoruesit në objektet e të rriturve. Shifrat tregojnë se gratë kanë më shumë gjasa të jenë përdorues të pajisjeve për të rritur pothuajse në çdo grupmoshë dhe duhet të kihet parasysh se objektet e të rriturve ofrojnë akomodim, ushqim dhe kujdes shëndetësor për të rriturit, përfshirë ato publike dhe private institucione private - shtëpi për të rritur.

Sigurimi i shërbimeve të përshtatshme sociale për viktimat e dhunës me bazë gjinore është gjithashtu një sfidë. Tani ekzistojnë tre strehimore - qendra shërbimi në rajonin planor të Shkupit dhe një në Pellagonisë, Vardarit dhe rajonin planor Lindor. Këto strehimore ende nuk i plotësojnë standardet e Konventës së Stambollit. Një sfidë e ndërlidhur është mungesa e mbledhjes sistematike të të dhënave për dhunën me bazë gjinore.

Në kontekstin e barazisë gjinore, janë vendosur masat e mëposhtme:

- ▶ Përmirësimi i praktikave për identifikimin e çështjeve gjinore dhe zbatimi i tyre në procesin e mbrojtjes sociale dhe punës sociale, promovimi dhe shkëmbimi i praktikave të mira për procesin e mbledhjes dhe analizës së të dhënave në mënyrë që të monitorohet situata nga perspektiva gjinore dhe arsyet e rënies në varfëri dhe qëndrimi në përjashtimin social nga komunat dhe qendrat komunale për punë sociale;
- ▶ Krijimi dhe forcimi i kapaciteteve për barazi gjinore të anëtarëve të këshillave bashkiakë, Komisionit për Shanse të Barabarta (KMB) dhe Komisionit për Mbrojtjen Sociale, Shëndetësore dhe të Fëmijëve (KMSSH).
- ▶ Grumbullimi sistematik dhe i rëndësishëm i të dhënave të ndara gjinore dhe analiza e tyre nga perspektiva gjinore, dhe krijimi i mekanizmave të qartë për bashkëpunim dhe shkëmbim informacioni midis komunave, qendrave të punës sociale, shoqërisë civile, punëdhënësve lokalë, sindikatave, përfaqësuesve të grupeve të cënueshme dhe Entit shtetëror për Statistikat dhe Ministrinë e Punës dhe Politikës Sociale;
- ▶ Rritja e mbulimit të fëmijëve në kopshte që do të ofrojnë më shumë mundësi për aktivizimin e tregut të punës të prindërve, veçanërisht nënave;

³⁵ Njoftimi Indikatorit Laeken i varfërisë në vitin 2018 – Të dhënat e mëparshme, ESHS, publikuar më 23.12.2019 (http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/4.1.19.116_mk.pdf)

³⁶ "Meshkujt dhe femrat në Maqedoninë e Veriut", ESHS, 2019, f. 84: Të dhënat e ndihmës financiare shoqërore u referohen familjeve, të ardhurat totale mujore të të cilave janë më pak se shuma e ndihmës financiare të përcaktuar sociale, si një ndryshim midis të ardhurave mesatare totale të të gjithë anëtarëve të familjes, për të gjitha bazat, dhe shumës së ndihmës financiare sociale.

- ▶ Rritja e numrit të gjinekologëve të regjistruar nga komunat me mbulim të plotë të grave, veçanërisht ato nga zonat rurale, si dhe përmirësimi i përgjithshëm i qasjes në shërbimet shëndetësore për të gjitha grupet e grave;
- ▶ Kapërcimi i pabarazisë së perceptuar me mungesën e strehimoreve - qendrat për viktimat e dhunës me bazë gjinore në rajonin planor Verilindor, Jugperëndimor, Pollog dhe Juglindje. Azhurnimi i të gjitha 8 strehëzave në përputhje me standardet e Konventës së Stambollit.
- ▶ Sigurimi i mbledhjes sistematike të të dhënave mbi dhunën me bazë gjinore.

Prioriteti 2.5: Zhvillimi i arsimit fillor dhe të mesëm sipas specifikave të rajoneve planore, nëpërmjet optimizimit të rrjeteve shkollore dhe sipas nevojave të tregut të punës

Optimizimi i rrjeteve të shkollave fillore dhe të mesme është i rëndësishëm jo vetëm për shkak të nevojës për të ulur kostot operative, por edhe për sa i përket sigurimit të cilësisë së mësimdhënies. Secila njësi e vetëqeverisjes lokale duhet të ketë një qëndrim proaktiv ndaj këtij procesi, duke marrë parasysh zhvillimin e parashikuar ekonomik dhe tendencat demografike. Ky proces duhet të zhvillohet në një mënyrë për të përmbushur nevojat për gjithëpërfshirje dhe për të përmirësuar shkrim-leximin dixhital të studentëve dhe mësuesve dhe kjo Strategji rekomandon optimizimin si një proces që do të bashkërendohet dhe drejtohet në nivelin rajonal.

Është e një rëndësie të veçantë që arsimi të përshtatet plotësisht me nevojat reale të tregut të punës. Masa më e përdorur gjerësisht në anën e ofertës së punës për momentin është arsimi zyrtar si një parakusht për pozicionimin më të mirë të punëtorëve në tregun e punës. Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet arsimit të mesëm profesional dhe të lartë. Reformat e ardhshme në arsimin e mesëm profesional duhet të përqendrohen në formimin e profesionistëve dhe punonjësve të shërbimit që do të kenë aftësi konkurruese dhe do të jenë tërheqës në tregun e punës. Gjatë modernizimit të kurrikulës në arsimin e mesëm profesional, kërkesa për aftësi duhet të merret parasysh, d.m.th., të bazohet në një analizë të kujdesshme të nevojave të punëdhënësve në secilin rajon planor veç e veç. Për më tepër, shteti duhet t'i kushtojë vëmendje të veçantë përmirësimit të cilësisë së arsimit të lartë nëpërmjet zbatimit rigoroz të standardeve të cilësisë në nivelin kombëtar.

Masat e mëposhtme janë caktuar për zbatimin e këtij përparësie:

- ▶ Optimizimi i rrjetit të shkollave për arsimin fillor, veçanërisht në lidhje me shkollat rajonale të vendosura në zonat rurale, por edhe bashkimi i shkollave (kur është e mundur dhe e dobishme) në qytete më të mëdha, sepse në atë mënyrë zvogëlohen kostot administrative-teknike dhe përmirësohet efikasiteti dhe efektiviteti në punën e shkollave;
- ▶ Optimizimi duke ripërcaktuar rrjetin e shkollave të mesme me fokus në shkollat ku arsimi profesional realizohet nëpërmjet krijimit të qendrave rajonale për arsimin profesional (në shkollat e mesme përkatëse me vlerësimin e Ministrisë së Arsimit ose si formë e bashkëpunimit ndërkomunal) rajoni, me qëllim të zhvillimit të arsimit të dyfishtë profesional dhe arsimit pas mesëm (specializimi);
- ▶ Forcimi i kapaciteteve njerëzore në komuna për sigurimin e cilësisë në arsim duke formuar njësi të veçanta organizative brenda njësive më të mëdha të vetëqeverisjes lokale përgjegjëse për zhvillimin e arsimit dhe më pas vendosjen e formave të bashkëpunimit ndër-komunal brenda rajoneve planore në mënyrë që të të ndihmojë komunat më të vogla por gjithashtu të harmonizojë procesin arsimor me tregun e punës dhe të përmirësojë arsimin për të rriturit;
- ▶ Dizajnimi dhe zbatimi i mjeteve dhe mekanizmave për thyerjen e stereotipave gjinorë në arsim, dmth. Parandalimi i largimit të parakohshëm të shkollës nga disa fëmijë (vajza, rome, etj.) Dhe mundësimi i qasjes së barabartë dhe interesit në të gjitha profesionet si për vajzat ashtu edhe për djemtë. ;

- ▶ Zhvillimi i qasjeve të veçanta për fëmijët nga kategoritë e ndjeshme sociale dhe komunitetet e marginalizuara (të tilla si një pjesë e popullsisë rome) që do të përfshihen në procesin arsimor si pjesë e qasjes "askush nuk duhet të lihet jashtë";
- ▶ Promovimi dhe mbështetja e roleve më fleksibël gjinore në mënyrë që të zvogëlohet ndikimi i ndarjes tradicionale gjinore në zgjedhjen e profesionit. Në këtë mënyrë, ato mund të rrisin interesin e vajzave në shkencat teknike, në mënyrë që të kapërcejnë hendekun gjinor në profesione dhe paga;
- ▶ Krijimi i një modeli për shpërndarjen e programeve të investimeve (investime kapitale) në arsimin fillor dhe të mesëm si një zgjidhje sistematike me të cilën do të përcaktohen fondet për ndërtimin dhe rindërtimin (rehabilitimin) e ndërtesave shkollore, veçanërisht tualeteve, sallave sportive, etj., duke marrë parasysh Indeksën e Zhvillimit të rajoneve planore..

Prioriteti 2.6: Kapërcimi gradual i pabarazive infrastrukturore midis rajoneve planore në kulturë, sport dhe rekreacion, dhe mbrojtjen nga zjarri

Analiza zbulon pabarazi serioze kulturore ku Shkupi dhe rajoni planor të Pellagonisë dominojnë, jo vetëm në infrastrukturën fizike, por edhe në drejtim të zhvillimit të industrive kulturore. Situata është e ngjashme për sa i përket infrastrukturës dhe aktiviteteve në lidhje me sportet dhe rekreacionin, ndërsa sa i përket mbrojtjes nga zjarri nevojat janë pothuajse identike në të gjitha rajonet planore.

Masat e mëposhtme janë caktuar për zbatimin e këtij përparësie:

- ▶ Planifikimi i fondeve të mjaftueshme në Strategjinë për zhvillimin e kulturës dhe buxhetin e MK për të kapërcyer pabarazitë e perceptuara si në aspektin e infrastrukturës fizike dhe programeve në fushën e kulturës, duke drejtuar më shumë fonde në rajonet planore që mbeten pas Shkupit dhe Pellagonisë;
- ▶ Rritja e numrit të objekteve të infrastrukturës sportive në rajonin Verilindor, Vardar, Jugperëndim dhe Pollog, si rajone që mbeten prapa në zhvillimin e përgjithshëm;
- ▶ Krijimi i një baze të të dhënave në nivel rajonal, por edhe kombëtar për numrin, gjendjen dhe qëllimin e objekteve sportive dhe, në përputhje me rrethanat, planifikimin e objekteve të infrastrukturës sportive në përputhje me nevojat e aktiviteteve sportive dhe rekreacionin e grave dhe burrave në rajone individuale ose rindërtimin dhe plotësimin e tyre për qëllime të aktiviteteve me interes për gratë;
- ▶ Organizimi i ngjarjeve rajonale për të inkurajuar gratë të përfshihen në aktivitete sportive dhe rekreative;
- ▶ Rritja e numrit të zjarrfikësve në NJTKZ dhe rinovimi i përsheptuar i pasurive të paluajtshme dhe pasurive të luajtshme në të gjitha rajonet planore, pa përjashtim.

Qëllimi strategjik 3: Politikë e forcuar ndjeshëm e zhvillimit rajonal, përmirësimi i instrumenteve financiare për zbatimin e saj dhe ndërtimi i kapaciteteve administrative në nivelin qendror, rajonal dhe lokal

Krahasuar me dekadën e mëparshme, në fund të dekadës tjetër, supozimi është se Republika e Maqedonisë do t'i afrohet ndjeshëm momentit të anëtarësimit në Bashkimin European dhe për këtë arsye qëllimi strategjik është nevoja për harmonizim të plotë me të instrumenteve dhe procedurave të qëndrueshme dhe të forta financiare për zbatimin e tij, në përputhje me fondet strukturore dhe investimet europiane në mënyrë që të mundësojnë thithjen e tyre efektive pas anëtarësimit, si dhe ndërtimin e kapacitetit të përgjithshëm institucional për integrim efikas dhe të plotë në hapësirën administrative të BE-së.

Prioriteti 3.1: Përmirësimi i kornizës normative për zhvillimin e baraspeshuar rajonal

Me Ligjin për zhvillim të baraspeshuar rajonal (*) janë ofruar zgjidhje të përmirësuar normative në mënyrë që t'u mundësojë bartësve të politikës për zhvillim të baraspeshuar rajonal t'i përgjigjen më me sukses dhe me efikasitet sfidës për nxitje të rritjes ekonomike në rajonet planore, rritjes së konkurrencës së tyre dhe uljes së pabarazive shkalla e zhvillimit të tyre. Dispozitat e reja janë futur në lidhje me nevojën për menaxhim të përmirësuar të mjeteve financiare dhe sjellje më efikase të proceseve dhe procedurave gjatë saktësisimit plotësues të funksioneve për të gjithë bartësit të politikës për zhvillim të baraspeshuar rajonal.

Përvoja nga zbatimi i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal në dekadën e kaluar dhe procesi i përgatitjes së Strategjisë së re për periudhën 2021-2031, kërkon nevojën për përmirësimin e Rregullores për metodologjinë për përgatitjen e dokumenteve planore të zhvillimit rajonal, kryesisht në për të zgjeruar përmbajtjen e përshkruar të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal duke rritur numrin e fushave tematike që janë të rëndësishme për zhvillimin rajonal duke marrë parasysh fushën e zgjeruar të fushave tematike në Strategji për periudhën 2021-2031 dhe për të siguruar lidhje strukturore më të fortë ndërmjet strategjisë, planifikimit të programit dhe planifikimit të aksionit me politikat aktuale të BE-së, Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm të OKB dhe politikën e vendosjes së barazisë gjinore, në mënyrën që bëhet në Strategjinë e re. Si pasojë, është e nevojshme të plotësohet lista e treguesve minimalë të detyrueshëm në Rregulloren për analizën e secilës nga fushat tematike, duke marrë parasysh listën e zgjeruar të shumëfishtë të treguesve të analizuar në Strategjinë e re për periudhën 2021-2031. Gjithashtu në Rregulloren e re duhet të pasqyrohen përmirësimet aktuale të sistemit për monitorimin, vlerësimin dhe raportimin në lidhje me efektet e zbatimit të dokumenteve të planifikimit për zhvillimin rajonal.

Për zbatimin e këtij prioriteti është përcaktuar dhe masa në vijim:

- Përgatitja dhe miratimi i një Rregulloreje të re mbi Metodologjinë për përgatitjen e dokumenteve planore.

Prioriteti 3.2: Përmirësimi i bashkërendimit në zbatimin e politikës për zhvillim rajonal të ekuilibruar, monitorimin, vlerësimin dhe raportimin për rezultatet e arritura

Përdorimi i sistemit të vendosur elektronik CI-RE-RA nga MVL dhe BZHR dhe politikëbërës të tjerë për zhvillim rajonal të ekuilibruar lehtëson shumë procesin e menaxhimit të projektit dhe buxhetimin dhe siguron transparencë më të madhe, siguron monitorimin funksional dhe vlerësimin e thelluar të efekteve të arritura nga fondet e realizuara. Prandaj, nevojitet që ky sistem monitorimi të mirëmbahet dhe përmirësohet siç duhet, në mënyrë që funksionalitetet e tij të përdoren nga sa më shumë palë të interesuara në zhvillimin e ekuilibruar rajonal.

Për zbatimin e këtij prioriteti janë paraparë masat më poshtë:

- Mirëmbajtja dhe përmirësimi i sistemit elektronik të bashkërendimit në procesin e planifikimit, zbatimit dhe monitorimit të fondeve për zhvillim rajonal të ekuilibruar (SI-ZHV-RE);
- Transformimi gradual i Byrosë së zhvillimit rajonal dhe Agjencisë së zhvillimit rajonal të Republikës së Maqedonisë së Veriut, në një mënyrë të harmonizuar me reformën e administratës publike.

Prioriteti 3.3: Sigurimi i një ndjeshmërie më të madhe pronësie nga aktorët lokalë dhe rajonalë mbi politikën për zhvillimin e ekuilibruar rajonal dhe ndërtimin e kapaciteteve

Meqenëse kjo është një politikë multi-sektorale dhe proces kompleks i zhvillimit të rajoneve planore, është e nevojshme të sigurohet një ndjeshmëri më e madhe e pronësisë nga palët e interesuara lokale dhe rajonale, dhe kjo është e mundur vetëm duke siguruar një shkallë më të lartë të pavarësisë së Këshillave të rajoneve planore në vendimmarrjen dhe financimin e projekteve prioritare rajonale, por vetëm mbi bazën e një pasqyre precize të nevojave prioritare të palëve të interesuara, të përcaktuara në një mënyrë transparente dhe pjesëmarrëse. Për të arritur këtë përparësi, është e nevojshme që forume rajonale të vazhdojnë të mbahen në të gjitha rajonet planore rregullisht, duke siguruar kështu njohuri të saktë të nevojave prioritare të palëve të interesuara. Rekomandimi i kësaj Strategjie është të bëjë një dallim të qartë midis nevojave specifike të komunave dhe nevojave të përbashkëta të rajonit planor dhe rrjedhimisht forumeve rajonale për të synuar identifikimin e projekteve kapitale që rezultojnë me efekte pozitive për rajonin planor në tërësi. Një nga kriteret më të rëndësishme për zgjedhjen e projekteve prioritare duhet të jenë efektet e pritshme që lidhen me përmirësimin e jetës së kategorive më të prekshme të popullsisë, grave - veçanërisht në zonat rurale dhe të rinjve, si dhe efektet që lidhen me përmirësimin e mjedisit.

Në këtë kontekst, një shkallë më e lartë e pavarësisë operationale e Qendrave për Zhvillimin e rajoneve planore është e nevojshme në zbatimin e projekteve të miratuara dhe aktiviteteve përkatëse. QZHRP duhet të forcojë kapacitetet e tyre njerëzore, teknike dhe financiare në mënyrë që të jetë në gjendje t'i përgjigjet në mënyrë adekuate sfidave me të cilat përballen në drejtim të përgatitjes dhe zbatimit të projekteve për të promovuar rajone planore të zhvillimit, të cilat nga viti në vit po rriten në numër dhe në vëllimin e burimeve financiare. Duke marrë parasysh nevojën në dekadën e ardhshme për të dhënë më shumë theks në tërheqjen e investimeve private, veçanërisht në rajonet planore që kanë mbetur prapa në zhvillim, vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet Qendrave të Biznesit të themeluara në kormiza të Qendrave për Zhvillimin e Rajoneve planore, ku duhet t'i besohet një rol më thelbësor në mobilizimin dhe tërheqjen e investimeve të brendshme dhe të huaja, dhe më konkretisht, pjesëmarrjen në shpërndarjen e fondeve publike për të mbështetur sipërmarrjen si dhe për të siguruar një qasje më efikase, veçanërisht për gratë dhe të rinjtë në tregun e punës në nivelin e rajonit planor.

Masat e mëposhtme janë caktuar për zbatimin e këtij përparësie :

- Mbajtja e forumeve rajonale si një praktikë e rregullt për përfshirjen e të gjithë aktorëve në rajonet planore, veçanërisht përfaqësuesit e grupeve të rrezikuara nga shoqëria, të rinjtë dhe gratë (50% e pjesëmarrësve të jenë gra) në përparësitë dhe zgjedhjen e projekteve rajonale;
- Zbatimi i aktiviteteve për forcimin e kapaciteteve të Qendrave për zhvillimin e rajoneve planore dhe mbështetja e Qendrave të Biznesit të krijuara në kornizën e tyre;
- Ndërtimi i kapaciteteve të punonjësve në Qendrat për Zhvillimin e rajoneve planore në lidhje me mbledhjen, analizën dhe monitorimin e të dhënave dhe indikatorëve të ndarë gjinor dhe zbatimin e tyre në ndërtimin e politikave për zhvillim rajonal të ekuilibruar.

V. Bartësit e zbatimit të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021–2031

"Bartësit e politikës për nxitje e zhvillimit të baraspeshuar rajonal janë: Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, Këshilli për Zhvillim të baraspeshuar rajonal, Ministria e Vetëqeverisjes Lokale dhe Këshilli për Zhvillimin e Rajonit Planor. Në planifikimin e zhvillimit të baraspeshuar rajonal dhe zbatimin e dokumentit planor për zhvillim të baraspeshuar rajonal dhe

Byroja për zhvillim të barabartë të rajonit planor dhe Qendrat për zhvillim të barabartë të rajonit planor. “.

“Në zbatimin e Strategjisë për zhvillimin rajonal 2021-2031 marrin pjesë edhe disa ministri tjerë, agjenci dhe fonde si dhe komunat. “.

Roli i organeve individuale dhe institucioneve për zbatimin e qëllimeve strategjike, përparësive dhe masave përcaktohet në Programin e zbatim itë Strategjisë së Zhvillimit Rajonal të Republikës së Maqedonisë së Veriut 2021-2031.

Është e një rëndësie të veçantë për zbatimin e suksesshëm të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 si një dokument strategjik me karakter shumësektorial për të arritur shkallën më të lartë të mundshme të harmonizimit të politikave sektoriale dhe politikës makroekonomike të Republikës me qëllimet e përgjithshme strategjike dhe qëllimet specifike të fushave tematike të analizuara në këtë Strategji. Prandaj roli kryesor që në periudhën e ardhshme duhet të luajë Këshilli për zhvillim rajonal të ekuilibruar të Republikës së Maqedonisë së Veriut, duke marrë parasysh që harmonizimi i politikave për të siguruar një zhvillim më të ekuilibruar rajonal është brenda kompetencës së këtij organi. Në këtë lidhet dhe detyrimi për përcaktimin e propozimit për financimin e projekteve konkrete nga mjetet e Buxhetit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, të dedikuara për zhvillimin e rajoneve planore, zonave urbane dhe zhvillimit të qëndrueshëm urban, zonave me nevoja specifike të zhvillimit dhe fshatrave.

Duke bashkërenduar përgatitjen e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 dhe zbatimin e saj, Ministria e Vetëqeverisjes Lokale si organ kompetent i administratës shtetërore për të zhvilluar politika për të inkurajuar zhvillimit të baraspeshuar rajonal do të intensifikojë bashkëpunimin me ministritë e tjera që zbatojnë masat e zhvillimit që synojnë nëpërmjet sinergjisë së qasjes, aktiviteteve dhe investimeve publike për të arritur efekte plotësuese për të inkurajuar zhvillimin e ekuilibruar rajonal.

Strategjia e Zhvillimit Rajonal 2021-2031 për zbatim parashikon një sërë masash që i referohen nevojës për të përmirësuar kapacitetet institucionale të politikëbërësve për zhvillimin rajonal, në përputhje me nevojat në rritje. Përveç këtyre masave, Ministria e Vetëqeverisjes Lokale, bazuar në një analizë funksionale nga aspekti i zhvillimit rajonal, do të fillojë një riorganizim të brendshëm dhe krijimin e një njësie organizative për menaxhimin e sistemit IT për zhvillimin rajonal, i ashtuquajtur sistemi SI-ZHV-RA. Një nga qëllimet strategjike të Ministrisë së Vetëqeverisjes Lokale është të forcojë profesionalisht, administrativisht dhe financiarisht komponentin për zhvillimin rajonal dhe të rritet në një Ministri të Zhvillimit Rajonal dhe Vetëqeverisjes Lokale. Kjo pasohet nga një seri aktiviteteve të vazhdueshme për të forcuar kapacitetin e Byrosë për Zhvillim Rajonal si organ brenda MVL për të kryer të gjitha kompetencat e përcaktuara në Ligjin e Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal dhe veçanërisht me qëllim të kryerjes së monitorimit për zbatim të projekteve që synojnë arritjen e zhvillimit të ekuilibruar rajonal. Me forcimin gradual të kapaciteteve dhe në bazë të përcaktimeve të Strategjisë për reformimin e administratës publike, do të shqyrtohet mundësia e transformimit të Byrosë së zhvillimit rajonal në Agjenci për zhvillimin rajonal të Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Është e një rëndësie të veçantë për zbatimin e suksesshëm të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal për të forcuar vazhdimisht kapacitetet e Qendrave për Zhvillim të rajoneve planore dhe për të siguruar një shkallë më të lartë të pavarësisë dhe qëndrueshmërisë së tyre financiare në mënyrë që të luajnë rolin e organeve kryesore operative në mënyrë më efektive dhe efektive. Përgjegjësia e menjëhershme për zbatimin e politikës për zhvillim rajonal të ekuilibruar në vetë rajonet planore nëpërmjet përgatitjes së Programit për zhvillimin e rajonit planor, planeve aksionare vjetore dhe projekteve për zbatimin e qëllimeve të programeve dhe nëpërmjet tyre qëllimet e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal. Nga themelimi i saj në 2009/10 deri në vitin 2020, të gjitha Qendrat për Zhvillimin e Rajoneve planore gradualisht me kapacitetin e tyre profesional njerëzor arritën të thithin deri në 17 herë më shumë fonde në vit (nga totali në afër 1 milion euro

në 2009 në mbi 16 milion. euro në vitin 2020). Në të njëjtën kohë, Qendrat për Zhvillimin e Rajoneve planore duhet të vazhdojnë të mbajnë një marrëdhënie të fortë strukturore me MVL dhe BZHR por edhe me organe të tjera të administratës shtetërore, agjenci dhe fonde, në mënyrë që të lehtësojnë zbatimin e projekteve të synuara dhe të sigurojnë një qasje më efektive për të gjithë palët e interesit në rajonet planore për mundësi financiare dhe të tjera për të adresuar sfidat e perceptuara. Tradicionalisht një lidhje strukturore e fortë, Qendrat për Zhvillimin e Rajoneve planore do të vazhdojnë të mbajnë me administratën e NJVL-së, institucioneve lokale dhe ndërmarrjeve publike si dhe partnerë të tjerë nga sektori privat dhe civil për të përgatitur projekte cilësore rajonale dhe së bashku të drejtojnë ciklin e projekteve. Kjo pasohet nga roli i Këshillave për Zhvillimin e Rajoneve planore, veçanërisht për sigurimin e një procesi pjesëmarrës të programimit të zhvillimit të rajonit planor, i cili kohët e fundit është promovuar nëpërmjet organizimit të forumeve të ashtuquajtura rajonale, dhe bashkërendimit efektiv të veprimtarive të qeverisjes vendore, shoqatat, agjencitë shtetërore dhe institucionet në suazat e rajonit që veprojnë në fushën e zhvillimit rajonal.

Është me interes specifik për zbatimin e suksesshëm të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal të vendosë praktika për bashkërendim dhe shkëmbim më të shpeshtë të përvojave ndërmjet Këshillave dhe Qendrave për Zhvillimin e rajoneve planore dhe kështu të promovojë përfitimet e një zhvillimi rajonal të ekuilibruar.

VI. Burimet e financimit dhe instrumentet për zbatimin e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021 – 2031

Ligji të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal përcakton burimet vijuese për financimin e zbatimit të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal:

- Buxheti i Republikës së Maqedonisë së Veriut,
- Buxhetet e komunave, komunave në qytetin e Shkupit,
- Fondet e Bashkimit Europian³⁷,
- Burime të tjera ndërkombëtare,
- Donacione dhe sponsorizime nga individë dhe persona juridikë dhe
- Mjete të tjera të përcaktuara me ligj.

Ligji përcakton një detyrim nga Buxheti i Republikës së Maqedonisë për të ndarë fonde çdo vit në vlerë prej të paktën 1% të PBV-së me qëllim të inkurajimit të zhvillimit të ekuilibruar rajonal.

Përveç burimeve të financimit, Ligji për Zhvillimin Rajonal (*)përcakton instrumentet e mëposhtëm për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal në Republikën e Maqedonisë së Veriut:

- depozitat kapitale,
- grantet e pakthyeshme,
- subvencionet,
- huat me kushte të volitshme,
- dhënia e garancive për hua,
- sigurimi i kredive,
- lehtësimet tatimore,
- lizingu dhe
- instrumente tjera, në pajtim me ligjin.

---

³⁷Bazuar në dispozitat e Marrëveshjes Kornizë ndërmjet Republikës së Maqedonisë dhe Komisionit Europian mbi rregullat e bashkëpunimit në lidhje me ndihmën financiare të Komisionit Europian për Republikën e Maqedonisë së Veriut, në kuadër të zbatimit të ndihmës në bazë të Instrumentit për Ndihmën e Para-Anëtarësimit (IPA), ratifikuar në përputhje me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Për nxitjen e zhvillimit të balancuar rajonal bëhet financimi dhe bashkëfinancimi i përgatitjes së analizave, studimeve, dokumenteve të planifikimit, planeve aksionare dhe dokumentacione projektuese të cilat plotësojnë kushtet për financim të ndërtimit të kapaciteteve institucionale për zhvillimin rajonal në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Mjetet për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal shpërndahen me vendim të Qeverisë, si vijon:

- 55% për financimin e projekteve për zhvillimin e rajoneve planore,
- 15% për financimin e projekteve për zhvillimin e zonave urbane, dhe zhvillim të qëndrueshëm dhe urban
- 15 % për financimin e projekteve për zhvillim të zonave me nevoja specifike zhvillimore dhe
- 15% për financimin e projekteve për zhvillimin e fshatrave.

Mjetet për financim të projekteve për zhvillimin e rajoneve planore u ndahen Qendrave për zhvillim të rajoneve planore në pajtim me kualifikimin e rajoneve planore sipas shkallës së zhvillimit. Përllogaritja e shkallës së zhvillimit të rajoneve planore zbatohet në bazë të indeksit zhvillimor. Vendime për indikatorët dhe përllogaritjen e vlerës së indeksit zhvillimor me propozim të Këshillit për zhvillim të balancuar rajonal si dhe për klasifikimin e rajoneve planore sipas shkallës së zhvillimit miraton Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Vendimin e Qeverisë për ndarje të mjeteve për financimin e projekteve për zhvillim të rajoneve planore, projekteve për zhvillim të zonave urbane, projekteve për zhvillim të zonave me nevoja specifike për zhvillim dhe projektet për zhvillim të fshatrave e zbaton Byroja për Zhvillim Rajonal.

Për përdorim efikas dhe efektiv të burimeve të dedikuara për financim dhe instrumenteve për zbatimin e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 është e nevojshme të zhvillohen projekte të maturuara rajonale (ndër-komunale), por edhe projekte ndërrajonale në një mënyrë pjesëmarrëse nëpërmjet forumeve rajonale konsultative me përfshirjen maksimale të të gjitha palëve të prekura ndërsa me qëllim të pëmbushjes së nevojave prioritare të popullatës, përfshirë grupet më të rrezikuara, gratë dhe të rinjtë. Këto projekte duhet të përfshijnë analiza të shpenzimeve dhe përfitimeve për të mundësuar priorizimin e arsyetuar.

Sipas Ligjit për zhvillim të balancuar rajonal (*), financimi i zhvillimit të balancuar rajonal nga Buxheti i Republikës së Maqedonisë së Veriut mund të kryhet edhe nëpërmjet programeve që realizohen nga ministritë resore dhe organet tjera të administratës shtetërore. Rëndësia e programeve për nxitje të zhvillimit të balancuar rajonal përcaktohet në bazë të vlerësimit për kontribut të programit për zvogëlim të pabarazive ndërmjet dhe në kuadër të rajoneve planore. programet detyrimisht e marrin parasysh shkallën e zhvillimit të rajoneve planore si një nga kriteret gjatë ndarjes së mjeteve. propozim programet për vitin e ardhshëm që janë me rëndësi të zhvillimit të baraspeshuar rajonal dhe janë pjesë e propozimit të kërkesës buxhetore, ministritë resore dhe organet tjera të administratës shtetërore i dorëzojnë te Këshilli për Zhvillim të Balancuar Rajonal.

VII. Monitorimi, vlerësimi dhe azhurnimi i Strategjisë së zhvillimit rajonal 2021 – 2031

Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut monitoron zbatimin e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal nëpërmjet një raporti vjetor të cilin e përgatit Ministria e Vetëqeverisjes Lokale dhe ia dorëzonë Qeverisë, pas mendimit paraprak të Këshillit për Zhvillim të Balancuar Rajonal. Monitorimi i drejtpërdrejtë i përdorimit të fondeve për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal kryhet nga Byroja për Zhvillim Rajonal (BZHR) nëpërmjet raporteve mbi zbatimin e projekteve për të cilat janë ndarë mjete financiare.

Për projektet për zhvillimin e rajoneve planore, raportet e realizimit përgatiten nga Qendra për Zhvillimin e Rajonit planor dhe dorëzohen në BZHR në përputhje me dinamikën e

kohës të përcaktuar në marrëveshjen për realizimin e projektit. Për projektet për zhvillimin e zonave urbane, projektet për zhvillimin e zonave me nevoja specifike të zhvillimit dhe projektet për zhvillimin e fshatrave, raportet e zbatimit përgatiten nga bartësit e projekteve dhe dorëzohen në BZHR në përputhje me dinamikën e kohës të përcaktuar në marrëveshjen e zbatimit të projektit.

Ministritë kompetente për realizimin e programeve dhe projekteve me rëndësi të zhvillimit të baraspeshuar rajonal të ministritë e vetëqeverisjes lokale paraqesin të dhëna për zbatimin e programeve dhe projekteve që do të përdoren për nevojat e planifikimit dhe zbatimit të zhvillimit rajonal, realizimin e masave dhe instrumentet për të inkurajuar zhvillimit të baraspeshuar rajonal. Të dhënat futen në sistemin elektronik në bashkërendim të planifikimit, të zbatimit, të ndjekjes dhe të vlerësimit të politikës për nxitje të zhvillimit të baraspeshuar rajonal.

Zbatimi i Strategjisë së zhvillimit rajonal dhe Programet e zhvillimit të rajoneve planore vlerësohen:

- rrjedhimisht, në mes të periudhës së zbatimit të dokumenteve të planifikimit dhe
- përfundimisht, pas përfundimit të periudhës së zbatimit të dokumenteve të planifikimit.

Vlerësimi rrjedhës vlerëson zbatimin dhe efektet e masave të zbatuara për të inkurajuar zhvillimin rajonal, të identifikuar në Strategji dhe programe për zhvillimin e rajoneve planore, ndërsa vlerësimi përfundimtar vlerëson nivelin e zbatimit të dokumenteve të planifikimit, përmbushjen e përparësive dhe objektivave të planifikimit dokumentet dhe efektet e arritura për inkurajimin e zhvillimit të ekuilibruar rajonal. Nga vlerësimet e zbatuara rrjedhëse dhe përfundimtare, përgatiten raporte të cilat janë baza për ndryshimin dhe plotësimin e dokumenteve të planifikimit. Vlerësimi i realizimit të projekteve për zhvillim të rajoneve planore, zonave urbane, zonave me nevoja specifike zhvillimore dhe të fshatrave që financohen nga mjete nga Buxheti i Republikës së Maqedonisë së Veriut për nxitje të zhvillimit të balancuar rajonal, gjithashtu kryhet nëpërmjet vlerësimit rrjedhës dhe përfundimtar dhe përgatiten raporte përkatëse.

Në funksion të lehtësimit të procesit të monitorimit dhe raportimit mbi zbatimin e Strategjisë së zhvillimit rajonal dhe programeve dhe dokumenteve të tjera të planifikimit në lidhje me zhvillimin e rajoneve planore, me asistencën teknike të një projekti të përbashkët të MVL dhe Qeverisë së Konfederatës Zvicerane dhe Agjencisë Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim, me titull "Zhvillimi i ekuilibruar i qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës rajonal - Faza 1", është krijuar një sistem elektronik i monitorimit për zhvillimin rajonal "SI-ZHV-RE". Ky sistem mundëson bashkërendim të planifikimit, zbatimit, monitorimit dhe vlerësimit të politikës për nxitje të zhvillimit të ekuilibruar rajonal dhe bën grumbullimin, shfrytëzimin dhe arkivimin të të dhënave dhe informatave të rëndësishme për planifikim, zbatim, monitorim dhe vlerësim të politikës për zhvillim të ekuilibruar rajonal. Organ kompetent shtetëror për mbajtje, menaxhim dhe shfrytëzim të sistemit elektronik për bashkërendim të planifikimit, zbatimit, monitorimit dhe vlerësimit të politikës për nxitje të zhvillimit të ekuilibruar rajonal është Ministria e Vetëqeverisjes Lokale.

Gjithashtu, sistemi elektronik i bashkërendimit të planifikimit, të zbatimit, të monitorimit dhe të vlerësimit të politikës për nxitje të zhvillimit të ekuilibruar rajonal siguron bazë të dokumentacionit përkatës të projekteve të realizuara rrjedhëse dhe planifikuara të rëndësishme për zhvillimit të ekuilibruar rajonal, monitorim statistikor dhe pasqyra në nivel të zhvillimit të rajoneve, si dhe informata për lidhje të programeve me burimet e financimit. Të dhënat dhe informatat nga sistemi elektronik krijojnë bazë për bashkërendim dhe harmonizim të politikës për nxitje të zhvillimit të ekuilibruar rajonal me politikën dhe programet tjera.

Sipas Ligjit për zhvillim të balancuar rajonal (*), ministritë dhe organet tjera të administratës shtetërore të cilat zbatojnë programe/ projekte të rëndësishme për zhvillimin rajonal janë të detyruar t'i dorëzojnë Ministrisë raporte tremujore për shfrytëzimin e mjeteve për zhvillim rajonal.

Azhurnimi i parë i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 parashikohet në periudhën menjëherë pas publikimit të rezultateve përfundimtare dhe të dhënave nga regjistrimi i popullsisë, ekonomive familjare dhe banesave në Republikën e Maqedonisë së Veriut, në tërësi ose bazuar në vlerësimin e MVL-së dhe Këshillit të Zhvillimit të Barabartë Rajonal vetëm në lidhje me synimet për periudhën e realizimit të Strategjisë deri në 2029.

Strategjia e zhvillimit rajonal e Republikës së Maqedonisë së Veriut 2021-2031 do të botohet në "Gazetën Zyrtare të Republikës së Maqedonisë së Veriut".

ANEKSI 1: INDIKATORËT PËR MONITORIMIN E ZBATIMIT TË STRAATEGJISË PËR ZHVILLIMIN RAJONAL 2021-2031

Tabela më poshtë tregon treguesit për të cilët vlerat e synuara llogariten në vazhdim të kësaj Shtojce dhe për treguesit dhe vlerat e tjera në vitin bazë renditen në pjesën analitike të kësaj Strategjie dhe në 12 studimet me analizë sektoriale të 16 fushave tematike.

Qëllimi strategjik 1: Rajonet planore më të barabartë ekonomikisht, të qëndrueshëm për mjedisin dhe konkurrues nëpërmjet një specializimi të zgjuar të zbatuar dhe stimulimit më të fortë të investimeve private në sinergji me investimet publike	
Prioriteti 1.1: Programimi dhe implementimi i investimeve publike në mënyrë që të sigurohet zhvillim rajonal më i ekuilibruar	
Treguesit dhe përcaktoni vlerat e synuara (targetet)	Tregues të tjerë
1.1.1 Numri i programeve që përfshijnë indeksin e zhvillimit të rajoneve planore	1.1.4 Në totali i aktiveve të shpenzuara nga MVL dhe BZHR përkundrejt nivelit të kërkuar të fondeve të ndara në shumën prej 1% të PBB-së
1.1.2 Përqindja e fondeve të realizuara duke zbatuar Indeks të zhvillimit të rajoneve planore nëpërmjet MVL dhe BZHR dhe ministrive të tjera, agjencive dhe fondeve	1.1.5 Totali i aktiveve mesatare të shpenzuara (MVL, BZHR dhe ministri të tjerë të linjës) përkundrejt nivelit të fondeve që duhet të ishin ndarë për të gjitha rajonet për periudhën 2020-2029
1.1.3 Përqindja e pjesëmarrjes së investimeve publike sipas rajoneve individuale	1.1.6 Investimet totale publike sipas rajoneve individuale planore për frymë;
Prioriteti 1.2: Sigurimi i stimuljeve më të gjerë dhe drejtimi i investimeve private drejt rajoneve planore që kanë mbetur prapa në zhvillim	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
1.2.1 Struktura e produktit të brendshëm bruto për frymë (%) sipas rajonit planor	1.3.1 PBB e rajoneve planore
1.2.2 Struktura e vlerës së shtuar bruto (%) sipas rajonit planor	1.3.2 PBB e rajoneve planore - bujqësia
1.2.3 Struktura e investimeve në asete fikse (%) sipas rajonit planor	1.3.3 PBB-ja e rajoneve planore - industria
	1.3.4 PBB-ja e rajoneve planore - ndërtimi
	1.3.5 PBB e rajoneve planore – shërbimeve
	1.3.6 Investimet në asete fikse në bujqësi sipas rajoneve planore
	1.3.7 Investimet në asete fikse në industri sipas rajoneve planore

	1.3.8 Investimet në asete fikse në ndërtim sipas rajoneve planore 1.3.9 Investimet në asete fikse në shërbime sipas rajoneve planore 1.3.10 Eksporti sipas rajoneve të veçanta planore 1.3.11 Importi sipas rajoneve të veçanta planore 1.3.12 Paga mesatare e paguar neto për punonjës sipas rajoneve planore 1.3.13 Numri i përjashtimeve të reja nga taksat dhe stimuj të ngjashëm për drejtimin e investimeve private në rajone më pak të zhvilluara planore 1.3.14 Numri i Engjëjve të Biznesit 1.3.15 Statistikat për monitorimin e veprimtarisë sipërmarrëse (afariste) të grave (gratë pronare të njësive të biznesit, gratë përfituese të ndihmës së drejtpërdrejtë për sektorin privat, etj.)
Prioriteti 1.3: Ndërtimi i infrastrukturës së transportit, telekomunikacionit dhe energjisë me shpërndarje më të barabartë në rajonet planore	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
1.3.1 Dendësia e infrastrukturës rrugore rajonale (km / 1000 km ²) 1.3.2 Infrastruktura rrugore lokale (km /) 1.3.3 Kapaciteti shtesë i instaluar nga BRE (Më) sipas rajoneve planore 1.3.4 Konsumi i energjisë së vlerës së shtuar në industri sipas rajoneve, (kWh / EUR) 1.3.5 Konsumi i energjisë në ekonomitë familjare për frymë (kWh / frymë) në rajonet planore	1.3.6 Infrastruktura hekurudhore sipas rajoneve planore 1.3.7 Aeroportet dhe fushat e aviacionit sipas rajoneve planore 1.3.8 Familjet dhe personat e moshës 15-74 vjeç që përdorin internetin, duke planifikuar rajone 1.3.9 Numri i familjeve sipas zonave me rrjet me brez të gjerë sipas rajoneve 1.3.10 Infrastruktura e energjisë për prodhimin e energjisë elektrike, sipas rajoneve planore 1.3.11 Infrastruktura e transportit të gazit 1.3.12 Infrastruktura e tubacionit të naftës 1.3.13 Konsumi përfundimtar i energjisë në familje nga burimet e energjisë dhe nga rajonet planore 1.3.14 Pjesëmarrja e rajoneve planore në BRE për ngrohje dhe ftohje (ktoe) 1.3.15 Pjesëmarrja e rajoneve planore në BRE në prodhimin e energjisë elektrike (GWh)

	1.3.16 Numri dhe sipërfaqja e ndërtesave të rinovuara publike dhe private për të përmbushur performancën minimale të energjisë 1.3.17 Numri i analizave të ndjeshme gjinore të kryera në nivel lokal dhe rajonal
Prioriteti 1.4: Qasja rajonale në hartimin e politikave për të mbështetur sipërmarrjen dhe industrinë	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
1.4.1 Numri i subjekteve afariste aktive sipas rajoneve 1.4.2 Përqindja e projekteve totale të miratuara të FIZHT sipas rajoneve planore 1.4.3 Format e bashkëpunimit ndër-komunal në nivelin e rajonit planor për mbështetjen e ndërmarrjes dhe NVM-ve	1.4.4 Numri i ndërmarrjeve të sapo krijuara dhe të mbyllura sipas rajoneve planore; 1.4.5 Numri i ZTIZH-ve sipas rajoneve; 1.4.6 Subvencione të diferencuara për investitorët e huaj në ZTIZH 1.4.7 Portofoli i projekteve të miratuara të totalit të FIZHT në dhe sipas industrive, sipas rajoneve planore; 1.4.8 Turistët sipas rajoneve planore (vendas / të huaj); 1.4.9 Qëndrimi gjatë natës i turistëve, duke planifikuar rajone (vendas / të huaj); 1.4.10 Organizatat për mbështetjen e sipërmarrjes në nivel rajonal 1.4.11 Numri i projekteve të financuara nga MVL dhe BZHR nëpërmjet QZHRP që synojnë drejtpërdrejt në forcimin e sipërmarrjes dhe zhvillimin e sektorit të NVM-ve 1.4.1 Regjistrime me të dhëna të ndara sipas gjinisë për numrin e aplikantëve për institucionet që ofrojnë ndihmë të drejtpërdrejtë për sektorin privat (subjektet e biznesit në pronësi ose operohen nga gratë, si dhe sa prej atyre të cilëve u janë dhënë projekte janë në pronësi ose operohen nga gratë në lidhje me burrat, bazat e të dhënave komunale dhe rajonale për monitorimin e aktiviteteve inovative sipërmarrëse të grave, etj.) 1.4.2 Numri i programeve të sinkronizuara FIZHT me programet mbështetëse të shkencës MASH (kërkimi dhe zhvillimi)MASH 1.4.3 Numri i rajoneve planore ku është kryer Specializimi i zgjuar 1.4.4 Strategjia e Rishikuar Industriale dhe rekomandimet e

	zhvilluara për zhvillimin e industrive të caktuara në secilin rajon planor veç e veç
	1.4.5 Përfshirje të reja nga taksat dhe stimulim të tjerë për gjetjen dhe zhvillimin e industrive të caktuara në rajone më pak të zhvilluara planore
Prioriteti 1.5: Përmirësimi i strukturës së fuqisë punëtore në rajonet planore dhe investimi në kapitalin njerëzor	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	
Tregues të tjerë	
1.5.1 Paga mesatare e paguar neto për punonjës (në denarë)	1.5.16 Numri i të papunëve të regjistruar sipas kohës së pritjes për punësim sipas rajoneve që planifikojnë;
1.5.1 PVB për punonjës	1.5.17 Produktiviteti i punës sipas rajoneve planore;
1.5.2 (në miliona denarë)	1.5.18 Produktiviteti i punës sipas aktiviteteve, sipas rajoneve planore
1.5.3 Shkalla e aktivitetit (%)	1.5.19 Numri i programeve të trajnimit për fuqinë punëtore
1.5.4 Shkalla e aktivitetit gratë (%)	1.5.20 Numri i masave aktive për të stimuluar punësimin në sektorin privat (numri i përdoruesve, sipas gjinisë, moshës, etj.)
1.5.5 Shkalla e aktivitetit të rinjtë (%)	1.5.21 Numri i programeve për punësim të drejtpërdrejtë në sektorin publik të kategorive më të prekshme të popullsisë (me qasjen më të vështirë në tregun e punës. Numri i përfituesve, sipas gjinisë, moshës, etj.)
1.5.6 Shkalla e aktivitetit (%) - personat me arsim fillor jo të plotë	1.5.22 Numri i programeve që lidhen me kategorinë e personave me nevojë të veçantë (numri i përdoruesve, sipas gjinisë, moshës, etj.)
1.5.7 Shkalla e punësimit (%)	1.5.23 Numri i programeve të praktikës (numri i përdoruesve, sipas gjinisë, moshës, etj.)
1.5.8 Shkalla e punësimit gratë (%)	1.5.24 Numri i përfituesve të garancisë rinore (i ndarë sipas gjinisë)
1.5.9 Shkalla e punësimit të rinj (%)	1.5.25 Numri i këshillave ekonomikë dhe socialë të themeluar në komuna
1.5.10 Shkalla e punësimit (%) - personat me arsim fillor jo të plotë	1.5.26 Numri i këshillave të themeluar ekonomikë dhe socialë në nivelin e rajoneve planore
1.5.11 Shkalla e jopunësimit (%)	1.5.27 Numri i grave nga mjediset rurale, nënave kryefamiljare dhe grave pa arsim ose me nivel të ulët arsimor përfitues të masave aktive të punësimit
1.5.12 Shkalla e papunësisë gratë (%)	
1.5.13 Shkalla e papunësisë të rinj (%)	
1.5.14 Shkalla e papunësisë (%) - personat me arsim fillor jo të plotë	
1.5.15 Shkalla e vendeve të lira të punës (%)	
Prioriteti 1.6: Zhvillimi bujqësor dhe zhvillimi rural bazuar në avantazhet krahasuese të rajoneve planore	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	
Tregues të tjerë	

1.6.1 Pjesa e tokës së punueshme në zonën bujqësore = Zona bujqësore e punueshme / Sipërfaqja totale bujqësore	1.6.8 Shpërndarja rajonale dhe pjesëmarrja në kategori të ndryshme të zonave bujqësore sipas rajoneve planore
1.6.2 Përfaqësimi Klasa I dhe II e numrit të përgjithshëm të pasurive = Numri i zotërimeve madhësia ekonomike I dhe klasa II / Numri total i pronave	1.6.9 Prodhimi mesatar i të korrave në ton sipas rajoneve planore
1.6.3 Madhësia mesatare e parcelës kadastrale = Sipërfaqja e parcelave kadastrale (ha) / Numri i parcelave kadastrale	1.6.10 Pjesa e zonave të ujitura në sipërfaqet totale sipas rajoneve planore
1.6.4 Investimi i vlerës së shtuar bruto = Bujqësia mesatare vjetore e investimeve / Bujqësia mesatare vjetore e vlerës së shtuar bruto	1.6.11 Numri mesatar i kolonive të bagëtitve, pulave dhe bletëve, sipas rajoneve planore
1.6.5 Pjesëmarrja e fermave bujqësore që mund të kryejnë ujitje = Numri i fermave bujqësore që mund të kryejnë ujitjen / Numri i përgjithshëm i fermave bujqësore	1.6.12 Rendimentet mesatare të vezëve, qumështit dhe leshit në mijëra, sipas rajoneve planore
1.6.6 Përqindja e grave drejtuese të ekonomive individuale = Numri i ekonomive individuale drejtuese grua/ Numri i përgjithshëm i drejtuesve të ekonomive individuale	1.6.13 Numri i fermave individuale bujqësore dhe subjekteve afariste sipas llojit të prodhimit bujqësor, sipas rajoneve planore
1.6.7 Përqindja e grave në punë sezonale = Numri i grave në punë sezonale / Numri total i fuqisë sezonale të punës	1.6.14 Anëtarët e familjeve të angazhuara në ferma individuale bujqësore, sipas gjinisë dhe moshës sipas rajoneve planore
	1.6.15 Numri i punëtorëve sezonalë dhe të tjerë të punësuar për të punuar në fermat bujqësore sipas rajoneve planore
	1.6.16 Numri i personave nga arsimi i angazhuar në ferma individuale bujqësore dhe i të punësuarve në sektorin e biznesit sipas rajoneve planore
	1.6.17 Llogaria e prodhimit sipas rajoneve planore
	1.6.18 Numri i fermave individuale bujqësore me aktivitete shtesë të ekonomisë sipas llojit të aktivitetit sipas rajoneve planore
	1.6.19 Vlera mesatare e prodhimit bujqësor sipas ekonomisë bujqësore sipas klasës së madhësisë ekonomike, sipas rajoneve planore
	1.6.20 Pjesëmarrja e zonës shtetërore nën pyll në sipërfaqen totale nën pyll, sipas rajoneve planore
	1.6.21 Zona nën pyll sipas llojeve të plantacioneve dhe pemëve, sipas rajoneve planore
	1.6.22 Dëmet nga zjarret në pyje, sipas rajoneve planore
	1.6.23 Pyllëzimi sipas rajoneve planore
	1.6.24 Bilanci i dëmeve nga zjarret dhe pyllëzimet, sipas rajoneve planore

	1.6.25 Masa mesatare e drurit të prerë mesatarisht sipas asortimenteve, sipas rajoneve planore 1.6.26 Gjendja mesatare numerike dhe lojë e qëlluar, sipas rajoneve planore 1.6.27 Numri i përdoruesve të IPARD 1 dhe 2 sipas rajoneve planore 1.6.28 Mbështetje financiare nga IPARD 1 dhe 2, në Euro sipas rajoneve planore 1.6.29 Huadhënia për pronarin, duke planifikuar rajone 1.6.30 Qira totale në bazë të qirasë së tokës shtetërore NJVL si tokë, sipas rajoneve planore 1.6.31 Krijimi i bazave të të dhënave të ndara sipas gjinisë në nivelin e rajonit planor 1.6.32 Shtëpitë malore ekzistuese të rindërtuara dhe shtëpizat e reja malore 1.6.33 Numri i masave të zbatuara për përshtatjen dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike në rajonet planore 1.6.34 Numri i strategjive dhe planeve rajonale në lidhje me ndryshimin e klimës.
Prioriteti 1.7: Ulja e ndikimeve negative dhe përmirësimi i mbrojtjes së mjedisit në rajonet planore, duke arritur një rezistencë më të madhe ndaj ndryshimeve klimatike dhe duke udhëhequr një cikël investimesh më dinamike dhe të shumëfishuara.	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
1.7.1 Përqindja e popullsisë së mbuluar nga furnizimi me ujë publik (%)	1.7.15 Sisteme të integruara të krijuara të menaxhimit të mbetjeve në rajonet planore
1.7.2 Përqindja e popullsisë së mbuluar nga sistemi i mbledhjes së ujërave të ndotura (%)	1.7.16 Deponitë aktive, numri dhe sipërfaqja sipas rajoneve planore;
1.7.3 Përqindja e popullsisë së mbuluar nga sistemi i trajtimit të ujërave të ndotura (%)	1.7.17 Mbetjet komunale të mbledhura dhe të gjeneruara, në ton, sipas rajoneve planore
1.7.4 Gjatësia totale e rrjetit të furnizimit me ujë që do të rinovohet (km)	1.7.18 Numri i Planeve të përgatitura dhe të miratuara të Menaxhimit të Pellgut Lumor.
1.7.5 Popullsia në lidhje me sistemin e kullimit të ujërave të ndotura urbane	1.7.19 Diga dhe rezervuare të mëdha sipas rajoneve planore
1.7.6 Numri i impianteve të trajtimit	1.7.20 Sistemet e ujitjes të ndërtuara nga rajonet planore
1.7.7 Popullsia (popullsi ekuivalente) e shoqëruar me sistemin e trajtimit të ujërave të ndotura urbane	1.7.21 Sisteme të integruara kullimi sipas rajoneve planore
1.7.8 Numri i deponive rajonale të ndërtuara dhe përbërësit e	1.7.22 Disponueshmëria e burimeve ujore sipas rajoneve planore
	1.7.23 Konsumi i ujit (familjet dhe industria) sipas rajoneve

tyre për menaxhimin e mbeturinave	planore
1.7.9 Përqindja (%) e mbetjeve të ricikluara (kg) e mbetjeve totale komunale (kg)	1.7.24 Mbulimi me infrastrukturën e furnizimit me ujë sipas rajoneve planore
1.7.10 Zona e zonave të mbrojtura (ha)	1.7.25 Humbjet e ujit sipas rajoneve planore
1.7.11 Numri i zonave të reja të mbrojtura	1.7.26 Ujërat e ndotura të gjeneruara nga industria sipas rajoneve planore
1.7.12 Numri i pikave të nxehta që do të rregullohen	1.7.27 Kompanitë e shërbimeve publike sipas rajoneve planore
1.7.13 Numri i strategjive komunale të përgatitura për ndryshimin e klimës	1.7.28 Cilësia e ujit të rrjedhave ujore sipas rajoneve planore
1.7.14 Sistemi i krijuar i menaxhimit të mbetjeve me deponitë rajonale me instalimin e djegies së gazit në deponi	1.7.29 Stacionet e monitorimit të cilësisë së ajrit sipas rajoneve planore. Shpërndarja e lejeve mjedisore të lëshuara A dhe B sipas rajoneve dhe sektorëve planor
	1.7.30 Numri i planeve komunale të cilësisë së ajrit të ambientit
	1.7.31 Numri i linjave të buta të kreditit për prokurimin e pajisjeve dhe teknologjive të reja për zvogëlimin e ndotjes së mjedisit për kapacitete të vogla, të mesme dhe të mëdha, me lehtësimin e taksave për importin dhe numrin e përdoruesve
	1.7.32 1.7.33 Numri i lejeve mjedisore të integruara A dhe B të lëshuara sipas rajoneve planore
	1.7.33 1.7.34 Numri i masave për të stimuluar përdorimin e lëndëve djegëse miqësore me mjedisin në sektorët e strehimit dhe energjisë dhe numri i përfituesve
	1.7.34 Numri i automjeteve dhe autobusëve në transportin publik (metan, makinë elektrike dhe hibride)
	1.7.35 "Hotspots" industriale sipas rajoneve planore
	1.7.36 Pasojat dhe cenueshmëria e ndryshimit të klimës ndaj rajoneve planore
	1.7.37 Ngjarjet si pasojë e ndryshimit të klimës në rajonet planore
	1.7.38 Numri i zonave të mbrojtura
	1.7.39 Numri i planeve të miratuara për menaxhimin e zonave të mbrojtura, dhe sipas rajoneve planore
	1.7.40 Numri i zonave të mbrojtura ku aplikohen pagesa për shërbimet e ekosistemit, dhe sipas rajoneve planore
	1.7.41 Numri i formave të krijuara të bashkëpunimit ndër-komunal për mbrojtjen e natyrës dhe menaxhimin e

	zonave të mbrojtura, sipas rajoneve planore 1.7.42 Të dhëna të ndara sipas gjinisë për mjedisin dhe ndryshimin e klimës
Qëllimi strategjik 2: Rajonet tërheqëse planore me shërbime të përmirësuara lokale, qasje efektive në tregun e punës, duke siguruar një shkallë më të lartë të barazisë gjinore dhe mbrojtje efektive sociale të grupeve më të rrezikuara të popullsisë	
Prioriteti 2.1: Stimulimi i zhvillimit të zonave të pazhvilluara, të zonave të shpopulluara dhe zonave me nevoja specifike për zhvillim	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
2.1.1 Pjesa e popullsisë nga rajoni në popullsinë totale në vend (%)	2.1.5 Shpërndarja hapësinore (popullata urbane, rurale) - Shpërndarja e popullsisë në komunat me qendër në qytet, me bazë në fshat dhe komuna të qytetit të Shkupit
2.1.2 Dendësia e popullsisë (tregon numrin e popullsisë që jeton në një territor të caktuar dhe shprehet në orë / km ²) sipas rajoneve planore	2.1.6 Veçoritë strukturore të popullsisë (sipas moshës, gjinisë, arsimit, etj.)
2.1.3 Shkalla e rritjes natyrore = ndryshimi midis nivelit të lindjeve dhe vdekshmërisë në raport me popullsinë totale (shprehur në ‰)	2.1.7 Shkalla e vdekshmërisë sipas rajoneve planore
2.1.4 Shkalla e pjellorisë totale (përfaqëson numrin mesatar të mundshëm të lindjeve të gjalla që një grua "mesatare" e brezit të vëzhguar do të lindte në periudhën e saj pjellore) Pjesëmarrja e popullsisë së re deri në 14 vjet në popullsinë totale (%)	2.1.8 Migrimet e brendshme ndërrajonale
	2.1.9 Numri i popullsisë së vendosur dhe zhvendosur në zonat rurale, urbane dhe komunat e qytetit të Shkupit
	2.1.10 Bilanci i migrimit në komunat e qytetit të Shkupit
	2.1.11 Bilanci i migracionit i lëvizjeve të migracionit të jashtëm, duke planifikuar rajone, komuna urbane, rurale dhe komuna të qytetit të Shkupit
	2.1.12 Përqindja e përqindjes së popullsisë së vjetër në total, sipas rajoneve që planifikojnë
	2.1.13 Ndryshimi në kontigjentet e moshës së popullsisë (%) sipas rajoneve planore
	2.1.14 Raporti i popullsisë në tre grupmoshat në komunat me qendër në qytet, bazuar në fshat dhe komunat e qytetit të Shkupit
	2.1.15 Numri i banesave sociale të dhëna të rinjve dhe çifteve të martuara në zonat me trend të shpopullimit
	2.1.16 Numri i parcelave të ndara falas (deri në 300 m ²) me fatura simbolike të shërbimeve për ndërtim dhe infrastrukturë të siguruar në zonat me nevoja specifike për zhvillim
	2.1.17 Përfshirja e fëmijëve në institucionet parashkollore në zonat rurale
	2.1.18 Numri i projekteve kërkimore shkencore për analizën e

	situatës me popullatën në të gjitha rajonet planore 2.1.19 Lista e azhurnuar e zonave me nevoja specifike për zhvillim
Prioriteti 2.2: Krijimi i një sistemi të planifikimit hapësinor modern me një komponent të fortë rajonal dhe krijimi i një infrastrukture njohuri në fushën e planifikimit hapësinor rajonal	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
2.2.1 Numri i planeve hapësinore të miratuara të rajoneve planore / vit.	2.2.4 Popullsia, zona, dendësia e popullsisë dhe numri i vendbanimeve sipas rajoneve planore
2.2.2 Numri i planeve hapësinore të miratuara të komunave në rajonet planore / në vit.	2.2.5 PBB për frymë dhe shkalla e urbanizimit sipas rajoneve planore;
2.2.3 Numri i planeve urbanistike të miratuara në rajonet planore / vit.	2.2.6 Qëllimi i zonave sipas rajoneve planore
	2.2.7 Kushtet e lëshuara për planifikimin hapësinor dhe ekstrakte nga plani hapësinor
	2.2.8 Sipërfaqja e sapo urbanizuar në rajone
Prioriteti 2.3: Sigurimi i kohezionit më të madh shoqëror midis dhe brenda rajoneve planore	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
2.3.1 Shkalla e njerëzve të varfër, % e popullsisë, sipas rajoneve planore	2.3.9 Familjet-përfutuese të ndihmës financiare sociale dhe familjet-përfutuese të ndihmës minimale të garantuar në vitin 2020, sipas rajoneve planore
2.3.2 Treguesit e kombinuar (AROE), shkalla e personave të varfër ose të përjashtuar nga shoqëria, %, sipas rajoneve planore	2.3.10 Numri i përfutuesve të ndihmës financiare për ndihmë dhe kujdes nga një person tjetër dhe kompensim financiar për paaftësi, 2020 viti, sipas rajoneve planore
2.3.3 Shkalla e të rinjve (15-29 vjeç) të cilët nuk janë të punësuar ose të përfshirë në procesin e arsimit ose trajnimit (NEET), %, sipas rajoneve planore	2.3.11 Qendrat e kujdesit ditor për personat me aftësi të kufizuara, duke planifikuar rajone;
2.3.4 Fëmijët nga 0 deri në 5 vjeç në kopshte, (%), sipas rajoneve që planifikojnë	2.3.12 Përfutuesit e ndihmës për fëmijë, deri në moshën 18 vjeç, (%), sipas rajoneve planore
2.3.5 Përfutuesit e ndihmës minimale të garantuar mbi 18 vjet, për 000 banorë, %, sipas rajoneve planore	2.3.13 Përfutuesit e suplementit arsimor, sipas rajoneve planore
	2.3.14 Përfutuesit e ndihmës speciale, deri në moshën 26 vjeç, (%), sipas rajoneve planore
	2.3.15 Rrjeti i institucioneve për kujdesin dhe edukimin e fëmijëve, sipas rajoneve planore (numri i institucioneve dhe përfutuesve, i ndarë sipas gjinisë)
2.3.6 Numri i mjekëve të përgjithshëm për 1.000 të siguruar, sipas rajoneve planore	2.3.16 Rrjeti institucional dhe i kujdesit për të moshuarit (numri i institucioneve dhe përdoruesve, i ndarë sipas gjinisë)
2.3.7 Numri i gjinekologëve të regjistruar për 1000 gra të	2.3.17 Numri i formave jo-institucionale dhe alternative të

siguruar, sipas rajoneve planore 2.3.8 Numri i stomatologëve të regjistruar për 1.000 të siguruar, sipas rajoneve planore	kujdesit për të moshuarit (shtëpi me grupe të vogla për të moshuarit me paafësi mendore ose fizike; qendra për pranimin ditor dhe të përkohshëm të të moshuarve; sigurimi i shërbimit të patronazhit për ndihmën dhe kujdesin e të moshuarve në shtëpi; familje të specializuara të kujdesit për të moshuarit, etj. / numri i përfituesve i ndarë sipas gjinisë) 2.3.18 Rrjeti i institucioneve të kujdesit shëndetësor në rajonet planore 2.3.19 Numri i qendrave për kujdesin dhe ndihmën e të varurve, sipas rajoneve planore (përfituesit të ndarë sipas gjinisë) 2.3.20 Numri i qendrave të kujdesit ditor për shëndetin mendor, sipas rajoneve planore (përdoruesit e ndarë sipas gjinisë) 2.3.21 Përfituesit e pensione dhe personat e siguruar, sipas rajoneve planore (të ndarë sipas gjinisë) 2.3.22 Numri i familjeve dhe numri mesatar i anëtarëve të familjes, sipas rajoneve 2.3.23 Familjet, sipas madhësisë së tyre, në zonat urbane dhe rurale 2.3.24 Apartamente të kompletuara sipas numrit të dhomave, sipas rajoneve planore; 2.3.25 Numri i apartamenteve në dispozicion për personat në rrezik shoqëror dhe grupe të tjera të cënueshme 2.3.26 Familjet që përdorin internetin, (%), sipas rajoneve planore, 2.3.27 Banesa të ndërtuara për persona në rrezik shoqëror dhe grupe të tjera të cënueshme, duke planifikuar rajone dhe komuna dhe sipas viteve të dorëzimit në përdorim 2.3.28 Format e bashkëpunimit ndër-komunal në nivelin e rajoneve planore në mënyrë që të rritet disponueshmëria e shërbimeve sociale 2.3.29 Numri i shoqatave të qytetarëve, subjekteve të biznesit dhe individëve që ofrojnë shërbime sociale (nëpërmjet proceseve të pluralizimit dhe deinstitutionalizimit) 2.3.30 Numri i shërbimeve sociale inovative dhe ndërhyrëse
Prioriteti 2.4: Sigurimi i një shkalle më të lartë të barazisë gjinore në rajonet planore	

Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
2.4.1 Numri i strehimoreve për viktimat e dhunës me bazë gjinore	2.4.2 Shkalla e varfërisë sipas moshës dhe gjinisë 2.4.3 Përfituesit e ndihmës financiare sociale sipas gjinisë 2.4.4 Numri i trajnimeve dhe përfituesve të trajnimeve (të ndarë sipas gjinisë) për barazinë gjinore të anëtarëve të këshillave bashkiakë, komisioneve për mundësi të barabarta (KMB) dhe mbrojtjes sociale, shëndetësore dhe të fëmijëve (KMSSHF) në komuna 2.4.5 Format e krijuara të bashkëpunimit ndër-komunal për barazinë gjinore 2.4.6 Numri i viktimave të dhunës me bazë gjinore
Prioriteti 2.5: Zhvillimi i arsimit fillor dhe të mesëm sipas specifikave të rajoneve planore, nëpërmjet optimizimit të rrjeteve shkollore dhe sipas nevojave të tregut të punës	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
2.5.1 Numri i reduktuar i shkollave rajonale me 10% në mesatare për të gjitha rajonet planore deri në vitin 2029 2.5.2 Analizë dhe studim funksional i përgatitur për një rrjet të ri të propozuar të shkollave të mesme nga bashkitë dhe rajonet planore deri në vitin 2023. Numri i zvogëluar i shkollave të mesme të kombinuara sipas Studimit 2.5.3 Qendra rajonale të krijuara për arsim dhe aftësim profesional në të gjitha rajonet planore përveç rajonit verilindor, Pollog dhe Jugperëndim	2.5.4 Numri i shkollave qendrore dhe rajonale për arsimin fillor sipas rajoneve planore 2.5.5 Numri i nxënësve, klasave dhe numrit mesatar të nxënësve për klasë sipas rajoneve planore në shkollat fillore 2.5.6 Përfshirja e nxënësve nga grupet e marginalizuara dhe të prekshme në shkollat fillore, me një fokus të veçantë tek fëmijët romë dhe fëmijët me aftësi të kufizuara 2.5.7 Numri i përgjithshëm i shkollave për arsimin e mesëm sipas rajoneve planore 2.5.8 Numri i nxënësve dhe paraleleve në shkollat komunale dhe qytetin e Shkupit për arsimin e mesëm sipas rajoneve planore 2.5.9 Numri i nxënësve dhe klasave në shkollat publike për arsimin e mesëm (art dhe sport) sipas rajoneve planore 2.5.10 Numri i nxënësve me nevoja të veçanta arsimore dhe klasa në shkollat publike për arsimin e mesëm sipas rajoneve planore 2.5.11 Numri i shkollave të arsimit të mesëm sipas rajoneve planore sipas llojit të arsimit që ata ofrojnë 2.5.12 Fonde për shkencë të ndara nga Buxheti i Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës të RSM dhe shpërndarja e tyre sipas rajoneve planore

	2.5.13 Shpërndarja e Universiteteve shtetërore sipas rajoneve planore sipas selisë së universitetit 2.5.14 Format e krijuara të bashkëpunimit ndër-komunal në arsim 2.5.15 Vajzat dhe Romët (të ndarë sipas gjinisë) të cilët kanë lënë procesin arsimor
Prioriteti 2.6: Kapërcimi gradual i pabarazive infrastrukturore midis rajoneve planore në kulturë, sport dhe rekreacion, dhe mbrojtjen nga zjarri	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
	2.6.1 Numri i teatrove profesionistë, teatro profesionistë për fëmijë dhe të rinj dhe teatro amatore, sipas rajoneve planore 2.6.2 Numri i të punësuarve në teatrot profesionistë dhe teatrot profesionalë për fëmijë dhe të rinj, sipas rajoneve planore 2.6.3 Numri i kinemave dhe numri i të punësuarve në kino, sipas rajoneve të veçanta planore. Punonjësit në teatrot amatore në rajone të caktuara planore 2.6.4 Numri i filmave dhe kinemave të paraqitura sipas rajoneve planore 2.6.5 Numri i vizitorëve në muze dhe kinema sipas rajoneve individuale planore 2.6.6 Infrastruktura për aktivitetet sportive sipas rajoneve të veçanta planore 2.6.7 Numri i zjarrfikësve dhe zjarrfikësve të kërkuar sipas rajoneve planore 2.6.8 Llojet e pajisjeve NJTKZ dhe gjendja e tyre sipas rajoneve individuale planore
Qëllimi strategjik 3: Politikë e forcuar ndjeshëm e zhvillimit rajonal, përmirësimi i instrumenteve financiare për zbatimin e saj dhe ndërtimi i kapaciteteve administrative në nivelin qendror, rajonal dhe lokal	
Prioriteti 3.1: Përmirësimi i kornizës normative për zhvillimin e ekuilibruar rajonal	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
	3.1.1 Miratimi i një Ligji të ri të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal; 3.1.2 Përgatitja dhe miratimi i një Rregullore të re mbi Metodologjinë për përgatitjen e dokumenteve të planifikimit për zhvillimin rajonal

Prioriteti 3.2: Bashkërendimi i përmirësuar në zbatimin e politikës për zhvillim rajonal të ekuilibruar, monitorim, vlerësim dhe raportim të rezultateve të arritura	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
	3.2.1 Numri i përdoruesve të sistemit elektronik CI-RE-RA 3.2.2 Numri i raporteve të gjeneruara (sipas intervaleve kohore) 3.2.3 Numri i funksionaliteteve të përparuara të sistemit elektronik SI-ZHV-RE 3.2.4 Vlerësimi i përgatitur aktual dhe përfundimtar i zbatimit të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031
Prioriteti 3.3: Sigurimi i një ndjeshmërie më të madhe pronësie nga aktorët lokalë dhe rajonalë mbi politikën për zhvillimin e ekuilibruar rajonal dhe ndërtimin e kapaciteteve	
Treguesit me vlerat e synuara të konfirmuara (targetet)	Tregues të tjerë
	3.3.1 Numri i forumeve rajonale të mbajtura 3.3.2 Numri i grave që marrin pjesë në forume rajonale 3.3.3 Numri i projekteve të zgjedhura sipas rajonit planor 3.3.4 Numri i projekteve të zgjedhura sipas përparësive të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 3.3.5 Numri i trajnimeve të realizuara (të kategorizuara sipas temave) për punonjësit në Qendrat për zhvillimin e rajoneve planore

Për të mundësuar një vlerësim më të mirë aktual dhe përfundimtar të zbatimit të Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031, 74 nga gjithsej 265 tregues të analizuar u zgjedhën në 12 studime tematike që krijojnë bazën e informacionit për përgatitjen e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2020-2030 dhe për to, përveç të dhënave për vitin bazë, janë parashikuar vlerat e synuara (caqet) për periudhën deri në 2025 dhe 2029, si viti në të cilin do të bëhet vlerësimi përfundimtar i zbatimit të Strategjisë.

Treguesit e përzgjedhur kanë të bëjnë vetëm me një pjesë të qëllimeve strategjike, përparësive dhe masave të Strategjisë për shkak të kufizimeve të parashikimeve të lëvizjeve në lidhje me mungesën e të dhënave të ndara në nivelin rajonal. Një nga kufizimet më serioze është mungesa e të dhënave nga Regjistrimi i Popullsisë, Familjeve dhe Banesave pas vitit 2002. Megjithatë është duke u përgatitur një Regjistrim i ri, zbatimi, përpunimi dhe shpërndarja e të dhënave të regjistrimit do të kërkojë një periudhë më të gjatë kohore. Prandaj, ky dokument strategjik bazohet në të dhëna aktualisht në dispozicion, të cilat janë zgjedhur dhe përdorur me kujdes. Kudo që ka pasur të dhëna përkatëse, janë përcaktuar vlerat bazë të treguesve për vitin 2019. Për tregues të caktuar dhe ka vetëm të dhëna më të vjetra për vitin bazë. Pritet që për ata tregues dhe për të cilët periudha bazë është më larg nga viti fillestar i zbatimit të Strategjisë, vlerat e parashikuara për periudhën e ardhshme të kenë më pak besueshmëri sesa për ata për të cilët ka të dhëna të rëndësishme të besueshme për vitin e mëparshëm (2019). Në atë kuptim, pritet që shkalla e realizimit të synimeve të përcaktuara të ndryshojë në një masë të caktuar, përkundër zbatimit të duhur të masave të propozuara.

Në përgjithësi, ndryshimet në lëvizjet parashikuese në çdo strategji në krahasim me ato të parashikuara mund të shkaktohen nga ndikimi i faktorëve të ndryshëm, shumë prej të cilëve janë të rastësishëm. Kështu, për këtë Strategji duhet të merret parasysh se ndryshimet në një diferencë të caktuar mbeten të pranueshme për realizimin e qëllimeve kryesore të vendosura në të. Nga ana tjetër, ndryshime thelbësore në lëvizjet e treguesve mund të priten për shkak të efekteve të dëmshme të krizës aktuale të shkaktuar nga Covid-19, e cila prek të gjithë sektorët dhe kohëzgjatja e të cilave është e pasigurt. Ky mund të jetë një faktor i rëndësishëm për devijime të dukshme të arritjeve të pritura nga vlerat e synuara. Sidoqoftë, duhet të kihet parasysh se kjo është një pandemi dhe të gjitha vendet në periudhën e ardhshme do të përballen me këtë sfidë. Prandaj, nga aspekti i krahasueshmërisë së arritjeve me ato përkatëse në nivelin ndërkombëtar, cilësia e parashikimeve dhe caqet e përcaktuara për disa indikatorë të analizuar dhe në Strategji mund të konsiderohen të përshtatshme në këtë fazë.

Qëllimi strategjik 1: Rajonet planore më të barabartë ekonomikisht, të qëndrueshëm për mjedisin dhe konkurrues nëpërmjet një specializimi të zgjuar të zbatuar dhe stimulimit më të fortë të investimeve private në sinergji me investimet publike							
Prioriteti 1.1: Programimi dhe implementimi i investimeve publike në mënyrë që të sigurohet një zhvillim rajonal më i ekuilibruar							
Masat	Treguesi			Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
	Përshkrimi i treguesit / emrit	Burim i të dhënave	Rajoni				
Zbatimi i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal 2021-2031 (integral)	Vlera e përqindjes së Indeksit për shkallën e zhvillimit të rajoneve planore në krahasim me rajonin planor të Shkupit (pozicionimi i synuar në intervalin) ³⁸	Vendimi i Qeverisë për përcaktimin e nivelit të zhvillimit të rajoneve planore dhe llogaritjet vetanake	I Vardarit	2018	48.70%	60%-65%	65%-75%
			Lindor	2018	63.60%	70%-75%	75%-85%
			Jugperëndim or	2018	53.90%	60%-65%	65%-75%
			Juglindor	2018	64.30%	70%-75%	75%-85%
			I Pellagonisë	2018	60.40%	70%-75%	75%-85%
			I Pollogut	2018	54.60%	65%-70%	70%-80%
			Verilindor	2018	41.50%	55%-60%	60%-70%
			I Shkupit	2018	100%	100%	100%
Zbatimi i qëndrueshëm i	Numri i programeve që	Llogaria	MK	2020	10 програми	17	23

³⁸ Indeksët e zhvillimit të të gjitha rajoneve shprehen si vlera relative në raport me rajonin e Shkupit si rajoni më i zhvilluar. Intervale të dhëna deri në vitin 2025 dhe 2029 janë intervale të dëshirueshme në të cilat do të dëshironim të poziciononim vlerën e përqindjes së indeksëve të zhvillimit të secilit prej rajoneve individuale planore kundrejt Shkupit por edhe me njëri-tjetrin..

Ligjit të Zhvillimit të Baraspeshuar Rajonal në lidhje me ndarjen e fondeve për zhvillimin rajonal në vlerë prej të paktën 1% të PBB-së	përfshijnë indeksin e zhvillimit të rajoneve planore	përfundimtare e buxhetit të MK				програми	програми
	Përqindja e fondeve të realizuara duke zbatuar Indeksën për nivelin e zhvillimit të rajoneve planore nëpërmjet MVL dhe BZHR dhe ministrive të tjera, agjencive dhe fondeve ³⁹		MK	2018	0.30%	0.65%	1%
Përafrimi i investimeve publike nga Buxheti i Qeverisë dhe Buxhetet e NJVL-së me përparësitë e Strategjisë së Zhvillimit Rajonal	Përqindja e pjesëmarrjes së investimeve publike sipas rajoneve individuale (rregullimi i synuar i nivelit relativ të investimeve publike) ⁴⁰	Vlerësimi i vazhdueshëm i Strategjisë së Zhvillimit Rajonal	I Vardarit	2018	13.25%	13.25%	13.25%
			Lindor	2018	13.40%	12.40%	11.40%
			Jugperëndimor	2018	10.90%	12.90%	13.90%
			Juglindor	2018	12.51%	11.51%	10.51%
			I Pellagonisë	2018	10.03%	11.03%	12.03%
			I Pollogut	2018	13.47%	13.47%	13.47%
			Verilindor	2018	9.55%	11.55%	13.55%
			I Shkupit	2018	16.89%	13.89%	11.89%
Prioriteti 1.2: Sigurimi i stimujve më të gjerë dhe drejtimi i investimeve private drejt rajoneve planore që mbeten prapa në zhvillim							
Masat	Indikatori			Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni				
Futja e masave të veçanta (përfashtimet nga taksat dhe stimuj të	Struktura e produktit të brendshëm bruto për frymë (%).	ESHS	I Vardarit	2017	13.9	14.1	14.3
			Lindor	2017	13.1	13.3	13.6
			Jugperëndim	2017	10.8	10.9	11.1

³⁹ Vlera në bazën 2018 (0.3%) tregon pjesën relative të fondeve që janë shpenzuar duke aplikuar indeksin e zhvillimit nga të gjitha organet e administratës shtetërore, agjencitë dhe fondet

⁴⁰ Përqindjet në 2018 tregojnë sa investime publike ka marrë secili rajon planor. Duke marrë parasysh Indeksën e nivelit të zhvillimit për vitin 2018-2023 dhe pjesën relative të investimeve publike sipas rajoneve individuale, është bërë një skenar i dëshiruar për lëvizjen e pjesës së investimeve publike sipas rajoneve me vitet e synuara 2025 dhe 2029.

ngjashëm) për të drejtuar investimet private në rajone më pak të zhvilluara planore			or				
			Juglindor	2017	15.8	15.9	16.1
			I Pellagonisë	2017	13.1	13.3	13.5
			I Pollogut	2017	6.4	6.5	6.7
			Verilindor	2017	7.9	8.0	8.1
			I Shkupit	2017	19.1	18.0	16.6
	Struktura e vlerës së shtuar bruto (%)	ESHS	I Vardarit	2017	7.6	8.1	8.4
			Lindor	2017	8.3	8.8	9.1
			Jugperëndim or	2017	8.5	8.8	9.0
			Juglindor	2017	9.8	10.2	10.6
			I Pellagonisë	2017	10.7	11.5	12.3
			I Pollogut	2017	7.3	7.5	7.7
			Verilindor	2017	5.0	5.2	5.4
			I Shkupit	2017	42.8	40.1	37.5
	Përmirësimi i kushteve për fillimin e një biznesi	Struktura e investimeve në asete fikse (%)	ESHS	I Vardarit	2017	5.0	5.3
Lindor				2017	7.0	7.3	8
Jugperëndim or				2017	12.4	12.7	13
Juglindo				2017	4.8	5.2	6
I Pellagonisë				2017	8.3	9.1	10
I Pollogut				2017	5.5	5.8	7
Verilindor				2017	1.9	2.2	3
I Shkupit				2017	55	52	47

Prioriteti 1.3: Ndërtimi i infrastrukturës së transportit, telekomunikacionit dhe energjisë me shpërndarje më të barabartë në rajonet planore							
Masat	Indikator			Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni				
Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës së	Dendësia e infrastrukturës rrugore rajonale (km/1000)	ESHS MAKStat - baza e të	I Vardarit	2019	184	186	188
			Lindor	2019	170	177	184
			Jugperëndim	2019	173	186	199

transportit (grupi masat)	km ²)	dhënave - Transporti dhe Strategjia Kombëtare e Transportit për periudhën nga 2018 deri në 2030	or				
			Juglindor	2019	201	210	219
			I Pellagonisë	2019	183	184	186
			I Pollogut	2019	179	184	188
			Verilindor	2019	199	207	215
			I Shkupit	2019	254	257	261
			MK	2019	188	191	194
			I Vardarit	2019	438	532	584
			Lindor	2019	533	621	677
	Infrastruktura rrugore lokale (km')	ESHS MAKStat - baza e të dhënave - Transporti dhe parashikime të autorëve bazuar në analizën e regresionit të të dhënave historike	Jugperëndim or	2019	879	977	1062
			Juglindor	2019	344	417	449
			I Pellagonisë	2019	697	852	924
			I Pollogut	2019	1032	1,139	1206
			Verilindor	2019	487	553	588
			I Shkupit	2019	973	1059	1115
			MK	2019	5383	6150	6605
			I Vardarit	2019	53	55	57
			Lindor	2019	16	16	16
	Dendësia e infrastrukturës hekurudhore (km'/1000 km ²)	MAKStat - Baza e të dhënave - Transporti hekurudhor dhe Strategjia Kombëtare e Transportit për	Jugperëndim or	2019	8	19	29
			Juglindor	2019	12	12	12
			Pellagonisë	2019	24	27	30
			Pollogut	2019	29	29	29
			Verilindor	2019	24	43	62
			I Shkupit	2019	73	79	84
			MK	2019	27	32	36
			I Pellagonisë	2016	47.8%	71.4%	95.0%

		periudhën 2018-2030	I Pollogut Verilindor	2016	0.0%	35.0%	70.0%
			I Shkupit	2016	52.4%	63.7%	75.0%
			MK	2016	3.3%	49.1%	95.0%
				2016	24.1%	54.5%	85.0%
Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës energetike (grupi masat))	Kapacitet shtesë i instaluar nga BRE (MW)	ESHS, Komisioni Rregullativ i Energjisë dhe Shërbimeve të Ujit	Jugperëndim or	2018	0.0	120	120
			I Pellagonisë	2018	0.0	100	200
			Lindor	2018	0.0	0.0	50
			Juglindor	2018	0.0	0.0	40
	Kapacitet shtesë i instaluar nga BRE (MW) ⁴¹	ESHS , Komisioni Rregullativ i Energjisë dhe Shërbimeve të Ujit	Verilindor	2018	0.0	0.0	40
	Konsumi i energjisë përfundimtare pas vlerës së shtuar në industri sipas rajoneve, (kWh / EUR) ⁴²	ESHS	I Vardarit	2017	7.3	<7	<6
			Juglindor	2017	2.3	<2.3	<2
			I Pollogut	2017	1.1	<16	<12
			I Shkupit	2017	1.8	<2	<2
	Konsumi i energjisë së familjeve për frymë (kWh / frymë) ⁴³	ESHS	I Vardarit	2018	2737.2	3162.1	2934.4
			Lindor	2018	2854.8	3537.9	3159.7
			Jugperëndim or	2018	2584.8	2999.1	2799.2
			Juglindor	2018	2509.3	4016.1	4226.4
			I Pellagonisë	2018	2840.4	3134.8	2992.5
			I Pollogut	2018	2615.5	2886.9	2736.3

⁴¹ Për realizimin e kësaj mase, duhen deri në 7 vjet dhe për atë arsye nuk janë vendosur si objektiva për vitin 2025.

⁴² Plera për rajonin e Pollogut po rritet sepse në vitin 2017 është shumë e ulët si rezultat i prodhimit të reduktuar në mënyrë drastike të Jugohrom, i cili nuk funksionon për tre vjet. Ndryshe në vitin 2014 dhe 2015 kjo vlerë ishte përkatësisht 20 dhe 21. Jugohrom pritet të rifillojë deri në 2029.

⁴³ Përkundër masave për eficientësi në energji, ka një rritje të treguesve sepse është planifikuar të rritet konsumi përfundimtar i energjisë në familje si rezultat i rritjes së komoditetit. Për më tepër, merret parasysh një zvogëlim i numrit të banorëve.

			Verilindor	2018	2399.6	2689.5	2531.5
			I Shkupit	2018	2840.7	3404.8	3243.0
Prioriteti 1.4: Qasja rajonale për hartimin e politikave për të mbështetur sipërmarrjen dhe industrinë							
Masat	Indikator			Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i indikatorit	Rajoni				
Drejtimi i ndihmës shtetërore si përparësi për subjektet aktive të biznesit në rajone më pak të zhvilluara	Numri i subjekteve afariste aktive sipas rajoneve	ESHS	I Vardarit	2019	5595	5700	5900
			Lindor	2019	5799	6000	6100
			Jugperëndim or	2019	7520	7800	8200
			Juglindor	2019	6233	6300	6400
			I Pellagonisë	2019	8327	8500	8600
			I Pollogut	2019	8614	9400	10000
			Verilindor	2019	4174	4500	5000
			I Shkupit	2019	29652	30000	30500
			MK	2019	75914.0	78200	80700
Investimi i Fondit për Inovacion dhe Zhvillim Teknologjik në zhvillimin e kapaciteteve të NVM-ve për përgatitjen e aplikacioneve për projekte cilësore në rajonet me numrin më të ulët të projekteve të miratuara për financim	Përqindja e projekteve totale të miratuara FIZHT sipas rajoneve planore	FIZHT	I Vardarit	2019	6.13%	7%	8%
			Lindor	2019	9.20%	9%	10%
			Jugperëndim or	2019	5.19%	7%	8%
			Juglindor	2019	5.90%	7%	9%
			I Pellagonisë	2019	9.20%	9%	10%
			I Pollogut	2019	2.36%	6%	8%
			Verilindor	2019	1.18%	5%	7%
			I Shkupit	2019	60.84%	50%	40%
			MK	2019	100%	100%	100%
Vendosja e formave të bashkëpunimit ndër-komunal për mbështetjen e sipërmarrjes dhe NVM-ve në nivelin e rajonit planor	Format e bashkëpunimit ndër-komunal në nivelin e rajonit planor për mbështetjen e ndërmarrjes dhe NVM-ve.	MVL	I Vardarit	2020	0	1	1
			Lindor	2020	0	0	1
			Jugperëndim or	2020	0	1	1
			Juglindor	2020	0	0	1
			I Pellagonisë	2020	0	0	1
			I Pollogut	2020	0	1	1

			Verilindor	2020	0	1	1
			I Shkupit	2020	0	0	1
			MK	2020	0	4	8
Prioriteti 1.5: Përmirësimi i strukturës së fuqisë punëtore në rajonet planore dhe investimi në kapitalin njerëzor							
Masat	Indikator			Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni				
Integrale për të gjithë masat nën këtë përparësi	Paga mesatare e paguar neto për punonjës (në denarë)	ESHS	I Vardarit	2018	19870	23844	29805
			Lindor	2018	19426	23311	29139
			Jugperëndimor	2018	21492	25790	32238
			Juglindor	2018	19291	23149	28937
			I Pellagonisë	2018	22526	27031	33789
			I Pollogut	2018	22623	27148	33935
			Verilindor	2018	18633	22360	27950
			I Shkupit	2018	28125	32344	38813
		ESHS	I Vardarit	2017	0.77	0.80	0.85
			Lindor	2017	0.69	0.74	0.80
			Jugperëndimor	2017	0.77	0.80	0.85
			Juglindor	2017	0.72	0.76	0.80
			I Pellagonisë	2017	0.66	0.70	0.77
			I Pollogut	2017	0.49	0.55	0.60
			Verilindor	2017	0.63	0.67	0.73
			I Shkupit	2017	1.25	1.28	1.30
			MK	2017	0.83	0.85	0.88
	Shkalla e aktivitetit (%)	ESHS	I Vardarit	2019	61.8	62	63
			Lindor	2019	58.9	59.5	61
			Jugperëndimor	2019	57	58	59
			Juglindor	2019	67.6	67.8	68
			I Pellagonisë	2019	64.5	64.8	65.5
			I Pollogut	2019	51.9	53.5	55

		Verilindor	2019	55.2	56	57
		I Shkupit	2019	53.5	54	56
		MK	2019	57.2	59.5	60.5
Shkalla e aktivitetit gratë (%) - rajonet e synuara	ESHS	I Pollogut	2019	35.1	36.5	38
		Verilindor	2019	43	44.5	46
		I Shkupit	2019	42.6	44	45.5
Shkalla e aktivitetit të rinjtë (%) - rajonet e synuara	ESHS	Lindor	2019	40.6	42	44
		I Pollogut	2019	45.2	47	49
		I Shkupit	2019	46.5	48	50
Shkalla e aktivitetit (%) - personat me arsim fillor jo të plotë - rajonet e synuara	ESHS	Jugperëndim or	2019	14.3	16	18
		Pollogut	2019	7.9	9	12
		Verilindor	2019	15.1	17	19
Shkalla e punësimit (%)	ESHS	I Vardarit	2019	55.2	56	57
		Lindor	2019	54.3	55	56
		Jugperëndim or	2019	43.1	44.5	46
		Juglindor	2019	63.3	64	64.5
		I Pellagonisë	2019	56	57	58
		I Pollogut	2019	37.1	38.5	40
		Verilindor	2019	37	38.5	40
		I Shkupit	2019	45.6	46	48
		MK	2019	47	50	51.5
Shkalla e punësimit gratë (%) - rajonet e synuara	ESHS	Jugperëndim or	2019	33.5	35	39
		I Pollogut	2019	22.5	25	29
		Verilindor	2019	29.1	30.5	34
Shkalla e punësimit të rinjve (%) - rajonet e synuara	ESHS	Lindor	2019	31.8	33	37
		I Pollogut	2019	26	27.5	31
		Verilindor	2019	26.2	28	31
Shkalla e punësimit (%) - personat me arsim fillor jo të plotë - rajonet e synuara	ESHS	Lindor	2019	8.5	10	13
		Jugperëndim or	2019	6.2	8	12
		I Pollogut	2019	6.2	8	12
		Verilindor	2019	5.2	7	11

Shkalla e papunësisë (%)	ESHS	I Vardarit	2019	10.8	9	8
		Lindor	2019	7.8	7	6
		Jugperëndim or	2019	24.4	22	18
		Juglindor	2019	6.3	6	5.5
		I Pellagonisë	2019	13.1	12	10
		I Pollogut	2019	28.5	25	20
		Verilindor	2019	33	30	25
		I Shkupit	2019	14.7	13	11
Shkalla e papunësisë për gratë (%) - rajonet e synuara	ESHS	MK	2019	17.3	15.5	13
		Jugperëndim or	2019	26.4	24	21
		I Pollogut	2019	35.8	32	30
		Verilindor	2019	32.2	30	27
Shkalla e papunësisë së të rinjve (%) - rajonet e synuara	ESHS	Jugperëndim or	2019	37.1	35	32
		I Pollogut	2019	42.4	40	37
		Verilindor	2019	50	47	44
		Shkalla e papunësisë (%) - personat me arsim fillor jo të plotë - rajonet e synuara	ESHS	Lindor	2019	51.5
Jugperëndim or	2019			56.2	53	50
Verilindor	2019			65.4	62	58
Shkalla e vendeve të lira të punës (%)	ESHS			I Vardarit	2019	1.62
		Lindor	2019	1.92	2.00	2.10
		Jugperëndim or	2019	1.73	1.77	1.90
		Juglindor	2019	1.61	1.65	1.70
		I Pellagonisë	2019	2.08	2.10	2.15
		I Pollogut	2019	0.62	0.70	1.00
		Verilindor	2019	1.89	1.95	2.00
		I Shkupit	2019	1.83	1.90	2.00
		MK	2019	1.77	1.85	2.00

Prioriteti 1.6: Zhvillimi bujqësor dhe zhvillimi rural bazuar në avantazhet krahasuese të rajoneve planore						
Masat	Indikatori					

	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni	Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
Rritja e tokës së punueshme	Pjesa e tokës së punueshme në sipërfaqen bujqësore = Sipërfaqja bujqësore e punueshme / Sipërfaqja totale bujqësore	ESHS	I Vardarit	2019	34%	36%	40%
			Lindor	2019	41%	42%	42%
			Jugperëndim or	2019	37%	39%	41%
			Juglindor	2019	53%	53%	54%
			I Pellagonisë	2019	44%	44%	45%
			I Pollogut	2019	24%	30%	40%
			Verilindor	2019	55%	55%	56%
			I Shkupit	2019	49%	50%	50%
Forcimi dhe konsolidimi i fermave bujqësore	Përfaqësimi Klasa I dhe II e numrit të përgjithshëm të pronave = Numri i zotërimeve madhësia ekonomike I dhe klasa II / Numri total i pronave	ESHS	I Vardarit	2016	75%	73%	69%
			Lindor	2016	72%	71%	69%
			Jugperëndim or	2016	84%	79%	69%
			Juglindor	2016	62%	62%	61%
			I Pellagonisë	2016	45%	45%	44%
			I Pollogut	2016	81%	77%	69%
			Verilindor	2016	71%	71%	69%
			I Shkupit	2016	78%	75%	69%
Konsolidimi i tokës	Madhësia mesatare e parcelës kadastrale = Sipërfaqja e parcelave kadastrale (ha) / Numri i parcelave kadastrale	ESHS	MK	2016	70%	68%	64%
			I Vardarit	2019	0.27	0.28	0.30
			Lindor	2019	0.30	0.31	0.33
			Jugperëndim or	2019	0.66	0.66	0.67
			Juglindor	2019	0.36	0.36	0.37
			I Pellagonisë	2019	0.23	0.25	0.30
			I Pollogut	2019	0.24	0.26	0.30
			Verilindor	2019	0.22	0.24	0.30
Mbështetja, inkurajimi dhe krijimi i parakushteve	Shkalla e investimit të vlerës së shtuar bruto =	ESHS	I Shkupit	2019	0.27	0.28	0.30
			MK	2019	0.33	0.34	0.37
			I Vardarit	mesatar e2010-	4.90%	5.23%	6.00%

për rritjen e investimeve të përgjithshme (shpërndarje e ekuilibruar e vlerës së shtuar bruto)	Bujqësia mesatare e investimeve vjetore / Bujqësia mesatare vjetore e vlerës së shtuar bruto			2017			
			Lindor	mesatar e2010-2017	7.57%	7.68%	7.90%
			Jugperëndim or	mesatar e2010-2017	0.76%	2.69%	7.20%
			Juglindor	mesatar e2010-2017	4.86%	5.20%	6.00%
			I Pellagonisë	mesatar e2010-2017	8.66%	8.73%	8.90%
			I Pollogut	mesatar e2010-2017	4.95%	5.27%	6.00%
			Verilindor	mesatar e2010-2017	3.23%	4.41%	7.20%
			I Shkupit	mesatar e2010-2017	9.57%	9.62%	9.70%
			MK	mesatar e2010-2017	5.99%	6.35%	7.17%
Mbështetja, inkurajimi dhe krijimi i parakushteve për rritjen e investimeve në burime dhe sisteme ujitjeje	Participimi i fermave bujqësore që mund të kryejnë ujitje = Numri i fermave bujqësore që mund të kryejnë ujitjen / Numri i përgjithshëm i fermave bujqësore	ESHS	I Vardarit	2016	57%	62%	70%
			Lindor	2016	48%	57%	70%
			Jugperëndim or	2016	83%	84%	85%
			Juglindor	2016	85%	85%	86%
			I Pellagonisë	2016	74%	75%	76%
			I Pollogut	2016	97%	98%	98%
			Verilindor	2016	53%	60%	70%
			I Shkupit	2016	79%	80%	80%
			MK	2016	71%	74%	79%
Forcimi i pozitës së grave	Përqindja e grave	ESHS	I Vardarit	2016	15%	17%	20%

në zonat rurale	drejtuese të njësive individuale = Numri i mbajtësve të grave individuale / Numri i përgjithshëm i drejtueseve të pronave individuale		Lindor	2016	9%	12%	14%
			Jugperëndim or	2016	11%	13%	16%
			Juglindor	2016	10%	12%	15%
			I Pellagonisë	2016	13%	15%	18%
			I Pollogut	2016	6%	9%	11%
			Verilindor	2016	11%	13%	16%
			I Shkupit	2016	9%	12%	14%
			MK	2016	10%	13%	15%
	Përqindja e grave në punë sezonale = Numri i grave në punë sezonale / Numri total i punës sezonale	ESHS	I Vardarit	2016	53%	53%	54%
			Lindor	2016	36%	38%	40%
			Jugperëndim or	2016	29%	34%	40%
			Juglindor	2016	48%	49%	50%
			I Pellagonisë	2016	24%	30%	40%
			I Pollogut	2016	26%	32%	40%
			Verilindor	2016	17%	26%	40%
			I Shkupit	2016	18%	26%	40%
			MK	2016	39%	42%	47%

Prioriteti 1.7: Ulja e ndikimeve negative dhe përmirësimi i mbrojtjes së mjedisit në rajonet planore, duke arritur një rezistencë më të madhe ndaj ndryshimeve klimatike dhe duke udhëhequr një cikël investimesh më dinamike dhe të shumëfishuara.							
Masat	Indikator					
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni	Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës së shërbimit të ujit në të gjitha rajonet planore (grupi masat)	Përqindja e popullsisë së mbuluar nga furnizimi me ujë publik (%)	ESHS MAKStat - baza e të dhënave - Mjedisi dhe Strategjia Kombëtare e Ujit	I Vardarit	2016	83.1%	91.4%	95.0%
Lindor	2016	82.3%	91.2%	95.0%
Jugperëndim or	2016	74.9%	89.0%	95.0%
Juglindor	2016	76.3%	89.4%	95.0%
I Pellagonisë	2016	84.9%	92.0%	95.0%
I Pollogut	2016	57.3%	83.7%	95.0%
Verilindor	2016	65.5%	86.2%	95.0%
I Shkupit	2016	90.6%	93.7%	95.0%

Përqindja e popullsisë e mbuluar nga sistemi i grumbullimit të ujërave të ndotura (%)	ESHS MAKStat - baza e të dhënave - Mjedisi dhe Strategjia Kombëtare e Ujit	MK	2016	78.5%	90.1%	95.0%
		I Vardarit	2016	91.8%	93.4%	95.0%
		Lindor	2016	87.6%	91.3%	95.0%
		Jugperëndimor	2016	67.1%	78.6%	90.0%
		Juglindor	2016	75.9%	83.0%	90.0%
		I Pellagonisë	2016	92.8%	93.9%	95.0%
		I Pollogut	2016	53.7%	71.9%	90.0%
		Verilindor	2016	65.7%	77.9%	90.0%
		I Shkupit	2016	84.1%	89.6%	95.0%
		MK	2016	77.2%	84.0%	92.5%
Përqindja e popullsisë së mbuluar nga sistemi i trajtimit të ujërave të ndotura (%)	ESHS MAKStat - baza e të dhënave - Mjedisi dhe Strategjia Kombëtare e Ujit	I Vardarit	2016	1.5%	48.2%	95.0%
		Lindor	2016	9.0%	52.0%	95.0%
		Jugperëndimor	2016	80.2%	87.6%	95.0%
		Juglindor	2016	77.2%	86.1%	95.0%
		I Pellagonisë	2016	47.8%	71.4%	95.0%
		I Pollogut	2016	0.0%	35.0%	70.0%
		Verilindor	2016	52.4%	63.7%	75.0%
		I Shkupit	2016	3.3%	49.1%	95.0%
		MK	2016	24.1%	54.5%	85.0%
		I Vardarit	2016	591.00	85.00	145.80
Gjatësia totale e rrjetit të furnizimit me ujë që do të rinovohet (km)	MMJPH; Raportet vjetore të ndërmarrjeve të shërbimeve për furnizimin me ujë; ESHS	Lindor	2016	797.00	53.00	179.00
		Jugperëndimor	2016	1065.00	110.00	231.30
		Juglindor	2016	598.00	80.00	159.00
		I Pellagonisë	2016	993.00	140.00	241.90
		I Pollogut	2016	767.00	83.00	161.30
		Verilindor	2016	682.00	90.00	172.70
		I Shkupit	2016	1393.00	201.00	338.10
		MK	2016	6789.00	842.00	1629.00
		I Vardarit	2016	495840	520512	589639
		Lindor	2016	114573	120471	130854
Popullsia e lidhur me sistemin e kullimit të ujërave të ndotura urbane	MMJPH; Raportet vjetore të ndërmarrjeve	Jugperëndimor	2016	165145	169154	178023

		e të shërbimeve për furnizimin me ujë; ESHS	Juglindor	2016	84528	101542	111411
			I Pellagonisë	2016	145157	220111	270076
			I Pollogut	2016	112037	142015	167006
			Verilindor	2016	111702	116480	121690
			I Shkupit	2016	98481	127612	149803
			MK	2016	1327463	1517897	1718504
	Numri i impianteve të trajtimit	MMJPH; Raportet vjetore të ndërmarrjeve të shërbimeve për furnizimin me ujë; ESHS	I Vardarit	2016	1	3	5
			Lindor	2016	1	3	4
			Jugperëndimor	2016	4	4	4
			Juglindor	2016	6	6	8
			I Pellagonisë	2016	6	7	8
			I Pollogut	2016	0	1	1
			Verilindor	2016	1	1	2
			I Shkupit	2016	6	7	9
			MK	2016	25	32	41
			I Vardarit	2016	2395	77880	125260
	Popullata (popullsi ekuivalente) e shoqëruar me një sistem të trajtimit të ujërave të ndotura urbane	MMJPH; Raportet vjetore të ndërmarrjeve të shërbimeve për furnizimin me ujë; ESHS	Lindor	2016	14000	119015	134000
			Jugperëndimor	2016	157591	157591	157591
			Juglindor	2016	125991	132707	146521
			I Pellagonisë	2016	110200	222674	226432
			I Pollogut	2016		100000	100000
			Verilindor	2016	91000	91000	91000
			I Shkupit	2016	35593	47120	669368
			MK	2016	536770	947987	1650173
	Zhvillimi dhe përmirësimi i infrastrukturës së menaxhimit të mbetjeve në të gjitha rajonet planore (grupi masat)	MMJPH; Qendrat për zhvillimin e rajoneve planore	I Vardarit	2020	0	0	1
			Lindor	2020	0	0.50	0.50
			Jugperëndimor	2020	0	0	1
			Juglindor	2020	0	0	1
			I Pellagonisë	2020	0	0	1
			I Pollogut	2020	0	1	1
			Verilindor	2020	0	0.50	0.50
			I Shkupit	2020	0	0	1

	Përqindja (%) e mbetjeve të ricikluara (kg) e mbetjeve totale komunale (kg)	ESHS Raportet vjetore nga ndërmarrjet	MK	2020	0	2	7
			I Vardarit	2020	0.70%	25%	45%
			Lindor	2020	0.70%	25%	45%
			Jugperëndimor	2020	0.70%	25%	45%
			Juglindor	2020	0.70%	25%	45%
			I Pellagonisë	2020	0.70%	25%	45%
			I Pollogut	2020	0.70%	25%	45%
			Verilindor	2020	0.70%	25%	45%
			I Shkupit	2020	0.70%	25%	45%
			MK	2020	0.70%	25%	45%
Përmirësimi i menaxhimit të zonave të mbrojtura në të gjitha rajonet planore (grupi masat)	Zona e zonave të mbrojtura (ha)	MMJPH; dokumentet e planifikimit strategjik për zonat e mbrojtura dhe biodiversitetin; ESHS	I Vardarit	2018	10,883.00	10,883.00	10,883.00
			Lindor	2018	85.80	54,858.80	54,858.80
			Jugperëndimor	2018	40,680.50	40,680.50	40,680.50
			Juglindor	2018	36,200.00	36,200.00	36,200.00
			I Pellagonisë	2018	24,982.00	24,982.00	24,982.00
			I Pollogut	2018	73,088.00	142,868.00	142,868.00
			Verilindor	2018	555.70	555.70	555.70
			I Shkupit	2018	43,608.00	43,608.00	43,608.00
			MK	2018	230,083.00	354,636.00	354,636.00
					0	0	0
	Numri i zonave të reja të mbrojtura	MMJPH; dokumentet e planifikimit strategjik për zonat e mbrojtura dhe biodiversitetin; ESHS	I Vardarit	2018	16	16	16
			Lindor	2018	9	10	10
			Jugperëndimor	2018	11	11	11
			Juglindor	2018	13	13	13
			I Pellagonisë	2018	10	10	10
			I Pollogut	2018	9	10	10
			Verilindor	2018	8	8	8
			I Shkupit	2018	10	10	10
			MK	2018	86	88	88
Sanimi i zonave të nxehta industriale në	Numri i pikave të nxehta që do të	Plani Kombëtar	I Vardarit	2006	3	2	1
			Lindor	2006	2	2	1

rajonet planore	rrregullohen	për Zonat e Kontaminuara; Projektet e rehabilitimit në zonat e ndotura; ESHS dhe MMJPH	Jugperëndimor	2006	2	1	0
			Juglindor	2006	1	1	1
	Zona (m2) në të cilën duhet të kryhet rehabilitimi	Plani Kombëtar për Zonat e Kontaminuara; Projektet e rehabilitimit në zonat e ndotura; ESHS dhe MMJPH	I Pellagonisë	2006	1	0	0
			I Pollogut	2006	1	0	0
			Verilindor	2006	2	2	1
			I Shkupit	2006	4	2	0
			MK	2006	16	10	4
			I Vardarit	2006	332000	262000	167000
			Lindor	2006	565000	565 000	280000
			Jugperëndimor	2006	280100	100.00	0
			Juglindor	2006	900000	700000	500000
			I Pellagonisë	2006	100000	0	0
			I Pollogut	2006	80000	0	0
			Verilindor	2006	125000	125000	25000
			I Shkupit	2006	208225	6500	0
			MK	2006	2590325	1658600	972000
Zbutja e efekteve negative të ndryshimit të klimës në të gjitha rajonet planore	Numri i strategjive komunale të përgatitura për ndryshimin e klimës	MMJPH ; Plani lokal i veprimit mjedisor për bashkitë në rajone	I Vardarit	2013		9	9
			Lindor	2013	3	11	11
			Jugperëndimor	2013		9	9
			Juglindor	2013	1	10	10
			I Pellagonisë	2013	2	9	9
			I Pollogut	2013	3	9	9
			Verilindor	2013		6	6
			I Shkupit	2013	1	17	17
			MK	2013	10	80	80
	Sistemi i krijuar për menaxhimin e mbetjeve me deponitë rajonale me instalimin e djegies së gazit	MMJPH	I Vardarit	2018	0	0	1
			Lindor	2018	0	1	1
			Jugperëndimor	2018	0	0	1
			Juglindor	2018	0	0	1
			I Pellagonisë	2018	0	0	1

			I Pollogut	2018	0	0	1
			Verilindor	2018	0	1	1
			I Shkupit	2018	0	1	1
Qëllimi strategjik 2: Rajone tërheqëse planore me shërbime të përmirësuara lokale, qasje efektive në tregun e punës, sigurimi i një shkallë më të lartë të barazisë gjinore dhe mbrojtje efektive sociale të grupeve më të rrezikuara të popullsisë							
Prioriteti 2.1: Stimulimi i zhvillimit të zonave të pazhvilluara, zonave të shpopulluara dhe zonave me nevoja specifike për zhvillim							
Masat	Indikator			Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni				
Integrale për të gjithë masat nën këtë përparësi	Participimi i popullsisë nga rajoni në popullsinë totale në vend (%)	ESHS	I Vardarit	2019	7.3	7.5	7.7
			Lindor	2019	8.4	8.6	8.8
			Jugperëndimor	2019	10.6	10.6	10.8
			Juglindor	2019	8.3	8.5	8.7
			I Pellagonisë	2019	11.0	11.0	11.0
			I Pollogut	2019	15.5	15.7	15.9
			Verilindor	2019	8.5	8.7	8.9
			I Shkupit	2019	30.4	29.4	28.2
			MK	2019	100.0	100.0	100.0
			I Vardarit	2019	37.5	38.6	39.6
	Dendësia e popullsisë tregon numrin e popullsisë që jeton në një territor të veçantë. Shprehet në h / km ²	ESHS	Lindor	2019	49.3	50.5	51.6
			Jugperëndimor	2019	65.7	65.7	67.2
			Juglindor	2019	63.2	64.7	66.2
			I Pellagonisë	2019	48.2	48.2	48.4
			I Pollogut	2019	133.5	135.2	137.0
			Verilindor	2019	76.2	78.0	79.8
			I Shkupit	2019	348.8	337.4	322.6
			MK	2019	83.40	83.80	84.20
Inkurajimi i vlerave më të larta të ritmit të rritjes	Shkalla e rritjes natyrore = ndryshimi	ESHS	I Vardarit	2019	-2.5	-2.2	-2
			Lindor	2019	-4.2	-4.0	-3.8

natyrore	midis shkallës së lindjeve dhe shkallës së vdekshmërisë në raport me popullsinë totale. Ajo shprehet në		Jugperëndim or	2019	-1.3	-1.0	-0.5
			Juglindor	2019	-1.6	-1.3	-1.0
			I Pellagonisë	2019	-4.7	-4.5	-4.3
			I Pollogut	2019	2.3	2.1	2.0
			Verilindor	2019	-0.4	-0.2	0.0
			I Shkupit	2019	2.3	2.3	2.4
			MK	2019	-0.3	-0.2	0.0
	Shkalla totale e pjellorisë është numri mesatar i mundshëm i fëmijëve të sapolindur që një grua "mesatare" e brezit të vëzhguar do të lindte në periudhën e saj pjellore.	ESHS	I Vardarit	2019	1.4	1.5	1.6
			Lindor	2019	1.1	1.2	1.3
			Jugperëndim or	2019	1.0	1.1	1.2
			Juglindor	2019	1.3	1.4	1.5
			I Pellagonisë	2019	1.2	1.3	1.4
			I Pollogut	2019	1.1	1.2	1.3
			Verilindor	2019	1.3	1.4	1.5
			I Shkupit	2019	1.8	1.8	1.9
			MK	2019	1.3	1.4	1.5
	Pjesëmarrja e popullsisë së re deri në 14 vjet në popullsinë totale (%)	ESHS	I Vardarit	2019	15.70	15.90	16.10
			Lindor	2019	13.60	13.80	14.00
			Jugperëndim or	2019	14.40	14.60	14.80
			Juglindor	2019	16.00	16.20	16.40
			I Pellagonisë	2019	15.20	15.40	15.60
			I Pollogut	2019	16.00	16.20	16.40
			Verilindor	2019	16.50	16.70	16.90
			I Shkupit	2019	18.40	18.60	18.80
			MK	2019	16.30	16.50	16.70
Prioriteti 2.2: Krijimi i një sistemi të planifikimit hapësinor modern me një komponent të fortë rajonal dhe krijimi i një infrastrukture njohurie në fushën e planifikimit hapësinor rajonal							
Masat	Indikator						
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni	Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)

Përgatitja dhe miratimi i planeve hapësinore të rajoneve planore	Numri i planeve të miratuara / vit.	Vendimi i Asamblesë së MK (Shpallja në Gazetën Zyrtare)	I Vardarit	2020	0	1	1
			Lindor	2020	0	0	1
			Jugperëndim or	2020	0	1	1
			Juglindor	2020	0	0	1
			I Pellagonisë	2020	0	0	1
			I Pollogut	2020	0	1	1
			Verilindor	2020	0	1	1
			I Shkupit	2020	0	0	1
			MK	2020	0	4	8
			Përgatitja dhe miratimi i planeve hapësinore të komunave	Numri i planeve të miratuara / vit.		I Vardarit	2020
Lindor	2020	0				1	2
Jugperëndim or	2020	0				1	2
Juglindor	2020	0				1	2
I Pellagonisë	2020	0				1	2
I Pollogut	2020	0				1	2
Verilindor	2020	0				2	4
I Shkupit	2020	0				1	2
MK	2020	0				10	20
Përgatitja dhe miratimi i planeve urbanistike për vendbanimet	Numri i planeve urbanistike të miratuara / vit.					I Vardarit	2020
			Lindor	2020	17	57	177
			Jugperëndim or	2020	49	99	199
			Juglindor	2020	14	54	154
			I Pellagonisë	2020	93	133	303
			I Pollogut	2020	67	97	147
			Verilindor	2020	50	80	130
			I Shkupit	2020	86	116	126
			MK	2020	419	719	1419
			Prioriteti 2.3: Sigurimi i kohezionit më të madh shoqëror midis dhe brenda rajoneve planore				
Masat	Indikator						

	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni	Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
Varfëria dhe përjashtimi social në rajonet planore (grupi masat)	Shkalla e njerëzve të varfër, % e popullsisë, sipas rajoneve planore	ESHS - AAKJ	I Vardarit	2018	8	< 10	< 10
			Lindor	2018	13	< 11	< 10
			Jugperëndim or	2018	14	< 12	< 10
			Juglindor	2018	20	< 16	< 14
			I Pellagonisë	2018	13	< 11	< 10
			I Pollogut	2018	34	< 27	< 22
			Verilindor	2018	39	< 32	< 25
			I Shkupit	2018	22	< 19	< 17
			MK	2018	22	19	17
	Treguesit e Kombinuar (AROE), shkalla e personave të varfër ose të përjashtuar nga shoqëria, %, sipas rajoneve planore	ESHS - AAKJ	I Vardarit	2018	27	< 22	< 20
			Lindor	2018	33	< 25	< 22
			Jugperëndim or	2018	26	< 22	< 20
			Juglindor	2018	44	< 35	< 30
			I Pellagonisë	2018	28	< 22	< 20
			I Pollogut	2018	51	< 42	< 36
			Verilindor	2018	60	< 49	< 42
			I Shkupit	2018	47	< 37	< 32
	Shkalla e të rinjve (15-29 vjeç) të cilët nuk janë të punësuar ose të përfshirë në procesin e arsimit ose trajnimit (NEET), %, duke planifikuar rajone	ESHS - APC	MK	2018	41	35	30
			I Vardarit	2019	16	< 12	< 10
			Lindor	2019	11	< 9	< 7
			Jugperëndim or	2019	30	< 23	< 17
			Juglindor	2019	11	< 9	< 7
			I Pellagonisë	2019	14	< 10	< 8
			I Pollogut	2019	34	< 24	< 18
			Verilindor	2019	33	< 24	< 18
			I Shkupit	2019	26	< 18	< 13
			MK	2019	25	< 18	< 15
Promovimi i mbrojtjes së	Fëmijët e moshës 0	ESHS	I Vardarit	2018	36	52	64

fëmijëve në rajonet planore	deri në 5 vjeç në kopshte, (%), sipas rajoneve planore		Lindor	2018	42	56	68
			Jugperëndim or	2018	18	36	50
			Juglindor	2018	28	44	58
			I Pellagonisë	2018	22	35	50
			I Pollogut	2018	9	24	40
			Verilindor	2018	20	38	50
			I Shkupit	2018	33	48	60
			MK	2018	26	45	60
Përmirësimi i mbrojtjes sociale në rajonet planore	Përfituesit e ndihmës minimale të garantuar mbi 18 vjet, për 000 banorë, sipas rajonit planor	ESHS	I Vardarit	2018	12	< 10	< 9
			Lindor	2018	9	< 7	< 6
			Jugperëndim or	2018	12	< 10	< 9
			Juglindor	2018	13	< 11	< 10
			I Pellagonisë	2018	17	< 14	< 12
			I Pollogut	2018	16	< 14	< 12
			Verilindor	2018	30	< 24	< 20
			I Shkupit	2018	11	< 9	< 8
Përmirësimi i kujdesit shëndetësor dhe disponueshmëria e shërbimeve shëndetësore në rajonin planor (grupi masat)	Numri i mjekëve të përgjithshëm për 1.000 të siguruar, sipas rajoneve planore	FSSH	MK	2018	14	< 12	< 10
			I Vardarit	2019	0.80	0.90	1.00
			Lindor	2019	0.70	0.90	1.00
			Jugperëndim or	2019	0.71	0.90	1.00
			Juglindor	2019	0.88	0.90	1.00
			I Pellagonisë	2019	0.74	0.90	1.00
			I Pollogut	2019	0.81	0.90	1.00
			Verilindor	2019	0.87	0.90	1.00
	Numri i gjinekologëve të regjistruar për 1000 gra të siguruara, sipas rajoneve planore	FSSH	I Shkupit	2019	0.75	0.90	1.00
			MK	2019	0.78	0.90	1.00
			I Vardarit	2019	0.19	0.20	0.30
			Lindor	2019	0.19	0.20	0.30
			Jugperëndim or	2019	0.22	0.20	0.30
			Juglindor	2019	0.14	0.20	0.30
			I Pellagonisë	2019	0.12	0.20	0.30

			I Pollogut	2019	0.10	0.20	0.30
			Verilindor	2019	0.15	0.20	0.30
			I Shkupit	2019	0.17	0.20	0.30
			MK	2019	0.16	0.20	0.30
	Numri i dentistëve të regjistruar për 1.000 të siguruar, sipas rajoneve planore	FSSH	I Vardarit	2019	0.69	0.80	0.90
Lindor			2019	0.59	0.70	0.90	
Jugperëndim or			2019	0.75	0.80	0.90	
Juglindor			2019	0.76	0.80	0.90	
I Pellagonisë			2019	0.83	0.90	0.90	
I Pollogut			2019	0.58	0.70	0.90	
Verilindor			2019	0.55	0.70	0.90	
I Shkupit			2019	0.52	0.80	0.90	
					MK	2019	0.66
Prioriteti 2.4: Sigurimi i një shkalle më të lartë të barazisë gjinore në rajonet planore							
Masat	Indikator						
	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni	Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
Tejkalimi i pabarazisë së vërejtur me mungesën e strehimoreve - qendrat për viktimat e dhunës me bazë gjinore në rajonin planor Verilindor, Jugperëndim, Pollogut dhe Juglindor.	Numri i strehimoreve për viktimat e dhunës me bazë gjinore	MPPS	I Vardarit	2020	1	1	1
			Lindor	2020	1	1	1
			Jugperëndim or	2020	0	1	1
			Juglindor	2020	0	1	1
			I Pellagonisë	2020	1	1	1
			I Pollogut	2020	0	1	1
			Verilindor	2020	0	1	1
			I Shkupit	2020	1	1	1
			MK	2020	4	8	8
Prioriteti 2.5: Zhvillimi i arsimit fillor dhe të mesëm sipas specifikave të rajoneve planore, nëpërmjet optimizimit të rrjeteve shkollore dhe sipas nevojave të tregut të punës							
Masat	Indikator						

	Përshkrimi i indikatorit / emri	Burimi i informatës	Rajoni	Viti bazë	Vlera bazë	Targeti (qëllimi) (2025 viti)	Targeti (qëllimi) (2029 viti)
Optimizimi i rrjetit të shkollave për arsimin fillor, në funksion të specifikave të rajoneve planore	Reduktimi i numrit të shkollave rajonale me 10% mesatarisht për të gjitha rajonet planore deri në vitin 2029	MASH	I Vardarit	2020	55	53	50
			Lindor	2020	64	61	58
			Jugperëndim or	2020	80	77	73
			Juglindor	2020	85	81	75
			I Pellagonisë	2020	131	124	114
			I Pollogut	2020	90	85	82
			Verilindor	2020	59	56	54
			I Shkupit	2020	66	63	60
Optimizimi - ripërcaktimi i rrjetit të shkollave për arsimin e mesëm, me fokus në shkollat ku realizohet arsimi profesional, në funksion të specifikave të rajonit planor	Analizë dhe studim funksional i përgatitur për një rrjet të ri të propozuar të shkollave të mesme nga bashkitë dhe rajonet planore deri në vitin 2023 Numri i reduktuar i shkollave të kombinuara për arsimin e mesëm sipas Studimit	MASH	MK	2020	630	600	566
			I Vardarit	2020	4	/	/
			Lindor	2020	7	/	/
			Jugperëndim or	2020	5	/	/
			Juglindor	2020	5	/	/
			I Pellagonisë	2020	6	/	/
			I Pollogut	2020	2	/	/
			Verilindor	2020	3	/	/
	Qendra rajonale të krijuara për arsim dhe aftësim profesional në të gjitha rajonet planore përveç rajonit verilindor, Pollog dhe Jugperëndim	MASH	I Shkupit	2020	6	/	/
			MK	2020	38	/	/
			I Vardarit	2020	/	1	1
			Lindor	2020	/	1	1
			Jugperëndim or	2020	1	1	1
			Juglindor	2020	/	1	1
			I Pellagonisë	2020	/	/	1
			I Pollogut	2020	1	1	1
			Verilindor	2020	1	1	1
			I Shkupit	2020	/	/	1
			Republika e	2020	3	6	8

			Maqedonisë së Veriut				

ANEKSI 2: PROFILI I RAJONEVE PLANORE

RAJONI PLANOR I VARDARIT

Vendndodhja, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Ajo përhapet në pjesën qendrore të Maqedonisë së Veriut, në një gjatësi prej 80 km dhe një gjerësi prej 60 km. Ai përfshin zonën e mesme të pellgut ujëmbledhës të lumit Vardar, rrjedhat e poshtme të degëve të Bregallnicës dhe Cërna Rekës dhe pjesën perëndimore periferike të Ovçe Poles. Ai mbulon një sipërfaqe prej 4063.29 km², që është 15.97% e territorit të vendit. Nga pikëpamja fiziko-gjeografike, rajoni dallohet qartë nga mjedisi. Në veri, me masivin e malit Jakupica (2540 m mbi nivelin e detit), dega e tij Golešnica dhe Taorska Klisurës, Rajoni i Vardarit morfologjikisht ndahet nga Lugina e Shkupit. Në lindje, malet e ulëta Gradeshka (861 m) dhe Konečka (1152 m) e ndajnë rajonin nga Ovçe Pole dhe lugina e Kriva Lakavicës. Në jug ngrihet masivi i malit Kozhuf (2166 m), i cili me degët e tij zbret në lumin Vardar dhe me grykën Demir Kapija ndan morfologjikisht rajonin nga Lugina e Gjevgjeli-Vallandovës.

Në perëndim, ngrihen malet e mesme të larta Kozjak (1822 m), Dren (1510 m) dhe Babuna (1745 m) të cilat ndajnë rajonin e Vardarit nga Lugina e Pellagonisë. Të dy grykat, Taorska në veri dhe Demir Kapija në jug, dallojnë qartë luginën e lumit Vardar si një zonë në mes të Vardarit nëpërmjet së cilës komunikimet nga Pčinjë-Moravia dhe Kosova-Lepenica çojnë nga veriu në jug, dhe vazhdojnë përgjatë lumit Vardar në Selanik (Greqi) ose nëpërmjet Luginës së Strumicës deri në korridorin Euro-Ballkanik të Strumicës. Ky avantazh i trafikut kushtëzoi vendbanimet nga ky rajon të komunikojnë me Shkupin dhe Selanikun si qendra më të zhvilluara ekonomike dhe të shërbimit, por gjithashtu të jenë një lidhje për rajonet e tjera për krijimin e komunikimeve të ndërsjella. Në vetë rajonin, mund të nxirren disa njësi më të vogla mesomorfologjike, të tilla si: Fusha e Velesit, Tikvesh, Vitaçevo, Boshavija, Raec, Azot dhe të tjera. Të gjitha këto zona për shkak të mikro-vendndodhjes së tyre karakterizohen nga specifikat e tyre gjeomorfologjike, pedo-klimatike dhe bimësisë, dhe si pasojë është zhvilluar një strukturë e përshtatshme e vendbanimit.

Rajoni planor Vardar kufizohet me Republikën e Greqisë në anën jugore, por vendkalimi kufitar "Pulevec" nuk është aktivizuar ende. Mund të jetë jashtëzakonisht e rëndësishme për të inkurajuar bashkëpunimin ndërkufitar me Greqinë, si dhe për të inkurajuar zhvillimin e turizmit në rajon.

Përqendrimi i lidhjeve kryesore të komunikimit që çojnë nëpërmjet Ballkanit Qendror, në këtë rajon kushtëzoi zhvillimin e qyteteve drejt të cilave gravitojnë vendbanimet nga rajonet fqinje (Pellagonia, Gjevgjeli-Vallandovë, Ovçe Pole). Lidhjet e mira rrugore (autostrada, rrugët rajonale, hekurudha) kushtëzuan zhvillimin e qyteteve përgjatë lumit Vardar. Mungesa e masave adekuate në dekadat e kaluara ka çuar në shpopullimin e zonave rurale dhe zhvendosjen e popullsisë nga fshatrat në zonat e Vitaçevës, Boshavisë, Raec, Azot dhe të tjerët, dhe përqendrimi i tyre në Veles dhe Kavadar.

Diferencimi fiziko-gjeografik i rajonit kushtëzoi zhvillimin e infrastrukturës ndër-rajonale e cila është një sistem i veçantë i rumbullakosur në arsim, shëndetësi dhe administratë që është ekskluzivisht në funksion të vendbanimeve në këtë rajon. Nga ana tjetër, largësia e qendrave të zhvillimit të rajoneve përreth kushtëzon përdorimin e tyre më së shumti nga banorët e këtij rajoni..

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Zona e rajonit planor të Vardarit nga administrativisht i përket 9 komunave, 5 prej të cilave janë të vendosura në një vendbanim të qytetit.

Tabela nr. 1 Komunat e rajonit planor të Vardarit

	Komuna	Sipërfaqja në km ²	Popullsia v. 2019.	ban/km ²	Vendbanime
1	Veles	427.55	54094	126,52	30
2	Gradsko *	236,26	3542	14,99	16
3	Demir Kapi	310.98	3957	12,72	15
4	Kavadar	1004.29	38710	38,54	40
5	Llozovë *	166.89	2513	15,06	11
6	Negotinë	482.05	19226	39,88	19
7	Rosoman *	132.90	4050	30,47	10
8	Shën Nikollë	483.05	17458	36,14	33
9	Çashkë *	819.32	8205	10,01	42
	Në total	4063.29	151755	37,35	216

Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut, Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komunat me qendër në fshat

Rajoni planor i Vardarit është një nga më të populluarit, përkatësisht një rajon me dendësinë më të ulët të popullsisë në vend (37,35%), i cili është shumë poshtë republikës që është 81,64 banorë / km². Popullsia totale në vitin 2019 është 151.755 banorë, d.m.th., 7,31% e popullsisë së përgjithshme në vend. Nga komunat, vetëm në disa fshatra të Komunës së Çashkës ka një rritje të popullsisë, ndërsa pjesa tjetër ka prirje negative. Ka një total prej 216 vendbanimesh në rajon, nga të cilat 4 janë urbane dhe 212 rurale, të ndërlidhura me rrjetin rrugor lokal dhe rajonal. Zhvillimi ekonomik i komunave individuale është i kushtëzuar nga intensiteti dhe shkalla e bashkëpunimit ndërkomunal dhe funksionimi i sistemit të vendosur dhe rrjetit të shërbimeve dhe infrastrukturës së shërbimit.

Burimet natyrore

Ky rajon është një klimë e veçantë klimatike, me kushte specifike pedoklimatike që janë jashtëzakonisht të favorshme për zhvillimin e vreshtarisë. Struktura e tokës së punueshme është e dominuar nga zonat nën vreshta - 11,326 ha, që është 47,02 e sipërfaqes totale nën hardhi në vend. Burimet pyjore janë të kufizuara dhe të shpërndara në mënyrë të pabarabartë. Sipërfaqja totale nën pyje (mesatarja 2010-2018) është 130 931 ha ose 13,23% e zonave në vend të menaxhuara nga NP Pyjet e Maqedonisë⁴⁴. Burimet minerale në rajon përfaqësohen kryesisht nga shfaqja e xeheve jometalikë, si më poshtë: toka diatomike në shtratin "Vesje" - Negotinsko, perlit - Vitaçevë dhe Bojançishtë – Kavadar, talk në shtratin "Izvor" - Veles dhe kuarcit në shtratin "Tisovec" – Kavadarit⁴⁵. Sidoqoftë, miniera me rëndësi të madhe ekonomike është "Rëzhanova" me xeherorët e ferronikelit. Mineralele nikelit nxirren në minierën "Rëzhanova" – Kavadarit me rezerva të vlerësuara prej 56 milion tonë dhe një prodhim vjetor prej 16,000 tonë nikel dhe 650,000 ton mineral hekuri. Shtretërit e tjerë të mineralit të hekurit të nikelit janë: "Klinovë", Bojançishtë, "Dranja" - Kavadarit⁴⁶. Burimet ujore të rajonit përfaqësojnë rrjedhën e poshtme të lumenjve: Vardar, Drini i zi, Bregallnica, Babuna, Topolka dhe Otovica. Prurjet mesatare vjetore të lumenjve janë: Vardar në Povardarie të Mesme - 134.5 m³ / sek ose 4,242 x106 m³ / vit; Bregallnica në prurje 13.7 m³ / sek ose 432 x106 m³ / vit; Cërna Reka me prurje prej 29.3 m³ / sek ose 924 x106 m³ / vit. Në rajon ekzistojnë mundësitë për ndërtimin e 6 digave të larta, pra hidroakumulimeve nga të cilat është ngritur vetëm akumulimi me shumë qëllime "Tikvesh" në Cërna Reka. Nga burimet e mëdha me një rendiment mbi 100 litra / sek, janë regjistruar

⁴⁴ Enti Shtetëror i Statistikave - baza e të dhënave MAK STAT

⁴⁵ Plani hapësinor i Republikës së Maqedonisë, NP për planet hapësinore dhe urbanistike, 2004.

⁴⁶ ibid

tre, dy prej të cilave janë kapur për furnizimin me ujë të Kavadarit, Negotinës dhe 13 vendbanimeve rurale.

Trashëgimia natyrore dhe kulturore

Nga trashëgimia e pasur natyrore dhe kulturo-historike në rajon, spikasin zonat e mbrojtura "Liçeni Tikvesh" dhe "Demir Kapia" dhe lokaliteti arkeologjik Stobi, të cilat janë burime të rëndësishme për zhvillimin e turizmit.

RAJONI PLANOR LINDOR

Pozicioni, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Ai mbulon zonën e pellgut ujëmbledhës të lumit Bregallnica, me një sipërfaqe totale prej 3537, 29 km² ose 13.91% të territorit të Maqedonisë së Veriut. Rajoni përfshin disa njësi fiziko-gjeografike: pellgu i Maleshit dhe Pijanecit, Lugina Koçanit, Ovçe Pole dhe pjesë të masiveve malore Osogovë, Pllaçkovicë, Malesheva dhe mali Vllajna. Kufiri lindor i rajonit përkon me kufirin shtetëror me Republikën e Bullgarisë, kufiri verior kalon përgjatë kreshtave të Maleve Osogovë dhe Mangovicë, kufiri perëndimor kryqëzon Ovçe Pole dhe kufiri jugor përbëhet nga malet Pllaçkovicë dhe mali Malesheva. Heterogjeniteti i zonës së rajonit planor mundëson lidhje me rajonet fqinje në vend dhe rajonet ndërkufitare nëpërmjet kalimeve ku sot çojnë autostrada. Rajoni kufizohet me Republikën e Bullgarisë nga lindja, dhe komunikimi realizohet nëpërmjet dy pikave kufitare: Klepallo në komunën e Berovës dhe Dellçevë në komunën e Dellçevës. Ka mundësi për aktivizimin e vendkalimit Ajdučki Kladenec në Pehçevë.

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Veçoritë e luginës-luginës së terrenit në rajonin planor Lindor, kushtëzuan zhvillimin e një numri të madh të fshatrave (211) dhe një rrjeti të zhvilluar të qyteteve (8): Shtip, Probishtip, Koçani, Vinicë, Kamenica, Dellçevë, Pehçeva dhe Berovë. Numri i përgjithshëm i vendbanimeve në rajon është 219. Për shkak të procesit të gjatë dhe të përhershëm të shpopullimit, është i madh numri i fshatrave të vegjël, me një popullsi totale deri në 100 banorë, të fshatrave të shpopulluar dhe fshatrave me një indeks shumë të lartë të plakjes. Zona e Rajonit planor Lindor është e organizuar administrativisht në 11 komuna me veçoritë e mëposhtme:

Tabela nr. 2 Komunat në Rajonin planor Lindor

	Komuna	Sipërfaqja /km ² /	Popullsia 2019	ban/km ²	Vendbanime
1	Berovë	598.53	12569	21,00	9
2	Vinicë	432.65	19253	44,50	17
3	Dellçevë	422.40	15821	37,46	22
4	Zërnovci *	55.82	2943	52,72	3
5	Karabinci *	229.08	3912	17,08	29
6	Koçani	357.73	37478	104,77	28

7	Makedonska Kamenica	192.90	7366	38,19	9
8	Pehçevë	208.20	4753	22,83	8
9	Probishtip	325.59	14822	45,52	36
10	Çeshinovë – Obleshevë *	132.34	6696	50,60	14
11	Shtip	582.04	48728	83,72	44
	Në total	3537.29	174341	49,29	219

Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komuna me qendër në fshat
Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut

Në vitin 2019, popullsia e përgjithshme e Rajonit planor Lindor është 174,341 banorë (8.4% e popullsisë së përgjithshme). Së bashku me Vardarin dhe Juglindjen, Rajoni planor Lindor është një nga më të populluarit, me një dendësi mesatare të popullsisë prej 49.29 orë / km². Tendenca e uljes së popullsisë është veçanërisht e pranishme në komunat e vogla rurale. Rajoni gjithashtu ka shkallën më të ulët negative të ndryshimit të popullsisë në vend prej -3%. Të gjitha komunat tregojnë zvogëlim të numrit të popullsisë, përveç komunës së Shtipit e cila ka një rritje minimale.

Burimet natyrore

Burimet natyrore të Rajonit planor Lindor janë toka bujqësore, burimet minerale dhe pyjet, ndërsa uji ka rezerva modeste.

Toka bujqësore zë një sipërfaqe prej 188,337 ha ose 14.9% të sipërfaqes totale në Maqedoninë Veriore. Kullotat mbulojnë 110,932 ha, d.m.th., ato zënë 58.9% të tokës bujqësore në rajon ose 14.9% të sipërfaqes totale nën kullota në vend. Kushtet e favorshme pedoklimatike mundësojnë përdorimin e tokës së punueshme nën kulturat industriale dhe vreshtat, dhe veçanërisht karakteristike për këtë rajon planifikimi është prania e fushave të orizit, të cilat japin 95% të prodhimit të orizit në vend. Zonat nën pyje dhe tokë pyjore në Rajonin planor Lindor (mesatarja 2010-2018) zënë 148,568 ha (15.01% të sipërfaqes totale nën pyje në Republikën e Maqedonisë) ose 42.00% të territorit të përgjithshëm të rajonit⁴⁷.

Nga hulumtimet e deritanishme të dukurive minierore, me një rëndësi të veçantë ekonomike veçohen minierat e plumbit dhe zinkut në depozitat Sasa, Zletovë, Dobrevë, Pllavica dhe Kadica. Nga gërmimet e jo metaleve paraqitja e kuarcit është e rëndësishme në shtretërit e „Llakavicës“ në Shtip, mermeri tek „Varena Gllava (koka e zierë)“ (Shtip), argjili (Vinicë dhe Pehçevë), bazalt dhe cianit në depozitimin „Ezhovo Bërdo“ afër Shtipit, qymyri në depozitimin - „Zvegor - Stamer“ në pjesën veri-lindore Pellgu Dellçevë-Pehçevë - Berovë, me rezerva totale rreth 20 x 10⁶ t dhe rreth lokalitetit „Star-Istevnik-Pançarevo“ me rezerva gjeologjike totale prej rreth 29 x 10⁶t, gur ndërtimi arkitektonik afër fshatit Lesnovë, „Shopur“ dhe „Pilav Tepe“ afër Radovishit⁴⁸.

Në rajonin planor Lindor të një rëndësie të veçantë janë ujërat termale në Koçansko Pole (Istibanja), me një rendiment prej 2-10 / s dhe një temperaturë të ujit 60-70°C; dhe rajoni i Shtipit (Kezhovica dhe Lëxhi) si dhe burimet minerale-minerale në fshat. Dollni Podlloh - rajoni i Koçanit, sistemi gjeotermik „Gjeotermal“ - Koçani me rezerva prej 57,000,000 m³ ujë me temperaturë 70°C⁴⁹ Pra. Burimi kryesor ujqor i rajonit është lumi Bregalnica. Nga ky burim uji ka mundësi për të përdorur 220 mil. m³ / vit. Deri më tani, dy diga të larta janë ngritur në akumulimet „Kalimanci“ dhe „Liçeni Koçanit“ të cilat përdoren kryesisht për ujitje të fushës së Koçanit dhe Ovçe Poles⁵⁰.

⁴⁷ Enti Shtetëror i Statistikave - baza e të dhënave MAK STAT

⁴⁸ Plani hapësinor i rajonit planor Lindor, drafti i planit, Agjencia për Planifikim Hapësinor, 2017, 2

⁴⁹ ibid

⁵⁰ ibid

Zhvillimi i ardhshëm i rajonit duhet të jetë në drejtim të përdorimit të kushteve të favorshme për zhvillim intensiv të bujqësisë, por edhe përdorimit të zonave ekzistuese industriale dhe kapaciteteve të ndërtuara. Një avantazh shtesë është potenciali i personelit shumë të kualifikuar dhe mundësia e hapjes së institucioneve të arsimit të lartë. Rajoni gjithashtu ka potenciale për zhvillimin e turizmit.

Trashëgimia natyrore - kulturore

Trashëgimia kulturo-historike është më e pasura në zonën e Shtipit, ku gjenden një numër i madh i monumenteve individuale, vendeve arkeologjike, kalasë, bezistenit etj., dhe në territorin e komunave të tjera spikat Kalaja e Vinicës. Trashëgimia natyrore përfshin disa rezerva natyrore (Goten, Linak, Malesh, lumi Zërnovska, lumi Ulomija) dhe monumente natyrore (Zvegor, Shpella e Konjska Dupka, Morodvis, Maçevë, Cërna Topolla), të cilat në kombinim me numrin e madh të fshatrave ofrojnë mundësi për zhvillimin e turizmit rural në këtë rajon.

RAJONI PLANOR JUGPERËNDIMOR

Vendndodhja, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Rajoni Planor Jugperëndimor mbulon pellgun e Liqenit Ohër dhe zonën e pellgut ujëmbledhës të lumit Treska me një sipërfaqe totale prej 3604.63 km² ose 14.17% të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut. Rajoni përfshin disa njësi fiziko-gjeografike, si më poshtë vijon: lugina Ohër, Debërca, lugina Dibër, lugina e Kërçovës, Poreçe dhe masivi i malit Stogovo. Kufiri perëndimor dhe jugor i rajonit përkon me kufirin shtetëror me Republikën e Shqipërisë, dhe kufiri lindor kalon përgjatë kreshtave të maleve Galiçicë, Pllakenska, Ilinska, mali Busheva dhe Jakupica. Kufiri verior i

rajonit përbëhet nga masivet e maleve Suva Gora, Bistra dhe Stogovo. Heterogjeniteti i zonës së rajonit planor mundëson lidhje me rajonet fqinje në vend dhe rajonet ndërkufitare nëpërmjet qafave të ulëta ku sot ato drejtojnë autostrada moderne.

Ky rajon kufizohet me Republikën e Shqipërisë në perëndim. Komunikimi realizohet nëpërmjet tre pikave kufitare: Bllacë në Dibër, Qafëthanë në Strugë dhe Shën Naum në Ohër.

Veçoritë e favorshme gjeografike dhe infrastruktura rrugore e ndërtuar mirë (autostradat dhe rrugët rajonale) kushtëzuan zhvillimin e një numri të madh të fshatrave (282) dhe qyteteve Ohër, Strugë, Kërçova, Dibër dhe Makedonski Brod (5), d.m.th., një total prej 287 vendbanimesh. Prania e liqenit tektonik më të madh dhe më të vjetër në Evropë, Liqeni Ohër dhe kushtet jashtëzakonisht të favorshme klimatike kanë kushtëzuar zhvillimin e vendbanimeve dhe kulturës nga kohërat antike deri në ditët e sotme. Pozicioni qendror i Ballkanit dhe qendrat e zhvilluara kulturore mundësuan një lidhje të përhershme me rrugët trans-rajonale, veçanërisht gjatë periudhës romake dhe Perandorisë Osmane. Sot, për shkak të mungesës së masave efektive për të mbështetur zhvillimin ekonomik të fshatrave, vendbanimet Debërca, Drimkoll dhe Poreçe kanë stagnuar nga ana demografike, dhe shumë prej banorëve të tyre janë të zhvendosur.

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Zona e rajonit planor Jugperëndimor është e organizuar administrativisht në 9 komuna me veçoritë e mëposhtme:

Tabela nr. 3 Komunat në rajonin planor Jugperëndimor

	Komuna	Sipërfaqja në km ²	Popullsia	ban/km ²	Vendbanime
1	Vevçani *	22.80	2415	105,94	1
2	Dibër	162.44	21023	129,42	18
3	Debërca *	421.31	3705	8,79	30
4	Kërçova	823.71	56621	68,74	79
5	Makedonski Brod	888.98	6018	6,77	52
6	Ohër	642.15	51434	80,10	29
7	Pllasnicë *	54.44	4968	91,25	4
8	Strugë	485.66	66058	136,02	51
9	Qendër Zhupë *	103.15	7137	69,19	23
	Në total	3604.63	219379	60,86	287

*Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut
Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komuna me qendër në fshat*

Popullsia totale në rajonin planor Jugperëndimor në 2019 është 219,379 banorë, që është 10.56% e popullsisë së përgjithshme në vend. Rajoni karakterizohet nga dendësia e ulët e popullsisë (60.86 banorë / km²), me një tendencë për t'u zvogëluar, veçanërisht në komunat e vogla rurale dhe ndryshime të mëdha brenda rajonit. Shumica e komunave janë të populluara pak ose të populluara mesatarisht: komunat Dibër, Ohër, Vevçani dhe Strugë janë të mbipopulluara, dhe komuna e Makedonski Brod ka popullsinë më të vogël. Kjo tregon një shpërndarje të pabarabartë të popullsisë në zonën e rajonit Jugperëndimor. Rritja e popullsisë regjistrohet në komunat urbane të Dibër dhe Strugë dhe në zonat rurale Pllasnicë dhe Qendër Zhupë. Ulja më e madhe e popullsisë në periudhën 2010-2019. është vërejtur në komunën e Debërca (-21,7%).

Burimet natyrore

Burimet natyrore të Rajonit planor Jugperëndimor janë pyjet, toka bujqësore, burimet minerale dhe ujërat.

Toka bujqësore zë një sipërfaqe prej 135,523 ha ose 10.7% të sipërfaqes së përgjithshme në Maqedoninë e Veriut. Kullotat mbulojnë 85,611 ha, d.m.th. ato zënë 63,17% të tokës bujqësore në rajon ose 11.49% të sipërfaqes totale nën kullota në vend. Kushtet e favorshme pedoklimatike mundësojnë zhvillimin e rritjes së frutave, veçanërisht kultivimin e qershive. Zonat nën pemishte pushtojnë 2173 ha ose 12.9% të sipërfaqes totale nën pemishte në Republikën e Maqedonisë së Veriut⁵¹.

Zonat nën pyje dhe tokë pyjore në rajonin planor Jugperëndimor (mesatarja 2010-2018) zënë 187,589 ha ose 52.04% të territorit të përgjithshëm të rajonit. Ky rajon është zona më e pyllëzuar në vend dhe 21% e sipërfaqeve pyjore ndodhen këtu.

Nga minierat që janë hetuar deri më tani, xeherorët jometalikë kanë rëndësi ekonomike, siç janë alabastrin i gipsit afër Dibër, guri dekorativ i Jablanicës dhe linjiti në Oslomej-Kërçova dhe Piskupshtina-Strugë. Nga metalet, rezervat e përcaktuara të hekurit në Tajmishte - rajoni i Kërçovës, janë shteruar. Me rëndësi të veçantë ekonomike janë rezervat e linjitit në Oslomej-Kërçovë, të cilat sot përdoren nga TEC Oslomej për prodhimin e energjisë elektrike.

Nga ujërat, burimi kryesor i rajonit është Liqeni Ohër, i cili me bukurinë dhe madhësinë e tij natyrore është atraksioni kryesor turistik në Republikën e Maqedonisë së

⁵¹ Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019.; ESHS

Veriut. Struktura specifike hidrogeologjike dhe gjeotektonike e terrenit kushtëzon shfaqjen e shumë burimeve të nxehta të mëdha si: Shën Naum, Biljani izvori, Letnički, Bej Bunar, Shën Ilija, Studencišta, Shum, burimet e Vevçanit, Belica e Epërme dhe të tjerë. Prodhimi i këtyre kalidajave është mbi 1m³ / sek dhe janë burimet kryesore për furnizimin me ujë të familjeve.

Nga lumenjtë, Drini i zi dhe Treska janë të një rëndësie të veçantë ekonomike, potenciali i tyre hidrik mundësoi ndërtimin e rezervuarëve artificialë për prodhimin e energjisë (Gllboçica dhe Liqeni i Dibrës në lumin Drini i Zi).

Trashëgimia natyrore - kulturore

Ky është rajoni më i pasur me trashëgimi kulturore dhe historike, i përfaqësuar nga më shumë se 350 monumente të ndryshme, zona arkeologjike, kisha, manastire, monumente urbane dhe rurale, fortesa dhe më shumë.

Thelbi i vjetër i qytetit Ohër me arkitekturën e tij jashtëzakonisht të pasur tradicionale është futur në Listën e Trashëgimisë Botërore të UNESCO-s. Trashëgimia natyrore është gjithashtu mjaft e pasur - Parku Kombëtar Galiçica, monumente të shumta natyrore si Liqeni Ohër, burimet e Vevçanit, Liqeni Vevçanit, Liqeni Podgorečka, Krushinë, Tajmishte, etj., si dhe rezervatet e natyrës Moçali Bellçishta, Moçali Peçishko, Strazha, Lumi Zajaska, etj. Diversiteti dhe bollëku i pasurisë kulturo-historike dhe natyrore japin potencial jashtëzakonisht të lartë për zhvillimin e llojeve të ndryshme të turizmit (liqen, mal, kulturor, rural, etj.) Përdorimi i të cilave do të përshpejtojë shumë zhvillimin e këtij rajoni.

RAJONI PLANOR JUGLINDOR

pozicioni, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Rajoni planor Juglindor mbulon pellgun e luginave Strumica-Radovish dhe Gjevgjeli-Vallandova, pra zonën e pellgut ujëmbledhës të lumit Strumica dhe zonën e poshtme të pellgut ujëmbledhës të lumit Vardar (në jug të Demir Kapisë). Sipërfaqja e përgjithshme e rajonit planor është 2767.03 km² ose 10.88% e territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut. Rajoni mbulon plotësisht luginat dhe masivet e përmendura të maleve Bellasica në jug, Ograzhden në lindje, Pllaçkovica në veri, Serta në pjesën qendrore dhe anën lindore të malit Kozhuf. Luginat e lumenjve Vardar dhe Strumica mundësojnë lidhje komunikimi të rajonit me vendet fqinje: Greqinë në jug dhe Bullgarinë në lindje, si dhe me zona të tjera të vendit (Tikvesh, Ovçe Pole, etj.). Rajoni kufizohet me dy shtete anëtare të BE-së (Bullgaria dhe Greqia) me të cilat komunikon nëpërmjet tre pikave kufitare (Novo Sellë - me Republikën e Bullgarisë, Dojran dhe Bogorodica - Gjevgjeli, me Republikën e Greqisë) dhe një kalimi hekurudhor me Greqinë (afër Gjevgjelisë).

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Veçoritë e favorshme gjeografike dhe infrastruktura rrugore e ndërtuar mirë (autostrada dhe rrugët rajonale) kushtëzuan përqendrimin e shumë fshatrave (183), kryesisht në fushat dhe zhvillimin e qyteteve të Strumicës, Radovishit, Gjevgjelisë, Vallandovës dhe Bogdancit (5). Rajoni ka gjithsej 188 vendbanime.

Zona e Rajonit planor Juglindor është e organizuar administrativisht në 10 komuna me veçoritë e mëposhtme:

Tabela nr. 4 Komunitat në Rajonin planor Juglindor

Komuna	Sipërfaqja në km ²	Popullsia	ban/km ²	Vendbanime

		²	2019		
1	Bogdanci	114.56	8055	70,31	4
2	Bosillovë *	161.98	13909	85,87	16
3	Vallandovë	331.06	11647	35,18	29
4	Vasillevë *	230.60	12993	56,34	18
5	Gjevgjeli	483.54	22601	46,74	17
6	Dojran *	155.72	3275	21,03	13
7	Konçe*	233.07	3559	15,27	14
8	Novo sellë *	237.80	10544	44,34	16
9	Radovish	497.14	29097	58,53	36
10	Strumicë	321.53	57396	178,51	25
	Në total	2767.03	173076	62,55	188

*Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut
Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komuna me qendër në fshat*

Me një dendësi mesatare të popullsisë prej 62.55 banorë / km², Rajoni planor Juglindor, së bashku me Lindjen dhe Vardarit janë rajonet me dendësinë më të ulët të popullsisë, ku 41.4% e territorit të përgjithshëm të vendit, jeton vetëm 24% të popullsisë së përgjithshme⁵². Shkalla e rritjes së popullsisë është 0,1%. Popullsia totale në rajon në vitin 2019 është 173,076 banorë ose 8.33% e popullsisë së përgjithshme në vend.

Burimet natyrore

Burimet natyrore të Rajonit planor Juglindor janë pyjet, toka bujqësore, burimet minerale dhe uji.

Toka bujqësore zë një sipërfaqe prej 114,594 ha ose 9,04% të sipërfaqes së përgjithshme në Maqedoninë Veriore. Kullotat mbulojnë 54,700 ha, d.m.th., ato zënë 47.73% të tokës bujqësore në rajon ose 7.34% të sipërfaqes totale nën kullota në vend. Në strukturën e tokës së punueshme, tokat e punueshme dhe kopshtet marrin pjesë me 81.9%. Kushtet e favorshme pedoklimatike mundësojnë zhvillimin e kopshtarisë, veçanërisht kultivimin e kulturave të perimeve të hershme. Ky rajon planor siguron 2/3 e prodhimit të kulturave të perimeve të hershme në Republikën e Maqedonisë⁵³.

Zonat nën pyje dhe tokë pyjore në Rajonin planor Juglindor (mesatarja 2010-2018) zënë 142,277 ha ose 51.42% të territorit të përgjithshëm të rajonit, d.m.th., 14.38% të sipërfaqes totale nën pyje në Maqedoninë e Veriut⁵⁴. Ky rajon është një zonë e pyllëzuar relativisht e mirë, por këtu ka pyje dhe shkurre të ulëta që zënë 2/3 e zonës nën pyje në rajon. Masa e drurit është 12.6 milion m³ dhe merr pjesë me 16% në masën totale të drurit të vendit, ndërsa pjesa e planifikuar e prerjes së masës së drurit prej 260,000 m³ në vit merr pjesë me vetëm 18% të sasisë totale të masës së drurit të prerë në Maqedoninë Veriore. Rajoni juglindor karakterizohet nga rritja më e lartë vjetore e masës drusore në të gjitha kategoritë dhe llojet e plantacioneve pyjore.

Ndër fenomenet minerale të shqyrtuara me rëndësi ekonomike është depozita e bakrit - miniera "Buçim" - Radovish me një rezervë totale prej 120 milion tonë dhe një prodhim vjetor prej 50,000 tonë koncentrat bakri dhe një ton ar. Nga depozitat e xeherorit jometalik, domethënës janë feldsparet në depozitimin "Amzali" - rajoni i Strumicës me një prodhim vjetor prej 40,000 tonë. Ujërat termal dhe termominerale kanë një rëndësi të veçantë mineralogjike: Banja Strumica në fshatin Bansko, me një temperaturë uji prej 730°C dhe rrjedhje në të tre burimet: burimi kryesor 34 l / sek., Burimi "Jakite" prej 8 l / sek. dhe burimi "Silexhi" me 6 l / sek, pastaj ujërat termominerale në zonën e Gjevgjeli - Banja Negorska, me rrjedhje në tre pusët prej 0.71 l / sek. T = 43,50 ° C; ujë termal në zonën e

⁵² Analiza sektoriale e zhvillimit demografik, B.A. Toshevska, M. Laskoska

⁵³ Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019.; ESHS

⁵⁴ Enti Shtetëror i Statistikës – Baza e të dhënave MAK STAT

fshatit Smokvica, fsh. Gornicet, fsh. Konsko afër përroit Creshna-Gjevgjeli; në zonën e Novi Dojran - Toplica, me një rrjedhë prej 1-2 l / sek.; T = 240 ° C; ujë termal në fshatin Gradec-Vallandovë me bollëk prej 0.4 l / sek., T = 18-210°C dhe ujë mineral në lumin aziatik Vallandovë me rrjedhje prej 0.2 l / sek., T = 120° C. Burimi kryesor i rajonit është lumi Strumicë me degët e tij dhe zona e ulët e pellgut ujëmbledhës të lumit Vardar. Rrjedha mesatare e lumit Vardar afër Bogorodicës është 145 m³ / sek; dhe në Strumicë në Novo sellë 4.20 m³ / sek. Me rëndësi të veçantë është Liqeni i Dojranit, i cili është edhe motivi kryesor turistik për zhvillimin e turizmit veror në këtë rajon. Për shkak të regjimit mesdhetar të reshjeve pluviometrike mesdhetare, ky rajon merr sasi të vogla të reshjeve, veçanërisht në periudhën e vegjetacionit, për shkak të të cilave ekziston një nevojë e madhe për ujë për ujitje dhe ujitjen e të korrave.

Trashëgimia natyrore - kulturore

Rajoni planor Juglindor është i pasur me trashëgimi kulturore dhe historike të llojeve të ndryshme. Shquhen kisha dhe manastire të shumta, si dhe disa zona arkeologjike pranë Vallandovë, Bogdanci dhe Gjevgjeli. Trashëgimia natyrore është gjithashtu mjaft e pasur, dhe monumentet natyrore janë veçanërisht të vlefshme - Liqeni i Dojranit, Ujëvara e Smollarës dhe Koleshinës, kënetat e Monospitovës dhe rezerva të shumta natyrore, vendet speleologjike, etj. Diversiteti dhe pasuria e pasurisë kulturo-historike dhe natyrore japin një mundësi për zhvillimin e llojeve të ndryshme të turizmit në rajon (liqenor, malor, manastiresh, rural, etj.).

RAJONI PLANOR I PELLAGONISË

Pozicioni, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Rajoni planor të Pellagonisë mbulon pellgjet e Pellagonisë dhe Luginës së Prespës, d.m.th. përbëhet nga dy njësi fiziko-gjeografike me një sipërfaqe totale prej 4909.65 km² ose 19.3% të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe është rajoni më i madh planor në vend.

Regjioni është i rrethuar në veri nga masivet malore të Jakupica dhe Babuna, në lindje nga malet Dren dhe Kozjak, në jug nga masivet e Nixhe dhe Baba dhe në perëndim nga Galiçica, Pllakenska, Ilinska dhe Mali i Bushevës. Në veri, nëpërmjet qafave Pletvar dhe Prasad, komunikon me luginën e Vardarit, në perëndim, nëpërmjet qafës së Barbarasit dhe Demir Hisarit, me luginën Treska, pra me Luginën e Kërçovës dhe Poreçen, ndërsa në jug, Lugina e Pelagonisë dhe Prespa zgjerohen drejt Republikës së Greqisë (rajoni i Lerinit). Komunikimi midis Pellagonisë dhe Prespës zhvillohet nëpërmjet qafës Gjavato (1160 m), ndërsa Prespa me luginën Ohër është e lidhur në mënyrë komunikative nëpërmjet qafës Bukova (1200 m).

Hapja e gjerë e Pellagonisë nga rajoni planor në Republikën e Greqisë mundëson lidhje me infrastrukturën rrugore cilësore, dhe konfigurimi i lehtësimit mundëson komunikim të mirë të rajonit me rajonet fqinje planore.

Në anën jugore, rajoni kufizohet me Shqipërinë dhe Greqinë. Komunikimet realizohen nëpërmjet pikave kufitare: Stenjë afër Resnjës me Shqipërinë dhe Mexhitlija afër Manastirit me Greqinë.

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Ndikimi i qytetit të Manastirit, si qyteti i dytë më i madh në Republikë, mundësoi përqendrimin e një numri të institucioneve ekonomike, kulturore dhe arsimore dhe funksioneve administrative në këtë pjesë të vendit. Sidoqoftë, hapja natyrore dhe lidhja e trafikut të rajonit me mjedisin nuk përdoret në mënyrë optimale për shkak të nivelit të ulët të tregtisë me Republikën e Greqisë.

Rajoni planor të Pellagonisë është organizuar në 9 komuna .

Tabela nr . 5 Komunat në Rajonin planor të Pellagonisë

	Komuna	Sipërfaqja në km ²	Popullsia 2019	ban/km ²	Vendbanime
1	Manastiri	788.90	91093	115,47	66
2	Demir Hisar	480.20	7911	16,47	41
3	Dollneni *	412.43	14133	34,27	37
4	Krivogashtani *	89.12	5443	61,08	13
5	Krushevë	190.67	9276	48,65	19
6	Mogillë *	255.63	6002	23,48	23
7	Novaci *	753.53	3028	4,02	41
8	Prilep	1199.12	74314	61,97	59
9	Resnjë	740.04	16178	21,86	44
	Në total	4909.65	227378	48,53	343

*Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut
Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komuna me qendër në fshat*

Rajoni planor Pellagonisë është më i madhi për nga zona, por thith vetëm 10.95% të popullsisë totale (227,378 banorë në 2019). Së bashku me Lindjen, rajoni planor Pellagonisë në periudhën 2010-2019 ka rënie më të madhe të popullsisë (-2.9%). Dendësia e popullsisë është 48.53 banorë / km² dhe është dukshëm më e ulët se mesatarja e vendit. Shumica e popullsisë (69.46%) është e përqendruar në vetëm dy komuna - Manastiri dhe Prilep. Të gjitha komunat në Rajonin planor të Pellagonisë po përballen me një popullsi në rënie, përveç komunës së Dollneni. Edhe vendbanimet urbane të Manastirit dhe Prilepit, të cilat janë ndër 5 qytetet më të mëdha në vend, janë në rënie. Rënia më e madhe e popullsisë për periudhën 2010-2019 është regjistruar në Komunën e Novaci (-10.6%). Ky rajon ka numrin më të madh të vendbanimeve (në gjithsej 343), nga të cilat 5 janë vendbanime urbane.

Burimet natyrore

Burimet natyrore të Rajonit planor Pellagonisë janë toka bujqësore, pyjet, burimet minerale dhe uji.

Toka bujqësore zë një sipërfaqe prej 262,262 ha ose vetëm 20.7% të tokës totale bujqësore në Maqedoninë Veriore. Kullotat mbulojnë 145.678 ha, d.m.th., ato zënë 55.55% të tokës bujqësore në rajon ose 19.56% të sipërfaqeve totale nën kullota në vend. Përqindja e lartë e sipërfaqeve nën kullota dhe livadhe natyrore është rezultat i braktisjes së ish-tokës së punueshme.

Në strukturën e tokës së punueshme, tokat e punueshme dhe kopshtet marrin pjesë me 83.48%. Kushtet e lehtësimit mundësojnë ujitjen e 100,000 ha në pellgun ujëmbledhës të Černa Rekës⁵⁵.

Sipërfaqet nën pyje dhe tokë pyjore në rajonin planor mesatarja e Pellagonisë (2010-2018) zënë 139,302 ha ose 28,37% të territorit të përgjithshëm të rajonit. 14.1% e zonave pyjore në Maqedoninë Veriore janë të vendosura në këtë rajon. Masa e drurit është 12 milion m³ dhe merr pjesë me 15% në masën totale të drurit, ndërsa buza prerëse e masës së drurit prej 228,000 m³ në vit merr pjesë vetëm me 16% në masën e drurit të përdorur të Maqedonisë së Veriut⁵⁶. Përdorimi i masës së drurit në parqet nacionale Pelister dhe Galiciçë bëhet vetëm në zonat e bonifikimit dhe vetëm si prerje sanitare⁵⁷.

⁵⁵ Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019.; ESHS

⁵⁶ Masa e drurit dhe sipërfaqet e planifikuara për prerje në rajonet planor kanë të bëjnë me pyjet e parapara me bazat pyjore – ekonomike me të cilat administrojnë NP Pyjet e Maqedonisë.

⁵⁷ Plani hapësinor i Republikës së Maqedonisë, NP për planet hapësinore dhe urbanistike, 2004.

Depozitat e jometaleve dhe linjitet që janë hetuar deri më tani janë xehe me rëndësi ekonomike. Midis jometaleve me rezerva të konsiderueshme shfrytëzimi janë toka diatonike në Manastir-Mariovë, dhe me rëndësi të veçantë ekonomike janë mermerët e bardha në rajonin e Prilepit, të cilat sot shfrytëzohen në minierën Pletvar. Depozitat e linjitet në Pellagoni dhe Mariovë përdoren sot në tre blloqet e TEC Manastiri. Një burim i veçantë mineral janë ujërat e ftohtë mineral pranë fshatit Mexhitli që janë në shfrytëzim.

Burimi kryesor i ujit në rajon është lumi Cërna Reka, potenciali energjetik i të cilit nuk përdoret. Për ujitje të tokës së punueshme, përveç sistemeve të sotme nga rezervuari Strezhevo, ka mundësi për të përdorur ujin në zonën e sipërme të pellgut ujëmbledhës të Cërna Rekës nëpërmjet rezervuarit Buçin për ujitje të Fushës së Prilepit. Liqeni i Prespës është një motiv i veçantë turistik, dhe së bashku me Liqenin Ohër, që përfundojnë ofertën turistike me rëndësi ndërkombëtare.

Trashëgimia natyrore dhe kulturo-historike

Rajoni planor Pellagonis ka një trashëgimi shumë të pasur kulturore dhe historike të llojeve të ndryshme. Spikasin siti arkeologjik i Herakleas, arkitektura urbane e Manastirit dhe arkitektura tradicionale e Krushevës, si dhe kishat, manastiret, monumentet urbane dhe rurale të shumta. Trashëgimia natyrore është veçanërisht e pasur - Parku Nacional Pelister, monumente të shumta natyrore nga të cilat shquhet Liqeni i Prespës, Kullat e Markos, disa rezerva natyre, etj. Diversiteti dhe pasuria e pasurisë kulturo-historike dhe natyrore japin potencial të lartë për zhvillimin e llojeve të ndryshme të turizmit (liqen, mal, manastir, rurale, etj.), Përdorimi i të cilit mund të kontribuojë në zhvillimin e këtij rajoni.

RAJONI PLANOR I POLLOGUT

pozicioni, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Rajoni planor të Pollogut përfshin luginën me të njëjtin emër në veri, pllajën e Mavrovës, masivin malor Bistra dhe luginën e lumit Radika në perëndim. Sipërfaqja e përgjithshme e rajonit është 2,41.81 km², që është 9.56% e territorit të vendit. Rajoni fiziko-gjeografik është qartësisht i përcaktuar nga rrethina. Në veri, rajoni është i rrethuar nga masivi i malit Sharr, i gjatë 80 km, i cili është kufiri shtetëror me Kosovën. Në lindje ngrihet mali i ulët Zheden (1264 m.n.d), dhe në juglindje mali i Thatë; të cilat ndajnë rajonin planor të Pollogut nga Lugina e Shkupit dhe pellgu i lumit

Treska. Ky rajon komunikon me Luginën e Shkupit nëpërmjet grykës së Dërvenit dhe qafës së Grupçinit (515 m.n.d), dhe në veri nëpërmjet qafës së Jazhincës, me luginën e Kosovës dhe Metohisë.

Në perëndim, kufiri natyror është masivi i malit Korab (2753 m.n.d), i cili është gjithashtu kufiri shtetëror me Republikën e Shqipërisë. Në perëndim, ky rajon planor komunikon nëpërmjet luginës së lumit Radika me luginën e Dibër, dhe në jugperëndim nëpërmjet qafë Strazha (1212 m.n.d) me luginën e Kërçovës dhe më tej me pellgun Ohër.

Rajoni kufizohet me Republikën e Kosovës (nëpërmjet vendkalimit kufitar Jazhincë) dhe Republikën e Shqipërisë, ku nuk ka vendkalim kufitar.

Veçoritë e favorshme gjeografike dhe infrastruktura rrugore e ndërtuar mirë (autostrada, rrugët rajonale, hekurudha) kushtëzuan zhvillimin e një numri të madh të fshatrave (184) dhe qyteteve të Tetovës dhe Gostivarit. Numri i përgjithshëm i

vendbanimeve në rajon është 186, por për shkak të ngecjes demografike mund të përfundohet se fshatrat në rajonet Mavrovë dhe Rekë janë boshatisur.

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Zona e rajonit planor të Pollogut administrativisht i përket 9 komunave me veçoritë e mëposhtme:

Tabela nr. 6 Komunitat në rajonin planor të Pollogut

	Komuna	Sipërfaqja në km ²	Popullsia	ban/km ²	Vendbanime
1	Bërvenica *	164.89	16622	100,80	10
2	Vrapçishtë *	157.38	27647	175,67	15
3	Gostivar	516.53	83847	162,33	35
4	Zhelinë *	200.94	28415	141,41	18
5	Jegunovcë *	176.81	10346	58,51	17
6	Bogovinjë *	141.65	31094	219,51	16
7	Mavrovë dhe Rostushë *	674.91	8848	13,11	42
8	Tearcë *	136.49	23023	168,68	13
9	Tetovë	261.79	92763	354,34	20
	Në total	2431.81 ⁵⁸	322605	132,68	186

*Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë
Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komuna me qendër në fshat*

Në një sipërfaqe prej 9.56% të territorit të përgjithshëm të vendit, në rajonin planor të Pollogut jeton 15.53% e popullsisë së përgjithshme, d.m.th., në një sasi absolute prej 322.605 banorë (2019 viti). Vetëm në dy komuna në rajon (Gostivar dhe Tetovë) është polarizuar 54.7% e popullsisë totale në Rajon. Rajoni planor të Pollogut është rajoni i dytë më i populluar në vend me 132.66 banorë / km² (2019) dhe dukshëm mbi mesataren e vendit prej 81.64 banorë / km². Pas Shkupit, rajoni planor të Pollogut ka shkallën më të lartë të ndryshimit të popullsisë prej 2.5%. Sidoqoftë, rajoni karakterizohet nga ndryshime të mëdha në dendësinë e popullsisë ndërmjet komunave, duke filluar nga 354.34 banorë / km² në Komunën e Tetovës deri në 13.11 banorë / km² (Mavrova dhe Rostusha). Sidoqoftë, të gjitha komunat, përveç Jegunovcës, po përjetojnë rritje pozitive demografike.

Burimet natyrore

Burimet natyrore të rajonit planor të Pollogut janë pyjet, toka bujqësore dhe uji.

Kushtet pedologjike dhe klimatike mundësojnë zhvillimin e bujqësisë intensive në Luginën e Pollogut ku janë të pranishme toka me cilësi të lartë nga 1 deri në 4 klasa. Sidoqoftë, kushtet e relievit dhe tokës mundësojnë zhvillimin e kullotave malore me cilësi të lartë në Shara dhe Bistra, ku janë përhapur kullotat më të larta dhe më të gjëra për zhvillimin e blegtorisë verore.

Toka bujqësore zë një sipërfaqe prej 173,171 ha ose 13.69% të sipërfaqes totale në Maqedoninë Veriore, e cila dominohet nga kullotat që mbulojnë 131,567 ha, pra zënë 75.97% të tokës bujqësore në rajon ose 17.66% të sipërfaqes totale nën kullotat në vend. Struktura e tokës së punueshme dominohet nga toka e punueshme dhe kopshtet dhe ato marrin pjesë me 72.94%. Sidoqoftë, është karakteristike që pavarësisht kushteve të favorshme pedoklimatike për zhvillimin e rritjes së frutave, sipërfaqet nën këto kultura janë relativisht të vogla dhe marrin pjesë me vetëm 2.38% në tokën e punueshme.⁵⁹

⁵⁸ Të dhënat për zonën e një pjese të KK në Komunën e Tetovës janë harmonizuar në AKP. Prandaj, sipërfaqja e përgjithshme e rajonit planor të Pollogut është e ndryshme nga shumica e sipërfaqeve të komunave në përbërjen e saj.

⁵⁹Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019.; ESHS

Sipërfaqet nën pyje dhe tokë pyjore në rajonin planor të Pollogut (mesatarja 2010-2018) zënë 90,298 ha, të rregulluara me baza të menaxhimit të pyjeve prej të cilave 27,268 ha brenda parkut kombëtar "Mavrovë" të cilat kanë një funksion tjetër. Ky rajon ka pyje ahu dhe halore me cilësi të lartë (pisha, bredhi dhe bredh). Nga ana tjetër, masivët e maleve të ulëta Zheden dhe Mali i Thatë, për shkak të përbërjes gëlqerore, karakterizohen nga një shkallë e ulët e pyllëzimit. Masa e drurit është 4.4 milion m³ (5.6% e masës totale të drurit në Republikën e Maqedonisë së Veriut), dhe masa e planifikuar e prerjes së masës së drurit është 73,000 m³ në vit (vetëm 5% e sasisë totale të masës së drurit të prerë në vend). Shkalla e prerjeve është e ulët në raport me rritjen vjetore për shkak të regjimeve të mbrojtjes së pyjeve në NP "Mavrovë". Rajoni planor të Pollogut nuk ka xehe metalike të konsiderueshme. Minierat e kromit në Derven në kryqëzimin për në Luginën e Shkupit, ku ato shfrytëzohen në minierën e Radushës, janë hetuar deri më tani për shfaqjen e xeheve metalikë me rëndësi ekonomike. Jometalet kanë një rëndësi më të madhe ekonomike, prej të cilave mermeret gri në Gostivar dhe dolomitet në Jegunovcë dhe Çajle kanë rëndësinë më të madhe.

Burimi kryesor i ujërave është lumi Vardar me degën e majtë Pena dhe lumin Radika. Lumi Vardar ka një rrjedhë mesatare vjetore prej 25 m³ / sek ose 796,000,000 m³ rrjedhë në vit nëpërmjet Pollogut. Ujërat e lumenjve përdoren kryesisht për ujitje të 13,500 ha tokë të punueshme, dhe ujërat e Sharrit ndikohen nga sistemi hidro Mavrovë, për prodhimin e energjisë elektrike nëpërmjet hidrocentraleve Vrutok, Vërben dhe Raven, si dhe HEC Pena. Me rëndësi të veçantë është lumi Radika, i cili me veçoritë e tij natyrore dhe vendndodhjen në Parkun Kombëtar Mavrovë është një vlerë e veçantë turistike.

Potencial i konsiderueshëm ujqor është akumulimi Liqeni i Mavrovës i ngritur në lumin Mavrovka me një digë 54 metra të lartë dhe të ngarkuar me 274,000,000 m³ ujë. Me vlerë të veçantë është burimi i lumit Vardar dhe Pena, si dega e majtë më e madhe.

Trashëgimia natyrore - kulturore

Rajoni planor të Pollogut karakterizohet nga trashëgimi e pasur natyrore, të tilla si Parku Kombëtar Mavrovë, Lumi Radika, Mali Sharr, disa rezerva natyrale (Rostushë, Shën Jovan Bigori, Strezimir, Lumi Axlina) dhe monumentet natyrore (Alilica, Shpella Kalina Dupka, Bellovishta, Kodra e Diellit, Reçica), të cilat në kombinim me numrin e madh të fshatrave ofrojnë mundësi për zhvillimin e turizmit malor dhe rural.

RAJONI PLANOR VERILINDOR

Pozicioni, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Regjioni Verilindor mbulon komunat e pjesës periferike verilindore të Republikës, përgjatë kufirit me Republikën e Serbisë, pra zonën e pellgut ujëmbledhës të lumit Pčinja dhe Kriva Reka. Sipërfaqja e përgjithshme e rajonit është 2310.32 km² ose 9.08% e territorit të Maqedonisë së Veriut. Fizikisht-gjeografikisht rajoni nuk diferencohet ndjeshëm nga mjedisi.

Në veri, kufiri i rajonit është kufiri shtetëror me Republikën e Serbisë dhe nëpërmjet qafës së Tabanoc lidhet me Luginën e Moravës dhe përgjatë luginës së lumit Pčinja me pjesën jugore të Serbisë. Në lindje, kodra Deve Bair dhe qafa me të njëjtin emër (1162 m.n.d.) si dhe degët veriore të Maleve Osogovë përgjatë kufirit shtetëror me Republikën e Bullgarisë përfaqësojnë kufirin natyror. Nga jugu, kufiri natyror përbëhet nga Malet e Osogovës (2084 m.n.d) dhe kodrat e ulëta që ngrihen drejt Ovçe Poles. Nga perëndimi, rajoni është shumë i hapur në Luginën e Shkupit, ndërsa në veriperëndim ngrihet mali Mali i Zi i Shkupit (1651

m.n.d.). Në vetë rajonin mund të dallohen dy lugina më të mëdha: Zhegligova ose Lugina e Kumanovës-Pçinjs dhe Sllavishta.

Pozicioni i rajonit planor dhe veçoritë orografike të terrenit mundësojnë lidhje të lehtë me njësitë gjeografike në mjedis, dhe veçanërisht me rajonet ndërkufitare.

Rajoni kufizohet me Serbinë në veri dhe Bullgarinë në lindje dhe komunikimi realizohet nëpërmjet dy vendkalimeve kufitare rrugore (Tabanoc në Kumanovë dhe Prohor Pçinski në Nagoriçan të Vjetër për në Serbi; dhe Deve Bair, Kriva Pallanka në Bullgari).

Lidhjet e mira rrugore (autostrada, rrugët rajonale, hekurudha) kushtëzuan zhvillimin e qyteteve të Kumanovës dhe Kriva Pallankës dhe një rrjet të zhvilluar me 193 vendbanime rurale. Sidoqoftë, mungesa e masave efektive çoi në shpopullimin e zonave rurale dhe zhvendosjen e popullsisë nga fshatrat e zonave të Kozjaçija, Kratovë dhe Osogovë dhe përqendrimin e tyre në qendrat industriale (Shkup dhe Kumanovë).

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Rajoni Planor Verilindor ka një total prej 195 vendbanimesh, duke përfshirë 3 vendbanime urbane dhe 192 fshatra. Zona e Rajonit planor Verilindor administrativisht i përket 6 bashkive me veçoritë e mëposhtme:

Tabela nr . 7 Komunat në Rajonin Planor Verilindor

	Komuna	Sipërfaqja në km ²	Popullsia	ban/km ²	Vendbanime
1	Kratovë	375.42	9057	24,12	31
2	Kriva Pallanka	480.80	19676	40,92	34
3	Kumanovë	509.48	109547	215,02	50
4	Likovë *	271.34	30367	111,92	23
5	Rankovcë *	240.74	3622	15,05	18
6	Nagoriçani i Vjetër *	432.53	3817	8,82	39
	Në total	2310.32	176086	76,22	195

*Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut
Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komuna me qendër në fshat*

Rajoni planor Verilindor është një nga rajonet më të vogla, me vetëm 9.08% të territorit të përgjithshëm të vendit, i banuar nga 176,086 banorë, d.m.th., 8.48% e popullsisë së përgjithshme në vend. Rajoni ka një normë ndryshimi të popullsisë prej 0.6%. Me një dendësi mesatare të popullsisë prej 76.22 banorë / km², është afër mesatares së vendit (81.64 banorë / km²). Diferencat ndër-rajonale në shpërndarjen e popullsisë janë shumë të mëdha. Gjegjësisht, në dy komunat e mbipoplluara - Likovë dhe Kumanovë, 79.5% e popullsisë së përgjithshme në rajon është e përqendruar, ndërsa komunat e tjera i përkasin zonës së popullsisë së ulët. Sa i përket rritjes së popullsisë, ekzistojnë kontraste të theksuara - ndërsa komuna e Kumanovës dhe komuna e Likovës karakterizohen nga një rritje e konsiderueshme, komunat e tjera janë subjekt i shterimit demografik. Ulja më e madhe e popullsisë u regjistrua në komunën e Nagoriçanit të Vjetër (-12,7%).

Burimet natyrore

Burimet natyrore të Rajonit Planor Verilindor janë burimet minerale, pyjet, toka bujqësore dhe uji.

Kushtet pedoklimatike dhe baza gjeologjike e terrenit mundësuan krijimin e llojeve të ndryshme të tokës dhe nëntipave. Tokat më të mira janë përhapur në pjesët fushore të luginave Zhegligovë dhe Sllavishtë, ku është zhvilluar prodhimi intensiv bujqësor.

Toka bujqësore mbulon një sipërfaqe prej 143,537 ha (11,35% të sipërfaqes totale bujqësore në vend), nga të cilat 65,395 ha (44,93%) janë kullota. Toka e punueshme zë

78,134 ha. Në strukturën e tokës së punueshme, tokat e punueshme dhe kopshtet marrin pjesë me 82.12%⁶⁰, por shumica e tyre janë ugare sociale.

Burimi pyjor përfaqësohet kryesisht nga pyje gjetherënës të vendosura në shpatet e Maleve të Osogovës, German dhe Mali i Zi i Shkupit. Sipërfaqja e përgjithshme nën pyje (mesatarja 2010-2018) është 72,763 ha ose 31.5% e sipërfaqes në rajon⁶¹. Masa e drurit është 5.5 milion m³ dhe merr pjesë me 6% në masën totale të drurit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, ndërsa etati i prerjes merr pjesë nga 80.000.000 m³ në vit dhe merr pjesë vetëm me 5.7% në sasinë totale të masës së prerjes së drurit në vend⁶².

Burimet minerale në rajon përfaqësohen nga shfaqja e xeheve jometalikë dhe metaleve. Rëndësia kryesore ekonomike është xeherorët e plumbit-zinkut që shfaqen në Osogovë në lokalitetet: Ruen, Baçila, Sredno Bërdo, Baçilski Potok, Luke, Rudarska Naselba, Sadishka Reka dhe të tjerët. Miniera "Toranica" me një kapacitet vjetor prej mbi 300,000 tonë mineral⁶³ është zona më premtuese në rajonin planor. Nga metalet e tjera, shfrytëzimi i xeheve të bakrit në lokalitetin "Pllavica" në Kratovo është premtues. Nga xehet jo metalike me perspektivë ekonomike janë argjilat bentonite në Ginovcë-Kriva Pallankë, brezi i opalit në Bellakoc-Kumanovë dhe kuarcitet "Sileks" - Kratovo.

Burimi kryesor i ujit është lumi Pçinja me Kriva Rekën si degë më e madhe e majtë e lumit Vardar. Sasitë vjetore të disponueshme të ujit janë 146 milion m³ ujë që mund të përdoret për ujtje dhe furnizim me ujë nëpërmjet ndërtimit të digës Vakuf me një vëllim bruto prej 166 milion m³ ujë. Në rajonin planor nuk ka burime të nxehta dhe burime të mëdha mbi 100 litra / sek⁶⁴. Me rëndësi të veçantë ekonomike janë ujërat termale në fshatin Projevcë, me rendiment 4 l / sek. dhe T = 27-310°C⁶⁵.

Trashëgimia natyrore - kulturore

Trashëgimia natyrore dhe kulturo-historike e Rajonit Planor Verilindor përbëhet nga: Observatori Kokino, lokaliteti Kuklica, disa kisha dhe manastire të vlefshme (Lesnovski, Osogovski, Nagoriçani i Vjetër, etj.), Arkitektura e vjetër e qytetit të Kratovës, si dhe disa rezerva natyrore dhe të natyrës (Vaksinci, Mramor, Karshi Bavçi, Millado Nagoriçani).

RAJONI PLANOR I SHKUPIT

Pozicioni, kufijtë dhe veçoritë natyrore-gjeografike

Rajoni planor i Shkupit plotësisht mbulon pellgun e Luginës së Shkupit me një sipërfaqe totale prej 1,812,76 km² ose 7.13% të territorit të Maqedonisë së Veriut. Rajoni është një njësi fiziko-gjeografike e mbyllur nga veriu nga masivi i Malit të Zi të Shkupit (1651 m.n.d), nga perëndimi nga mali Zheden (1264 m.n.d), nga jugu nga masivi i lartë i Jakupica (2540 m.n.d), dhe nga lindja nga mali i ulët Gradeshka (853 m.n.d). Përveç diferencimit të qartë morfologjik të rajonit planor, konfigurimi i relievit siguron lidhje të lehtë trafiku me rajonet përreth.

⁶⁰ Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019, ESHS

⁶¹ Enti Shtetëror i Statistikave - baza e të dhënave MAK STAT

⁶² Plani hapësinor i Republikës së Maqedonisë ", NP për planet hapësinore dhe urbane, 2004.

⁶³ ibid

⁶⁴ Plani hapësinor i Republikës së Maqedonisë ", NP për planet hapësinore dhe urbane, 2004.

⁶⁵ ibid

Regjioni kufizohet me Republikën e Kosovës, dhe komunikimi realizohet nëpërmjet pikës kufitare Bllacë.

Pozicioni qendror i Luginës së Shkupit në Gadishullin Ballkanik dhe lidhja me korridoret natyrore transballkanike kushtëzuan formimin dhe zhvillimin e qytetit të Shkupit si një qendër kulturore, ekonomike dhe politike në periudhën romake.

Funkcioni i kryqëzimit kryesor në Republikë, rajoni planor i Shkupit, realizohet nëpërmjet autostradave dhe rrugëve rajonale nëpërmjet të cilave kryeqyteti është i lidhur me brendësinë e vendit. Këto rrugë intensivisht lidhin Luginën e Shkupit me Pollogun, Kumanovën, Poreçen, Velesin dhe Ovçen Polen.

Organizimi administrativo-territorial dhe zhvillimi i vendbanimeve

Sipas Ligjit për Organizimin Territorial të Njësive të Vetëqeverisjes Lokale (Gazeta Zyrtare nr. 55/04), Shkupi nga rajoni planor është i organizuar në 17 komuna, 10 prej të cilave janë pjesë e qytetit të Shkupit si njësi e veçantë e vetëqeverisjes lokale.

Tabela nr. 8 Komunat në rajonin planor të Shkupit

	Komuna	Sipërfaqja në km ²	Popullsia 2019r	ban/km 2	vendbanime
1	Haračinë *	31,31	14135	451,51	4
2	Zelenikovë *	176,96	4929	27,85	14
3	Ilinden *	97,05	16966	174,81	12
4	Petrovec *	201,96	9207	45,59	17
5	Studenica * *	276,15	22610	81,88	19
6	Çučer – Sandevë *	235,72	10147	43,05	12
7	Gazi Babë	111,83	76951	688,12	15
8	Gjorçe Petrov	66,83	42933	642,41	7
9	Karposh	35,98	60946	1693,71	2
10	Saraj	229,12	42248	184,39	23
11	Sopishtë *	222,10	331002	946,14	13
12	Qendër	7,53			1
13	Çair	3,34			
14	Shuto Orizarë	7,55			1
15	Aerodrom	21,12			1
16	Butel	54,54			4
17	Kisella Voda	33,68			2
	Në total	1812,76	632074	348,68	147

*Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut
Agjencia për Kadastër të Patundshmërive, * komuna me qendër në fshat*

Sipas popullsisë në vitin 2019 me 632,074 banorë, rajoni planor i Shkupit është më i madhi, dhe sipas dendësisë së popullsisë prej 348.68 banorë / km² është shumë mbi mesataren e vendit prej 81.64 banorë / km². Në vitin 2019, në Rajonin planor të Shkupit, në një sipërfaqe prej vetëm 7.13% të territorit të vendit jeton 30.44% e popullsisë së përgjithshme në vend. Ka 146 fshatra në rajon dhe qytetin e Shkupit, i cili është pesë herë më i madh se qyteti i dytë më i madh në vend, qyteti i Manastirit. Përqendrimi i burimeve njerëzore, burimeve financiare, institucioneve dhe mjeteve teknike ndërtimore krijon disproporcionin e zhvillimit midis kryeqytetit dhe pjesës tjetër të vendit. Rajoni planor të Shkupit ka normën më të lartë të ndryshimit të popullsisë prej 4.9%. Rreth 77% e rritjes totale absolute të popullsisë në rajon i detyrohet komunave në Qytetin e Shkupit, nga të cilat Komuna e Sarajit ka shkallën më të lartë të rritjes mesatare vjetore të popullsisë prej 1.05%. Nga komunat rurale, komunat e Haraçinës dhe Studenica kanë rritjen më të madhe.

Burimet natyrore

Toka bujqësore në Rajonin e Shkupit mbulon një sipërfaqe prej 81,421 ha (6,44% të sipërfaqes së përgjithshme bujqësore në vend), nga të cilat 41,082 ha (50,45%) janë kullota. Në strukturën e tokës së punueshme, tokat e punueshme dhe kopshtet marrin pjesë me 83.34%⁶⁶. Sipërfaqja totale nën mesataren e pyjeve (2010-2018) është 77,901 ha⁶⁷ (7.87% e pyjeve të përgjithshme) që përfaqëson 42.97% të territorit të përgjithshëm të rajonit. Masa e drurit është 3.8 milion m³ (4.7% e masës totale të drurit në vend), dhe prerja e planifikuar e masës së drurit është 58,000 m³ në vit (4.2% e sasisë totale të masës së drurit në Maqedoninë e Veriut⁶⁸).

Rajoni i Shkupit është i varfër me minerale metalike. Nga minierat e hulumtuara deri më tani, depozitat e xeheve të kromit në zonën e Radushës dhe fshatit Kuçkovë kanë rëndësi ekonomike, dhe nga xehet jo metalike rëra kuarc në afërsi të Dollno Sonjës dhe në pellgun e Markova Rekës janë të rëndësishme. Rezervat e këtyre dy vendeve vlerësohen në rreth 600,000 tonë. Dukjet e travertinës, e cila shfrytëzohet në fshatin Kuçkovë, janë interesante dhe ka fenomene të pahulumtuara në fshatrat Svillarë, Matkë dhe Mojançë. Gurët gëlqerorë me cilësi të lartë shfrytëzohen në minierën e Banjanit. Midis jo-metaleve në shfrytëzim janë marlina e çimentos, me rezervat më të mëdha në Usje (vlerësohet në rreth 50,000,000 ton dhe prodhim vjetor në 2000 prej 914,000 ton). Potenciali energjetik i rajonit është modest dhe përbëhet nga baseni i Katllanovës, me 18.6h106 tonë rezerva të regjistruara të bilancit të linjitit, nga të cilat 12.7h106 janë rezerva shfrytëzimi.

Potenciali hidroenergjetik i lumit Treska përdoret për prodhimin e energjisë elektrike në HEC Matka (prodhim vjetor 20,320 MWh) dhe Sveta Petka (prodhim vjetor 66 GWh.)

Në luginën e Shkupit në një sipërfaqe prej 272 km² është regjistruar një fushë gjeotermale me rezerva të vlerësuara 34h106 TJ. Shkarkimet më të mëdha nga fusha deri më tani janë regjistruar në Katllanovo (13 l / s) dhe Volikove (20 l / s)⁶⁹. Nga ujërat, burimi kryesor i rajonit është lumi Vardar me degët Treska, Lepenci, Pčinja, Markova dhe Kadina Reka. Lumi Treska dhe Kadina Reka, përveç potencialit hidroenergjetik, me bukuritë e tyre të ambientit ofrojnë kushte të shkëlqyera për rekreacion dhe zhvillim të objekteve turistike dhe hotelierike.

Me rëndësi të veçantë për furnizimin me ujë të popullatës së Luginës së Shkupit, me ujë jashtëzakonisht të pastër, është "Rashçe" i nxehtë karstik, i cili ka një rrjedhë konstante prej 3-7 m³ / sek. Pasuria e ujërave nëntokësore është domethënëse për Luginën e Shkupit, e cila ndodh në të gjithë zonën nga fusha në thellësi prej 3 deri në 8 metra, dhe në pjesën juglindore të Fushës së Shkupit, ujërat arteriale ndodhin në një thellësi prej 40 metrash⁷⁰.

Trashëgimia natyrore dhe kulturore-historike

Nga trashëgimia natyrore dhe kulturo-historike në Rajonin planor të Shkupit, sipas potencialit të saj turistik, lokalitetit arkeologjik Skupi, kalasë Kale, akuaduktit, Çarshisë së vjetër të qytetit në qytetin e Shkupit, kishave dhe manastireve të shumta, si dhe disa rezervave natyrore dhe monumenteve të natyra, nga të cilat Matka, Liqeni Treska dhe Parku Pyjor Vodno kanë potencialin më të madh turistik.

⁶⁶ Rajonet në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 2019, ESHS

⁶⁷ Enti Shtetëror i Statistikës – Baza e të dhënave MAK STAT

⁶⁸ Plani hapësiror i Rajonit të Shkupit – Drafti, Agjencia planor të hapësirës, 2010

⁶⁹ ibid

⁷⁰ Plani hapësiror i rajonit të Shkupit - drafti, Agjencia planor Hapësiror, 2010.

KUVENDI I REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT

Бр. 08-1782/1
2 прил 2021
Шкуп

Kryetari i Kuvendit
të Republikës së
Maqedonisë së Veriut
Mr. **Talat Xhaferi**, d.v.